DE WERKEN

VAN

J. VAN DEN VONDEL

AD.m REVER.dus ET AMPL.mus D. LEONARDVS MARIVS GOESANUS. S.T.D. AC VIC. HARL. &c. OBIIT AMSTELÆD.mi A°. MDCLII. ÆT. LXIV.
FORTITER SED SUAVITER.
Dus stichte MARIUS by monde en by geschrift
Geleerde en ongeleerde, uit goddelycke drift.
Nu zwyght de mont: nu geeft de pen niet langer int.
Zyn schriften toonen u zyn levendighste print.
J. v. Vondel.

L. MARIUS.

DE WERKEN

VAN

J. VAN DEN VONDEL

UITGEGEVEN DOOR

M^R^. J. VAN LENNEP

Herzien en bijgewerkt door J. H. W. UNGER

1654—1657

Lucifer — Inwydinge van 't Stadthuis t' Amsterdam — Salmoneus — Koning Davids Harpzangen

LEIDEN — A. W. SIJTHOFF
ANTWERPEN. — DE NEDERLANDSCHE BOEKHANDEL.

INHOUD.

Bladz.

Lucifer (Januari 1654)

Inleiding 3

Opdracht aan Ferdinandus III 7

Op de afbeeldinge van Ferdinandus III 10

Berecht aen alle kunstgenooten 11

Inhoudt 20

Personaedjen 21

Het eerste bedryf 23

Het tweede bedryf 36

Het derde bedryf 53

Het vierde bedryf 77

Het vyfde bedryf 91

Moyses gezang (1654?) 108

Het geloofsteken der apostelen (1654?) 113

Het gebedt des Heeren (1654?) 114

Noodigh berecht over de nieuwe Nederduitsche misspellinge (1654) 117

Op Wittewrongel (Februari 1654) 118

Uitvaert van Orfeus (Februari 1654) 119

Speelstryt van Apollo en Pan (Februari 1654) 126

Protecteur Weerwolf (Januari 1654) 134

Op de afbeeldinge van Gerardus Hulft (April 1654) . . 135

Op de tafelkrans van Geeraert Hulft (April 1654) . . 136

Op het vertreck van Geeraart Hulft (April 1654) . . . 139

Bladz.
Op den afstant der kroone en het reizen van Koningin Christina (Juli 1654) 142
Op het overlyden van Axel Oxenstern (September (1654) 144
Inwydinge der Schilderkunste (October 1654) 145
Op het onweder van 's Lants Bussekruit te Delft (December 1654) 147
Eenzaeme aendacht in de vasten (1654) 149
Gethsemane of Engeletroost (1654) 153
Ecce Homo (1654) 157
Lof-zang van Sinte Agnes (1654) 160
Lof-zang van Sinte Klara (1654). 162
Op de wijt vermaerde zeestadt Hoorn (1654) 165
Ter inwydinge van Gerardus van Westrenen (Mei 1654) 166
Knip-zang (1654) 169
Slot van de Knip-zang (1655). 169
Op het marmerbeelt van Joan Huidekooper (1654) . . 170
Op de kunstige teekeningen en bootzeersels van Cath. Questiers (1654). 170
Ter bruilofte van Joan de Witt en Wendela Bickers (Februari 1655). 173
Klinckdicht voor de keur van Alexander VII (April 1655) 176
Op het inwyden van Alexander VII (April 1655). . . 178
Ter bruiloft van A. Hellemans Hooft en M. vander Houve (Mei 1655) 181
Ter bruilofte van Joan Six en Margarite Tulp (Juli 1655) 184
Inwydinge van 't Stadthuis t' Amsterdam (Augustus 1655) 191
Op den Amsterdamschen gedenckpenning (Augustus 1655) 237
Op de Wapenkroon van Amsterdam (Augustus 1655) . 240
Aen de doorluchtighste heerschappye van Venetie (1655) 242
Op de Heelkunst van dr. P. Barbette 243
Aen myne afbeeldinge, door Govert Flinck geschildert . 244
Ondergang van Troje (1655).
Den Edelen Heere Peter Hooft de Graef enz. . 247
Aen den zelven Heer 251
Nereus voorspellinge op den ondergang van Troje. . . 256

Bladz.

Bijlagen.

Op Joost van Vondels gruwel-spel. 261
Tegen Vondels Lucifer. 264
Op de titelplaat voor Lucifer 265
Brief van Jan Vos aan Vondel. 266
Naaberecht. 269
Knip-zang 277
Kermis-gift. 283

REPRODUCTIES

VAN

PRENTEN EN PORTRETTEN.

Bladz.

Portret van Leonardus Marius. Kopergravure van Th. Matham naar de schilderij van N. Moyaert. Tegenover den titel

Titelprent van *Lucifer*. Kopergravure 6

Portret van Petrus Wittewrongel (Æ. 41. A⁰ 1650) Kopergravure van H. Mayer 118

Portret van Olivier Cromwell. Zwartekunst van P. Pelham naar de schilderij van R. Walker 134

Portret van Axel Oxenstern. Kopergravure van J. Falck naar de schilderij van D. Beck (1652) 144

Delft van binnen, na de verwoesting, veroorzaakt door 't springen van den Kruidtooren, in 't jaar 1654. Kopergravure van S. Fokke naar de schilderij van van der Poel 146

Portret van Joan de Witt (A⁰ 1667). Photographie naar de schilderij van H. Verelst 172

Portret van Wendela Bicker (A⁰ 1667). Photographie naar de schilderij van H. Verelst. 172

Portret van Alexander VII. Kopergravure van Corn. Visscher 178

Portretten der familie Six en Tulp (1655). Photographie naar de schilderij van B. Graat 185

Titelprent van de *Inwydinge van 't Stadthuis t' Amsterdam* 190

Afbeeldingen van den Amsterdamschen gedenkpenning . 238

Titelprent van den *Ondergang van Troje*. Kopergravure van Corn. Visscher naar B. B(reenbergh). 248

LUCIFER.

TREURSPEL.

Præcipitemque immani turbine adegit.

[Hij deed hem nedertuimelen in een ontzaglijken dwarrelwind.]
Zie VERG. *Aen.* VI. 594.

INLEIDING.

Na eenigen tijd gewacht te hebben met werken voor het tooneel, liet Vondel in het begin van 1654 weer eens een treurspel op den Schouwburg instudeeren. Het was *Lucifer;* de eerste voorstelling had plaats op 2 Februari 1654, den 5den gevolgd door een tweede. Deze zou evenwel de laatste zijn, daar er van de zijde der predikanten weldra een hevig verzet volgde.

Aan Dr. J. van Vloten komt, naar ik meen, de eer toe het eerst uit de Notulen van den Amsterdamschen Kerkeraad, uit extracten hem door den heer J. H. Rössing verstrekt, deze kerkelijke tegenwerking volkomen toegelicht te hebben [1]). Ik laat hem dus aan het woord:

„Alsoo voormiddach, — zoo luidt het in het Protocol van den Kerkeraad van 5 Februari 1654 — „na het vertreck der Dyaconen, den Kerckenraet Is Bekent ghemaeckt, dat een tragedy Is ghemaeckt by Joost vanden Vondel, ghenaempt L u i s e v a e r s t r e u r s p e l, van den val der enghelen handelende op een vleesselijcke manier de Hooghe matery vande diepten godes, met veele erghelijcke en ongheregelde verdichtselen wort voorgestelt, en dat de selve tragedy desen dach wederom sal gespeelt worden, en de kercken raet oordeelt, dat het een groote ongheregeltheijt is, Heeft ghecommitteert, dat Ds. Ruleus en Ds. Langhelij met den Br. Elyson dit den EE. Burgermeesteren sal remonstreren, ende

---

1) *J. van Vondel's Treurspelen. Met inleidend schrijven en historische toelichting van* J. VAN VLOTEN. I. *Lucifer.* Schiedam, 1875 kl. 8° bl. 88. Zie ook J. A. ALBERDINGK THYM. *Portretten van Joost van den Vondel,* Amst. 1876, bl. 232.

versoecken, dat HH. AA. dit met hare autoryteit te weeren, dat dese tragedy niet ghespeelt en wort, en tot dien einde de EA. HH. In 't particulier te begroeten; — soo Raporteren Deselve Broederen, datse tselve In Hare Huysen, als oock Inde plaetse, daer Hare AA. vergadert waren, ghedaen hebben, en hebben tot antwoort ontfanghen dat H. A. A. door veel occupatiën verhindert waren, tselve van desen Avont te weeren, maar dat het morghen zal verbooden worden, en order gestelt sal worden, dat noit na desen dach meer ghespeelt sal worden. De vergadering verstaet, dat voor teghenwoordich daer niet meer en is In te doen, en 't selve daer by te laten."

„Niet tevreden echter de opvoering — na de beide eerste malen — zoo „voor altijd" belet te hebben, waardoor de lust om 't verboden stuk althans te lezen, natuurlijk slechts toegenomen was, en de eerste oplaag binnen een week uitverkocht, begreep men ook daar zoo mogelijk een schotje voor te moeten schieten, en kwam in de volgende kerkeraadsvergadering van 12 Februari op de zaak terug: „Dewyle de tragedie van Joost vande Vondel, ghenaempt Lucifars treurspel In druck opentlyck te koop hangt, In welcke veele schandelycke dinghen vervat zyn, Is geresolveert, dat by de Burgemeesteren ernstelycken sal verzocht worden, dat Haere AA. ghelieve, door haar Autoriteit, de gemelde tragedy gelieve te doen ophalen, en het verkoopen derselvige te verbieden, daer toe zyn ghecomitteert Ds. Ruleus en Ds. Langhelij."

„Deze slaagden nu echter minder naar wensch dan de vorige maal, en moesten in de vergadering van den 19den meedeelen, dat Burgemeesteren „eenige difulcutaiten hadden, zegghende, dat de Luiden des te begheriger souden zyn om 't zelve te koopen", en dat hun tegenbedenking omtrent „de groote onheilen, dat daer wt souden konnen ontstaen, en dat daer pericula in mora was," niets gebaat had, zoodat zij „voor den tijt niet anders van HH. AA. en konden verkrijgen." De vergadering vernam dit „met groote droefheyt," en meende 't er niet bij te mogen laten, maar te moeten besluiten, om „alle mooghelycke

middelen teghen dit lasterlyck boeck aen te wenden." Zoo gingen dan dezelfde broeders nogmaals tot Burgemeesteren, en konden nu van hun onderhoud het troostrijk bericht meêbrengen, dat „wt Respeckt voor den Kerckenraet de voorschreven tragedie door last van Burgemeesteren sal opgehaelt worden," waarover zij zich by Burgemeesteren niet weinig dankbaar toonden." — Tot zoo verre Dr. J. van Vloten.

Dat de vrees van Burgemeesteren niet geheel en al ongegrond was, blijkt uit het zestal verschillende uitgaven, die met het jaar 1654 op den titel van dit treurspel het licht zagen. Het verbod van spelen hielp evenmin als het „ophalen der tragedie." Daarna volgde nog een uitgaafje van 1661; in de achttiende eeuw werd *Lucifer* geen enkele maal herdrukt! Zooveel te meer in de negentiende eeuw: niet minder dan een en twintig uitgaven verschenen, waaronder drie verschillende vertalingen in het Duitsch en één in het Fransch.

In 1850 schreef Dr. W. J. A. Jonckbloet in den *Overijsselschen Almanak* een opstel: *Vondel's Lucifer, een politieke allegorie*, om te betoogen, dat Vondel in den afvalligen aartsengel, Willem van Oranje had willen voorstellen, strijd voerende tegen den koning van Spanje. De door God begunstigde mensch, „een vreemdeling, een aerdtworm" van lage afkomst, zou dan de kardinaal de Granvielle zijn.

Bijna gelijktijdig kwam Mr. J. van Lennep tot dezelfde conclusie. Aan hunne zijde schaarden zich Alberdingk Thym, Dr. H. E. Moltzer en Dr. J. van Vloten, doch hunne meening werd bestreden door Dr. N. Beets, Dr. Jan ten Brink, Dr. W. Doorenbos en Dr. J. te Winkel, zoodat het vraagstuk nog lang niet uitgemaakt is.

Aan den hier volgenden herdruk is de eerste uitgave, in 1654 bij Abraham de Wees verschenen (*Bibliographie van Vondel's werken*, n°. 515), ten grondslag gelegd.

TITELPRENT VAN LUCIFER.

DEN ONVERWINNELYCKSTEN VORST EN HEERE,

DEN HEERE

FERDINANDUS DEN DERDEN,

GEKOREN

ROOMSCHEN KEIZER [1]), ALTYT VERMEERDER DES RYCKS [2]).

Gelyck de Goddelycke Majesteit in een ongenaeckbaer licht gezeten is; zoo zit oock de weereltsche Mogentheit, die haer licht uit Godt schept, en de Godtheit afbeelt, in haren glans verheerlyckt: maer gelyck de Godtheit, of liever opperste Goetheit, den allerminsten en ootmoedigen, met den toegangk tot haren troon, begenadight; zoo gewaerdight de tydelycke Mogentheit oock den allerkleensten dat hy zich eerbiedigh voor hare voeten vernedere. Op deze hoop verstout zich myne Zanggodin, van verre, aen uwe Keizerlycke Majesteit op te offeren dit treurspel van Lucifer, wiens styl wel ryckelyck de deftigheit en statigheit vereischt, waer van de Poëet spreeckt:

Omne genus scripti gravitate Tragœdia vincit;

Hoe hoogh men drave in styl, en toon,
Het Treurspel spant alleen de kroon;

---

[1]) *Roomschen Keizer:* beter *Roomsch Keizer.* Een „*Roomsche* Keizer" is een Keizer, die den Roomschen godsdienst belijdt; een „*Roomsch* Keizer" hij, die over 't H. Roomsche Rijk regeert.

[2]) *Altyt vermeerder des rycks:* op deze wijze pleegt de titel des Keizers *Semper Augustus* vertaald te worden, hoewel vrij willekeurig, dewijl niet alleen de bijlap *des rycks* niet in het Latijn te vinden is, maar zelfs nog getwijfeld wordt of *augustus* van *augeo* („ik vermeerder") of van *augur* („wichelaar") afstamt.

Doch wat aen de vereischte hooghdraventheit des styls ontbreeckt, dat zal de tooneelstof, titel, en naem, en doorluchtigheit des persoons vergoeden, die hier, ten spiegel van alle ondanckbare staetzuchtigen, zyn treurtooneel, den hemel, bekleet [1]), waer uit hy, die zich vermat aen Godts zyde te zitten, en Gode gelyck te worden, verstooten, en rechtvaerdighlyck ter eeuwige duisternisse verdoemt wert. Op dit rampzalige voorbeelt van Lucifer, den Aertsëngel, en eerst heerlyckste boven alle Engelen, volghden sedert, bykans alle eeuwen door, de wederspannige geweldenaers, waer van oude en jonge historien getuigen, en toonen hoe gewelt, doortraptheit, en listige aenslagen der ongerechtigen, met glimp en schyn van wettigheit vermomt, ydel en krachteloos zyn, zoo lang Godts Voorzienigheit de geheilighde Maghten en Stammen hanthaeft, tot rust en veiligheit van allerhande Staten, die, zonder een wettigh Opperhooft, in geene burgerlycke gemeenschap kunnen bestaen: waerom Godts Orakel zelf, den menschelycken geslachte ten beste, deze Mogentheit, als zyn eige, in eenen adem, bevestight, gebiedende Gode en den Keizer elck hun recht te geven. Christenryck [2]) doorgaends, gelyck een schip in de wilde zee, aen alle kanten, en tegenwoordigh van Turck en Tarter, bestormt, en in noot van schipbreucke, vereischt ten hooghste deze eendraghtige eerbiedigheit tot het Keizerdom, om den algemeenen erfvyant des Christen naems te stuiten, en den Rycksbodem en zyne grenzen, tegens den inbreuck der woeste volcken, te veiligen, en te stercken; waerom Godt te dancken is, dat het hem beliefde 't Gezagh en de Kroon des H. Roomschen Rycks, voor 's Vaders overlyden, op den jongsten Rycksdagh, in den zone, *Ferdinandus den Vierden*, te verzekeren; een zegen, waerop zoo vele volcken moet dragen, en de tooneeltrompet van onze Nederduitsche Zanggodinne te moediger, voor den troon van

---

[1]) *Bekleet: bekleeden* wordt hier in den zin gebezigd, welken de Franschen hechten aan 't woord *figurer sur* of *dans*. Zoo heet: *figurer sur un trône:* een troon bekleeden, *figurer sur la scène*, een tooneel bekleeden, *figurer dans un rôle*, een rol bekleeden, *figurer dans un fauteuil*, een armstoel bekleeden, enz. *Bekleeden* is anders synoniem met: stoffeeren.

[2]) *Christenryck:* 't woord wordt hier, als eigen naam, en dus zonder lidwoord, gebezigd, evenals zulks in 't Engelsch gebruikelijk is.

Hooghduitschlant [1]), den overwonnen Lucifer, in Michaëls triomfstaetsi ommevoert.

UWE KEIZERLYCKE MAJESTEITS

allerootmoedighste dienaer

J. V. VONDEL.

---

[1]) *Hooghduitschlant:* den naam van *Duitschland*, waaronder men thans bij uitsluiting die landen begrijpt, waar *Hoogduitsch* gesproken wordt, had Vondel in zijn tijd hier niet kunnen bezigen zonder een onwaarheid te zeggen. Immers onder dien algemeenen naam van *Duitschland* verstond men toen ook nog de landen, waar *Nederduitsch* gesproken werd, en over deze had Ferdinand geen heerschappij.

OP DE AFBEELDINGE

VAN

KEIZERLYCKE MAJESTEIT,

FERDINANDUS DEN DERDEN;

Toen *Joachimus Sandrart van Stockou* my, uit Weenen in Oostenryck, zyn Majesteits afbeeldinge, met haer loofwerck en cieraden, vereerde.

Deus nobis hæc otia fecit.

De Zon van Oostenryck verheft haer schoone stralen,
Uit schaduwen van kunst, veel schooner in elx oogh,
Dewylze, in haren troon gestegen hemelhoogh,
Zich niet ontziet zoo laegh op ons gezicht te dalen.
De derde *Ferdinand,* geschapen tot regeeren,
Gelyck een tweede August, en Vader van de pais,
Zyn' Zoon de heirbaen wyst naer 't hemelsche palais,
En leert met wapenen van Vrede triomfeeren.
Gezegent is het Ryck, gezegent zyn de volcken,
Daer zyn voorzienigheit genadigh 't oogh op houdt,
En hem de Weeghschael wort van 't heiligh Recht betrout.
Een Arent broght zyn zwaert en scepter uit de wolcken.
Een kroon verciert het hooft, ter heerschappy gewyt:
Dit Hooft verciert de Kroon, en schept een' gulden tyt.

Deus nobis hæc otia fecit: God heeft ons deze rust gegeven, de meermalen aangehaalde regel uit Maroos Herderskout.

BERECHT

AEN

ALLE KUNSTGENOOTEN,

EN

BEGUNSTIGERS DER TOONEELSPELEN.

Hier wort u, om uwen kunst-yver weder t'ontsteken, en uwen geest teffens te stichten, en te verquicken, het heiligh treurtooneel, dat den hemel afbeelt, opgeschoven. De groote Aertsengelen, Lucifer, en Michaël, elck met hunne aenhangelingen van wederzyde gesterckt, komen de stellaedje stoffeeren [1]), en hun rollen spelen. Het tooneel en de personaedjen zyn zeker zoodanigh, en zoo heerlyck, datze eenen heerlycker styl vereischen, en hooger laerzen dan ick haer weet aen te trecken. Niemant, die de spraeck van d' onfeilbare orakelen des goddelycken Geests verstaet, zal oordeelen dat wy een gedichtsel van Salmoneus bybrengen, die midden in Elis, Jupyn, op zynen wagen en metale brugh, braveerende, en met een brandende fackel den blixem en donder nabootsende, van den donder geslagen wert: nochte wy vernieuwen hier geen gryze fabel van den Reuzenstryt, onder wiens schorsse de Poëzy haere toehoorders reuckelooze verwaentheit, en godtlooze kerckschenderyen zocht te verleeren, en natuurkennis in te boezemen; namelyck, dat lucht, en winden, in den hollen buick en het zwavelachtige ingewant der aerde, besloten, by wylen ademtoght zoeckende, met gewelt van geborste steenrotsen, smoock, en roock, en vlammen [2]), en aerdtbevingen, en schrickelyck geluit, uitbersten, en hemelhoogh opgestegen, in het neêrstorten, den gront van lant en zee met assche en steenen bestulpen, en ophoopen. Onder de Profeten verzekeren ons van den af-

---

[1]) *Stoffeeren:* bekleeden. Zie de aant. onder de Opdracht, bl. 8.

[2]) *Smoock, en roock, en vlammen* enz. Zie over deze herhaling van het koppelwoord *en*, ook in prozastijl, en over de kracht, die het aan den zin bijzet, het betoog in Huydecoper *Proeve,* I, 62.

val des Aertsengels, en zynen aanhang, Izaïas, en Ezechiël; by den Evangelist, Christus, het allerwaerachtighste orakel, ons met eene stem uit den hemel bevolen te hooren; en endelyck Judas Thaddeus, zyn getrouwe Apostel; welcker spreucken waerdigh zyn in eeuwigh diamant, en waerdiger in onze harten geprint te worden. Izaïas roept[1]: *O Lucifer, die vroegh opgingt, hoe zytghe ter aerde geploft? die de volcken quetste, in uw harte spraeckt: Ick wil in den hemel stygen, mynen stoel boven Godts gestarnte verheffen, op den bergh des verbondts aen de noortzyde zitten. Ick wil boven de hooge wolcken steigeren, den Allerhooghsten gelyck worden: maer ghy zult ter helle toe, in den poel des afgronts, vernedert worden.* Godt spreeckt door Ezechiël[2] aldus: *Ghy zyt een uitgedruckte gelyckenis, vol wysheit, en volkomen schoon. Ghy waert, in de weelde van Godts paradys, bekleet met allerhande kostelycke steenen, sardis, en topazen, en jaspis, en chrizoliten, en onix, en beril, safier, en karbonkel, en smaragden: gout was uw cieraet. Op den dagh uwer scheppinge waren uwe schalmeien vaerdigh. Ghy breide u uit, gelyck een beschaduwende Cherubyn, en ick zette u op Godts bergh. Ghy wandelde midden onder de blakende steenen. Ghy waert volschapen in uwen tredt, van den dage uwer scheppinge aen, tot dat men u op boosheit betrapte.* Beide deze spreucken zyn, naer den letterlycken zin, d'een van den Koning van Babilon, d'ander van den Koning van Tyrus te verstaen, die, by Lucifer, in hunne heerlyckheit en hooghmoet, geleken, bestraft en gedreight worden. Jesus Christus[3]) ziet mede op den val van den weerspannigen Lucifer, daer hy zeght: *Ick zagh den Satan, gelyck eenen blixem, uit den hemel vallen;* Thaddeus[4]) ontvout den afval der Engelen, en hun misdaet, en de straf daer op gevolght, zonder eenige bewimpelinge, beknopt op deze wyze: *Doch hy heeft de Engelen, die hunne hoogheit niet bewaerden, maer hun behuizinge[5]) verlieten, met eeuwige banden*

---

1) *Izaïas roept: Jes.* XIV: 12 volgg.
2) *Ezechiël: Ezech.* XXVIII: 12 volgg.
3) *Jesus Christus.* Zie *Lukas* X: 18.
4) *Thaddeus: Jud.* 6.
5) *Behuizinge:* 't woord is buiten gebruik geraakt; ofschoon *huizing* nog bestaat en *behuisd,* als b. v. nw. genomen, nog dagelijks gehoord wordt, echter doorgaans met een afkeurende bijvoeging, als b. v. „klein *behuisd,* slecht *behuisd.*" *Behuizing* en *huizing* zijn woorden van eenerlei beteekenis, evenals *behulp* en *hulp, bevrijden* en *vrijden* enz.

van duisternisse, tegens het oordeel des grooten Godts bewaert. Wy stuiten dan met deze goude spreucken, en inzonderheit met Judas Thaddeus, leerling en afgezant des hemelschen Leeraers, en Konings aller Koningen, gelyck op eenen diamanten schilt, alle de pylen der ongeloovigen, die de zekerheit van der Geesten afval zouden durven in twyfel trecken. Behalve dit onderstut ons ten overvloet doorgaends d'eendraghtige en eerwaerdighste aeloutheit der godtvruchtige Outvaderen, die in den gront dezer geschiedenisse overeenstemmen: doch om de Kunstgenooten niet op te houden, zullenwe ons met drie plaetsen genoegen; d'eerste getrocken uit den heiligen Cypriaen, Bisschop en Martelaer te Karthago, daer hy schryft: *Hy, die te vore door een Engelsche Majesteit ondersteunt, Gode aengenaem en waert was, borst, toen hy den mensch naer Godts beelt geschapen zagh, door eenen boosaerdigen naeryver uit, hem door ingeven van dien naeryver niet eer ten val brengende, voor dat hy zelf door dien naeryver ter neêr gestort lagh, gevangen eer hy ving, bedorven was eer hy hem bedorf; terwyl hy, van Nydigheit aengeprickelt, den mensche van de genade der sterfelyckheit, hem geschoncken, beroofde, en zelf oock verloor het gene hy te vore hadde.* De groote Gregorius [1]) bestelt ons de tweede spreuck: *Dees afvallige Engel, geschapen om boven d'andere regementen der Engelen uit te blincken, is door zyn hoovaerdy zulx ter neder gestort, dat hy nu de heerschappye der stantvastige Engelen onderworpen blyft.* Het derde en leste bewys scheppen wy uit de predikatien van den honighvloeienden Bernardus [2]): *Schuwt de hoovaerdy: ick bidde u, schuwtze toch. d'Oirsprong van alle overtredinge is hoovaerdy, die Lucifer zelf, klaerder dan alle starren uitblinckende, met een eeuwige duisternisse heeft verdonckert. Zy heeft niet alleen eenen Engel, maer den oppersten van alle Engelen in eenen Duivel verandert.* De Hoovaerdy en Nydigheit, twee oirzaecken of aenstokers van dezen afgrysselycken brant van tweedraght en oorloge hebben wy uitgedruckt, onder het gespan van twee bestarnde dieren, den Leeuw, en den Draeck, die voor Lucifers oorloghswagen gespannen, hem tegens Godt

---

[1]) *Gregorius:* Gregorius Magnus, die in het laatst der zesde eeuw den Pauselijken zetel bekleedde.

[2]) *Bernardus:* eerste Abt van Clairvaux, die in het begin der twaalfde eeuw bloeide en zich door zijn schriften vermaard maakte.

en Michaël aenvoeren; aengezien deze dieren twee zinnebeelden van deze hooftgebreken verstrecken: want de Leeuw, der dieren Koning, gemoedight door zyne krachten, acht uit verwaentheit niemant boven zich zelven; en de Nydigheit quetst met hare tong den benyden van verre, gelyck de Draeck, met het schieten van zyn vergift, zynen vyant van verre quetst. Sint Augustyn, deze twee hooftgebreken Lucifer toe-eigenende, maelt ons den aert der zelve levendigh af, en zeit dat de Hoovaerdy is een liefde tot zyn eige grootsheit; maer de Nydigheit een haetster van een anders geluck: waer uit klaer genoegh blyckt wat hier uit geboren wort: want een iegelyck, zeit hy, die zyn eige grootsheit bemint, benyt zyns gelycken, naerdienze met hem gelyck staen; of benyt zynen minder, op dat die hem niet gelyck werde; of die grooter zyn dan hy, om dat ze boven hem staen. Nu dewyl de dieren zelf van verdoemde Geesten misbruickt en bezeten worden, gelyck in den aenvang de Paradysslang, en in de heileeuwe de zwynskudden [1]), die met een groot gedruis in zee stortten; en dewyl de gestarnten aen den hemel zelfs by dieren afgetekent, oock by de Profeten gedacht worden [2]); gelyck de Pleiades of Zevenstar, en Arcturus, Orion, en Lucifer, zoo gelieve het u de weeligheit en leerzaemheit der tooneelpoëzye te vergeven, dat de rampzalige Geesten zich op ons tooneel hier mede wapenen, en verweeren: want den helschen gedroghten niets eigener is dan slimme treken, en het misbruick der schepselen, en elementen, tot afbreuck van d'eere en den naem des Allerhooghsten, zoo verre hy dit gehengt. Sint Jan [3]), in zyne Openbaringe, beelt de hemelsche geheimenissen, en den stryt in den hemel, door den Draeck uit, wiens staert nasleepte het derde deel der starren, by de Godtgeleerden op d'afvallige Engelen geduit; waerom men in Poëzye de gebloemde wyze van spreken niet al te neuswys behoort te ziften, nochte naer de scherpzinnigheit der schoollessen te regelen. Oock moeten wy onderscheiden de tweederhande personaedjen, die dit tooneel betreden, namelyck quaetwillige en goede Engelen, die een ieder hun eige rol speelen; gelyck Cicero en de voeghelyckheit zelf ons elcke persoonaedje,

---

[1]) *De zwynskudden:* zie *Matth.* VIII : 30–32.
[2]) *By de Profeten gedacht worden:* zoo b. v. *Job* IX : 9, XXXVIII : 31.
[3]) *Sint Jan:* zie *Openb.* XII : 4.

naer heuren staet en aert, leeren uitbeelden. Ondertusschen ontkennen wy geensins dat heilige stof den tooneeldichter nauwer verbint, en intoomt dan weereltsche historien, of Heidensche verziersels; onaengezien d'oude en befaemde hantvest der Poëzye, by Horatius Flakkus, in zyne Dichtkunste, met deze vaerzen uitgedruckt:

De Schilder [1]) en Poëet ontfingen beide een maght
Van alles te bestaen wat elck zich dienstigh acht.

Doch hier dient inzonderheit aengetekent hoe wy, om den naeryver der hooghmoedige en nydige Geesten te heftiger t'ontsteken, den Engelen de geheimenis van het toekomende menschworden des Woorts, door den Aertsëngel Gabriël, Gezant en Geheimenistolck der Godtheit, eenighzins ontdecken; hier in [onder verbeteringe] volgende, niet het gevoelen der meesten, maer zommiger Godtgeleerden, naerdien dit ons treurtafereel rycker stof en luister byzet; zonder dat wy evenwel, in dit punt, noch in andere omstandigheden van oirzaken, tyt, plaetse, en wyze [waer van wy ons dienden, om dit Treurspel krachtiger, heerlycker, gevoeghelycker en leerzamer uit te voeren;] de rechtzinnige waerheit opzettelyck willen in het licht staen, of iet, naer ons eige vonden, en goetduncken, vast stellen. Sint Pauwels [2]), Godts geheimenisschryver aen de Hebreen, verheft zelf, benydenswaerdigh genoegh, tot afbreuck van het Ryck der logenen en verleidende Geesten, de heerlyckheit, maght en Godtheit van het menschgeworden Woort, door zyn uitstekentheit boven alle Engelen, in naem, in zoonschap, en erfgenaemschap, in het aenbidden der Engelen, in zyne zalvinge, in zyne verheffinge aen Godts rechte hant, in de eeuwigheit zyner heerschappye, als een Koning over de toekomende weerelt, en de oirzaeck en het einde aller dingen, en een gekroont Hooft der menschen en Engelen, zyne aenbidders, Godts boden, en geesten, gezonden ten dienst der menschen, erfgenamen der zaligheit, welcker

---

[1]) *De Schilder* enz. Vertaling van het bekende

Pictoribus atque poëtis
Quidlibet audendi semper fuit aequa potestas.

Horat. *Ars poët.* vs. 9, 10.

[2]) *Sint Pauwels:* zie *Hebr.* I: 4–13.

natuur Godts Zoon, de Engelen voorbygaende, in het bloet van Abraham aenneemt. By gelegenheit van deze onschult [1]) achte ick niet ongerymt hier ter loop iet aen te roeren tot onschult [2]) van tooneel en tooneeldichteren, die Bybelstof voorstellen, naerdienze by wylen opspraeck onderworpen zyn; gelyck trouwen 's menschen zinnelyckheit verscheiden is, en d'ongelycke getempertheit der herssenen veroirzaeckt dat d'een treck tot een zelve zaeck heeft, die den anderen tegens het hart steeckt. Alle eerlycke kunsten en oefeningen hebben hare be-yveraers, en tegenwryters, oock hun recht gebruick, en misbruick. De heilige treurspeldichters hebben, onder de oude Hebreen, tot hun voorbeelt den Poëet Ezechiël [3]), die den uittoght der twalef Stammen uit Egypten in Griex nagelaten heeft; onder d'eerwaerdige Outvaders hebben zy het groote licht uit den Oosten, Gregorius Nazianzener [4]), die zelf den Gekruisten Verlosser in Grieckschc tooneelvaerzen uitbeelde; gelyck wy noch van wylen den Koningklycken Gezant, Hugo de Groot, dat groote licht der geleertheit en vromicheit onzer eeuwe, sint Gregorius spoor naerstrevende, voor zyn treurspel van den Gekruisten, in Latyn beschreven, en dien onvergangklyken en stichtigen arbeit eer en danckbaerheit schuldigh blyven. Onder d'Engelsche Onroomschen heeft de geleerde pen van Richard Baker [5]), Lucifer en al den handel der oproerige Geesten, oock vry breet in 't rymeloos uitgestreken. Wel is waer dat de Vaders der oude Kercke de gekristende tooneelspeelders buiten de gemeenschap der Kercke keerden, en het tooneelspel van dien tyt heftigh bestreden: maer let men

---

1) *Deze onschult:* deze verontschuldiging.

2) *Tot onschult:* tot verschooning.

3) *Den Poëet Ezechiël:* deze was een Jood, die, volgens sommigen, veertig jaren voor Christus, volgens anderen onder Trajanus of Hadrianus leefde. Hij schreef Grieksche gedichten, die echter meest verloren zijn gegaan: het hier bedoelde kwam, door Morel vertaald, in 1609 te Parijs in 't licht.

4) *Gregorius Nazianzener:* De hier bedoelde Kerkvader dramatiseerde de geschiedenis van des Heilands kruisdood, doch stellig niet met het doel om zijn dichtstuk op een gewoon tooneel te doen opvoeren.

5) *Richard Baker:* deze was Sherif in 't graafschap van Oxford onder Jacobus I en overleed tijdens den aanvang der twisten tusschen Karel I en zijn Parlement. Behalve het hier genoemde werk schreef hij een *Kroniek van Engeland* en een *Verklaring van het Gebed des Heeren:* welke laatste nogal opgang maakte.

'er wel op, de tyt en reden van dien was heel anders gelegen. De weerelt lagh toen noch diep, op vele plaetsen, in Heidensche afgoderye verzoncken. De gront des Christendoms was noch onbestorven, en de tooneelspelen werden Cybele, der gedroomde Goden moeder, een groote afgodinne, ter eere gespeelt, en gehouden voor een verdienstigh middel om hier door lantplagen van den hals des volcks af te keeren. Sint Augustyn getuight, hoe de Heidensche Aertspriester, een bedienaer van Numaes instellingen en afgodendienst, te Rome, ter oirzaecke van een zware peste, de tooneelspeelen eerst instelde, en door zyn gezagh bekrachtighde. Scaliger zelf bekent datze, om de gezontheit des volx te verwerven, door ingeven van de Sibille ingestelt waren; in voegen dat dit spelen eigentlyck streckte tot een krachtigh voedtsel van de blinde afgoderye des Heidendoms, en verheffinge der afgoden; een ingekankerde gruwel, wiens uitroien den eersten kruishelden, en de gedurigh worstelende Kercke op zoo veel zweet en bloet stont, maer nu lang uitgestorven, geene voetstappen in Europe laet. Dat dan de H. Outvaders die tooneelen hierom, en te gelyck om het bederf der zeden, en andere openbare en schaemtelooze misbruicken van naeckte jongelingen, vrouwen en maeghden en andere vuilicheden bestraften, was noodigh en loflyck, gelyck het in dien gevalle noch zoude zyn. Dit nu overgeslagen, laet ons het nut en den oirbaer van stichtelycke en vermakelycke spelen niet te licht wechworpen. Heilige en eerlycke voorbeelden dienen ten spiegel, om deught en Godtvruchtigheit t'omhelzen; gebreken, en d'elenden, daer aen gehecht, te schuwen. Het wit en ooghmerck der wettige Treurspelen is de menschen te vermorwen door schrick, en medoogen. Scholieren, en opluickende jongkheit worden door spelen, in talen, welsprekentheit, wysheit, tucht, en goede zeden, en manieren, geoefent, en dit zet in de teere gemoeden en zinnen, een ploy van voeghelyckheit en geschicktheit, die hun, tot in den ouderdom toe, byblyven, en aenhangen: ja het gebeurt by wylen dat overvliegende vernuften, by geene gemeine middelen te buigen, noch te verzetten, door spitsvondigheden [1]) en hooghdravenden tooneelstyl geraeckt, en,

[1]) *Spitsvondigheden:* dit woord staat hier in een goeden zin, en men moet er: „fijne vindingen" door verstaan.

buiten hun eigen vermoeden, getrocken worden: gelyck een edele luitsnaer geluit geeft, en antwoort, zoo dra heur weêrgade, van de zelve nature en aert, en op eenen gelycken toon, en andere luit gespannen, getokkelt wort van een geestige hant, die, al speelende, den tuimelgeest uit eenen bezeten en verstockten Saul dryven kan. De historien der eerste Kercke bezegelen dit met de gedenckwaerdige voorbeelden van Genesius [1]) en Ardaleo [2]), beide tooneelspeelders, in den Schouburgh, door den H. Geest verlicht, en bekeert; terwylze, onder het spelen, den Christenschen Godtsdienst willende beschimpen, overtuight wierden van de waerheit, dieze geleert hadden, uit hun deftige speelrollen, doorgaends beter gestoffeert met pit van wysheit dan laffe redenen, uren lang in den wint gestroit, en eer verdrietigh dan leerzaem. Men worpt ons, ten opzichte van Bybelstoffe, voor, dat men geen spel met heilige zaecken behoorde te spelen; en zeker dit zou wat schyns hebben in onze tale, die juist het woort van Spel mede brengt: maer wie slechts een woort of anderhalf Griecks kan uitstamelen, weet wel dat dit woort by Griecken en Latynen geen gebruick heeft in dien zin: want *Τραγῳδία* is een koppelwoort, en betekent eigentlyck Bockezang, naer der herderen wedgezangen, ingestelt om met zingen eenen Bock te winnen, uit welcke gewoonte de treurzangen, en sedert de tooneelspelen, hunnen oirsprong namen: en wil men ons immers dus ongenadigh knuffelen [3]) om het woort Spel, waer blyvenwe dan

---

[1]) *Genesius:* deze was, volgens Surius, *Tom.* IV *Martyr. Rom.* een tooneelspeler, die ten tijde van Diocletianus, om den Keizer en den volke te behagen, de Christenen op het tooneel geweldig doorstreek en belachelijk zocht te maken. Eens, dat hij een duivel moest voorstellen, zou hij zulk een vreemde verschijning hebben gehad, dat hij plotseling bekeerd werd en nu openlijk verklaarde, zijn afgoden af te zweren en Christus als zijn verlosser te aanbidden. Eerst meenden de toeschouwers, dat zijn rol dit medebracht, maar toen hij, voor het outer van Venus gebracht, om het te aanbidden, zulks weigerde en, in 's Keizers tegenwoordigheid, zijn belijdenis herhaalde, werd hij door dezen eerst aan de mishandelingen van 't gepeupel overgeleverd en vervolgens aan den Overste Plautianus, die hem pijnigen liet; doch, toen dit niet baatte, hem op 's Keizers last deed onthoofden, op den 25 Aug. van 't jaar 303.

[2]) *Ardaleo:* met dezen zou ongeveer hetzelfde als met Genesius zijn voorgevallen. Zie *Martyrol. Roman.* 14 April.

[3]) *Knuffelen,* of beter *knuiffelen,* is het frequent. van *knuiven* of *kluiven,* en van ongeveer gelijke beteekenis als „bij herhaling knagen, knauwen, knijpen."

met orgelspel, Davids harp- en zangspel, en het spel van tien snaren, en ander fluit- en snarespel, by verscheidenheit van Onroomschen [1]), in hunne vergaderingen ingevoert? Wie dan dit onderscheit vat, zal wel, het misbruick der tooneelkunste bestraffende, het rechtmatigh gebruick niet ongenadigh vallen, en dezen heerlycken ja Goddelycken vont, een eerlycke uitspanninge, en honighzoete verquickinge van 's levens moeielyckheden, de jeught, en kunstbeminnende burgerye niet misgunnen; op dat wy, hier door gemoedight, Lucifer met meer yvers ten Treurtooneele voeren, daer hy, endelyck, van Godts blixem getroffen, ter helle stort, ten klaren spiegel van alle ondanckbare staetzuchtigen, die zich stoutelyck tegens de geheilighde Maghten, en Majesteiten, en wettige Overheden durven verheffen.

[1]) *By verscheidenheit van Onroomschen:* versta: „bij (of *door*) verschillende sekten van Onroomschen."

INHOUDT.

Lucifer, d'Aertsengel, opperste, en doorluchtighste boven alle Engelen, hoovaerdigh en staetzuchtigh, uit blinde liefde tot zyn eige, benyde Godts onbepaelde grootheit, oock den mensch, naer Godts beelt geschapen, en in het weeligh Paradys met de heerschappye des aerdtbodems begiftight. Hy benyde Godt en den mensch te meer, toen Gabriël, Godts Herout, alle Engelen voor dienstbare Geesten verklaerde, en de geheimenissen van Godts toekomende menschworden hun ontdeckte; waer door het Engelsdom voorbygegaen, de waerachtige menschelycke natuur, met de Godtheit vereenight, een gelycke maght en Majesteit te verwachten stont: waerom de hoovaerdige en nydige Geest, poogende zich zelven Gode gelyck te stellen, en den mensch buiten den hemel te houden, door zyne medestanders, ontelbare Engelen oprockende, wapende, en tegens Michaël, 's hemels Veltheer, en zyne heirkrachten, onaengezien Rafaëls waerschuwinge, aenvoerde; en afgestreden, na de neêrlaegh, uit wraecke den eersten mensch, en in hem alle zyne nakomelingen, ten val broght, en hy zelf met zyne weêrspannelingen ter helle gestort, en eeuwigh verdoemt wert.

Het tooneel is in den hemel.

PERSONAEDJEN.

BELZEBUB,
BELIAL,
APOLLION, } wederspannige Oversten.

GABRIËL, Godts Geheimenistolck.

REY VAN ENGELEN.

LUCIFER, Stedehouder.

Belzebub: ook wel *Baal-zebub* geschreven, is een Hebr. woord, dat uit *Baal* „Heer," en *Zebub* „vlieg," is samengesteld. De naam werd gegeven aan een God van Ekron (zie 2 *Kon.* 1); 't zij dat men hem als den „God der vliegen" of als den „God die de vliegen verdreef" vereerde, 't zij dat de naam een schempnaam was, door de Joden gegeven, en als synoniem met „drekgod" te verklaren.

Belial: letterlijk ons „deug-niet." PAULUS 2 *Kor.* VI:15, verstaat er Satan zelven onder. In het Oude Testament wordt het maar eenmaal zonder bijvoeging gevonden, en wel *Job* XXXIV:18. *Zoude men tot een Koning zeggen: Gij* Belial; doch herhaaldelijk met een bijvoeging; als *Belials-man, Belials-kind, Belials-zoon, Belials-dochter, Belials-getuigen, Belials-woord.* Zelfs 2 *Samuel* XXII : 5 en *Psalm* XVIII:5, *Beeken-Belials:* — altijd in de beteekenis van: „verkeerd, ondeugend, ongetemd," enz.

Apollion: beter: *Apollyon;* doch Vondel is meer gewoon, evenals vele schrijvers van zijn — en ook van lateren — tijd, de Grieksche *v* met *i* te verwisselen. Deze naam is niet Oostersch, gelijk de beide vorige, maar Grieksch. *'Απολλύων* beteekent de „verderver", en wordt in dien zin gebezigd *Openb.* IX : 11. *En zij hadden over hen tot eenen Koning den engel des afgronds: zijn naam was in 't Hebreeuwsch* Abaddon *en in de Grieksche tale had hij den naam* Apollyon. Noch de Grieksche, noch de gelijk beteekenende Hebreeuwsche naam worden elders in de Schrift gebezigd.

Gabriël: deze naam, die wederom Hebreeuwsch is en „de man Gods" of „de kracht Gods" beteekent, komt voor bij *Daniël* VIII:16 en IX:21, en bij *Lukas* I:19, 26, als die des Engels, van wien eerstgemelde het profetisch gezicht ontvangt, en die aan Zacharias en Maria de geboorte hunner kinderen voorzegt.

Lucifer: deze naam is noch Gr. noch Hebr., maar zuiver Latijn: hij beteekent „licht-aanbrenger," en is, als zoodanig, aan de *Morgenster* gegeven. Hoezeer nu Jezus, *Openb.* XXII:26, onder deze benaming wordt aangeduid, zoo kon die als titel echter aan alle grooten en machtigen worden toegekend, en rechtvaardigt Vondel dan ook in zijn *Berecht* het gebruik dat hij er van maakte, uit de aldaar aangehaalde plaats van Jezaias.

LUICIFERISTEN, Oproerige Geesten.

MICHAËL, Veltheer.

RAFAËL, Bescherm-engel.

URIËL, Michaëls Schiltknaep.

Michaël: deze, wiens naam wederom Hebr. is en beteekent: „wie is gelijk God?" komt als Aartsengel voor *Daniël* V: 13, 21, en XII: 1, en wordt in het N. Verbond tweemalen voorgesteld als met den Duivel strijdende, nl. *Judas* 9 en *Openb.* XII: 7. De rol, welke hij in Vondels treurspel vervult, is alzoo volkomen wettig.

Rafaël: deze Engel wordt niet anders genoemd dan in het apocriefe verhaal van Tobias. Zijn naam is Hebr. en beteekent „God der genezing," waarom hij dan hier ook als de „vertroostende, meewarige Engel" wordt ingevoerd.

Uriël: deze naam komt niet in de Schrift voor. Volgens LOUIS JACOB DU PIN, *Traité des bibl.*, p. 102, heeft men alleen *Michaël, Gabriël* en *Rafaël* als Aartsengelen stellig te vereeren; doch is het twijfelachtig of *Uriël* beschouwd mag worden als tot die orde te behooren. Hij speelt dan ook bij Vondel maar een ondergeschikte rol.

LUCIFER.

HET EERSTE BEDRYF.

BELZEBUB. BELIAL. APOLLION.

Belzebub.

Myn Belial ging hene op lucht en vleugels dryven,
Om uit te zien waer onze Apollion magh blyven.
Vorst Lucifer zondt hem, tot dezen toght bequaem,
Naer 't aertrijck, op dat hy eens nader kennis naem'
Van Adams heil en staet, waer in d'Almogentheden
Hem stelden. Het wort tyt om weder van beneden
Te keeren hier ter stede: ick gis, hy is niet veer.
Een wacker dienaer vlieght op 't wencken van zyn' Heer;
En stut zyn meesters troon getrou met hals en schouder.

Belial.

Heer Belzebub, ghy Raet van 's hemels Stedehouder,
Hy steigert steil, van kreits in kreits, op ons gezicht.
Hy streeft den wint voorby, en laet een spoor van licht
En glanssen achter zich, waer zyn gezwinde wiecken
De wolcken breecken. Hy begint ons lucht te riecken,
In eenen andren dagh en schooner zonneschyn,
Daer 't licht zich spiegelt in het blaeuwe kristalyn.
De hemelklooten zien met hun gezicht, van onder,

5 *D'Almogentheden:* het hier gebruikte meerv. laat zich rechtvaardigen met dezelfde schriftuurplaatsen, waarmede de Theologanten de Drieëenheid bewijzen, b. v. met *Genesis* I:26.

8, 9 De *dienaar* is hier Apollion, en de *heer* in vs. 8, gelijk de *meester* in vs. 9, is Lucifer. De uitdrukking is alleen betrekkelijk, en moet uitgelegd worden naar de hoogere waardigheid, door Lucifer bekleed. Vergelijk vs. 241, volgg.

Terwyl hy ryst, hem na, een ieder in 't byzonder,
Verwondert om dien vaert en goddelycken zwier,
Die hun geen Engel schynt, maer eer een vliegend vier.
Geen star verschiet zoo snel. Hier komt hy aengestegen,
Met eenen gouden tack, en heeft de steile wegen
Voorspoedigh afgeleit.

Belzebub.

Wat brengt Apollion?

Apollion.

Heer Belzebub, ick heb, zoo vlytigh als ick kon,
Het laegh gewest bespiet, en offere u de vruchten,
Zoo diep beneden ons, in andre zon en luchten,
Gesproten: oordeel, uit de vruchten, van het lant,
En van den hof, door Godt gezegent, en beplant,
Tot wellust van den mensch.

Belzebub.

Ick zie de goude bladen,
Met perlen van de lucht, den zilvren dau, geladen.
Hoe lieflyck rieckt dit loof, dat zyne verf behoudt!
Hoe gloeit dit vrolyck ooft van karmozyn, en gout!
't Waer jammer zoo men dit ontwyde met de handen.
't Gezicht bekoort den mont. Wie zou niet watertanden
Naer aertsche leckerny? Hy walght van onzen dagh,
En hemelsch mann', die 't ooft der aerde plucken magh.

35 *Hy walght van onzen dagh: van iets walgen* is een uitdrukking, die niet alleen door Vondel, maar ook door talrijke andere schrijvers, reeds vroeg gebezigd werd. Zie Huydec. *Pr.* III, blz. 286. Wanneer wij intusschen letten op de natuurlijke beteekenis van 't woord, en bedenken, dat men door *walging* en *walgen* iets te verstaan heeft, dat de mensch *lijdt*, en niet iets, dat hij *doet*, dan volgt daaruit, dat men beter zegt: *mij walgt*, dan *ik walg*, gelijk *mij smart, bedroeft, berouwt, verheugt, lust,* enz. en zoo in andere uitdrukkingen, die een aandoening beteekenen, welke onze ziel of lichaam ondergaat.

Het *walgen* heeft in de maag plaats en hetgeen *walgt* is de spijs, als zij er niet in duren kan, maar gestadig *walt, welt* of *opwelt,* als om weder ter kele uit te komen. Zoo zegt Vondel zelf te recht *Herschepp.* B. VI. vs. 909:

't Gebraste en walgende *ingewant*
Te braecken uit de keel.

Men zou ons Paradys om Adams hof verwenschen.
't Geluck der Engelen moet wycken voor de menschen.

Apollion.

Niet waer, heer Belzebub? Al schynt de hemel hoogh,
Wy leggen veel te laegh. Het geen ick met myn oogh
Gezien heb, mistme niet. 't Vermaeck van 's weerelts hoven,
Een eenigh Eden gaet ons Paradys te boven.

Belzebub.

Laet hooren watghe zaeght: wy luistren t'zamen toe.

Apollion.

'k Verzwygh mijn henevaert, om niet te reppen hoe
Gezwint ick nedersteegh, en zonck door negen bogen,
Die, sneller dan een pijl, rontom hun midpunt vlogen.
Het radt der zinnen kan zoo snel niet ommeslaen,
In ons gedachten, als ick, lager dan de maen
En wolcken, afgegleên, bleef hangen op mijn pennen,
Om 't Oostersche gewest en lantschap t'onderkennen,
Op 't aenzicht van den kloot, daer d'Oceaen om spoelt,
Waer in zoo menigh slagh van zeegedroghten woelt.
Van verre zagh men hier een' hoogen bergh verschieten,
Waer uit een waterval, de wortel van vier vlieten,
Ten dale nederbruischt. Wy streken steil, en schuin
Voorover met ons hooft, en rusten op de kruin
Des berghs, van waer men vlack de zalige landouwen
Der onderweerelt en haer weelde kon aenschouwen.

45 *Negen bogen:* Vondel verdeelt evenals Dante het hemelruim in negen concentrische kringen, waarvan de aarde het middelpunt is.

46 *Midpunt:* welluidendheidshalve voor middelpunt.

47, 49 Volgens de constructie van dezen zin, zou Apollion *sneller* zijn blijven *hangen,* dan het rad der zinnen kan *omslaan.* Dit is echter de bedoeling niet, Vondel meent, hem te doen zeggen, dat hij *sneller afgleed* dan enz.

50 *'t Oostersch gewest:* Vondel onderstelt hierbij, dat het aardsche Paradijs zich in Azië bevond. Bij het bezigen der uitdrukking *Oostersche gewest* heeft hij er evenwel niet op gedacht, dat de landstreek, door hem bedoeld, alleen de *oostersche* kan genoemd worden door bewoners van Europa of Afrika, en dat er voor de Hemelbewoners noch Oosten noch Westen op een ronden en wentelenden bol kon bestaan.

53 *Verschieten:* zich opdoen.

55 *Wy streken* om de behoorlijke lengte aan 't vers te geven, voor *ik streek.*

Belzebub.

Nu schilder ons den hof, en zijn gestaltenis.

Apollion.

De hof valt ront, gelijck de kloot der weerelt is.
In 't midden rijst de bergh, waer uit de hooftbron klatert,
Die zich in vieren deelt, en al het lant bewatert,
Geboomte en beemden laeft, en levert beken uit,
Zoo klaer gelijck kristal, daer geen gezicht op stuit.
De stroomen geven slib, en koesteren de gronden.
Hier worden Onixsteen en Bdellion gevonden.
Hoe klaer de hemel oock van starren blinckt, en barnt;
Hier zaeide vrouw Natuur in steenen een gestarnt,
Dat onze starren dooft. Hier blinckt het gout in d'aderen.
Hier wou Natuur haer' schat in eenen schoot vergaderen.

Belzebub.

Wat zweeft 'er voor een lucht, waer by dat schepsel leeft?

Apollion.

Geen Engel, onder ons, zoo zoet een' adem heeft,
Gelijck de frissche geest, die hier den mensch bejegent,
Het aengezicht verquickt, en alles streelt, en zegent:
Dan zwelt de boezem der landouw' van kruit, en kleur,
En knop, en telgh, en bloem, en allerhanden geur.
De dau ververschtze 's nachts. Het ryzen en het dalen
Der zonne weet zijn maet, en matight zoo haer stralen
Naer eisch van elcke plant, dat allerhande groen
En vrucht gevonden wort, in eenerley saizoen.

Belzebub.

Nu maelme de gedaente en 't wezen van de menschen.

66 *Onixsteen en Bdellion:* dit is letterlijk volgens de Vulgata, *Gen.* II:12, *ibi invenitur bdellium et lapis onychinus.* De Staten-vertaling heeft t. a. p. *daer is* (oock) Bedola, *ende de steen* Sardonix; — en *Num.* XI:7, *ende fijne verwe* (t. w. van *het manna*) *was als de verwe van* Bedolah. — Welke steen echter door dit *bdellion* of *bedola* beteekend wordt, kunnen de commentatoren niet beslissen.

Apollion.

Wie zou ons Engelsdom voor 't menschdom willen wenschen,
Wanneer men schepsels ziet, die 't al te boven gaen,
En onder wiens gezagh alle andre dieren staen.
Ick zagh den ommegang van hondertduizent dieren,
Die op het aertrijck treên, of in de wolcken zwieren,
Of zwemmen in den stroom, zoo ieder is gewent,
En leven schept in zijn byzonder element.
Wie zou een ieders aert en eigenschappen ramen
Als Adam! want hy gafze op eene ry hun namen.
De berghleeuw quispelde hem aen met zynen staert,
En loegh den meester toe. De tiger ley zijn' aert
Voor 's Konings voeten af. De lantstier boogh zijn' horen,
En d'olifant zijn' snuit. De beer vergat zijn' toren.
Griffoen en adelaer quam luistren naer dien man,
Oock draeck, en Behemoth, en zelf Leviatan.
Noch zwygh ick welck een lof den mensch wort toegezongen
En toegequinckeleert van 't lustpriëel, vol tongen;
Terwyl de wint in 't loof, de beeck langs d'oevers speelt,
En ruischt op een muzyck, dat nimmer 't hart verveelt.
Had zich Apollion in zynen last gequeten,
Hy had ons hemelryck in Adams Ryck vergeten.

Belzebub.

Wat dunckt u van het paer, dat ghy beneden zaeght?

Apollion.

Geen schepsel heeft om hoogh myn oogen zoo behaeght
Als deze twee om laegh. Wie kon zoo geestigh strengelen
Het lichaem, en de ziel, en scheppen dubbele Engelen,

87 *Zoo ieder is gewent:* schijnbaar een rijmlap; want de dieren waren pas geschapen en konden dus nog geen zeer bijzondere gewoonten hebben aangenomen; maar 't geeft hier de uitdrukking nagenoeg terug, *Genes.* I:12 en 24 te lezen: *naar zijnen aart.*

93 *De lantstier:* deze kan geacht worden in tegenstelling te staan met den (vs. 91) voorafgaanden *berghleeuw;* maar in beide gevallen dienen die uitbreidingen van het woord *stier* of *leeuw* alleen tot bevordering der welluidendheid.

101, 102 Deze regels zijn niet duidelijk; versta: Had Apollion het kunnen overeenbrengen met het kwijten van zijnen last, hij zou op de aarde zijn gebleven en had er den hemel aldaar vergeten.

Uit klaiaerde, en uit been. Het lichaem, schoon van leest,
Getuight des Scheppers kunst, die blinckt in 't aenschijn [meest,
Den spiegel van 't gemoedt. Wat lidt my kon verbazen;
Ick zagh het beelt der ziele in 't aengezicht geblazen.
Bezit het lyf iet schoons, dat vint men hier by een.
Een Godtheit geeft haer' glans door 's menschen oogen heen.
De redelycke ziel komt uit zyn troni zwieren.
Hy heft, terwyl de stomme en redenlooze dieren
Naer hunne voeten zien, alleen en trots het hooft,
Ten hemel op naer Godt, zyn' Schepper, hoogh gelooft.

Belzebub.

Hy looft hem niet vergeefs voor zoo veel rycke gaven.

Apollion.

Hy heerscht, gelyck een Godt, om wien het al moet slaven.
D'onzichtbre ziel bestaet uit geest, en niet uit stof.
Z'is heel in ieder lidt. Het brein verstreckt haer hof.
Zy leeft in eeuwigheit, en vreest noch roest, noch schennis.
Z'is onbegrypelyck. Voorzichtigheit, en kennis,
En deught, en vryen wil bezitze in eigendom.
Voor hare majesteit staen alle geesten stom.
De wyde weerelt zal eer lang van menschen krielen.
Zy wacht, uit luttel zaets, een' rycken oegst van zielen;
En hierom huwde Godt den man aen zyn mannin.

Belzebub.

Wat dunckt u van zyn ribbe, en lieve gemalin?

Apollion.

Ick deckte myn gezicht en oogen met myn vleugelen,
Om myn gedachten en genegentheên te teugelen,
Zoo dra zy my gemoete, als Adam met der hant
Haer leide door het groen. By wylen hiel hy stant,
Beschoudeze overzy, en onder dat beloncken
Begon een heiligh vier zyn zuivre borst t'ontvoncken:
Dan kuste hy zyn bruit, en zy den bruidegom:
Dan ging de bruiloft in, met eenen wellekom

En brant van liefde, niet te melden, maer te gissen,
Een hooger zaligheit, die d' Engelen noch missen.
Hoe arm is eenigheit! Wy kennen geen gespan
Van tweederhande kunne, een jongkvrouw, en een' man.
Helaes! wy zyn misdeelt: wy weten van geen trouwen,
Van gade of gading, in een' hemel, zonder vrouwen.

Belzebub.

Zoo wort 'er met der tyt een weerelt aengeteelt?

Apollion.

Door een genot van 't schoon, in 's menschen brein gebeelt,
En ingedruckt met kracht van d'opgespanne zinnen.
Dat houdt dit paer verknocht. Hun leven is beminnen,
En wederminnen met een' onderlingen lust,
Onendelyck gelescht, en nimmer uitgebluscht.

Belzebub.

Nu pasme deze bruit naer 't leven af te malen.

Apollion.

Dit eischt Natuurs penseel, geen verf, maer zonnestralen.
De man en vrou zyn bey volschapen, evenschoon,
Van top tot teen. Met recht spant Adam wel de kroon,
Door kloeckheit van gedaente, en majesteit van 't wezen,
Als een ter heerschappy des aertryx uitgelezen:
Maer al wat Eva heeft vernoeght haer bruigoms eisch:
Der leden tederheit, een zachter vel en vleisch,
Een vriendelycker verf, aenminnigheit der oogen,
Een minnelycke mont, een uitspraeck, wiens vermogen
Bestaet in eedler klanck; twee bronnen van yvoor,
En wat men best verzwyge, eer dit een' Geest bekoor'.
Bejegent Engelen, hoe schoonze uw oogh behaeghden;
Het zyn wanschapenheên by 't morgenlicht der maeghden.

Belzebub.

Het schijnt, ghy blaeckt van minne om 't vrouwelijcke dier.

163 *'t Vrouwelycke dier: dier* wordt hier niet genomen in de beteekenis van: meisje, maar in den ruimsten zin, die aan 't woord gehecht kan worden, t. w. dien van: schepsel.

Apollion.

Ick heb mijn slaghveêr in dat aengename vier
Gezengt. Het vielme zwaer van onder op te stijgen,
Te roeien, om den top van Engleburgh te krijgen.
Ick scheide, doch met pijn, en zagh wel driewerf om.
Nu blinckt geen Serafijn, in 't hemelsch heilighdom,
Als deze, in 't hangend hair, een goude nis van stralen,
Die schoon gewatert van den hoofde nederdalen,
En vloejen om den rugh. Zoo komtze, als uit een licht,
Te voorschijn, en verheught den dagh met haer gezicht.
Laet perle en perlemoer u zuiverheit beloven;
Haer blanckheit gaet de perle en perlemoer te boven.

Belzebub.

Wat baet al 's menschen roem, indien zijn schoonheit smelt,
En endelijck verwelckt, gelijck een bloem op 't velt?

Apollion.

Zoo lang die hof beneên niet ophoude ooft te geven,
Zal dit gezalight paer by zulck een' appel leven,
Die daer in 't midden groeit, bevochtight van den stroom,
Waer by de wortel leeft. Dees wonderbare boom
Wort 's levens boom genoemt. Zijn aert is onbederflijck.
Hier door geniet de mensch het eeuwigh en onsterflijck,
En wort den Engelen, zijn' broederen, gelijck,
Ja overtreftze in 't eindt; en zal zijn maght en Rijck
Verbreiden overal. Wie kan zijn vleugels korten?
Geen Engel heeft de maght zijn wezen uit te storten
In duizentduizenden, in een oneindigh tal.
Nu overreken eens wat hier uit worden zal.

Belzebub.

De mensch is maghtigh dus ons over 't hooft te wassen.

166 *Engleburgh* wordt hier genomen voor verblijf der Engelen.

169 *Een goude nis van stralen:* eenigszins vreemd is de vergelijking tusschen Eva's *hair,* dat *bol* om het hoofd liep, en een *nis,* wier eigenschap het is *hol* te zijn. Doch Vondel stelde zich hier 't hoofd en bovenlijf van Eva voor als een borstbeeld, in een nis gezet, waarvan het gouden haar de lijst vormde.

170 *Gewatert:* golvend.

Apollion.

Zijn wasdom zal ons haest verschricken, en verrassen.
Al duickt zijn heerschappy nu lager dan de maen;
Al is die maght bepaelt; hy zal al hooger gaen,
Om zijnen stoel in top der hemelen te zetten.
Zoo Godt dit niet belet, hoe konnen wy 't beletten?
Want Godt bezint den mensch, en schiep het al om hem.

Belzebub.

Wat hoor ick? een bazuin? gewis hier wil een stem
Op volgen: zie eens uit, terwylwe hier verbeien.

Apollion.

d'Aertsengel Gabriël, gevolght van 's hemels Reien,
Genaeckt in 's Hooghsten naem, om uit dien hoogen troon
T'ontvouwen, als Herout, het geen hem wiert geboôn.

Belzebub.

Ons lust te hooren wat d'Aertsengel zal gebieden.

GABRIËL. REY VAN ENGELEN.

Gabriël.

Hoort toe, ghy Engelen: hoort toe, ghy hemellieden.
De hooghste Goetheit, uit wiens boezem alles vloeit
Wat goet, wat heiligh is; die nimmer wort vermoeit
Door weldoen, noch verarmt van haer genadeschatten,
Tot noch met geen begryp der schepselen te vatten;
Dees Goetheit schiep den mensch haer eigen beelt gelyck,
Oock d'Englen, op dat zy te zamen 't eeuwigh Ryck
En noit begrepen goet, na 'et vierigh onderhouden
Der opgeleide wet, met Godt bezitten zouden.
Zy boude 't wonderlyck en zienelyck Heelal
Der weerelt, Gode en oock den mensche te geval;
Op dat hy in dit hof zou heerschen, en vermeeren;

211 *Zienelyck:* zichtbaar. 't Staat tegenover *wonderlyck,* waar het „onzichtbare" mee wordt aangeduid.

213 *Dit hof:* niet het paradijs, wanneer Vondel 't woord mann. zou gebezigd hebben, maar het vs. 211 genoemde *Heelal.*

Met al zyne afkomst hem bekennen, dienen, eeren;
En stygen, langs den trap der weerelt, in den trans
Van 't ongeschapen licht, den zaligenden glans.
Al schynt het Geestendom alle andren t'overtreffen;
Godt sloot van eeuwigheit het Menschdom te verheffen,
Oock boven 't Engelsdom, en op te voeren tot
Een klaerheit en een licht, dat niet verschilt van Godt.
Ghy zult het eeuwigh Woort, bekleet met been en aren,
Gezalft tot Heer, en hooft, en rechter, al de scharen
Der Geesten, Engelen en menschen te gelyck,
Zien rechten, uit zyn' troon, en onbeschaduwt Ryck;
Daer staet de stoel alree geheilight in het midden.
Dat alle d'Engelen hem passen aen te bidden,
Zoo ras hy innery, wien 't menschelyck gestalt,
Oock boven ons natuur verheerlyckt, gevalt.
Dan schynt de heldre vlam der Serafynen duister,
By 's menschen licht, en glans, en goddelycken luister.
Genade dooft Natuur en al haer glansen uit.
Dit 's nootlot, en een onherroepelyck besluit.

Rey van Engelen.

Al wat de hemel stemt, zal 't hemelsch heir behagen.

Gabriël.

Zoo past u trou in Godts en 's menschen dienst te dragen:
Naerdien de Godtheit zelf de menschen zoo bemint.
Wie Adam eert, het hart van Adams vader wint.
De mensch en Engel, beide uit eenen stam gesproten,
Zyn medebroeders; uitgekore lotgenoten,
Des Allerhooghsten zoons en erven, zonder smet.
Een ongedeelde wil en liefde zy uw wet.

218 *Sloot:* besloot.

220 *Dat niet verschilt:* naar de regels der spraakkunst moest hier staan: „*die* niet *verschillen;*" want de bedoeling is, het betrekk. voorn.w. zoowel op *klaerheit* als op *licht* te laten staan. De gebezigde vrijheid is echter in poëzie verschoonbaar.

227 *'t Menschelyck gestalt:* Vondel gebruikt het woord elders vr., als b. v. in den *Gysbr.,* vs. 1891:

Gaet scheep in die gestalt.

De onz. vorm is thans buiten gebruik.

Ghy weet hoe 't Engelsdom moet onderscheiden worden
In dryderhande ry, een negenvouwige orden;
De hooghste in Serafyn, en Cherubyn, en Troon,
Die zitten in Godts Raet, en stercken zyn geboôn.
De middenry bestaet uit Heerschappyen, Krachten,
En Maghten, die op 't woort van Godts Geheimraet wachten,
Tot 's menschen nut, en heil, en hulp in 't algemeen.
De derde en laeghste ry, gewyt uit Vorstenheên,
En groote Aartsengelen, en Engelen, moet duicken
Voor 't woort der middelrye, en laten zich gebruicken,
Beneden het gewelf van zuiver kristalyn,
In hun' byzondren last, zoo wyt 't gestarrent schyn'.
Wanneer de weerelt koom' zich verder uit te spreiden,
Wort elck van deze ry in zyn gewest bescheiden,
Of weet zyn eige stadt, en huis, en wat persoon
Zyn zorgh bevolen blyft, ter eere van Godts kroon.
Getrouwen, gaet dan hene, onsterfelycke Goden,
Gehoorzaemt Lucifer, verknocht aen Godts geboden.
Bevordert 's hemels eer, in 't menschelyck geslacht,
Een ieder in zyn wyck, een ieder op zyn wacht.
Laet zommigen voor Godt de schael vol wieroock branden,
En brengen voor Godts troon der menschen offerhanden,
En wenschen, en gebeên, en zingen 's Godtheits lof,
Dat zich de galm verspreie in 't eeuwighjuichend hof.
Een ander draey' gestarnte en ronde hemelklooten,
Of zett' den hemel op, of hou de lucht gesloten
Met wolcken, om den bergh te zegenen om laegh,
Met eenen zonneschijn, of versche regenvlaegh

241, 242 Deze verdeeling der Engelen in drie hoofdafdeelingen, elke wederom van drie orden, is 't eerst voorgesteld in een werk *„de hierarchia coelesti"*, dat met vele anderen, aan Dionysius Areopagita toegeschreven, in 1644 te Parijs het licht zag. 't Bleek echter, dat al die werken van de vijfde eeuw afkomstig zijn, gelijk dit o. a. door MORERI *in* v. *Anges* wordt aangetoond.

254 *Bescheiden:* aangewezen.

257 *Onsterfelycke Goden:* wederom wordt hier, in den zin, waarop herhaaldelijk reeds gewezen is, de naam van *Goden* aan schepselen toegekend. Hier echter kan Vondel zich beroepen op onderscheiden schriftuurplaatsen, waarin evenzeer de Engelen *Goden* worden genoemd, als b. v. *Ps.* XCVII: 7, 9, *Zachar.* XII: 8.

263 *'s Godtheits lof:* en niet DER *Godheid lof,* zooals thans veelal geschreven wordt.

Van manne en honighdau, daer Godt wort aengebeden,
Door d'eerste onnozelheit, de burgery van Eden.
Wie door de lucht, en 't vier, en aerde, en water rent,
Die matige op zyn pas een ieder element,
Naer Adams wensch, of legg' den blixemstrael aen banden,
Of breidele den storm, of breeck' de zee op stranden.
Een ander sla de treên des menschen gade op 't velt.
De Godtheit heeft zyn hair tot op een hair getelt.
Men draegh' hem op de hant, dat hy zyn' voet niet stoote.
Wort iemant, als gezant, gezonden van een' Groote
Aen Adam, 's aertrijcks Vorst, dat hy zyn' last verricht'.
Zoo luidt myn last, waer aen de Godtheit u verplicht.

REY VAN ENGELEN.

Zang.

Wie is het, die zoo hoogh gezeten,
  Zoo diep in 't grondelooze licht,
Van tyt noch eeuwigheit gemeten,
  Noch ronden, zonder tegenwight,
By zich bestaet, geen steun van buiten
  Ontleent, maer op zich zelven rust,
En in zyn wezen kan besluiten
  Wat om en in hem, onbewust
Van wancken, draeit, en wort gedreven,
  Om 't een en eenigh middelpunt;
Der zonnen zon, de geest, het leven;
  De ziel van alles wat ghy kunt
Bevroên, of nimmermeer bevroeden;

269 *Honighdau:* zoete, geurige dauw, regen.

274 Zie *Matth.* IV:6. *Want daer is geschreven, dat hy syne Engelen van u beveelen sal, ende* (dat) *sy u op de handen sullen nemen, op dat gy niet t' eeniger tijt uwen voet aen eenen steen aen en stoot.*

276 *Zyn hair tot op een hair:* zinspeling op *Matth.* X:10.

278 *Een' Groote:* voorbeelden, dat het woord *Groote* voor „groot, machtig, heer," in 't enk. gebezigd wordt, zijn mij niet dan zeldzaam voorgekomen.

280 *Waer aen de Godtheit u verplicht:* iemand *tot* iets *verplichten* is een gewone uitdrukking; hier echter, waar het w.w. met *aan* is samengevoegd, heeft het de beteekenis van: „onderwerpen, vastmaken."

284 *Ronden:* t. w. der eeuwigheid. Vergel. vs. 396.

285 *By zich:* uit en door zichzelven.

Het hart, de bronaêr, d'oceaen
En oirsprong van zoo vele goeden
Als uit hem vloeien, en bestaen
By zyn genade, en alvermogen,
En wysheit, die hun 't wezen schonck
Uit niet, eer dit in top voltogen
Palais, der heemlen hemel, blonck;
Daer wy met vleuglen d'oogen decken,
Voor aller glansen Majesteit;
Terwijlwe 's hemels lofgalm wecken,
En vallen, uit eerbiedigheit,
Uit vreeze, in zwym op 't aenzicht neder?
Wie is het? noemt, beschryft ons hem,
Met eene Serafyne veder.
Of schort het aen begryp en stem?

Tegenzang.

Dat 's *Godt*. Oneindigh eeuwigh Wezen
Van alle ding, dat wezen heeft,
Vergeef het ons; o noit volprezen
Van al wat leeft, of niet en leeft,
Noit uitgesproken, noch te spreken;
Vergeef het ons, en schelt ons quyt
Dat geen verbeelding, tong, noch teken
U melden kan. Ghy waert, ghy zyt,
Ghy blyft de zelve. Alle Englekennis
En uitspraeck, zwack, en onbequaem,
Is maer ontheiliging, en schennis:
Want ieder draeght zyn' eigen naem,
Behalve ghy. Wie kan u noemen
By uwen Naem? wie wort gewyt
Tot uw Orakel? wie durf roemen?
Ghy zyt alleen dan die ghy zyt,
U zelf bekent, en niemant nader.
U zulx te kennen, als ghy waert
Der eeuwigheden glans en ader;
Wien is dat licht geopenbaert?

295 *Goeden:* niet voor *goederen,* als meermalen elders, maar voor „*goede* dingen," in welken zin alleen het enk. *goed* als collect. thans gebruikt wordt.

Wien is der glansen glans verschenen?
Dat zien is noch een hooger heil
Dan wy van uw genade ontleenen;
Dat overschryt het perck, en peil
Van ons vermogen. Wy verouden
In onzen duur; ghy nimmermeer.
Uw wezen moet ons onderhouden.
Verheft de Godtheit: zingt haer eer.

Toezang.

Heiligh, heiligh, noch eens heiligh,
Driemael heiligh: eer zy Godt.
Buiten Godt is 't nergens veiligh.
Heiligh is het groot gebodt.
Zyn geheimenis zy bondigh.
Men aenbidde zyn bevel.
Dat men overal verkondigh'
Wat de trouwe Gabriël
Ons met zyn bazuin quam leeren.
Laet ons Godt in Adam eeren.
Al wat Godt behaeght, is wel.

HET TWEEDE BEDRYF.

LUCIFER. BELZEBUB.

Lucifer.

Ghy snelle Geesten, houdt nu stant met onzen wagen:
Al hoogh genoegh in top Godts Morgenstar gedragen;
Al hoogh genoegh gevoert: 't is tyt dat Lucifer
Nu duicke, voor de komst van deze dubble star,

333 *Verouden:* thans zouden wij bij voorkeur den frequent. vorm *verouderen* gebruiken.

341 *Zyn geheimenis zy bondigh:* verbinden wij dezen regel aan den volgenden, en lezen: hoe bondig, hoe beknopt en alzoo onverklaarbaar het ons medegedeelde ook zij, men behoort te aanbidden en te gehoorzamen.

Die van beneden ryst, en zoeckt den wegh naer boven,
Om met een' aertschen glans den hemel te verdooven.
Borduurt geen kroonen meer in Lucifers gewaet.
Vergult zyn voorhooft niet met eenen dageraet
Van morgenstarre en strael, waer voor d'Aertsenglen nygen;
Een andre klaerheit komt in 't licht der Godtheit stygen,
En schynt ons glansen doot; gelyck de zon, by daegh,
De starren dooft, voor 't oogh der schepselen, om laegh.
'tIs nacht met Engelen, en alle hemelzonnen:
De menschen hebben 't hart des Oppersten gewonnen,
In 't nieuwe Paradys: de mensch is 's hemels vrient:
Ons slaverny gaet in. Gaet hene, viert, en dient,
En eert dit nieuw geslacht, als onderdane knapen.
De menschen zyn om Godt, en wy om hen geschapen.
't Is tyt dat 's Engels neck hun voeten onderschraegh',
Dat ieder op hen passe, en op de handen draegh',
Of op de vleugels voere, op d'allerhooghste troonen:
Onze erfenis komt hun, als uitverkore zonen.
Onze eerstgeboorte leit nu achter, in dit Ryck.
De zoon des zesten daghs, den Vader zoo gelyck
Geschapen, stryckt de kroon. Met recht is hem gegeven
Den grooten staf, waer voor alle eerstgeboornen beven,
En sidderen. Hier gelt geen tegenspraeck: ghy hoort
Wat Gabriël bazuint voor 's hemels goude poort.

Belzebub.

O Stedehouder van Godts opperheerschappyen,
Wy hooren 't al te wel, en, midden in 't verblyen
Der Reien, eenen klanck, die 't eeuwigh feest bedroeft.
De last van Gabriël leit klaer: dat woort behoeft
Geen Cherubynetong om ons den zin t'ontvouwen.
Men hoefde Apollion naer d'onderste landouwen
Niet af te vaerdigen, om nader ga te slaen
Wat Adam al bezit, zoo laegh beneên de maen:

356 *Nygen: neigen* en *nijgen* zijn bepaaldelijk onderscheiden: het eerste is een act. en synoniem met buigen, krommen: het tweede is onz. en drukt de handeling of daad uit, die het gevolg is van die beweging.

364 *Onderdane:* onderdanig.

368 *Op d'allerhooghste troonen:* versta: om hen te zetten op d'allerh. troonen.

369 *Erfenis:* hier in den zin van *investitura, apanagium.*

Het blyckt hoe heerlyck hem de Godtheit begenadight,
Ja door een lyfwacht van veel duizenden verdadight;
En hanthaeft in zyn' staet en aenzien, min noch meer
Of hy gehuldight waer tot aller Geesten Heer.
De poort des hemels staet voor Adams afkomst open.
Een aerdtworm, uit een' klomp van aerde en klay gekropen,
Braveert uw mogentheit. Ghy zult het Menschdom zien
Zoo verre boven u, en vallende op uw knien,
Met nederslaghtigheit en neêrgeslagene oogen,
Aenbidden zyne maght, en hoogheit, en vermogen.
Het zal, verheerelyckt van d'allerhooghste maght,
Zich zetten, aen de zy der Godtheit, in zyn kracht;
En heerschen, langer en noch wyder dan de ronden
Der entlooze eeuwigheit, aen tyt noch plaets gebonden;
Om Godt, haer middelpunt en omloop te gelijck,
Zich draeien, zonder rust. Wat hoeft men klaerder blijck
Dat Godt de menschen wil verheffen, ons verneêren;
Wy zyn ter dienstbaerheit, de menschen tot regeeren
Geboren. Legh voortaen den scepter uit der hant:
Een lager is 'er, die de kroon daer boven spant,
Of spannen zal eer lang. Legh af uw morgenstralen,
En hulsel voor dees zon, of pas haer in te halen
Met zangen, en triomf, en goddelijck cieraet.
Wy zien den hemel haest veranderen van staet.
De starren zien vast uit, en wijcken met verlangen,
Om vol eerbiedigheit dit nieuwe licht t'ontfangen.

Lucifer.

Dat zal ick keeren, is het anders in myn maght.

Belzebub.

Daer hoor ick Lucifer, en zie hem, die den nacht
Van 's hemels aengezicht verdryven kan, en jagen.
Waer hy verschynt, begint het heerlyck op te dagen.
Zyn wassend licht, het eerste en allernaeste aen Godt,
Vermindert nimmermeer. Zyn woort is 't hoogh gebodt;

385 Vergelijk Gabriëls last, vs. 271—274.
405 *Pas:* zorg.

Zyn wil en wenck een wet, van niemant t'overtreden.
De Godtheit wort in hem gedient, en aengebeden,
Bewieroockt, en geviert: en zou een lager stem
Nu dondren uit Godts troon? gebieden boven hem?
Zou Godt een' jonger zoon, geteelt uit Adams lenden,
Verheffen boven hem? dat waer het erfrecht schenden
Van 't alleroutste kint, en zyn stadthoudery
Ontluisteren. Naest Godt is niemant groot als ghy.
De Godtheit zette u eens in glorie aen haer voeten:
Geen mensch verstoute zich onze orden om te wroeten,
En dit bezworen Recht t'ontwyden, zonder reên;
Of al de hemel raeckt in 't harnas tegens een.

Lucifer.

Ghy vat het recht: het past rechtschape heerschappyen
Geensins hun wettigheit zoo los te laten glyen:
Want d'oppermaght is d'eerste aen hare wet verplicht;
Verandren voeght haer minst. Ben ick een zoon van 't licht,
Een heerscher over 't licht, ick zal mijn Recht bewaren:
Ick zwicht voor geen gewelt, noch aertsgeweldenaren.
Laet zwichten al wat wil: ick wyck niet eenen voet.
Hier is myn Vaderlant. Noch ramp, noch tegenspoet,
Noch vloecken zullen ons vervaren, noch betoomen.
Wy zullen sneven, of dien hoeck te boven komen.
Is 't nootlot dat ick vall', van eere en staet berooft:
Laet vallen, als ick vall' met deze kroone op 't hooft,
Dien scepter in de vuist, dien eersleip van vertrouden,
En zoo veel duizenden als onze zyde houden.
Dat vallen streckt tot eer, en onverwelckbren lof.
En liever d'eerste Vorst in eenigh lager hof,
Dan in 't gezalight licht de tweede, of noch een minder.
Zoo troost ick my de kans, en vrees nu leet noch hinder.
Maer hier komt 's hemels tolck, en wackere Herout,
Met Godts geheimnisboeck, zyn zorge toebetrout.
Het waer niet ongeraên hem nader t'ondervragen.
Ick wil hem tegentreên, en aftreên van den wagen.

437 *Dien hoeck te boven komen:* een uitdrukking, aan de zeemanstaal ontleend.

449 *Tegentreên, en aftreên van den wagen:* deze woorden waren beter omgezet geweest.

GABRIËL. LUCIFER.

Gabriël.

Heer Stedehouder, hoe? waer hene leit de reis?

Lucifer.

Naer u, Herout, en tolck van 't hemelsche palais.

Gabriël.

My dunckt, ick zoude uw wit aen 't voorhooft kunnen gissen.

Lucifer.

Ghy die den duistren gront van Godts geheimenissen
Door 't licht van uw vernuft ontdeckt, en openbaert,
Verlichtme met uw komst.

Gabriël.

Wat is 't dat u bezwaert?

Lucifer.

Het raetslot en besluit der Godtheit, die de waerde
Des hemels lager schat dan 't element der aerde,
Den hemel onderdruckt; het aertryck uit een' poel
Door alle starren voert; het menschdom op den stoel
Der Englen zet; berooft hun 't Recht der eerste gaven;
Gebietze om 's menschen nut te zweeten, en te slaven.
Het Geestendom, gewyt tot amptenaers van 't hof
Des hemels, zal voortaen een' aertworm, uit het stof
Gekropen, en gegroeit, ten dienst staen, op hem passen,
En, in getal en staet, ons over 't hooft zien wassen?
Waer toe vernedert ons d'oneindige Gena
Zoo vroegh? wat Engel paste op zynen dienst te spa?
En hoe waer 't mooghlyck dat de Godtheit zich zou mengelen

456 *Raetslot en besluit: slot* en *besluit* zijn woorden van dezelfde beteekenis.

465 *En.... ons over 't hooft zien wassen:* hier zou de zuiverheid der taal vereischt hebben, dat *hem* wierde tusschengevoegd; — want *een aertworm,* waar hier op gedoeld wordt, staat, vs. 463, in den *derden,* en kan niet te gelijk in den *vierden* aanval staan.

Met menschen? de natuur der uitgekorene Engelen
Voorbyslaen, en zyn' aert en wezen storten in
Een lichaem? d'eeuwigheit verknoopen aen 't begin?
Het hooghste aen 't allerlaeghst? den Schepper aen 't ge-
[schapen?
Wie kan uit dit besluit den zin te zamen rapen?
Zal 't eeuwighschynend licht nu schuil gaen in den nacht
Der weerelt? zullen wy, Stadthouders van Godts maght,
Voor dit geleent gezagh, een wulpsch vermogen, knielen?
Ontelbre lichaemlooze en godtgelycke zielen
Zien buigen voor een grof en zackende element,
Daer Godt zyn majesteit en wezen inneprent?
Wy Geesten zyn te grof om dit geheim te vatten.
Ghy, die het slot bewaert van Godts geheimnisschatten,
Ontvou ons, magh het zijn, dit donkere geschil,
Uit uw gezegelt boeck: ontvou ons 's hemels wil.

Gabriël.

Zoo veel 't geoorloft zy te melden uit Godts bladen.
Veel weten kan altyt niet vordren, zomtyts schaden.
De Hooghste ontdeckt ons slechts wat hy geraden vint.
Het al te stercke licht schynt Serafynen blint.

471 *Verknoopen:* dit w.w., dat weinig meer voorkomt, is de infinitivus, waar *verknocht* van wordt afgeleid, evenals *verkocht* van *verkoopen.*

476 *Een wulpsch vermogen:* 't woord *wulpsch* is hier echt poëtisch en volkomen juist aangebracht. Adam is in de oogen van Lucifer niet anders dan een *wulp,* een jong, onbeduidend, onervaren wezen, welks vermogen niet anders dan *wulpsch* — d. i.: „zwak en nietig", kan zijn, in tegenstelling van het vast en krachtig vermogen des Stedehouders van God.

477, 478 De *„lichaemlooze",* dat zijn, de „etherische, uit geesten gevormde Engelen, wier natuur het is, zich opwaarts te heffen", worden hier in tegenstelling gebracht met den „van aarde en klei gevormden mensch, die naar den grond getrokken wordt."

478 *Grof en zackende element:* het zou kunnen schijnen dat Vondel hier zoo tegen de spraakkunst als tegen de consequentie zondigt en had behooren te schrijven *grove* en *zackende* of *grof* en *zackend;* doch hij schijnt — als nog uit talrijke voorbeelden blijken zal — van meening te zijn geweest, dat de deelwoorden, bij een onz. subst gebruikt, de *e* aannamen, al wierpen de adjectiva die weg.

480 Versta hierbij: ofschoon wij Geesten alles behalve *grof* van natuur zijn, als Adam, zijn wij toch nog te *grof,* om enz. De speling met het woord is echter niet gelukkig.

482 *Dit donkere geschil:* deze onverklaarbare tegenstrijdigheid.

De zuivre Wysheit wou ten deel' haer' wil bezegelen,
Ten deele ontsluiten. Zich te schicken en te regelen
Naer heur gestelde wet, dat voeght den onderzaet,
Die aen zyn meesters last en wil gebonden staet.
De reden en het wit waerom wy namaels wachten,
Na 'et overleven van een tafel erfgeslachten,
Den Heer, die, Godt en mensch geworden in der tyt,
Den scepter voeren zal, en breet en overwyt
De starren, aerde, en zee, en al wat leeft regeeren,
Verberght de hemel u: de tyt wil d'oirzaeck leeren.
Gehoorzaem Godts bazuin: ghy hebt zyn' wil gehoort.

Lucifer.

Zoo zal een vreemdeling, een worm, het hooghste woort
Hier boven voeren, en een ingeboren zwichten
Voor vreemde heerschappy? de mensch een' zetel stichten,
Zoo verre boven Godt?

Gabriël.

Genoegh u met uw lot,
En staet en waerdigheit, u toegeleit van Godt.
Hy hief u in den top van alle Hierarchyen:
Doch niet om iemants glans en opgang te benyen.
De wederspannigheit verplet haer hooft en kroon,
Indienze wederstreef' des Oppersten geboôn.
Uw aenzien schept zyn licht alleen uit Godts vermogen.

Lucifer.

Ick heb tot noch myn kroon voor Godt alleen gebogen.

Gabriël.

Zoo buighze oock voor 't besluit der Godtheit, die het al
Wat wezen heeft uit niet, of namaels wezen zal,
Bestiert tot zeker eindt, hoewel wy 't niet beseffen.

488 *Bezegelen:* geheim, verborgen houden.
493 *Een tafel erfgeslachten: tafel* heeft hier de beteekenis van 't Lat. *tabula*, en de dichter stelt zich een houten bord voor, met een lange genealogie er op geschreven, toen een zeer gewoon meubel in vele huizen.
502 *Genoegh u:* wees voldaan.

Lucifer.

Den mensch in 't heiligh licht der Godtheit te verheffen,
Den mensch, zoo hoogh met Godt vergodlyckt in zyn' troon,
Te zien het wieroockvat toezwaeien, op den toon
Van duizentduizenden eenstemmige kooralen;
Verdooft de majesteit en diamante stralen
Van onze morgenstar, die straelt nu langer niet;
En 's hemels blyschap slaet aen 't quynen van verdriet.

Gabriël.

De zaligheit bestaet in een gerust genoegen,
In 't stemmen met Godts wil, en zich naer hem te voegen.

Lucifer.

De majesteit van Godt en Godtheit wort verkleent,
Indienze haer natuur met 's menschen bloet vereent,
Vereenight, en verbint. Wy Geesten grenzen nader
Aen Godt, en zyn natuur, als zoons van eenen Vader
Geteelt, en hem gelyck. Indien 't geoorloft is
Te stellen tegens een dees ongelyckenis
Van een oneindigheit en 't eindigh; de bepaelde
By d'onbepaelde maght. Indien de zon verdwaelde
Uit hare streecke, en zich bekleede met een' smoock,
Om al den aerdtkloot toe te lichten, uit een' roock,
En zwarten damp; hoe zou de vreught der weerelt sterven!
Wat zou het aertsch geslacht al glans en leven derven!
De zon al majesteits ontbeeren, in haer' loop!
Ick zaegh den hemel blint, de starren overhoop,
Wanorden orden en geschicktheit overrompelen,
Indien de bron van 't licht haer klaerheit quaem te dompelen
In 't graf van een moerasch. Verschoonme, o Gabriël,
Indien ick uw bazuin, de wet van 't hoogh bevel,
Een luttel wederstreve, of schyn te wederstreven.
Wy yvren voor Godts eere: om Godt zyn Recht te geven,
Verstout ick my, en dwael dus verre buiten 't spoor
Van myn gehoorzaemheit.

Gabriël.

Ghy yvert krachtigh voor
De glori van Godts naem; doch zonder t'overwegen

Dat Godt het punt, waerin zyn hoogheit is gelegen,
Veel beter kent dan wy; dies staeck uw onderzoeck.
De menschgeworden Godt zal dit geheimnisboeck,
Met zeven zegelen gesloten, zelf ontsluiten.
Nu smaecktghe niet het pit, maer ziet de schors van buiten.
Dan zal men d'oirzaeck zien, de reden, den waerom
Van zyn verholentheên, en diep in 't heilighdom
Der heilighdommen gaen. Nu voeght het ons te duicken,
En dezen dageraet t'aenbidden, te gebruicken
Met danckbaerheit, tot dat de kennis in haer kracht
De twyfeling verdryf', gelyck de zon den nacht.
Nu leeren wy allengs Godts wysheit tegenstappen,
Eerbiedigh, en beschroomt. Zy openbaert by trappen
Het licht der wetenschappe en kennisse, en begeert
Dat ieder, op zyn wacht, zich onder haer verneêrt.
Heer Stedehouder, rust, en hanthaef d'eerste ons wetten:
Ick ga, daer Godt my zent.

Lucifer.

Men zal 'er scherp op letten.

BELZEBUB. LUCIFER.

Belzebub.

De Stedehouder hoort, waer dit plakkaet op draeit,
Dat Gabriëls bazuin zoo trots heeft uitgekraeit.
Hy gaf Godts ooghmerck u, oock scherp genoegh, te ruicken.
Men zal uw mogentheit aldus de vleugels fnuicken.

Lucifer.

Zoo licht niet: neen gewis, men kan 'er in voorzien,
Geen minder droome hier zyn' meerder te gebiên.

Belzebub.

Hy dreight weêrspannigheit haer hooft en kroon te pletten.

Lucifer.

Nu zweer ick by myn kroon het al op een te zetten,
Te heffen mynen stoel in aller heemlen trans,

550 *Den waerom:* wanneer men adverbia, als *waarom, hoe, wanneer*, enz. als substantiva bezigt, kent men hun doorgaans het onz. geslacht toe.

Door alle kreitsen hene, en starrelichten glans.
Der heemlen hemel zal my een palais verstrecken,
De regenboogh een troon; 't gestarrente bedecken
Myn zalen; d'aertkloot blyft myn steun, en voetschabel.
Ick wil op een karros van wolcken, hoogh en snel
Gevoert door lucht en licht, met blixemstrael en donder
Verbryzelen tot stof, wat boven, of van onder
Zich tegens ons verzet, alwaer 't den Veltheer zelf;
Ja eerwe zwichten, zal dit hemelschblaeu gewelf,
Zoo trots, zoo vast gebouwt, met zyn doorluchte bogen
Te bersten springen, en verstuiven voor onze oogen;
't Gerabraeckt aertryck zien als een wanschapen romp;
Dit wonderlijck Heelal in zynen mengelklomp,
En wilde woestheit weêr verwarren, en verkeeren.
Laet zien wie Lucifer durf trotsen, en braveeren.
Men dage Apollion.

Belzebub.

Hier treet hy voor den dagh.

APOLLION. LUCIFER. BELZEBUB.

Apollion.

O Stedehouder van Godts onbepaelt gezagh,
Orakel, in den Raet der onderdane Goden,
Ick offer u myn' dienst, en wacht op uw geboden.
Wat eischt de majesteit van haren onderdaen?

Lucifer.

Het lust ons uwen zin en inzien te verstaen,
Op een gewightigh stuck, dat zalme niet mislucken.
Het wit is Michaël de slaghveêr uit te rucken;
Op dat ons toelegh niet op zyn vermogen stuit'.
Hy voert met zynen arm zoo vele Orakels uit,
Als oit de Godtheit heeft met hare hant gedreven
In eeuwigh diamant: daer wort de mensch geheven
In top der hemelen, door alle kreitsen heen,
En ziet het Engelsdom zoo diep, zoo laegh, beneên

578 *Den Veltheer:* Michaël. Zie vs. 593.

Zyn voettapyt, in stof vast grimmelen, als wormen.
Het lustme met gewelt dien zetel te bestormen,
En op te zetten by dat opzet, in een' slagh,
Al teffens wat myn staet, en star, en kroon vermagh.

Apollion.

Een loffelyck bestaen: dat uwe kroon vermeere,
En aenwasse op dien voet. Ick reken my tot eere
Te raden, onder u, tot zulck een brave daet.
Het zy die recht en wel, of averechts beslaet,
De wil is prysselyck, al wou het niet gedyen.
Maer om niet reuckeloos noch radeloos te stryen,
Hoe treet men allerbest tot zulck een stout bestaen?
Hoe veilighst tegens 't punt van 't raetslot aengegaen?

Lucifer.

Men kante hier met list onze eigen raetslot tegen.

Apollion.

Dat zeggen heeft wat in. Geleende maght te wegen
In eene zelve schael met d'Almaght; haer gewicht
Weeght over. Wacht uw kroon: wy vallen veel te licht.

Belzebub.

Zoo licht niet, of de kans zal eerst in twyfel hangen.

Apollion.

Van wien, of hoe, of waer dien aenslagh aengevangen?
Het overpeinzen quetst alree Godts majesteit.

Lucifer.

Men hou haer ongequetst, en stappe met beleit
Die steile steilten op, en noit gebaende rotsen.
Beleit en moedt verwint, en durf gevaren trotsen.

607 *Beslaet: beslaan* heeft hier de beteekenis van uitvallen; doch naar den eisch der taal had hier *besla* moeten staan.

615 *Wacht uw kroon:* pas op uw kroon. 't Is eenigszins in Latijnschen vorm, doch ook bij ons, vooral in jagerstaal, niet ongewoon.

Apollion.

Geen Almaght, noch haer kroon: men koomze niet te na,
Ten zy men leeren wil met naberou te spa.
De minder moet gedwee voor zynen meerder wycken.

Lucifer.

Laet d'Almaght rusten: zet gelyckheit en gelycken
Te zamen. Laet eens zien wiens wapen zwaerder weegh'
Ick zie ons vyanden gevlught, den hemel leegh
Met eenen slingerslagh; ons heiren overladen
Van heerelycken roof: dan wyder zich beraden.

Apollion.

Ghy weet wat Michaël, Godts Veltheer, al vermagh:
Godts regementen staen verplicht aen zyn gezagh.
Hy draeght den sleutel van het wapenhuis, hier boven.
De wacht is hem betrout. Hy houdt op alle hoven
Getrou een wakende oogh, zoo dat 'er niet een star
Van al het hemelsch heir, in 't minst, zich reppen dar,
Noch op dien hemeltoght uit zyn gelit verroeren.
Men vangt haest aen, maer zulck een oorlogh uit te voeren,
Dat draeft ons maght voorby, en sleipt een' langen staert
Van zwaricheden na. Wat tuigh, wat stormgevaert
Kan tegens hem bestaen, en d'opperbenden sloopen?
Al zette 's hemels slot zyn diamantpoort open,
Het vreesde list, noch laegh, noch overrompeling.

Belzebub.

Indien men ons besluit bekrachtigh' met de kling,
Ick zie de morgenstar op onzen hoogen standert
Braveeren, 's hemels staet en heerschappy verandert.

629 *Dan wyder zich beraden:* dichterlijk voor: dan moge men zich wijder beraden.

635 *Dar:* durft.

637, 638 Versta: het beginnen is niets; maar dan komt de zwarigheid.

645 *Braveeren:* hier voor: prijken, in top staan. Daarop sluit het antwoord van Apollion.

Apollion.

De Veltheer Michaël voert, ruim zoo trots en fier,
Godts wonderlycken Naem in 't velt van zyn banier,
De zon in top.

Lucifer.

Wat baet een naem met licht geschreven?
Een heldenstuck, als dit, wort geensins doorgedreven
Met tittelen, en pracht, maer dapperheit, en moedt,
En treken, van vernuft en loosheit uitgebroet.
Ghy zyt een meester, tuck om Geesten in te luien,
Te rygen aen uw snoer, te leiden, op te ruien.
Ghy kunt bederven zelfs de vroomsten van de wacht;
En leeren weifelen wat noit op weiflen dacht.
Begin, wy zien Godts heir gereten aen twee deelen;
De hoofden en de leên aen 't woeden, en krackeelen;
De meeste maght alree geblintdoeckt, en verdooft,
En Oversten en elck vast roepen om een hooft.
Indienghe een vierde deel op onze zy kunt troonen,
Men zal uw kloeck beleit met eere en ampten kroonen.
Ga hene, en overlegh dit stuck met Belial:
Het moet'er duister zyn, daer hy verdolen zal.
Zyn troni, gladt vernist van veinzen en bedriegen,
In 't mommen niemant kent, die haer voorby kan vliegen.
Ick stygh te wagen: legh het over met u twee.
De Hofraet is vergaert, en wacht ons komst alree.
Men zal, zoo dra ghy komt, u beide binnen roepen,
Heer Overste, bewaeck de hofpoort met uw troepen.

BELIAL. APOLLION.

Belial.

Godts Stedehouder dient zich van ons beide om hoogh.

Apollion.

Wy vliegen te gelyck, als pylen van zyn' boogh:

666 *Legh het over:* overleg het (gelijk vs. 662 stond), doch verkeerd.
669 *Heer Overste:* dit wordt tegen Belzebub gezegd, die voorgesteld wordt, een soort van commandement te voeren.

Belial.

En doelen op een wit, doch hachelyck te raken.

Apollion.

Sta vast, de hemel wil van dezen aenslagh kraken.

Belial.

Laet kraken al wat wil: het moet 'er nu op staen.

Apollion.

Hoe grypen wy dit stuck met kans en voordeel aen?

Belial.

De wapens dienen ons: men moet van 't heir beginnen.

Apollion.

De hoofden eerst, met een de stoutsten zien te winnen.

Belial.

Door iet wat glimpelyx, en met een' schyn verbloemt.

Apollion.

Zoo geef het dan een' naem: laet hooren hoe ghy 't noemt.

Belial.

Men hanthaef 't Engelsdom, zyn hantvest, eer, en staten,
En kieze een hooft, waer op zich ieder magh verlaten.

Apollion.

Dat hebtghe recht gevat: ick wensch geen schooner stof,
Noch zaet tot muitery, om burgery en hof
Te schennen tegens een, en scharen tegens scharen:
Want ieder is gezint zyn' staet en eer te waren,
En wettigheit, waer toe d'Almogentheit hem riep,
Eer zy de menschen vormde, en zoo veel spader schiep.

672 *Op een wit:* lees: op één wit.
673 *Wil:* zal.
685 *Waren:* houden, hoeden.

Het hemelsche palais is ons tot erf gegeven.
Den Geesten, die dus hoogh op hunne vleugels zweven,
En, vry van lichamen, niet zacken naer om laegh,
Past beter dit gewest dan 't aertsch geslacht, te traegh
Om tegens zyn natuur te kiezen deze bogen.
Hier valt de dagh te sterck, te krachtigh, en hun oogen
Verdragen geensins 't licht, ons vroeger aengewent.
De mensch beware dan zyn eigen element,
Als andre dieren: hy genoegh' zich met de palen
Van zynen rycken hof. Het ryzen en het dalen
Van zon en maen verdeel' de maenden, en het jaer.
Hy neem' den ronden loop der heldre starren waer.
Hy nuttige zyn ooft, en al den geur der kruiden,
En keer' zich oost, en west, ten noorden, en ten zuiden.
Dat zy zyn tytverdryf: en wat behoeft hy meer?
Wy kennen nimmer hier een' aertschen opperheer.
Zoo sluit ick. Kuntghe, help dien zin beknopter uiten.

Belial.

Den mensch in eeuwigheit ten hemel uit te sluiten.

Apollion.

Dat klinckt alle Engelen te wonder wel in 't oor.
Dat vlieght, gelyck een vier, van 't een in 't ander koor,
Door negen Ordens heene, en alle Hierarchyen.

Belial.

Zoo zal men allerbest versufte traegheit myen.
Ons heil en uitkomst hangt aen snelheit, en aen spoet.

Apollion.

Niet min aen kloeck beleit, en dapperheit, en moedt.

695—703 Waarschijnlijk zweefden Vondel hier de fraaie regels van Vergilius voor den geest, waar hij zegt, *Aen.* VI. 848 seq.

Excudent alii spirantia mollius aera;
Credo equidem; vivos ducent de marmore vultus;
Orabunt causas melius, caelique meatus
Describent radio et surgentia sidera dicent.

Wel blijft de slotregel

Tu regere imperio populos, Romane, memento,

achter; doch de gedachte is daarom niet minder bij Apollion te onderstellen.

Belial.

Die zal, door toeval van ontelbre vanen, groejen.

Apollion.

Zy morren vast: men moet hier heimlyck onder roejen,
Zich mengen in dien hoop, en voeden hun beklagh.

Belial.

Dan diende Belzebub, een Godt van groot gezagh,
Zyn wapen aen hun klaght en wettigheit te hangen.

Apollion.

Niet plotsling, maer allengs, en als door zydegangen.

Belial.

De Stedehouder met zyn tegenwoordigheit
Bie zelf de stercke hant aen zulck een trots beleit.

Apollion.

Wy zullen in den Raet zyn' zin en voorstel hooren:
Hy veinze voor een poos, en geve in 't endt de sporen
Aen 't opgeruide heir, verlegen om een hooft.

Belial.

Aen 't hooft hangt al de zaeck. Hoe veel ghy hun belooft,
Zy zullen zonder hooft dien optoght niet beginnen.

Apollion.

Wat ree gewonnen is, behoeft men niet te winnen.
Wie meest gequetst wort in zyn heerlyckheit, en staet,
Dien gelt het eerst; die stapp' vooraen, en sla de maet
In zoo veel duizenden.

712 *Door toeval van ontelbre vanen:* doordien ontelbare zijden ons toevallen, onze zijde kiezen.

716 *Wapen* heeft hier de beteekenis van zegel, en Belial verlangt hier van *Belzebub,* wat hij, vs. 731, van *al den Hofraet* verlangt.

Belial.

De billyckheit en reden
Vereeren hem dees kroon: doch eerwe dieper treden,
Zoo laet ons al 't gevaer eerst wegen, niets bestaen,
Of al de Hofraet steeck' hier zelf zyn zegel aen.

REY VAN ENGELEN.

Zang.

Hoe zien de hoffelycke gevels
Zoo root? hoe straelt het heiligh licht
Zoo root op ons gezicht,
Door wolcken en bedroefde nevels?
Wat damp, wat mist betreckt
Dat zuiver, noit bevleckt,
En loutere saffier?
Die vlam, dien glans, dat vier
Van 't heldere Alvermogen?
Hoe schynt ons nu de diepe gloet
Der Godtheit toe, zoo zwart als bloet?
Die flus zoo klaer alle oogen
Verheughde? wie begrypt, wie kent
Deze oirzaeck, onder d'Engelsdommen,
Die, boven Adams element,
Noch flus op galm van keelen zwommen;
Op lucht van Geesten, in den glans,
Die galery, en tin, en trans,
Gewelf van koor en hof vergulde,
En met een ziel van vreught vervulde
Al wat hier boven leeft, en zweeft?
Wie is 'er, die ons reden geeft?

Tegenzang.

Toen wy, op Gabriëls bazuinen,
Ontvonckten, en een nieuwe wys
Aenhieven, Godt ten prys;
De roozegaerden, en de tuinen
Van 't hemelsch paradys,
Door zulck een' dau en spys

Van lof en zang verblyt,
Ontloken; scheen de Nyt
Van onder in te sluipen.
Een groot getal der Geesten stom,
En bleeck, en dootsch, ging, drom by drom,
Misnoegend henedruipen.
De winckbraeu hing verslenst op 't oogh.
Het gladde voorhooft zette een rimpel.
De hemelduiven, hier om hoogh,
Onnozel eerst, oprecht, en simpel,
Aen 't zuchten sloegen, zoo het scheen;
Als of de hemel waer te kleen
Voor haer, toen Adam wiert verkoren,
En zulck een kroon den mensch beschoren.
Dees smet ontstelt het oogh van 't Licht.
Z'ontsteeckt die vlam in Godts gezicht.
Wy willen ons uit liefde in 't midden van hun mengen,
En deze oploopentheit weêr tot bedaren brengen.

HET DERDE BEDRYF.

LUCIFERISTEN. REY.

Luciferisten.

Hoe kan men in zyn waen zoo vroegh bedrogen worden!
Hoe is 't alree verkeert! wy schatten niemants Orden
Geluckiger dan d'onze, in dit opgaende Ryck,
Ja achtten onzen Staet den Oppersten gelyck,
En onveranderlyck, en boven 't aertsch gezegent;
Wanneer ons Gabriël met Godts bazuin bejegent,
En uit de goude poort verbaest met dit gebodt,
Het welck al 't Engelsdom versteeckt van 't hooghste lot,
Hun uit den vollen schoot der Godtheit eerst geschoncken.
Daer leggen wy te laegh, en zien de schoone voncken
En stralen van onze eere en heerlyckheit geblust,
De gansche Hierarchy des hemels ongerust,

Den mensch, in top van Staet en maght, zoo trots verheven,
Dat wy, als slaven, voor zyn heerschappye beven.
O onverwachte slagh, en staetverwisseling!
Och treurgenooten, zet u hier in eenen ring
In 't ronde: zet u hier te zamen: helpt ons treuren,
En zuchten: het is tyt ons feestgewaet te scheuren,
Te klagen: niemant kan ten minste ons dit verbiên.
De blyschap smilt, en zal nu d'eerste droefheit zien.
Helaes, helaes, helaes, gebroeders, hemelreien,
Leght af uw hooftcieraet: verandert uw lievreien,
En vrolyckheit in rou: slaet neêr uw aengezicht.
Zoeckt schaduwen, als wy. De droefheit schuwt het licht.
Een ieder volge ons stem, en bange jammerklaghten.
Verdrinckt in jammer: zinckt in droevige gedachten.
Het klagen helpt, en zet de droefheit oock van 't hart.
Nu schept in kermen lust: het kermen heelt de smart.
Nu roept uit eenen mont, en volleght ons misbaren.
Helaes, helaes, helaes, waer is ons heil gevaren!

Rey.

Wat weeklaght hoort men hier? onaengenaemen toon,
De hemel yst hier af. Dees lucht is niet gewoon
Te hooren een muzyck van druck op noten galmen
Door 't juichende gewelf. Triomfen, kransen, palmen,
En harpen passen ons, en snaren. Wat wil dit?
Wie of hier hangends hoofts in een gekrompen zit,
Verlaten, en bedruckt, en zonder noot beladen?
Wie geeft hun treurens stof? wie kan dees oirzaeck raden?
Myn Reigenooten, volght: 't is noodigh dat men vraegh'
Naer d'oirzaeck van hun leet, en deze donkre vlaegh
Van droefheit, die den glans van onze pracht ontluistert,
Het licht van 't eeuwigh feest benevelt, en verduistert.
De hemel is een hof van weelde en vreught en vree.
Hier nestelt aen dit dack noch rou, noch hartewee.
Myn Reigenooten volght, en troostze in hun bezwaren.

Luciferisten.

Helaes, helaes, helaes, waer is ons heil gevaren!

Rey.

Genooten van ons heil en blyschap, broeders, hoe?
O zonen van het licht, hoe dus bedroeft te moe?
Wie geeft u stof aldus te jammeren, te treuren?
Ghy had begonnen 't hooft ten hemel op te beuren,
Te bloeien in den dagh, die neêrstraelt van Godts glans.
De Hemel broght u voort om vlugh, van trans in trans,
Van 't een in 't ander hof, te steigeren, te zweven,
In 't onbeschaduwt licht, vernoeght verzaet te leven,
Op een gedurigh feest, te smaken 't hemelsch mann'
Van Godts onsterflijckheit, in een gerust gespan
Van feestgenooten. Hoe? dit voeght geen burgeryen
Van Englestadt, o neen: dit voeght geen Heerschappyen,
Geen Maghten, Troonen, noch geen heerschend Hemelsdom.
Ghy kropt uw droefheit in, en zit versuft, en stom.
Laet hooren wat u deert: ontdeckt het uw gespeelen.
Ontdeckt uw hartquetzuur, dat wy die mogen heelen.

Luciferisten.

Och broeders, vraeghtghe noch met errenst wat ons let?
Ghy hoort, zoo wel als wy, wat Gabriël trompet:
Hoe wy, door 't nieuw bevel, van onzen staet vervielen
In eene slaverny der aerde, en zoo veel zielen
Als uit een luttel bloets en zaets te spruiten staen.
Wat is by ons alree mishandelt, of misdaen,
Dat Godt een waterbel, vol wint en lucht geblazen,
Verheft om d'Engelen, zyn zonen, te verbazen?
Een basterdy verheft, gevormt uit klay, en stof?
Wy waren pas gewyt tot pylers van zyn hof,
Bekleedden onzen plicht, als trouwe ryxgenooten,
En worden op een' sprong gebannen, en gestooten
Uit deze waerdigheit, verdruckt te streng, en straf.

824 *Genooten van ons heil:* 't woord *genoot,* in den zin van „makker", wordt tegenwoordig zelden of nooit meer gebezigd, tenzij in samenstellingen, als: *deelgenoot, heilgenoot, mingenoot, speelgenoot,* enz.

825 *Bedroeft te moe:* bedroefd in uw gemoed.

845 *Mishandelt:* misdreven.

847 *Verbazen:* staat hier in den zin van: *consternare,* met droefheid slaan, ontstellen, 't Eng. *to abash,* waarin het ook bij Kiliaen voorkomt.

851 *Op een' sprong:* eensklaps, op 't onverwachtst.

De hantvest en het Recht, dat ons de Godtheit gaf,
Wort ingetrocken, en, in stede van regeeren
Met Godt, en onder Godt, zal Adam triomfeeren,
En heerschen, in zyn bloet en afkomst, onbepaelt.
De zon der Geesten is te plotseling gedaelt.
Och lotgenooten, volght ons droefheit, en misbaren.
Helaes, helaes, helaes, waer is ons heil gevaren!

Rey.

Ontsteltghe u om den last van Godt en Gabriël?
Dit schynt een razerny. Wie durf het hoogh bevel
Berispen? wie verwaent de Godtheit wederstreven?
Wy zyn gehouden Godt zyn Recht en eer te geven,
Te rusten in zyn wet. Wie treet hier in geschil
Met Godts almogentheit? zyn wenck, en woort, en wil
Verstrecke ons eene wet, en maet, en vaste regel.
Wie tegenspreeckt, die breeckt des Allerhooghsten zegel.
Gehoorzaemheit behaeght den Heerscher in dit Ryck
Veel meer dan wieroockgeur, en goddelyck muzyck.
Ghy zyt [och, weest zoo trots en hoogh niet in uw wapen,]
Tot onderdanigheit, tot heerschen min, geschapen.
Och medebroeders, staeckt dit kermen, en geklagh,
En buight u onder 't juck van 't eenigh hooftgezagh.

Luciferisten.

Zeght liever: onder 't juck van grimmelende mieren.

Rey.

Wanneer het hem behaegh', moet ghy u laten stieren.

Luciferisten.

Wat hebben wy verbeurt? geeft reden, en bescheit.

Rey.

Verbeurt? ghy quetst Godts kroon door ongeduldigheit.

Luciferisten.

Wy klagen van verdriet, en enkel ongenoegen.

871 Lees: geschapen, minder om te heerschen, dan om onderdaan te zijn.

Rey.

In ste van uwen wil gerust naer Godt te voegen.

Luciferisten.

Wy steunen op het Recht, ons wettigh toegestaen.

Rey.

Uw Recht en hantvest blyf' de Godtheit onderdaen.

Luciferisten.

Hoe kan de meerder voor een minder zich verneêren?

Rey.

Die zich gelaten stelt. Godt dienen is regeeren.

Luciferisten.

Gewilligh, zoo de mensch regeere daer beneên.

Rey.

De mensch leeft met zyn lot vernoeght, al is het kleen.

Luciferisten.

Den mensch is boven dat een hooger lot beschoren.

Rey.

Na menige eeuwen wort zyn opgang eerst geboren.

Luciferisten.

Een eeuw beneden is om hoogh een oogenblick.

Rey.

Het ga, zoo 't wil, zoo 't moet, zoo d'Oppermaght dit schick'.

883 *Die zich gelaten stelt:* wanneer hij berustend is.

887, 888 Te dezer plaatse valt de redeneering van de *goede* Engelen wat zwak en is de terechtwijzing, hun door de Luciferisten gegeven, volkomen gegrond.

Luciferisten.

Men had ons nutter dees geheimenis gezwegen.

Rey.

De Godtheit openbaert haer hart, tot u genegen.

Luciferisten.

Noch milder tot den mensch: zy zet hem boven aen:

Rey.

Verknocht met Godts natuur; een wonderlyck bestaen.

Luciferisten.

Och Engelsdom, wou Godt zich paren met uw wezen!

Rey.

Wat Godt behaeght, en schickt, dat wort met recht geprezen.

Luciferisten.

Hoe heeft hy 's menschen peil alree zoo hoogh gemerkt?

Rey.

Het is al wel, al goet, wat Godt bepaelt, en werckt.

Luciferisten.

Hoe wil de mensch de kroon der Engelen verdooven!

Rey.

Alle Englen zullen Godt in 't lichaem zien, en loven.

Luciferisten.

Zy zullen slyck en stof aenbidden in het stof?

891 Het bewijs der *genegenheid* wordt hier niet in de *geheimenis* gesteld, maar in het *openbaren* daarvan.

893 *Een wonderlyck bestaen: wonderlyck* staat hier niet in den zin van: zonderling, maar van bewonderenswaardig, een woord, dat in Vondels tijd nog ver te zoeken was.

Rey.

Bewieroocken Godts naem, met geur, en prys, en lof.

Luciferisten.

Den mensch bewieroocken, van hooger hant gedwongen?

APOLLION. BELIAL. REY.

Apollion.

Zy mompelen alree? ghy hoort een' stryt van tongen.

Belial.

Wat scharen treuren hier, gedompelt in den rou,
De sluiers om de borst, en lenden; niemant zou
Begrypen dat men dus, in 't midden van de Geesten,
Op 't eeuwige bancket, en d'endelooze feesten,
Kon treuren, zaegh men niet dit jammerlyck getal
Verslensen van verdriet. Wat ramp, wat ongeval
Ontsteltze? Broeders, hoe? wat 's d'oirzaeck van dit kermen?
Beledight iemant u? men zal uw Recht beschermen.
Wat deert de Broeders? spreeckt: laet hooren wat u deert.

Rey.

Zy klagen dat de staet der menschen triomfeert,
Door Gabriëls bazuin, en opstyght boven d'Engelen!
Dat Godt zyn wezen wil met Adams wezen strengelen:
De Geesten onderworpt het menschelijck gebiet.
Daer hoort ghy kort en klaer den gront van hun verdriet.

Apollion.

Zoo groot een ongelijck valt lastigh te gedoogen.

Belial.

Het overtreft bykans ons krachten, en vermogen.

Rey.

Wy bidden dat ghy toch dien twist met ons beslecht.

909 *Verslensen:* verkwijnen.

Apollion.

Wat raet? hoe paeit men hen? zy steunen op hun Recht.

Rey.

Wat Recht? die wetten geeft vermagh de wet te breken.

Apollion.

Hoe kan Rechtvaerdigheit een onrecht oordeel spreken?

Rey.

Bestraft Godts oordeel eens, en schryft hem wetten voor.

Belial.

De vader leer' het kint hem volgen op zyn spoor.

Rey.

Zyn spoor te volgen is het zelve als hy te willen.

Apollion.

Verandring van Godts wil veroirzaeckt dees geschillen.

Rey.

Hy zet den eenen van, den andren op den troon.
De minder waertste wyck' voor eenen waerder zoon.

Belial.

Gelyckheit van gena de Godtheit best zou passen.
Nu durf de duisternis het hemelsch licht ontwassen.
De kinders van den nacht braveeren zelfs den dagh.

Rey.

Wat adem haelt, met recht den Schepper dancken magh,
Die elck zyn wezen gaf, en mindre en meerder waerde.
Wanneer het hem belieft, zal 't element der aerde
Veranderen in lucht, of water, of in vier;
De hemel zelf in aerde; een Engel in een dier;
Een mensch in Engleschyn, of onbegrepen wonder.

Een maght regeert het al, en keert het bovenste onder.
Wat d'allerminste ontfangt, is loutere gena.
Hier gelt geen willekeur. Hier komt vernuft te spa.
In d'ongelyckheit is Godts heerlyckheit gelegen.
Zoo zienwe tegens 't lichtste het zwaerste zwaerder wegen.
Dus steeckt het schooner af op 't schoon; de kleur op kleur;
De diamantsteen op turkoisblaeu; geur op geur;
Het stercke op flauwer licht; gestarrent tegens starren.
Ons schicken is den Staet van dit Heelal verwarren,
Misschicken al wat Godt geschickt heeft, en beleit;
En wat het schepsel schickt, dat is wanschapenheit,
In 't allerminste lidt. Men staeck' dit murmureeren.
De Godtheit kan den staet van 't Engelsdom ontbeeren.
Zy is met niemants dienst beholpen. Eeuwigh ryck
En heerelyck, behoeft zy wieroock, noch muzyck,
Noch geur, haer toegezwaeit, noch lof, haer toegezongen.
Ondanckbre Geesten, zwyght: betoomt uw snoode tongen.
Ghy weet Godts reden niet: genoeght u met uw lot,
En onderworpt u Godts en Gabriëls gebodt.

Apollion.

Is dan de staet en 't lot der Geesten onbestendigh?
Zoo staenze glibberigh, zoo zynze alreede elendigh.

Rey.

Om dat een minder zal regeeren in dit Ryck?
Wy blyven diewe zyn: geschiet ons ongelyck?

Belial.

Zy zyn de naeste aen Godt, hun' toeverlaet, en vader,
En lagen hem aen 't hart: nu leit een minder nader.

Rey.

Zich over 's anders heil bedroeven, is gebreck
Van liefde, en rieckt naer nyt, en hooghmoet. Laet dees vleck
Op Englezuiverheit en louterheit niet kleven.
Elckandre, in eendraght, liefde, en trou, voorby te streven,
Behaeght den Vader, die het al in orden schiep.

947 Versta: indien wij ons gingen belasten met het beschikken of besturen der zaken van 't Heelal, zouden zij geheel in de war loopen.

Belial.

Zy houden d'orden, daer de hemel hen toe riep;
Maer kunnen traegh verstaen des menschen slaef te worden.

Rey.

Dat 's ongehoorzaemheit: zoo spattenze uit hun Orden.
Ghy ziet hoe 't hemelsch heir, geharrenast in 't gout,
En in 't gelidt gestelt, zyn beurt en schiltwacht houdt;
Hoe deze star gedaelt, en gene, in top daer boven,
De klaerste een minder klare in luister kan verdooven;
Hoe d'eene een kleiner ronde, en d'andre een grooter schryft;
De laeghste hemel snelt, de hooghste langsaem dryft;
En evenwel verneemtghe, in deze oneffenheden
Van ampten, licht, en kreits, en stant, en trant, en treden,
Geen tweedraght, nyt, noch stryt: des Albestierders stem
Geleit dit maetgezang, dat luistert scherp naer hem.

Belial.

't Gestarrent blyft in staet, daer Godt het in wou scheppen.
Behaeghde 't hem den Staet der Englen niet te reppen,
Zy weken geen gestarnte, in eendraght, noch in pais,
Noch steurden met geklagh de rust van dit palais.

Rey.

Zie toe, en wacht u wel deze ongenoeght te styven.

Apollion.

Wy wenschen dat dees lucht en wolck magh overdryven,
Eerze uitberste, en 't gewest des hemels zette in vier.
Zy groeien in getal. Wie stiltze? wie komt hier?

LUCIFERISTEN. BELZEBUB. REY.

Luciferisten.

Helaes, helaes, helaes, waer is ons heil gevaren?

986 *Ongenoeght:* ongenoegen, misnoegen.

Belzebub.

't Gaet wel: wy groeien aen: onze Engelen vergaren,
En steken, vol misbaer, de hoofden vast by een.
Wat port u Engleburgh met kermen en gesteen
T'ontrusten? kan de bloem der zaligheit verslensen?
Gerust bezitten al wat eenigh Geest kan wenschen
Van Godt, den zegenaêr, vernoeght u dat noch niet?
Zoo staetghe u zelfs in 't licht, en koestert een verdriet,
Waer van ick d'oirzaeck noch beseffen kan, noch raden.
Houdt op van kermen: scheurt velttekens, en gewaden
Niet langer, zonder reên, maer heldert uw gezicht,
En voorhooft met een' strael, o kinders van het licht!
De schelle keelen, die met zang de Godtheit dancken,
Zien om, en belgen 't zich, om dat ghy valsche klancken
En basterttoonen mengt, in 't goddelyck muzyck.
Uw bittre weeklaght steurt de maet van 't hemelryck.
't Gewellef huilt u na. De rougalm, in den hoogen
Gestegen, rolt al voort, van d'een in d'andre bogen:
En zonder misdaet wort, door zulck een ongeluit,
De wasdom van Godts naem en glori niet gestuit.

Luciferisten.

Heer Overste, op wiens wenck ontelbre keurebenden
Zich wapenen, ghy komt van pas om onze ellenden
Te zalven, en den smaet en onverdienden hoon
Te schutten door uw maght. Zal Gabriël de kroon
Der heilige Engelen op 't hooft van Adam zetten,
Door Adams erfgenaem Godts eerstelingen pletten?
Wy waren nutter niet geschapen, eer de zon
Te wagen steegh, en licht den hemel geven kon.
De Godtheit koos vergeefs de Geesten tot trouwanten
Van 't onbeweeghbre hof, indienze zich wou kanten,

991, 992 Deze regels zegt Belzebub tegen Apollion en Belial, of wel ter zijde.
993 Hier wendt zich Belzebub tot de Luciferisten.
1000 *Heldert uw gezicht: helderen* staat hier voor: ophelderen, verklaren.
1003 *Belgen 't zich:* de uitdrukking *zich iets belgen* hebben wij reeds meer ontmoet.
1008 *Ongeluit:* wangeluid.
1010, 1111 *Overste, op wiens wenck ontelbre keurebenden zich wapenen:* zie vs. 669.
1013 *Schutten:* weren.

En spitsen tegens 't Recht der Geesten, zonder schult
Tot wederstant geterght, uit noot, en ongedult.
Wy juichten, in den lof der Godtheit opgetogen,
Aenbaden, wieroockten met schalen, neighden, bogen
Onze aengezichten neêr. De hemel gaf gehoor,
Verslingert op den dans des galms, van koor in koor,
Ja smolt van volle vreught op tongmuzyck, en harpen;
Toen Gabriëls bazuin zich plotseling quam werpen
Met dezen donderslagh in 't midden van Godts eer:
Daer lagen wy verbaest, verstroit, verdruckt ter neêr.
De blyschap gaf den geest. De zwangre keelen zwegen.
De jongstgeboren streeck de kroon, den staf, den zegen;
En d'outste zoon, onterft by d'Oppermajesteit,
Gemerckt bleef voor een' slaef. Dat valt gehoorzaemheit,
Godtvruchtigheit, en liefde, en trouwe, uit Godts trezooren,
Ten deele, dompelt haer in rouwe, ontvonckt den toren,
En wraeckzucht, om den mensch, uit een' gerechten haet,
Te smooren in zyn bloet, eer hy der Englen Staet
Verplette, en zy geboeit, als snoode en arme slaven,
Gedwongen worden naer zyn zweep en wil te draven;
Gelyck hy daer beneên de dieren houdt in dwang.
Heer Overste, ghy kunt der Geesten ondergang
Verhinderen, en by hun hantvest hen bewaren:
Beschutze door uw maght: wy staen gereet uw scharen,
Uw' standert, en uw heir te volgen: treck maer aen.
't Is eerlyck voor zyn eere, en kroone, en Recht te staen.

Belzebub.

My deert uw ongelyck. o Koning aller Heeren,
Verhoe dit liever. Geef geen stof tot muitineeren,
Noch tweedraght. Geef geen stof tot wederspannigheit.
Wat raet? hoe stil ick u, en d'Oppermajesteit?

Luciferisten.

Zy quetst het heiligh Recht, aen d'Engelen geschoncken.

Belzebub.

Het Recht te quetsen kan den onderzaet ontvoncken,

1045 *Eerlyck:* eervol, glansrijk.
1047 *Muitineeren:* muiten.

Een vier ontsteken, daer de lucht af branden zou.
O averechtsen loon van onbevleckte trou!
Hoe zullen wy ons best in dees vertwyfling dragen?

Luciferisten.

Men trooste zich een kans, een' stouten sprong, te wagen.

Belzebub.

Waer toe zich zelfs gewaeght? men ga een' zachter gangk.

Luciferisten.

Hier gelt alleen gewelt, en kracht, en wraeck, en dwangk.

Belzebub.

Men kon, waer 't mogelyck, een veiligh middel kiezen.

Luciferisten.

Met uitstel zal men hier niet winnen, maer verliezen.

Belzebub.

Men geef zyn ongelyck met reden te verstaen.

Luciferisten.

De reden heeft hier uit: men zet ons onder aen.

Belzebub.

Met smeecken moght ghy best en eerst uw' wensch [verwerven.

Luciferisten.

Het stuck ontdecken, is den handel gladt bederven.

Belzebub.

Men kan dien aenslagh naeu ontveinzen voor het licht.

Luciferisten.

Wy groeien maghtigh aen, en staen in evenwight.

1052 *Af:* van.
1053 *O averechtsen loon:* Vondel geeft meermalen, gelijk hier, op 't voorbeeld van 't Latijn, aan den vocativus den vorm van den accusat.

Belzebub.

De kans begunstight hun, die met Godts Veltheer vechten.

Luciferisten.

Hier is met sufferye en schrick niet uit te rechten.

Belzebub.

Wat zeit Apollion hier toe, en Belial?

Luciferisten.

Zy trouwen onze zyde, en stercken het getal.

Belzebub.

Hoe heeft men dit verhaest? het is nu ver gekomen.

Luciferisten.

De hemel vloeit ons toe van zelf met volle stroomen.

Belzebub.

Betrout u op geen heir, vol lichte weifelaers.

Luciferisten.

Wy zien alree meer kans, en voordeel, min gevaers.

Belzebub.

Wie reuckeloos begint, beroem' zich van geen voordeel.

Luciferisten.

Aen d'uitkomst hangt het al, voor d'uitkomst dwaelt het oordeel.
Dit gansche leger eischt u tot een opperhooft,
En leitsman op dien toght.

Belzebub.

Maer wie is zoo berooft
Van zinnen, dat hy uw gerechtigheit verdadigh',
En 's hemels heirkracht terge? ay, weest u zelfs genadigh.

Verschoonme van dien last: ick kieze geene zy.
Men legge met verdragh deze ongelyckheit by.

Rey.

Gebroeders, geeft gehoor. Houdt boven aen met smeken
By Godt, door middelaers: men wint met tusschenspreken
Gemackelycker velt dan door dien steilen wegh
Van oproer. Handelt koel met raet, en overlegh.
Wy willen te gelyck uw Recht om hoogh verweeren.
Bedaert: ghy quetst de kroon van Godt, den Heer der
[heeren:

Luciferisten.

En ghy ons wettigheit: verstout u hooger niet.
Heer Belzebub, aenvaert dit wettige gebiet,
En zet de heiren schrap: wy volgen u te gader.

Belzebub.

O yveraers, bedenckt, bedenckt u liever nader.
Ick wil u voortreên naer den troon van 't groot palais,
En ons gerechtigheit bemiddelen door pais,
En onderling verdragh, gewilligh, onbedwongen.

Rey.

Houdt stil: houdt stil: ghy wort van Michaël besprongen.

MICHAËL. BELZEBUB. LUCIFERISTEN.

Michaël.

Waer zynwe? wat gedruis verneemt men hier alree?
Dit schynt een hof van twist en oproer, niet van vreê,
Gehoorzaemheit, en trou. Prins Belzebub, wat reden
Beweeght u, als een hooft van wederspannigheden,
Dien oploop, zwanger van een goddeloos verraet,
Te styven tegens Godt, ons aller toeverlaet?

Belzebub.

Genade, o Michaël, gewaerdigh ons te hooren,

1102 *Gewaerdigh ons te hooren:* evenals in 't Fr. *daignez nous ecouter. Gewaardigen* is *dignari.* Zie KIL. *in v.* Hier wordt het w.w. onz. gebezigd: later (vs. 1573) actief.

Eer ghy een vonnis velt, uit yverigen toren,
Ter eere van Godts Naem. Belast ons met geen schult.

Michaël.

Ick zal uw onschult dan aenhooren met gedult.

Belzebub.

De t'zamenrotting van zoo menigh duizent troepen,
Gesteurt om 't hoogh gebodt, ten ryxtroon uitgeroepen,
Op Gabriëls bazuin, vereischte een tusschenspraeck,
Tot slissing van dien brant; waerom ick van hun zaeck
En klaghten kennis koom te nemen, om het muiten,
By alle middelen en mooghlyckheên, te stuiten:
Zy varen echter voort, al razende en ontzint
Aen 't hollen, buiten spoor, en dringen 't klaghtbewint
Met kracht ons op den hals. Ick poogh de maght te scheien,
[Laet tuigen van myn trou dees Godtgetrouwe Reien,]
Te raden hunne klaght te storten voor Godts stoel;
Maer yvre vruchteloos, in 't midden van 't gewoel,
En oproer, als een zee ten hemel toe verbolgen.
De Veltheer tre nu voor: wy staen gereet te volgen,
Indien hy middel ziet tot slechting van 't geschil.

Michaël.

Wie durf zich tegens Godt en zynen heilgen wil
Verzetten? wie dus stout den oorloghsstandert planten,
In 't koningkryck van pais. Indienghe door gezanten
Wilt handelen om hoogh, tot voorstant van uw lot;
Wy willen uwen zoen bemiddelen by Godt,
Of anders wacht uw hooft: dit zal u niet gelucken.

Luciferisten.

Zoudt ghy met wapenen ons heiligh Recht verdrucken?
Zy zyn den Veltheer niet tot zulck een eindt betrout.
Wy steunen op ons Recht: Rechtvaerdigheit is stout.

1105 *Onschult:* staat hier wederom in den zin van: „verontschuldiging," evenals hierboven in 't *Berecht.*

Michaël.

D'inspanner tegens Godt is allerminst rechtvaerdigh.

Luciferisten.

Wy dienen Godt: hy kenne ons tot zyn diensten waerdigh.
De hemel blyve maer in zynen eersten stant.
Men stell' geene amptenaers van 't hemelsch Vaderlant
Beneden 't aertsch geslacht: dat staet de Hierarchyen,
De Troonen, Maghten, hooge en lage Heerschappyen
Der Geesten, Englen, en Aertsenglen nimmermeer
Te lyden: neen geensins; al zoude uw blixemspeer
Doorstooten borst aen borst, en d'allertrouste harten:
Wy laten ons geensins van Adams afkomst tarten.

Michaël.

Ick wil dat elck vertrecke, op 't wencken met mijn hant.
Hy kant zich tegens Godt, en Godtheit, wie zich kant
Meineedigh tegens ons. Vertreckt naer uwe vanen.
Dat past soldaten, en gehoorzame onderdanen
Des hemels. Wat gewelt, wat moetwil dryft men hier!
Wie anders ooreloogt dan onder myn banier,
Beoorlooght Godt, en is een vyant van zyn Rycken.

Luciferisten.

Wie op zyn Recht staet, hoeft voor geen gewelt te wycken.
Naturelyck is elck beschermer van zyn Recht.

Michaël.

'k Gebiede u datghe flux de wapens nederleght.
Door t'zamenrotten wort uw eer en eedt geschonden.

Luciferisten.

Natuur heeft d'Engelen door eenen bant verbonden
Elckandre by te staen: oock wort niet een alleen
Geraeckt in dit geschil, maer 't raeckt ons in 't gemeen.

1130 *D'inspanner tegens Godt:* een *inspanner* is: iemand, die een gespan of aanslag smeedt. 't Woord, hoezeer thans in onbruik, is klaar en juist.

Michaël.

Zoudt ghy met wapenen den hemel dan beroeren?
Die zyn u niet betrout om tegens Godt te voeren,
Misbruicktghe uw maght, zoo vreest des Allerhoogh-
[sten maght.

Luciferisten.

De Stedehouder wort alle oogenblick verwacht.
Hy is in aller yl gedaghvaert, en ontboden.
Wy willen al op een, en Goden tegens Goden
Opzetten, liever dan van ons gerechtigheit
Aftreden door gewelt.

Michaël.

Zoo groot een onbescheit
Verwacht ick nimmermeer van 's hemels Stedehouder.

Luciferisten.

Het zweemt naer onbescheit een' eersteling, een' ouder
Te stellen onder 't juck des jongsten, als een' knecht.
Dat d'Engel de natuur der Engelen bevecht',
En tegens zyns gelyck, in staet, en aert, en wezen,
De wapens voere, wort met onbescheit geprezen.

Michaël.

Hardtneckige aert, ghy zyt geen zonen meer van 't licht,
Maer eer een bastertslagh, dat voor geen Godtheit zwicht.
Ghy terght den blixemstrael, en onverzoenbren toren.
Volhardtghe, wat een ramp en val is u beschoren!
Ghy luistert naer geen' raet, noch onderwys: laet zien
Wat d'Allerhooghste stem ons boven zal gebiên.
Welaen, ick wil dat zich d'oprechte en vrome Reien
En scharen daetlijck van rebelle rotten scheien.

Luciferisten.

Laet scheiden al wat wil: wy houden ons by een.

1159 *Goden tegens Goden:* vergelijk de noot op vs. 257.
1161 *Onbescheit:* onbescheidenheid.
1167 *Wort met onbescheit geprezen:* evenals men nu nog zeggen zou: wordt van onbescheidenheid getaxeerd.

Michaël.

Getrouwe Reien, volght Godts Veltheer.

Luciferisten.

Treckt vry heen.

BELZEBUB. LUCIFER. LUCIFERISTEN.

Belzebub.

De Veltheer vaert naer Godt, om over u te klagen.
Schept moedt: Vorst Lucifer, gestegen op zyn' wagen,
Wort herwaert aengevoert. Ghy moet u kort beraên.
Een heirkracht, zonder hooft, kan nimmermeer bestaen.
Wat my belangt, die last valt my te zwaer te tillen.

Lucifer.

De gansche hemel waeght en dreunt van uw geschillen.
De keurebenden staen gereten en gedeelt.
Het oproer slaet al voort. De hooge noot beveelt
Hierinne te voorzien, en onheil voor te komen.

Luciferisten.

Heer Stedehouder, wijck en toevlught aller vromen,
Wy hopen nimmermeer dat ghy, als Michaël,
Den hals van 't Engelsdom tot eene voetschabel
Van Adams afkomst zult verworpen, en verdoemen,
En zulck een' smaet en hoon vergulden, en verbloemen
Met schijn van billyckheit, en styven door uw maght
Den opgang van den mensch, een grof, een aertsch geslacht.
Wat wieroock schenckt hy toch den schaers van hem gezienen?
Waerom belast men ons een' snooden worm te dienen,
Te dragen op de hant, te luistren naer zyn stem?
Schiep Godt de hemelen en Englen slechts om hem;
Wy waren nutter noit geschapen, noch geworden.
Ontfarm u, Lucifer. Gedoogh niet dat onze Orden
Zoo laegh vernedert werde, en zonder schult verzinck',
De mensch, gelyck een hooft der Englen, strale, en blinck',

1186 *Hierinne* voor hierin.

In 't ongenaeckbre licht, waer voor de Serafynen,
Al bevende van angst, als schaduwen, verdwynen.
Indien ghy u verneêrt zoo groot een ongelyck,
Tot voorstant van ons Recht, te slechten in dit Ryck;
Wy zweeren uwen arm eendraghtigh t'onderstutten.
Aenvaert dees heirbyl: help, och help ons Recht beschutten.
Wy zweeren u met kracht, in volle majesteit,
Te zetten op den troon, aen Adam toegeleit.
Wy zweeren uwen arm eendraghtigh t'onderstutten.
Aenvaert dees heirbyl: help, och help ons Recht beschutten.

Lucifer.

Myn zonen, op wier trou geen vleck van ontrou hecht,
Al wat de Godtheit wil, en van ons eischt is recht.
Ick ken geen ander Recht; en stutte, als Stedehouder
Der Godtheit, zyn besluit en raetslot met myn schouder.
Den scepter, dien ick voer, ontfing myn rechte hant
Van zyne Almogentheit, als een genadepant
En teken van Godts gunst en liefde tot ons allen.
Is nu zyn hart en zin op Adam juist gevallen,
En lust het hem den mensch, in volle heerschappy,
Te zetten boven aen, en boven u, en my,
Te kroonen, schoonwe noit in onzen plicht bezweken;
Wat raet hier toe? wie wil dat raetslot tegenspreken?
Indien hy Adam noch een zelve heerlyckheit,
En d'Engelsche natuur gelyck, hadt toegeleit,
Dat waer verdraeghelyck voor alle hemeltelgen,
Gesproten uit Godts stam: nu moghten zy 't zich belgen,
Zoo belghzucht geene vleck om hoogh gerekent waer.
Maer hoe men 't vat, dit loopt van wederzy gevaer,
Het zy men zwichte uit schroomte, of moedigh wederstreve:
Ick wensche dat hy u dees belleghzucht vergeve.

Luciferisten.

Heer Stedehouder, ay, aenvaert dien heirstaf toch,
En hanthaef 't heiligh Recht: wy volgen in uw zogh.

1228 *Belghzucht:* oproerigheid. Wij zien hier en drie regels verder het woord in twee vormen bezigen.
1231 *Belleghzucht:* muitzucht.

Wy volgen, streef vooruit op uw gezwinde veeren.
Wy willen sneuvlen, of zeeghaftigh triomfeeren.

Lucifer.

Dit stryt met onzen eedt, en Gabriëls gebodt.

Luciferisten.

Dat stryt met Godt, en zet het Menschdom boven Godt.

Lucifer.

Laet Godt zyn eer, en stoel, en majesteit bewaren.

Luciferisten.

Bewaer uw' eigen stoel: wy willen, als pylaren,
U stutten, en den Staet der Engelen met een.
Geen mensch zal onze kroon, Godts kroon, met voeten treên.

Lucifer.

De Veltheer Michaël, gewapent onder 't zegenen
Van boven, wil ons flux met al zyn heir bejegenen.
Zyn heirkracht by uw maght, wat is 't een groot verscheel!

Luciferisten.

Is 't geene helft, ghy sleipt een' staert van 't derde deel
Der Geesten mede, indienghe u geeft op onze zyde.

Lucifer.

Dan is de kans gewaeght, ons gunst verloren by de
Verdruckers van uw Recht.

Luciferisten.

                                        De moedt, de dapperheit,
De hoon, de smaet, de spyt, de wanhoop, het beleit,

1236 *Dit:* het krijgvoeren tegen Gods *raetslot.*

1237 *Dat:* het *raetslot* zelf.

1243 *Wil:* zal.

1245 *Een' staert van 't derde deel:* het derde deel, als een staart. Vergelijk hier het aangehaalde uit de *Openbaring* in 't *Berecht.*

1247 *By de:* een stoute wijze van het rijm aan te brengen, die hier geen slechte werking doet, doch over 't algemeen geen navolging verdien

De wraeck, het ongelyck, niet anders te beslechten,
En wat hier aenhangt, zal ons styven, onder 't vechten.

Belzebub.

Wy hebben 't heiligh Ryck alleen in onze maght.
Wat raetslot men besluit', de wapens geven 't kracht,
En nadruck. Zoo wy slechts ons in slaghorden stellen;
Wat nu noch weifelt, strax op onze zy zal hellen.

Lucifer.

Ick troostme dan gewelt te keeren met gewelt.

Belzebub.

Zoo stygh de trappen op, o allerbraefste Helt.
Heer Stedehouder, stygh dien troon op, datwe u zweeren.

Lucifer.

Vorst Belzebub, getuigh, en ghy, doorluchtste Heeren,
Apollion, getuigh, getuigh, Vorst Belial,
Dat ick, uit noot en dwang, dien last aenvaerden zal,
Tot voorstant van Godts Ryck, om ons bederf te keeren.

Belzebub.

Nu brengt den standert voort, dat wy den standert zweeren,
Getrouwigheit aen Godt, en onze Morgenstar.

Luciferisten.

Wy zweeren te gelyck by Godt, en Lucifer.

Belzebub.

Nu brengt het wieroockvat, ghy godtgetrouwe scharen:
Bewieroockt Lucifer met wieroockkandelaren,
En schalen, ryck van geur. Verheerlyckt hem met licht,
En glans van fackelen. Verheft hem met gedicht,
Gezangen, en muzyck, bazuinen, en schalmeien.
Het voeght ons, hem aldus met staetsi te geleien.
Heft op een' heldren toon,
Ter eere van zyn kroon.

1273 *Heft op:* heft aan.

Luciferisten.

Op, treckt op, o ghy Luciferisten,
Volght dees vaen.
Ruckt te hoop al uw krachten, en listen.
Treckt vry aen.
Volght dezen Godt, op zyn trommel, en trant.
Beschermt uw Recht, en Vaderlant.
Helpt hem Michaëls heirkrachten stuiten,
Houdt nu moedt.
Helpt den hemel voor Adam nu sluiten.
En zyn bloet.
Volght dezen Helt, op zyn bazuin, en trom.
Beschut de kroon van 't Engelsdom.
Ziet, ay ziet nu de Morgenstar blincken.
Voor die pracht
Zal des vyants banier haest verzincken,
In der nacht;
Wy met triomf kroonen Godt Lucifer.
Bewieroockt hem, en zyne Star

REY VAN ENGELEN.

Zang.

Waer zynwe toe gekomen,
Dat 's hemels burgertwist
De regementen splist,
En 't zwaert is opgenomen,
Te zinneloos en blint?
Wie is 'er van ons benden,
Hy sneuvelt, of verwint,
Geluckigh? die d'elenden

1278 *Volght dezen Godt, op zyn trommel, en trant:* de bedoeling is: volgt dezen God, als aanvoerder, op de maat van zijn krijgsmuziek. De uitdrukking *op zijn trommel en trant,* die wel eenigszins vreemd, doch hoogst bevallig en sierlijk klinkt, heeft dezelfde kracht als later vs. 1284 *op zijn bazuin, en trom.*

1298 *Hy sneuvelt, of verwint:* om 't rijm wordt hier de indicat. gebezigd. Beter ware: *hy sneuvele of verwinne.*

Van hunne broedren zien,
En Ryx en Reigenooten?
Of die verwonnen vliên,
In ballingschap gestooten?
O zoons van eenen Godt,
Waer toe verdwaelt uw lot.

Tegen-zang.

Helaes! waer toe verdwalen
De Geesten? wat verleit
Hen uit de zekerheit
Van hunnen Staet en palen
Te spatten, zonder noot?
Zich op het spits te wagen?
Ons weelde was te groot,
Te dertel om te dragen;
De hemel niet genoegh
Om Engelen te paejen:
De Nydigheit most vroegh
Dit zaet van oorlogh zaejen,
In 't vreedzaem Vaderlant.
Wie leit dien twist aen bant?

Toe-zang.

Is dit kryghsvier niet te smooren,
Door een maght van hooger hant,
Wat wil blyven in zyn' stant?
Staetzucht zal alle Orden stooren.
Hemel, aerde, zee, en strant
Zullen staen in lichten brant.
Staetzucht, door het triomfeeren
Als gewettight, zal verwoet
Godt en alle maght braveeren.
Staetzucht kent noch Godt, noch bloet.

1315 *Om Engelen te paejen: paejen* heeft hier zijn oorspronkelijke beteekenis van voldoen, 't Fr. *payer.*

HET VIERDE BEDRYF.

GABRIËL. MICHAËL.

Gabriël.

De gansche hemel gloeit, in eenen lichten brant
Van oproer en verraet. 'k Verdaegh u, als Gezant
Van Godt en zynen stoel, nu daetlyck op te trecken,
Met eenen gloet van vier en yver deze vlecken
Te branden uit Godts naem, en 't zuiver Hemelsdom.
Vorst Lucifer braveert: hy roert trompet, en trom.

Michaël.

Is Lucifer, helaes, in zyne trou verandert?

Gabriël.

Des hemels derde deel heeft reede zynen standert,
Die valsche Morgenstar, gezworen, zynen troon
Bewieroockt, als een' Godt, en met een' lastertoon
Van goddeloos muzyck hem eere toegezongen.
Zy komen herwaert aen in volle kracht gedrongen,
En dreigen schrickelyck de poort van 't wapenhuis
Te rammen met gewelt. Een woest, een wilt gedruis
Van onweêr buldert vast, van boven, en van onder.
Het weêrlicht, stormt, en raest. De blixem, en de donder
In arbeit, schudden vast de pylers van ons hof.
Men hoort geen Serafyns, noch wedergalm van lof.
Een ieder zit in druck gedompelt over d'ooren.
Dan zwygen plotseling, dan huilen al de kooren
Der Engelen, van druck, en medelyden, om
Den blinden afval van 't gezalight Engelsdom,
En d'Engelsche natuur. 't Is meer dan tyt om heden
Te quyten uwen plicht, en op uw heilige eeden,
[Die ghy, als Veltheer, op het punt des blixems zwoert,
By Godt en zynen naem] te passen.

1335 *Vorst Lucifer braveert:* steekt dreigend het hoofd op.

Michaël.

Wat vervoert
Godts Stedehouder dus zich tegens Godt te kanten,
Te dragen als een hooft van dolle vloeckverwanten?

Gabriël.

De hemel weet hoe noode ick Godts gerechte zaeck
Verdadige, op dees wys. Hoe bitter wil de wraeck
Hem treffen! want men weet geen middelen te vinden,
Om dit verdoolt geslacht rampzaligen en blinden
Te leiden op de baen, de heirbaen van hun trou.
Ick zagh Godts blyschap zelf zich met een wolck van rou
Beschaduwen; in 't endt de wraeck een vlam ontsteken
In d'oogen van het licht; eer, om dien slagh te breken,
Het last gaf tot den toght. Ick hoorde een wyl het pleit,
Hoe d'opperste Genade, en Godts Gerechtigheit
Elckandre in wederwight, met pit van reden, hielen.
Ick zagh de Cherubyns, hoeze op hun aenzicht vielen,
En riepen vast: gena, gena, o Heer, geen Recht.
Men had dit zwaer geschil gezoent, en schier geslecht;
Zoo scheen de Godtheit tot genade en zoen genegen:
Maer als de wieroockstanck in top komt opgestegen,
De smoock, die Lucifer om laegh wort toegezwaeit,
Met wieroockvat, bazuin, en lofgezangen, draeit
De hemel zyn gezicht van zulcke afgoderyen,
Gevloeckt van Godt, en Geest, en alle Hierarchyen.
Gena had uitgedient. Waeck op, in 't harrenas.
De Godtheit daghvaert u, eer 't oproer ons verrass'.
Betem met uwen arm de woeste Behemotten,
En Leviathans, die dus godtloos t'zamenrotten.

Michaël.

Uriël, schiltknaep, flux, men breng' den blixem hier,
Myn harnas, helm, en schilt. Breng herwaert Godts banier.
Men blaze de bazuin. Te wapen, flux te wapen.
Ghy Maghten, Troonen, wat getrou is, en rechtschapen,

1380, 1381 *De woeste Behemotten, en Leviathans:* de woeste monsters. Op enkele plaatsen in de Schrift vindt men het laatste woord, waardoor eigenlijk een groot zeegedrocht schijnt verstaan te worden, gebezigd om „een machtigen vijand" aan te duiden. Zoo b. v. *Psalm* LXXIV: 14; *Jes.* XXVII: 1.

Dat wapen' zich met ons. Ghy regementen voort,
Een ieder in 't gelidt: de hemel geeft het woort.
Men blaze de bazuin: men sla de holle trommels,
Verdaghvaerde in der yl ontelbre dicke drommels
Gewapenden. Blaest op: ick schiet de wapens aen.
Het gelt Godts eer alleen. Het moet 'er nu op staen.

Gabriël.

Dit harnas past zoo braef, al waer 't u aengeschapen.
Hier komt de veltbanier, waer in Godts naem en wapen
U toestraelt, en de zon in top u heil belooft.
Hier komen de Kornels u groeten, als het hooft
Van 't heir der hemelen, die Godts baniere zwoeren.
Schep moedt, Vorst Michaël: ghy zult Godts oorlogh voeren.

Michaël.

Zoo zal ick. Hou myn woort om hoogh: wy trecken heen.

Gabriël.

Wy volgen uwen toght met wenschen, en gebeên.

LUCIFER. BELZEBUB. LUCIFERISTEN.

Lucifer.

Hoe staet het met ons heir? hoe is 't 'er me gelegen?

Belzebub.

Het heir verlangt, gereet om, onder uwen zegen,
Te vliegen regelrecht op 't spits van Michaël.

Luciferisten.

Zoo doet het: ieder wacht op Lucifers bevel,
Om teffens d'armen en hun vleugels eens te reppen,
Dien grooten vyant lucht en winden t'onderscheppen,
En, als hy leght in zwym, te ketenen met kracht.

Lucifer.

Hoe talryck is het heir? waer in bestaet ons maght?

1398 *Hou myn woort om hoogh:* sta mijne zaak omhoog voor.

Belzebub.

Die groeit alle oogenblick, en bruist uit alle transen
Ons toe, gelyck een zee van vier en heldre glansen.
'k Vertrou het derde deel des hemels houdt ons zy,
Is 't niet de halve streeck: want Michaëls gety
Verloopt alle oogenblick, en ebt aen alle kanten.
De helleft van de wacht en eerste hoftrouwanten,
Uit ieder Orden, van een ieder Hierarchy,
Verzweeren hunnen Heer, Vorst Michaël, als wy.
Men ziet 'er Cherubyns, Aertsengelen, Serafynen
De vanen voeren. Zelf het paradys, aen 't quynen
Geslagen van verdriet, verschiet zyn groente, en verf;
En waer men d'oogen keert, daer schynt een wis bederf,
En boven 't hooft een buy en donkre wolck te hangen.
Dat voorspoock spelt ons heil: men heeft slechts aen te vangen.
Ghy draeght alree de kroon des hemels op uw kruin.

Lucifer.

Die klanck behaeghtme meer dan Gabriëls bazuin.
Hoort toe en geeft gehoor, beneden deze trappen.
Hoort toe, ghy Oversten: hoort toe, ghy Ridderschappen,
En luistert wat wy u vermelden, klaer, en kort.
Ghy weet hoe verre wy alree zyn uitgestort,
In wraeckzucht tegens 't Hooft der opperste palaizen,
Dat het een dolheit waere, op hoop van zoen, te deizen;
En niemant dencken durf deze onuitwischbre smet
Te zuivren door gena: dies moet de noot een wet,
Een wisse toevlught van te wancken, noch te wycken
Verstrecken; ghy, met kracht en zonder om te kycken,
Dien standert en myn star verdadigen, met een
Den vrygeschapen Staet der Englen in 't gemeen.
Het ga zoo 't wil: volhardt groothartigh, onverdrietigh:
Geen almaght heeft de maght dat zy geheel vernietigh'

1415 *Verzweeren:* zweren af, worden ontrouw.
1416 *Cherubyns — Serafynen:* hier vindt men een voorbeeld van twee woorden op *yn,* in denzelfden regel met verschillende vormen van 't meerv.
1424 *Beneden deze trappen:* Lucifer wordt hier verondersteld, zijn troon te hebben bestegen.
1436 *Onverdrietigh:* zonder dat het u verdriete, zonder te verflauwen.

Het wezen, dat ghy eens voor eeuwighlyck ontfingt.
Indienghe fel en fors met uwe heirspits dringt
In 't hart van 's vyants heir, en komt te triomfeeren,
Zoo zal de tiranny der hemelen verkeeren
In eenen vryen Staet, en Adams zoon, en bloet,
Gekroont in top van eere, en met een' aertschen stoet
Omcingelt, uwen hals niet boeien aen de keten
Van slaefsche dienstbaerheit, om hem ten dienst te zweeten,
En onder 't kopren juck te hygen, zonder endt.
Indienghe my voor 't hooft van uwen vrydom kent,
Gelyckghe uit eenen mont dien standert hebt gezworen;
Zoo staeft den eedt noch eens eenstemmigh, dat wy 't hooren,
En zweert getrouwigheit aen onze Morgenstar.

Luciferisten.

Wy zweeren te gelyck by Godt, en Lucifer.

Belzebub.

Maer zie hoe Rafaël, verbaest, en vol medoogen,
Met zynen vredetack van boven komt gevlogen,
Om uwen hals, op hoop van stilstant, en verdragh.

RAFAËL. LUCIFER.

Rafaël.

Och, Stedehouder, mont van 't goddelyck gezagh,
Wat heeft u buiten 't spoor van uwen plicht gedreven?
Zoudt ghy den Schepper van uw glori wederstreven?
Lichtvaerdigh weifelen, en wancklen in uw trou?
Dat hoop ick nimmermeer. Helaes, ick zwym van rou,
En blyve om uwen hals beklemt, bestorven hangen.

Lucifer.

Oprechte Rafaël.

Rafaël.

Myn blyschap, myn verlangen,
Ick bidde u, hoorme.

1461 *Myn blyschap, myn verlangen:* gij, naar wien ik zoo verlangd heb, wien ik zoo verheugd ben te ontmoeten.

Lucifer.

Spreeck, zoo lang het u behaegh'.

Rafaël.

Genade, o Lucifer. Verschoon u zelven: draegh
Geen harnas tegens my, die treurigh smilte, en quyne
Van druck, om uwent wil. Ick koom, met medecyne
De balsem van gena, gestegen uit den schoot
Der Godtheit, die, gelyckze in haren Raet besloot
U, boven duizenden gekroonde Heerschappyen,
Gezalft heeft op den stoel van haer stadthouderyen.
Wat dolheit is het, die uw zinnen dus verruckt?
Zy had haer zegel en gelyckenis gedruckt
Op uw geheilight hooft, en voorhooft, overgoten
Met schoonheit, wysheit, gunst, en wat 'er komt gevloten,
En stroomen, zonder maet, uit aller schatten bron.
Ghy blonckt in 't paradys, voor 't aenschyn van de zon
Der Godtheit, uit een wolck van dau en versche roozen.
Uw feestgewaet stont styf van perlen, en turkoozen,
Smaragden, diamant, robyn, en louter gout.
De zwaerste scepter wert uw rechte hant betrout,
Zoo dra ghy steeght in 't licht, en, op bazuin en bommen,
Door 't blakende gesternte en steenen quaemt te brommen:
En zoudt ghy reuckeloos u storten uit dien troon?
Verreuckeloozen al dat heerelyck, en schoon?
Zoudt ghy uw glansen, die de hemelen vercieren,
Ons licht verduisteren, in eenen knoop van dieren,
En mengsel van gedierte en ondier onder een,
Griffoensklaeu, drakenhooft, en andre gruwzaemheên
Misscheppen onbedacht? en zouden 's hemels oogen,
De starren, u zoo laegh berooft zien van vermogen,
En eere, en majesteit, door 't schenden van uw trou?
Dat keer' de goede Godt, wiens aenschyn ick aenschou,
In 't zaligh licht, daer wy, geheilight alle zeven,

1470 *Verruckt:* van 't spoor voert.

1471—1481 Vergelijk de woorden uit *Ezechiël,* in 't *Berecht* aangehaald, bl. 12.

1481 *'t Blakende gesternte en steenen:* dichterlijk voor: door sterren, die als steenen (t. w. als edelgesteente), blaakten of flonkerden.

1492 *Alle zeven:* Rafaël was, volgens de overlevering, een der zeven Hoofdengelen, die bij Gods troon staan; ook op de lijst der Personages in den *Gysbreght* komt hij als zoodanig voor.

Hem dienen voor zyn' troon, en sidderen, en beven
Voor zulck een Majesteit, die op ons voorhooft straelt,
Verquickt en leven geeft wat leeft, en adem haelt.
Heer Stedehouder, magh myn bede uw hart bewegen;
Ghy kent myn zuiver wit, en hart, met u verlegen.
Ruck af dien trotsen kam: schud uit dit harrenas:
Smyt neder uit dees hant de heirbyl, de rondas
Uit d'andre. Hooger niet: legh neder, och, legh neder,
Legh neder, stryck van zelf den standert, en de veder
Van uwe vleugelen, voor Godt, en zynen glans;
Eer hy u uit den troon, den allerhooghsten trans
Van eere, nederklincke aen gruis, en stof te mortel,
Ja zulx dat van den stam der Geesten tack, noch wortel,
Noch geen gedachtenis, noch leven overschiet;
't En ware een leven van elende, van verdriet,
De Doot, de Wanhoop, en een worm, een eeuwigh knagen,
En knersetanden moght den naem van leven dragen.
Verneêr u: staeck dien toght: ick offere u gena,
Met dien olyftack: gryp, of echter 't is te spa.

Lucifer.

Heer Rafel, ick verdien noch dreigement, noch toren.
Myn helden hebben Godt, en Lucifer gezworen.
En, onder 's hemels eedt, dien standert opgerecht.
Men stroie wat men wil den hemel door: ick vecht,
En oorloge onder Godt, tot voorstant van zyn kooren,
De hantvest, en het Recht, hun wettigh aengeboren,
Eer Adam zyne zon zagh opgaen, eer de dagh
Zyn paradys bescheen. Geen menschelyck gezagh,
Geen juck van menschen zal den neck der Geesten plagen;
Geen Engelsdom den troon van Adam onderschragen,
Met zynen vryen hals, gelyck een dienstbaer slaef,
't En zy de hemel ons in eenen poel begraef',
Met zoo veel scepteren, en kroonen, glans, en voncken,
Als ons de Godtheit uit haer' boezem heeft geschoncken,
Voor eeuwigh, en altyt. Laet bersten al wat berst:
Ick hanthaef 't heiligh Recht, door hoogen noot geperst,
En, na veel wederstants, my entlyck overdrongen,

1504 *Nederklincke:* echt schilderachtige uitdrukking.
1511 *Echter* voor: achter, later, naderhand.

Op 't klagen en gekerm van duizenden van tongen.
Ga hene, bootschap dit den Vader, onder wien
Ick dus, voor 't Vaderlant, den standert voere, en dien'.

Rafaël.

Och Stedehouder, wat verbloemt ghy uw gepeinzen.
Voor 't alziende oogh? ghy kunt uw ooghmerck niet
[ontveinzen.
De strael van zyn gezicht verraet de duisternis,
De staetzucht, daer uw geest zoo grof van zwanger is,
En reede in arbeit gaet, om dit gedroght te baren.
Waer bergh ick my van schrick! hoe ryzen al myn haeren!
Verdwaelde Morgenstar, verschoon u zelve toch.
Ghy kunt d'Alwetentheit niet paeien met bedrogh.

Lucifer.

Wat staetzucht? heeft myn plicht in eenigh deel ontbroken?

Rafaël.

Wat hebt ghy in uw harte al heimelyck gesproken?
Ick wil in 's hemels top, door alle wolcken heen,
En boven Godts gestarnte opstygen, van beneên,
Godt zelf gelyck, geen maght bestralen met genade,
't En zyze aen mynen stoel het leen verheergewaede.
Geen majesteit braveer' met scepter, nochte kroon,
Ten zy ick haer beleene uit mynen hoogen troon.
Bedeckt uw aengezicht: valt neder: stryckt uw pennen,
En wacht u, boven ons, een hooger maght te kennen.

Lucifer.

Hoe nu toe? ben ick dan Godts Stedehouder niet?

Rafaël.

Dat zyt ghy, en ontfingt van 't onbepaelt gebiet
Bepaelde mogentheit, en heerscht uit zynen name.

1540 *Ontbroken:* gefaald.
1540—1545 Vergelijk de woorden uit *Jezaias,* in 't *Berecht* aangehaald, bl. 12.
1545 *Het leen verheergewaede:* de hulde toebrenge, welke de leenman aan zijn leenheer verschuldigd is.
1550 *Hoe nu toe:* versta: hoe gaat het nu toe? wat zal er nu gebeuren?

Lucifer.

Helaes, hoe lang? tot dat Vorst Adam ons beschame,
En, boven de natuur der Engelen, zyn lot
Uit 's hemels schoot ontfange, en aenzitt' neffens Godt?

Rafaël.

Wil d'opperste Monarch zyn maght met mindren deelen;
Ja d' eerste kroon den mensch opzetten, en bevelen,
Hem wyden tot een hooft der Geesten, boven al
Wat kroon en scepter voert, of namaels voeren zal;
Zoo leer ootmoedigh u Godts raetslot onderwerpen.

Lucifer.

Dat is de wetsteen om dees heirbyl op te scherpen.

Rafaël.

Ghy scherptze reuckeloos voor uwen eigen neck.
Bedenck eens waer wy staen. De hemel kan geen vleck
Van afgunst, haet en nyt, noch hovaerdy verdragen.
De Wraeck des hemels dreight dees schantvleck uit te vagen.
Hier helpt geen veinzen. Och, of voor d' alziende Zon,
Het aldoordringende oogh, ick deze lastren kon
Bedecken. Lucifer, waer is uw glans gebleven?

Lucifer.

Myn glans is Adam en zyne afkomst lang gegeven.
Men noem' my langer niet den eerstgewyden zoon,
Den outsten erfgenaem.

Rafaël.

Vorst Lucifer, verschoon
U zelven: onderworp u 't opperste behagen.
Gewaerdigh ons dat wy die blyde tyding dragen
Naer boven: ieder ziet myn weêrkomst te gemoet.
Ick valle ootmoedigh dus uw majesteit te voet.
Om Godts wil, wacht u toch weêrspannigen te styven,

1567 *Lastren:* schelmstukken.
1573 *Gewaerdigh ons:* hier wordt *gewaardigen* active gebezigd. Vergelijk het aanget. op vs. 1102.

Die op uw' wil en wenck, als op hun aspunt, dryven.
Zoudt ghy, in wederwil van 't hemelsche palais,
Dees lucht, vol heiligheit, vol vrede, d' eerste reis,
Met duizentduizenden in 't harrenas, beroeren?
Op trommel en trompet den oorloghsstandert voeren,
En kanten tegens Godt, den stercksten worstelaer?

Lucifer.

Men kant zich tegens ons. Was Adams afkomst maer
Een zelven staet en stoel, als d'Engelen, geschoncken;
Dat scheen verdraeghelyck: nu vliegen vast de voncken
Van dezen hemeltwist door alle daken heen.
Zwygh Engelsdom: verhef eerbiedighlyck het leen
Van al wat ghy bezit aen Adam, en zyn neven.
Den mensch weêrstreven, is de Godtheit wederstreven.
Hoe magh het Godt van 't hart, dat hy zoo laegh, zoo diep
Vernedert dien hy tot den grootsten scepter schiep?
Een edelmoedigheit, geheilight tot regeeren,
Voor eenen minder zich zoo zwaerlyck kan verneêren,
Van heerlyckheit ontkleên, en opstaen uit haer' staet,
En stoel, dat zy vervloeckt den glans en dageraet
Van haeren opgangk, en veel liever had gebleven
Een schaduw, zonder verf, een niet, en zonder leven:
Want niet zyn, overtreft verkleening duizentwerf.

Rafaël.

Geleende heerschappy staet los, en is geen erf.

Lucifer.

'k Misdanckme dan dit leen, als 't immers leen moet heeten.

Rafaël.

Bewaer uw ampt: of is zyn ooghmerck u vergeten?

1582 *U kanten tegens Godt:* versta: den oorlogsstandert.

1587, 1588 *Verhef.... het leen van al wat ghy bezit aen Adam:* ken Adam als uw leenheer, maak u zelf tot vazal van Adam voor al wat gij bezit.

1592 *Een edelmoedigheit:* hier wordt de titel gebezigd om den persoon aan te duiden. Gelijk men meermalen leest *een majesteit* voor „een koning," zoo staat hier *een edelmoedigheit* voor „iemand van edele afkomst, een edelman."

1600 *'k Misdanckme dan dit leen:* ik bedank voor dit leen.

De Stedehouderschap uw wysheit wert betrout,
Op dat ghy 't al in ruste en orden houden zoudt:
En hebtghe tegens Godt het panser aengeschoten,
Als een meineedigh hooft van blinde bontgenooten?

Lucifer.

Wy schoten slechts, uit noot en nootweer, 't panser aen;
Zoo luttel wonden wy de Godtheit wederstaen.
De reden spreeckt, al waer 't dat schilt en wapen zwege.
Wy vryen onzen Staet: benyt men ons die zege?

Rafaël.

Geen zege is heerelyck, daer, in een zelve Ryck,
Slaghordens van een' Staet bestryden haers gelyck:
En deerlyck is het, zoo gebroeders van eene Orden
Door hun gebroeders zelfs in 't endt verwonnen worden,
Om onzent wil, om Godt, en zyn gedreighde straf,
Och Stedehouder, voer uw regementen af:
Voer af, en laet u toch vermorwen door gebeden.
Ick hoor, 't is schrickelyck, alree de ketens smeden,
Om, na de neêrlaegh, u, geketent, door de lucht
Te voeren in triomf. Ick hoor alree gerucht,
En zie allengs het heir van Michaël genaken.
Het is hoogh tyt, hoogh tyt dien dollen toght te staken.

Lucifer.

Wat baet het, schoon men zich op 't uiterste bera?
Hier is geen hoop van pais.

Rafaël.

'k Verzeker u gena,
En stelme, als middelaer, om hoogh voor u te pande.

1604 *Panser:* Deze spelling zonder *t* laat zich verdedigen door de afleiding des woords van *pance* of *pens* (lijf), zie Bild. *Gesl. in v.* — *Pantser* of *pantsier* is echter beter, omdat het meer 't Ital. *panziera* teruggeeft, waar onze voorouders 't aan ontleend hebben.

1609 *Wy vryen:* wij bevrijden, wij verdedigen.

Lucifer.

Myn Star te dompelen in duisternisse, en schande:
Myn vyanden te zien braveeren op den stoel!

Rafaël.

Och Lucifer, waeck op. Ick zie den zwavelpoel,
Met opgespalckte keel, afgryslyck naer u gapen.
Zult ghy, het schoonst van al wat Godt oit heeft geschapen,
Een aes verstrecken voor het vratige ingewant
Des afgronts, nimmer zadt, en nimmer uitgebrant;
Dat hoede Godt. Och och, bewilligh onze bede.
Ontfang dien tack van pais: wy offren u Godts vrede.

Lucifer.

Of ergens schepsel zoo rampzaligh zwerft als ick?
Aen d'een zy flaeuwe hoop, aen d'andre grooter schrick.
De zege is hachelyck; de neêrlaegh zwaer te myden.
Op 't onwis tegens Godt en Godts banier te stryden?
Den eersten standert op te rechten tegens Godt,
Zyn hemelsche bazuin, en openbaer gebodt?
Zich op te worpen, als een hooft van Godts rebellen,
En tegen 's hemels wet een wederwet te stellen?
Te vallen in den vloeck der snootste ondanckbaerheit?
Te quetsen de genade en liefde en majesteit
Des rycken Vaders, bron van alle zegeningen,
Die noch t'ontfangen staen, en wat wy reede ontfingen?
Hoe zynwe nu zoo wyt verzeilt uit onzen plicht!
Ick zwoer myn' Schepper af. Hoe kan ick voor dat licht
Myn lasterstucken, myn verwatenheit vermommen!
Hier baet geen deizen, neen, wy zyn te hoogh geklommen.
Wat raet? wat best geraemt in dees vertwyfeltheên?
De tyt geen uitstel lydt. Een oogenblick is geen
Genoeghzaamheit van tyt; indien men tyt magh noemen
Dees kortheit, tusschen heil en endeloos verdoemen.
Maer 't is te spa, en hier geen boete voor ons smet.
De hoop is uit. Wat raet? Daer hoor ick Godts trompet.

1633 *Wy offren:* hier heeft *offren* dezelfde beteekenis als 't Fr. *offrir*, t. w. die van: aanbieden. Evenzoo vs. 1520.

APOLLION. LUCIFER. RAFAËL.

Apollion.

Heer Stedehouder, op? het is geen tyt te marren:
De Veltheer Michaël, in aentoght met zyn starren,
En regementen, daeght u uit in 't vlacke velt.
De tyt gebiet dat ghy u in slaghorden stelt.
Treck op, treck op met ons: wy zien den stryt gewonnen.

Lucifer.

Gewonnen? dat 's te vroegh: de stryt is niet begonnen.
Men weegh' dien zwaren slagh en oorlogh niet te licht.

Apollion.

Ick zagh alree den schrick in Michaels gezicht,
En al zyn benden doots schier omzien naer de hielen.
Wy willen, twyfel niet, haer sloopen, en vernielen.
Hier komen d'Oversten met onzen standert aen.

Lucifer.

Een ieder in 't gelidt: een ieder kenn' zyn vaen.
Nu rustigh de bazuin en kryghstrompet gesteken.

Apollion.

Wy wachten op uw woort.

Lucifer.

Zoo volght ons op dit teken.

Rafaël.

Helaes, hy stont alreede in twyfel, en beraet:
Nu voert hem Wanhoop aen. Helaes, in welck een' staet
Van jammernissen stort d'Aertsengel al de zynen!
Nu magh hy nimmermeer in vreught om hoogh verschynen,
't En zy de Godtheit dit medoogende belett'.
Ghy Hemelreien, komt, en geeft u in 't gebedt:
Misschien of noch dees slagh te schutten waer met smeken.
Het bidden kan een hart van diamantsteen breken.

REY VAN ENGELEN. RAFAËL.

Rey van Engelen.

O Vader, die geen wieroockvat,
Noch gout, noch lofzang waerder schat
Dan godtgelatenheit, en stilte
Van 't schepsel, dat uit nedrigheit
Behagen schept aen uw beleit,
En in uw' wil zich zelf versmilte;
Ghy ziet, o aller telgen stam,
Hoe 't hooft der Geesten zynen kam
Durf kanten tegens uw behagen;
Hoe hy trompet en trommel roert,
En blint, van Staetzucht aengevoert,
U terght op zynen oorloghswagen.
Ontferm u over 't lasterstuck,
En keer, och, keer het ongeluck
Van duizentduizent lotgenooten,
Die al te jammerlyck misleit,
Met zulck een wederspannigheit
Het harnas hebben aengeschoten.

Rafaël.

Verschoon genadigh, och verschoon
Den Stedehouder, die de kroon
Der kroonen op zyn hooft wil zetten,
Om neffens u, en boven al
Te triomfeeren. Och, wie zal
Hem zuiveren van zulcke smetten?

Rey van Engelen.

Gedoogh niet dat de schoonste ziel,
Waer op uw oogh genadigh viel,
Gedoogh niet dat d'Aertsengel sneve.
Hy boete deze ondanckbre daet,
En blyf' gehanthaeft by zyn' staet.
Dat uw gena zyn schult vergeve.

1680 *Godtgelatenheit:* berusting in Gods wil.

HET VYFDE BEDRYF.

RAFAËL. URIËL.

Rafaël.

De gansche hemel, van den gront op tot de kruin
Der aertspalaizen, juicht op Michaëls bazuin,
En zwaeiende banier. De veltslagh is gewonnen.
Ons schilden schitteren, en scheppen nieuwe zonnen.
Uit elcke schiltzon straelt een triomfanten dagh.
Daer komt Uriël zelf, de Schiltknaep, uit den slagh,
En zwaeit het vlammend zwaert, dat, scherp van weder-zyden,
Gewet van 's hemels wraecke en gramschap, onder 't stryden,
Door schilt, en harrenas, en helm van diamant,
Gevaeght heeft, slinx en rechts, al wat de horens kant
En opsteeckt tegens Godts doordringende alvermogen.
Gestrenge Schiltknaep, die het scherprecht uit den hoogen
Bekleet, en 't ongelyck, dat tegens 't eeuwigh Recht
Zich opworpt, met een' slagh rechtvaerdighlyck beslecht;
Gezegent is 't geweer, gezegent zyn uwe armen,
Die d'eer van Englestadt handhaven, en beschermen.
Wat leghtghe al pryzen in, by d'Oppermajesteit!
Verhael ons toch den stryt: ontvou ons al 't beleit,
En 's hemels eersten toght: wy luistren met verlangen.

Uriël.

Uw lust ontvonckt myn' geest om rustigh aen te vangen,
Dien vreesselycken storm t'ontvouwen op een ry.
Geluckigh vecht het heir, dat Godt heeft op zyn zy.
De Veltheer Michaël, [verwittight uit den hoogen,
Door 's hemels afgezant, die neder quam gevlogen,

1712 *Een triomfanten dagh:* ofschoon *triomf* door 't gebruik het burgerrecht in onze taal verkregen hebbe, blijft *triomfant*, vooral om den uitgang, vrij barbaarsch klinken.

1719—1721 Uriël wordt hier, gelijk later in den *Adam in Ballingschap*, voorgesteld als de uitvoerder van Gods vonnissen.

1728 Versta: achtereenvolgens het verhaal te geven van dien veldslag.

1731 *'s Hemels afgezant:* Gabriël. Zie vs. 1331.

Noch sneller dan een star, die door de lucht verschiet,
Hoe Lucifer zoo trots zich tegens 't hoogh gebiet
Had opentlyck gekant, gereet hen aen te voeren,
Die hem bewieroockten, zyn starre en standert zwoeren;]
Schoot voort, op 't aenstaen van den trouwen Gabriël,
Het schubbigh panser aen, en gaf terstont bevel,
Aen al zyn Oversten, en hoofden, en Kornellen,
De heiren, in Godts naem, in hun geleên te stellen,
Om met gemeene maght en kracht, op 't luchtigh ruim
Van 't zuivre hemelsblaeu al dit meineedigh schuim
Te vaegen, al dit spoock in duisternis te dompelen,
Eer zy op 't ongezienste ons moghten overrompelen.
Op dezen last vergaert Godts heirkracht in der yl
Slaghordenswys, zoo snel gelyck een vlugge pyl,
Gedreven van de pees. Men zagh ontelbre drommen,
In een driekantigh heir, aen alle kanten brommen,
Gelyck een driehoeck steeckt en straelt op ons gezicht.
Men zagh een enckelheit in een driepuntigh licht,
Zoo spiegelgladt, gelyck een diamant, geslepen;
Een heirspits, eer van Godt dan eenigh Geest begrepen.
De Veltheer, met den gloet des blixems in de hant,
Hiel recht voor Godts baniere, in 't hart van 't leger, stant.
Wie moedt wil houden, en triomf en zege baren,
Die moet voor al het hart verzekren, en bewaren.

Rafaël.

Waer bleef 't verwaten heir, dat ons bestormen wou?

Uriël.

Het quam vol moedts ter bane, en had zyn eerste trou
Gehoorzaemheit en eer en eedt en al vergeten,
Te heiloos en verwaent op Godt en ons gebeten.
Het groeide snel, en wies gelyck een halve maen.
Het wet zyn punten, zet twee horens op ons aen;
Gelyck 't gestarrent van den Stier de hemeldieren

1739 *Geleên:* gelederen.
1742 *Al dit spoock:* gespook, gespuis.
1743 *Op 't ongezienste:* zonder dat het zich liet aanzien dat zoo iets gebeuren kon.

En andre monsters, die rontom hem henezwieren,
Met goude hoornen dreight. De rechte horen wort
Vorst Belzebub, op dat hy ons de vleugels kort',
En zyne wacht betrout; Vorst Belial de slincken.
Men ziet hen beide om stryt in hunne rusting blincken.
De Stedehouder, nu Veltmaerschalck tegens Godt,
Verzekerde den buick des legers, om het slot,
Der regementen knoop, in 't midden te bewaren.
De trotse standert, daer de dagh scheen op te klaren,
Uit zyne morgenstar, wert van Apollion
Gehanthaeft, achter hem, zoo moedigh als hy kon,
In zynen vollen krits, om hoogh ten toon gezeten.

Rafaël.

Helaes, wat durf, wat durf d'Aertsengel zich vermeten?
Och, of ick hem by tyts tot afstant had gebroght.
Beschryfme niettemin het aenzicht van dien toght,
En in wat schyn de Vorst de benden quam geleien.

Uriël.

Omringt van zyn staffiers, en groene lievereien,
Hy, wrevligh aengevoert van onverzoenbren wrock,
In 't gouden panser, dat, op zynen wapenrock
Van gloeiend purper, blonck, en uitscheen, steegh te wagen,
Met goude wielen, van robynen dicht beslagen.
De Leeuw, en felle Draeck, ter vlught gereet, en vlugh,
Met starren overal bezaeit op hunnen rugh,
In 't parrele gareel, gespannen voor de wielen,
Verlangden naer den stryt, en vlamden op 't vernielen.

1766 *Vorst Belial:* zie het aanget. op vs. 1260. — *De slincken:* dit moest in allen gevalle *de slincke* zijn: 't woord staat in den 1 nv. en er kan geen sprake zijn van een meerv. Het leger toch had niet meer dan *twee* horens (zie vs. 1661), waarvan de rechter was betrouwd aan Belzebub, de slinke aan Belial.

1773 *Hy:* Lucifer.

1774 *In zynen vollen krits* (voor *kreits*), in de beteekenis van *amplitudo*, of als wij nu zouden zeggen: in volle glorie.

1777 *Aenzicht:* gezicht.

1779 *Groene lievereien:* in groen gedoste knechten.

1784 *De Leeuw, en felle Draeck:* zie het *Berecht* bl. 13. — *Ter vlught gereet:* gereed — niet tot vluchten, maar — tot vliegen.

De heirbyl in de vuist, de scheemrende rondas,
Waer in de morgenstar met kunst gedreven was,
Hing aen den slincken arm, gereet de kans te wagen.

Rafaël.

O Lucifer, ghy zult dien hooghmoedt u beklagen.
Ghy fenix, onder al wat Godt daer boven looft,
Hoe steeckt ghy, onder 't heir, zoo fier met hals en hooft,
En helm, en schoudren uit! hoe heerlyck past u 't wapen,
Als waer 't naturelyck uw wezen aengeschapen!
O hooft der Engelen, niet hooger: keer weêrom.

Uriël.

Zoo stonden zy gekant, en slaghree, drom by drom,
Een ieder op zyn lucht, en hoefslagh, en by ryen
Gesnoert aen hun gezagh, om 't schoonst van wederzyen;
Wanneer de dolle trom en klinckende trompet
Zich mengen; het geluit geweer en handen wet,
En steigert in den trans van 't heiligh licht der lichten;
Een klanck, waer op terstont een zwangre wolck van [schichten
Geborsten, slagh op slagh, een' gloênden hagel baert,
Een' storm en onweêr, dat de hemelen vervaert,
De hofpylaren schudt, de kreitsen, en de starren,
Verbystert in hun ronde en ommeloop, verwarren,
Of zwymen op de wacht, en weten niet waer heen
Te dryven, oost of west, of boven of beneên.
Al weêrlicht wat men ziet, al wat men hoort, is donder.
Wat blyft'er in zyn' stant? het bovenste raeckt onder.
De heiren, na'et gedreun van 't eerste schutgevaert,
Geraken hantgemeen met knods, en hellebaert,
En sabel, speer, en dolck. Het gaet'er op een kerven,
En steken. Al wat kan, wat toeleit op bederven,
Op schenden, rept zich nu, bederft, en treft, en schent.
De broederschap heeft uit, en niemant ziet noch kent
Zyn' medeburger meer. Men ziet'er parle huiven,
Gekrolde vlechten hairs, en pluim, en pennen stuiven,

1798 *Hoefslagh:* Kiliaen verklaart dit woord met „schaerwacht", in 't Lat. statio, *locus custodiæ militum deputatus.*

En schitteren, in 't vier der blixemen gezengt.
Men ziet turkoisblaeu, gout, en diamant gemengt,
En perlesnoer, en wat de hairlock kon vercieren.
De vleugels, half geknot, gebroke pylen zwieren
En zweven door de lucht. Een gruwzaem veltgeschrey
Verheft zich uit den stoet der groene lievery,
Daer lyt het kryghsheir last, geperst uit noot te deizen.
De dolle Lucifer hervat den stryt drie reizen,
En stut de flaeute van zyn regement zoo trots,
Gelyck het zeegedruis al schuimende op een rots
Gestuit wort, reis op reis, en meer niet uit kan rechten.

Rafaël.

Gewis, het heeft wat in de Wanhoop af te vechten.

Uriël.

De dappre Michaël laet blazen: Eer zy Godt.
De regementen, op die leus en zyn gebodt,
Gemoedight, te gelyck aen 't steigeren, en stygen
Naer boven, om de loef van 's vyants heir te krygen;
Dat styght met een om hoogh, maer met een' trager vaert,
En raeckt in 't ende in ly. Als of men hemelwaert
Een' valck zagh, van om laegh, op zyne wackre pennen
Zich geven in de lucht, eer hem de reigers kennen;
Die sidderen van schrick, in 't bosch, by eenen beemt,
Zoo dra het hooge nest dien vyant daer verneemt.
De reiger schreeut, en styght, en bang voor 's vyants [pooten;
Verwacht hem op den beck, om door de borst te stooten,
Van onder, als hy ploft van boven op den buit.

1825 *Der groene lievery:* versta: der volgelingen van Lucifer, die in 't groen zijn uitgemonsterd. Deze kleur, als die der slang, wordt doorgaans toegekend aan boozen en verwatenen.

1837—1844 Hoe juist het aangebrachte beeld van den strijd tusschen valk en reiger ook zijn moge ter schildering van de betrekkelijke stelling der beide slagorden, is het hier echter eenigszins misplaatst. De vraag

Si licet, in parvis, exemplis grandibus uti,

dat is: „of men in kleine zaken verheven beelden gebruiken mag," moge bijwijlen toestemmend beantwoord kunnen worden; het tegenovergestelde is min gepast.

Rafaël.

O Lucifer, wat raet! het ziet'er schricklyck uit.
Ghy zweeft hier op een vlackte, en zonder poort, en wallen.
Een gruwelycke Orkaen wil plotsling u bevallen,
En zincken in een' poel, en afgront, zonder gront.

Uriël.

Wat gaf 't een schoon verschiet, om laegh een hallef ront,
Of halve maen; om hoogh een driekant spits t'aenschouwen;
De regementen, die zich sluiten, en ontvouwen,
Op 't wencken van hun hooft, een ieder in zyn vaen,
Te zien zoo pal, gelyck metale muren staen,
Als op een wederwight van lucht en eige zwaerte,
Met al hun slingertuigh, geschut, en stormgevaerte.
Zy hangen even als men zich een wolck verbeelt,
Een wolck, waer in de zon met heure stralen speelt;
En schildert en schakeert door luchte regenbogen.
De hemelsche adelaer, zoo steil in top gevlogen,
Bespiet Godts vyant vast, de havicksvlught, beneên.
Hy klapt van moedigheit zyn pennen tegens een,
Misguntze 't weiden niet, en vruchteloos braveeren,
Terwyl hy vlamt om hem te zitten in de veeren,
Te plonderen eerlang van zyne gladde pluim;
Zoo ras de kromme beck en klaeu, op 't luchtigh ruim,
Het aes bevalle, of dryf voor wint af, uit zyn oogen.
Dus komenze afgestort, en stroomen uit den hoogen,
Gelyck een binnenzee, of noortschen waterval,
Die van de rotsen bruischt, en ruischt, met een geschal
Dat dier en ondier schrickt, in diepgezoncke dalen;
Daer steenen, van de steilte, en dicke waterstralen,
En masten zonder tal, verpletten, en vertreên
Wat tegens woest gewelt van stroom en hout en steen
Niet opgewassen is. De heirspits treft den navel
Der halve mane fel met roode en blaeuwe zwavel,

1847 *Bevallen:* overvallen.

1848 *Zincken:* hier bedr. gebezigd, gelijk men het nog wel hoort in uitdrukkingen als „palen *zinken*" voor „palen inslaan."

1855 *Geschut:* geen „*grof* geschut", maar volgens de gewone beteekenis in Vondels dagen, schietgeweer.

1866 *Het aes bevalle:* op het aas invalle, nederstorte. Zie vs. 1847.

En vlammen, slagh op slagh, en donderkloot op kloot.
Dat baert een luchtgeschrey. Het hart van 't heir in noot,
Begint van langer hant den wrevelen t'ontzacken.
De boogh der halve mane, aen 't kraecken, en aen 't knacken,
Zoo styf gespannen staet [want d'einden krommen vast]
Dat hy in 't midden moet bezwycken voor dien last,
En springen, wort hem flux geen' ademtoght gegeven.
De trotse Lucifer, dan hier dan daer gedreven,
Schiet toe op dit geschrey, en geeft zich rustigh bloot,
Om zyn groothartigheit, in 't nypen van den noot,
Te toonen voor de vuist, op zynen oorloghswagen.
Dat geeft den flaeuwen moedt. Hy schut de wreetste slagen
En scheuten op 't gebit van zyn verwoet gespan.
De Leeuw en blaeuwe Draeck aen 't woeden, vliegen van
Zyn hant, op elcken wenck, met vreeselycke driften.
D'een brult, en byt, en scheurt, en d'ander schiet vergiften,
Met zyn gesplitste tong, ontsteeckt een pest, en raest,
En vult de lucht met smoock, dien hy ten neuze uitblaest.

Rafaël.

Hier wil de barrening van boven hem beknellen.

Uriël.

Hy zwaeit de heirbyl vast, om Godts banier te vellen,
Die neêrstyght, en waer uit Godts naem een schooner licht
En schooner stralen schiet in 't gloên van zyn gezicht.
Men dencke eens na of hy dit voorspoock ons benydde.
De heirbyl in zyn vuist, aen d'eene en d'andre zyde,
Den toescheut stuit, en sloopt, of schutze op zyn rondas,
Tot dat hem Michaël, in 't schittrend harrenas,
Verschynt, gelyck een Godt, uit eenen kring van zonnen.
Zit af, o Lucifer, en geef het Godt gewonnen.
Geef over uw geweer, en standert: stryck voor Godt.
Voer af dit heiloos heir, dees goddelooze rot,
Of anders wacht uw hooft. Zoo roept hy uit den hoogen.

1889 *Blaeuwe Draeck:* waarom *blauw?* een slang is immers *groen*. Zie vs. 1825. — Zeer waar; doch hier wordt de draak voorgesteld als zwellende van vergift — zie vs. 1891 — waardoor hij loodkleurig of *blauw* wordt.

1900 *Schutze:* keert.

1905 *Rot:* bende.

D'Aertsvyant van Godts naem, hardneckigh, onbewogen,
Ja trotser op dat woort, hervat in aller yl
Den slagh, tot driewerf toe, om met zyn oorloghsbyl
Den diamanten schilt, met een Godts naem, te kloven.
Maer wie den hemel terght, gevoelt de wraeck van boven.
De heirbyl klinckt en springt op 't heiligh diamant
Aen stucken. Michaël verheft zyn rechte hant,
En klinckt den blixemstrael, gesterckt door 't alvermogen,
Dien wrevelmoedigen, door helm en hooft, in d'oogen
Al t'ongenadigh dat hy achterover stort,
En uit den wagen schiet, die omgeslingert, kort
Met Leeuw en Draeck en al, den meester volght in 't zincken.
De standert van de star vergaet hier op het blincken,
Zoo ras Apollion myn vlammend zwaert gevoelt,
Den standert geeft ten roof, daer 't barrent en krioelt
Van duizentduizenden, om 't hooft der helsche scharen
In 't vallen, voor den val en neêrsmack, te bewaren.
Hier yvert Belzebub: daer trotst ons Belial.
Dus wort de maght ontsnoert, en met den zwaren val
Des Stedehouders breeckt de boogh der halve mane
In stucken. Echter komt Apollion ter bane
Met zoo veel monstren als de kloot des hemels draeght.
De Reus Orion schreeut, dat al de lucht vertsaeght,
En pooght met zyne knods ons heirspits 't hooft te kneuzen,
Die op Orions past, noch knodzen, noch op Reuzen.
De Noortsche Beeren op hun achterklaeuwen staen,
Om met een dommekracht in 't hondert toe te slaen.
De Hydra braeckt vergift, en gaept met vyftigh keelen.
Ick zie een galery, vol oorloghstafereelen,
Geboren uit dien slagh, zoo wyt men af kan zien.

Rafaël.

Gelooft zy Godt: valt neêr: aenbidt hem op uw knien.
Och Lucifer, helaes, waer blyft uw valsch betrouwen?
Helaes, in welck een' schyn zal ick u lest aenschouwen?
Waer is uw klaerheit nu, die allen glans braveert?

1912—1914 *Klinckt:* beide reizen voor „slaat", doch krachtiger.
1921 *Barrent:* brandt.
1925 *Ontsnoert:* ontbonden.

Uriël.

Gelyck de klare dagh in naren nacht verkeert,
Wanneer de zon verzinckt, vergeet met gout te brallen;
Zoo wort zyn schoonheit oock, in 't zincken, onder 't vallen,
In een wanschapenheit verandert, al te vuil;
Dat helder aengezicht in eenen wreeden muil;
De tanden in gebit, gewet om stael te knaeuwen;
De voeten en de hant in vierderhande klaeuwen;
Dat glinstrend parlemoer in eene zwarte huit.
De rugh, vol borstlen, spreit twee drakevleugels uit.
In 't kort, d'Aertsengel, wien noch flus alle Englen vieren,
Verwisselt zyn gedaente, en mengelt zeven dieren
Afgryslyck onder een, naer uiterlycken schyn;
Een' leeu, vol hoovaerdy, een vratigh gulzigh zwyn,
Een' tragen ezel, een rinoceros, van toren
Ontsteken, eene sim, van achter en van voren
Al even schaemteloos, en geil en heet van aert,
Een' draeck, vol nyts, een' wolf en vrecken gierigaert.
Nu is die schoonheit maer een ondier, te verwenschen,
Te vloecken, zelf van Godt, van Geesten, en van menschen.
Dat ondier yst, indien 't de blicken op zich slaet,
En deckt met damp en mist zyn gruwelyck gelaet.

Rafaël.

Dat leert de Staetzucht Godt naer zyne kroon te steken.
Waer bleef Apollion?

Uriël.

Hy zagh zyn ty verstreken,
Op 't ondergaen der starre, en vloodt: een ieder vloodt.
De hemelsche kortou van boven, schoot op schoot,
Met weêrlicht blixemen en donderen aen 't rollen,
De monsters, in het licht geklautert, holp aen 't hollen,

1951—1957 Onder de gedaante der *zeven dieren*, hier genoemd, worden de zeven hoofdzonden bedoeld: hoovaardij, vraatzucht, luiheid, toorn, wellust, nijd en gierigheid, alle in Satan vereenigd.

1955 *Sim:* aap, Latijn: simia.

1957 *Een' wolf en vrecken gierigaert: en* staat hier slechts tot aanvulling en men moet lezen: een vrekken, gierigen wolf.

En groeide in zulck een jaght. Wat was 't een dwarreling
Van buien ondereen! hoe ruischt'et hier! wat ging,
Wat ging 'er een gety! ons maght, van Godt gezegent,
Ruckt voort, en treft, en sloopt voor 's hants wat zy bejegent.
Wat green hier overal, waer 't op een vlughten ging,
Een wilde woestheit, een gestaltverwisseling,
In leden, en in leest! men hoortze brullen, bassen.
D'een janckt, en d'ander huilt. Wat ziet men al grimmassen
In Engletronien nu zweemen naer de hel,
En helsche gruwzaemheên. Daer hoor ick Michaël,
Om triomfant in 't licht met Engleroof te pralen.
De Reien groeten hem met lofzang, en cimbalen,
Schalmeien, en tamboer. Zy treden hier vooruit,
En stroien lauwerloof, op 't hemelsche geluit.

REY VAN ENGELEN. MICHAËL.

Rey van Engelen.

Gezegent zy de Helt
Die 't goddeloos gewelt,
En zyn maght, en zyn kracht, en zyn' standert
Ter neder heeft gevelt.
Die Godt stack naer zyn kroon,
Is, uit den hoogen troon,
Met zyn maght in den nacht neêrgezoncken.
Hoe blinckt Godts Naem zoo schoon!
Al brant het oproer fel,
De dappre Michaël
Weet den brant met zyn hant uit te blusschen,
Te straffen dien rebel.
Hy hanthaeft Godts banier.
Bekranst hem met laurier.
Dit palais groeit in pais, en in vrede.
Geen tweedraght hoort men hier.
Nu zingt de Godtheit lof,
In 't onverwinbaer hof.
Prys en eer zy den Heere aller Heeren.
Hy geeft ons zingens stof.

1972 *Green:* van *grijnen,* schreien, huilen.
1976 *Zweemen naer de hel:* versta: nemen een helsch, afzichtelijk voorkomen aan.
1978 *Triomfant:* zie het aanget. op vs. 1712.

Michaël.

Gelooft zy Godt; de Staet hier boven is verandert.
D'Aertsvyant leyt'er toe. Hy laet ons zynen standert,
En Morgenstar, en helm, en vanen, en rondas,
Dien afgejaeghden roof, aen 's hemels heldere as,
Met juichen, en triomf, en eere, en lofgezangen,
Bazuinen, en trompet, ten klaren spiegel hangen
Van wederspannigheit, en Staetzucht, die den kam
Verheffen tegens Godt, den onverzetbren stam,
En oirsprong, en de bron en Vader aller dingen,
Die wezen en natuur en eigenschap ontfingen.
Men zal niet meer den glans der Oppermajesteit
Bezwalckt zien door den damp van snoode ondanckbaerheit.
Zy zwerven in de lucht, en tuimelen, en woelen,
Heel diep beneden ons gezicht, en deze stoelen,
Benevelt, en verblint, en ysselyck misvormt.
Zoo moet het gaen, die Godt, en zynen stoel bestormt.

Rey van Engelen.

Zoo moet het gaen, die Godt, en zynen stoel bestryden,
Den mensch, naer 't hemelsch beelt geschapen, 't licht [benyden.

GABRIËL. MICHAËL. REY.

Gabriël.

Helaes, helaes, helaes, hoe is de kans gekeert!
Wat viert men hier? 't is nu vergeefs getriomfeert:
Vergeefs met wapenroof en standerden te brallen.

Michaël.

Wat hoor ick, Gabriël?

Gabriël.

Och, Adam is gevallen;
De vader en de stam van 't menschelyck geslacht
Te jammerlyck, te droef alree ten val gebraght.
Hy leit'er toe.

Michaël.

Dat is een donderslagh in d'ooren.
Al yze ick, my verlangt die nederlaegh te hooren.
Heeft dan 't verwaten Hooft het aerdtryck oock bestreên?

Gabriël.

Hy ruckte, na den slagh, 't verstroide heir by een.
Doch eerst zyn Oversten, die voor elckandre gruwen;
En zette zich, om 't licht van 't alziende oogh te schuwen,
In eene holle wolck, een duistre moortspelonck
Van nevlen, daer geen vier dan uit hun blicken blonck;
En, midden in den ring des helschen Raets gezeten,
Hief uit zyn' zetel aen, te helsch op Godt gebeten:
Ghy maghten, die zoo trots, voor ons gerechte zaeck,
Dien afbreuck hebt geleên; nu is het tyt om wraeck
Te nemen van ons leet, en listigh, en verbolgen,
Met onverzoenbren wrock den hemel te vervolgen,
In zyn verkoren beelt, en 't menschelyck geslacht
Te smooren in zyn wiegh, en opgang, eer het maght
In zyne zenuw kryge, en aenwinne in zyne erven.
Myn wit is Adam en zyn afkomst te bederven.
Ick weet, door 't overtreên der eerstgestelde wet,
Hem aen te wryven zulck een onuitwischbre smet,
Dat hy, naer lyf en ziel, met zyn nakomelingen
Vergiftight, nimmer zal ten zetel innedringen,
Waeruit men ons verstiet: edoch gebeurt het al
Dat iemant bovenstyge, een kleen, een dun getal,
En noch door duizent doôn, en arrebeit, en lyden,
Zal steigren tot den Staet en kroon, dieze ons benyden.
Elenden zullen zich terstont, op Adams spoor,
Verspreien zonder endt, de wyde weerelt door.
Natuur zal, van dien slagh getaistert, schier verteeren,
En wenschen in een Niet of mengelklomp te keeren.
Ick zie den mensch, die naer het beelt der Godtheit zweemt,
Van Godts gelyckenis verbastert, en vervreemt,
In wil, geheughenis, en zyn verstant ontluistert,

2027 *My verlangt:* ik verlang.
2030 *Die voor elckandre gruwen:* als zijnde allen van hun oorspronkelijke schoonheid beroofd.
2055 *Mengelklomp:* baaierd, chaos.

Het ingeschapen licht benevelt, en verduistert,
En wat den dagh beschreit, in 's moeders bangen schoot,
Gevallen in den muil der onvermybre Doot.
Ick wil de tiranny verheffen, altyt stouter,
En u, myn zoons gewyt tot Godtheên, op het outer,
In kercken, zonder tal, tot aen de lucht gebout,
Vereeren offervee, en wieroockgeur, en gout,
Ja zoo veel menschen, als geen tong vermagh te noemen,
En al wat Adam teelt in eeuwigheit verdoemen,
Door gruwelstuck op stuck, Godts naem ten trots begaen.
Zoo dier wil hem myn kroon, en zyn triomffeest staen.

Michaël.

Verwaten vloeck, zoo trots de Godtheit noch braveeren!
Wy willen u eerlang dat lasterstuck verleeren.

Gabriël.

Aldus spreeckt Lucifer, en zent Vorst Belial,
Op dat hy datelyck den menschen breng' ten val.
Dees schiet de boosheit zelf, de listighste aller dieren,
De slang aen, om met glimp van woorden te vercieren
Het lockaes, 't welck aldus d'onnoosle schepsels ving,
Daer zy geslingert om den tack der kennis hing.
Heeft Godt, op halsstraf, u zoo dier, zoo streng, benomen
Den vrydom van dit ooft, den smaeck van 't puick der [boomen?
Neen Eva, simple duif, geensins: ghy zyt verdwaelt.
Aenschou eens, bid ick u, dien appel. Ay, hoe straelt,
Hoe gloeit dit ooft van gout en karmozyn te gader!
Hoe noodt u dit bancket! Ay dochter, tre wat nader:
Hier nestelt geen venyn in dit onsterflyck loof.
Hoe lockt dees vrucht: ay pluck: ay pluck vry: ick beloof
U wetenschap, en licht. Wat deistghe, bang voor schennis?
Tast toe, en wordt Godt zelf, in wysheit, en in kennis,
En wetenschap gelyck, en eere, en majesteit,

2063 *U, myn zoons gewyt tot Godtheên:* een bewijs, dat, naar het vrij algemeen begrip in de dagen van Vondel, de valsche Goden geen bloote vindingen waren, uit het menschelijk brein voortgekomen, doch werkelijk bestaande Kwade Geesten, die den naam — somtijds ook de gedaante — van Baäl, Apollo, Venus, enz. aannamen.

2070 *Vloeck:* voor vloekwaardig schepsel.

2080 *Ghy zyt verdwaelt:* gij vergist u.

Hoe zeer hy 't u beny. Zoo vat men 't onderscheit
Het wezen en den aert en d'eigenschap der zaken.
Terstont begint het hart der schoone bruit te blaken,
T'ontvoncken, en zy vlamt op d'aengepreze vrucht.
De vrucht bekoort het oogh, het oogh den mont, die zucht.
De lust beweeght de hant al bevende te plucken.
Zoo plucktze, en proeft, en eet (dat wil haer afkomst [drucken!)
Met Adam, en zoo dra hun oogen opengaen,
En zy hun naecktheit zien, bedeckenze, met blaên,
Met vygenloof, hun schaemte, en schande, en erfgebreken,
En gaen zich in geboomte en schaduwen versteken,
Versteken, maer vergeefs, voor 't aldoordringende oogh.
De lucht betreckt allengs. Zy zien den regenboogh
Gespannen, als een bode en voorspoock van Godts plagen.
De hemel treurt in rou. Geen handenwringen, klagen,
Noch schreien helpt den mensch en zyne weergade. Ach,
Het weerlicht, reis op reis: het dondert, slagh op slagh.
Al wat men hoort en ziet, is schrick, en angst, en zuchten.
Zy vlughten voor hun schim, maer kunnen niet ontvlughten
Den worm, die 't hart doorknaeght, het overtuight gemoedt.
Zy knickebeenen beide, en struicklen, voet voor voet.
Het aengezicht ziet doots, en d'oogen, diep verdroncken
In tranen, zien geen licht. Hoe is de moedt gezoncken!
Hoe stack hy flus het hooft zoo moedigh in de lucht!
Het ritslen van een bladt, of beeck, een kleen gerucht
Verbystert hen; terwyl een zwangre wolck komt dalen,
Die scheurt, en baert allengs een licht, een' glans, en stralen,
Daer d'Opperste uit verschynt, in dien bedruckten staet,
En dondert met zyn stem, die hen ter aerde slaet.

Rey.

Och och och och, de mensch waer nutter noit geschapen.
Dat leert zich aen een vrucht, een' mont vol saps, vergapen.

2098 *Erfgebreken:* versta: de schuldsmet, die voortaan hun afkomst beërven zal.

2101, 2102 De regenboog, die later aan Noach een belofte moest strekken van betere tijden, strekt hier een zinnebeeld van naderende plagen. En te recht: hier verkondigt hij het opkomen — aan Noach verkondigt hij het einde — van den storm.

1209 *Knickebeenen:* zeer eigenaardig en juist gevormd woord.

Gabriël.

O Adam, dondert Godt, waer zyt ghy toe geraeckt?
Vergeefme, o Heer. Ick vlught uw aenzicht, bloot, en naeckt.
Wie leerde u, vraeght hem Godt, uw schaemte en naecktheit kennen?
Durft ghy uw lippen aen verbode vruchten schennen?
Myn gade, myne bruit bekoorde my, helaes.
Zy zeght: de slimme slang bedrooghme met dit aes.
Dus schuift elck van den hals den oirsprong der gebreken.

Rey.

Gena. Wat vonnis wort op dit vergryp gestreken?

Gabriël.

De Godtheit dreight de vrou, die Adam heeft verleit,
Met ween, en barensnoot, en onderworpenheit;
Den man met arbeit, zweet, en zorge, en lastigh slaven;
Den acker, die den mensch ten leste zal begraven,
Met onkruit, en veel ramp; de Slang, om 't loos misbruick
Van haer doortrapte tong, zal kruipen op den buick,
Langs d'aerde hene, en slechts by stof en aerde leven.
Maer om den armen mensch een' vasten troost te geven,
In zulck een jammernis, belooft de Godtheit trou
Te wecken, uit het zaet en bloet van d'eerste vrou,
Den Stercken, die de Slang, den Draeck, het hooft zal pletten,
Door erfhaet, van geen tyt noch eeuwen te verzetten.
En schoon dat felle Dier hem naer de hielen byt,
Noch triomfeert de Helt met eere, na dien stryt.
Ick koom uit 's Hooghsten naem dat onheil u ontvouwen.
Stel daetlyck orden, eerze ons moeite op moeite brouwen.

Michaël.

Uriël, Schiltknaep, die het heiligh Recht bewaert,
En reuckeloosheit straft; gryp aen uw vlammend zwaert:
Vliegh hene naer om laegh, en dryfze beide uit Eden,

2131 *Begraven:* bespitten.
2136 *Jammernis:* jammer. Zie ook vs. 1672.

Die d'eerste wet zoo blint zoo reuckloos overtreden.
Bewaeck den ingang van 't ontheilight paradys,
En keer de ballingen met kracht af van de spys,
Den boom, die 't leven reckt. Gedoogh niet datze pluicken
D'onsterfelycke vrucht, en 't hemelsch ooft misbruicken.
Ghy wort op schiltwacht voor den hof en boom gestelt.
Dat Adam buiten zwerve, en, vroegh en spade, velt
En klaigront ommeploegh', waer uit hem Godt bootseerde.
Ozias, aen wiens vuist de Godtheit zelf vereerde
Den zwaren hamer van gekloncken diamant,
En ketens van robyn, en krammen, spits van tant,
Ga hene, vang en span het heir der helsche dieren,
Den Leeu, en fellen Draeck, die tegens ons banieren
Dus woedden: vaegh de lucht van dees vervloeckte jaght,
En boeize aen neck en klaeu, en ketenze met kracht.
Dees sleutel van den put des afgronts, en zyn holen,
Wort, Azarias, u en uwe zorgh bevolen.
Ga hene, sluit in 't hol al wat ons maght bestryt.
Maceda, neem dees torts, die vlam is u gewyt:
Ontsteeck den zwavelpoel, in 't middelpunt der aerde,
En pynigh Lucifer, die zoo veel gruwlen baerde,
In 't eeuwighbrandend vier, gemengt met killen vorst;
Daer Droefheit, Gruwzaemheit, Versteentheit, Honger, [Dorst,
De Wanhoop, zonder troost, de prickel van 't geweten,
En Onverzoenbaerheit, een straf van 't boos vermeten,
Versteken van den glans der Godtheit, in dien roock,
Getuigen 's hemels ban, gevelt op 't heiloos Spoock;
Terwyl 't beloofde Zaet, verzoenende Godts toren,
Herstelle uit liefde al wat in Adam wert verloren.

2147 *Reuckloos:* onbescheid.

2150 *Pluicken:* plukken.

2155, 2163, 2165 *Ozias, Azarias, Maceda:* ik geloof niet, dat er een andere grond bestaat, waarom Vondel aan de drie Engelen, welke Michaël hier toespreekt, bij voorkeur deze namen gegeven heeft, dan alleen omdat zij nogal Oostersch klinken en in de maat goed te pas komen.

2160 *Dees vervloeckte jaght: jaght* wordt hier gebezigd voor „wild".

2165 *Die vlam is u gewyt:* wil Michaël hier zeggen, dat de vlam in de oogen van Maceda, *gewijd,* d. i.: „heilig" moet zijn? Ik geloof niet, dat dit in 's dichters bedoeling liggen kan; maar veeleer, dat *gewijd* hier moet worden opgenomen als synoniem met: „toevertrouwd".

Rey.

Verlosser, die de Slang het hooft verpletten zult,
't Vervallen Menschdom eens van Adams errefschult
Verlossen, 't zyner tyt, en weêr, voor Evaes spruiten,
Een schooner paradys hier boven opensluiten;
Wy tellen d'eeuwen, en het jaer, ja dagh, en uur,
Dat uw gena verschyn'; de quynende Natuur
Herstell', verheerelycke, in lichamen, en zielen;
Stoffeerende den troon, daer d'Engelen uit vielen.

2183 *Stoffeerende:* bekleedende.

MOYSES GEZANG.

O Hemel, hoor naer myne reden.
  Het aertryck geef' myn stem gehoor.
  Myn leering druipe in ieders oor,
Gelyck de wolcken naer beneden
Ick wensche dat de woorden vloejen,
  Uit mynen mont, als dau, en vocht;
  Gelyck de regen, uit de locht;
Het kruit, en druppels 't gras besproejen:
Dewyl myn tong den naem des Heeren
  Verheffen wil, gelyck 't behoort.
  Geef Gode alleen den prys: komt voort,
En helpt zyn majesteit vermeêren.
Godts wonderwercken zyn volkomen,
  En al zyn paden loopen recht.
  Godt is getrou: geen valscheit hecht
Op dien rechtvaerdigen, en vromen.
Die zich geensins als kinders droegen,
  Maer schendigh, tegens 's hemels stem,
  Zich zelfs vergrepen, gaven hem
Niet weinigh stof van ongenoegen,
Verkeert geslacht, bedorve rancken,
  Onwetend volck, te dwaes en snoo,
  Bejegent ghy de Godtheit zoo!
Is dit den Allerhooghsten dancken?
Is hy dan niet uw rechte Vader,
  Uw eigen vooght, en wettigh Heer,
  Die u bootseerde tot zyn eer,
En 't wezen gaf, en schiep te gader?
Gedenck aen d'overoude dagen,
  En loop met uw gedachten vry
  Door alle huizen, op een ry:
Ga hene, ga uw' vader vragen:
Hy zal u al 't voorleden mellen,
  En wat 'er is gebeurt voorheen.
  Ga vraegh uwe ouders naer 't voorleên;

Moyses gezang. Volgens den tekst achter *Lucifer*. Amst. 1654, 4°. (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 515).

Zy zullen 't u in 't lang vertellen.
Toen d'Opperste elck zyn lant ging toonen,
  Toen Adams afkomst wiert verspreit,
  Hy elck zyn deel heeft toegeleit,
Naer 't juist getal van Jakobs zoonen.
Godts volck is 't eigendom des Heeren,
  En Jakob blyft zyn errefpant.
  Hy vont hem in verwildert lant,
Daer Schrick en Eenzaemheit verkeeren.
Hy voerde hem omher, bewogen
  Van liefde, en gaf dien zone een wet;
  Bewaerde hem voor ramp en smet,
Gelyck den appel van zyn oogen.
Gelyck een arent vlugge vogels
  Tot vliegen port, rontom hen zweeft,
  Spreit Godt zyn pennen uit, en heeft
Hem opgenomen op de vlogels.
De ware Godt alleen geleide
  Hem op dien toght: geen heidensch godt,
  Of uitheemsch ongodt broght zyn lot
En erfdeel door woestyn en heide.
Hy zette het met zyne veder
  Op hooge landen, in een lucht,
  En velt, vol spyze en ackervrucht
En weelige gewassen, neder.
Daer zogen de verkore lippen
  Aen honighdau het hart gezont;
  Aen oli, die hun in den mont
Quam vloejen, van de harde klippen;
Aen boter van de gladde koejen,
  De schapemelck, 't gemeste lam,
  En Basans bock, en vetten ram,
De tarwe bloem, zoo schoon in 't bloejen.
Godt schonck hem rustigh van den klaren
  En rooden wyn: aldus gemest
  En zat, begon de zoon in 't lest
Weêrspannigh achter uit te varen.
De zoon wert gladt, en vet, en grover,
  Verliet de Godtheit, die hem schiep,
  Ontviel de Godtheit, die hem riep,

En zette aen vruchtbre beemden over.
Zy terghden Godt, door vreemde goden,
Ontstaecken 's hemels Majesteit
Tot gramschap, door de gruwzaemheit
Der afgoôn, hun zoo streng verboden.
Zy offerden den Goôn der beemden,
En niet den Godt, die hen verbont.
Zy dienden, los en zonder gront,
Den onbekenden, en den vreemden;
De nieuwe en onbekende altaren,
By uwe vaders noit ge-eert.
Ghy lochent Godt, die u bootseert,
En laet uw' Heer en Schepper varen.
Dat zagh d'Almaghtige, uit zyn troonen,
Ontsteken van verbolgenheit,
Geterght door 't schendigh onbescheit
Van zyne dochteren, en zonen.
Hy sprack: ick wil voor deze boozen
Myn aenschyn decken met een wolck,
En zien den uitgang van dit volck,
Verkeerde kinders, trouweloozen.
Men durf door ongoôn my vergrammen,
My tergen door afgodery.
Ick wil een ander volck aen my
Verbinden, buiten Jakobs stammen.
Ick wil verwecken dwaze volcken,
Ten trots van hunnen wrevlen moedt.
Myn gramschap zal, gelyck een gloet,
Ontsteken 's afgronts diepste kolcken;
Al 't lant met zyne vruchten blaecken,
Der bergen gront in asch vertreên,
De rampen stapelen op een,
En hen met al myn pylen raecken.
De honger zal hun vleesch verzwelgen.
't Gevogelt om hen pickt en zwiert.
De felle slang en wreet gediert
Zal hen, in stof gesleept, verdelgen.
Het zwaert van binnen, schrick van buiten

76 *En zette aen vruchtbre beemden over:* en (die) hem aan vruchtbare beemden overzette.

Zal t'effens al wat my mishaeght
Bederven, jongeling, en maeght,
Den ouden man, en teere spruiten.
Dan wil, dan wil ick schimpwys vragen:
Waer zynze nu in roock en wint?
Ick wilze, waer men menschen vint,
Uit elcks gedachtenisse vagen.
Doch om geen' vyant stof te geven
Tot lastren, schortte ick deze straf,
Eer zy hun hatren voedtsel gaf,
Om trotser my te wederstreven.
Zy moghten licht uit hooghmoedt stoffen:
Ons hant is sterck, daer 't al op stuit.
Hun Godtheit voerde dit niet uit,
Noch heeftze door haer maght getroffen.
O radelooze, en zinneloozen!
Och, was dit volck toch wys en vroet.
En zaegh noch tydigh te gemoet
D'aenstaende straf, en plaegh der boozen!
Hoe kan een enkle, duizent jagen,
En twee, tien duizent op den toght?
Is 't niet om dat hen Godt verkocht,
En dreef in 't net, om hen te plagen?
Ons Godtheit slachte noit de goden
Der vyanden: dat boos geslacht
Kan zelf getuigen van de maght,
Waer voor alle afgoôn henevloden.
De wynstock, die ons haters pooten,
Is als der Sodomyten ranck,
En Gomorreeschen ackerdranck;
Een bittre wyn, vol gal gegoten.
Hun wyn is gal van felle draken,
En dootlyck addrengift. En broet
Dit niet al stil, in myn gemoedt,
Bezegelt, als een schat van wraken?
Ick hou de weêrwraeck voor myn eigen,

137 *Slaghte noit:* was noit gelijk aan.

149 *Voor mijn eigen:* een nog gebruikelijke, hoezeer heden ten dage als plat gebrandmerkte uitdrukking „voor mij zelven." De zin is dus: ik behoud mij voor.

En wil 't vergelden, op zyn tyt,
Op datze sneuvlen in den stryt.
De dagen naecken, die hun dreigen.
De tyt, beschoren tot hun schade,
Is voor de hant. De hemel zal
De boosheit brengen tot een' val,
Zyn dienaers troosten, uit genade.
Zy zullen zien hoe die hen haten
In kracht vermindren, en getal,
En hoeze smilten, die op wal
En stercke muren zich verlaten.
Dan roeptghe: waer zyn nu hun goden,
Hun toevlught, en hun toeverlaet,
Van welcker offer zy verzaet
En vet geworden zyn, gevloden?
Van welcker offerwyn zy nutten?
Zy geven nu zich zelfs eens bloot,
En redden u, in dezen noot.
't Is tyt, dat zy u nu beschutten.
Nu merckt, aen 't geen 'er is bedreven,
Dat ick alleen de Godtheit ben,
En, neffens my, geen andre ken.
Ick ben de Heer van doot, en leven.
Ick quetse, en zalve, aen alle zyden,
En geen gewelt, noch geene kracht
Kan iemant rucken uit myn maght,
Noch voor myn hant zich zelf bevryden.
Ick hef myn rechte hant naer boven,
En zweere by myn Majesteit:
Ick leef alleen in eeuwigheit,
Die alle maghten kan verdooven.
Indien ick koom' myn zwaert te wetten,
Tot dat het als een blixem strael',
En myne hant, met schittrend stael
Gewapent, zich in 't recht ga zetten;
Zoo wil ickme aen myn haters wreecken,
Vergelden hunnen wrevlen moedt.
Myn pylen zullen, root van bloet,

184 *Zich in 't recht ga zetten:* d. i.: „zich ga zetten om recht uit te oefenen." Zie *Deut.* XXXII:41. „En mijne hant ten gerichte grijpt."

En dronken, druppelen, en leken.
Myn zwaert zal 's vyants vleesch verslinden,
En 't bloet der dooden, in den slagh;
's Gevangens vleesch, die met geklagh
Bloots hoofts zich boejen liet, en binden.
Dat allerhande volck, en tongen
Godts volleck loven: want hy boet
Zyn dienaers schade, en wreeckt hun bloet,
Uit wraecke tot dees straf gedrongen.
Hy zal het onrecht van zyn zoonen
Uit yver wreken, naer zyn maght,
Maer Jakobs erfdeel en geslacht
Genadigh vallen, en verschoonen.

194, 195 *Want hy boet zyn dienaers schade:* versta: „want hij zal (den vijand) de schade, (het leed, de ramp) zijnen dienaars (aangedaan) *doen boeten* (wreken, vergelden).

HET GELOOFS-TEKEN

DER

APOSTELEN.

Ick stut de hoop van myn gemoedt
Met myn geloof in Godt den Vader,
Almaghtigh, en volkomen goet,
Die hemel, aerde, en zee te gader
Hun wezen gaf. Ick rust met een
Op *Jesus*, boven zyn genooten
Gezalft, des Vaders zoon alleen,
Van eeuwigheit uit hem gesproten,
Ons aller Priester, Vorst, en Heer,
En Leeraer, waerdigh prys en eer:

Die, in der tyt oock, door de kracht
Des Geests, die heiligh is, ontfangen
Uit Davids Koningklyck geslacht,

Het geloofs-teken der Apostelen. Volgens den tekst achter *Lucifer*, Amst. 1654, 4°. (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 515).

7 *Boven zyn genooten gezalft:* bijgevoegd uit *Psalm* XLV:8.

Na aller vaderen verlangen,
Geboren wert uit eene Maeght,
Maria: zonder schult most lyden,
En voor Pilatus stoel gedaeght
In 't endt, benaut van alle zyden,
Aen 't kruis den bittren dootsnick gaf;
Gesloten wert in 't nare graf;

Ter helle daelde: wederom
Ten derden dage, van 's doots keten
Ontbonden, naer den hemel klom,
Daer hy in glorie is gezeten,
Aen 's Vaders rechte hant; wiens maght
Het al bestiert door zyn vermogen:
Van waer men hem ten oordeel wacht.
Als Rechter, in des hemels bogen;
Om uit de wolcken, zynen troon,
Te scheiden levenden, en doôn.

'k Geloof (waer in my Godt versterck')
Ook in den Heilgen Geest, vol vrede:
De heilge en Katholycke Kerck;
Der Heiligen gemeenschap mede:
Vergiffenis van alle quaet:
Verrysenis van vleesch en âren:
Het leven in volkomen Staet,
En niet bepaelt van tyt of jaren.
Dit is 't Apostelyck geloof.
Dat niemant ons hier van beroof'.

HET

GEBEDT DES HEEREN.

O Vader, die my naer uw beelt
Bootseerde, na den val herteelde,

Het gebedt des Heeren. Volgens den tekst achter *Lucifer*, Amst. 1654, 4°. (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 515).

En heilighde, en my mededeelt
Uit uwen rycken schoot, vol weelde,
Wat ziel en lichaem onderhoudt;
En my myn lusten leert betoomen;
Myn hoop, op uw gena gebout
En liefde, o Vader aller vromen,
Ten hemel styght, om, als een zoon,
Te knielen voor uw' hoogen troon.

Uw groote naem, o groote Godt,
Van valsche godtheên afgescheiden,
En wat verroest en haest verrot,
Gedient wort by den blinden Heiden;
Uw heiligheit, uw majesteit,
Voorzienigheit, en almaght blyven
Zoo lang en wyder uitgebreit
Als 't licht de schaduw zal verdryven.
Uw heerlyckheit en eere strael',
Dat geen bepaeltheit haer bepael'.

Uw Ryck, geen aertsch noch weereltsch Ryck,
Verknocht aen plaets, en grens en tyden,
Maer uwe majesteit gelyck,
In hun, die voor uwe eere stryden,
Op hoop, van eens met uwen Zoon
In eeuwigheit te triomfeeren,
Daer duizenden, voor uwen troon,
Uw heerlyckheit en Godtheit eeren;
Dat Ryck moet groeien, en volsta
In heerlyckheit, als in gena.

Uw wyze wil, en niet myn wil,
Gekrenckt door daeghlyx overtreden,
En Adams heiloos erfgeschil,
Neem' zynen voortgang hier beneden,
Als boven, in het hemelsch hof,
Alle Englen, op uw' wenck, uw wetten
Bestemmen, en uw' rycken lof

7—9 *Hoop* is vrouwelijk, en kan dus niet als een *zoon*, maar wel als een *dochter* voor Gods troon knielen.
32 *Gekrenckt* heeft hier den zin van: „onvast, onbestendig, verkeerd.”

Eenstemmigh zingen, en trompetten.
Myn wil in uwen wille smilt',
En wille al wat de hemel wilt.

Verleen ons, uit uw' vollen schoot,
Uw woort, en 't voedtsel der genade;
Voor al het Manne en hemelsch broot,
Op dat dit onze ziel verzade,
En voede, en stercke, eer zy verreist.
Verleen ons door uw' zegen, heden
En daeghlyx, wat de nootdruft eischt,
Tot onderhoudt van lyf en leden;
Hoewel geensins voor my alleen,
Maer alle menschen in 't gemeen.

Naerdienwe, door verzuim van deught,
Of boosheit, menighmael bedreven,
Ons schuldigh vinden van der jeught,
Zoo wil de schulden ons vergeven;
Gelyckwe 's naesten rekning net,
In 't schultboeck van ons harte, sluiten,
Met weêrwraeck haet noch wrock besmet,
Uit liefde, om 's naesten leet te stuiten;
Zoo boeten wy door kleen gedult
Uw' grooten eisch, ons zware schult.

Wanneer de Hel ons klampe aen boort,
De lust der weerelt hart en zinnen
Met eenen glimp van vreught bekoort,
Het zy van buiten, of van binnen;
Zoo troost en moedigh en versterck
Den zwakken geest door uw genade,
Om onbezweken in dit perck,
En onverwonnen, zonder schade,
T'ontworstelen dit zielgevaer.
Och, dat geschiede: dat zy waer.

40 *Wilt* voor *wil*, als vroeger meermalen.
45 *Eer zy verreist:* d. i.: „eer zij uit dit lichaam reist."
52 *Van der jeught:* zeer juist: het is: „van (den tijd) der jeugd (af)."

NOODIGH BERECHT

OVER

DE NIEUWE NEDERDUITSCHE MISSPELLINGE.

Sedert eenige jaren herwaert had Nederduitschlant het geluck dat vernuftige Schryvers en Letterkunstenaers loflyck hunnen yver besteedden in onze Spraeck te verrycken, te schuimen, te zuiveren, en te regelen, door schriften, of letterkunstigh onderwys; waerover wy tegenwoordigh niet voornemen ons inzicht, onder verbeteringe van letterwyzen, te melden, dan alleen wat de misspellinge belangt, in het verdubbelen der klinckletteren, by weinigen begonnen in te voeren: gelyck (om een voorbeelt te stellen) voor *Vader, Vaader;* voor *vrede, vreede;* voor *Koning, Kooning,* en diergelycke walgende verdubbelingen van klinckletteren meer; quansuis om de langkheit van den klanck der syllabe of lettergrepe uit te drucken, en niet te lezen *Vadér*, *vredé*, *Koning':* welcke verdubbelinge ick, gelyck oock eertyts van wylen den hooghgeleerden Heere *Vossius* zelf, oordeele een gansch ongerymde en overtollige misspellinge te wezen, tegens den voorgang van Hebreen, Griecken, Latynen, Italianen, Spanjaerden, Franschen, Hooghduitschen, en andere tongen: en schoon men dezen voet van verdubbelen al volghde, noch blyft evenwel de twyfelachtigheit der langkheit of kortheit des klancks der syllabe of lettergrepe, in een ongelyck grooter getal van andere woorden, daer de klanck lang valt, op d'eerste of tweede of derde lettergreep, gelyck by deze voorbeelden blyckt, namelyck op d'eerste, in *áfgaen;* op de tweede, in *beerín;* op de derde, in *koopvaerdy':* het welck ick noodigh vondt aen te wyzen, om den inbreuck van deze wilde woestheit te stuiten, de Nederlantsche pennen voor d'aenstootelycke klippe dezer misselycke misspellinge te waerschuwen, en zulck een inckvlack uit onze boecken te wisschen.

HORATIUS:

Leef lang: vaer wel. Of slaet ghy beter gelt als dit,
Zoo deel het rustigh me: zoo niet, bestem myn wit.

Noodigh Berecht. Afgedrukt volgens den tekst achter *Lucifer,* Amst. 1654, 4°. (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 515). Men zie in de Bijlagen hiertegen een Antwoord.

OP

WITTEWRONGEL.

Trompetter van de Zeeuwen,
Gy terght een nest vol spreeuwen.

Op Wittewrongel. Volgens den tekst in G. Brandts *Leven van Vondel,* bl. 58.

Petrus Wittewrongel, een Soutelander van geboorte, werd van Zierikzee naar Amsterdam beroepen en aldaar 31 Juli 1638 bevestigd. Hij stierf te Amsterdam 7 December 1662, oud 53 jaren.

Hij was een der hevigste tegenstanders van het tooneel en schijnt zich in het bijzonder in de *Lucifer*-zaak geroerd te hebben.

UITVAERT VAN ORFEUS.

Toen Orfeus met zyn keel,
Toen Orfeus, met zyn keel, en veêl,
In 't mastbosch, zong, en speelde,
Tierelier, tierelier,
Dat schoone lustprieel;

Scheen hemel, aerde en zee,
Scheen hemel, aerde en zee alree,
Op zang en spel, te danssen,
Tierelier, tierelier,
Gevolght van wilt, en vee.

Hy zat op een tapyt,
Hy zat op een tapyt, gewyt,
Een' regenboogh van bloemen,
Tierelier, tierelier,
De Deught braveert den Nyt.

Een krans van lauwerier,
Een krans van lauwerier, heel fier,
Vereert de heldre locken,
Tierelier, tierelier,
Een' Godt gelyck in zwier.

Uitvaert van Orfeus. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in 4°. (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 541).

1 *Orfeus:* de Thracische zanger, wiens heerlijke muziek niet alleen Goden en menschen, maar zelfs de redelooze dieren, ja de onbezielde wezens, tot zich trok. Bij hetgeen Vondel hier echter van hem zegt, kan men zonder moeite gedurige toespelingen op den dichter zelven herkennen.

2 *Met zyn keel, en veêl:* opmerkenswaardig is hier de zangerige en gemakkelijke rijmslag, die telkens aan den tweeden regel het slotwoord opvangt. Wat den *veêl* of *vedel* betreft, zij opgemerkt dat Vondel de gewone voorstelling volgt, gelijk die ook in de schilderstukken van zijn tijd werd gegeven, en waarbij Orfeus altijd met een soort van viool of *vedel* in de hand werd afgebeeld.

5 *Dat schoone lustprieel:* dit behoort bij *'t mastbosch,* waarvan vs. 3 is gesproken en waarmede Amsterdam bedoeld is.

12 *Op een tapyt, gewyt:* op een gewijd tapijt.

13 *Een' regenboogh van bloemen:* nadere omschrijving van 't voorafgaande *tapijt.*

18 *Vereert:* met dit woord is aangeduid dat de lauwerkrans aan Orpheus als prijs der overwinning was toegekend.

De lange witte rock,
De lange witte rock, van vlock
Gesponnen door zyn moeder,
Tierelier, tierelier,
Hielt streeck met boogh en stock.

Hy zong wat Reuzerot,
Hy zong wat Reuzerot, den Godt
Jupyn aen boort durf klampen,
Tierelier, tierelier,
Bestormen 't hemelsch slot;

Hoe elck zyn krachten verght,
Hoe elck zyn krachten verght, en terght,
Hoe zy een stormkat bouwen,
Tierelier, tierelier,
Van steenrots en geberght;

Hoe zy met torts, en knods,
Hoe zy met torts, en knods, en rots,
De Goden zelfs matteeren,
Tierelier, tierelier,
In 't Ryck des Dondergodts;

En hoe Jupyn in 't lest,
En hoe Jupyn in 't lest dees pest,
Met blixemstrael en donder,
Tierelier, tierelier,
Begraeft in 't helsche nest.

Terwyl hy speelde, en zong,
Terwyl hy speelde, en zong, ontsprong
Een bron van melck, en honigh,
Tierelier, tierelier,
Gevloeit van zyne tong.

22 *Van vlock:* van wolle.
23 *Zyn moeder:* de zanggodin Calliopé. Zie vs. 98.
25 *Hielt streeck:* wapperde op.
38 *Matteeren.* afmatten, vermoeien. 't Woord is 't Spaansch *matar.*

De boomen in het ront,
De boomen in het ront terstont
Vergaren om den Zanger,
Tierelier, tierelier,
En kussen zynen mont.

De wiltzang tiereliert,
De wiltzang tiereliert, en zwiert
Rondom den Speelman heene,
Tierelier, tierelier,
Oock wilt, en tam gediert.

De nachtegael ontsteeckt,
De nachtegael ontsteeckt en breeckt
Zyn' toon aen Orfeus gallem,
Tierelier, tierelier,
Die duizent zangers queeckt.

De leeu zyn brullen staeckt,
De leeuw zyn brullen staeckt, en blaeckt,
De duiven treckebecken,
Tierelier, tierelier,
Wat Godt blyft ongeraeckt!

Maer onder spel en zang,
Maer onder spel en zang eerlang
Een Rey van Boschbachanten,
Tierelier, tierelier,
Nam derwaert haren gang.

Daer zagen zy Godts Helt,
Daer zagen zy Godts Helt in 't velt,
En 't bosch; en d'elementen,
Tierelier, tierelier,
Bekoort door 't zoet gewelt.

62, 63 *Breeckt zyn' toon:* d. i.: wijzigt, of, zooals men 't met een onduitsch woord zou zeggen: „moduleert zijn toon."

73 *Een Rey van Boschbachanten:* lees hier, ingevolge Vondels bedoeling, en met behoud van 't rijm: „een rei van Predikanten."

Zy holden door den dranck,
Zy holden door den dranck, doot kranck
Van zinnen en van zeden,
Tierelier, tierelier,
Dat bleeck aen haren gangk.

Zy bulckten overluit,
Zy bulckten overluit vol uit:
Wat plaeght ons al dit speelen!
Tierelier, tierelier,
Daer Bacchus vreught op stuit.

Dees speelman wou zyn oor,
Dees speelman wou zyn oor ons koor
En wyngertspiets noit gunnen,
Tierelier, tierelier,
Hy houdt Apolloos spoor.

Al is 't Apolloos zoon,
Al is 't Apolloos zoon, en kroon;
Trots Kallioop zyn moeder,
Tierelier, tierelier,
Hy zit ons nu te schoon.

Valt aen, als dol en doof,
Valt aen, als dol en doof: dien roof
Zal niemant ons ontrucken,
Tierelier, tierelier,
Wat hulp men hem beloof.

Dus raest de Wyngodts Rey,
Dus raest de Wyngodts Rey: hey, hey;
Valt aen: hy moet 'er onder,
Tierelier, tierelier,
Valt aen met veltgeschrey.

82 *Door den dranck, doot kranck:* de oude beschuldiging tegen Trigland en de Synodusheeren.

86—88 De gewone klachten over de Academie, enz.

91—95 Lees: die Vondel wou van ons nooit iets weten.

93 *Wyngertspiets:* de thyrs; maar 't was meer een kolf of knods dan een spies.

Met worpt de Menas snel,
Met worpt de Menas snel en fel
De Speelmans borst met kaien,
Tierelier, tierelier,
In wasch verkeert door 't spel.

Een andre breeckt uit wrock,
Een andre breeckt uit wrock een' stock
Op 't beckeneel des zangers,
Tierelier, tierelier,
Het brein bespat den rock.

De vedel rolt daer heen,
De vedel rolt daer heen beneên,
En Wilt en vlught verstroien,
Tierelier, tierelier,
Hoe lillen al zyn leên!

Schoon hy den jammerpoel,
Schoon hy den jammerpoel en stoel
Van Pluto had bewogen,
Tierelier, tierelier,
In 't onderaertsch gewoel;

Euridice en haer ziel,
Euridice en haer ziel, wiens hiel
Van d'adder was verbeten,
Tierelier, tierelier,
Hem weêr in d'armen viel;

Schoon hy den wiltsten aert,
Schoon hy den wiltsten aert hier paert,
En breidelt 's tigers toren,
Tierelier, tierelier,
De wynkroes niemant spaert.

111 *De Menas: Menas* is eensluidend met Bacchant.
123 *Wilt en Vlught:* boschdieren en vogels.
127, 128 *Schoon hy den jammerpoel, en stoel van Pluto had bewogen:* hij had namelijk, door zijn verrukkelijk spel, Pluto, den God der Onderwereld, bewogen, hem zijn afgestorven vrouw, Euridice, terug te geven.
132 Lees: en de ziel van Euridice, wier hiel: 't was *Euridice,* en niet haar *ziel,* welke door de adder in den hiel was gebeten.

Zy rucken met gewelt,
Zy rucken met gewelt dien Helt,
En spreien al zyn leden,
Tierelier, tierelier,
Gesleurt, verscheurt, langs 't velt.

Daer rolt de schelle keel,
Daer rolt de schelle keel en veêl,
Voor wint geplompt in 't water,
Tierelier, tierelier,
Valt Hebrus kil ten deel.

De vedelgallem zucht,
De vedelgallem zucht, en vlught,
De keel en vingers beven.
Tierelier, tierelier,
't Geluit verdwynt in lucht.

Toen schreide al wat 'er was,
Toen schreide al wat 'er was, een plas,
Een heele beeck van tranen,
Tierelier, tierelier,
Die vloeiden over 't gras.

De beeck- en boomgodin,
De beeck- en boomgodin niet min
Betreurden haeren zanger,
Tierelier, tierelier,
Met eenen droeven zin.

De Wyngodt strafte voort,
De Wyngodt strafte voort dien moort
Aen alle Boschbachanten,
Tierelier, tierelier,
Zoo straf als oit gehoort.

Apollo van Parnas,
Apollo van Parnas quam ras

148 *Voor wint*. zoodat die met den wind heendreef.
150 *Hebrus kil:* de Hebrus is een rivier, die, door de valeien tusschen den Hemus en de Rhodope stroomende, zich in de Egeesche Zee ontlast.

Met negen Zanggodinnen,
Tierelier, tierelier,
Daer 't lyck gemartelt was.

Zy zamelden 't gebeent,
Zy zamelden 't gebeent, besteent,
En zoncken 't lyck met klaghten,
Tierelier, tierelier,
In 't graf van elck beweent.

De Vader treckt een' schicht,
De Vader treckt een' schicht van licht
En straelen, uit zyn' koker,
Tierelier, tierelier,
En schryft dit grafgedicht:

Gun *Orfeus,* hier geblust,
Gun *Orfeus,* hier geblust, nu rust,
Myn zang- en spelorakel,
Tierelier, tierelier,
Hy plantte deught met lust.

Apollo veêl en boogh,
Apollo veêl en boogh, om hoogh,
Ten toon hing in de starren,
Tierelier, tierelier,
Een trots voor 't nydigh oogh.

Terwyl voer Orfeus geest,
Terwyl voer Orfeus geest op 't feest
Der zielen, by Godts reien,
Tierelier, tierelier,
Daer vreught den rou geneest.

Het hooft, voor ty in zee,
Het hooft, voor ty in zee, alreê
Te Lesbos aengedreven,

186 *Hier geblust:* wiens levenslicht hier werd uitgedoofd.
198 *By Godts reien:* bij de goddelijke, bij de hemelreien.
201 *Voor ty:* met den stroom mede.
203 *Te Lesbos:* het eiland Lesbos, de geboorteplaats van Saffo, was vanouds beroemd als aan den zang gewijd.

Tierelier, tierelier,
Broght tyding van dit wee.

Een zeeslang, wit van tong,
Een zeeslang, wit van tong, zich wrong,
Om 't bloedigh hooft te licken,
Tierelier, tierelier,
Te slicken op een' sprong.

Apollo quam op slagh,
Apollo quam op slagh, en zagh
De slang afgryslyck gaepen,
Tierelier, tierelier,
Noch wyder danze plagh.

De Godt hier door onteert,
De Godt hier door onteert, verkeert
Gebit en beck in marmer,
Tierelier, tierelier,
En 't byten haer verleert.

Nu vrees geen' haet en nyt,
Nu vrees geen' haet en nyt, noch stryt,
Wat kan een dier ons schaden,
Tierelier, tierelier,
Dat gaept, maer niet en byt.

206, 207 Uit deze *zee*slang, wier *witte* tong zich *wrong,* kan men den naam van den *Zeeuw Wittewrongel* spellen.

213, 215 *Afgryslyck gaepen, noch wyder danze plagh:* met andere woorden: nog harder uitvaren en bulken dan naar gewoonte.

220 *Haer:* de slang.

SPEELSTRYT

VAN

APOLLO EN PAN.

De Godt Apollo wert,
De Godt Apollo wert heel hardt,

Speelstryt van Apollo en Pan. Afgedrukt volgens den tekst in de afzonderlijke uitgave in 4° (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 541).

Om tegens Pan te zingen,
Tin tin tin tin tin tin,
Geterght, en uitgetart.

Zy quamen beide in 't perck,
Zy quamen beide in 't perck, heel sterck,
Met herderen, en Nimfen,
Tin tin tin tin tin tin,
In Godt Apolloos kerck.

De rechter hoorde toe,
De rechter hoorde toe, noit moe
Om spel en zang te hooren,
Tin tin tin tin tin tin,
Toen loeide stier noch koe.

Apollo hief eerst aen,
Apollo hief eerst aen, met blaên
Van lauwerier belommert,
Tin tin tin tin tin tin,
Hy zong gelyck een zwaen.

Toen Herkles uit den stoel,
Toen Herkles uit den stoel, en poel
Des jammers op quam dondren,
Tin tin tin tin tin tin,
Wat zagh men een gewoel!

't Was middagh by de klock,
't Was middagh by de klock, en kock,
In Pallas stadt, Athene,
Tin tin tin tin tin tin,
Toen al de lucht betrock.

21—105 Allerkluchtigst is dit lied van Apollo, en een model van hetgeen men in Frankrijk onder den naam van *travesti* en later hier te lande onder dien van *boertige* of *luimige* poëzie opdischte. Tijden en gewoonten worden hier op 't vermakelijkst door elkander gehaspeld. Die *klok* te Athene (vs. 26), die twaalf slaat, die Hercules, die hier (vs. 46), als een zoogenaamde *wildeman* op kermis, zijn helhond, die uit drie keelen blaft, komt vertoonen, die *Droes* (vs. 65) en die *Thales* met zijn *school* (vs. 61—71) hier zeer anachronistisch te pas gebracht, zijn ongemeen vermakelijk.

Een ieder riep: gewis,
Een ieder riep: gewis, wat is,
Wat wil dit yslyck voorspoock?
Tin tin tin tin tin tin,
Wie schept dees duisternis?

Zy liepen naer de mert,
Zy liepen naer de mert, benart,
Daer zagen zy den wachter,
Tin tin tin tin tin tin,
Den Helhont met zyn' start.

Zy hoorden veel geschals,
Zy hoorden veel geschals, een valsch
Geluit in drie geluiden,
Tin tin tin tin tin tin,
Drie hoofden, eenen hals.

De Wilde dreef dien gast,
De Wilde dreef dien gast, heel vast
Gebonden aen zyn keten,
Tin tin tin tin tin tin,
Wie schrickt niet, als hy bast!

Hy quam in Platoos school,
Hy quam in Platoos school, de kool
In 't backhuis glom als fackels,
Tin tin tin tin tin tin,
Dat stonck, als een giool.

De wyze en gryze baert,
De wyze en gryze baert, vervaert,
Wert gryzer om dit monster,
Tin tin tin tin tin tin,
De school kroop achterwaert.

55 *Giool:* of *geool,* eigenlijk „kooi of kerker," vandaar vuile poel. Misschien heeft echter Vondel 't verward met *riool.*

56 *De wyze en gryze baert:* die der hier gezeten wijsgeeren.

58 *Om dit monster:* op het zien van dat monster.

Nu zwyght het schoolkrackeel,
Nu zwyght het schoolkrackeel geheel,
En klooft geen hair in zeven,
Tin tin tin tin tin tin,
De Droes ziet al te scheel.

Die in den tabbert zat,
Die in den tabbert zat, vergat
Zyn boecken, en zyn schriften,
Tin tin tin tin tin tin,
En wist niet hoe hy 't had.

En Thales sprack in 't lest,
En Thales sprack in 't lest: o pest,
Ghy steurt ons goude lessen,
Tin tin tin tin tin tin,
Loop heen naer 't helsche nest.

Hy ging van deur tot deur,
Hy ging van deur tot deur, recht veur
Den Wildeman, zyn' temmer,
Tin tin tin tin tin tin,
De stadt verschoot haer kleur.

Het geemlyck kint kyckt bril,
Het geemlyck kint kyckt bril, zwygt stil.
Het gaet nu vroet te bedde,
Tin tin tin tin tin tin,
En volght zyn moeders wil.

Hy quam in 't heilighdom,
Hy quam in 't heilighdom. Hoe stom

65 *De Droes ziet al te scheel:* de helhond kijkt ons al te schuinsch, al te kwaad aan.

71 *Thales:* een der zeven wijzen van Griekenland, die echter lang vóór Plato leefde en dus wel geen onderwijs in diens school (zie vs. 51) gegeven zal hebben.

81 *Kyckt bril:* kijkt langs zijn neus.

83 *Het gaet nu vroet te bedde: vroet* heeft hier de dubbele beteekenis die 't Fr. *sage* heeft. Vondel wil zeggen: het gaat te bedde als een zoet, gehoorzaam kind.

Zat Pallas op het outer!
Tin tin tin tin tin tin,
Al d'uilen keecken om.

Nu zogen zy niet meer,
Nu zogen zy niet meer, als eer,
Den oly uit de lampen,
Tin tin tin tin tin tin,
Noch vlogen heene en weêr.

Toen schreeude een halve roes,
Toen schreeude een halve roes: wat droes
Versteurt de Hierofanten!
Tin tin tin tin tin tin,
Hoe staet hun hooft zoo kroes!

Meduzaes slangenhooft,
Meduzaes slangenhooft, berooft
Geen' mensch zoo van zyn zinnen,
Tin tin tin tin tin tin,
't Gebas ons stem verdooft.

Dus zong Apollo voor;
Dus zong Apollo voor, in 't koor,
En Pan begon in 't ende,
Tin tin tin tin tin tin,
Een ieder gaf gehoor.

Hy zong verwaent en stout,
Hy zong verwaent en stout, van woudt
En tempel, by Dodone,
Tin tin tin tin tin tin,
Daer zich Jupyn onthoudt;

90 *D'uilen:* de Predikanten.
93 *Den oli:* hun inkomsten.
98 *De Hierofanten:* de Priesters, t. w. in Vondels meening: de Predikanten.
112—118 Nabij Dodone, een stad in Epirus, bevond zich een heilig woud, geheel van eikeboomen, en, binnen dat woud, het oudste der orakels van Griekenland. Twee heilige duiven, hier – vs. 118 – *draeiers* genoemd, en waarvan HERODOTUS, *Lib.* II, *cap.* 57, „waarzegters" maakt, gaven er antwoord op de vragen der weetgierigen. Dat Jupijn er alzoo orakels *kweekte,* is overeenkomstig de oude overlevering; dat hij ze echter ook *brak,* schijnt hier alleen om 't rijm vermeld.

Daer hy orakels queeckt,
Daer hy orakels queeckt, en breeckt,
Door 't korren van zyn draeiers,
Tin tin tin tin tin tin,
Als 't volck hem bidt, en smeeckt;

Daer boomen, groen als palm,
Daer boomen, groen als palm, door galm,
Verlege vraegers raeden,
Tin tin tin tin tin tin,
Geluit slaen als een halm;

Daer klinckend koper spel,
Daer klinckend koper spel, en bel,
Hun' klanck verdubbeleeren,
Tin tin tin tin tin tin,
En klincken hel en schel.

Oock wou zyn zangk hunliên,
Oock wou zyn zangk hunliên bediên
Hoe zommigh slagh van beesten,
Tin tin tin tin tin tin,
Met kracht geen wit magh zien;

Een ander aert zich stoot,
Een ander aert zich stoot aen 't root,
Een verf by d'olifanten,
Tin tin tin tin tin tin,
Gehaet, gelyck de Doot;

122—125 Volgens andere schrijvers waren het de eikeboomen zelven, die de orakels gaven.

127—130 In het woud van Dodone bevonden zich twee hooge kolommen: op den top van de eene stond een koperen bekken; op de andere het beeld van een knaap, met een beweegbaren koperen vlegel in de hand, die, wanneer hij door den wind bewogen werd, op het bekken sloeg en een geluid maakte, dat lang aanhield en veraf gehoord werd.

133 *Zommigh slagh van beesten:* de Puriteinen en Independenten.

135 *Geen wit:* geen witte koorkleederen.

137 *'t Root:* 't Bisschoppelijk gewaad.

138 *D'olifanten:* de Predikanten, als zijnde, evenals de *olifanten,* in *'t zwart* gekleed.

En hoe zich 't buffelsvelt,
En hoe zich 't buffels velt ontstelt
Om 't root, en roode rocken,
Tin tin tin tin tin tin,
Bezuurt van menigh helt;

Wie niet ontrennen kan,
Wie niet ontrennen kan, wort van
De buffels doot geknuffelt,
Tin tin tin tin tin tin,
Al waer 't een oorloghsman.

Nu zweegen ze alle bey,
Nu zweegen ze alle bey; elck zey:
Apollo wint de pryzen,
Tin tin tin tin tin tin,
Bestemt van rey by rey.

Maer Midas, tegens reên,
Maer Midas, tegens reên, alleen
Gaf Pan den prys van 't zingen,
Tin tin tin tin tin tin,
En daerme ging hy heen.

De plompert, by een' vliet,
De plompert, by een' vliet, beziet
Zyn' eigen schyn in 't water,
Tin tin tin tin tin tin,
En zucht, van groot verdriet.

Hy ziet, van zin berooft,
Hy ziet, van zin berooft, zyn hooft
Verciert met ezels ooren,
Tin tin tin tin tin tin,
Wie had dit oit gelooft!

Eer 't iemant wort gewaer,
Eer 't iemant wort gewaer, hy 't hair
Met eenen hoedt gaet decken,
Tin tin tin tin tin tin,
Noch loopt de schant gevaer.

141 *'t Buffelsvelt:* Cromwells Independenten droegen lederen kolders.
155 *Bestemt:* naar 't oordeel van.

De scheerder merckt het ras,
De scheerder merckt het ras, toen was
Het melden hem verboden,
Tin tin tin tin tin tin,
Hoe sterck men hem belas.

Hy groef, op dat hy 't zweegh,
Hy groef, op dat hy 't zweegh, om leegh
Een' diepen put in d'aerde,
Tin tin tin tin tin tin,
Waer in hy nedersteegh.

Daer riep hy overluit,
Daer riep hy overluit recht uit:
Zwygh stil van Midas ooren,
Tin tin tin tin tin tin,
Te lang en ruigh van huit.

Hy stopt na dit gehuil,
Hy stopt na dit gehuil, den kuil
Met zant en aerde weder,
Tin tin tin tin tin tin,
Noch ging de schant niet schuil.

De herder leert dit haest,
De herder leert dit haest. Hy blaest
Op 't riet, hier uit gesproten,
Tin tin tin tin tin tin,
Dees' klanck die hem verbaest:

Wie u naer Midas vraeght,
Wie u naer Midas vraeght, hy draeght
En roert twee ezels ooren,
Tin tin tin tin tin tin,
Met recht aldus geplaeght.

PROTECTEUR WEERWOLF.

Milord Isegrim, van den boozen Geest beseten,
Had den goeden Herder de keel afgebeten;
Nu wort hem de Kudde, die dus langh gingh doolen,
En den Stal met Schapen, en Bocken bevolen,
Hy bewaert de Vleysch-hal en Bijl met sijn Vleyschhouwers Honden,
Aen hun Hoofden met Halsbanden als Rekels ghebonden,
Hy mach de Schapen scheeren, villen en stroopen,
Lardeeren, braden, en met hun eyghen Vet bedroopen.

Protecteur Weerwolf. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 509).

8 *Bedroopen:* zou *bedruipen* moeten zijn.

Hy ontfanght, in spijt van Blinden en Sienden,
Costuymen, en Schip-gheldt, Vrybuyt-gheldt, en thienden.
Maer als hy uit sijn Bybel begint te spreken,
Dan hoortmen de Duyvel de Passi preken:
Dan kan hy quylen, en Verckenstranen huylen,
By heele plassen, daer Kokedrillen in schuylen.
Och arme Gentelmans, beschreyt uw oude sonden;
Nu wort u de Staert eerst te deegh opghebonden.
Ghy bruyde Koningh Karel, zoo na, als veur:
Nu bruyt u een Schrobber, een Protecteur.

OP DE AFBEELDINGE

VAN DEN E. HEERE,

GERARDUS HULFT,

GESCHILDERT DOOR G. FLINCK,

toen hy stont op zyn vertreck naer Oost-Indiën.

Aldus leeft *Hulft* tot eer der Hasselaeren.
  Ons Raethuis viel zijn moedigheit te kleen:
Hy wou voor 't lant zich waegen op de baeren,
  Daer Hollant en Britanje om 't zeerecht streên.

Op de afbeeldinge van Gerardus Hulft. Afgedrukt volgens den tekst in *Hollantsche Parnas*, 1660, bl. 145.

Tot eersten Raad en Directeur-Generaal van Neêrlandsch-Indië, alsmede tot Opperbevelhebber over de krijgsmacht der Oost-Indische Maatschappij, zoo te water als te lande, was omtrent dezen tijd door Bewindhebberen benoemd Gerard Hulft, die in 1645 Secretaris van Amsterdam was geweest en den Staat in verschillende betrekkingen, onder andere op de vloot tegen de Engelschen, gediend had. Vondel, die met den Admiraal, evenals vroeger met Reael, schijnt bekend geweest te zijn, schreef bij zijn afbeelding, door beider vriend, Govert Flinck, vervaardigd, het boven afgedrukt gedicht.

1 *Tot eer der Hasselaren:* Hulft was van moeders zijde aan de Hasselaren vermaagschapt.

2 Versta: hij wilde zich niet tevreden stellen, met op 't stadhuis een stille betrekking waar te nemen.

3, 4 Uit deze regels leeren wij, dat Hulft, in welke hoedanigheid dan ook, in een der zeegevechten aan Engeland geleverd, heeft medegevochten.

Dat 's niet genoegh: dees zeehelt zet ons paelen
Noch verder dan de Straet van Gibraltar,
Op 't heerlijck spoor der Hollantsche amiraelen,
Uit liefde tot de schoone morgenstar;
Daer sluit zyn hoop een nieuwe weerelt open.
Wat meer? al wat een edel hart durf hopen.

Zet ons palen: lees hier, ter vermijding van alle dubbelzinnigheid: verzet onze palen, d. i.: breidt ons gebied uit.
De schoone morgenstar: Oost-Indië.

OP DEN TAFELKRANS

VOOR DEN HEER

GEERAERT HULFT,

Directeur generael in de Oostindien,

KONSTIG VAN PARLEMOÊR IN EEN TOETSTEENE TAFEL DOOR RYSWYCK GEVLOCHTEN.

MATERIAM SUPERABAT OPUS.

De dorre toetsteen, daer Natuur
Geen plant in poot, noch bloemen zaeit,
Als 't licht zijn aenschijn herwaert draeit,
Na 's winters buien, kout en guur;
Die steenen gront, dus net geploegt
Met konst, van *Ryswycks* eêle hant,
Een lente baert, als vruchtbaer lant,

Op den tafelkrans van Geeraert Hulft. Volgens den tekst in *Klioos Kraam* I, 1656, bl. 8.
Onder de geschenken, welke nu en dan aan den nieuwen Directeur werden toegezonden, behoorde een etenstafel van toetssteen, waarop een krans of bloemslinger, uit paarlemoer vervaardigd, en de heerlijkste figuren vertoonende, was ingelegd. De maker van dit kunststuk was zekere Dirk van Rijswijk, die in dat slag van mozaïek, 't geen men thans schier bij uitsluiting in Italië weet te bewerken, een groote bedrevenheid schijnt gehad te hebben.

Materiam superabat opus: d. i. naar des dichters bedoeling: hoe kostbaar ook de stof ware, uit welke het werk was samengesteld, de kunst, aan den arbeid ten koste gelegd, verdiende nog hoogeren prijs. Zie Ovid. *Metam* II, 5.

Dat zijnen hovenier vernoeght.
Hier blinckt de schoone regenboogh,
Van bloemen, lofwerck en festoen,
Uit root en blaeu en geel en groen
En gout gemengelt, in ons oogh.
Wie zou gelooven, schoon men 't zwoer,
Dat dit geen zomerlovers zijn,
Noch bloemen, anders dan de schijn,
En anders niet dan parlemoêr?
O Parlemoeder, uit der zee
Gebooren, als de Koningin
Van Cyprus, ghy ontvonckt de min
Van *Hulft* te Jakatra alree!
Wat ziet hy door den minnegloet
Al schoonheit in dien tafelkrans?
Hoe gaet zijn geest hier om ten dans
En danst dees schoonheit te gemoet!
Hier geeft genoffel, leli, roos,
Gemengt uit onderscheiden kleur,
Trots Indisch velt, een lucht, en geur.
Hier praelt robijn, saffier, turkoos.
Hier blinckt de gout- en-zilvermijn.
Hier rijst de witte morgenstar.
Zy voert den dagh aen op haer kar,
En bootschapt ons den zonneschijn.
Hier wast de blaeuwe korenbloem,
En spijst de Raden aen den disch.
Hier leeft de trosbloem, en melis,
En wat ick naeulix ken, noch noem.
Het onverwelckbre klimop klimt,
Als 't hart van *Hulft,* al even bly
Van groente, en vreest geen winterty
In 't Oosten, daer geen sneeuwbeer grimt.
Hier quetst de hulst, gelijck de maeght,

9—12 Een volkomen beschrijving van hetgeen men thans gewoon is, Florentijnsch mozaïek te noemen. Zoo bloeiden toen in ons kleine land alle kunsten, ook die, waarvan wij ons sedert lang den roem geheel hebben laten ontnemen.

15 *Anders dan de schijn:* versta: dat het niet anders is dan de nabootsing.

25 *Genoffel:* nagelbloem, het Fr. *giroflée.*

30 *De witte morgenstar:* de *aster* of sterrebloem.

Die zuiver is van hart en gront,
Den wulpschen wederstreeft, en wont
Die haer iet vergen ongevraeght.
De paeuwestaert, de duivenhals,
De Fenix kan niet schooner zijn;
Oock geen Narçis in kristallijn.
Noch is de schijn in 't water valsch.
Hier leght de schilder zijn pallet
En rijck penseel uit zijne hant:
De juwelier acht diamant,
Noch dier gesteente, in gout gezet.
Dees kunst schept, uit een ruwe schulp,
Gesteente, en tulpen, knoppen, blaên,
Gesternte, en licht, en zon, en maen.
Zy neemt vernis noch verf te hulp.
De schilderkunst verschiet haer verf,
Gelijck de maeght haer frissche jeught:
De tulpen zien haer waerde en vreught
Verwelckt, of schricken voor bederf:
De rijp, de nevel en de mist
Verstickt de tulp: een felle storm
Vernielt de bloem: een bitse worm
Verbijt haer leven, eer men 't gist:
De parlemoêrbloem, op haer' steel,
Volght d' eeuwigheit, in duurzaemheit,
En blijft tot dat de weerelt scheit.
Waer bloeide oit eêler bloemprieel!
Dat een Japonner, of Chinees,
Of Persiaen, of eenigh Heer
Den disch met kunstgerecht stoffeer',
Zoo koningklijck, zoo rijck als dees.
Indien ons d' eer gebeuren magh
Dat *Hulft*, van blijschap aengewinckt,
Hieraen op Hollants welvaert drinckt,

47 *In kristallijn:* in water.

48 *Noch is de schijn in 't water valsch:* ook die nabootsing is de natuur niet ongelijk.

69 *Een Japonner:* inboorling van Japon of Japan.

74 *Van blijschap aengewinckt* voor: wanneer de vreugde hem toewenkt, of, met andere woorden: bij den genoeglijken disch.

Met zijnen Raet en Hofgezagh;
Dan zal zijn dischkrans mijn gezang
Vercieren meer dan lauwerier:
Dan zing ick met een' blijder zwier:
Zoo leef hy vrolijck jaeren lang.

76 *Hofgezagh:* civiele en militaire stoet, voor 't geen wij nu „Huis" zouden noemen.

77, 78 Versta: dan zal de eer, zijn gast te zijn, mijn schoonste belooning wezen.

OP HET VERTREK

VAN DEN E. HEERE

GEERAART HULFT,

Directeur Generaal in de Oost-Indiën.

HAE TIBI ERUNT ARTES.

Manhafte *Hulft,* een ijder word
(Bestrafme, indien ik mis)
Een geest van boven ingestort,
Die naau verzetbaar is.
Elk heeft zijn' trek en tegenheid,
Tot dit, van dit en dat.
Wie breidelt dees genegenheid,
Dat zij niet uit en spat,
En uitberst, d' eene of d' andre tijd?
Men onderdruktze wel
Een poos, maar geenzins zonder strijd,
En innerlijk gequel.

Op het vertrek van Geeraart Hulft. Volgens den tekst in *Bloemkrans van verscheiden Gedichten,* Amst., 1659, bl. 476.

Hulft vertrok met het schip *de Paerle,* gelijk wij leeren uit het fraai gedicht van Joan Six van Chandelier, in *Klioos Kraam* voorkomende en tot opschrift hebbende: „*Voorwind naa nieuw Batavie.* Aan het schip *de Paerle,* voerende den Heere Gerard Hulft; uyt het Sekretarisschap der stad Amsterdam, beroepen tot Hooge Raad van Oostindiën."

Hae tibi erunt artes: d. i.: dat zal uw kunst (uw toeleg) zijn. Zie *Aen.* VI. 852.

4 *Die naau verzetbaar is:* die zich moeilijk laat verzetten.

5 *Tegenheid:* tegenzin, weerzin.

Natuurwet wankelt niet zoo licht,
Hoe hard zij werd geschokt.
Zij zet zich schrap, en sluit zich dicht,
En staat, gelijk verstokt.
Likurgus, die wel eer tot nut
Van Lacedemon schreef
Zijn wet, die Staat en steden stut,
Dees nutte waarheid steef.
Wanneer de jongkheid aan de poort
Van haren leitsman quam,
Hij uit den aart van elks geboort'
Een zeker teken nam.
De vrije keur haar vrijheid hiel
In 't kiezen, onder veel,
Een oefentuig, daar 't oog op viel.
Natuur gaf elk zijn deel.
Men greep, als in een' oorlogsbuit,
Dees snel, en die bedaard,
Een ring, een pen, een vijl, een luit,
Een boek, een beeld, een zwaard:
En op het geen een ieder greep,
Gedreven van zijn lot,
De kiezer dan zijn zinnen sleep,
Gelijk een ampt, van God,
En vrouw Natuur, hem opgeleit.
Wie hier aan twijfel slaat,
Die hale op Jakatra bescheid
Bij u, den Eersten Raad
Van ons Oostindiaansch gebied,
En scheppe een blijk uit u,
Die ruim moest weiden, anders niet,

21, 22 *Aan de poort van haren leitsman:* versta: binnen de schoolpoort.
23 *Uit den aart van elks geboort':* niet gelukkig, voor: uit elks ingeboren aard.
25—37 De dichter wil zeggen: ieder (knaap) had vrije keuze uit de vele oefentuigen, die hier tentoongesteld waren. De een greep onmiddellijk, de ander met eenig overleg of weifelen, naar het voorwerp, waar zijn natuurlijke aanleg hem op wees, deze naar een ring, gene naar een pen, vijl, enz. en alsdan werd ieder opgeleid om zijne oefeningen te bepalen tot het beroep, 't welk de keuze, door hem gedaan, had aangewezen als met zijn natuurlijken aanleg overeenstemmende.
43 *Die ruim moest weiden:* die u in een ruimen werkkring bewegen moest.

Van enge palen schuw.
Dies viel ons ruim en nieuw Stadhuis
Uw' ruimen geest te kleen.
Het zitten op ons wapenkruis
U ongemaklijk scheen.
Dat dreef u naar het zeegevecht;
Een zorgelijke kans,
Daar 't Britsch en Hollands waterrecht
Elkandere om den krans
In 't zeeperk sloegen, en de brand
Den Oceaan ontstak,
De lontstok, in uw rechte hand,
Kartouwen, krak op krak,
Aan 't baren holp, en staal en schroot
En ketens van metaal
Ten beste gaf aan 's vijands vloot,
En zijnen Amiraal.
Gij strekte, in 't midden van 't geschreeuw,
Van brand en gloed en vloed,
Een klaauw aan Hollands waterleeuw,
Geverft in Engelsch bloed.
Nu dreef de zelve waterzucht
U naar d'opgaande zon,
Ter wereld uit, in ruimer lucht,
Zoo wijd men zeilen kon.
De hoop van Ridder Maarseveen
En onzen Vrijheer Graaf
Verzekert ons, dat gij 't Gemeen
Zult voorstaan, ruim zoo braaf
Als oit een Amsterdammer Zoon
Zich in het Oosten droeg.
De Deugd begeert geen rijker kroon:
Deze eer is haar genoeg.

45 *Ons ruim en nieuw Stadhuis:* versta: *zelfs* ons ruim Stadhuis, ons nieuw Stadhuis, *hoe* ruim ook."

65 *Waterzucht:* zucht naar de zee.

OP DEN AFSTANT DER KROONE,

EN HET REIZEN

VAN

KONINGINNE CHRISTINE.

Virtus, recludens immeritis mori
Cœlum, negatâ tentat iter viâ.

Wat Noortstar gunt ons nu haer licht,
En voert, in voorhooft en gezicht,
Een' glans van wyze majesteit,
Genade en goedertierenheit,
En straelen van doorluchtigheên,
Het wieroock waerdigh? Al verscheen
De Deught, uit haeren hoogen troon,
Zoo fier en onbesproken schoon
Als d'allereêlste pen haer oit
Heeft afgetekent, en voltoit;
Zy zoude, in wezen nochte schyn,
Niet aengenaemer konnen zyn
Dan deze, die alle oogen treckt,
En heimelyck de harten weckt,
Om aen te bidden, op dit feest,

Op den afstant der Kroone, en het reizen van Koninginne Christine. Volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken,* nº. 542).

Op 26 Juni 1654 deed de Koningin Christina van Zweden, warsch van de tegenstreving, welke zij in haar Rijk ontmoette, in 't geheim reeds overhellende tot het Roomsche geloof, en wellicht beducht voor het lot van Karel I van Engeland, afstand van de kroon ten behoeve van haren neef Karel Gustaaf, en begaf zich naar Brussel, met het voornemen om van daar over Frankrijk naar Rome te reizen. Vondel liet deze gelegenheid niet voorbijgaan om den lof der doorluchte Vorstin, die hem blijken van welwillendheid gegeven had, te bezingen.

Virtus, recludens caet.: Zie HORAT., *Carm.* III, II: 21. De zin is:

Hem, die het sterflot moest verschoonen,
Zal, nieuwe banen doorgespoed,
De blanke Deugd den Hemel toonen,
Wiens poorte zij hem opendoet.

Een Godtheit, die des menschen geest
In haer bejegent, en verruckt.
Terwyl elck nedervalt, en buckt,
Door overtuighden plicht, en zucht,
Verneemt men, uit d'omscheene lucht,
Een aenspraeck, die ons, onbewust
Van dees geheimnis, stelt gerust:
Wat speltghe? twyfelt langer niet:
Het is *Christine*, die ghy ziet,
De glori van Gustavus Ryck,
Die hondert duizent te gelyck,
Uit liefde tot den Duitschen pais,
Ontwapent heeft, in haer palais;
Zoo veel kortouwen met een woort
De kopre keelen toegesmoort;
Ontelbre zwaerden in de schee
Gebonden door den bant van vree.
Dit is de trotse, die, vol moedt,
Het recht der kroonen, dat geen bloet
Noch maeghschap kent, noch zielen spaert,
Durf afstaen, rustigh en bedaert,
In 't allerbloeienst van haer tyt,
Den stoel der Wysheit toegewyt.
Is 't wonder dat dees trotse daet
De Vorsten voor het voorhooft slaet,
En al wat Kroon en Scepter voert
Verbaestheit aenjaeght, en beroert?
Dat gansch Europe staet verbluft?
Geen aerdtsch, geen sterfelyck vernuft
Begrypt dees wondren, maer een ziel
Als zy, die 's hemels heirbaen hiel,
Van kreits in kreits, daer in 't verschiet
De weereltkloot in eenen Niet
Verdwynt, en 't hemelsch hof vergroot,
Het welck met zynen open schoot
Haer wenscht t'ontfangen op Godts troon.
Daer is der Wyzen Ryck, en Kroon.

26, 32 Vergelijk hier de lofspraken, in vroegere gedichten door Vondel aan Christina geschonken wegens het bevorderen van den vrede.

OP HET OVERLYDEN

VAN WYLEN ZYN EXCELLENTIE DEN GRAVE

AXEL OXENSTERN,

Kantselier der kroone van Sweden, en Vader des Vaderlants.

De staf van Swedenryck, hanthaver van dry kroonen,
En weereltwyze, daer geen nyt op vatten kan,
's Rycks Kantsler *Oxenstern* zagh uit naer hooger troonen.
Nu deckt dit graf het lyck van zulk een' grooten man.

Op het overlyden van Axel Oxenstern. Volgens den tekst in *Hollantsche Parnas,* 1660, bl. 515.

Axel Oxenstierma, geboren 16 Juni 1583 te Fanö in Upland, werd in 1608 lid van den Senaat en na Gustaaf Adolfs troonsbestijging kanselier. In 1621 was hij tijdens den Poolschen oorlog bestuurder van het rijk; en in 1626 benoemd tot gouverneur-generaal van Pruisen, ging hij in 1631 naar Duitschland. Hij keerde in 1636 naar Zweden terug, waar hij als rijkskanselier een der vijf voogden van de minderjarige koningin Christine was. Hij stierf 28 Augustus 1654.

3 *Kantsler:* kanselier.

INWYDINGE
DER
SCHILDERKUNSTE,
OP SINT LUKAS FEEST.

Gelyk de zonneblom haar oogen
Uit minne draeit naer 's hemels bogen,
En volght met haer gezicht
Het alverquickend licht,
De zon, die 't al zijn verwe geeft,
En daer geboomte en plant by leeft;
Zoo volght de Schilderkunst,
Uit aengebore gunst,
Ontsteecken van een heiligh vuur,
De schoonheit van Natuur,
Met hare streecken en penseelen;
Geeft doode doecken en panneelen
Het leven, waerze zweeft, en zwiert;
Verkloeckt de menschen, en 't gediert.
O eedle Schildermin,
O tiende Zang-godin,
Wy loopen u, met d'andre negen
Parnas-godinnen tegen;
Van zingen noch van speelen moe:
Ontfang dees kroon: zy komt u toe.

Inwydinge der Schilderkunste. Volgens den tekst in *Broederschap der Schilderkunst.* Amst. 1654. (*Bibliographie van Vondels werken,* bl. 182).

Op 20 October 1653 werd door eenige „Schilders, Poëten en Liefhebbers der dicht- en schilderkunste", ongeveer honderd in getal, op den St.-Joris-Doelen een maaltijd, een St.-Lucas-feest gehouden. Vondel, een der genoodigden, werd door één der feestgenooten, als Apollo gekleed, gehuldigd met een gedicht. Hij was de held van het feest en werd aan het hoofd der tafel geplaatst en met lofdichten overladen. Uit dankbaarheid voor dit eerbetoon droeg Vondel zijn vertaling van *Horatius* op aan de „Kunstgenooten van Sint Lukas".

Op 21 October 1654 werd het feest herhaald. Voor dit feest dichtte T. Asselyn zijn *Broederschap der Schilderkunst,* waarin het boven afgedrukte Sonnet van Vondel is opgenomen.

Het is niet met zekerheid bekend, of Vondel op dit feest tegenwoordig was.

14 *Verkloeckt:* verschalkt, bedriegt.

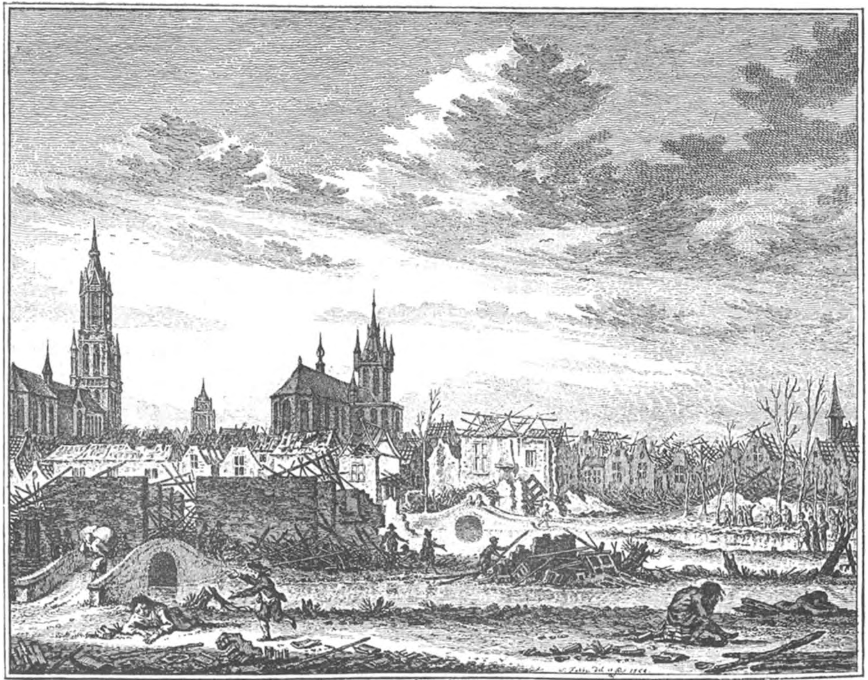

DELFT van binnen, na de verwoesting, veroorzaakt door 't springen van den Kruidtooren, in 't jaar 1654.
Getekend naar eene Orgineele Schildery van van der Poel, op de plaats zelve gedaan, en nu berustende by den H^r. N. van Bremen.

OP HET ONWEDER

VAN

'S LANTS BUSSEKRUIT

TE DELFT.

PLURIMA MORTIS IMAGO.

AEN DEN HEER

JOAN VAN MAERSEVEEN,

Ridder van St. Michiel.

Het was, geleerde *Maerseveen*,
Geensins Salmoneus, die voorheen

Op het onweder van 's Lants Bussekruit te Delft. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 543).

Op 12 October 1654 leed de stad Delft een beklagenswaardige ramp door het springen van een kruittoren, die des voormiddags te half elf met meer dan 80,000 pond buskruit in de lucht vloog, zoodat ter plaatse, waar het gebouw gestaan had, niets overbleef dan een stinkpoel met vijftien of zestien voet water. De gansche stad en de omliggende dorpen daverden en dreunden: tot op Tessel, en verder nog, werd de slag gehoord. Het getal der omgekomen menschen werd tusschen de vier- of vijfhonderd begroot: en van vijfhonderd huizen waren er tweehonderd geheel verwoest.

Plurima mortis imago: d. i.: „de dood, zich op onderscheiden wijze voordoende". De woorden komen voor *Aen.* II, 369.

1 *Geleerde Maerseveen:* de hier bedoelde is Joan Huydecoper, Heer van Maerseveen. Hij was de man geweest, wien de Regeering van Amsterdam, ter gelegenheid van den aanslag op die stad, tot Graaf Frederik Willem had afgevaardigd. In 1651, en ook in dit jaar 1654, en volgende, bekleedde hij het Burgemeesterschap; terwijl hij bovendien in onderscheiden belangrijke staatscommissiën werd gebruikt. Als invloedrijk en krachtig lid der staatsgezinde partij of zoogenaamde „Loevesteinsche factie", kon hij niet anders dan zeer aangenaam zijn in Vondels oogen.

2 *Salmoneus:* de Koning van Elis, die Jupiter zocht na te bootsen, en over wien nader, bij gelegenheid van Vondels treurspel, 't welk dien naam draagt en waaraan Vondel wellicht, toen hij dit gedicht schreef, reeds bezig was.

Zoo stout, op 't spoor van d'Allergrootste,
In Elis met zyn torts nabootste
Den donderkloot en blixemstrael,
En langs de brugh, uit klaer metael,
Van hoovaerdye om 't hooft gezwollen,
Met kopre raden af quam rollen,
Als een verbolgen Godt, en kracht
Die hemel, aerde, en Plutoos nacht
Alleen braveeren durf, en plaegen,
Op zynen donderenden wagen;
Noit had Salmoneus zoo veel harts:
Maer 't was de Deenemercker, Zwarts,
Die, zwart van roock en smoock en koolen,
Natuur doorgronde, en alle holen
Van haeren boezem openbrack,
En polste wat in 't harte stack.
Hy mengt salpeter, kool, en zwavel,
Dat scheurt den afgront tot den navel
Van boven open, buldert, brant,
En slingert aerde, en ingewant,
Kasteelen, sloten, steên te mortel.
Dat ruckt den aerdtboôm van zyn' wortel,
Vermengelt levenden en doôn,
En schynt den hemel naer zyn kroon
Te steecken, door gewelt te baeren,
Dat al de helsche slangehairen,
Uit schrick voor 't oorloghs-element,
Te berge staen, en overendt.
Uw jeught, in 't opgaen van haer starre,
O braeve Ridder, ging zoo verre
Bespieglen, op Kampanjes kust,
Den zwavelbergh, die, noit geblust,
Maer eeuwigh vlammen braeckt en voncken,

14 *De Deenemercker, Zwarts:* volgens sommigen was Berthold Schwartz, de uitvinder van het buskruit, geboortig van Freiburg in Duitschland; volgens anderen heette hij eigenlijk Konstantijn Ancklitzen, welke naam wel wat Deensch klinkt, en was Berthold zijn naam als kloosterling, terwijl zijn liefhebberij voor de alchimie, in die dagen ook wel „*zwarte* kunst" genoemd, hem zijn toenaam *Schwartz* kan hebben doen verwerven.

34 *Den zwavelbergh:* den Vesuvius.

En Plinius gebeent noch schoncken
  Ons gunde, noch het minste merck,
  Om zyne dootbus met een' zerck
Te decken, voor den trouwen yver
En faem van dien Natuurbeschryver:
  Nu zaeghtghe, hier op Hollants gront,
  Vesuvius in zynen mont,
Te Delf, daer, tegens styl en orden,
Ons kruit, 's lants vyandin geworden,
  Stadthuis ontziet, noch kerckgewelf,
  En delft een burgergraf voor Delf,
In puin, en menschevleesch, en golven.
Van gloeiende assche en glas gedolven.
  Wie wort van bitter schreien moe?
  De woeste hooftstadt huilt u toe,
En gaept en stinckt, in zoo veel wycken,
Gelyck een kerckhof, zadt van lycken,
  Geplet, geknot, gescheurt, gezengt.
  Een Chaos, onder een gemengt.
Een jongste dagh, vol dootsche schricken,
En d'oogenblick der oogenblicken.
  Verbouw een eeuw, en Krezus schat:
  Een vonck, een blick verwoest een stadt.

36 *Plinius:* men weet dat de beroemde natuuronderzoeker bij een uitbarsting van den Vesuvius om 't leven kwam.

46 *Delft—Delf:* woordspeling.

50 *Hooftstadt:* stemhebbende stad.

EENZAEME AENDACHT
IN DE VASTEN.

Secura quies & nescia fallere vita.

Een eenzaem Kluizenaer
Nam zijn getijden waer,

Eenzaeme aendacht in de vasten. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 544).

Secura quies, caet.: d. i.: „een verzekerde rust, en een levenswandel, die niet in staat is tot bedrog." De plaats is ontleend aan VERG. *Georg.* II, 467.

Daer 't beeckje spiegelklaer
Langs 't kluisje vloeit,
De klaverweide schaeft,
Zijn dorre lippen laeft,
Geboomt met vocht begaeft,
En milt besproeit.
Hy docht om geen verdriet.
Dan zagh hy, in 't verschiet,
By wijle een spits, of iet,
Gelijck een kerck.
Zijn aendacht, als een boogh,
Gespannen, voert zijn oogh
En zinnen steil om hoogh,
Ja boven 't zwerck;
Daer d'Engelen zingen,
Krioelen, en klingen,
En danssen, en springen
Om Godt, hun lot, hun eenighste wit.
O jeught, ô vreught, wat leven is dit!

Dan zat, dan sprong hy wat.
Dan badt, dan zong hy dat.
Of schreef, of las een bladt.
Dan prees zijn tong,
In aengename stilt',
Zijn' Godt, zijn hoop, zijn' schilt!
Daer d'afgront vier op spilt,
Die hem besprong.
Toen sprack hy onbevreest:
Ghy zijt dat spoock geweest,
De zelve tuimelgeest,
Die met Godts Schrift
Het afgevaste Woort,
Mijn' Kruisheer, klampt aen boort,
Met Staet en eer bekoort,
En helsche drift:

16—21 Uit het vervolg blijkt, dat de geopende hemel, welken de kluizenaar meende te zien, een zinsbedrog was, door den Booze verwekt.

31 *Ghy zijt dat spoock geweest:* gij, fraaie vertooning van zingende Engelen enz., zijt niets dan misleiding.

34 *Het afgevaste Woort:* den afgevasten Christus.

Maer hoe ghy dit mengelt,
Uw doolhoven strengelt,
Uw troni verengelt;
Ghy zijt de Nijdt, de baerlijcke Droes.
Hou rust: my lust geen giftige kroes.

Ick ken uw nucken wel,
Tooneel- en guighelspel.
Uw hemel is een hel,
Vol druck, vol ween.
Hoe schoon ghy u vergult,
En oefent mijn gedult,
Schoon ieder brast, en smult,
My lust geen steen;
Die kost is veel te raeu.
Al wort het lichaem flaeu,
Ick leef by manne en daeu.
O plompe vont!
Ghy spant vergeefs dit net.
Een kay is geen bancket:
Maer lecker aes besmet
En lockt den mont.
Uw aenslagen stincken.
Loop elders rinkincken.
Laet anderen hincken.
Godts knecht houdt recht, en simpel, en slecht,
Het padt naer stadt, daer *Jesus* voor vecht.

Wat smaeckt zoo zoet, als spijs
En vrucht van 't paradijs,
Genut met lof en prijs!
Dees voedt mijn ziel.
Dit heiligh hemelsch broot,
Een troost in druck en noot,
Uit den genadeschoot
Des Vaders viel.
Geen winter schent Godts palm.
En waerom spreuck en galm
Van Koning Davids Psalm

41 *Droes:* duivel.
50 *My lust geen steen:* zinspeling op *Lukas* IV:3.

Dus loos misduit,
Op dien verkeerden zin?
Hier schuilen slangen in.
Ick stortme van geen tin,
Op zulck een fluit.
Mijn ooren verduren
Dat zoet tureluren.
Zy kennen uw kuren.
Uw spoock is roock, en nevel, en wint.
Wie wijckt, en strijckt, is razende blint.

Al bietghe noch zoo veel,
En toontme, op 't berghtooneel,
Wat in dat lustprieel
De zon beschijnt;
Ick luister naer geen' eisch
Van 't wulpsch en weeligh vleisch,
Noch eer van 't aerdtsch palais,
Die snel verdwijnt.
Mijn wellust is mijn boeck,
In een' vergeten hoeck.
Dees stomme leertme kloeck,
En spreeckt met my.
Daer val ick Godt te voet.
Zijn Geest, het hooghste goet,
Mijn' geest ontvonckt door gloet
Van Poëzy.
Schuif toe uw vertooning.
Mijn *Jesus*, mijn Koning,
Is al mijn belooning.
Ick eer den Heer van 't kruis, in mijn kluis.
Dat zwaert vervaert het logengespuis.

78 *Ick stortme van geen tin:* evenzeer zinspeling op *Lukas* IV.

GETHSEMANE

OF

ENGELETROOST.

De Godtheit trock, in 't lichaem van *Marye,*
Het lichaem aen, op datze lijden zou,
Tot 's menschdoms heil, wat wet en profecye
Had afgebeelt, en voorgespelt zoo trou.
Dees uur ghenaeckte, als *Jesus*, met verlangen
Naer 't heilzaem Kruis, zijn lichaem en zijn bloet
Had uitgereickt, daer danckbaer met gezangen
Het twaleftal Godt looft voor 't hemelsch goet.
De leerling had den meester, hier in 't midden
Ter Paeschfeeste, al op snooden prijs geschat:
Nu gingenze uit met Godt, om Godt t'aenbidden.
De bidplaets was d'Olijfbergh, by de Stadt.
Messias scheit zich af van alle d'anderen,
Op dat hy zich nu wapen' met gebeên.
Het treurtooneel zal draeien, en veranderen:
De bende komt, en Judas treet voorheen.
d'Aenstaende schimp en smaet, de smert van 't lijden
Ontvouwen zich voor zijn alwetende oogh:
En schoon de Zoon dit flus zagh met verblijden,
Niet minder dan de Vader zelf om hoogh;
De kranckheit der nature is niet gescheien
Van 't lichaem, daer de geest den strijt gevoelt,
En duizent ween, noit uitgebeelt met schreien;
Een' gloet van pijn, door tranen noit verkoelt.
Hy voelt alree de koorden, d'ysre vuisten,
En 't lastigh kruis. Hy hoort den smaet, en schimp,
Hy kent alree wat vyanden hem kruisten,

Gethsemane of Engeletroost. Volgens den tekst in *Klioos Kraam* II, 1657, bl. 108.

16 *Treet voorheen:* treedt vooruit.

25—40 Deze voorstelling, alsof de doodsangst, in Gethsemane door den Heiland uitgestaan, moest toegeschreven worden aan vrees voor aanstaand, lichamelijk lijden, is al heel ongelukkig, en bewijst, welke materiëele begrippen men zich in Vondels dagen nog van geestelijke zaken vormde.

Met schijn van schrift, en Farizeeuschen glimp.
Het bloetgelt ziet hy zijn' scholier ontfangen,
En tegens Godt den Ouderling gekant;
Het purpren kleet om zijne schouders hangen,
Den rieten staf hem steecken in de handt.
Hy voelt de smart der doornekroone en roeden
En nagelen. Hy proeft, gesmacht van dorst,
De gal en eeck der tygersche gemoeden.
Hy voelt de speer, den moortsteeck in zijn borst.
Hy worpt zich neêr wel driemael, schijnt te zincken
In 't graf des doots, en bidt in dit geschil:
O Vader, laet my dezen kelck niet drincken;
Doch Vaders wil sta boven mijnen wil.
Hy worstelt met de doot, in zijn gebeden.
Het dootzweet breeckt hem uit, zoo root als bloet.
Het bloet, uit angst, komt vloeien, langs zijn leden
Op d'aerde, daer hy neêrstort, flaeu van moedt.
Den Vader komt dit moortgeschrey ter ooren,
En zent ten troost, uit 's hemels hoogsten troon,
Een Engel neêr aen zijnen eerstgeboren
En eenigen en troosteloozen Zoon.
Hoewel de naem des troosters wort gezwegen,
Het was misschien d'Aerstengel Gabriël,
Die voortijts broght de bootschap van Godts zegen
Aen Josefs bruit, in d'onbesmette cel.
Hy vint hem op zijn aenschijn neêrgevallen,
In stof en bloet, dat van dit aenschijn droop,
Daer Cherubijns om wenschen met hun allen.
Hy heft hem op, en heldert *Jesus* hoop.
Hy stut den hals en 't hooft, en streelt de kaecken
Met zijne hant, noch zachter dan fluweel.
Hy kust Godts mont, en schijnt hem aen te blaecken,
En sterckt het hart, met geur uit Godts prieel.
Hy spreeckt ten leste: O eenige uitgekoren!
O erfgenaem van Godt en 't hemelsch Rijck!

45 *Moortgeschrey:* wellicht een drukfout in de oorspronkelijke uitgave voor *nootgeschrey,* dat hier beter paste.

46 *En zent: zent* kan volgens de regels van den goeden zinsbouw niet afhangen van *den vader,* 't welk in dativo staat: en de zuiverheid der taal vorderde — wat wellicht in Vondels handschrift stond — *hij zendt.*

Wat is uw hooft een kroon om hoogh beschoren!
  Wat is die kroon uw schimpkroon ongelijck!
Hoe wil uw naem en tittel alle naemen
  Verdooven, als de hemel, aerde en hel,
Voor u geknielt in *Jesus* Naem, te zamen
  Zich buigen voor uw' troon, en voetschabel!
De heemlen en alle Engelen verlangen
  Naer uwe komste, en blijde hemelvaert.
Ons Paradijs luickt op, van groot verlangen.
  Alle oogen zien, vol hoops, benedenwaert.
Al wortghe in 't aertsch Jeruzalem verschoven,
  Ter poorte uit naer den Kruisbergh heen geleit;
Een schooner stadt, Jeruzalem daer boven,
  Ontsluit voor u haer' glans en heerlijckheit.
De mantel, uw triomfkleet, wort geschapen,
  Vol zonnen en vol starren rijck gezaeit,
Vol fenixen. Het Kruis, uw heerlijck wapen,
  Zal glinstren, waer de zon haer oogen draeit.
Hoe kan 't geloey der Schriftgeleerde stieren,
  Dat vloecken, dat verlastren uwe Faem
Verdooven! geen gebulck van tempelieren
  Verdooft de loftrompet van *Jesus* Naem.
Dees druppels bloets verkeeren in robijnen,
  In perlesnoer de tranen, hier gestort.
De zon en maen zich schamen meer te schijnen,
  Als ghy uw kleet met diamant omgort.
Dat tittelschrift, ten schimpschrift van de waerheit,
  Aen 't Kruis gehecht, eerlange der Hebreen
Schijnheiligheit, met goddelijcke klaerheit,
  Verwijten zal dien hoon, by u geleên;
Wanneerge heerscht door nimmer eindende eeuwen,
  In 't onbepaelt en eeuwigh erfgebiet,
Als Godts Gezalfde en Koningh der Hebreeuwen
  En Onhebreen, waer 't licht zijn stralen schiet.
Verbergh uw' glans en Godtheit noch drie dagen,
  Een oogenblick by d'aenstaende eeuwigheit;

65—68 Toespeling op *Filippens.* II:10.
73 *Verschoven:* veracht, ter zijde gesteld, waarvan nog: *vorschoveling.*
83 *Tempelieren:* tempeldienaars.
90 *Eerlange:* eerlang.

Zoo ras de zon dan 's morgens stijght te wagen,
Zal 't licht u zien geweckt met majesteit.
Dan zullen Doot noch graf u langer houden;
Uw grafwacht, al verbaest op dat gerucht,
Zoo menige als op zichtbre maght betrouden,
Uit schaemte en angst, zich geven op de vlught.
Ten spiegel van de quaên, ten troost der vrome,
Zal Godt uw bloet hereischen van hun hant;
Wanneer de wraeck en roode Roe van Rome
Haer' standert hier op 's tempels puinhoop plant.
De Rechter, met de Wetgeleerde Vloecken,
Gedaghvaert voor uw' strengen rechterstoel,
Zal schaduwen in moortspeloncken zoecken,
Op hoop of eens uw grimmigheit verkoel'.
Terwijlwe noch dat hooghste Recht verbeien,
En ghy alleen de wijnpers treden moet,
Betrou dat wy uw smeecken en uw schreien
Den Vader biên, en voeren te gemoet.
Ghy kent zijn hart en gloeiendige liefde.
Heeft hy van zelf het menschdom zoo bemint,
Dat zijnen Zoon, zijn hart, zoo bitter griefde;
Wat liefde draeght hy zijn gehoorzaem kint!
Gezegent hooft der Serafijnsche Geesten,
Getroost u dan dit worstlen voor Godts eer.
Om Godt, om uw triomfen en uw feesten,
Aenvaert dien kelk, een' kruiskelk, dan geen' meer.
d'Aertsengel wascht het aenschijn met zijn slippen,

111 Waarschijnlijk bedoelt Vondel hier: zal, zelfs in een moordspelonk, zich nog veiliger achten, of een minder erg lot te wachten hebben, dan hem uw toorn doet verbeiden. Wellicht speelde hier den dichter het gezegde van Christus voor den geest, *Lukas* XXI:21. Zie ook *Lukas* XXIII:30.

114 Versta: wanneer gij, als rechter optredende, uwe vijanden straffen zult. De uitdrukking is Bijbelsch en ontleend aan *Klaagl.* I: 15. Vergelijk ook *Openb.* XIV:19, 20; XIX:15.

125 *Met zijn slippen:* Vondel stelt zich hier den aartsengel voor gelijk die op schilderijen of prenten is afgebeeld, met een kleed of mantel om 't lijf. Den teekenaar is zoodanige wijze van voorstelling te vergeven, om de zwarigheden, die 't afbeelden eener geestelijke figuur medebrengt; doch in den dichter, die het in zijn macht heeft, het stoffelijke te vergeestelijken, is het niet te verschoonen, wanneer hij, als dit geheele gedicht door geschiedt, integendeel het geestelijke, zoo zinnelijk als maar wezen kan, voorstelt.

En *Jesus* niet zoo dra dien kelck ontfong,
Met eenen kus van troost voor mont en lippen,
Of mist hem, als een blixem, op een' sprong.

ECCE HOMO.

Wien brengt de grijze Rechter daer
Ten rechthuize uit in 't openbaer
Door zijnen hofsoldaet ten toon?
Gekroont met eene doorne kroon;
De koorde om d'armen stijf en straf;
Een riet, quansuis de gouden staf,
In zijne hant; het purpre kleet
Hangt om de schouders. Wat een kreet
Van schimp verheft zich uit de wolck,
En drang van 't opgehitste volck,
Het welck, vol wrock en helschen haet,
Om laegh hem aengrimt, van de straet!
Schijnheiligheit van Farizeen
Noch Schriftgeleerden hier beneên
Ontbreecken, stout en trots van geest.
Wie scherrep toeziet, spelt en leest
De wet van Moses, in den boort
Van hunnen mantel, met Godts woort
Bestickt, zoo vol Hebreeus gezaeit
Als deerlijck door hun tong verdraeit.
d'Een torst het wetboeck in den arm.
Een ander terght een' zwarten zwarm

Ecce Homo. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 545).

8 *Hangt:* dewijl de w.woorden die bij de *koorde* en bij *het riet* behoorden, als genoegzaam uit den zin op te maken, zijn weggelaten, had *hangt* evenzeer kunnen wegblijven. 't Luidt nu, als *hingen* niet alleen het *kleet,* maar ook de *koorde* en de *staf.*

11 *Het welck:* dit woord, waarvan de eerste lettergreep geheel toonloos is, kan in geen vers geduld worden, tenzij als *'t welck.*

22—25 Lees: een ander hitst een zwarten zwerm aan van horsels (akolyten, jeugdige ijveraars, als b. v. Saulus en dezulken), die reeds vaardig staan

Van horselen, die al bereit
Zijn angels, om d'Onnozelheit
Te quetsen, vinnigh scherpt en slijpt.
Het bloet, dat door de dorens zijpt,
En langs den hals en boezem loopt;
Dat aenschijn, in zijn bloet gedoopt;
De stramen, in die zuivre borst;
Zijn armen, root van bloet bemorst;
Onnozel bloet, van top tot teen,
Zoo root gevloeit door al zijn leên;
Verzachten noch de helscheit niet,
Die dit elendigh schouspel ziet,
En onverzoent, en onverzaet,
Hierom alleen geen tranen laet,
Maer vloeckt hem noch, door haet verblint;
Daer 't Roomsch Gerecht geen schult by vint,
Wie magh dit zijn? wie anders, och,
Dan *Jesus* zelf, die geen bedrogh
Noch smet, noch vleck, noch misdaet kent.
Aertspriesters, Wetgeleerden, schent
Ghy dus uw handen aen Godts Lam,
Aen 't heiligh bloet van Abraham,
En David? hoe verantwoort ghy
Dees dolheit? wet en profecy
Op niemant oogen dan op hem.
O Koning van Jeruzalem,
Hoe staetghe hier van glans berooft!
O doornekroon, ghy druckt dat hooft,
Om 't welck de glans der Godtheit straelt,
En daer Godts Duif op nederdaelt.
Is dit het stralende aengezicht,
Waer uit op Thabor 't hemelsch licht,
Gelijck een zon, op d' aerde scheen?
En heeft dees mont de zuivre speen
Der *Maegt* gezogen, toen de tong

en hun angels (zwaarden, of, figuurlijk, smaadredenen) scherpen en aanzetten om de Onschuld (Jezus) te grieven. Dat de zwerm *zwart* genoemd wordt, ziet weer op de Predikanten of Puriteinen.

26 *Zijpt:* drupt.

47 *Op niemant oogen dan op hem:* beoogen hem alleen.

Der Englen Godts geboorte zong?
Is dit het Koninglijck gestalt,
Waer voor het Oosten nedervalt,
En offert wieroock, mirre en gout?
Noch hoopt Pilatus, en betrout
Dat zulck een schouspel 't wreet geschal
Den lastermont eens stoppen zal:
Maer al vergeefs. Helaes, de stem
Is: Kruist hem, kruist hem. Voort met hem.
Al heeft hy Lazarus geweckt,
De weeu en wees een kruck verstreckt,
Den blinde een oogh, den lamme een voet;
Geen weldaên, geen genoten goet
Gedenckt d' ondanckbre, al ziende blint.
Alreede slaet men in den wint
Hoe zy Hozanne zongen, toen,
De wegh bestroit, met pallemgroen
En hunne kleedren, hy de stadt,
Als Koning, innereedt, en zat
Zachtzinnigh op zijn ezelin.
Zoo veel vermagh die booze spin
Der Schriftgeleertheit, overtuight
Van boosheit, als zy moortsap zuight
Uit roozeblaên en heilzaem schrift
Van Godts oraklen in vergift
Verkeert, en daer de honighby
Haer' dau uit treckt, en leckerny.
Pilatus, met zoo veel geschreeus
Des opgerockenden Hebreeus
En der Rabbijnen lasterkeel
Verlegen, op Godts schimptooneel,
Verwijst in 't ende Emanuël.
Aenschou hier Godt, elx guighelspel.

LOF-ZANG

VAN

SINTE AGNES.

Hoe zalig was de Maagd,
Die Gode zoo behaagt,
Dat op haar ziel„ het oog van *Jezus* viel,
Die dees bedaude roos
Tot zijne Bruid verkoos,
Zoo ras zijn licht„ Verheugde haar gezicht
En zij hem opdroeg den morgenstond
Van 's levens geuren„ En knop, en kleuren;
In 't hart gewond.

Sinte *Agnes* was dees Bruid,
Die oog en ooren sluit,
En hart en zin„ Voor 's werelds meeremin,
Wiens honig-zoete keel
De Jeugd naar 't lust-prieel
Van Rome troont„ En aanlokt, en vertoont
Wat rijkdom, adel en eer vermag,
Een sleip van staten„ En onderzaten,
En spel, en lach.

Dit speet Symfronius,
Toen zij zoo fier den kus
Van 's levens may„ Zijn' eedlen mond ontzei,
Juweelen, ring en schat

Lof-zang van Sinte Agnes. Volgens den tekst in *Bloemkrans van verscheiden Gedichten,* 1659, bl. 429.

2 *Behaagt:* regelmatiger ware hier, in verband met hetgeen voorafgaat en volgt: *behaagde.*
12 *'s Werelds meeremin: meermin* (sirene) staat hier voor verleiding.
21 *Zijn' eedlen mont:* hem, een' edelman.

Op straat met voeten trad.
Hoe blaakt de deugd„ Van hare schoone jeugd
Den Roomschen Jongeling, dag en nacht.
De vlam door 't weig'ren„ Begint te steig'ren
Met grooter kracht.

De vader van Symfroon,
Beladen met den zoon,
De Schoone vrijd„ En aanlokt, en bestrijd:
Maar *Agnes*, even trots,
Houd stand, gelijk een rots,
In dit gedruis„ Getrouw en rein en kuisch.
Zij weigert Vesta de wierook-eer,
Door hooger kennis„ Acht schand noch schennis,
Hoe jong en teer.

Maar d'Opper-majesteit
Bewaart haar zuiverheid,
Door 's hemels Geest„ Voor 't eeuwig bruilofts-feest.
Symfroon, ter dood geplet,
Verrijst door haar gebed,
En looft de kracht„ Van 't kruis, dus lang veracht.
De Wraak verwijst ten vuure Gods bloed,
Dat blust, in 't midden„ Des brands, door bidden,
Den rooden gloed.

Het ongeschonde Lam,
Gered door vier en vlam,
Biet onvervaard„ Den hals het punt van 't swaard,
En erft de martel-faam.
De daad bestemt den naam.
Haar Geest bij nacht„ Verschijnt eer lang de wacht
Bij 't graf, daar d'ouders haar koud gebeent
En asch bewaken„ En God genaken,
Niet onbeweent.

29 *Beladen:* begaan, bekommerd.
35 *Acht schand noch schennis:* laat zich niet afschrikken door vrees voor schande of schennis.
42 *Dus lang:* tot op dien tijd.
43 *Gods bloed:* Gods kind.

Zij blonk in eenen rei
En goddelijk gelei
Van zuiverheen„ Die op de wolken tre'en.
Een kroon, die 't licht verdooft,
Bestraalt haar vrolijk hoofd.
Een Lam bij haar„ In 't midden van de schaar.
Zij sprak ten leste de Moeder aan:
Hou op van ijzen: „Naar deze prijzen
Heb ik gestaan.

Gekroonde Kruisheldin,
In oude en teerheid min,
Doch meer in kracht„ En wijsheid, waard gedacht;
Die 't eelste van uw tijd
Den hemel had gewijt;
Och, sla uw oog„ Uit 's hemels gouden boog.
Verbid uw Speelnoods in 't Engle-koor,
Die hier beneden„ Om God, betreden
Uw zuiver spoor.

57 *Zuiverheen:* zuivere, gelouterde zielen.
65, 66 *In oude en teerheid min, doch meer in kracht en wijsheid:* lees: minder om uwen jeugdigen en teederen leeftijd dan om uwe zielskracht en wijsheid.
70, 71 Versta: bid, dat uwe speelnoots enz. in 't Engelenkoor worden opgenomen.

LOF-ZANG

VAN

SINTE KLARA.

Assisium verplicht
Europe om 't kloosterlicht,

Lof-zang van Sinte Klara. Volgens den tekst in *Bloemkrans van Verscheiden Gedichten,* 1654, bl. 451.

1 *Assisium:* een stad in 't Hertogdom Spolete, beroemd wegens de geboorte van S. Franciscus Seraphicus, die er in 1212 de Orde van Klara of der Klarissen stichtte.

Dat uit haar „Het altaar„ Der Klarissen
Gebouwt heeft en gesticht.
De zwangre Moeder had
Niet ijdel, toen ze bad
Op de knien „Al voorzien„ Deze klaarheid
Van haar geboorte-stad.

Dit voorspel van de faam
Gaf *Klara* haren naam
Naar de daad „En den staat„ Van haar leven,
Eer 't 's werelds nacht beschaam'.
Men zag in d'eedle vrucht
Godvruchtigheid en tucht,
Op de vont „Uit Gods mond„ Ingeblazen,
Een zuivre drift en lucht.

Haar tijd- en stad-genoot
Franciskus, naakt en bloot,
Niet van moed „Maar van goed„ Neemt behagen
In zulk een kerk-kleinoot.
Hij leertze 's werelds lot
Versmaan, uit lust tot God,
En hij wijd „Haar verblijd„ Met zijn handen,
De weelde en pracht ten spot.

De zuster *Agnes*, word
Door haar gebeen geport,
Naar Gods raad „Eer en staat„ Te verlaten,
In 't haire kleed gegort.
De heilge *Klara*, naakt
En arm, van ijver blaakt.
Zij regeert „Dus verneert„, Als Abdisse,
En bidt, en vast, en waakt.

3 *Dat uit haer het altaer:* men lette hier en bij elken derden en zevenden regel van ieder couplet op de kunstig aangebrachte tusschenrijmen.

18 *Naakt en bloot:* deze woorden doen hier geen gelukkige uitwerking, vooral, omdat uit de volgende regels blijkt, dat zij letterlijk moeten worden opgevat: en nu biedt „die man, die naakt en bloot, maar toch zeer moedig is, en in dat kerkjuweel (het jonge meisje) behagen heeft," een geheel ander beeld, dan de dichter bedoeld heeft.

25 *De zuster Agnes*: hier behoorde te staan: *haar* zuster; want nu blijkt er niet, of er van de zuster van Klara of van die van Franciscus gesproken wordt.

Op 't voorbeeld dezer Maagd
Het duizenden behaagt
Hoofsche pracht „En geslacht„ Te versmaden,
En lust, van elk bejaagt.
Het zijze leeft, of bid,
Of opgetogen zit,
Boven 't volk „In een wolk„ Van stralen,
Zij mikt op 't hoogste wit.

In armoede is zij rijk,
In nedrigheid gelijk
't Minste kind „En gezind„ Elk te dienen.
Het outer is haar wijk.
Haar spiegel, klaar en kuisch,
Is *Jezus*, en zijn kruis,
En de stam „Daar Gods Lam„ Heeft gehangen.
Hier legt haar aandacht t'huis.

Dees klooster Serafijn
Ontzag geen' Sarazijn,
Die gestoort „Muur en poort„ Quam bestormen,
Hoe krank zij was van pijn.
Zij schut zijn spiets en trom
Op 't Outer-heiligdom.
Hij verschijnt „Maar verdwijnt„ Voor haar oogen
In stof, beschaamt, en stom.

Door 't merk van 't heilzaam Kruis
Verdreefse 't helsch gespuis,
En belas „En genas„ Den bezeten,
Verlost van dit gedruis.
Door kracht van haar gebed
Genas zij smet bij smet.

44 *Het outer is haar wijk:* herinnering van vs. 977 van den *Gysbreght.*

49, 50 Zie het aangeteekende op *Gysbreght van Aemstel,*" terzelfder plaatse.

51 *Gestoort:* verstoord.

52 *Hoe krank zy was van pijn:* ik geloof, dat deze regel hier alleen om 't rijm staat: voorts had hij om der duidelijkheidswille achter vs. 49 behoord.

53 *Schut:* keert.

60 *Verlost van dit gedruis:* plaats dezen regel voor de drie voorgaande en lees dan: „zij, van dit (krijgs)gedruis verlost, verdreef" enz.

In geen smarte „Is haar hart„ Ooit bezweken,
Al bleef zij ongered.

Gods Moeder en haar Zoon
Bezoekenze uit Gods troon,
Eerze sterft „Zij verwerft„ Door hun bede
De lang beloofde kroon.
In eene zelve kerk
Bij Sint Franciskus zerk
Word dees Non „Deze zon„ Ook begraven,
Hun bede ons zwakheid sterk'.

OP DE WIJT VERMAERDE ZEESTADT

HOORN.

AEN

DE E. E. HEEREN BURGERMEESTERS EN WETHOUDERS

DER ZELVE STEDE.

Alias inter caput extulit urbes.

De zuider Triton heeft tot zijn trompet gekoren
De Hooftstadt van zijn zee, den uitgelezen *Hooren*,
Gezegent en gepropt, in een bedaude lucht,
Met ooft en korenair en weelige ackervrucht.
Dees boezem Helden teelt, en maght van Oorloghsschepen
En vloten, die den oegst des aerdboôms binnen slepen,

Op de wijtvermaerde zeestadt Hoorn. Volgens den tekst in *Klioos Kraam,* I, 1656, bl. 348.

1 *De zuider Triton:* de Triton (of „zeegod") van de Zuiderzee, gelijk blijkt uit den volgenden regel.

3, 4 De dichter zinspeelde in de beide vorige regels op den *Hoorn* voor „muziek-werktuig", en in deze twee op den „hoorn des overvloeds." *Hoorn* beteekent: hoek.

Of wyder voeren dan d'onendige Oceaen
Om alle stranden wort beschenen van de maen.
Hier is de Zuivelwaegh, de Munt, en 't Hof der Staten
En zeevaert, op wiens trou d'inwooners zich verlaten.
Zy vondt het haringnet. Geen letterwijs vernuft
Noch geest van andre steên haer telgen heeft verbluft.
Een stille burgery, oprecht van eigenschappen.
'k Geloof Rechtvaerdigheit liet hier haer leste stappen.
Een Raethuys, zonder smet, de vryburgh van 't gemeen.
Zoo draeght Westvrieslandt moedt op d'eere van zijn steên.

11 *Zy vondt het haringnet:* in 1416.
15 *Een Raethuys:* een Regeering. – *De vryburgh:* de toevlucht.

TER INWYDINGE

VAN DEN E. HEERE,

GERARDUS VAN WESTRENEN.

Toen hem het Recht van Licentiaetschap der Heilige Godtgeleertheit te Loven wiert opgedragen.

I. Zang.

Elck een is niet zoo hoogh geschapen
Dat hy met Adelyck gezagh,
Op 't spoor der Oudren, voeren magh
Acht gryze schilden in zyn wapen;
Dat zyn geslachtboom toont aen 't licht
Gewyde en ongewyde mannen,
Vierhondert jaeren lang, gespannen
In 't eerlyck juck, ten dienst van 't Sticht;

Ter inwydinge van Gerardus van Westrenen. Volgens den tekst van *Apollos Harp,* 1658, bl. 223.

Van Gerardus van Westrenen is alleen bekend dat hij, waarschijnlijk uit een oud adellijk Stichtsch geslacht gesproten, den 5den Mei 1654 tot Licentiaat werd gewijd en in 1669 als pastoor te Weesp overleed.

2 *Met Adelyck gezagh:* naar de regelen van 't blazoen, naar rechte.
4 *Acht gryze schilden:* acht kwartieren of wapenen van edele geslachten.
8 *In 't eerlyck juck:* in zoodanig juk, als vrije mannen zich niet behoeven te schamen, in tegenstelling van: een „slaafsch juk."

Beproeft in ooreloge, en vrede;
Naemhaftigh door hun brave blyck,
In schriften, brieven, en kronyck;
Bekent in kercke, op hof, in stede.
Indien men op deze eere ziet;
Westrenen stryckt voor laeger niet.

I. Tegenzang.

Ay, span de snaeren van uw vedel
Niet ydel. Ay, wat is geslacht,
Of veergehaelde wapenpracht?
Door 's anders helm wort niemant edel.
Men kroonde de Godtvruchtigheit,
Op geenen eenen dagh te noemen
Met Stam, en Adel, al dat roemen
Is enckel roock. De Wyze vleit
Zich zelven met geen' glans, die, buiten
Zyn wezen, dwaezen is gemeen;
Maer acht het wezentlycke alleen,
En deughden, die in 't harte spruiten,
Bedaut van Godt, het hooghste goet:
Die schilt veredelt zyn gemoedt.

II. Zang.

Laet vaeren dan geleende gunsten.
Gerardus wert van eedler lust
Alleen ontvonckt. Wat arbeit blust
Zyn' zuivren treck tot vrye kunsten!
Hy queet zich braef, in 't worstelperck
Der Wysheit, en haer letterwyzen.
Dus rees hy, daer de trappen ryzen,
En klom in Godtgeleertheits Kerck;
Daer kon zyn ooghmerck hem niet missen,
In 't heiligh licht, dat op 't altaer
Godts waerheit toont. Toen zagh hy klaer
Den gront der Kruisgeheimenissen,
En wat zyn oogh verdragen kon,
Gelijck Gods arent in de zon.

10 *Hun brave blyck:* de blijken van braafheid, welke zij gegeven hebben.
20 *Op geenen eenen dagh: geenen eenen* is noch om den wille der welluidendheid noch om dien der taal aan te prijzen voor: niet eenen.

II. Tegenzang.

Geworstelt door den drang der schoolen,
In Godtgeleertheit afgerecht,
Wert zyne zorge, by de Vecht,
Sint Laurens kudde en koy bevolen;
Die, vyf paer jaeren achter een,
Ging weiden in geruste lommer
Van zynen staf, bevryt van kommer.
Wat Herder droegh zich zoo gemeen?
Geluckigh zyn d'onnoosle harten,
Daer dees getrouwe 't oogh op slaet:
Z'ontbeeren weide, hulp, noch raet,
Noch troost, in tegenspoet, en smarten.
Men vint veel Leeraers overal,
Maer luttel Vaders in getal.

Toezang.

Laet Loven dan den lof trompetten
Van dezen Helt, aen Godt verlooft,
Hem Godtgeleertheitskroon opzetten,
Die gout en diamant verdooft.
De Maimaent wil 't eerwaerdigh hooft
Met haren geur en bloesem cieren.
Helene komt zyn hair laurieren
Met Kruisloof, noit van groen berooft.
Een ander roeme op stam, en wapen;
De Godtgeleertheit, die ten stryt
Westrenen heden Ridder wydt,
Ziet 's hemels kroon voor hem geschapen.
Dees kroon verduurt laurier, en tyt.

45 *By de Vecht:* namelijk, te Weesp.

46 *Sint Laurens kudde en koy:* de kerkparochie, aan den H. Laurens gewijd.

50 *Wat Herder droegh zich zoo gemeen?:* de bedoeling is: wat herder wijdde zich zoo zeer toe aan 't nut van 't *algemeen.*

57, 58 *Loven, lof, verlooft:* 't is hier weder, *naturam expellas,* caet.

63 *Helene:* de moeder van Konstantijn, en, volgens de overlevering, „vindster van het kruis."

KNIP-ZANG.

Rozemond zag op, en riep,
Met de doodt op hare lippen,
Toen de wang haar verf verschiep,
Boksvoet, wat bediet dit *knippen?*
Zoek in wouden en op klippen
  Andre jacht en minnestof,
Zonder onzen slaap te steuren.
Mach ons dan geen rust gebeuren?
  Och, och och! dit is te grof.

Knip-zang. Volgens den tekst in *Het tweede deel van de Koddige Olipodrigo*, Amst. 1654, kl. 8° oblong.

Het gedichtje van Vondel is het tweede in een reeks van 18 versjes, waarvan het eerste door Hooft gedicht is, terwijl Vondel er het slot bij maakte.

Men vindt deze versjes met een reeks anderen als antwoord in de Bijlagen.

2 *Met de doot op hare lippen:* niet, dat zij „stervende" was, maar: „haar lippen waren verbleekt van schrik."

4 *Knippen:* is hier voor: „beet pakken," 't welk de *Boksvoet* of „Satyr", verondersteld wordt te doen.

SLOT VAN DE KNIP-ZANG.

  Laat het kostelijckst van al
U niet reukeloos ontslippen,
Dat 's de tijdt, die snel gaat glippen,
  Zonder dat hy keeren zal.
  Och, hoe dun is dit getal,
Dat zijn uren meet by stippen,
Eer de doot den draadt komt knippen
  Van hun leven onverwacht.
  Meest verlooren, minst geacht.

Slot van de Knip-zang. Volgens den tekst uit denzelfden bundel als bovenstaand gedicht.

OP HET MARMERBEELT

VAN DEN EDELEN EN GESTRENGEN HEERE,

H. JOAN HUIDEKOOPER,

Ridder, Heere van Maerseveen, Neerdyck, &c.

BURGERMEESTER EN RAET, EN BEWINTHEER DER OOST-INDISCHE MAETSCHAPPYE T'AMSTERDAM.

Zoo vat de beitel van Quellyn in louter marmer
Naer 't leven wat ons oogh in *Huidekooper* ziet,
Den burgervader en trouwhartigen beschermer
Der koopstadt, daer de Nyt haer pylen op verschiet.
Christine heeft dien helt het ridderzwaert gegeven.
De Keurvorst welkomt hem, als stadts Gezant in 't hof.
Zyn raet stut Indiën, zoo wyt ons zeilen zweven,
En Maerseveen draeft hoogh en groeit op 's ridders lof.
Het lust den burger hem in marmersteen t' aenschouwen:
Maer schooner staet de man in 't hart des volx gehouwen.

Op het marmerbeelt van J. Huidekooper. Volgens den tekst in *Hollantsche Parnas,* 1660, bl. 138.

Het hier bezongen borstbeeld was in 1879 op de Vondeltentoonstelling te Amsterdam aanwezig en behoort aan Jhr. Huydecoper van Maarseveen te Maarssen.

Het is gebeeldhouwd door Arthur Quellinus en gemerkt: I. HVYDECOOPER SR. VAN MAERSEVEEN A 1654. ETATIS 53 — A. Q. (door elkaar).

Jan Vos vervaardigde insgelijks een bijschrift op dit borstbeeld van Huydecoper (*Gedichten,* I, bl. 283).

OP DE KUNSTIGE

TEEKENINGEN EN BOOTZEERZELS

VAN JUFFR.

CATHARINA QUESTIERS.

Tweede Saffo, in uw Dichten,
Hoe bestiert Natuur uw geest,

Op de kunstige teekeningen en bootzeerzels van Cath. Questiers. Volgens den tekst in *Het tweede deel van de Koddige Olipodrigo,* t'Amst. 1654.

Catharina Questiers, geboren 21 November 1637, en dochter van Salomon Davidsz. Questiers, trad in 1655 als dichteres op met een door haar uit het

Als gy levende op haar leest
Ons saizoenen door 't verlichten,
Knoppen, Bloemen, Airen, Ooft,
Ys, en Kegels, ziel en leven
Op uw bladen weet te geven,
Ja een' oudt Bloemist berooft
Van zijn zinnen, van zijn oogen,
Die van geen bedrogh bewust,
Waant den levenden August
Aan te zien, en staat bedrogen.
Maer ik stel dit wonderwerk,
Zonder schimp, by d'andre zeven,
Dat een Maagt is maagt gebleven,
Buiten opspraak van de Kerk,
Schoonze een Kindt bootzeerde, en teelde,
't Welk natuurlijk leeft, en bloost,
In wiens aanschijn 't eige kroost
Van de zuivre Moeder speelde.
Zoekt Natuur by Konst wat viers,
Datze licht haal' by *Questiers*.

Spaansch vertaald blijspel: *Den geheymen minnaar*. Behalve eenige verzen in de bundels *Klioos Kraam* en *Bloemkrans van Verscheiden Gedichten*, gaf zij later nog eenige tooneelstukken uit: *Casimier of Gedempte hoogmoet* (1656) en *d'Ondanckbare Fulvius en Getrouwe Octavia* (1665). In 1665 verscheen van hare hand: *Lauwerstryd tusschen C. Questiers en C. Van der Veen*.

Ook was zij zeer bedreven in het maken van pennekunst, het graveeren op glas, koper en hout en teekenen en schilderen. In den boven aangehaalden bundel *de Koddige Olipodrigo* vindt men eenige etsjes van haar hand.

Zij ondertrouwde 19 April 1664 met Joan de Hoest, jongman van Leiden en werd 1 Februari 1669 in de Oude Kerk begraven.

8 *Een' oudt bloemist: oudt* staat hier voor „ervaren, kundig."

11 *Den levenden August:* t. w. de tulp, *semper Augusta* genoemd.

16 Lees: „zonder dat zij voor de kerk werd geroepen." In vroeger tijd, zelfs nog in het begin onzer eeuw was het gebruikelijk een meisje, dat zich vergist had, voor den kerkeraad te roepen, en bij de openbare godsdienstoefening door den Predikant te laten bestraffen en tot boete aan te manen.

JOAN DE WITT.

WENDELA BICKER.

TER BRUILOFTE

VAN DEN E. HEERE

JOAN DE WITT,

Raet Pensionaris van den Lande van Hollant en Westvrieslandt,

EN DE ED. JOFFER

WENDELA BICKERS.

In 't Haeghsche bosch verschynt de Vryheit van het Landt,
Die fiere en eedle Maeght. Zy voert in d' eene handt
De goude speer, den hoedt om hoogh op 't spits gesteken,
Der steden hooftcieraet, dat triomfeerend teken,
En d'andre hant regeert den toom en 't montgebit
Van haeren wackren Leeuw, waerop die brave zit.
Aldus bejegent zy de Moeder van het minnen.
Die spreekt haer aen van zelf: ô Maeght, wat voert u zinnen
In 't bladelooze woudt, daer mirt noch eicke bloeit,
Myn bloem, in haeren bol gedoken, bloost noch gloeit,
De Winter schent het al. De Vorst der Noortsche buien
Is vyant van de groente en levendige kruien,
Begraeft al 't veltcieraet in hagel, ys en sneeuw:
En lust het u een lucht te scheppen met den Leeuw?
De Maeght begroetze heusch, en antwoort op dit vraegen:
Godin der weerelt, laet myn' toght u niet mishaegen;
Ick zocht en vinde u hier ter goeder tyt en uur,
O levenweckerin en voester van natuur,

Ter bruilofte van J. de Witt en W. Bickers. Volgens den tekst in *Klioos Kraam* I, 1656, bl. 124.

Johan de Witt, de zoon van Cornelis de Witt, geboren te Dordrecht 24 September 1625, huwde 16 Februari 1655 met Wendela Bicker, dochter van Jan Bicker en Agneta de Graeff van Polsbroek, geboren 1636. Zij overleed te 's Gravenhage 1 Juli 1668.

Van de ten hunner naam staande portretten, door H. Verelst geschilderd en met het legaat Bicker in het Rijksmuseum gekomen, zijn op de vorige bladzijde reproducties gegeven. Zij zijn in het jaar 1667 geschilderd.

Bickers voor „Bickers dochter."

By wie de weerelt leeft en al wat schynt verloren
Zich kleet in versche verwe, en opstaet, als herboren,
Zoo ras de lentetyt uw vier en prickels voelt,
Waerop gedierte en vee en voglezang krioelt,
De leeurick uit den dauw, in vrolycke landouwen,
Met zang ten hemel vaert, om 't nieuwe licht t' aenschouwen,
Te groeten met den dagh, daer 't gras, dus lang verwelckt,
Vast aengroeit, dat het piept, en 't lantvolck koeien melckt:
O Moeder van de min, begunstigh myne beden.
De welvaert van myn' Staet bestaet alleen in steden
En maght van menschen niet, maar oock in eerlyck bloet,
Ter heerschappy geteelt, gequeeckt, en aengevoedt.
's Lants adeldom bestaet alleen in schilt noch wapen,
Maer oock in 't vroom gemoedt, ten dienst des volks geschapen;
En hierom heeft het lot *de Witt,* myn' trouwen helt,
Op Katoos ouden stoel, aen 't roer des lants gestelt,
En juist ter goeder tyt; toen d' eilanden der Heeren,
Die al den Oceaen en weerelden regeeren,
Geraeckten hantgemeen, en klampten boort aen boort,
Van hier tot Indus kust, en purperden met moort
De velden van Neptuin, die, op den helschen donder
En blixem der kortouw, met al zyn heir, van onder,
Den zeestroom roocken zagh, en branden, root van gloet,
Het vreeslyck kraecken hoorde, en 't scheuren van den vloet,
Het bersten van 't metael, 't geknars, 't geschrey der mannen,
Als of de vrede was ter weerelt uitgebannen,
De grendel van de hel gesprongen uit zyn slot,
Al 't naere spoock ontboeit, de vyanden van Godt
En 't menschelyck geslacht. In 't midden van die baeren,
Dien zeebrant, stont *de Witt*, in 't opgaen van zyn jaeren,
Gelyck een rots, aen 't roer van mynen vryen Staet,

34 *Op Katoos ouden stoel:* door *Cato* verstaat natuurlijk Vondel hier noch een der Romeinsche Cato's, noch Cats of Pauw, die geen van beiden in zijn gunst stonden, maar Oldenbarneveldt: en de stoel is die van den Advocaat of Raadpensionaris.

35 *D' eilanden:* Engeland en de Nederlanden, dit laatste, als door de Rijnarmen en Zeeuwsche stroomen omvat en uit dien hoofde mede als een eiland beschouwd.

36, 37 De zin is: toen de machten, die, als Engeland, Portugal, de Nederlanden, enz., overzeesche bezittingen hadden, in oorlog waren.

46 *Al 't naere spoock:* al 't gespook, de gansche troep van duivels.

Bekoort door niemants gunst, verschrickt voor niemants haet.
Hy stack, door zyn beleit, de zwaerden in de scheede,
En holp de zee en 't lant aen dien gewenschten vrede,
Waer by de burgery van weêrzy zit ontlast,
De hulck den acker ploegt, daer gout en zilver wast,
D'eilanden onderling elckandren heusch bejegenen,
En minzaem, als voorheen, met eere en liefde zegenen.
Wat waer 't een jammer dat dees Staettelgh, zonder vrouw,
En afkomst, afgeslaeft, in 't endt verdorren zou!
Het is uw eigen ampt myne uitgelezen stammen
En huizen onder een, door kracht van minnevlammen,
Te smilten, en de deught te queecken in haar kroost.
's Landts arbeit eischt een stut, en minnelycken troost.
Wanneer myn wachter zit beschanst in zyn papieren,
Of worstelt in den Raet, en nacht en dagh van stieren
Vermoeit wort, kan een vrouw door vriendelyck onthael
Verquicken 's mans gemoedt. Men ziet hoe steen en stael
En diamanten zelfs, door een geduurigh wryten,
Verliezen en vergaen; en zou de borst niet slyten
Van dezen Herkules, die voor den vrydom waeckt?
Ghy, die met uwe torts en minnevieren blaeckt
De kilste harten, die noit gloet van minne voelden,
Of voelende, terstont door bezigheit verkoelden,
Tre toe, ontvonck *de Witt*, en *Wendele,* zyn ga,
Met uwe zuivre vlamme, op dat haer ongena
Verzachte, en zy dien Helt, haer trouwe toebeschoren,
Omhelze en wellekome. Ick zie den Helt herbooren,
En al het vrye Landt in deze twee vereent.
Zoo ga de bruiloft in, op 't juichen der gemeent'.
Zy zal hem afgeslaeft des middernachts verpoozen,
Daer ghy de ledekant bestroit met geur van roozen,
Die op haer kaecken reede ontluicken van de schaemt,
En 't schaemroot, eene verf die zulck een Bruidt betaemt.
Ick zie twee hooftsteên reede in deze beide paeren,

64 *Stieren:* hier voor het besturen.

73 *Wendele:* Vondel zegt hier *Wendele* en niet *Wendela:* waarschijnlijk omdat *Wendela, zyn ga* niet mooi zou klinken.

76 *Den Helt herbooren:* t. w. de Witt, in een zoon, zijn evenbeeld.

81, 82 *De schaemt, en 't schaemroot:* het blozen van schaamte.

83 *Twee hooftsteên:* Dordrecht en Amsterdam, beide stemhebbende en dus regeerende of hoofdsteden.

De Merwe en Aemstelstroom, gelyck in echt, vergaeren,
Den Haegh en Amsterdam elkandre wel verstaen,
Zoo wyt als Bickers vlagh den grooten Oceaen
Beschaduwde, en doorsnee met ryck gelade schepen,
Die 's weerelts gouden oegst in Hollants boezem slepen.
Ick hoor den ouden Graef, in top van Amsterdam,
Uit eene heldre wolck, met blyschap zynen stam,
Begroeten in dees twee, die wy met wenschen paerden,
En vruchten gunden, die naer bey de Grootvaêrs aerden.
Behaeght u dit, voltreck myn be, tot Hollants heil,
Zoo vierigh dat geen twist hun minne scheide en deil'.
De moeder van de min bestemde deze bede.
De Leeuw des lants, ontvonckt van minne, scheen dit mede
Te stemmen. Venus zagh het vier in zijn gezicht,
Dat eerst te branden scheen van grimmigheit, gezwicht,
Als of hy om *de Witt* de Joffer scheen te vryen.
De hemel zeegne hen en 't lant met gulde tyen.

89 *Den ouden Graef:* den grootvader der bruid.
94 *Deil':* deel.

KLINCKDICHT

VOOR DE KEUR VAN ZYNE HEILIGHEIT,

ALEXANDER VII.

HYLAX IN LIMINE LATRAT.

Wie roozen stroit voor 't zwyn, belust in stanck te wroeten,
Verquist dien eedlen geur, dat Christus zelf mishaegt.
De Stoel die veertigh en tweehondert herders draegt,
Most zomtyts het gebreck van Godts Stadthouder boeten:

Klinckdicht voor de keur van Alexander VII. Volgens den tekst in *Hollantsche Parnas,* 1660, bl. 351.

Hylax in limine latrat: Hylax blaft op den drempel. Zie VERG. *Ecl.* VIII, 107.
2 *Geur:* gebloemte.
3 *De stoel:* de Pauselijke zetel.
4 *Het gebreck:* de verkeerdheden, de ondeugden. — Hij wil zeggen: Op 240 Pausen spreekt het vanzelf dat er nu en dan een schavuit was.

Doch geen godtvruchtige aert den Bybel treet met voeten,
 Schoon David zit van moort en overspel beklaeght,
 Zyn nazaet Godts altaer met boel en afgodt plaeght,
Sint Pieter Godt verzaeckt, daer dienstboôn hem gemoeten.

 Schoon Paulus, heet en wreet, vervolghde *Jesus* schaer,
 En Sint Matheus stonck, gelijck een tollenaer.
Dees smet verdoofde noit den luister van hun pennen.

 Wie geen gewettight ampt van misbruick onderscheit,
 Onteert met een den Stoel der weereltsche Overheit.
O Midas, deck uw hooft, en duick; men moght u kennen.

7 *Zyn nazaet:* Salomo.

8 *Daer dienstboôn hem gemoeten:* tegenover een dienstmaagd.

9 *Schoon Paulus,* enz.: min juist; de vervolger heette „Saulus." Doch men leze hier: *had vervolgd,* evenals in den vorigen regel: *had verzaakt,* en in den volgenden: *had gestonken.*

12, 13 Hij meent: wie het Pausdom aanvalt, omdat er slechte daden door Pausen bedreven zijn, kan evengoed het gezag der wereldsche machten aanvallen, omdat zij, die ze bekleedden, somtijds hun gezag misbruikten, of zedelijk slecht waren.

14 Midas droeg namelijk, volgens de fabel, ezelsooren.

OP HET INWYDEN

VAN ZYNE HEILIGHEIT

ALEXANDER VII.

TU MAXIMUS ILLE ES.

Gelyck de Wysheit zich een huis
Op zeven pylers sticht,

Op het inwyden van Alexander VII. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 547).

Fabio Chigi, als Paus Alexander VII genaamd, werd 16 Februari 1599 geboren. Vroegtijdig begaf hij zich naar Rome, waar hij weldra door zijn buiten-

Tu maximus ille es: gij zijt die allergrootste. Zie *Aen.* VI, 845.

2 *Op zeven pylers:* de zeven Hoofddeugden, alsmede de zeven heuvelen, waar Rome op gebouwd is.

Dat voor geen buldrend zeegedruisch,
Noch regenbuien zwicht;
Zoo zienwe 't hof van Vatikaen
Gegrontvest sterck en vast,
Dat op geen brullenden Orkaen
Noch donderslagen past.
De Deughden zyn wel lotgemeen,
By druppels uitgespreit,
Maer zelden vint menze al in een.
Dit wort Natuure ontzeit
Dat bleeck, toen d' opperste Gena,
De kracht van 's hemels Geest,
Zich storte, zonder wederga,
Op 't heiligh Pingsterfeest;
Daer Godts Aposteldom, by een
Vergadert, onder 't dack,
Verlichte Griecken, en Hebreen,
En al het volck ontstack.
Dat bleeck noch onlangs, toen de Keur
Te Rome, een wyl verwacht,
Gelyck een leystar, entlyck deur
De nevels heenebrack,
En 't lot des hemels *Chisius*
Verhief op 't hooghste altaer,
Met een' gemeenen vredekus,
En wensch: dat menigh jaer
De Kruisstaf door zyn sleutelmaght
Regeere in vrede, en pais.
Dat *Fabius* zyn grys geslacht

gewone talenten tot allerlei hooge bedieningen in de Kerk werd benoemd. Na den dood van Innocentius X, werd hij 8 April 1655 tot Paus verheven.

Het hierboven gereproduceerde portretje is een aan Wussin onbekend gebleven gravure van Cornelis Visscher.

9 *Lotgemeen:* naar 't lot valt.

10 *By druppels uitgespreit:* in meerdere of mindere mate aan de menschen toebedeeld.

21 *De Keur:* de verkiezing van een nieuwen Paus.

25 *Chisius:* Latijnsche vervorming van *Chigi.*

31 *Zyn grys geslacht:* het geslacht Chigi was uit Sienna afkomstig en werd onder de aanzienlijkste van Rome geteld. Voor 't overige speelt de dichter hier met den naam van Fabius, dien Alexander VII vóór zijn verheffing droeg,

Verçiere in 't Kerckpalais,
Als braefste hoofttack van den stam,
Die, door zyn wys beleit,
Kartagoos toght den scheut benam,
En, Rome in veiligheit
Herstellende, met recht den naem
Van Allergrootste kreegh;
Een eer, bekent door d' oude Faem:
Maer *Alexander* steegh
Noch hooger met de Myterkroon,
Ge-eert door zulck een' helt,
Hanthaver van zyn voorzaets troon,
Ten trots van 's Turcks gewelt,
Dat eeuwigh op Godts Kerckdeur brult.
Al dwong de Macedoon
De weerelt; dees zal met gedult
En zyn' godtvruchten toon
Van wysheit en rechtmaetigheit
Veroveren al wat
De woestheit van Godts wetten scheit.
Zoo groeit Sint Peters Stadt;
Terwyl elck stil te weide gaet,
Waer 't eickloof schaduw geeft
Het volck, dat, op dien toeverlaet,
Gerust in vrede leeft;
Zoo wyt d' Aertsherder, op de wacht,
De bergen gadeslaet,
d' Orakelrol zet in haer kracht,
Die dezen gulden Staet
Ons spelde, jaeren lang vooruit;

en dien van den Romeinschen Consul, die Hannibal op zijn veldtocht tegen Rome het doordringen belette, of, als Vondel vs. 35 zegt, hem *den scheut benam.* De voorstelling echter, alsof de nieuwe Paus uit den stam der oude Fabiussen ware voortgesproten, is ten eenenmale verdicht. Hij droeg dien naam enkel als doopnaam, terwijl die bij den Consul een geslachtsnaam was.

38 *Allergrootste:* Fabius *Maximus*, op wien de als motto gebezigde regel van Vergilius slaat.

46 *De Macedoon:* Alexander de Groote, wiens naam aan Vondel een nieuwe aanleiding geeft om vergelijkingen en toespelingen te maken.

55 *Het volck:* beter ware: aan het volk, of: den volke.

59 *d'Orakelrol zet in haer kracht* voor „de profetieën vervult."

Een teken dat dit lot
Zich voeght naer 't eeuwigh raetbesluit.
Dus stont de Kerck, van Godt
Gewyt op bergen, voor 't gezicht
Van David, die haer zagh
Ontworpen in 't voorziende licht,
Op haeren schoonsten dagh.
Daer gaet de zanger aen den rey,
Verruckt in haeren lof.
Wat Keurfeest hem noit stof ontzey;
Hier vint hy rycker stof.

64—68 Toespeling op Psalm LXXVII:3.

TER BRUILOFT

VAN DEN E. HEER,

AERNOUT HELLEMANS HOOFT,

Ridder van Sint Michiel,

EN DE E. JUFFROU

MARIA VANDER HOUVE.

Zelden kan Natuur ontveinzen
Haren aart die node liegt,
Al vermomtze haar gepeinzen,
Schoonze loos een wijl bedrieght.

Ter bruiloft van A. Hellemans Hooft en M. vander Houve. Volgens den tekst in *Apollos Harp*, 1658, bl. 11.

Mr. Arnout Hellemans Hooft ondertrouwde 30 April 1655, oud 25 jaar, geassisteerd door Leonora Hellemans, zijne moeder, met Maria van der Houve, eveneens van Amsterdam, oud 26 jaar, geassisteerd door Josina van Offenburgh, haar moei.

De bruidegom, Schepen te Amsterdam, Commissaris van kleine zaken van 1656 tot 1661, van Huwelijkszaken in 1663, van Zeezaken in 1664, 1666 en 1669, van Assurantiën in 1670 en 1671, van de Wisselbank in 1670, was de zoon van Pieter Cornelisz. Hooft en van Leonora Hellemans. Hij stierf 25 Februari 1680, na hertrouwd te zijn met Anna Maria van Hoorn.

De bruid was de dochter van Robbert van der Houve en van Maria van Offenburgh.

Uit hun huwelijk werden 5 kinderen geboren.

Sperwers telen mus, noch spreeuwen;
Wolven geen onnozel lam.
Leeuwenesten voeden leeuwen.
Wilt van wilt, en tam van tam.
Zoek by d'oude merk noch teeken
Van dees waarheit, loop niet wijd
Blijf in Hollant, en die streeken
Van den onvervlogen tijt.
Die getuigt u, hoe een jonge
Arent, van der Muider borg,
Door de min tot roof gedrongen,
Uitvloog. Denk eens, in wat zorg,
Wereloze duiven vliegen,
Als de vogel van Jupijn,
Op zijn vleugels, van der wiege,
Volgt zijn vaders streek en lijn.
Hy doorsnuffelt alle landen,
En bezocht uitheemze lucht,
Rynstroom, bosschen en waranden.
d'Alpes kosten zijne vlucht
Niet beletten, met haar kruinen:
Hy ziet zee noch bergen aan,
Vlieten, wildernis, noch duinen:

9—10 Versta: gij behoeft hier geen bewijzen of voorbeelden van te zoeken, bij de Oudheid; zij liggen voor de hand.

14 *Van den Muider borg:* uit den geheelen samenhang blijkt, dat Aernout 't zij bij het leven zijns vaders, 't zij na diens dood — want de familie bleef nog één of twee zomers op 't kasteel — Muiden verliet, en in vreemde landen ging reizen; terwijl hij — zie vs. 42 — eerst na zijn terugkomst met Maria kennis maakte. — Dat *borg* hier 't zelfde is als *burg*, „slot," behoeft wel niet gezegd te worden.

19 *Van der wiege:* sierlijker dan: van de wieg af.

21—30 *Doorsnuffelt...., bezocht...., kosten...., ziet...., hout...., zag:* Waarom hier dat verspringen van den t. w. op den onv. verl. tijd en terug, zonder dat rijm of maat er toe dwong? Het bevordert de sierlijkheid niet en verraadt achteloosheid bij 't schrijven.

24 *D'Alpes:* opmerking verdient, dat Vondel — anders zoo zorgvuldig in het vertolken van alle uitheemsche namen van personen en plaatsen — den naam van dit gebergte doorgaans, geheel onvertaald, met een *s* schrijft.

27 *Noch duinen:* deze staan hier alleen om 't rijm; want een *arend*, die over de *bergen* vloog — zie vs. 24 en 26 — behoefde zich waarlijk om geen *duin* te bekommeren.

Po, noch Arno houd hem staan,
Noch geen Tiber. Parthenope
Zag hem drijven op zijn pluim:
Maar hy keerde zonder hope
Door het Hemelsblaauwe ruim,
Naar de Loir en d'oude Seyne,
Van de Seyne naar de Teems.
Valt mijn Hollant dan te kleine
Sprak hy, dat ik dus uitheems
Eeuwig omdwaal, door de wolken?
Beter in mijn vaderlant
Buit gezocht, dan vreemde volken
Te bespieden. Aan de kant,
Daar de Rynstroom loopt ten ende,
Zag hy flukx een kuische Duif
Zitten, onder de bekenden,
En bekoort door deze kuif,
Vlieght hy tienwerf om die *Houve*,
End'lijk valt hy uit de lucht,
Grijpt d'onschuldige, en de droeve,
Die van dootschrik kermt en zucht.
Och, waar vind ik een behoeder?
Helpme, och helpme nu, och, och,
Helpme, Zusters, Speelnoots, Broeder,
Och de lucht is vol bedroch.
Maar geen *Arent* past op 't kermen
Van een Duive. Hy vliegt heen,

30 *Drijven op zijn pluim:* men vergete niet, dat de beeldspraak voortdurend wordt doorgezet. Evenals een arend in de lucht een poos op zijn wieken *drijft,* zoo vertoefde *Arend* Hooft een tijdlang te Napels. „Hij bleef er *hangen*", zouden wij nog, in 't gemeenzaam gesprek, met een gelijke beeldspraak zeggen.

35 *Te kleine* voor *te klein,* om 't rijm; doch niet na te volgen.

38, 39 *Beter in mijn vaderlant buit gezocht:* deze uitdrukking geeft een opheldering van 't geen vs. 15 gelezen wordt. Hij vond den gewenschten *roof* niet buitenslands, en kwam dien alzoo in 't vaderland zoeken.

41 *Daer de Rynstroom loopt ten ende:* te Leiden. Waarschijnlijk maakte Aernout kennis met Maria, toen hij aldaar studeerde.

45 *Die Houve:* uit het rijm blijkt, dat de *ou* in dit woord, op zijn Fransch, als *oe* moet worden uitgesproken.

54, 55 *Hy vliegt heen, en vertroost haar:* versta: hij vliegt, met haar als zijn roof, heen, en" enz.

En vertroost haar, uit ontfermen:
Zijt gerust en wel te vreên,
't Is onnodig dat men zidder,
Daar geen onheil wert verwacht.
Geef u over aan den Ridder,
Als een vrucht van zijne jacht.
Vrees geen Arentsklaau of pennen:
Dees verscheurt de Duive niet,
Kunt gy slechts uw aart gewennen
Naar zijn lust en *Hooft*-gebied,
En uw moeders *Hoef* vergeten,
Alle uw droefheit is gesleten.

58 *Wert verwacht:* te wachten stond.
59 *Den Ridder:* van Sint-Michiel.
64, 65 Wederom woordspelingen, gelijk die in dit gedicht van 't begin tot aan 't einde voorkomen; doch zoo zij ergens op hare plaats zijn, dan is het in een vroolijk gelegenheidsstukje als dit, en niemand zal ontkennen, dat zij met bevalligheid en smaak zijn aangebracht en doorgezet.

TER BRUILOFTE

VAN DEN E. HEERE

JOAN SIX,

EN DE E. JOFFER

MARGARITE TULP.

CONCORDES ANIMAE.

Der kindren eer en dienst, hunne ouderen bewezen,
Van outs by heiligh en onheiligh wert geprezen,
En met den titel van Godtvruchtigheit gekroont;

Ter bruilofte van Joan Six en Margarite Tulp. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 548).

Jan Six, van Amsterdam, oud 37 jaar, ondertrouwde 2 Juli 1655 geassisteerd met zijn broeder Pieter Six, met Margarite Tulp, eveneens van Amster-

Concordes animae: d. i.: „eensgezinde zielen." Zie *Aen.* VI, 828.

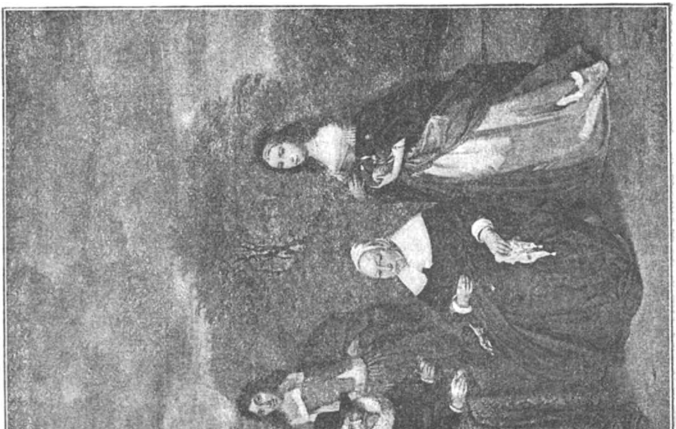

Dewijl hy tegens Godt om hoogh zich danckbaer toont,
Die d' ouders dient, en eert, als oirsprong van het leven
En wezen, aen het kint door hen van Godt gegeven;
Behalve 't geen de telgh van zijnen stamme deelt
Aen sap van deught en tucht, de spruiten ingebeelt,
En levende ingeplant, als Goddelijcke voncken,
Van kintsbeen met de melck der moeder ingedroncken.
Wat zaet van leeringen men dickwils vruchtloos stroy;
Dees hooftdeught zette in *Six* van zijne wiegh haer ploy,
En blonck in hem, en in zijn' eensgezinden broeder.
Wat eer, wat dienstbaerheit oit kint zijn waerde moeder
Van harte opdraegen kon, als een vereischte schult,
Die droegenze op aen haer, uit schijn niet, noch vergult
Met een geveinst gelaet, maer uit oprechte trouwe.
Wat was het een vermaeck, voor d'oude weduwvrouwe,
Zich dus te zien gedient, door haer gehoorzaam bloet!

dam, oud 20 jaar en geassisteerd met hare ouders Dr. Nicolaes Tulp, Burgemeester, en Margareta Vlaming.

In aanteekeningen, berustende bij den heer Jhr. Dr. J. P. Six te Amsterdam, leest men het volgende:

„A°. 1618 Januari 14 ben ik Jan Six geboren soon, van Jan Six en Anna Wymer, op een Sondach 's morgens ten 5 uren en een half, groot en kloek.

„A°. 1634 December 15 Is myn Huisvrouw Margarita Tulp geboren, dochter van Nicolaes Tulp en Margarita van Outshoorn, des avonts voor zes uren.

„1655 den 20 July ben ik met myn huisvrouw Margarita Tulp getroudt in de Nieuwe Kerk. Quod felix faustumque sit door D. Abraham de Rooy."

Uit dit huwelijk werden geboren: Anna (13 Juni 1656, st. 17 Nov. 1657), een tweeling, Jan en Nicolaes (geb. 16 Februari 1659, Jan st. 2 Maart 1659, Nicolaes 19 Maart 1659), Nicolaes (geb. 15 Maart 1662), Jan (geb. 25 Januari 1664, st. 26 Februari 1664), Anna (geb. 12 Aug. 1665, st. 23 Nov. 1672), Margarita (geb. 31 October 1666), Jan (geb. 8 Februari 1668), Maria (geb. 11 Aug. 1669), Christina (geb. 30 Sept. 1671, st. 24 Sept. 1672), Diederik (geb. 13 Februari 1674, st. 14 Aug. 1696).

Jan Six overleed te Amsterdam 28 Mei 1700; Margarita Tulp werd 23 Augustus 1709 in de Nieuwe Kerk begraven.

De schilderij, waarvan hierbij een reproductie gaat, is van Barent Grant en hangt in Buckingham Palace. Volgens den catalogus stelt zij voor „les fiançailles de Jan Six avec une fille du Docteur Tulp 1658." Zeker is het evenwel niet.

8 *Ingebeelt:* 't woord *inbeelden* wordt thans niet meer gebezigd dan als reflectiv. met het pron. *zich,* en beteekent alsdan: „zich een verkeerde voorstelling maken." Deze min eigenlijke zin is echter door tijdsverloop aan 't woord gehecht; hier wordt het nog genomen in zijn oorspronkelijke beteekenis van: „inprenten, ingieten."

14 *Zijn waerde moeder:* Anna Wymers, vroeger (1641) door Vondel bezongen.

De dagen uitgereckt, en zonder tegenspoet
Van wederspannigheit de weduwlijcke jaeren,
In 't keeren en in 't gaen, gelijck op twee pylaeren,
Gestut te zien, een heil dat niet gevonden wort
By tortels, troosteloos op haeren tack verdort:
Maer *Six* was 't niet genoegh de Moeder in haer leven
Te volgen; hy had lust haer graf deze eer te geven,
Na dat de Doot zoo lang haer' mont en oogen loock,
En zy verdweenen was, gelijck een damp en roock
Om hoogh aen lucht verdwynt. Hy overwoegh haer zorgen,
In 't vallen van den dagh, in 't ryzen van den morgen,
En hoeze in haeren tijdt, bekommert voor den zoon,
Uit duizent maeghden een zoo zedigh koos als schoon,
Een zuivre *Tulp*, het puick van allerhande bloemen;
Toen 't oogh op deze viel, die wy de Parle noemen,
In Grieksch en out Latyn, en niet onduitsch noch vremt,
Als met de bloem gepaert, haer' eigen naem bestemt,
Met uitgelezenheit van zedigheit en waerde,
Die van der Moedren aert, van weêrzy, niet veraerde.
Zy hing geduurighlyck aen haer Vrouw Moeders zy,
Gekent in 't zedigh kroost, de beste schildery;
Het zyze speelde of zong, op 't klincken van de snaeren,
Waer op de geest van *Six* ten hemel scheen te vaeren,
En met zyn moeders geest te spreecken van de Maeght,
Die hem, op haeren raet en zyn gezicht, behaeght;
Als eene aen wie hy hoopt zich zelven te verbinden,
Om in dat lieve bloet zyn moeders ziel te vinden,
Die hy verloren heeft; en zyn vrouw moeders naem
In een' herboren klanck te wecken, zoo hy quaem
Ontmoeten zyn geluck in deze *Margarite*.
O, zucht hy menighmael, dat 's hemels zegen vliete
En vloeje op mynen wensch, en ick den blijden dagh
Beleef', die Moeders wil geheel voltrecken magh,
In mynen trouring, lang dees Joffer toebeschoren,
Gelyck myn geest getuight. O waer die dagh geboren!
De Liefde ontsteeckt aldus des jongelings gemoedt,
Gelyck de vlam een torts. Al d' aders, al zyn bloet
Veranderen in vier, dat, krachtigh van vermogen,

De Parle: Margarita, de naam der Bruid, beteekent in 't Latijn parel en in 't Hollandsch: madeliefje.

Hem uitstraelt uit gebaer, en aengezicht, en oogen,
En niet te blusschen is, zoo lang het voedtsel vint.
Waer twee vereenigen, daer strengelt en verbint
De Liefde tien aen een; want ieder heeft zyn zinnen:
Doch lichter zal die bant op deze harten winnen,
En hechten, aengezien de wil in 't algemeen
Een heilzaem wit beooght: dat wit smilt veele in een.
Gestadigheit verwint. Zoo wort de draet volsponnen.
Haer Broeder heeft aldus den hoogen *Burgh* gewonnen.
Moskovisch ys noch sneeuw verkoelden noit den gloet
Van zyne ontsteecke borst, door 't afzyn aengevoedt,
Daer na gewellekomt, en by de liefste ontfangen,
Verquickster van het moede en afgestreên verlangen.
De trouwe min van *Six* verdiende oock 't echte pant
Te schencken aen zyn Bruit, te trouwen met haer hant
Die schoone wederga, hem toegeschickt van boven,
En schooner door haer deught. Op zulck een trouw beloven
De starren hen te zien, aen onzen Aemstelstroom,
In telgen uitgespreit, gelyck een vruchtbre boom,
Waerin de *Sixen* en *Outshorens* weder bloejen,
Waerin men *Vlamingen* en *Tulpen* aen ziet groejen,
Ten dienst van onze stadt en Hollants vryen Staet:
Terwijl de Bruidegom zyn Bruit en toeverlaet
Omhelst, en onderhoudt met vriendelijcke togen,
En dau en geur, uit tym van Poëzy gezogen;
Daer hy, by wylen, 't hart en zyn' verliefden geest
Met geuren sterckt, en witte en roode roozen leest
Op haere ontloocke wang; daer verf in verf verdreven,
Hem 't gansche jaer den May afschilderen naer 't leven.
De deught, aldus gevat in uitgeleze stof,
Veredelt haer waerdy met onwaerdeerbren lof.
Wat zocht de Bruigom 't oogh der Schoone te behaegen
Door parlesnoer, om aen den blancken hals te draegen,

60, 61 De zin is: waar *twee* trouwen, zijn er, dewijl elk van beiden zijn *vijf* zinnen heeft, *tien* aaneenverbonden.

66 *Haer Broeder:* de broeder der Bruid, die met een juffrouw Burgh getrouwd was.

77, 78 *Outshorens, Vlamingen:* de moeder der Bruid namelijk was Margareta de Vlaming van Outshoren.

84 *Witte en roode roozen leest:* haar blank vel en roode wangen kust.

90 *Door parlesnoer:* versta: door geschenken van parelsnoeren.

Om 't hooft, en om de hant? zyn parlevisschery
Is ydel: want de schoonste en eelste Parle is zy,
Wiens deught geen toisel hoeft, noch ydele cieraeden
Van baggen en gesteente of kraeckende gewaeden,
Vol parlen geborduurt, en styf van Indisch gout,
Zy leent van buiten niet, die d' ydelheit mistrout.
Geen ramp den bloessem van dit huwelyck verniele,
Een bruiloft, zonder endt, voor lichaem en voor ziele,
Die, even onverzaet, verlangen naer het zoet,
Dat lyf en ziel vernoeght, door 't onbegreepen Goet.

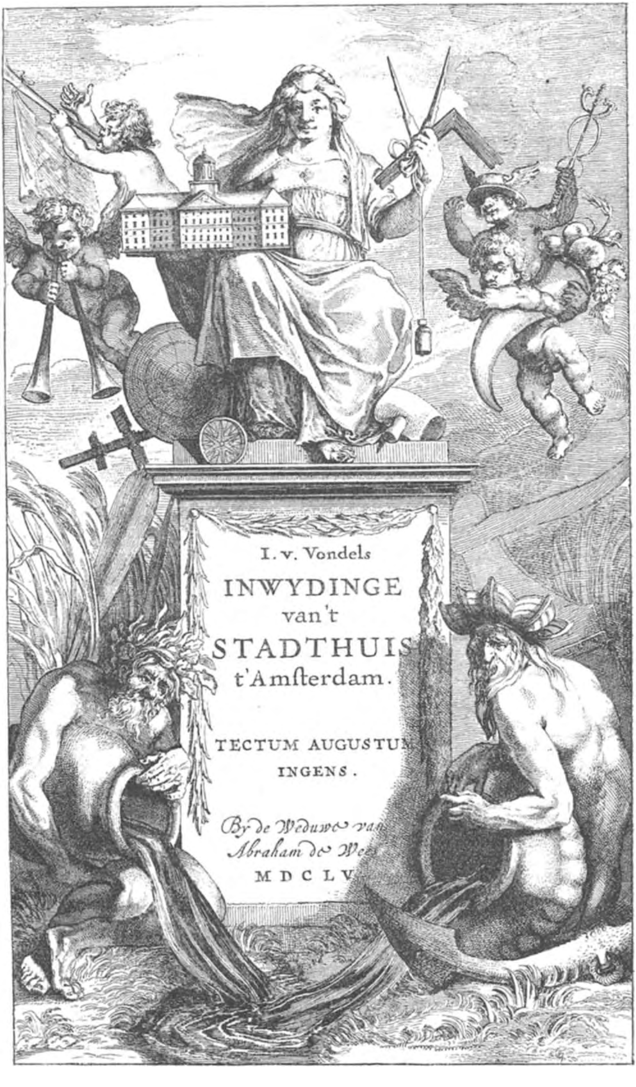
I. v. Vondels
INWYDINGE
van't
STADTHUIS
t'Amſterdam.
TECTUM AUGUSTU
INGENS.
By de Weduwe va
Abraham de We
MDCLV

INWYDINGE

VAN 'T

STADTHUIS

T' AMSTERDAM.

TOEGEIGENT

DEN E. E. HEEREN BURGERMEESTEREN EN REGEERDEREN DER ZELVE STEDE.

Tectum augustum ingens.

[Een groot en deftig gebouw].

Zie *Aen.* VII. 170.

Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave, in 1655 bij de weduwe van Abraham de Wees te Amsterdam verschenen (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 549).

INWYDINGE

VAN HET

STADTHUIS T'AMSTERDAM.

Gelijck nu d' ackerman de zeissen slaet in d' airen,
En heenstreeft, door een zee van gout en goude baren,
Zoo weckt ons Amsterdam, door overvloet van stof,
Om in den vruchtbren oeghst van zijnen rycken lof
Te weiden met de penne, en vrolijck in te wyen
De hooghtijdt van 't Stadthuis en burgerheerschappyen,
Met een de jaermerckt, die, met haeren open schoot,
Alle omgelege steên en bontgenooten noodt
Op 't heerelijck bancket van allerhande gading,
Die 't nimmer zat gezicht genoegen en verzading
Belooft, door zoo veel schat, gerief, verscheidenheên,
Als kunst en hantwerck hier nu stapelen op een.
Dat zoo veel duizenden, als sterck ter poorte indringen,
Zich spoeden naer den Dam, om 't wyfeest in te zingen,
In 't midden van ons vloên, den Amstel en het Y,
Met al de burgerjeught van d' oude en nieuwe Zy,
Op 't heldere geklanck der zilvere trompetten,
Het dondren van kortouwe, en maetklanck van musketten,
Het vliegen van de vaene, en luit triomfgeschal;
Terwijl elck element van blyschap juichen zal,
De hemel huppelen, en alle starretranssen
In 't ronde, als hant aen hant, rontom ons Raethuis danssen,

1—3 Versta: Amsterdam wekt ons, om, gelijk een akkerman die de zeisen enz.
8 *Bontgenooten:* namel. de andere steden van den Bond of Unie.
14 *In te zingen:* een fraai woord en even wettig als „in te luiden."
15 *Vloên:* vloeden, stroomen.
17 *Geklanck:* met het voorvoegsel *ge* als collect. voor den klank der gezamenlijke trompetten. Deze regels doen met hun klanknabootsing een zeer fraaie uitwerking.

De Bruit, daer 't al om danst, en die, zoo fier en ryck,
Op haeren schoonsten dagh en 't kussen, zit te pryck.
De Leeuw des hemels schynt de hooftstadt van de landen,
Wiens schilt gehanthaeft wort van leeuwen, onder 't branden
Te zeegnen, met een lucht, uit zyne keel gestort,
Te maetigen zyn vier, om frisch en onverdort,
De graftlaen en het loof der boomen te bewaeren.
De straelen van zyn maene en glinsterende hairen
En oogen steecken niet zoo vinnigh op ons hooft;
Als had hy dezen dagh en zyn triomf belooft
Een koele lentezon: want dit gestarnt, by vlaegen,
Den geest verstickende, door 't gloên der heetste dagen
En weecken, koestert nu den zanglust, en de Min,
En Oegstmaent gaet met lust, gelijck de Maymaent, in.
Ghy Heeren, die de Stadt, gelyck vier hooftpylaeren,
Met raet en wysheit stut, in 't rypste van uw jaeren,
Grootachtbre Vryheer *Graef*, en Ridder *Maerseveen*,
Oprechte telgh van *Pol*, en *Spiegel*, die 't Gemeen
Ten burgerspiegel streckt, gewaerdight ons gezangen
Te hooren, daer 't muzyck uw' intre zal ontfangen
Met blyschap op den stoel, en 't eerlyck wapenkruis;
Uw burgermeesterschap het ingewyt Stehuis
Vercieren, meer dan kunst, besteet aen witte marmers;
En d' oude burgery haer hoofden en beschermers
Begroeten, uit den drang, van overal vergaêrt.
De burgervaders zyn met recht alle eere waert.
De zwackheit van den mensch behoeft gestut te worden
Door loon, en straf, dit eischt gezagh, en wettige orden:
Gezagh en orden melt terstont het onderscheit
Van volck en burgerye en 't ampt der Overheit:

25 *De Leeuw des hemels:* de zon stond in het teeken van den Leeuw.

25—36 De zin dezer regels komt hierop neer, dat er, ofschoon men in de hondsdagen was, een aangenaam meikoeltje woei, zoodat de feestvierenden bij 't matige weer hun lust en vreugdebedrijven niet behoefden te matigen.

29 *De graftlaen:* sierlijk, voor „de boomen, langs de gracht geplant."

30 *Maene:* dit is de juiste benaming voor hetgeen men tegenwoordig verkeerdelijk *manen* noemt. De *maan* van een leeuw of paard is de verzameling zijner haarlokken.

39 *Vryheer Graef:* Cornelis de Graeff, vrijheer van Zuidpolsbroek. — *Maerseveen:* Joan Huydecoper, Ridder van Sint-Michiel, Heer van Maarseveen.

40 *Pol:* Joan van de Poll, zoon van Harmen Gysbertsz., Raad sedert 1646, Burgemeester in 1653. — *Spiegel:* Hendrik Dirksz. Spiegel, Raad sedert 1632.

Het ampt vereischt een plaets, en huis, hier toe gekoren,
Ten dienst der stede; aldus wort hier 't Stehuis geboren,
Uit een nootwendigheit, tot heil van 's burgers Staet.
Stadthuizen dienen dan alom ten toeverlaet
En vryborgh van het volck, dat, vry van alle zorgen,
Gerust zyn' handel dryft, en heenslaept op die borgen,
Het oogh der Vaderen, dat voor de kindren waeckt,
En toeziet, eer de storm de poorte en wal genaeckt.
Dus lydt het volck geen' last van schipbreucke, in 't verheffen
Der oorloghsbuien, die de burgerstaeten treffen,
En storten in den gront, ten zy 't de hemel schutt',
Die Heeren hanthaeft, en door zulcke pylers stut
Veel duizent huizen, als in een Stehuis gesloten,
Het hart van al de stadt en trouwe stadtgenooten,
Die 't hart bedancken, voor zyn' levendigen gloet;
Terwijl het al de leên der burgerye voedt,
In 't leven onderhoudt, veel honderden van jaeren.
Zoo staet Venedigh pal, in 't midden van de baren,
Als een metaele rots, na twalef eeuwen tijdts,
Bestreden van de pest, en dierte, en zoo veel stryts,
Gestreden met den Turck, en 't huis der Ottomannen
En Vorsten, tegens 't Recht der vryheit ingespannen.
Zoo blinckt de stadt, myn wiegh, gebouwt van Agrippijn,
Gelijck een halve maene, op d' oevers van den Rijn,
Na zestienhondert jaer, en toont haer lauwerieren,
Gestrickt in 't vreverbont met d' oude Batavieren.
Aldus stont Rome vast, schier zes paer eeuwen lang,
Eer 't Noorden met zyn byl, by haeren ondergang,
In 't ommewroeten groeide, en 't sloopen der gebouwen,
Gewortelt al te diep, te hardt om uit te houwen.
Al hanthaeft d' oppermaght, in oorloge, en gewelt,
De steden, eeuw op eeuw, haer paelen zijn gestelt,
Haer oude stuit in 't endt, gelijck des menschen leven.
Wat menschen bouwen, wort geene eeuwigheit gegeven.
Wie iet geduurzaems zoeckt, die heff' zyn hart omhoogh.
Men kan niet zekers hier beschieten met ons oogh.
  Hoe 't Raethuis by het hart met reden wort geleecken,

78 Dit slaat op 't verbond tusschen Civilis en de Agrippinensen (Keulenaars) tegen de Romeinen gemaakt. Zie TACIT. *Hist.* IV:65, 66.

88 *Met ons oogh:* versta: „met het menschelijk oog."

Waernaer de vyanden der burgervryheit steecken
Met heimelyck geweer, en laegen, en verraet,
Of inbreuck van de poorte, uit openbaeren haet;
Dat bleeck, toen Beuckels rot haer moedernaeckte waerheit,
Het licht der logentaele, als een herbore klaerheit,
Wou planten op den Dam, ten trots van 't wapenkruis;
Gelyck de Schilderkunst, op 't afgebrant Stadthuis,
Getuighde menigh jaer: dat bleeck, toen d' eerste Gallen
Na 'et winnen van de Stadt, noch zochten t'overvallen
Het Roomsche Kapitool, beletter van hun kans;
Daer Manlius zoo braef, gewaerschuwt van de gans,
En haer verbaest geschal, het burgerrecht verweerde,
Door 't overschot des volcks, en Brennus heirkracht keerde,
Die, zeven maenden langk, verrijckt door roof en buit,
Most slaecken zijnen roof, op 't Kapitool gestuit.
 Gelyck Heer Gysbrechts stadt van visschers is begonnen,
Door haer gelegentheit, en na heeft aengewonnen,
Zoo wert haer Raethuis oock tot driewerf weêr verzet.
Het eerste stont daer 't Y zich uitstreckt in zijn bedt,
Met biezen, riet en helm geboort, van wederzijde;
Daer d'Aemstelheer, van outs, de zeekapelle wydde,
Ter eere van Godts Helt, Sint Olof, die zijn' troon
In 't Noorden had gebouwt, en wien de martelkroon
Met recht wert toegekeurt: want toen hy onder d'Ieren
Tot kennis quam van Godt en Christus kruisbanieren,
En in Nieuw Megen sprack d'orakels van Godts mont,
Liet hy zich Kerstenen, en wasschen op de vont,
Van 't heiloos Heidensch slym. Dus zuiver, en herboren,

93 *Beuckels rot:* de Wederdoopers, die in 1535 de stad poogden te overweldigen.

96, 97 Dit ziet op eenige schilderijen, op welke de aanslag der Wederdoopers was afgebeeld en die in den brand van 't oude Stadhuis verloren waren gegaan.

106 *Na:* naderhand.

108 *Het eerste stont,* enz. Dit is een loutere gissing, zoo geen bepaalde onjuistheid. De kapel van Sint-Olof, nu de Oudezijds Kapel, was ongetwijfeld zeer oud, en men heeft daartegenover zware overwulfde kelders gevonden, waarin groote ijzeren ringen of traliën plachten te zijn: — intusschen is het niet waarschijnlijk, dat er, in de dagen toen Amsterdam nog anders niet was dan een Heerlijkheid des Heeren van Amstel, reeds een eigenlijk gezegd Raad- of Stadhuis zou bestaan hebben. Van het zoogenaamde „oude Stadhuis op de Plaatse of Dam" weet men, dat het reeds bestond in 1410.

115 *Nieuw Megen:* Nijmegen.

Zocht hy Godts dienst en Kruis te planten by zijn Nooren,
En, die een Koning was, verkondighde het licht,
Waer voor de zon en maen en steile Noortstar zwicht.
De maght der afgoôn raest, en, als een stroom gedreven,
Bejegent hem in 't velt, daer hy getroost zijn leven
En kroon ten beste schenckt aen Christus kruisaltaer,
Geheilight door het bloet van zulck een' martelaer.
Het tweede Raethuis stont, daer nu de kant gesleeten
Wort van het waterrack, dat, naer den Dam geheeten,
Allengs ten Zuiden, van het Y, te rugge springt,
Tot daer de middensluis en duicker 't water dwingt,
Of weder uitgiet, als de stercke wint van 't Zuien
Den Aemstel viert den toom, en afjaeght met zijn buien;
Gelijck de stroomen staen ten dienst van weêr en wint,
Naer dat der winden Vorst hem uitlaet, en ontbint.
Men zagh de derdemael het Raethuis weêr verrezen,
Als of Natuur den gront had met haer hant gewezen,
Daer Kalverstraet en Dijck noch uitzien naer den Dam,
En reicken aen de merckt, daer 't Sticht ter merreckt quam,
De Goier, Aemstelaer, de Veene- en- Waterlander.
Zy staplen vrucht en vee en zuivel op elckander,
Gevogelte, en gewas, en wat de nootdruft eischt,
Ter liefde van 't gewin, daer 't al om draeft, en reist,
En vlet, en vaert, en woelt; terwijl de burgeryen,
Van d' eene aen d' andre weeck, by deze merckt gedyen,
En kelder en schappra, met opgepropten schoot,
Bezorgen, als de mier haer hol, voor hongers noot.
De Koning van de Stadt, wiens kruin 't gewelt zou tergen:
Verkoos Tarpeius bergh alleen, uit zeven bergen,
Omtrent den Tiberstroom, en zijne waterkolck,
Om daer den adelaer en stoel van 't strijtbre volck,
Als op den vryburgh van 't Gemeene best, te planten,
Dat tegens al de maght der weerelt zich zou kanten.
Dus rees het Kapitool, op dezen steenen bult,

136 *De merckt:* de markt op den Dam.

143 *Schappra: schapperade* is samengesteld uit *schap*, dat „plank" beteekent, ('t Fr. *échoppe*) en *raai* ('t Fr. *rayon*) „straal, rij." 't Is alzoo: een „rij planken," vandaar: „een kast met planken, een etenskast."

145 *De Koning van de Stadt,* enz.: Romulus, koning van Rome.

151 *Steenen bult:* rots, berg.

Van Romulus met riet gedeckt, en na vergult,
Gelijck een gouden bergh, om, in het onderdaelen
En opstaen van de zon, de zon ten trots te praelen;
Een eer, waer voor de bergh den vader Numa danckt,
Zoo lang 't Romainsch gebiet, dat nimmer zackt, noch [schranckt,
Maer op zijn wyze duurt, de weerelt zal verduuren;
Terwijl de Noortsche byl en heirschap Remus muuren
En menigh trots gevaert, gelijck een steenrotsduin,
Noch noit begraven kon, in 't omgewroete puin.
  De Raeden van de Stadt vier van hun leden zetten,
Graef, Wavren, Maerseveen, en Geelvinck, om te letten
Op 't voorgebeelde ontworp van 't Raethuis, wijs en rijp
Beraetslaeght, en bepaelt in zyn vereischt begryp,
Bespiegelt door en door, in 't oogh der Trezoorieren
En Burgermeesteren, tot dat uit meer papieren
De waertste tekeninge, en d' eelste niet ontbrack,
Waeraen de breede Raet in 't endt zijn zegel stack.
  De Raet van Amsterdam verkoos, met rijpe reden,
De plaets van 't out Stadthuis, nu moede, en afgereden,
Van hoogen ouderdom, en arbeit, zorge, en last;
Als 't midden van de stadt, het hart in 't lichaem, past,
Gestut van wederzy met heur vermaerde stroomen,
Om af en aen in zee, of aen den Ryn te komen,
En Schelt, en Wael, en Maes, buurinnen van den Ryn,
Verheerlijckt door de steên, waer van zy voesters zijn.
Hier keert ons trots gevaert zyn aenschijn naer het Oosten,
Den opgang van de zon, die d' aerde komt vertroosten,
Verquicken met haer' glans, waer naer elx oogh verlangt.
De slincke vleugel deckt de Noortzijde, en ontfangt

152 *Na:* in later tijd.

156 *Dat nimmer zackt, noch schranckt:* hier spreekt de Roomsch-Katholieke. *Schranken:* wankelen.

157 *Op zijne wijze:* als geestelijke mogendheid.

159 *Steenrotsduin:* min gelukkige samenstelling. Vondel heeft, als meermalen, *duin* voor „verhevenheid in 't algemeen" genomen en men hebbe dus te verstaan: „een verheven steenrots": met welke hier de *petra* bedoeld wordt, waar de Katholieke Kerk op gegrondvest is. De geheele zin is echter niet zeer helder.

166, 167 Versta: totdat men, uit meer ingeleverde ontwerpen, datgene gekozen had, 't welk de meeste waarde bezat.

Den offer uit der zee; de rechte deckt den zegen
Van Beurze en vliet, van wien dees zeestadt heeft gekregen
Haer' naem, de weerelt door gevlogen, en bekent,
Zoo wijt zy 's weerelts oeghst op alle merckten zent,
En inhaelt uit der zee, met overlade kielen
Gestuurt van Watergoôn, en snelle waterzielen,
Die, schuw van weide en ploegh, in zee te weide gaen,
En danssen op den rugh van vader Oceaen.
  Maer 't weifelende lot, dat noit zijn rust kon houwen,
Quam 't rustigh raetsbesluit des Aemstels, onder 't bouwen,
Bespringen, slagh op slagh, niet anders of de Nijt,
Die schendige Harpy, uit wrevel, schimp, en spijt,
Het nootwerck scheuren wou, en met verwoede klaeuwen
Der Burgermeestren gunst verbystren, en verflaeuwen,
En dwingen af te staen van dezen arrebeit,
Zoo noodigh, en zoo nut, gevordert en beleit
Door opzicht en het oogh der meestren, die bedreven
Steenhouweren hun maet en wet en regel geven;
Dies 't uurwerck van dien bouw gestadigh schynt te gaen,
Van hant tot hant, gelijck de wyzer, op zijn raên,
De ronde doet, en past op klockeslagh en uuren,
Zoo net, gelijck de zon om hoogh haer' loop kan stuuren.
Gestadigheit verwint. Al draeit de wyzer kort
Den dagh om, niemant merckt dat hy bewogen wort.
  De Nydigheit zocht eerst de poorten stil t' ontgrendelen,
En daeghde, uit eenen mist, voor stadt op, met haer vendelen,
Door Amsterdam betaelt, en van den haenekraey,
Ontdeckt, eer 't nachtgedroght belande aen wal, en kaey,
Dat van verbaestheit zwichte, in ste van aen te vallen;
Toen al de burgery 't geschut voerde op de wallen,
En blanck in 't harnas blonck, gelijck een ysre rots,
Die geenen aenstoot vreest, den Oceaen ten trots.
  Noch rustze niet, maer streeft naer d' onbevrozene oorden,
En hitst met volle kracht den blaesbalgh, uit den Noorden,
Op dijck en dammen aen, dat Hollant schud, en yst.
De zee verlaet haer bed. De springvloet wast, en ryst,
En overschryt haer peil. De waeckende Aemsterlanders

186 *Watergoôn, en snelle waterzielen:* stuurlieden en rappe varensgasten.
205—210 Dit ziet op den aanslag van Willem II op Amsterdam.
213—238 Dit ziet op den hoogen watervloed van 't jaar 1651.

Aen 't zweeten, in dien noot, met schuppe en zoôn, niet [anders
Als warenze getroost den springvloet van Neptuin
Het hooft te biên, gelyck een strantbeer van arduin.
Neptuin, hier tegens aen, wil toonen dat geen zoden
Vermogen zyne vorck en opgepreste Goden
Te stuiten, op den toght; ontziet noch dijck, noch pael,
Noch eicke planck, en komt u, boven Outewael,
Geborsten in de weide, en, bruizende op zijn riemen,
Vaert voort, en zackt, en ryst, en valt in 't meer van Diemen,
Zet hofsteên, vee, en vrucht in 't water, dat wel eer,
Zijns ondancks, ruimen moest den boezem van zyn meer,
Daer d' Amsterdammers, die hier lucht en adem schiepen,
Al morrende om 't stehuis, nu huis en hof verliepen.
Het open Aemsterlant, de polder rontom heen,
Al 't vlacke velt lagh blanck, tot in het Sticht en 't Veen
Geleeck een bare zee. Men kon het meer van Leiden
En Haerlem, stroom noch sloot noch wegen onderscheiden.
De hoybergh berghde 't vee. De droeve huisman stack,
Met vrouwe en kindren, 't hooft gedootverft uit het dack,
In 't uitgemaelen meer. Onwetenden aen 't schelden,
En 't kostelijck stehuis de lantscha most ontgelden.
Na zulck een zeestorm woelt het zeezieck Brittenlant.
De Faem gewaeght hoe dit de waterketen spant,
Van Doever af aen 't hooft te Kalis, en zijn krammen.
De hoop van Londen vischt een net vol Amsterdammen.
Karthage en Rome zien elckandre grimmigh aen,
Als leeuw en tigerdier. Alle oorloghsvensters staen,
Als Plutoos blicken, root van gloet en zwavelvlammen.
Zy treên in 't waterperck, als strijtgezinde rammen,

237 *'t Uitgemaëlen meer:* namel. de Diemermeerpolder, die ondergeloopen was. *Onwetenden aen 't schelden:* versta: zulk slag van lieden, als, der zake onkundig, altijd de schuld maar werpen op het Bestuur, weten deze overstrooming ook aan de Stadsregeering.

239—260 De oorlog met Engeland in 't jaar 1652.

241 *Kalis, en zijn krammen:* de oorlogsschepen die 't Kanaal bezet hielden worden vergeleken met een keten, over 't Kanaal gespannen, en te Dover en te Calais, als aan *krammen* vastgelegd.

242 *De hoop van Londen vischt een net vol Amsterdammen:* te Londen hoopt men zich te verrijken door den buit, op Amsterdam en andere zeesteden behaald.

Of stieren, dol van wraeck, en nimmer stootens moe,
Hervatten strijt op strijt, en stooten vreeslijck toe;
Terwijl hun schuim en bloet ontloopt, en, in 't vertoornen,
De herders toezien, hoe zy, met gewelt van hoornen,
Elckandre gaen te keere, en booren door de huidt
In 't vleesch, en ingewant, en menigh toestoot stuit
Op ribben, en gebeent. d' Een pooght, met d' achtervoeten
En klaeuwen, stof en zant in 's vyants oogh te wroeten,
Van achteruit te slaen, te stuiven voor den wint:
En d' ander slingert fel den staert om, en verblint
't Gezicht des vyants vast, met heene en weêr te zwaejen.
Zy loejen schrickelijck, en wenden zich, en draejen,
Tot dat de worstelstrijt en dagh zyn ende neemt,
En ieder wenscht om rust, in zijnen eigen beemt.
  Geduurende dien storm en stryt der worstelaeren,
Vernam men hoe om hoogh Saturnus quam gevaeren,
Op bey zijn vleugels, schier gesleeten van de vlught:
En zwevende rontom den Dam, in onze lucht,
Met zijne scherpe zeîn, waerme hy d' eeuwen maeide,
Het uurglas op zijn hooft, de grijzaert d' oogen draeide
Naer 't afgeleeft stadthuis, oft eer zijn overschot,
Gereten, onderstut, verminckt, en half verrot,
En evenwel, ter noot, 't verblijf der Amptenaeren,
Om schrift, gerief, en schat, en diensten te bewaeren.
Wat, ben ick, zeght hy, dan mijn kracht en zickel quijt,
Dat dit bouwvalligh dack mijn' ouderdom verslijt,
En wacht het noch gerust, als leggende op zijn sterven,
Dat menschenhanden voort het slechten, en bederven?
Ick wil een' korter gangk met dit geraemte gaen.
  Zoo spreeckt hy, en verzinckt in 't smitshol van Vulkaen,
Beveelt hem 's middernachts dien ouden romp te sloopen.
Vulkaen, toen 't nachtglas net ten halve was verloopen,
De wachters, van den slaep beschooten, stom en stil,
Vergaten hunne wacht, voltreckt Saturnus wil,
Ontsteeckt het zolderveen van boven, met zijn voncken.
Het veen geraeckt in brant, dat eertijts lagh verdroncken:
Dus brant het vier den balck, den zolder, en het dack.

278 De brand kwam aan te twee uren na middernacht.
281 Versta: ontsteekt de turf die op zolder lag.
282 *Dat eertijts lagh verdroncken:* namel. het lage veen.

De gansche stadt waeckt op. De vlam ging op, en stack
Het torenbuskruit aen. Nu rusten geene bedden.
De trousten schieten toe, en reppen zich, en redden
De brieven, boecken, gelt, trezoor, en banck en schat;
En bergen in dien brant de ziel der gansche stadt;
Terwijl de vlam in top blijft weiden, als een wonder,
Uit gunst, die 't vier ons droegh, dat tijt gaf, om van onder
Te redden have, en goet, ten oirbaer van 't Gemeen.
Dus liet Vulkaen hier niets dan muurwerck, puin, en steen,
Waerna de Bouwkunst breet haer vleugels ging ontvouwen,
De nieuwe fenixpluim en kroon van 's lants gebouwen,
Als ryzende uit den grave en d' assche en 't lijck van 't out,
En een geduurzaemheidt van eeuwen toebetrouwt.
  Maer 't is aenmerckens waert hoe Godt zich openbaerde,
In 't midden van die vlamme, en door zijn zorgh bewaerde
De hooge steigering, rontom 't begonnen werck,
Toen vlam en roode gloet den lesscher viel te sterck,
Met zijne tong, voorwint, alree de masten leckte,
En blaeckte, en eene wolck van smoock het volck bedeckte,
Daer Stalpaert, op zyn wacht, gelyck Brantmeester, stont,
En zagh het gaepend vier, zijn' vyant, in den mont.
Hy sterckt het tegenweer, dan onder, dan van boven.
De ledren eemer bluscht al kissende den oven
Van 't grimmigh element, dat schricklijck kraeckt, en knerst,
En niet een kant noch steen van 't nieu gestichte berst.
Waer zulck een heiloos ramp tot dit gevaert geslaegen,
Het was om 's bouwers glans uit al zyn werck te vaegen,
Den moedt der Overheit te kneuzen van verdriet,
Te schenden 't aengezicht, daer al het lant op ziet.
  Een voorspoock scheen voorheene ons in te willen prenten
Den opgang van dien brant, toen heele regementen
Van rotten zich verbaest begaven op de vlught,
Drie dagen voor den noot, gelijck van eene zucht
Tot haer behoudenis al heimelijck gedreven,
En, boven ons begrijp, dit ondier ingegeven,

285 *Nu rusten geene bedden:* nu blijft niemand rustig op zijn bed.
301 *De masten:* of palen van den steiger om 't nieuwe gebouw.
303 *Stalpaert:* met van Campen, bouwheer van 't stadhuis.
306 *Al kissende: kissen* is 't geluid, 't welk men hoort bij 't indompelen van gloeiende stoffen in koud water.

Dat, vroeger wacker, eer zyne ongevallen vat
Dan ons vernuft, dat traegh, tot kosten van de stadt,
Voor 't naeckende onweêr duickt. Hoe onvast staen dees
[gronden:
't Geluck der steden is aen 't out stehuis gebonden:
Men vraege Schelt en Eems; zy hebben 't ons geleert
Hoe met den raethuisbouw 't geluck der steden keert.
De bouwer van 't Stehuis wist noch van geen verhuizen,
Toen schon de bouwplaegh flux een' watervloet van muizen
Op Hollants kusten aen. Dit heir, in 't lang en 't bree,
Geslingert staert aen staert, quam dryven over zee,
Van 't Noorden, op ons strant. Hier baet geen tegensportelen.
Zy knaegen hoy, en gras, en klaver, met hun wortelen
En groente en steelen, af. De geest des beemts verdwijnt.
De lantheer, by gebreck van voêr en klaver, quijnt.
Men troost hem dat de scha der muize 't lant zal baeten,
En zy een' gouden tant in velt en weide laeten;
Gelijck het naeste jaer de muizescha vergoedt,
Met driemael zoo veel winste, en weide in overvloet:
Maer 't ryzend Raethuis wort met smaet en hoon bejegent,
En houdt een zelve streeck, zoo hoogh als 't nu, gezegent
Van al de burgerye, een ieders oogh behaeght,
En d' eer van al de stadt in 't staetigh voorhooft draeght.
De Kerck van Sint Kathryn, gelijck menze innewijde,
En bouwde tot Godts eer, bekleet de slincke zyde,
Een ryck gebouw, waeraen de Heer van Purmerent,
Heer Eggaert, by 't geschrift voor bouwheer noch gekent,
Den eersten grontsteen ley, dies wy zijn eedle rancken
Gehouden zijn met lof, voor 's vaders deught, te dancken.
Wie Amiëns bezoeckt, dat hy zyne oogen sla

321—324 Versta: de bewering, alsof de voorspoed eener stad aan het bestaan van het oude Stadhuis verknocht was, steunt op onvasten grond: — Antwerpen en Embden hebben bewezen, dat het geluk eener stad juist gelijken tred houdt met den aanbouw van een nieuw Raadhuis.

325 *Verhuizen:* namel. uit zijn werk. Zie vs. 310.

331 *De geest:* het leven, de ziel.

337 Versta: maar toch ziet de bijgeloovige [menigte in die muizenplaag, evenals in de vooraf genoemde rampen, een bewijs dat de voorgenomen bouw Gode ongevallig is.

341 *De Kerck van Sint Kathryn:* de Nieuwe Kerk.

347—351 De Nieuwe Kerk werd gebouwd op 't voorbeeld van de Hoofdkerk van Amiens.

Op 't grootste kerckgesticht, de rechte wederga
Van Eggaerts arrebeit, en lette of ons pylaeren
Gewelf en kooren min den bouwlust openbaeren
In Hollants Graeflijckheit, dan in het Konings Rijck,
Den Grave in majesteit en maght al t' ongelyck.
Het heerlijck orgel noot geen dwaze zangverquisters,
Maer Wyzen, op 't bancket van veertien paer registers.
Vier orgeldeuren noôn alle oogen, door de gunst
Van Bronckhorsts tekengeest en schoone schilderkunst,
Hem van Natuure alleen miltdaedigh ingegeven.
Men ziet hier geene verf, maer louter ziel, en leven,
Daer Saul zit te paerde, en David voert het hooft
Van Goliath, den Reus, gelijck hy wort gelooft,
Om zulck een trotse daet, en ingehaelt van rejen,
Die, zingende in triomf, den helt ter poorte inlejen,
En wetten Sauls haet, en kroonzucht door dien zang,
Bezuurt van Jesses zoon, zoo veele jaeren lang.
Men ziet, daer Davids harp en snaer den Godtvergeten
En dollen Saul streelt, hoe eerloos en vermeten
De Haet dien jongeling den schicht toedryven wil,
Terwijl hy dien ontduickt, en balling wort al stil,
Tot dat een flux soldaet hem bootschapt, hier beneden,
Hoe Saul op den bergh, van wanhoop overstreden,
Na zulck een nederlaegh, met zijn verwaete ziel,
Op drie verslage zoons, in zijnen degen viel.
Op dat men het gevolgh aen deze keten schakel',
Vraeght David Godt om raet, daer Abjathar 't orakel
Zal spellen, uit den glans van 't heiligh borstgesteent,
Dat hem naer Hebron wijst, die Sauls doot beweent.
Wanneer de dubble deur van 't orgel hangt geslooten,
Wort David, daer hy knielt, gezalft, en overgooten
Ten Koning, over 't huis van Juda, toen die stam

352 *Al t' ongelyck:* hier voor: ongelijk grooter.
356 *Bronckhorsts tekengeest:* Jan van Bronckhorst, in 1603 te Utrecht geboren, oefende zich eerst in het glasschilderen, zoo hier te lande als te Atrecht, bij Peter Mathijs en te Parijs bij Chamu. Vervolgens in kennis gekomen zijnde met Cornelis Poelenburgh, bekroop hem de lust om zich als deze een naam te maken in het schilderen met olieverf. De orgeldeuren zoowel als eenige glazen der Nieuwe Kerk zijn door hem beschilderd.
360 *Hy:* t. w. David. — *Gelooft:* geprezen.

Te Hebron, met gejuich, op deze staetsi quam,
Waerop d' eenstemmigheit van uitgeleze keelen,
De joffers en de jeught, met zingen, dans, en speelen,
En cyter, en tamboer, en rinckeltuigh, en luit,
Verheffen haeren galm, die aen den hemel stuit.
Graef Willem, tot den stoel des lants, van Godt geschapen,
Beschenckt, in 't Noorder glas, met haer doorluchtigh wapen,
Dees stadt, waerover hy, als wettigh Graef, regeert;
Waerna Maxmiliaen, Roomsch Koning, hoogh ge-eert,
Haer' wapenkruisschilt kroont met diamante straelen,
En parlen van zijn kroone, om eeuwighlijck te praelen,
Als met een danckbaer merck van zijne majesteit,
Voor Ridder Boelens gout, en 's helts grootdaedigheit,
Ten dienst van zijnen Heer, voor ieders oogh, gebleecken;
Een eer, die blijft, en duurt, als 't brosse glas zal breecken;
Gelijckze oock op de kruin des Westertorens blinckt,
En blincken zal, zoo lang de zon verrijst, en zinckt.
In deze hooftkerck gaet de Batavier ten grave
Naer Galen, die de Doot wou kiezen, eer dan slave
Te worden op de zee, geboeit aen 't Britsch gebiedt,
Daer hy op 't Midlantsch meer den brant in 't buskruit schiet
Van 's vyants zeekasteel, en leert hem, op de baren,
In weêrlicht roock en smoock, in Plutoos hemel vaeren,
En stuiven, recht voor wint, om in dien waterbrant,
Als voorbo, naer den Teems, en 't vyantsch Brittenlant,
De tijdinge aen het hof van Withal zelf te draegen.
Hetrurie en Livorne en 't zeestrant zal gewaegen,
Veele eeuwen na zijn doot, hoe stout dees watervorst
Den vyant boort aen boort groothartigh klampen dorst,
Gelijck een oorloghshelt, uit louter hart geschapen,
Waerom de grafzerck noch gekroont hangt met zijn wapen,
En ridderlijck geweer, en met de vaen bedeckt,
Terwijl dit lijck de deught der levenden verweckt.
De Waegh, aen deze zy voor 't Raethuis, weet den zegen
Van 's weerelts koopstadt net maer nimmer af te weegen,
Door toevloet van de vaert. Zy voert met haer gewin,

392 *Ridder Boelens*: Andries Boelens.
413 *De Waegh:* in 't begin dezer eeuw weggebroken, om aan Lodewijk Napoleon, die 't Stadhuis in koninklijk paleis had omgeschapen, een ruimer uitzicht te verschaffen.

De stede een' Potozy van daeghlijx zilver in,
Door twee paer poorten, als om strijt, van vier gewesten,
Om Hollants vryen Leeuw te weeliger te mesten,
In uitgemaelen meer, of duin, en poldergras.
Hier groeit het Hollantsch hart. Hier zwelt de zuiveltasch,
Van zilver, en root gout, en vriendelijcke schyven,
Die, by gevaer en noot, onze oorloghszenuw styven,
En leeren dat men licht den Amsterdammer terght,
Maer zijn gedult den krijgh niet ongewroken verght,
Zoo lang de schiltwacht waeckt, en hier, langs steene trappen,
Gewapent nacht en dagh, de waeghtrap op zal stappen,
En uitzien, vroegh en spa, en luistren of 't Stehuis
Geen laegen wort geleght, ten schimp van 't wapenkruis.
  De Vischmerckt woelt vooruit, en leeft van spartelvisschen,
Schaft stroom- en- zeevisch, en bezorght de burgerdisschen
Met allerhande teelt van 't vochtige element,
Tot 's levens onderhoudt. Het Gilt was hier gewent
Sint Peters feest, van outs, met kroonen te vereeren,
Te zingen, hant aen hant, naerdien 't zich moet geneeren,
Als 't Galileesch geslacht, by 's hemels zegening,
En 't uitgeworpen net, dat 's waters vruchten ving.
  De Beurs [daer d'Amstel stuit, en door vijf steene boogen,
Met waterpylen schiet, als van een pees gevloogen,
Wanneer het water valt, en adem haelt in 't Y,]
Ontfangt den burgerzwarm van d' oude en nieuwe Zy,
En al het uitheemsch bloet, dat 's middaghs hier te gader
In eenen boezem vloeit, en uit zoo menige ader
Gevloten, leven geeft aen 't lichaem van 't Gemeen.
Hier wort Merkuur gedient, geviert, en aengebeên,
Met zijnen slangestock, en vleuglen aen de hielen.
Hier zweet het koopmans brein, gepropt van vrachten, kielen,
Papieren, wisselkansse, en munte, en beurskrackeel,
En winninge, en verlies. Elck grijpt naer 't beste deel,
In schipbreuck, havery, verzekert kist, en packen,
En berght zijn have en 't lijf op masten, en op wracken.
De weiflende Fortuin smyt blindling 's weerelts goet
Te grabbel in den drang. De rijckdom styft den moedt

429 *De Vischmerckt:* bij 't bouwen der nieuwe Beurs verplaatst.

437 *De Beurs:* de oude Beurs, aan 't einde van 't Rok-in, en toen nog van den Dam door geen gebouwen afgescheiden.

Des koopmans, door het lot, zoo rijck hem toegevallen.
Dan steigeren om strijt de gevels, poort, en wallen,
En torens hemelhoogh. De Staet en burgerdraght
Getuigen van 't geluck, door schattingen, en pracht.
Gewinzucht propt de breede en lange galerijen,
Die brommen in 't vierkant, gelijck een korf, vol byen,
En uitgelezen geur, gewonnen op het velt.
Dan roept de Beurs zich heesch: waerheen met al uw gelt,
O geltrijck Amsterdam? mijn nissen zien uw draeven,
En missen midlerwijl haer driemael twalef Graven,
Uit klaren marmersteen te klincken, tot een eer
Van 't koopmans Kapitool. Of magh my nimmermeer
Gebeuren dit geluck, het welck mijn Beursgenooten
Verdienden, die het gout met heele schepen gooten,
In uwen open schoot door kommer, zorgh, en zweet,
Ten bouw van uwen Staet, en 't vrye lant besteet?
Vijf hooftgebouwen, hier in 't ronde te bereicken,
Uit 's mercktvelts navelpunte, is geen onkenbaer teiken
Van majesteit, en maght, die nu doorluchtigh blijckt,
Naerdien de Dam in naem Sint Markus plaets niet wijckt,
Noch zelf het velt van Mars, zoo wyt befaemt by [d'ouden,
Die Rome, in zijne kracht en middaghglans, aenschouden,
Toen, Cezars erfgenaem, August, in vollen vre,
Het heiligh Kapitool in zijn triomfe opree.
Hoe luchtigh kan men nu op 't mercktvelt adem scheppen,
En ieder 's mercktdaghs zich, op zulck een ruimte, reppen,
In alle stallingen, en inkoop, en verkoop;
Daer volck en burgerdrang en huisman, in den hoop,
Vast veilen, loven, biên, en afslaen, en besteden,
Verkochte waeren laên, op burrien, en sleden,
Of torssen op den hals, of onder hunnen arm,
Of krujen op het radt. Geen wackre byenzwarm
Is drocker op het velt, en in de honighkorven,
Wanneer de boeckweit bloeit, die doot lagh, en gestorven,
In d' aerde, eer klont en zon en dau haer leven schenckt,
En naer dien eedlen geur de honighzuigers wenckt.

462 *Haer driemael twalef Graven:* de zes en dertig Raden. *Graaf* staat hier voor „regeerder."

Hier is de wandelstreeck van Amsterdamsche Heeren
Wethouderen en Raet bekommert met regeeren,
En deftigh staetgespreck. De koopman luistert hier
Naer luchten uit der zee, en zamelt uit papier
Den zin der letteren, van overal geschreven.
Dan valt, dan ryst de merckt. Hier is een schip gebleven,
En ginder een belant, dat met Turckyen sloegh,
De roofgalajen brande, of binnen Tunis joegh,
En 't roofnest, out Algiers, noit zat van schepeplonderen.
Dan hoort men hier van 't Y een' oorloghsman opdonderen,
Of vlooten uit de Straete, of van de Spaensche kust:
Dan groeit het koopmans hart, nu zeker, en gerust,
In zijn bekommeringe, en danckt Godts weêr en winden
En watren, die by storm zoo menigh schip verslinden.
De rijcke zee is nu niet rijcker als de man,
Die met dees blyde maer zijn zolders laden kan,
Verquicken zijne hoef, en groene Gravelanden,
En Beemsters, klaverrijck, vol vee, en vol waeranden.
De Stadthuistoren stelt zijn kunstigh klockwerck, rijck
Van klanck. Hemoni speelt een hemelsch klockmuzijck,
Zoo snel, gelijck een luit, of Swelings orgelpijpen,
En snellen cimbeltoon, met vingeren te grijpen.
Hier blazen schuiftrompet en kromme en rechte fluit
Orlandoos grooten geest ter heerenvenstren uit,
Ter eere van de Wet, en burgerwandelaeren,
Verquickt door bly muzijck, in ongeruste maeren
Van oorloge of tempeest. Hier leest men de geboôn

489 *Hier is de wandelstreeck* enz.: dat praten over 't nieuws van den dag, al wandelende op den Dam, is, sedert de opkomst der *sociëteiten*, zeer verminderd.

505, 506 *Gravelanden en Beemsters:* lustoorden, gelijk 's-Gravenland of de Beemster, beiden nieuw beplant.

508 *Hemoni:* Over dezen beroemden kunstenaar, die 't klokkenspel op 't Stadhuis gemaakt had, zal later meer uitvoerig worden gesproken.

511—515 In die dagen, toen men nog geene, althans geene officiëele dagbladen had, werden niet alleen keuren en geboden, maar ook belangrijke tijdingen van de pui afgelezen, nadat vooraf de aandacht der voorbijgangers was opgewekt door muziek, uit de vensters geblazen.

512 *Orlandoos grooten geest:* de hier bedoelde Orlando is de groote muzikant Orlandus Lassus, van Brugge, die in 1594 overleed en op wien men dit grafschrift vervaardigde:

Hic iacet Orlandus Lassum qui recreat orbem.

Der ondertrouden af, die op den zondaghstoon
Naer hunne trouwboey treên, met onverzaet verlangen;
Terwijl de drang des volcks en toeloop vast de wangen
Der bloode bruiden verft, in 't op-en-nedergaen
Van 't Raethuis, naer hun straet, bestroit met pallemblaên,
En goude loveren, door eene straet van menschen,
Die 't nieugetroude paer den schoot vol zegen wenschen;
Of weegen onderling de bruit, en bruidegom,
Te rijck, te vreck, te lang, te kort, te wijs, te dom.
Hier leest men 's lants plackaet, of oude en nieuwe keuren,
Of vonnissen, wanneer de jongste dagh het treuren
Des sterfdaghs inneluit, en 't spiegelnut schavot
Den scherreprechter daeght, die 't hooft van 't lichaem knot,
De keel de lucht verbiedt, en streept met taeje roeden
De ruggen, op 't geschrey, en brantmercktze, onder 't bloeden,
Met 's Heeren wapenkruis. Hier treckt de stadts soldaet
Op trommelslagh ter wacht, naer 't wachthuis toe, en staet
's Wachtmeesters oogh ten dienst: hy zelf ontfangt de leuze,
Het woort der nachtwacht, van des Burgermeesters keuze
En orde, tot een merck en veiligheit der wacht,
Om alle misverstant te schuwen in der nacht.
De vlyt en bezigheit der burgeramptenaeren,
Die ieder hunnen plicht bekleeden, en bewaeren,
Vermeerdert hier den zwarm van 't Raethuis, af en aen.
Hier waeckt de burgery. Hier oefent zy haer vaen,
De wapens, en 't geweer, zoo trots in harrenassen
Gegespt, en uitgerust, als ofze waer gewassen
In 't yzer, uit de wiege, en van haer moeders mam.
Wie Amsterdammers dreight, die vint hier Amsterdam,
Gereet om toe te treên, groothartigh uit te vallen,
Het zwangere geschut te voeren op de wallen,
Tot voorstant van haer Recht, en vryheit, zoo verraet
Haer poorten onderkruipt, of Mars de trommel slaet.
Het Damrack voert den Dam de vrachten toe met schepen,
Gemackelijcker dan veel duizent sleden sleepen,
Veel wagens konnen laên. Tien wegen, nimmer moe
Van woelen, loopen drock naer 't vrye mercktvelt toe,
En kruissen 't heene en weêr, met menschen, en met rossen,
Van burghwal, straete, en graft. Heeft Orfeus eertijts bossen

527 *Spiegelnut:* „*nuttig,* opdat men zich aan 't voorbeeld *spiegele.*"

Verplant met zijne lier, Amfion met zijn snaer
De steenen oit verzaemt, om Thebe wonderbaer
Te stichten tot een stadt; 't is t'Amsterdam gebleecken
In waerheit, onverbloemt, en zonder dichters streecken.
Het Noortsche mastbosch neemt het Raethuis op den rugh.
De rots van Benthem danst. De Wezerstroom wort vlugh.
De Wester marmerklip den maetzang volght van Kampen
En Stalpaert, die bezweet noch arbeit vliên, noch rampen,
Noch opspraeck, nu en dan gesprongen voor hun scheen,
Te vrede datze zich verbouwen voor 't Gemeen.

De mieren, in den bouw, om nootdruft te vergaeren
Des zomers, eer de kou des winters, zonder airen
En vrucht, haer overvall' zijn bezich in het velt,
Vervoeren ordentlijck de rijpe tarwe en spelt
Met yver in het hol. D' een sleept en torst het koren
Al zweetende op den neck. Een ander geeft de spooren
Aen traegen, en bestuurtze, en drijftze op 't smalle padt.
Het is 'er alsins drock. D' een geeft, en d' ander vat.
Zy byten 't zaet in d' aerde, eer 't wortel koom' te schieten.
Voorzichtige arbeit zwicht voor lasten, noch verdrieten.

De bouw van 't Raethuis schynt op dezen trant te gaen.
Dus komt een regement ruighwerckers op de baen,
En schickt den baiert op van balcken, steen en masten.
Steenzaegers, kanters, en polijsters, fluxe gasten,
Een ieder past zijn werck te spoeden, even drock.
Men draeft 'er af en aen, op 't luiden van de klock.
Men voert pylasters aen, en voedsel voor de muuren.
De bicksteen wast en groeit, om al de stadt te schuuren,
En d' afval van arduin, vertreden, en veracht,

559 *Het Noortsche mastbosch:* de palen, die 't gebouw dragen en van Noordsche dennen gemaakt waren.

560 *De rots van Benthem danst:* op de golven.
De Wezerstroom wort vlugh: tal van vaartuigen zakken den Wezer af, om steenen, enz. voor den bouw aan te voeren. Zie vs. 585.

561 *De Wester marmerklip:* het marmer voor 't stadhuis werd grootendeels uit Schotland aangebracht, gelijk mij zulks, te Edinburg zijnde, uit oude bescheiden gebleken is.

564 *Dat ze zich verbouwen:* dat zij zich (desnoods) ziek of kapot bouwen.

583—584 Voor het weghalen van dien afval, die niet enkel tot schuurzand, maar ook o. a. tot den aanleg van kolf- of kegelbanen of van tuinpaden zeer geschikt kon gebezigd worden, werd iets aan Stads kas betaald.

Als puin en stof, betaelt den Trezoorier noch pacht.
Men ziet den Bentemer en Bremer gront gesleten,
En vratigh ingeslickt, om hier een rots te meeten,
Tweehonderttachtigh breet, tweehondert voeten diep,
Daer 't Raethuis het vernuft der eedle bouwkunst riep
Tot stichtheer, om gerief en aenzien te bewaeren,
En een geduurzaemheit, de drie, die hier vergaeren,
Als krachten van de ziel der bouwkunste, in 't gesticht,
Dat eeuwigh tuigen kan van 's bouwers trouwe en plicht,
Aen zijne arbeitzaemheit en overlegh te mercken,
Ten trots der gryze Faem van zeven Wonderwercken.
Wien namaels lusten zal te toetsen 't recht bescheit,
Wanneer, en oock van wien de grontsteen wiert geleit,
Dat hy ter vierschaer ga den stommen toessteen spreecken,
Daer Polsbroeck in Latijn, tot een gedenckbaer teken,
Uitheemschen klaer berecht, en, door de goude tong
Van 't bouwschrift, alle kunne, en staet, en out en jong
Vernoeght, als hy gedenckt hoe 't wit der oorelogen
Getroffen, en de pais in haeren krits voltogen,
Den Aemstelraet bewoogh te vallen aen den bouw
Van 't Raethuis, toeverlaet van 's burgers deught en trouw.
Graeff, Pankras, Valckonier, en Schaep men hier te zamen
Ziet glinstren in den toets, met hun doorluchte naemen,
Als Burgermeesters zoon en neven, in 't gemeen,
Grontleggers van 't Stehuis, en zynen eersten steen,
In 't gulden vredejaar, en 't aenzien van hunn' Vaderen
En oomen, die hierop, omringt van 't volck, vergaderen,
Het welck hun zegen wenscht, tot dat de leste steen
Den eersten volgen zal, daer zy den stoel bekleên.
Een, die te naeu gezet, wat hy bedilt wil pluizen,
Verschoont zelf d' afbreuck van den terling burgerhuizen,
Nu ruimte en stadtgerief dees schade ruim vergoedt.
Geen dolle Nero heeft de stadt hierom in gloet
En lichten brant gezet, belust den nacht van Trojen
Te speelen, en de boght der Wijcken af te rojen,

590 *De drie: gerief* (of „nut"), *aanzien* (of „schoonheid") en *duurzaamheid* zijn de drie vereischten van elk gebouw.
598 *Polsbroeck:* de burgemeester de Graeff van Polsbroeck.
606 *In den toets:* t. w. in den toetssteen, met gouden letteren.
614 *De terling burgerhuizen:* wij zouden zeggen: het vierkant, het blok.

Op lant- en- stadtgeschrey. Geen Celer, geen Seveer
Versmolten schat en stadt, voor ooghlust van hunn' Heer,
Aen overdaet van kunst, die veel te dertel steigert,
Daer vrouw Natuur, te zwack, de Bouwkunst grontvest
[weigert;
De noot, de nutbaerheit, in 't dringen even styf,
Vereischten dack, en ruimte, en lucht, en veel geryf
Van ampten, die beknopt by een zich t' zamen quijten,
Ten dienst van Amsterdam, die d' eeuwen zal verslijten,
Indien de Zeevaert haer getrouw blijve, en de Twist
En Tweedraght niet den Raet van Hollants steden splist,
Door onderkruipingen, en baetzucht, van geen muuren,
Zoo sterck als diamant, en yzer, te verduuren.
De bouwkunst, toenze in 't werck beooghde haeren
[wensch,
Koos tot haer voorbeelt uit het lichaem van den mensch,
Zoo meesterlijck volbouwt, van buiten en van binnen,
Dat niets hieraen ontbreeckt, en d' allersneiste zinnen,
Die dit doorsnuffelen, van 't meeste aen 't minste lidt,
Bekennen moeten dat het allerminst miszit
Wat hieraen wort herstelt. Herstellen is misstellen.
Wie dit hervormt, misvormt. Laet overmeeten, tellen,
En weegen, wien dit lust; het lichaem schroomt geen
[licht,
Geen klaere middaghzon, noch maet, getal, en wight.
Zoo blijckt dit bouwsel dan van lit tot lit rechtvaerdigh
In evenredenheit, en zulck een' bouwheer waerdigh,
Die ieder bouwer wijst, en, als Godts leerkint, trouw
Het oogh leert slaen op hem, en zynen schoonsten bouw.
De bouwers van 't Stadthuis den eisch der wet voldeden,
En volghden zulx de Kunst, dat geen van all' de leden

619 *Geen Celer, geen Seveer: Celer* en *Seveer* komen voor bij TACITUS *Ann.* XIV, 42, als bouwmeesters van Nero's paleis. Zij hadden het genie of de stoutheid, te beproeven om zelfs wat tegen de natuur streed, door kunst te overwinnen en 's vorsten schatten dwaaslijk daaraan te verspillen. Zoo b. v. poogden zij het plan door te zetten, om een bevaarbaar kanaal te graven van het meer Avernus naar den Tybermond, door het droge zand en de bergen heen. Nero keurde het goed, ofschoon het werk bijna onuitvoerbaar en het nut onbeteekenend was.

641 *Rechtvaerdigh:* juist, precies.

646 *Zulx:* op zoodanige wijze.

In zynen stant bezwyckt. Vitruvius trede aen,
En zelf Apolodoor, bouwmeester van Trajaen,
Wiens naelt noch heden praelt te Rome, voor onze oogen;
Zy vinden dit gebouw door al zyn leên voltogen,
Van boven tot beneên. Geene outheit dit verdooft.
Het heeft zyn middenlijf, zijne armen, voeten, hooft,
En schouders, elck om 't netst. Het heeft zyn ingewanden,
Elck lidt, elck ingewant zyn ampt, gebruick, en standen.
Hier leeft en zweeft de ziel van ons Wethoudery,
Gelyck een Godtheit, in, en ziet het zeilrijck Y
Met 's weerelts oeghsten en Oostindiën geladen.
De Zeven landen zelfs ons Heeren en hun Raeden,
Orakels van den Staet, bezoecken, reis op reis,
In tijt van ooreloge en ongestoorden pais,
En leeren, beter dan by Griecken, en Romainen,
Hoe zich de Grooten hier tot 's nabuurs dienst verkleinen.
Hier houdt het burgerhof de wateren in toom,
Geplant op Aemstels gront, gelijck een hooge boom,
Die zyne wortels schiet heel diep en taey in d' aerde,
En, wassende in de lucht, zijn pit voor lucht bewaerde,
Voor regen, hitte, en vorst, met schorsse, en schelle, en bast.
Geene overwightigheit in 't groejen hem vermast.
Hy geeft den hemel bosch, en loof, en groene bladen,
Den gront zyn schaduwen, en hangt met ooft geladen.
De waterstroomen voên de wortels, en zijn groen
Wort van den dau verquickt. Al 't jaer is zijn saizoen.
Men hoort de vogels schel in zijne tacken zingen.
Men ziet de melckbron versch, rontom geduurigh springen,
En vloeien, tweemaels 's daeghs; wanneer de zon, gehult
Met straelen, 's morgens ryst, en 's aerdtrijx lyst vergult,
Of 's avonts ons ontzinckt, en schuil gaet achter duinen.
De Noortsche blaesbalgh schud de bosschen, en hun kruinen,
Of knackt den eicken stam; maer dees, al even vast
Gehanthaeft van om hoogh, ontziet noch leedt, noch last.
Men ziet, van buiten en van binnen, drie kolommen,
Gekoren uit de vyf aeloude, kunstigh brommen,

647 *Vitruvius:* de beroemde bouwmeester, die ten tijde van Caesar en Augustus leefde en het eenige werk over bouwkunde schreef, dat ons van de Romeinen is overgebleven.

682 *De vyf aeloude:* de vijf bouworden.

In bey de stadiën, voor 't opgetogen oogh.
De laeghste uit twee gemengt, en d' ongemengde om hoogh.
D' Ionische, en Korintsche, als in een huwlijck, onder,
Gesmolten ondereen, wort, tot een weereltsch wonder,
Gedraegen van den voet, en draeght Korinthen weêr
Uit Griecken t'Amsterdam om hoogh, tot Aemstels eer.
Wie dees verknochtheid ziet en orden, zagh niet vasters
Niet netters uitgewrocht. Gestreepte muurpylasters,
De hangende festoen, of die zich zelve spant,
Het marmeren poortael, de vloer, gewelf, en pant,
Het kroonwerck, zinrijck loof, rontom elcks innegangen,
Naer eisch van ieders ampt, gevlochten en gehangen,
Geen ledige ydelheit, het beelt, dat draeght, of ciert,
Geen woeste wildernis, maer alles gemaniert,
De voet, de lange pijp, de kapiteel, de friezen,
En lysten, elck om 't rijckst, by d' ouden niets verliezen.
Doch eer wy noch gerijf en cieraet gadeslaen
Inwendigh, laet ons voor de beide gevels staen,
En in elcks voorhooft eerst de beeldewercken eeren,
Daer wy Quellijns vernuft en geest zien triomfeeren.
Het ooster voorhooft draeght hier moedt op Amsterdam,
Een dochter, voortgeteelt uit Aemstels gryzen stam,
En endelijck gekroont, door 's Keizers gunst en handen,
Met zulck een hooftcieraet, de zon der Duitsche landen.
De leeuw stut haeren stoel, en waeckt aen elcke zy,
Daer d'Aemstelnymf haer kruick, de Stroomgodt van het Y
Zijn water giet in zee, en rusten in hun biezen,
Die, al den zomer groen, by wintervorst bevriezen.
De Watergoden slaen een ongelijck geluit,
En blazen haeren lof op alle watren uit.
De Zeegodinnen, nu geweckt door zulcke galmen,
Vereeren haer met wier, en krans, en mosch, en palmen.
De krokodil de zwaen de zeehont, reis op reis,
Zich domplen, daerze heerscht met haeren tack van pais.
Ick hoor de Tritons heesch trompetten, zie dolfynen,
En meereminnen, nat van vlechten, hier verschijnen
Ter wyfeest, Godt Neptuin gezeten, met zijn hulp
En trouwe gemaelin, in zyne wagenschulp.

683 *Stadiën:* verdiepingen.
697 *De lange pijp:* de schaft.

Hier woelt de waterjaght van Zeegoôn en Godinnen.
Zoo kil een element kan noch de kool van 't minnen
Niet blusschen in den vloet, of Peleus, heet en warm,
Neemt Thetis op den schoot, en drucktze in zynen arm.
En dunckt dit iemant vreemt? Zy toeten op den horen
Dat Venus uit het schuim en zeeschuim wert geboren.
Al 't zeedom leeft hier nu, in 't groejen van ons Stadt,
Als of het haer geluck om strijt gezworen hadt.
Zy roepen, waer een vloot de baren door komt bruizen:
Vaert heene: propt de stadt, de zolders, en de huizen,
En kelders met uw vracht: wy schencken u 't geley.
De koey geeft Hollant melck, maer dit 's de vetste wey,
Waerby de koey gedyt. Wie twijfelt aen dit zeggen,
Zal Gysbrechts wallen noch aen Pampus uit zien leggen.
Geen koeienuier maeckt de steên en dorpen rijck:
De Zeevaert bouwtze, en brengt eerst zoden aen den dijck.
  Indien 't geoorloft waer ter zyde eens af te treden,
Om ieder hooftgebouw der Koopstede aller steden
Te gaen bespiegelen; ick sleet den dagh en tijt,
Die den stehuisbouw nu alleen is toegewyt:
Ick overvlocht het hooft van Amsterdam met kranssen,
Of, als een Cybele, met heldre torentranssen,
En spitsen, op wier kruis de goude weêrhaen draeit,
Aenwyzende uit wat streeck de koopvloot overwaeit.
  Lucy, daer 't weeshuis groeit, zich dagelijx ver-
[wondert,
Als zy haer weezen telt, en opvoedt zevenhondert,
Uit haeren milden schoot. Sint Klaere ziet Raspyn
Betemmen met zijn rasp het wilt, dat in de lijn
Het Brasiliaensche bosch moet maelen en versleepen,
En siddren voor den knoop en 't klatren van de zweepen

727 *Al 't zeedom:* al wat de zee bewoont.

745 *Lucy:* het vroegere Sint Lucia's klooster (waarna nog de *Sint-Lucie-steeg* haar naam draagt) maakte plaats voor het nog bestaande Burger-weeshuis.

747 *Sinte Klaere*: het Tuchthuis werd gesticht ter plaatse waar vroeger het Klarissen-klooster stond. — *Raspyn:* de tuchtheer, deze zal ons nader voorkomen.

749 *Het Brasiliaensche bosch:* het was bepaaldelijk tot het raspen van rood Braziliaansch hout, dat de tuchtelingen plachten gebezigd te worden. Zie WAGENAAR, *Amst.* III Deel, IV. Boek.

Der overstrenge Tucht. Het Spinhuis raeght de spin,
Die looze netten spant voor breidelooze Min.
Het Dolhuis sluit en stilt ontzinde Razernyen,
In stille schaduwen. Sint Peters Galeryen
Geleiden ons naer 't bedt van krancken man en vrouw,
Door Kosters kunst verquickt. De Bajert herberght trou,
Drie nachten achtereen, verlege wandelgasten,
Die, naeckt en geldeloos, vermagert zien van vasten.
Het nabuurgasthuis troost den ouderdom in rouw,
Ontfangt den ouden stock, en d' afgeleefde vrouw.
Het Amiraelshof dient den Zeeraet, scherp gesleepen
Op 't veiligen der zee, gekruist met oorloghsschepen.
Ontfanger Spiegel hier 't geleigelt wort betrouwt,
Ten steun der zenuw, die de zeekust ploeght, en bouwt.
Het ront Begynhof berght de Maeght in zijne muuren.
De Zuid- en- Noortkerck en de Westkerck haer gebuuren
Ten dienst staen. Sint Niklaes wint aenzien, door de kunst
Des torens, net gedraeit, en Swelings Faem en gunst,
Wiens geest door d'orgelkeel zoo hemelsch quam gedrongen,
Dat Englen op den galm van Jesses nooten zongen.
De dubbele orgeldeur, een stichtigh tafereel,
Verweckt noch Heemskercks geest ten grave uit, door ['t penseel,
Dat David, die den Reus het hooft heeft afgeslaegen,
Op maeghdegalmen schijnt tot aen de lucht te draegen.
De Koningklijcke harp, voor 't heiligh Kistverbont,
Zijn voeten gaende maeckt, die raecken naulijx gront,

751 *Raeght: ragen*, waarvan *ragebol*, is: „wegvagen."

754 *Sint Peters Galeryen:* het Sint-Pieters-Gasthuis.

756 *De Bajert:* zie WAGENAAR t. a. p.

759 *Het nabuurgasthuis:* het Oude Mannen- en Vrouwenhuis.

761 *Het Amiraelshof:* het Prinsenhof, nu 't Stadhuis.

763 *Ontfanger Spiegel:* de Ontvanger der Admiraliteit, of van 't zeerecht.

767 *Sint Niklaes:* de Oude Kerk.

768 *Swelings Faem en gunst:* zie het gedicht op *Dirck Swelinck,* in *Vondel 1652—1653,* bl. 7.

772 *Heemskercks geest:* de deuren van het oude orgel (in 1724 vernieuwd) waren, volgens Wagenaar, geschilderd door Meester Maarten van Heemskerck, een der oudste Hollandsche schilders, in 1498 in het dorp van dien naam uit landlieden geboren. Hij overleed in 1554, na zich een grooten naam te hebben gemaakt en een aanzienlijk vermogen, van welk laatste hij bij uitersten wil op een edelmoedige wijze beschikte.

Daer Michol, uit het hof, te blint vervoert, eilaci,
Dien ommegang beschimpt, en godtsdans met zijn staetsi,
De Godskist, zevenmael gedraegen om den wal,
Dreight Jericho verbaest met eenen zwaeren val.
Maer 't heerlijck kerckglas, daer ons Lievevrouws kapelle
Van outs gesticht was, geeft getuighnis van het snelle
Vernuft des schildergeests, die 't werck zoo schicken kon,
Dat 's Engels Groet, Godts Kribbe, en oude Simeon,
Daer Christus wort vertoont, de grootste meesters leeren
Hun verwen maetigen, hartstoghten, ordineeren,
En bouwen naer de kunst; te schildren een gewelf
Natuurlijck, en gelijck de kerck in 't leven zelf.
Ick zwijgh van 't koorglas, daer de kloecksten naer ver-
[langen;
Van Ridder Heemskercks graf, met zynen schilt behangen.
't Gewelf, van Heiligheit in d'oude tijt befaemt,
Op achtien pylers rust. Sint Agnes school betaemt
Door Baerle en Vossius de Koopstadt te stoffeeren
Met wijsheit, die de jeught t' Athene plagh te leeren.
De Schouburgh licht de stadt, gelijck een morgenstar,
En schuift tooneelen op, daer Engel Lucifer
Uit zijnen hemel ploft, en starrelichte stoelen,
In 't onuitbluschbre vier der helsche zwavelpoelen;
Een treurspel om een hart van diamant, als glas,
Te brijzelen tot stof, te kneên, als maeghdewas;
Naerdien 't veranderen van heil in ongelucken
Noit grooter ommezwaey in 's trotsen brein kon drucken.
De Schouwburgh plant en stampt de zeden in de jeught,
Ontmomt de weerelt, leert welspreeckentheit, en deught,
En wijsheit, uitgebeelt door rol, en personaedje,
Gelaerst, of licht geschoeit, gevoert op haer stellaedje.
De tooneeldichter zuight, gelijck de bie, zijn stof

790 *Ridder Heemskercks graf:* het graf van den Admiraal van dien naam, die te Gibraltar sneuvelde.

792 *Sint Agnes school:* het Athenaeum.

807 *De tooneeldichter:* nergens heb ik, noch bij Vondel, noch bij eenig schrijver van zijn tijd, het woord *tooneel* zoo geplaatst gezien als hier, waar de klemtoon onvermijdelijk op de eerste lettergreep moet vallen. Ik zou bijna gelooven, dat men hier aan een schrijffout te denken hebbe en lezen moet: *de treurspeldichter.* Van „blij- en kluchtspelen" kan toch, als uit den samenhang blijkt, hier geen sprake zijn.

En geur, uit heiligh en onheiligh, om met lof
t'Onthaelen al de Wet en wijze Burgerheeren,
Die met hun achtbaerheit 't gestoelte hier vereeren.
Sint Joris hof bezorght den onbezorghden kost
Zyn macke vooglen, van bekommering verlost.
De Heerenherbergh staet voor alle Grooten open,
En zweet om 't vaste goet in 't veilen, en verkoopen.
Het rijcke Ostindisch huis verslaeft zich, mat en moe,
En rieckt ons met den geur van 't kruidigh Oosten toe.
't Westindiaensche wil noch eens den Portugiezen
Afeischen 't geenwe by de zeefortuin verliezen.
Het Schrynwercks pant bestelt ons tafel, en kantoor,
En glimt van sackerdaen, en ebben, en yvoor.
De Vleeschhal schaft ons vee, wiens keelen afgesteecken
Niet blaeten, daer voorheen Sint Peter plagh te preecken
Van d'oude visschery. Het dienstbaer Leenhuis plant
Zijn nutte leenbanck, daer het ingebroghte pant,
Den noot der armen stut. 't Geschuthuis smilt aen vlieten
Van koper, root van gloet, om donders af te gieten,
En blixems op haer' vorm. De korenschuur schaft graen,
Betoomt de vrecke merckt, en spijst den onderdaen.
Steenhouwery, Stetuin bezorghen stadts gebouwen,

811 *Sint Joris hof:* een Proveniershuis, dat vroeger in de Kalverstraat stond over den Heiligen Weg, doch in 1579 naar 't klooster der St.-Paulus Broederen in de Spinhuissteeg werd overgebracht.

813 *De Heerenherbergh:* het Oude-Zijds-Heeren-Logement.

815 *Het rijcke Ostindisch huis:* in de Hoogstraat.

817 *'t Westindiaensche:* later het Nieuwe-Zijds-Heeren-Logement op de Heerenmarkt, thans een Weeshuis.

819 *Het Schrynwerks pant:* of Kistenmakerspand, op den hoek van de Kalverstraat en Olieslagerssteeg.

820 *Sackerdaen:* soort van kajaten-hout. Evenals bij *ebben* wordt er *hout* bij verstaan.

821 *De Vleeschhal:* de groote vleeschhal was overgebracht in de Sint-Pieters-Kapel in de Nes, langs de Rivier-vischmarkt.

823 *Het dienstbaer Leenhuis:* de Bank van Leening.

925 *'t Geschuthuis:* de Geschut- en klokgieterij werd in 't jaar 1614 gebouwd aan 't einde van de Karthuizerstraat aan de Baangracht, tegenover de Zaagmolenspoort.

827 *De Korenschuur:* waarschijnlijk wordt hier het Korenmetershuis bedoeld, op de N. Z. Kolk staande.

829 *Steenhouwery:* de Stads-steenhouwerij stond, in Vondels tijd, in de Staalstraat, bij den Groenen Burgwal, tegenover de Saai-hal. Zij werd later

Daer zaegh en beitel knerst, in 't zaegen, en in 't houwen.
d'Aelmossenier bezorght den nootdruft, in den noot,
Door al het ronde jaer, en deelt uit zijnen schoot
Der burgren schaelgifte uit. Huiszittevaders winnen,
By winterdagh, het hart der naeckte huisgezinnen,
Door armoede uitgeput. De Schermschool treckt haer eer
Uit Aemstels schutterye, en oefentze in 't geweer.
Zy monstert den soldaet, op haere monsterrollen,
En helpt hem aen soldy, en munt, betaelt ten vollen.
Van 't Pesthuis rep ick niet, dat, buiten ons stevest,
De lucht der stede vaeght van doodelycke pest;
Noch oock van d' Ossemerckt, daer vette en magere ossen
De weide en Eiderste van hunnen last verlossen;
De gladde klepper van ons Ridderjeught zoo vroom
Leert luistren, in den ring, naer roede, en spoore, en toom.

verlegd, eerst naar 't einde van de Heerengracht tegenover de Beulingstraat, en daarna naar de Baangracht bij de Leidsche Gracht. — *Stetuin:* de Stads-timmertuin, eertijds *Scafferie* of „Schafferij" genaamd, plag te zijn gelegen ter plaatse waar sedert het Oude-Zijds-Heeren-Logement gesticht is: zij werd later verlegd naar de nieuwe Doelenstraat en omstreeks 1630 op Jan-Pieter-Aartsen-Land tusschen de Anjeliers- en de Tuinstraat. Eerst ter gelegenheid der jongste vergrooting werd zij overgebracht, waar zij thans nog ligt, aan de zuidzijde der Onbekende Gracht, tusschen den Amstel en 't Weesperplein.

831 *d'Aelmossenier:* het Aalmoezeniers- of, als Vondel schrijft, Almosseniershuis werd in 1613 gesticht op den Singel, op een gedeelte van den grond van 't Klarissen-klooster, ter plaatse waar later de Latijnsche School werd overgebracht. Het nieuwe Aalmoezeniershuis, eerst in 1663 gesticht, werd in onzen leeftijd tot een Paleis van Justitie verknoeid.

833 *Huiszittevaders:* het Oude-Zijds-Huiszittenhuis werd in den jare 1654 op den grond van den tuin der Leprozen gebouwd: het Nieuwe-Zijds-Huiszittenhuis in 't jaar 1649 op de Prinsengracht bij de Leliegracht.

835 *De Schermschool:* deze werd vroeger gehouden in de Kerk van 't Prinsenhof, 't voormalig Ceciliënklooster; daarna boven Sint-Margaretenkerkje in de Nes, later boven de Waag op den Dam en in den Voetboogsdoelen op den Singel. In 't jaar 1650 werd er een plaats voor afgezonderd aan den binnenberm van den Stadswal, ten einde van de Prinsengracht.

839 *'t Pesthuis:* Buiten-gasthuis, aan den Overtoom.

841 *d' Ossemerckt:* deze, die herhaaldelijk van plaats verwisselde, bevond zich, toen Vondel dit schreef, op het Reguliersplein, alzoo grenzende aan de toenmalige Ganzenmarkt. Zie WAGENAAR, *Amst.* IV. Deel, I. Boek, blz. 31 en 32. — *Vette en magere ossen:* de magere Ossenmarkt werd in April, de vette in October en November gehouden.

942 *Eiderste: eider* beteekent „gans, zee-eend," waarvan nog de Engelschen hun *eiderdown*, „zwanedons", hebben. *Eiderstee* is dus „ganzenmarkt."

De scheepswerf bouwt een vloot, ten dienst der Amiraelen,
En Bickers eilant schept eilanden, om te dwaelen
Op 't wijzen van 't kompas, en al de ruime zee
Te dwingen met geschut, van d'eene aen d'andre ree.
Het bezigh Werckhuis kan de luie koorts verjaegen,
Die voor den arbeit gruwt, als 't hooft van alle plaegen.
Nu zwygh ick van de Wael, die zwart van schepen krielt,
En 't mastbosch om de stadt, zoo levende, en gezielt.
De stadt verrijst, gelyck een weerelt, uit het weilant,
Doorvloeit van aderen, bezaeit met menigh eilant,
Met steene bruggen, boogh by boogh, aen een gehecht.
Noch zwijgh ick van den stoel, gewijt aen 't Waterrecht.
De zegen van den bouw der Zeevaert is gebleecken,
Nu Amsterdam braveert, dus heerlijck uitgestreecken,
En haere bolwercken en wallen heft om hoogh,
Die, storm op storm getroost, uit een heel ander oogh
Op hunnen vyant zien; terwijl 't geluck, ons gunstigh,
De stadt door Haimens sterckt, zoo heerlijck als wiskunstigh.
Maer deze uitspanning dient het wyfeest tot een kruis,
Dies keer ick naer de pracht van 't steigerend Stehuis.
De gevel voert in top Voorzichtigheit, en Vrede.
Rechtvaerdigheit bekleet, ter slincke hant, haer stede,
Regeert met haeren staf, en weeght een ieders Recht,
Gelijck en ongelijck, door 's weeghschaels tong beslecht.
De westerzon verzinckt ontrent de westkim zachter,
Om zich te spiegelen in 's gevels prael van achter,
Daer deze hooftstadt draeght den hoedt van Godt Merkuur,
Den graetboogh en kompas en kaertboeck kaert en stuur

849 *Het bezigh Werkhuis:* voor 't einde van 't jaar 1650 werden eenige pakhuizen der Westindische Maatschappij, die, door het verlies van Braziel, ledig stonden, door de Vroedschap gehuurd en tot een Armen-kinderen-werkhuis ingericht, doch eerlang ook gebezigd om er bedelaars en leegloopers in te plaatsen en tot den arbeid te dwingen.

856 *Den stoel, gewijt aen 't Waterrecht:* de Water-Substituut-Schout werd voor 't eerst in den jare 1641, ter gelegenheid der oprichting van de Kamer van Zeezaken, aangesteld.

862 *Haimens:* Jan Heimense Koeck.

863 Versta: maar dit afwijken van mijn onderwerp is lastig, en zou den feestzang bederven.

865 Omtrent de hier volgende keurige en uitvoerige beschrijving van het Stadhuis, verwijs ik hoofdzakelijk naar die van Wagenaar in zijn „Amsterdam."

Kanaster bael en kas ziet slingren voor haer voeten,
Als schatten, die door winst al 's koopmans zorgh verzoeten.
Vier weerelden, en elck uit een verscheide lucht
Genaecken de Godin, en offren haere vrucht,
Uit rechte eerbiedigheit. Het goutrijck Amerijcke,
't Wydtheerschende Asia, het leeuwenvoênde Afrijcke,
Het burgerlijck Europe ontvouwen door dien schat
En gaven haere gunst, gedraegen deze Stadt,
Die alle kusten kent, en omzeilt, en bewandelt,
Met geele en zwarten Moor, en alle uitheemschen handelt,
Van daer het gouden hooft des morgens straelt, en praelt,
Of 's avonts in den schoot van Thetis nederdaelt,
Of 's middaeghs blaeckt, of 's nachts, by 't grimmen van [de Beeren,
Geen ys ontdoien kan, noch sneeuw en sneeujaght deeren.
Dus schijnt de weerelt heel om Amsterdam gebouwt,
Gelyck menze, op haer' troon gezeten, hier aenschouwt.
Drie beelden staen in top. De Sterckheit, grof van leden,
Zich aen den pyler hout. De breidel is de Reden
Met reden toegeleght, en Athlas onderschraeght
Op zyne schouders fors den hemel, dien hy draeght,
Waerin al d' aerdtkloot hangt, gedeelt aen aerde en baren,
Om wien de zeeman durf naer alle kusten vaeren,
Op 't wyzen van 't kompas, en 't schieten van den boogh,
Die 't wackerste vernuft van Tifis noit bedroogh.
Toen Romulus begon zijn nieuwe stadt te bouwen,
Met kracht, op Palatyn, uit louter rots gehouwen,
Omtrent den Tyberstroom, en met een smalle gracht
Omtrocken voor gevaer; had iemant oit gedacht
Dat deze stadt al d'aerde en zee zou wetten stellen;

876 *De Godin:* Amsterdam, als een Maagd of Godin afgebeeld.

879 *Het burgerlijck Europe:* dit kan, in tegenstelling met de eigenschappen, aan de drie andere werelddeelen toegekend, beteekenen „Europa, dat alleen en bij uitzondering geordende burgermaatschappijen heeft," of, eenvoudig, „het *geciviliseerde* Europa.

882 *Met geele en zwarten Moor:* de zuiverheid der taal vorderde hier *geelen.*

893 *Het goude hooft:* vreemde en geene navolging verdienende benaming van de zon.

890 *De Reden:* of: de Matigheid, gelijk zij bij de Geschiedschrijvers genoemd wordt, hier, woorden van eenerleier beteekenis.

896 *Tifis:* de stuurman van 't schip Argo.

Zoo menigh aertsgewelt en Rijck ter nedervellen,
Gelijck een Keizerin der weerelt, die het zwaert
Uit 's hemels troon ontfing, en niemants wrevel spaert?
Toen Kennemaers, van outs, om 's Graven moort te
[wreecken,
In Gysbrechts houten muur den peckstock quamen steecken,
Zoo menigh rieten dack begraven in zyne asch,
Wel tweewerf achtereen; had iemant op dit pas
Gelooft dat zulck een nest, nu andermael begraven,
Verryzen zoude, om noch behantvest van 's lants Graven,
Ten toon te staen, zoo trots, gelijck een lantspylaer,
En uitstaen zoo veel noot en lant- en- zeegevaer?
Toen Amsterdam herbouwt, omgort met steene muuren,
En toornen half gebrant, zoo bitter moest bezuuren
Den honger van het los verreuckeloosde vier;
Had iemant wel gedroomt dat deze in 't lest dus fier
Haer kroon verheffen zou, na 'et entloos ooreloogen,
Met zulck een heerlijck dack en overwelfde boogen?
Gelyck dit Raethuis nu geen Kapitoolen wijckt,
Dat, als een schim den mensch, het out Stehuis gelijckt,
En, onder 't branden van het oude, quam te wassen
Uit ydel puin, en roock, en smoock, en stof, en assen;
Gelijck de Fenix wort herboren uit de vlam,
En 't vaderlijcke lyck: dies roept nu Amsterdam:
Laet Nijt, gevalt haer dit, zich by mijn koolen warmen;
Hier staet het spreeckwoort vast, dat branden niet ver-
[armen
Het afgebrande huis: gelijck nu menighwerf
De brant tot viermael toe verheerlijckte mijn erf,
En stadt, en Stedehuis, waer by men klaer kan mercken
Hoe 't lot behaegen neemt door strijdigheên te wercken,
Te zeegnen, onder schijn van vloeck elende en ramp.
Zoo blinckt de zon op 't schoonst, die aenbreeckt uit
[den damp.

906, 907 Hier bewijst Vondel door van *Gysbrechts houten muur* en van de *rieten daken* van de oude stad te spreken, dat hij inderdaad wel beter wist hoe Amsterdam er toen had uitgezien, dan hij zulks in zijn *Gysbreght* voorstelde.

914 Vermoedelijk wordt hier gedoeld op den brand, die op 23 Mei 1452 bijna de halve stad in kolen lei.

920 *Als een schim den mensch:* liever: als de mensch een schim.

Zoo lant de vloot, na storm, geluckighst in de haven.
De scha van haverye en packen te begraven,
In 't onweêr, wort met vreught door overwinst geboet,
En zet het rijck kantoor op eenen vaster voet.
't Gerief van binnen eischt dat wy de bouwkunst loven,
Op haeren ondergront. Hier valt de dagh van boven,
Door twee vierkanten, doch langworpigh, om het licht
Te scheppen uit de lucht, van binnen, voor 't gezicht,
Ten dienste van de breede en diepe galeryen,
En alle duisternis inwendigh te vermijen.
Hier slaept het donderhol, de koker van 't metael,
Het welck in arbeit gaet, bevrucht van yzer, stael,
Salpeter, blixem, vier, gereet gewelt te baeren,
Ten schrick van vyanden, en 's lants geweldenaeren.
De Noortsche kercker duickt in droeve schemering,
Noch dieper voor den hals, gedoemt ten stroppe, of kling.
De gyzelkamers, die het Noorder licht ontfangen,
Zijn min met schaduwen en schemering behangen.
De folterkamer met vertrecken is voorzien,
Op datze het gerecht naer zynen eisch bedien'.
Hier herberght de cippier, gelijck rontom gegooten,
Terwijl hy kerckers spijst, en toeziet op hun sloten.
De Pander woont in 't weste: en 't zuiden, diep en langk,
Ontfangt geheel Peru, op zyne wisselbanck,
En lichts genoegh van straet, bescheenen klaer en helder.
Hier slaept een zilvermijn, in Kresus zilverkelder.
Men toetst hier zilver, gout, gemunt, en ongemunt.
De Wisselheer vooraen den koopman toegang gunt;
d' Ontfanger, achter hem, ontfangt de ronde schyven,
Of keertze weder uit, om ieder te geryven.
De wisselschryver houdt de boecken, dicht hier by,
Bekleet den Wisselheer, en hangt aen 's meesters zy.
De laege rechtbanck volght, en dan, van wederzijen

939 *Twee vierkanten:* de twee binnenplaatsen.

946 *'s Lants geweldenaeren:* de aanslag van Willem II spookte Vondel nog in 't hoofd.

953 *Gelijck rontom gegooten:* met deze niet zeer duidelijke uitdrukking wordt waarschijnlijk bedoeld, dat de cipier midden tusschen zijn gevangenen woont.

956 *Geheel Peru:* te recht laat Vondel hier den nadruk vallen op de tweede lettergreep, gelijk al de zuidelijke talen dien ook hebben.

De Vierschaer, waeckt de Wacht, het oogh der burgeryen,
Als Argus overal, op 't Raethuis, en den Dam.
De Vierschaer, als de mont van 't heiligh scherprecht, nam
In 't midden haeren stoel, om den ter doot verwezen
Zijn vonnis, voor de straf, rechtvaerdigh voor te lezen:
En wie de Vierschaer ziet, en let op haeren stant,
Gelooft dat Ctesifon met zijn vernuft de hant
Den kloecken bouwheer boodt, om deze t' ordineeren:
Want wie de bouwkunst zoeckt, hier eeuwigh uit zal leeren.
  Nu roept de bovengront my boven naer de prael
Van 't heerelijck gewelf, de groote burgerzael.
Wat vloer betreet men hier! wat wil ons nu gemoeten!
Hier wort de hemelkloot en aerdtkloot met de voeten
Getreden, en men ziet hier aerde, en Oceaen,
Twee weerelden, gevloert: de starren, zon, en maen,
De twalef tekens me, waerdoor de zon haer ronden
Voltreckt, van jaer tot jaer, gehoorzaemen de vonden
Van 's bouwers schrandren geest, en straelen, nimmer moe,
Den burger, van beneên, met haere glanssen toe.
Wat schept mijn hart al lucht en zon, van wederzyen!
Hoe weide ick in 't vierkant, door d' ope galerijen,
Waer langs men, stap op stap, naer ieder Amptheer gaet,
Die hier zijn ampt bekleet, en burgerlijcken Staet!
De groote zael des volcks is net in 't hart begreepen,
Om van het Oosten 't oogh te houden op den Schepen,
Die zich in 't Westen zet, en daer elcks Recht bewaert.
De pleitbezorger en 's Rechts voorspraeck zyn vergaêrt
Van vore, aen elcke zyde, om op hun pleit te letten,
De keuren, 't Roomsche Recht, en Keizerlijcke wetten.
De Rekenkamer houdt hier by haer schryfkantoor,
Ontfangt het gelt, en sluit het slot van 't rijck trezoor.
De troostelooze boêl zucht midden in het Noorden,
Terwijl de schultheer zich niet paeien laet met woorden.
Zyn oosterbuurzael zet de zeescha net betaelt,

972 *Ctesifon:* de bouwmeester van den tempel van Diana te Efeze.

979 *Men ziet hier aerde, en Oceaen:* ongelukkig zijn deze thans met een tapijt overdekt.

986 *D' ope galerijen:* thans, helaas! mede door overplakte beschotten van de groote of middelgalerij afgesloten.

937 *De troostelooze boêl:* de Desolate-boedel-kamer.

Beslecht verzekertwist, zoo lang Fortuin verdwaelt,
En haeren koopheer solt, op wilde en woeste baren,
Door storm, en rovery, en brant, en zeegevaeren.
Het noortoost pauweljoen de Weezemeesters deckt,
En 't zuidwest het trezoor voor al het lant verstreckt.
Geheimnisschryvers staen ten dienst van volck en Heeren,
Daer boecken en papier de kamer dicht stoffeeren,
In 't midden naer de straet, van waer de middagh straelt.
In 't zuidoost pauweljoen wort aen de stadt betaelt
De rent, of burgerschap, of huishuur, lang verstreecken.
Hier komen amptenâers en ambachtsmeesters spreecken
Om amptloon, en verschot, by Aemstels trezoorier,
En zijne rijcke kas betaelt den soldenier.
De groote raetzael, en de zesendertigh Raeden,
Aen 's vierschaers slincke zyde, als burgerpylers, laeden
Den last van stadt en lant op hunnen stercken neck.
De Burgermeesters zael bekleet, met zyn vertreck,
De vierschaer van om hoogh. De borst der hooge puien
Steeckt midden uit, en melt 's Wethouders wil, op 't luien
Der schelle torenklock, door 's Heerenschryvers mont,
En wat de Heer, tot heil des volcks, geraeden vondt.
  Van hier wert, op 't gejuich der aengedronge stede
En alle de gemeent, den zeevaertnutten vrede,
Gesloten tusschen Brit en Batavier, gehoort,
En 't volck verkuntschapt hoe nu d'yzere oorloghspoort
Ter zee gesloten was, en zoo veel kopre monden
Van 't gruwzaem zeegedroght, die schip op schip verslonden.
Men zagh de steigeringe en masten gansch in 't groen,
En 't onvolbouwt stehuis met loofwerck en festoen
Behangen in triomf, met hangende prieelen.
De Dam ontvouwt hierop de pracht der schouwtooneelen.
De waterzege steeckt haer vreughdevieren aen,
Die geven schooner glans, by d' uitgebluschte maen.
De Vredefaem schept lucht op allerhande tongen,
En zet de havens op, die teffens opensprongen,

1000 *Verzekertwist:* geschillen of verzekering over assurantie.
1017 *De borst der hooge puien:* het vooruitspringende middelstuk van 't gebouw.
1030 *De pracht der schouwtooneelen:* vertooningen ter gelegenheid van den vrede met Engeland op last van Burgemeesteren, gegeven en vervaardigd door Jan Vos. Zie Vos, D. I, bl. 601.

Als deuren uit haer slot. Wat zeilvlugh is en ree
Licht ancker voor den wint, en kiest de vrye zee.
De tweede staedje om hoogh [gewyt voor 't bloedigh outer
Van vader Mars Bellone en 't streng geslacht, dat stouter
In 't harnas, op de trom en 't vliegen van de vaen,
Gereet is naer den slagh, als naer zijn feest, te gaen,]
Bewaert in haer gewelf, noch trotser dan Venedigh,
De wapens, en 't geweer, dat, spits, en scherp, en snedigh,
En zwanger, op zijn tijt, van Plutoos kruit en loot,
De grootste schoonheit ziet in 't grimmen van de Doot;
Indien de noot vereischt te strijden op de vesten;
Of buiten, voor de poorte, ons dijcken vet te mesten,
Met heiloos bloet, en mergh; of, op den Aemstelstroom,
En 't Y, den vyant kort te houden by den toom;
Of ergens op de grens voor 't Vaderlant te waecken;
Of op een vlacke hey, daer d' elementen kraecken,
In pulverroock, en smoock, en stof, en vlamme, en vier,
Te haelen uit den slagh, een' lofkrans van laurier,
En zegenrijcken roof, na 's vyants nederlaegen,
Gespreit langs 't open velt, verwonnen, en verslaegen.
Wie lust heeft toe te treên in 't ridderlijck gespan,
Hier schaft men wapentuigh, om vijftigh duizent man
Te wapenen, van teen ten tanden toe, met helmen,
En rustingen, ten schrick van eervergete schelmen,
Tot voorstant van de ruste en vryheit der gemeent',
Haer hantvest, goet, en bloet, en al wat Godt verleent,
Tot 's levens onderhoudt, om maetigh te gebruicken,
Daerze in de schaduwen der Burgervadren duicken.
Nu 't ovrigh beeltcieraet van binnen aengemerckt,
De Vierschaer eerst om laegh, die, naer den eisch beperckt,
Den rechterstoel bekleet met driederhande stoffen

1037 *Staedje:* 't zelfde woord als 't Fr. *étage*.

1057 *Te wapenen, van teen ten tanden toe:* deze laatste vier woorden leveren wel een klanknabootsing van 't wapengeknars; doch, behalve dat die nabootsing niet welluidend is, zoo is ook de uitdrukking niet volkomen juist. Men zegt wel: „tot de *tanden*" — en ook: „van *top* tot *teen gewapend;*" maar, zegt men, dat iemand „tot de *tanden* gewapend is," dan sluit men den *schedel* uit, en deze juist is het die door den *helm*, waarvan in eenen adem gesproken wordt, bedekt moet worden.

1065, 1066 *Driederhande stoffen van oordeelen:* drie onderwerpen, aan de lijfstraffelijke rechtspleging ontleend.

Van oordeelen, met kunst, als op het hooft, getroffen.
De wyze Salomon, in 't midden, scheit, niet blint,
Het duistere geschil om 't levendige kint,
En weet den boezem van Natuur dus uit te putten,
Dat hy zijn oordeel bouwt op onverwrickbre stutten;
Naerdien hy klaer, door 't bloote en schitterende zwaert,
Het waere moeders hart en 's valsche moeders aert
Zoo levendigh ontdeckt, dat geene haer gepeinzen
Voor zyn doorzichtigh oogh kan decken, noch ontveinzen.
Ter rechte zyde laet Seleucus zelf het licht
Uitblusschen in zijn ooge, om 't halleve gezicht
Van zijn' beklaeghden zoon te spaeren, te verschoonen,
En onbesproken zich oprecht in 't Recht te toonen.
De straffe Brutus houdt gestreng de slincke hant,
Eischt halsrecht van zyn zoons, in heimelijck verstant
Getreden met Tarquijn, om Rome te verraeden:
En schoon de volgende eeuw dit vonnis magh ver-
[smaeden,
Als al te scherp en wreet voor 't vaderlijck gemoedt;
Hy draeght, ten dienst des Staets, geen kennis van zyn
[bloedt.
Godts oordeel, boven 't hooft der Rechteren t' aen-
[schouwen,
Verschrickt 's verwezens geest, verquickt zyn flaeu be-
[trouwen,
Naerdien genade en straf hem noodight, en ontstelt,
Daer 't hemelsche penseel het jongste vonnis velt.
De Vierschaer, daerze zit ten oordeele opgetoogen,
Twee zuivre beelden ziet verschijnen voor haere oogen,
't Rechtvaerdige Gerecht, met een Voorzichtigheit:
Want alle vierschaer doolt, die dit paer zustren scheit.

1075 *Seleucus:* de wetgever der Lokriërs, meer gewoonlijk *Zaleucus* genoemd. Hij had een wet uitgevaardigd, waarbij aan hem, die op overspel betrapt werd, de beide oogen werden uitgestoken. Toen nu zijn eigen zoon zich aan deze straf had blootgesteld, nam hij, om tevens aan zijn kinderplicht en aan de wet te voldoen, de helft der straf op zich en liet zichzelven en zijn zoon één oog uitsteken. Zie dit tafereel en de beide andere uitvoerig beschreven bij VAN DOMSELAER, 4e B. bl. 19.

1088 *'t Hemelsche penseel:* namelijk: de stift, die de straf of belooning in 't Boek des Oordeels opteekent.

1089 *Ten oordeele opgetoogen:* ten zetel gestegen om vonnis te wijzen.

Acht marmerbeelden, daer men d' Ouden op magh nooden,
De zeven Godtheên, en de Moeder van de Goden,
Vrouw Cybele, om de kunst, van 's beeldehouwers hant,
Naer 't leven, en vol ziels, tot bouwcieraet geplant
Om hoogh, in d' enden van de lange gaeleryen,
Verdienen dat Athene en Rome hun benyen.
Fortuin wou Amsterdam in 't bouwen gunstigh zijn,
Toen zy, ter goeder tijt, hier Fidias Quellijn,
Van 't Schelt aen d' oevers van den Aemstel, nederzette,
Op dat hy zijn vernuft op ons cieraeden wette;
Toen Koningin Christine, in 't bloeienst van haer tijt,
Hem, als een perle, had haer kroone toegewijt,
En noo dien helt ontsloegh, ten dienst der bontgenooten.
De Tyber had voor hem de hooge school ontslooten.
Hy staet voor Angeloos noch geen aelout vernuft,
In zijn beelthouwerye of tekenkunst, verbluft.
Eischt iemant van dien lof een blijck, en kenbaer teken,
Men vraege elck meesterstuck: de stommen zullen [spreecken,
En pleiten voor den man, die zulck een kunst en schat,
Als Aertsbeelthouwer van de zegenrijckste stadt,
Besteede aen 't Kapitool der Amsterdamsche Heeren,
Die hun Stadthuis met kunst, gelijck met schat, stoffeeren;
Dus most de Schilderkunst de Beeldehouwery,
Verzelschappen, als twee gezusters, zy aen zy.
De Schilderkunst zocht stof by Grooten, niet by kleinen,
Uit Godts gewyde blaên, en d' outheit der Romainen,
Bemaelde gaelery, schoorsteenen, boogh by boogh,
Naer eisch van ieders ampt, beneden, en om hoogh.
Men ziet 'er Burgerhart, het hooft der Batavieren,
Bestrijden d' adelaers, en Cezars krijghsbanieren,
Tot voorstant van zyn Recht, met opgeheve kling.
Men ziet 'er den triomf, en handel onderling.

1093 *Acht marmerbeelden:* t. w. die van Cybele. Saturnus. Jupiter, Mars, Venus, Mercurius, Apollo en Diana, die de gaanderijen versieren. *Daer men d' Ouden op magh nooden:* die men gerust mag vergelijken met de kunstwerken der aloudheid.

1100 *Fidias Quellijn:* de beroemde beeldhouwer Artus Quellinus, door Vondel meermalen bezongen.

1107 *Angeloos noch geen aelout vernuft:* lees: het vernuft van Michel Angelo noch dat der oude beeldhouwers.

De Tyber leert de maght des Rijns beneden kennen,
Omhelst dien bontgenoot, waerop de Faem haer pennen
Ontvouwt met eenen klanck, daer 't aerdrijck van gewaeght;
Terwijl de Batavier geen juck van Rome draeght,
Maer op de vryheit praelt, verworven door zijn wapen.
Aldus eert Tacitus dit bloet, ter deught geschapen.
  Plutarch en Livius verleenen geest en gunst,
In hun historien, de rijcke tekenkunst,
Op 't Raethuis, overkleet met Roomschen, en met Griecken.
Der Burgermeestren deught, zoo liefelijck te riecken,
Door hun trouwhartigheit, die Rome 't hooft ophoudt,
[Daer dreigement, noch doot, noch eigebaet, noch gout
Deze ackermans beweeght in hunnen plicht te wancken,
Waer voor de Stadt dat bloet niet ophoudt te bedancken,]
Behoudt haer verwe noch. Lykurgus, zonder vrees,
Beschermt het wettigh Recht der Koningklijcke wees.
Hier spreekt de Poëzy, die stom is, alle spraecken.
Medea wapent zelf den vlieshelt tegens draecken,
En doodelijck venyn. Kalipso berght, uit noot
Van schipbreuck, noch den Grieck in haeren zachten [schoot:
En om in 't heilighdom der letteren te treden;
Men ziet 'er Josefs maght geviert, en aengebeden,
Daer hy Egypten stut, gelijck een Konings stijl,
Den hongerigen buick verzadight aen den Nijl,
Met voorraet van gewas, en opgeleide graenen,

1131, 1132 Versta: Plutarchus en Livius leveren in hunne historiën stof in overvloed voor de teekenkunst, die het Raadhuis met voorstellingen van daden van Grieken en Romeinen rijk versierd heeft.

1134—1139 Zie de gedichten door Vondel op deze schilderijen vervaardigd, in het deeltje dezer uitgave, dat de gedichten van het jaar 1657 bevat.

1139 *Lykurgus*: Lycurgus, de beroemde wetgever van Sparta, was zijnen broeder Polydectes na diens overlijden in 't bewind opgevolgd, zonder te weten, dat diens huisvrouw zwanger was. Toen hij dit ontdekte, verklaarde hij, de regeering niet voor zichzelven, maar voor het te verwachten kind zijns broeders uit te oefenen, en verwierp het aanbod zijner schoonzuster, die hem voorstelde, dat zij zich een miskraam bezorgen en hem huwen zou. Na de geboorte van Charilaüs — gelijk het kind genoemd werd — bleef hij ook het bestuur als diens voogd uitoefenen.

1142 *Den vlieshelt:* Jazon.

1145 *'t Heilighdom der letteren:* de Heilige Schrift.

In eenen dorren tijt, bedaut van ieders tranen.
Men ziet hoe Amrams huis, tot weering van gewelt,
Den volcke een wyze wet en vrome rechters stelt;
Hoe Salomon geknielt, na 'et bouwen van Godts drempel,
De Wijsheit bidt van Godt, in Godts gewyden tempel;
Hoe Moses elders met de wet ten berge afdaelt;
En elders hoe men Gode en Cezar tol betaelt,
Door last van 't eeuwigh Woort, zoo lang in kracht [gebleven;
Terwijl het elck beveelt zijn schuldigh recht te geven.
Wat noch te maelen staet, zal blijcken, als 't penseel
De jongste streeck voltreckt, op ons stehuispanneel.
De beeldehouwery zou zich met recht beklaegen,
Indien ick hem vergat, die, op den zegewagen
Gezeten, triomfeert, na dat hy stadt en wal
Beschutte voor den arm en 't zwaert van Hannibal,
Door 's helts beleit misleit, en schrander opgehouden;
Toen al het morrend volck den heirtoght toebetrouden,
Den grootsten Fabius, belaste, zonder schult.
Zoo redde een man den Staet door wijsheit, en gedult.
Toen Stalpaert my de kunst aldus liet zien, en hooren,
Op 't Raethuis, steegh mijn lust, daer Sint Katrijnes toren,
Wanneer hy dien volbouwt, in zijnen vollen krits,
Noch hooger dan de Dom van Uitrecht, met zijn spits

1153 *Godts drempel: drempel* [staat hier voor 't gebouw zelf en Vondel had evengoed hier *tempel*, en in den volgenden regel: *op Godts gewyden* drempel" kunnen schrijven.

1162 *Hem: Fabius*, zie vs. 1166.

1166—1168 Versta: toen de morrende Romeinen Fabius Maximus, wien het beleid van den veldtocht was toebetrouwd, ten onrechte beschuldigden — t. w. van traagheid.

1169—1174 Versta: Toen Stalpaert (de bouwmeester) mij de fraaie kunstgewrochten liet zien die het Raadhuis versieren, steeg mijn geest, verrukt door het genieten van zooveel schoons, naar hooger sfeer dan de top van Sint-Katrijnes-toren bereiken zal, wanneer hij dien zal volbouwd hebben. Men weet, dat, volgens het oorspronkelijke ontwerp, de Nieuwe Kerk zou voorzien worden met een toren, hooger dan de Dom te Utrecht: en werkelijk ziet men dien in afbeeldingen van den Dam in die dagen, o. a. bij van Domselaer, als reeds afgebouwd voorgesteld. Men liet echter het werk steken, naar men voorgaf omdat naast zoo hoog gevaarte het Stadhuis te klein zou lijken; doch meer waarschijnlijk, omdat de grondslagen te zwak of de kosten te hoog werden bevonden.

1171 *Krits:* kreits, omtrek.

Die lucht niet raecken zal, waerin mijn geest ging weiden,
In beelde- en schilderkunst verruckt, en afgescheiden,
Verwondert dat het brein des menschen zulck een' schat
Van beitel en penseel beknopt te zamen vat,
En onder 't eenigh dack, een ieder op zijne orden.
Wie nu bouwmeester, of een schildergeest wil worden,
Of Fidias in kunst en beeldehouwery,
Die zal, uit gansch Euroop, zich spoeden naer het Y,
En onzen trotzen Dam, met penne, en verwe, en koole,
Om in dit nieuw Stadthuis, als in de hooghste schoole
Van Pallas, uit het brein van Jupiter geteelt,
Te tekenen al wat de leerlust hem beveelt
t'Ontworpen op papier, en perckement, en doecken.
Zoo ging de Grieck van outs de kunst te Memfis zoecken,
De Roomsche jeught t'Athene, en elck by dien Romain.
Nu toont u Amsterdam, beknopt by een, in 't klein,
Wat Memfis wat Athene en Rome t'zamenhaelden;
Toen deze, als eigenaers, met al hun leengoet praelden,
En zwoeren, elck om 't zwartst, met onbeschaemden mont,
Dat dit geen leenkunst was, maer ieders eigen vont,
Inzonderheit de Grieck, al kan hy niet ontschreeuwen
Dat d'eerste kunstbron vloeide uit d'ader der Chaldeeuwen.
  Maer naeugezetheit schijnt zich, om de prael en pracht
En 't ruim begryp des bouws, te belgen, met dees klaght:
Waer is de zuinige aert van onzen Aemsterlander
Gebleven? anders gingt by d' ouden, toen Evander
Eneas, den Trojaen, zoo gastvry, zijn gemack
Hiet neemen in zijn hof, en onder 't schamel dack,
Dat Herkles, met zyn knods en leeuwenhuidt behangen,
Wel eer geherberght had, gewelkomt, en ontfangen.
De gast van Troje ziet het hart aen van dien Heer.
Hy vlyt zich op de huidt van een beerinne neêr.
De groote Koning slaept op eene stroie bulster;
Daer kunst noch overdaet steenhouwster noch vergulster
Van poorte of welfsel was, als namaels; daer yvoor
Noch toets noch marmer blonck. Op dat bekrompen spoor

1191 *Zwoeren, elck om 't zwartst:* dergelijke uitdrukkingen zijn nog zeer gebruikelijk als men b. v. zegt: „hij liegt dat hij *zwart* wordt; 't is *zwarte* logentaal," enz.

1193 *Ontschreeuwen:* ontkennen, door geschreeuw een waarheid versmoren.

Zocht Rome in ackeren haer eerste Staetgenooten.
En hoe vergeet dees stadt, uit visscheren gesproten,
Zich zelve aen zulck een pracht, by d' ouden ongewent!
Geluckigh is de Staet, die zijnen oirsprong kent,
De middelmaet bewaert, en omziet onder 't stuuren.
Het wanckelbaer geluck kan zelden steen verduuren.
Gelijck de tempels staen den Godtsdienst toegewyt,
Die 's hemels eer bewaert, van 's afgronts spoock benyt,
Zoo past het ons den Staet van 't burgerlijck regeeren,
En 't Recht, dat heiligh is, en 's Rechts gestoelte t'eeren,
Naerdien hun achtbaerheit eerbiedigheit vereischt,
En 't oogh dit ziet in zwang, zoo wijt ons Zeevaert reist.
Zijn 's volcks regeerders hier ons mombers, anderde ouders;
Zijn stadts Wethouders zelfs Godts stoel- en- stedehouders;
Wie weigert hun een huis, gelijck hun waerde voeght,
Een onbekrompenheit, waeraen 't gebruick genoeght,
De burger, en de Heer, en zoo veele amptenaeren,
Al slaven der gemeente, en wit van gryze hairen,
Geploeght met rimpelen in 't voorhooft, door den last
Der koop- en- zeestadt, vol uitheemschen, en vermast
Van dit zwaermoedigh pack, door Athlas t' onderschraegen,
Die hier op zynen hals den weereltkloot moet dragen?
Wie gunt elck ampt geen plaets, en voeghelijck besteck,
En elcke kamer niet een eerlijck amptvertreck?
Hoe zat de heerschappy zoo jammerlijck bekrompen,
In luchten, die benaeut der zinnen sne verstompen,
Den dienaer volcke en Heer, hunn' dienst en plicht verbiên;
Beluistert al te scherp, of al te naeu bezien;
Gesteurt door pleitkrackeel, gesmoort in hun papieren;
Verkort aen kist, en kas, en laden; zonder vieren,
En haertsteên; koudt van vorst, of van het vier gezengt;

1221 *Anderde ouders* voor „tweede ouders."

1222 Merkwaardige regel, waarin Vondel het goddelijk recht der Vorsten — toen nog algemeen geëerbiedigd — op de Stads-Regeering overbrengt.

1224 *Waeraen 't gebruick genoeght:* 't is mij niet zeer duidelijk of ik hier verstaan moet: „voor het gebruik voldoende," dan wel: „gelijk het gebruik dit vordert."

1225 *De burger, en de Heer:* lees hier, om 't voorafgaande *hun:* „den *burger,* en den *Heer.*"

1234 *Der zinnen sne:* letterlijke vertaling van *ingenii acumen:* „scherpzinnigheid."

De kamers en het volck, verdrongen en gemengt,
En onderling verwert. De kerckers, naeuwe holen,
Vol slijm en vochtigheit, die vuile stanckgioolen
Vergiftighden terstont, verstickten, als een pest,
Het lichaem, dat gezont beklemt wert in dit nest.
Het hair viel uit, als of de wortel was vergeven.
De dootkist berght een lijck, een lichaem zonder leven:
Dees dootkist zinckt te vroegh den levende in zyn graf,
Eer 't vonnis leght gevelt, en d' overwoge straf
In 't recht gesloten is. Om 't out stadthuis te noemen
By zynen rechten naem, en zonder te verbloemen
Die rotte vuiligheit van 't afbreck, och, wat was 't?
Een yslijck rottenest, zich zelf een overlast.
De schryver en de klerck verschrickten voor de dieren,
Wanneerze menighmael de boecken en papieren
By avont knaeghden, of, niet zonder meer gevaers
Van brant, al brandende het einde van de kaers,
En lecker op dat aes, in hun deurboorde kloven
Versleepten, zonder schroom, naer onder, en naer boven:
Want een bouwvalligheit, van zijn geval gestiert,
Verstreckt de legerplaets voor gruwzaem ongediert,
En nachtgebroet: en quam het manck gebou te storten,
Al teffens, och wien zou, wien zou die val verkorten
Alleen met eenen slagh? wien anders dan de Stadt,
De gansche Stadt, en 't volck? geene eeuw, geen aenwas had
Dien zwaeren val geboet, die schade kunnen keeren,
Daer boecken, brieven, schat, en volck, en burgerheeren,
Als teffens in een graf begraven, en vergaen,
Den lastermont ten schimp rechtvaerdigh zouden staen,
Om d' onvoorzichtigheit, en vreckheit, en het sloffen
Van toe te zien, eer ramp hun hoofden had getroffen.
En waerom stoot men zich aen pyler, en gewelf,
Bevrijt voor vier, en vlam? de brant van 't Raethuis zelf

1242 *Stanckgioolen:* eigenlijk: „kooi", of „kerker", van daar: vuile poel.

1251 *'t Afbreck:* de *afbraak*, als men tegenwoordig zou schrijven. *Afbrek* is echter volkomen wettig en van gelijke vorming als 't nog bestaande *gebrek* en 't verouderde *inbrek* (nu *inbraak*).

1256 *Al brandende het einde van de kaers:* het einde van de kaars, terwijl het nog brandde.

1262 *Wien zou die val verkorten*: op wien zou dat alles neerkomen? Wie zou de schade dragen?

Ontschuldight dit: want vonck en vlam en vier vint vatten
Aen balck, en zoldering, stelt boecken, brieven schatten,
Ter noot, en by geluck geborgen uit den brant,
In 't uiterste gevaer. De hooghte ciert den stant,
Is niet alleen in 't oogh ontzaghbaer, aengenaemer,
Maer weert oock vochtigheit, om voor een wapenkamer
Te dienen, in den noot: want of men gout vergaêrt,
Het gout is, zonder stael en yzer, slecht bewaert,
En een gereede roof voor wettelooze snootheit.
Geen Wyze kan zich dan verstooren om de grootheit
Van 't overwelft gebouw, daer 't noodigh eerlijck nut
De Stadt en burgery en welvaert onderstut.
Men moet den wijzen Raet des Aemstels meer betrouwen.
Wie wetten hanthaeft, kent zijn wet en maet in 't bouwen,
En houdt zich aen de schets, niet wuft, en onbedacht.
Geen rype raet mistrouwt zijn voorgewoge kracht.
  Latinus raethuis, daer Eneas aen quam vaeren,
Verhief zich, als een kerck, op hondert hooftpylaren,
In 't hooghste van de stadt, aen 's Tybers ouden stroom,
En stont rontom in bosch, en schaduwen, om schroom
Om ootmoet en ontzagh, in 't harte des aenschouwers,
Te wecken, als het wit des overkloecken bouwers.
Hier wert het hoogh gezagh in zijne kracht gezet,
Gewettight by den Raet der Vadren, en de Wet.
Men zagh den voorzaet hier uit cedren hout gesneden.
Saturnus, wit en grijs, en Janus, stram van leden,
Met dubble troniën, bewaeckten het poortael.
Bellone en vader Mars de groote wapenzael,
In 't ronde gestoffeert, langs wanden, en aen posten,
Met zegenrijcken roof, en wapenen, op kosten
Van burgerbloet gehaelt, tot heil van 't vaderlant,
Op al wat voor de vuist met boosheit innespant,
Tot afbreuck van den Staet der moedige Latynen,
By wie de Bataviers in 't ende onzaghbaer schynen.
  Het burgerlijck gebiet, zoo schuw van tiranny,
En slaende op onzen aert, hier oock, naer zyn waerdy,
Zijn' stoel verheven heeft, daer Gysbrechts Burgerheeren,
Als op den hoogen burgh der Vryheit, nu regeeren,

1304 *Voor de vuist:* onvoorbereid, zonder lang beraad.

En leiden de gemeent met eenen zachten toom.
De Stadt, op hun gezagh, zal, als een cederboom,
Voltrecken haere Kroon, en altijt hooger wassen.
Zy zal op haer kleenoot, de gulde Vryheit, passen,
Het wit, waerom zy 't zwaert getroost op zyde bondt,
En schier een bloedige eeuw in 't vier des oorloghs stont.
Wie deze grieft, met een de zegels van haer brieven,
Die zal haer kroon, haer oogh, haer hart en hartaêr grieven:
Want zy naeryverigh geen vleck lijt in haer kleet,
Geen schipbreuck zwaerder acht dan 't schenden van
[haer' eedt
En eer, hoe reuckeloos hier andren mede speelen,
Die min in 't erf van deught, en meer in 't ydel deelen:
Waerom de hemel oock, in 't schocken van al 't lant,
Haer' Staet gehanthaeft heeft, en in een' vaster stant,
Ten schimp van zoo veel nijts erghlistigheên en laegen,
Verzekert, en gelijck op zyne hant gedraegen.
De bondtgenooten en 's lants vyanden, die 't zien,
Na d'overdrift van mist en misverstanden, biên
Haer burgren alle gunst, en haeten, die haer haeten.
Zy eerenze, als pylaer van Zeven vrye Staeten,
En schatkist van den Staet, die zich verbonden houdt
Door eendraght, maghtiger dan stael, en Indisch gout.
Aldus is Rome in top van 't hooftgebiet geklommen,
Van waerze wetten gaf aen Rijcken, Vorstendommen,
En heerschappyen, van den Ganges, met haer roe,
Tot, achter groot Britanje, aen 't eilant Thule toe,
En van de zuider Kreeft aen d' oversneeude vlieten,
Daer d'Ister zyne kruick in Pontus uit komt gieten.
Geheel Europe viel haer' ruimen geest te kleen.
Zy smolt drie weerelden tot eenen klomp in een,
En zette zich in top des aerdtkloots, als een wonder.
Wat voor haer lagh in stof, zagh dees Godin, van onder,
Met ootmoet en ontzagh en vreeze eerbiedigh aen,
Als 't grootste dat oit wiert bescheenen van de maen,
Die wisselbaer haer licht dan ebben zagh, dan vloeien;
Terwijl de Staet van Rome en 't Roomsch gebiet bleef
[groeien,

1328 *D'overdrift:* het overdrijven.
1336 *Thule:* IJsland.

Dies Cezars loftrompet haer noemt, gelijckze praelt,
Het eeuwigh hooftgezagh, van tijt noch grens bepaelt.
De Burgermeester weet den breidel hier te vieren,
En aen te haelen; weet alle ampten te bestieren
In orde, en kan nu zacht dan weder strenger gaen,
Naer eisch van elcks natuur en Staet; niets onberaên
Verhaesten; wrevelen, die hooge en laegen hoonen,
Betemmen; misverstant, verbloemen, en verschoonen;
De lasten minderen, zoo veel de Staet dit lijdt,
Eer 's koopmans koopkans keere, en winste en welvaert [slijt'.
Uitheemschen gunt hy plaets, en welkomtze uit ontfarmen.
Hy zorgt doorgaends met lust voor Godts nootdruftige [armen.
't Geweten, min of meer door onverstant verruckt,
Beschut hy. Niemant wort in zijn gemoedt gedruckt,
Noch in zijn billijck Recht verkort, of opgehouden.
Getrouwheit aen 't Gemeen wort rijckelijck vergouden.
De deughden draven hoogh, op 't voortreên van den Heer.
De boosheit smilt allengs. Geen gout gaet boven eer.
De kunsten winnen velt. De nutte wetenschappen
Geraecken op den troon. Geene averechtze stappen
Misleiden nu de kiel in 't zogh van snooden buit.
Men koestert pais en vre, tot daer de zeevaert stuit,
Houdt ieder een ten vrient, en acht de baetzucht schande.
Dus bloeit d' olijftack bly te water, en te lande.
De Zeven volcken, alle uit eenen Duitschen stam,
Bekennen dat hun heil, van Godt en Amsterdam,
Gelijck een morgendau en zegen, neêrkomt vallen.
Zy eeren nu, om strijt, de Wijsheit, daer dees wallen
Op wassen, in hun ronde, en stercken 's lants gezagh.
Zy wenschen datze noit van 't Raethuis scheiden magh,
Maer kroonen dezen bouw, titelen en naemen
Van Heeren, die hunn' stoel en kussen niet beschaemen.

OP DEN

AMSTERDAMSCHEN GEDENCKPENNING.

MATIGE REGEERING.

Wie leerzaem is, leene oogh, en oor
Aen maetzang en *Amfions* snaeren.
De ruwe rotssteen treet u voor,
Vervormt in beeldwerck en pilaeren.
Hy schickt zich ront, vierkant, en lang,
Trots Thebes stercke wallen:
Terwyl *Merkuur* de dubb'le slang
Betemt, en milt aen allen

Op den Amsterdamschen Gedenckpenning. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 550).

Ter gelegenheid der statelijke inbezitneming van 't nieuwe Stadhuis, werd eene gedenkpenning geslagen, die op de volgende bladzijde afgebeeld is.

Op deze penning, door den penningmaker G. Pool vervaardigd, ziet men den Handelsgod Merkuur boven het nieuw gestichte gebouw vliegende, houdende, onder het gekroonde wapen der stad, in de rechterhand zijn slangestaf, en in de linker den vrijheidshoed, op welks rand de spreuk uit Vergilius (*Aeneid.* X: 112): *Omnibus idem,* „voor allen dezelfde," te lezen staat. Op den voorgrond zit Amfion, die, volgens de fabel, oudtijds de steenen zich tot het opbouwen der muren van Thebe deed samenvoegen. Op een daarnevens liggenden steen ziet men voorts de namen van Johan Huydecoper, Cornelis de Graef, Johan van de Poll en Hendrik Dirkszoon Spieghel, Burgemeesteren: gelijk mede van Nicolaes Tulp en Cornelis van Dronkelaar, beiden schatmeesters in dit jaar, en voorts tot randschrift deze woorden van Horatius, *de Arte poëtica*, vs. 396:

Fuit haec sapientia quondam,

d. i.: „dit was vanouds de wijsheid."

Op deze zijde van den penning paste Vondel het boven afgedrukte gedicht toe.

Matige: gematigde.

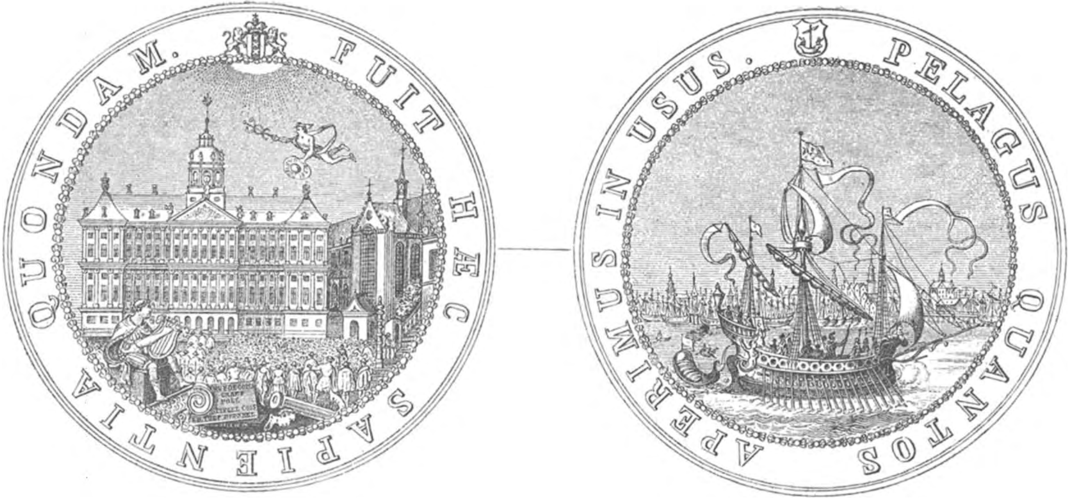
SAPIENTIA QUONDAM. FUIT HÆC
PELAGUS QUANTOS APERIMUS IN USUS.

Den gulden hoet der Vryheit schenckt,
En d'Overheit naer 't *Raethuys* wenckt;
Wiens kloeck beleit haer onderzaten
Zoo voeghzaem leit, en vint zoo trouw,
Dat yder geerne aen 't vast gebouw
Een grontsteen streckt, en stut der Staten,
Naerdien dees Harpenaer ons leert;
Dat maet te houden best regeert.

MAGHTIGE NEERING.

Hier landt het Grieckscheh *Heldenschip*
Voor wint, uit d'ongestuime baeren,
Bevryt van barning, strant, en klip,
De stieren, draeck en oorlogsschaeren,
Die 't al te boven is geraeckt.
Het gulde Vlies te plucken
Zo ver van honck, en sterck bewaeckt,
Magh yder niet gelucken.
Men roemt van outs op d'eerste kiel,
Die zulck een schat te beurte viel,
Zoo ons de Dichters niet bedrogen:
Maer *d'Amsterdamsche Kogh*, gewis,
Veel grooter koopvaerdyschip is,
Vol neering, ryckdom en vermogen.
Men treck' te water of te velt,
De Stadt van Amsterdam schaft gelt.

Aan de keerzijde ziet men het schip Argo, van den tocht ter verovering van 't Gulden Vlies terugkeerende. Op den achtergrond ziet men de stad Amsterdam, en tot randschrift dezen regel van VALERIUS FLACCUS SENTINUS *Argonaut.* Lib. I vs. 169:

Pelagus quantos aperimus in usus:
d. i.: „tot hoe groote voordeelen ontsluiten wij de zee."

1 *Het Griecksche heldenschip:* het schip Argo, als blijkt uit vs. 6.

OP

DE WAPENKROON VAN AMSTERDAM,

AEN DEN ED. HEER

KORNELIS DE GRAEF,

Vryheer van Zuidpolsbroeck, Burgermeester en Raet der zelve stede.

MICAT INTER OMNEIS.

Indien men uwen gryzen stam,
Ter heerschappy des lants geschapen,
En die 's lants vryburg Amsterdam
Gekroont heeft met de kroon van 't wapen,
Den lauwer schonck, die niet verdort,
Noch schoot de danckbaerheit te kort.

Had *Andries* niet Stadts eer bewaert,
En 's Keizers glori trouw verdadight,
August had met zyn edel zwaert
Den Ridder spader begenadight,
Wiens miltheit Oostenryck behaeght,
Daer Aemstels schilt de kroon af draeght.

De goude keten om den hals,
't Geweer den Helt op zy gehangen,
In zoo veel juichens en geschals
Der stede, daer hy wiert ontfangen,
Op 's Keizers hoftrompet en faem,
Verheft al d' afkomst in dien naem.

Op de wapenkroon van Amsterdam. Volgens den tekst in *Klioos Kraam* I, 1656, bl. 1.

Micat inter omneis: d. i.: Zij schittert uit boven allen. Zie HORAT., *Carm.* I, XII, 46.

7 *Andries:* deze Andries de Graeff werd door den Keizer in den adelstand verheven.

Hoe trots het hooge kerckglas praelt,
Met Cezars hooftprael, ons geschoncken,
Daer Maximiliaen, bestraelt
Van gout, en diamante voncken,
Drie Kruissen heilight, voor altoos;
Gedachtenis van glas is broos.

Maer dees geslachtboom bloeit, gekroont
In top met *Bickeren* en *Graven*,
Daer vryheit in hun schaduw woont,
En grootvaêr *Boelens* zoo veel braven
Gesproten ziet uit zynen struick.
Zoo blinckt de goutmyn in 't gebruick.

De stam, die voor 't Gemeene best
Zich zelven uitdeelt, by zyn leven,
Wort noch, gelijck van outs, bevest,
En in zyn tacken hoogh verheven:
Want schoon 't gebeent ten grave vaert,
De deught blyft eeuwigh en vermaert.

19 *Het hooge kerckglas:* dat namelijk in de Nieuwe Kerk, waar Maximiliaan op is afgebeeld, de stad met de kroon op 't wapen beschenkende.

28 *Boelens:* dezelfde, over wien hierboven, *Inwydinge van 't Stadthuis*, vs. 392, gesproken is.

AEN DE DOORLUCHTIGHSTE HEERSCHAPPYE

VAN

VENETIE.

DIVES OPUM, STUDIISQUE ASPERRIMA BELLI.

Gekroonde Zeeleeuwin, ghy bouwde uw heerlijck nest
In 't Adriatisch meer, beschermde Antenors zoonen
Voor Attila, den Hun, die gruwelijckste pest.
Uw Stadt en Staet verduurt der Monarchyen troonen,
Slaet Mahomets gewelt met ysre klaeuwen af,
Ten dienst van Christus Rijck, terwijl die groote Heilant
En zijn Evangelist, Sint Marck, uw' Hertoghs staf
Bewaecken, daer uw Raet vereenight menigh eilant.
Een Stadt, een eilant, zee en 't vaste lant gebiet.
Wie noit Venedich zagh, zagh 't licht der Staeten niet.

Aen de doorluchtighste heerschappye van Venetie. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 552).

Dives opum, caet.: d. i.: „rijk in schatten en kloek in oorlogskunsten." Zie *Aen.* I, 14.

2 *Antenors zoonen:* volgens de overlevering zouden de inwoners van Padua (welke stad haar stichting te danken zou hebben gehad aan den Trojaan Antenor en zijne tochtgenooten) het eerst de eilandjes bezet hebben, waarop naderhand Venetië rees.

3 *Attila, den Hun:* ter gelegenheid dat deze, in Italië viel en o. a. Aquileja verwoestte, versterkten zich die van Padua op de straks genoemde eilanden, en leiden alzoo de beginselen der machtige zeestad.

7 *Uw' Hertoghs staf:* namel. „dien van den Doge."

9 *Zee en 't vaste lant gebiet:* d. i.: „voert gebied," of: „strekt haar gebied uit, ter zee en te lande."

OP DE HEELKUNST

VAN

Dr. PAULUS BARBETTE.

Hier verschynt een heelzaem Paulus,
Niet gelyck een wreede Saulus,
Die met scherpe klaeuwen grypt,
En de tanden wet en slypt
Op doortrapte en helsche vonden
Van geweer, om volck te wonden,
Te vernielen, en verwoet
Zich te baên in menschenbloet,
En den vetten buit te deelen:
Maer hy komt gewonden heelen,
En genezen door de gunst
Van zijn meesterlijcke kunst.
Hulpeloozen, gaetghe quynen,
Dol van weedommen en pynen,
Aen gekrompen aêr of zeén,
Aen een breuck van arm en been,
Of gekneusde ledematen;
Leghtghe in 't uiterste verlaeten,
Door een diepe vleeschquetzuur;
Schynt de geest, van uur tot uur,
't Zwacke lichaem te begeven;
Kan 't veraerde bloet het leven
Niet bewaeren; loopt om raet
By den Duitschen Hippokraet,
By Barbette, die zyn' zegen
Uitgiet over den verlegen,

Op de Heelkunst van Dr. P. Barbette. Volgens den tekst in *Chirurgie nae de hedendaeghse Practijck beschreven door P. Barbette.* Amst. 1655, kl. 8°.

1 *Heelzaem:* heilzaam.
15 *Zeen:* zenuw.
22 *'t Veraerde bloet:* 't bedorven bloed.
26 *Den verlegen* voor *den verlegene* (om hulp).

En den bant breeckt, die zoo stout
De natuur geknevelt houdt.
Zyne Heelkunst ongedwongen
Komt ter zyden uitgesprongen,
Uit de volle Medecyn,
Als een ader uit den Ryn,
En verquickt de dorre leden,
In de Zeestadt aller steden,
Dies zy hem deze eere geeft
Dat hy voor een ander leeft.

AEN MYNE AFBEELDINGE,

DOOR GOVERT FLINCK GESCHILDERT,

TOENZE DEN HEERE DIRECTEUR GENERAEL GEERAERT HULFT IN OOSTINDIEN TOEGEZONDEN WIERT.

Ghy steeckt dan af, voor d' Amsterdamsche paelen,
Om over zee te zweven, daer de dagh

Aen myne afbeeldinge, door G. Flinck geschildert. Afgedrukt volgens den tekst van het oorspronkelijke handschrift des dichters, thans aan den Heer A. Th. Hartkamp te Amsterdam toebehoorende.

Bij vs. 39 teekende Vondel later, met bleekeren inkt, aan: „een voorspelling van zyn doot, want Columbe daer de Heer voorgebleven is, heet een duif.'

Werkelijk werd Hulft den 10 April 1656 bij het beleg van Colombo in de loopgraven doodgeschoten. Dat Vondel hier een profetischen blik gehad heeft, blijkt uit een gedicht aan JOACHIM OUDAAN:
Lastmans Offer-strijd tusschen Pylades en Orestes:

Zoo 't *Vondel* nu zijn zwang're geest
(Die vroeg is op Ceilon geweest,
En *Hulft* betreurd' in doods-gevaar,
(Eer 't iemand wist, en 't wierde waar;)
Zooals 't hem voor Kolombo griefde)
Te leenen tot dit werk geliefde;
Zoo stond dit Stuck, zoo wel als dat,
In meer dan goude lijst gevat.

Vondel maakte op dit portret van hem nog een ander gedichtje, dat op bl. 214 van het deeltje *Vondel 1652—1653* is te vinden.

Batavie vergult met d' eerste straelen,
En geuren brengt, uit ootmoedt en ontzagh:
Daer d' eilanden om stryt, van alle kanten,
Aenhouden om gehoor, voor 't Hollantsch hof,
Door koningen en smeeckende gezanten,
Met hunne kroon gebogen in het stof.
Wanneer ghy koomt in 't Oosten te belanden,
En d'eer geniet, dat *Hulft* u wellekoomt,
Zoo kust dien helt eerbiedighlyck de handen;
En melt hem, wat ick onlangs heb gedroomt.
De duistre nacht bedeckte met haer vlogelen
De kamer, daer ick eenzaem lagh en sliep,
Als *Hulft*, belust op vangst van 't puick der vogelen,
[Zoo 't scheen] door 't ryck kanneelbosch jaegen liep.
Hy volghde in 't ende een duif, wiens pennen bloncken
En flickerden van zilver, en fyn gout,
En purperverf, en scheen van min t' ontvoncken,
Om zoo veel schoons als haere pluim ontvouwt.
Eneas volghde aldus, door bosch en struicken,
De vogels, hem gestuurt van 's moeders dack,
Op dat hy hen, als leitsmans, moght gebruicken,
Op 't heilzaem spoor naer Junoos gouden tack.
De boschduif streeck op een' kanneelboom neder.
De Hollander, gedoocken onder 't loof,
Viel op een knie met zyne jaghtbus weder,
Gelyck hy plagh, en mickte op dezen roof.
Myn geest verschrickte, en, om hem in te toomen,
Sprack dus bedacht den jongen schutter aen:
O Jongeling, hoe wil u dit bekoomen?
Het schieten is u lest niet wel vergaen,
Ghy jaeght, 't is waer, geen' draeck, noch Kolchis stieren,
Noch everzwyn, noch tigers, wilt van aert:
Maer uwe jaght naer tamme en macke dieren,
Is 't voorspoock, dat my allermeest vervaert.

3 *Met d' eerste straelen:* omdat Batavia, als oostwaarts van ons liggende, vroeger dan wij door de zon beschenen wordt.

4 *Uit ootmoedt en ontzagh:* stoute beeldspraak: zelfs de „zon" vernedert zich hier voor de „Compagnie."

32 *Het schieten is u lest niet wel vergaen:* een spreeuw, welke Hulft geschoten had, had hem in de hand gebeten. Zie vs. 41.

Geen duif noch spreeuw heeft vreesselycke kluiven,
Noch moort geen mensch: maer echter hou u schuw:
Versteur geen vlught van spreeuwen noch van duiven:
Hoe mack zy zyn, die vogels dreigen u.
Het heught my hoe een spreeuw u had gebeeten,
En meer gewont dan stael en donderkloot,
Daer 't Britsch geschut op zee van was bezeten,
Toen ghy den Teems braveerde met ons vloot.
Dus sprack ick naeu, of 't vogelroer, gesprongen,
Gaf met zyn slot den schutter eenen slagh
Op zyne heup, dat hem, van pyn gedrongen,
Het hart ontzonck, daer hy ter aerde lagh.
De Droomgodt was op dezen slagh vervloogen
Naer zyn spelonck. 'k Ontwaeckte in 't bange bedt.
En schoon ick my geluckigh vont bedrogen,
Noch bleef myn hart met schroomte en schrick bezet.
Nu wenschte ick, dat hy geene duiven langer
Belaeghde op tack en boom, noch in haer vlught,
Al gingenze oock van een musschaetnoot zwanger,
Of pypkanneel: hy schuw' die duivelucht,
Hy schuwe mede Oostindische Harpyen,
Een snoot gebroet, bekent in d' oude tyt,
Het welck op strant een anders gasteryen
Besmet, en noode een dischgenootschap lydt.
Het aenzicht schynt een maeght gelyck van wezen.
Zy hongert van geen dischgerecht verzaet.
Haer kraeuwels, scherp geslepen, staen te vreezen.
Zy scheit met stanck, en vloeckt al watze haet.
Men moet haer nest met achterdocht genaecken:
Want staet men haer een voet te na in 't licht,
Zy zal een' vloet van dreigementen braecken:
Of zwyghtze stil, zy moort met haer gezicht.
Nu zyt myn bode, en melt dien Helt myn zorgen,
Als ghy belant in 't hof, daer hy gekeert,
En uit gevaer, ter goeder tyt, geborgen,
Het roer van nieuw Batavie regeert.

52 *Schroomte:* schroom.
55 *Musschaetnoot: sc* waar 't in 't Sp. of Ital. voorkomt, verandert bij ons regelmatig in *sch:* zoo *bosco* — *„bosch,"* *muscado* — *„musschaet."*

ONDERGANG VAN TROJE.

VIRGILIUS TWEEDE BOECK VAN ENEAS,

IN NEDERDUITSCH GEDICHT.

URBS ANTIQUA RUIT.

DEN EDELEN HEERE

PETER HOOFT DE GRAEF,

Jongkheere van Zuidpolsbroeck.

De naemhaftige heer van Montaigne, Ridder van Sint Michiel, zeght, dat dichten lichter valt dan van gedichten te oordeelen, en men de Poëzy afmeet met eene zekere korte maete van onderwijs en kunste, maer de goede, beste en goddelijcke Poëzy hooger draeft dan de regels, en de reden: dat elck een, die haere schoonheit bespiegelt, de Poëzy niet meer ziet dan het weêrlicht en flickeren des blixems, aengezien zy ons oordeel niet te wercke stelt, maer dat verruckt, en wechruckt. Indien dit wijze en doorzichtige Kunstorakel de zaeck op het hooft treft, en deze zet-rede [1]) in eenige Poëzye stant grijpt [2]), dat blijckt allerklaerst in Virgilius wercken, waervan wy wenschten

Ondergang van Troje. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave, in 1655 bij de weduwe van Abraham de Wees in 4⁰. verschenen (*Bibliographie van Vondels werken,* n⁰. 553).

In 1656 gaf Vondel onder bovenstaanden titel een vertaling in dichtmaat uit van Vergilius tweede boek van Eneas. Daar dit fragment letterlijk is overgenomen in de latere uitgave van den volledig overgezetten Vergilius, die in 1660 verscheen, kan deze vertaling van het tweede boek veilig hier weggelaten worden en is het voldoende alleen de opdracht hier af te drukken.

---

[1]) *Zet-rede:* stelling, *thesis.* 't Woord is even goed van samenstelling als b. v. *stel-regel,* doch heeft geen fortuin gemaakt.

[2]) *Stant grijpt:* zich vestigt, voorgoed aangenomen wordt. Zie TEN KATE, D. II, bl. 416, 417. Zoo spreekt men nog van „een gewoonte, die *stand gegrepen* heeft."

Titelprent van de *Ondergang van Troje.*

waerdigh genoegh in de lofrede, voor het rijmelooze verduitschen des zelven noit volprezen dichters, gesproken te hebben: want gelijck de doorluchtighste Aristarchen of gedichtwaerdeins [1]) doorgaens bezigh zijn, om d'uitneementheit van zijnen Eneas te bespiegelen, zoo worstelenze oock onderlinge in dit worstelperck, [als of hun oordeel verruckt en wechgeruckt wort,] om uit het twaleftal van Eneas boecken [schoonze alle den titel van goddelijck voeren,] het beste, en gelijck den schoonsten diamant uit d' andere diamanten, te kiezen. D'een verkiest het tweede, den jammerlijcken ondergang van Troje; d'ander het vierde, Koningin Didoos razende minne; een ander het zeste, Eneas naere hellevaert; een ander het twalefste boeck, Eneas gezegent lijfgevecht, en Turnus rampzalige doot. Aldus brengt elck zijne bewijsrede ter baene. Wat my belangt, die mijn inzicht gaerne Apolloos uitspraecke onderworpe, dit tweede boeck heeft in mijne gedachten altijt uitgescheenen, boven d'andere my menighmael verruckt, en noit mijnen lust genoegh konnen verzadigen. Het scheen my oock geen wonder, dat de bloetdorstige Nero hieruit, volgens zijnen bedorven aert, lust schepte den ondergang van Troje, als een snooder Simon, binnen Rome, naer te schilderen; niet met Maroos fenixstuck alleen, in zijn huis, op het treurtooneel, te kopieeren, en dat, met verwen van toestel, tooneelgewaeden, stemmen en gebaer, nabootsende, zich met de schaduwe en den schijn van zulck eene deerlijcke verwoestinge te genoegen; maer met deze jammernissen, naer de Grieckschs kunstenaeryen en treken, volkomen in der daet en het leven uitwerckende, op den grooten doeck van zijne groote Stadt te brengen; zijne eeuwe het ondergaende Troje in het brandende Rome, den bloedigen Xanthus in den gloeienden Tyber te laeten zien; een schendigh en verwaten lasterstuck, daer d' eerste en onnoozelste Roomsche Kruisheiligen, gelijck een vervloeckt overschot en uitschot, zoo deerlijck om te lijden hadden; het welck hier alleen dient tot eene blijck hoe Virgilius afbeeldinge van der Trojaenen uiterste nederlaege,

---

[1]) *Gedichtwaerdeins:* beoordeelaars, keurders van gedichten. Men zei oudtijds *waerden* voor 't geen men later, met aanhechting van een Walschen staart, *waardeeren* noemde. Zie TEN KATE, D. II, bl. 519. De Overlieden van sommige Gilden, als b. v. die van 't Lakenkoopersgild, werden ook *waerdeins* of *waerdijns* genoemd. Zie VAN DOMSELAER, B. IV, bl. 271.

van outs, in d' oogen der Romainen en des Keizers, op de kunst der Poëzye verslingert, gebloncken heeft: want hoewel Maroos gemeen voorstel [1]), in het voorhooft van zijnen Eneas gedruckt,

ARMA VIRUMQUE CANO,

doorgaens in zijn heerlijck werck bevestight wort, nochtans laet zich die hemelsche trompet hier allerhelderst en zoodanigh hooren, datze, gelijck een horen van overvloet opgepropt, ons eenen vollen zegen van natuurlijcke welspreeckentheit, kunsten, wetenschappen, zeden, weereltsche en godtvruchtige voorbeelden en leeringen toegiet, ten oirbaer van opmerckende vernuften, in het algemeen, en in het byzonder voor welgeboornen, opgetogen en geschickt ten dienst van het Vaderlant, dat zich aen hunnen stam en voorvaders niet luttel verbonden houdt. Den allergeluckighsten Keizer Augustus jammerde het met reden Troje anderwerf in Virgilius werck te verbranden, uit edelmoedigen lust en liefde tot dezen schoonen en kostelijcken brant, het allerschoonste en kostelijckste, dat oit, met oogen van menschelijck begrijp, en ooren des verstants, gezien en gehoort wiert. Op hoop dan of de nederduitsche vertaelinge van het wijt befaemde Trojaensche treurspel, vol hartroerende treurspeelen, uwe Ed. eenighzins, ten minste Virgilius ter liefde, moght behaegen; zoo offere ick uwe opluickende jeught dit boeck, als een proefstuck van d'andere boecken. Aldus kopieert men aeloude marmere en metaele stambeelden [2]), gedenckpenningen, schilderyen, en teeckeningen van uitsteeckende meesteren, om hunnen dapperen voortredt [3]) in de kunste, zoo veel het mogelijck zy, al hygende in te volgen, en te leeren hoe veel weghs den nakomelingen, die steil naer den top der volkomenheit opklimmen, noch af te leggen staet. Hoe verre mijn dichtlust en yver nu in deze

---

[1]) *Gemeen voorstel* voor *propositio generalis*, of, liever: „hoofd-thema."

[2]) *Stambeelden:* dat zijn de zoodanige, als bij uitstek verdienen als beelden van navolging te worden aangeprezen: *standard-works*, als de Engelschen zeggen. 't Kan echter ook zijn, dat Vondel met *stambeeld* eenvoudig het *stemma* der ouden, door JUVENALIS o. a. in den aanhef van zijn eerste hekeldicht gebezigd, heeft willen uitdrukken.

[3]) *Voortredt:* of „voorgang." 't Woord is volkomen wettig en bruikbaar; wanneer men toch blijft spreken van „gelijken *tred* houden," verhindert niets dat men iemand „den *voortred* toekenne." In *Inwydinge van 't Stadthuis t'Amsterdam* vs. 1363 vinden wij in gelijken zin *voortreên* gebezigd.

renbaene achterblyft, of van de rechte streecke der Latynsche Hofzwaene afdwaelt, kan my niet ondienstigh aengewezen worden, terwyl ick wensche te blyven,

Edele en gestrenge Heer,

Uwe Ed. dienstwillige

J. v. VONDEL.

AEN DEN ZELVEN HEER.

Geluckigh is de hulck, daer midden in de baeren
Een stuurman zit te roer, die zeewijs en ervaeren,
De blinde klippen kent, de gronden meet, en peilt,
Op Zeekompas en kaert, en starreschieten zeilt,
En, door de barning heen, het uiterst weet te schuwen.
Geluckigh is de kudde, [als velt en heide gruwen,
Voor 't huilen van den wolf, die, razende afgevast,
Het afgedwaelde schaep bezijden 's weeghs verrast;]
Terwijlze by der hant het voeder pluckt, niet verder
Dan daer de trouwe staf en 't oogh van haeren herder
Kan reicken in den noot, ten troost en toeverlaet.
Niet min geluckigh is de burgerlijcke staet,
Daer ieder veiligh rust in schaduwe van Heeren,
Die ter behoudeniss' des volcks alleen regeeren:
Want wat de stuurman is op 't schip, in zeegevaer,
De herder op de heide, en by de Schaepskoy, daer
De wolf om spoockt en huilt, dat strecken d' Overheden,
In 't wettige gebiet van landen. volck en steden,
Haer waeckende oogh, tot heil des onderzaets, betrout.
Op dezen gront is 't dat de hemel staeten bouwt.
Op dezen voet zijn hun de titels aengeboden
Van vadren, herderen, wetgevren, vooghden, Goden,
Die, op den vorm van 't ampt der Overheit gepast,
Ons melden 't heilzaem wit van zulck een' zwaeren last,
Noch grooter dan deze eer, waer toe zy zijn gekoren.
Aldus zeght Plato wort geen mensch voor zich geboren

2 *Zeewijs* voor: t'huis op zee, bevaren.
4 *Starreschieten:* van ouds gebruikelijke uitdrukking voor: het waarnemen der hemellichamen.
5 *Het uiterst* voor: het gevaar.

Alleen, maer oock ten dienst van vrient en vaderlant.
Hier staet de weerelt by, en zonder dezen bant
Moet alles wetteloos verstrojen, en verwilderen,
Noch woester dan Natuur een wildernis kan schilderen,
Vol breideloos gedierte, en onraet, nacht en dagh.
Zy leefden dan tot nut der menschen, die 't gezagh,
Ter liefde van den mensch, oit holpen onderstutten,
En 't onderdruckte volck beschermen, en beschutten,
In zijn gerechtigheit. Dit kon men uit kronijck
En boeck bevestigen, en stercken met de blijck
Van menigh voorbeelt, klaer uit Griecken en Latijnen
Te scheppen, waer de zon de weerelt komt beschijnen.
Doch hier is 't noodeloos, naerdien ons Nederlant
Gereede spiegels heeft van mannen by der hant:
Waerom, o eedle telgh, geen meester u iet naders
Kan toonen als uw' stam, en loffelijcke vaders,
In oorloge en in vre, door al het lant befaemt,
Waer hun voorzichtigheit onwetenheit beschaemt.
Zy zelfs bezegelden, in zijne kracht en klaerheit,
Het staetorakel van de goddelijcke waerheit,
Dat geen Gemeene Best geluck noch heil ontbeert.
Daer lust tot wijsheit bloeit, en stadt en lant regeert.
Zoo dickwijl dan uw lust staetkundigheit zal zoecken
Te scheppen, uit het licht van letteren en boecken,
Kan 't voorschrift van uw oudt voorvaderlijck geslacht
Dees staetles met der daet u stercken, waer hun wacht
De wetten en het Recht bekrachtight, en verdaedight,
En uwen leerlust voedt, en aenqueeckt, en verzadight:
Want schoon een staetscholier de spreuck en regels merckt;
Dit wort met voorbeelt en uitwercking best gesterckt.
Men leert uit kaerte en boeck de gronden, zeen en streecken;

38 *Waer de zon de weerelt komt beschijnen:* dit schijnt een overtollige rijmlap, doch 't moet gelezen worden in verband met hetgeen voorafgaat en volgt. De zin is: „Dit kon overal waar de zon maar schijnt, (bij elk volk) worden bewezen uit voorbeelden, bij de ouden gehaald; maar wij Nederlanders kunnen 't aantoonen met voorbeelden uit ons eigen land," enz.

49 *Staetkundigheit:* 't woord klinkt niet fraai in poëzie: — gelijk in 't algemeen lange woorden, die op *heid* uitgaan, in vaerzen behooren vermeden te worden; doch 't is het woord, dat hier gevorderd wordt. *Staatkunde* zou hier minder passen, als beteekenende de „wetenschap zelve;" terwijl *staatkundigheid* uitdrukt: „bekendheid met die wetenschap."

En kusten: maer een storm kan 't moede roer versteecken
Van zijn behoude reis, indien de vierbaeck niet
Het duister oogh verlicht, en voor den zeeman ziet,
En toont wat streeck hem staet te houden, wat te mijden,
Wat loef-, wat lywaert leght, wat achter, wat bezijden,
Wat oprijst voor den boegh; zoo loopt hy op dat licht
Met vreught de haven in, het endt van zijnen plicht.
Doch hierom kan men u het opslaen van de bladen
En levens der uitheemsche en vreemden niet ontraeden.
Het erf der staetkunde is en wort elck een gegunt,
Ge-eigent en betaelt met oude en nieuwe munt.
De school der wijsheit staet gebouwt voor brave borsten.
Zy slacht ten goede 't paert van Troje, dat ons Vorsten
En mannen levert, die wat mannelijcks bestaen,
Op Pallas toeverlaet: dees wijst de wijsheit aen,
Die met den slangeschilt gewapent, altijt stouter
Op reden, haere zaeck en Recht beschut op 't outer.
De zaeck bespiegelen moet voor d'uitwercking treên.
De meesters staen gereet. De leering slacht den steen,
Die stael en yzer wet. Zoo scherpt de les de snede
Van 't edele vernuft. De nutte en wijze rede
Wort van 't begeerige oor gevat, gelijck de plant
Den morgendau verzwelght, op dor en dorstigh lant.
Hier derft uw jeught geen licht om goet en quaet te schiften:
Zy erft den boeckschat zelf uit 's vaders kasse en schriften,
Wiens daeghlijcks onderwijs en voorgang levend leert
Waermede een erfgenaem en deught zijn brein stoffeert,
En toerust tot het ampt, dat, voor de braven open,
Geen traegen waerdigh acht op zulck een' prijs te hoopen.
De braefsten zelfs, de grootste, in top van maght en Staet
En eere, hebben noit het onderwijs versmaet,
Dat hun te scheppen stont uit spreeckenden, en stommen,
De levendige stemme en boecken, heilighdommen

64 *Het endt van zijnen plicht:* het einde van de taak, welke het zijn plicht is, te volbrengen.

67, 68 *Het erf der staetkunde.... wort.... betaelt met oude en nieuwe munt:* d. i.: „men koopt de kennis der staatkunde door het bestudeeren van voorbeelden uit de oude en nieuwe geschiedenis."

70 *Zy slacht ten goede 't paert van Troje:* zij gelijkt het paard van Troje, maar in goeden zin; want dat bracht brandstichters en moordenaars, zij daarentegen brave en wakkere lieden voort.

By Keizers, Koningen, en Oversten, gezint
Zich van der Wijzen raet, in weereltlijck bewint,
Te dienen, naer beloop en eisch van tijt en zaecken,
Om veiligh tot hun wit en ooghmerck te geraecken.
De Keizer Nero, toen zijn oordeel noch gezont
En gaef was, neighde 't oor gansch leerzaem naer den mont
Van zijnen Seneca. Trajaen, de goedertieren,
Omhelst Plutarchus les, om zeden en manieren
En onderwijs van Staet te leeren, als hy sprack.
Dees Scipio, die trots Kartagoos muuren brack,
Gewende zich doorgaens, met onverzadighde ooren,
Den afgerechten helt Polybius te hooren.
De wijze Cicero bedanckte Possidoon,
Die hem den gouden styl en Burgemeesters toon,
Ten dienst van Rome, leerde aendachtigh overweegen,
Waerdoor hy sedert quam zoo hoogh in top gestegen,
De zelve Tullius trompet des dichters eer,
Door Alexanders mont, lauriert en kranst Homeer
Op helt Achilles zerck, die 't lijck zoude overstulpen
Met een de faem, ten waer Homeer haer had gehulpen,

102 *Den afgerechten helt Polybius:* Polybius, te Megalopolis in Arcadië geboren en door Filopemen in den krijgskunst onderwezen, bestreed zelfs op heldhaftige wijze de Romeinen, die in Macedonië waren gevallen, doch later, als krijgsgevangen naar Rome gevoerd, volgde hij Scipio naar Carthago en hielp hem die stad vermeesteren. Na Scipioos dood keerde hij naar zijn vaderland terug, en bracht er zijn ouderdom in stille letteroefeningen door, de geschiedenissen beschrijvende, welke van den tweeden Punischen oorlog tot aan den val van Perses, den laatsten Koning van Macedonië waren voorgevallen. Van de veertig door hem geschreven boeken, zijn er maar vijf overgebleven, die, naarmate zij hooger in verdienste zijn, het gemis der overige te meer doen betreuren.

103 *Possidoon:* Posidonius was een wijsgeer uit Apamea, die ten tijde van Marcellus te Rome kwam en Cicero tot leerling had. Hij stierf in 't jaar van Rome 703. Van de keurige werken, door hem geschreven, zijn alleen fragmenten over.

107, 108 Versta: dezelfde Tullius (Cicero) verhaalt, hoe Alexander de Groote de eer van Homerus ophief, enz.

109, 110 Versta: „Achilles zou onbekend in zijn graf liggen, had Homerus hem niet bezongen." 't Is 't denkbeeld, door Horatius uitgedrukt. *Carm* IV; IX, 25.

Vixere fortes ante Agamemnona
Multi; sed omnes illacrimabiles
Urgentur ignotique longa
Nocte, carent quia vate sacro.

En door zijn heldendicht gehanthaeft, waer die klanck
Gehoort wort oost en west, ontelbre jaeren langk.
Filippus groote zoon, die 't Persisch Rijck ontzeide,
Zijn hooft op d' Ilias ter ruste nederleide,
En sloot in 't koffer van Darius zulck een' schat
Van letteren, verschoonde in d' overwonne stadt
Het huis van Pindarus, op wiens doorluchte pennen
De Vorsten worstelen, de heete wielen rennen,
Daer geen oneerlijck stof om 's renners ooren stuift.
Ten leste komt August ten Kapitoole, schuift
De nevels van het oogh, en toont het licht der lichten.
En zet zich, als een Godt, in top, op Maroos dichten.
Virgilius verstreckte een kopre zuil aen 't Rijck,
Een Raetsheer van August, en wacht op zijns gelijck,
Na zoo veele eeuwen tijts, terwijl men voor zijn straelen
Alle anderen dus lang hun hooft zagh onderhaelen.
Wy waeghden evenwel [de wil verschoon de daet,]
Een Nederduitsche wijs op zijn Latijnsche maet,
En hemelsche klaeroen, naer onze maght, te zetten,
Daer Troje op wapenklanck, gekerm, en krijghstrompetten,
In. roock en smoock, in gloet en bloet en assche smoort,
Zoo jammerlijck als oit met ooren wiert gehoort,
Met oogen wiert gezien. Onze uitspraeck is niet maghtigh
Dien brant te schilderen. Dat vier is veel te krachtigh,
De verf te zwack en doof; dit kan ons tafereel
Ontschuldigen, by al de kenners van 't penseel;
En ghy, o jonge *Graef*, zult gaerne ons laege toonen,
Waer maet en klanck bezwijckt, beleeft en heusch ver-
[schoonen,
Naer uw Heer vaders aert, gelijck een erfgenaem
Van Polsbroeck, en zijn' Staet, en deught, en letterfaem.
Uw jeught, die, onder 't eedle en Ridderlijck geleide

113 *Die 't Persisch rijck ontzeide:* die den oorlog verklaarde aan 't rijk der Perzen.

114 Alexander had een exemplaar der *Ilias* onder zijn hoofdkussen.

116, 117 *Verschoonde.... Het huis van Pindarus:* nog sterker: hij verschoonde dat huis *alleen*, toen hij geheel Thebe liet verwoesten.

120 *Ten leste komt August ten Kapitoole:* waarschijnlijk wordt in dezen en de volgende regels gedoeld op de hooge ingenomenheid van Augustus met Vergilius en zijn werken, en gewezen naar het gedicht, dat voorkomt voor de proza-vertaling van Vergilius' werken.

Van Ridder Maerseveen, zoo wijt, door bosch en heide,
Hem volghde in Brandenburgh, op 't Keurdoorluchtigh hof,
Belooft, op 's vaders spoor, den dichter eenmael stof
Te levren, daer 't gebeent der vaderen, in hun stoelen
Van ruste, met vermaeck den nadruck van zal voelen.
Ontfang op dezen wensch den weêrgalm van Virgijl,
Wiens naem 't gebreck vergoet van mijnen ruwen stijl.

142, 143 Hieruit blijkt, dat Pieter de Graeff als „Edelknaap," gelijk men toen zeide, of als „*Attaché*", als men nu zegt, Huydecoper in zijn gezantschap naar Brandenburg had vergezeld.

143 *'t Keurdoorluchtigh hof:* Vondel bezigt deze uitdrukking voor „'t Hof van Z. Doorluchtigheid den Keurvorst."

145, 146 *Stoelen Van ruste* voor „grafsteden."

NEREUS VOORSPELLINGE

OP

DEN ONDERGANG VAN TROJE.

UIT

HORATIUS.

Toen de trouwelooze Herder
Zijne huiswaerdin Heleen
Met de vloot van Ide heen
Over zee sleipte, altijt verder,
Bondt God Nereus, naer zijn' zin,
Dus de snelle winden in,
Om dien droeven val te spellen:

Nereus voorspellinge. Volgens den tekst in Vondels *Ondergang van Troje,* Amst. 1655, 4°. (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 553).

Nereus voorspellinge: d. i.: *Nereï vaticinium de ruina Trojae;* HORATIUS *Carmina,* Lib. I, Ode XV.

1 *De trouwelooze Herder:* Paris, de zoon van Priamus, koning van Troje, die in zijn jeugd het vee op den berg Ida had gehoed.

2 *Heleen:* Helene, de vrouw van Menelaüs, koning van Sparta, werd door Paris geschaakt, 't geen aanleiding gaf tot den Trojaanschen oorlog.

5 *Nereus:* de Zeegod, van wien reeds meer is gewag gemaakt.

5, 6 *Bondt... de winden in:* deed de winden zwijgen.

7 *Dien droeven val:* den ondergang van Troje.

Och, ghy voert, ter quaeder uure,
t' Huis, die met een' oorloghstoght
Wort hereischt, en t' huis gebroght,
Van den Grieck, en nagebuure,
Die, gestoort om't ongelijck,
Zwoer 't aeloude Priaems Rijck,
En uw bruiloftsfeest te stooren.

Och, hoe zweet soldaet en ruiter!
Och, wat haeltghe den Dardaen,
En zijn volck al plaegen aen.
Pallas wapent den vrybuiter.
Wagen, helm en beuckelaer
Rustze toe, en raest. Voorwaer
Ghy zult u vergeefs verlaeten

Op den bystant der Godinne,
En uw locken kemmen fier,
Speelende op uw bloode lier
Wijzen, die uw lief en minne
D' ooren kitlen, en om niet
In uw kamer vliên 't geschiet
Van den Griecksschen boog en schichten;

Voor Kretenzer punt en pezen,
En 't gedruisch van Ajax vaen,
Die u kort volght achter aen:
Maer ten leste, als een verwezen,
Zultghe uw overspeligh haer
Zien begruist van stof, te naer.
Zietghe Ulysses niet van achter,

8—10 De zin is: gij voert ter kwader ure naar Troje Helene, die gewapenderhand zal teruggeëischt en weder naar Sparta gebracht zal worden.

16 *Den Dardaen:* den Trojaan, aldus genoemd naar koning Dardanus.

18 *Den vrybuyter:* de Grieksche zeelieden, die voor Troje buit gaan zoeken.

22 *Der Godinne:* van Venus, aan wie Paris den prijs der schoonheid had toegewezen, en die hem daarom onder haar bescherming genomen had.

24 *Uw bloode lier:* niet, dat de lier zelve *bloode* was; maar door dit epitheton wordt te kennen gegeven, dat Paris uit blooheid de lier liever dan het zwaard hanteerde.

26 *Om niet:* vergeefs.

30 *Ajax:* de zoon van Telamon, en, na Achilles, de strijdbaarste der Grieken.

35 *Ulysses:* koning van Ithaka, en de schranderste der Grieksche vorsten.

Die uw huizen komt vernielen?
Ziet ghy ouden Nestor niet,
Die van Pylus derwaerts schiet?
Teucer zit u op de hielen,
Van zijn eilant Salamin.
Sthenelus zet dapper in,
Afgerecht op oorelogen;

Afgerecht op paerdemennen,
En den wagen in den slagh.
Wat vorst Merion vermagh
Zult ghy levend leeren kennen.
Forsse Diomedes zwaert,
Trotser dan zijn vaders aert,
Raest, en streeft om u te vinden.

Ghy een suffert, en vol schroomen,
Zult, al hygende van smart,
Voor hem vlughten, als een hart,
Dat den wolf in't dal ziet komen;
En zijn grazen ras vergeet.
Anders luidt de heilige eedt,
Uwe schoone bruit gezworen.

De verbolge vloot en kielen
Van Achilles recken lang
Trojes tijt en ondergang,
En der joffren tijt en zielen.
Na tien jaeren wederstant
Zal de Grieksche torts den brant
In de Troische daecken steecken.

37, 39, 41, 45, 47 *Nestor, Teucer, Sthenelus, Merion, Diomedes:* Grieksche vorsten en krijgshoofden.

57, 58 *De verbolge vloot en kielen van Achilles* voor „de verbolgenheid van Achilles," die het onderwerp uitmaakt der *Ilias* van Homerus: — en welke verbolgenheid gedurende langen tijd verhinderde, dat de troepen van Achilles deel namen aan den krijg.

59 *Tijt* voor „uiterste uur." Zoo zegt men nog: „zijn *tijd* is gekomen."

60 *Der joffren zielen:* der juffren leven.

BIJLAGEN.

OP JOOST VAN VONDELS GRUWEL-SPEL.

WIJSE: *Betteken voer na Marriemont.*

HET IS GODTS EERE EEN SAECK TE VERBERGEN. Proverb. 25:2.

Alweer doeckt Joost vergeefs sijn kop,
Alweer doeckt Joost vergeefs sijn kop,
Hy yvert na 't onsigtbaer' top,
O jeemy, o jeemy,
Breeckt d' Oppervoochts gehijm-kist op,
Voor 't schuym van d' Akademy.

Die onrust speelt al weer de beest,
Die onrust etc.
Die ongesonden plonder-geest,
O jeemy etc.
Vreest dat hy Godt of Duyvel vreest,
Doot-trou voor d' Akademy.

Joost weet allienig sepers meer,
Joost weet etc.
Als *Sienders*, *Outvaârs,* dat pluurt veer'!
O jeemy etc.
Knoop toe jou keel, jou tuymel-beer,
Of 't hert van d' Akademy.

Slecht-hooft is d' eer van Helikon?
Slecht-hooft etc.
Dat jy Godts Bybel-stoffen schon?
O jeemy etc.
Waer sliepje doen jy dit spul spon?
Slijpstien van d' Akademy.

Op Joost van Vondels Gruwel-spel Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 863).

'k Wod eer dat hy sijn Broeck vol dreet,
'k Wod etc.
Als dat hy blaft dat niemant weet,
    O jeemy etc.
Die Kerck-weerhaen, die pot-Poët,
    Sleept Godt op d' Akademy.

Hy kaut wat krieckx hoor Joost ereys,
Hy kaut etc.
Stracx krijght de bock een bocken-prijs,
    O jeemy etc.
[Maer 't schapen is veel soeter vlijs]
    Men wedt op d' Akademy.

Maer is 't nu tijt van wedden Joost,
Maer is 't etc.
't Is tijt men dubb'le boet-vrucht oogst,
    O jeemy etc.
Verduyvel niet meer 't leenigh kroost,
    Om siep met d' Akademy.

Al kuypje nog eens seven jaer,
Al kuypje etc.
't Vleesch stinct voor Wees, en Mannen Vaâr,
    O jeemy etc.
Beschaf wat statigs 't silver-hair
    De droes hael d' Academy!

Dat Baals-aes schent Kerck en Hof,
Dat Baals-aes etc.
Benijdt d' Alwetentheyt haer lof,
    O jeemy etc.
O Vrye-fiel, wat spinje grof!
    Jou draf van d' Akademy!

Daer is die lant-Pest *Lucifer*,
Daer is etc.
Een averechtse morgensterr',
    O jeemy etc.

31 Siet 't eynd' sijns voor-berigts kort voor den inhout. *Kantteekening der oude uitgave.*

Hy haspelt zielen in de werr',
Dat 's 't heyl van d' Akademy.

't Hert-Christ'dom viel dit niet te lot,
't Hert-Christ'dom etc.
Hy smoort dit vetjen sijn Afgodt,
O jeemy etc.
Heer-omnes jouwt nu, *Iô Sot.*
't Is mis voor d' Akademy.

Gelt 't trogg'len oock niet by sijn Sanct,
Gelt etc.
So bruyt Joost wel van schaemt uyt 't lant,
O jeemy etc.
't Kreng stonck al lang by Predickant,
In duygen d' Akademy.

En sien de Lucif'risten dat,
En sien etc.
Haer Stee-voocht kiest het hase-padt,
O jeemy etc.
Sy drommels by de domp gevadt,
Sy vloecken d' Akademy.

Joost benje snee'g loop niet voor sot,
Joost etc.
't Blindt raedt-slot hoort uw'r goden Godt,
O jeemy etc.
U 't sigtbaer' so blijfj' onbedot,
Wat 's met de Kakademy.

Geen Godtheyt licht acht jarig knecht,
Geen etc.
Drijft dit Paep-Jan 't is bot berecht,
O jeemy etc.
't Was sael'ger ingeschapen slecht,
Godt boven d' Akademy.

67 't Moet met Joost armoe in 't endt sijn, dat hy met de bedelsak by den Kyser om goo loopt. *Kantteekening der oude uitgave.*

Speelt eens wat goets voor 't Vaderlant,
Speelt etc.
Eens hiet niet altijt reedrijck-quant,
O jeemy etc.
U schicht boort steenen in de brant,
Vergiet eens d' Akademy.

Jou leven is doch wispeltuur,
Jou leven etc.
U leste, sy u beste uur,
O jeemy etc.
Elck sots-kap leeft dog by sijn kuur,
Brantmerck deus' Akademy!

Jou overlooper, stip-vol dat,
Jou etc.
Beschrey jou snerpe geessel-spat,
O jeemy etc.
Dit inlants Treur-spel aengevat,
Goe splint voor d' Akademy.

Deese Clisteer is geset op ban en boet
Van 't Poëtische vrydom,
Joost weet waerom,
Hy komt uyt 't Engels-dom.

TEGEN VONDELS LUCIFER.

De heilige Ark van Gods verbond
Staat op der Fielesteenen grond,
In Dagons huis, nu Joostens dicht
Den troon van 't drymael heilig licht,
Waerachtig God, geen Jupiter,
Bestreden trots van Lucifer,

Tegen Vondels Lucifer. Volgens den tekst in *Apollos Harp*, 1658, bl. 154.

Sloot in een Rijmkist, met gespeel
Ontslooten, op het boos toonneel,
Quansuys tot stichtelijke Leer,
Op dat hy Eng'land gae te keer.
Zoo vraag dan niemand: waarom wort
Weêr Dagon niet om ver gestort?
Gods vreeze straalt niet uit dat boeck,
Hoe schoon bewimpelt met een doeck:
Maar 't toont hoe Vondels wellust woont,
Waėr dat zich Lucifer vertoont
Vol lachs, om dat zijn Hemelval
De Schouburgh ook bekoopen zal.
Die met dees groote godloosheit
Verdient in koolen neêrgeleit,
Wanschapen tot een gloenden Hel,
Voor Duivels, speelers in zulk spel.
Of wilt men forts den Hemel daer?
Dat dan Gods Kerk die plaats bewaar,
Op dat men aalmoesse, en recht sticht':
Twee dek-kleên voor 't toonneel verdicht.

OP DE TITELPLAAT

VOOR

LUCIFER.

Hier ziet men Lucifer in 't harnas op zyn waagen.
De wrede leeuw en draak zyn in 't gareel geslaagen.
De hoverdy maakt stout, om 't quaatste te bestaan.
Keer morgenstar, ey keer; uw hoop van winst is waan.
Gy rent uw val te moet. De booswicht stopt zyn ooren.
De zucht tot heerschappy gedoogt geen nauwe spooren.

Op de titelplaat voor Lucifer. Volgens den tekst in J. Vos *Alle de Gedichten* 1662, bl. 283.

Wie steil wil klimmen moet geen doodtsgevaar ontzien.
Men koopt de kroon voor bloedt. Wie stout is, kan gebiên.
Zyn boezem is van Nydt en Hoverdy bezeeten.
Hy zwaait zyn legerbyl, om dol en godtvergeeten
Met 's hemels heir te woên. De Staatzucht dryft hem voort.
Hy poogt de goude wal en diamante poort,
Van 't eeuwig' Englenburg, door stormen om te stooten.
Maar Michaël verschynt met gloênde donderklooten,
Met blixemschichten, en verplet dit boos geslacht.
Wie met zyn starker vecht betoont meer moedt, dan kracht.
Vermeetelheidt bedriegt het brein in alle deelen.
Hier ziet men hoe dat Godt, in d' eerst' der Staatskrakkeelen,
De trouwloosheit verdelgt, tot schrik van d' Eigenbaat.
De straf verstrekt een zuil daar hof en landt op staat.

AAN J. V. VONDEL.

Myn Heer,

De dans van Engelen, daar gy met my van gesprooken hebt, zal, mijns bedunkens, niet raadtzaam zijn, dewijl gy de Engelen, om de val van Lucifer, een wettige reeden, met een treurigh gelaat op het tooneel laat koomen: ik heb' er een gemaakt, die zich wonderlijker, geloof ik, voor d' oogen der aanschouwers zal vertoonen: want in deeze wordt het vervolg van 't spel, de goude en zilvere eeuw, uitgebeeldt.

Beschrijving van de Dans achter het spel van Lucifer.

Adam en Eva, van Liefde, Onnoozelheidt, Trouw en Eer gevolgt, verschijnen in 't Paradijs; hier op komt het Bedrog uit d' afgrondt rijzen, maar omheint van Welspreekentheidt, Meineedigheidt, Smeeken, Vleien en looze laagen. Zy heeft haar pruik vol slangen van 't hooft, en 't vergift in haar mondt geleit. Nu komt zy met een aangezicht vol aanminnigheidt, aan Eva, dan aan Adam een schoone appel bieden: dit wordt haar

Aan J. V. Vondel. Volgens den tekst in J. Vos, *Alle de Gedichten,* 1662, bl. 651.

door een Engel, die zich hier tussen voegt, elke reis belet. Endelijk, door de vrucht bekoort, krijgt Eva d'appel en eet van 't verbooden ooft en geeft het aan Adam, die 't zelfde doet: d'Engel vertrekt met een deerelijke zucht. Het Bedrog, dartel door zulk een vervloekte zeege, volgt met wufte sprongen.

't Bedrog, vol heilloosheidt, verschuilt haar pruik vol slangen,
En berst door 't aardtrijk heen, daar zy haar kunst voor stelt.
Wie 't oog bedriegen wil moet zich met glans behangen.
Het vleiende Bedrog is starker dan 't Geweldt.
Zoo deedt zy 't eerste paar van 's hemels spoor afwenden.
Wie dat Godts wet verwarpt verwacht niet dan ellenden.

Terwijl Adam en Eva, die zich naakt bevinden, bezich zijn met een hut te bouwen, vertoont zich een Engel, die de gramschap afgrijselijk ten oogen uit komt blaaken: hy drijft het verleide paar door het brandende slagzwaardt, dat hy in zijn vuist heeft, uit het lusthof. Honger, Armoedt, Arbeidt, Ouderdom en Doodt voegen zich by d'eerste ballingen. De Goude eeuw wordt door d'yzere verjaagt: de Tijdt komt vaardig voor den dagh springen: hy heeft Staatzucht, Nijdigheidt, Oorlog, Roof en Moordt aan zijn zyden; na dat deze gruwelen een poos 't zaamen gedanst hebben, verspreiden zy hen over de werreldt. Liefde, Onnoozelheidt, Trouw en Eer worden in een wolk vol starren ten hemel gevoert.

Wijkt Liefde, Trouw en Eer, de plaagen zijn aan 't stijgen.
De Honger, Arbeidt en de Doodt betreeden d'aardt.
Het voedtsel is niet dan door zorg en zweet te krijgen.
De Staatzucht, Wreedtheidt, Roof en al wat onheil baart,
Bekoomen volle macht, om 't aardtrijk te overheeren.
De gruwlen zijn niet dan door 't schildt des deugts te keeren.

Nu koomen de Faam met haar trompet, en de Tijdt met zijn seissen gewapent, op het midden van het tooneel: zy hebben Adam en Eva aan hun rechte zy; den Dag en Nacht aan de slinke. Honger, Armoedt, Arbeidt en Bedrog volgen. Staatzucht, Oorlog, Moordt en Roof leeveren hun wapens aan de Faam en Tijdt. De Doodt deurschiet Adam, Eva, d'ellenden en d'andere gruwelen: hierop geeven de Faam en Tijdt al

wat zy van deeze Pesten ontfangen hebben, aan de Doodt; die, om haar macht te betoonen, de Faam en Tijdt beneevens alle de anderen deurschiet. Natuur, die met haar vier dochters, Aardt, Water, Lucht, en Vuur, het geweldt poogt te ontvluchten, wordt door de Doodt, die haar hier ontmoet, bevochten. Hier tusschen verschijnt 'er een heldere wolk, daar men een wagen uit ziet koomen, die van een Fenix voortgetrokken wordt: op deeze vertoont zich d' Eeuwigheidt: zy is in 't wit gekleedt, en behangen met een blaauwe staatcymantel, die met starren overzaait is. Haar pruik wordt van een slang, die de staart in haar bek heeft, omringt. Zy verdelgt door de blixem die zy in haar handt heeft, de Doodt: en zet Natuur op haar waagen en voert haar ten hemel: de hooftstoffen verdwijnen.

Elk komt zijn wapens aan de Faam en Tijd opdraagen.
Deez' worden weeder door de Doodt in 't graf geleit.
Wat immer aassem schiep wordt door de Doodt verslaagen.
Noch moet zy zwichten voor de handt van d' Eeuwigheidt.
Deez' wordt vergeefs bestreên van d'allerstarkste krachten.
Wie geen beginsel heeft, heeft ook geen endt te wachten.

Myn Heer,

De wijzen, om op te danssen, heb ik nu droef, dan blijdt, naar d'eigenschap der gemelde persoonen gevoegt.

Uw E.
genegenste dienaar
JAN VOS.

NAABERECHT

GEDAAN OP J. v. VONDELENS

NOODIGH BERECHT

OVER DE NIEUWE NEDERDUITSCHE MISSPELLINGE.

Toen my eerst in den sinn quam, naauwkeurige Liefhebbers, de *Aanmerkingen* die ik hadde op onse Nederduitsche Taale, tot beste van de selve gemeen te maaken, was myn bysonderste sorge, om (soo veel mogelyk) klaar en kort te syn, wel weetende, dat langwylige verhandelingen, ontrent sulken stoffe, verdrietig en walgelyk syn. Achtede daarom onnoodig my op te houden in het weederleggen der geener die ergens in van my mogten verschillen, veel weiniger selfs voor te werpen, dat sonder eenigen grond daar teegen konde geseidt worden: 't was my genoeug te toonen de reedenen op de welke myn gevoelen steunde, en de selve wijser oordeel te onderwerpen. In welke *Aanmerkingen* ik onder anderen de verdubbelinge van de klinkeren, tot onderscheid van een lange lettergreepe ofte bevattsel, houde voor een van de seekerste en gevoeugelijkste gronden van eenpaarigheid in onse spellinge, die *Joost van Vondelen* in syn *Noodig Berecht*, after het afgryselyk Treurspel, *Lucifer* genaamt, voor een *Nieuwe Neederduitsche Misspellinge* uitmaakt. Ben daarom genoodsaakt myn gevoelen daar oover wat breeder te verklaaren, op dat niemand meine dat ik iet sonder reedenen soude gestellt hebben.

Dat onse Neederduitsche Taal de verdubbelinge der klinkeren niet kan ontbeeren, blijkt in alle staande woorden daar de klinker langsaam moet uitgesprooken worden, als in *been*, *grys, oog;* als ook in staande werkwoorden, *geeft, grypt*, *rooft.* Wat Wett gebiedt ons in de buiginge of veranderinge van die woorden den eenen klinker weg te werpen, en te seggen, *benen, grisen, ogen, geven, gripen, roven?* Willt iemand seggen dat eene klinker sterk genoeug is om het geluid te geeven, dat bekenne ik ook, nochtans is daar de dubbele klinker noodig, om den aard en den oorsprong van die woorden te

Naaberecht gedaan op J. v. Vondelens Noodigh Berecht. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in 1654 bij Hendrik Donker, te Amsterdam, verschenen (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 864).

doen kennen; want hoe sall een vreemdeling weeten, of hy moet seggen, *ben* of *been*, *og* of *oog*, *geft* of *geeft*, *roft* of *rooft?* Daar beneeven wat een oneindige moeijte sall daar aan vast syn om te leeren in wat woorden dat men de dubbele klinkeren moet behouden, en in welke verwerpen. Waarmeede sall *Vondelen* goed doen, dat men met hem moet schryven *Weereld* en *Hemel*, en niet *Wereld* en *Heemel* met anderen? dat men moet seggen *lesen* en *leeren*, *heeten* en *weten*, *heden* en *eeden*, en niet het teegendeel? Daar komt noch by dat men in de verkrimpinge of intrekkinge der lettergreepen, (die den Rymers seer gereed is) een geheel bevattsel of lettergreepe sal moeten wegwerpen, en nochtans den klinker, die het bevattsel maakt, behouden en schuiven op een andere plaatse daar sy te vooren niet gestaan heeft, gelyk *Vondelen* selfs soo spellt *Hemelen* en *Heemlen*, *hene* en *heen:* een dubbele moeijte, daar men de dubbele klinkers eenpaarig behoudende, alleen den klinker van een lettergreepe heeft weg te werpen, en gevoeuglyk seggen *Heemelen* of ingetrokken, *Heemlen, heene* of *heen.*

Dat syn, myns bedunkens, vaste gronden, waarom dat men in de lange lettergreepen eenparig behoort te gebruiken verdubbelinge der klinkeren en dat sall nergens ontschieten, dan in sulke woorden die wy in onse *Aanmerkingen* hebben uitgesondert, en reedenen van uitsonderinge aangeweesen. Soude daar noch eenige swaarigheid syn, die moeste vallen op de *a* ende *u*, oover de welke getwist wordt, of men de *a* met een *a* of met een *e* moet verdubbelen, de *u* met een *u* of met een *e*, of (gelyk sommige willen) met een *i*. Dat geschill raakt de twee klanken, en hebbe de reeden daarvan in myne *Aanmerkingen* getoont: de meininge daarvan is kortlyk deese, dat de *e* ontrent de *a*, en de *u* deselve werkinge heeft, als ontrent de *o* en de *i* maar daar smeltse haar geluid in den klinker, neevens den welken sy gestelt wordt, als in *schoen*, en *dier* te sien is: soo ook staande neffens *a* maakt sy geen lange *a*, maar een tweeklank *ae*. Meint nu iemand datse neffens *a* moet gestelt worden om dat haar geluid eeniger maaten gehoort wordt, als in *daer* en *maer*, daar de *e* op het laatste schynt deur te steeken, soo moetse om deselve reeden ook gestellt worden neffens *o*, en men sall voortaan moeten spellen *schoen*, *kroen*, in plaatse van *schoon, kroon,* dat wel een belacchelijke nieuwigheid soude weesen. Ook wanneermen het geluid van

die twee letteren will onderscheiden, soo maaktmen daarvan geen lange klinker, geen tweeklank, maar twee onderscheidene bevattselen, waar van de eerste klinker behoort tot den voorsten, de tweede tot den aftersten meedeklinker, op sulken wyse, *da*, *er*, *ma*, *er*. Dat selve soude ik ook konnen toonen in de *u;* maar alsoo ik sie dat *Vondelen* daar in met my gevoelt, en schryft *uur* en *natuur*, soo is my die moeijte afgenoomen. In de *u* is dan de verdubbelinge goed, om dat *Vondelen* soo schryft; maar omdat hy speilt *ae*, daarom moet de dubbele *a* een misspellinge heeten.

Doch alsoo *Joost van Vondelen* belieft heeft, hier oover een *Noodigh Berecht* uit te geeven, soo staat ons te besien, of hy de rechte mann is naar wiens berecht wy ons hebben te berechten, en of syn berecht op reedenen gegrond is. Een iegelyk is te gelooven in sijn eigen konste. Ik geloove dat *Vondelen* my wel soude konnen onderrechten hoe veel voeten dat in sulk of sulk een gedicht moeten weesen, waar sy moeten kort of lang syn: wat stoffe tot een Blyspel of Treurspel vereischt wordt: wat rolle een Kooning of een Pluimstryker moet speelen, want dat is syn konste, hy doet niet anders: maar of hy ooit syn werk gemaakt heeft om op de suiverheid van onse moeder Taale en naauwkeurigheid van spellen te letten, daaraan soude ik grootlyks twijfelen. Alle syne werken hebbe ik nooit geleesen, achtse ook niet waerdig den kostlyken tyd daar in te besteeden: nochtans de roeup van syn stout bedryf in syn laatste Treurspel, dat den naam van *Lucifer* draagt, heeft myn begeerte getrokken, om de selve in te sien, te meer alsoo my geseidt was, dat myne maniere van spellinge in de selve een groote neep wierd gegeeven. Maar de selve, met opmerkinge deurleesende, hebbe ik terstond wel konnen sien hoe de Gekk uit de mouw kykt, wanneer hy seer vollmondig opgeeft, dat syn lompe verdichtselen met meerder *pitt van wysheid gestoffeert sijn*, dan de Preedikingen van Gods Dienaaren, die naar syn gewoonlyke godloosheid by hem niet anders syn, dan *laffe reedenen in den wind gestrooijt, eer verdrietig dan leersaam,* betoonende daar meede dat hem wel eer syn rechte naam gegeeven is, *Sotje vol van Sonden:* want een Sott pryst sik selven. Ik hebbe daarin ook wel vernoomen gewisse teekenen van een ydelen en verwaanden geest, wanneer een snoode Aerdworm sik vermeet den helderen Heemel, daar men de Sonne

noch de Maane niet behoeuft, in synen donkeren *Schouwburg* te vertoonen, den Heemelschen Geesten vleeschelyke beweegingen aan te trekken, en te stellen tot voorbeelden van die geile lusten, die doorgaans op syn Tooneel worden uitgegooten. Jaa wat niet? de Heilige aanbiddelyke Drievuldigheid, naar de malle inbeeldinge van syn losse hoofd, door syne lichtvaerdige Kaamerspeelders, sonder eenige eerbiedigheid, of vreese voor syne verschrikkelyke Hoogheid, speelswyse af te beelden. Gruwelen die hem niemand heeft ingesteeken dan *Lucifer* syn Meester, de Vaader der leugenen, en niet te achten dan de onmeetelyke verdraagsaamheid Gods, dat niet de Maaker, de Speelders, te saamen met de kykers van dat gruwelspel, op staande voet by *Lucifer* in de Helle syn versonken. Doch wat onse saake aangaat, de grootste naauwkeurigheid ontrent onse moederlyke Taale of nettigheid van spellen hebbe ik daar in niet gevonden: want hy daarin niet alleen verscheidene onduitsche woorden, als *element, regiment, regeeren, triomfeeren, lievereien, hierachijen,* en diergelyke selfs in den Rijm invoert: maar ook in het spellen seer slordig, en sik selven seer ongelyk is, ook ontrent dat stukk, oover het welke hy sik vermeet een Berecht te willen geeven: want dan segge hy eens *haren* Troon, dan eens *haere* toehoorders, dan eens *hun rollen spelen*, dan eens *rol speelen,* nu eens al *speelende,* dan wederom onder *het spelen,* nu eens *parlen,* dan eens *perlen;* beneven die lamme verrekkinge, daar meede de woorden buiten haare kracht getrokken worden, als in *Vollek* voor *Volk, vollegt* voor *volgt, errefpand* voor *erfpand,* daar het Dichters verlof schandlyk misbruikt wordt, en andere slordigheden meer, die ik met goede reedenen soude konnen toonen misspellingen te syn. Daarom konnen wy op syn *Berecht* niet gerust syn. Soo ongestaadig als hy is in syn Godsdienstigheid, soo ongestaadig is hy ook in syn schryven; wat vastigheid sall men van sulken wispeltuurigen Weerhaan verwachten? Het staat quaalyk wanneer iemand selfs schuldig is aan hetgeen dat hy in anderen berispt.

Doch dat wy niet souden schynen syn *Berecht* te verwerpen om des *Berechters* wille, laat ons sien hoe dat hy ons berecht. Hy noemt de verdubbelinge van de klinkletteren een nieuwe misspellinge, en oordeelt deselve *een gantsch ongerymde, overtollige misspellinge, een walgelyke verdubbelinge, een wilde woest-*

heid, een aanstootelyke klippe van misselyke misspellinge, een inckvlack in onse boecken. Een kort *Berecht* met lange scheldwoorden, doch met weinig *pitt van wysheid gestoffeert.* Gy moet weeten, dat dit alles wel in een losse reeden, sonder maat of rym geseidt wordt, eevenwel van een Rymer, die haare fraajigheid stellen in verbloemden verdichtede manieren van spreeken, die gy naar syn eigen *Berecht, niet al te neuswys moet siften.* Sy syn niet gewennt op een Kerfstokk te spreeken. Immers *Vondelen* niet, wanneer hy syn penne in galle gedoopt heeft, om het geene dat hem niet smaakt met een schampere bitterheid anderen walgelyk te maaken, daar weet syn schrandere geest heele schooten van stinkende bloemtjens uit te strooijen, die noch ruiken naar den grond daar op sy gewassen syn. Dat de verdubbelinge van de klinkletteren int geheel een nieuwe spellinge soude syn, is soo valsch dat onse Taal nooit gesprooken noch geschreeven is, noch worden kann sonder sulken verdubbelinge: maar is dat een nieuwigheid dat men se gebruikt daarse *Joost* juist niet hebben will, soo moet hy ons eerst opgeeven, in wat woorden dat mense moet gebruiken en in welke niet, en de reeden waarom, en dan sallmen uit geachtede schryvers besien wiens gewoonte nieuwer of ouder is. Het is genoeug bekennt, dat daar ontrent nooit geen eenpaarigheid is onderhouden geweest, ook by *Vondelen* selfs niet. Is dat nieuwigheid dat men de oude lossigheid op een vasten voet soeukt te brengen? en mag men geen nieuwigheid invoeren? Wie heeft *Vondelen* verlof gegeeven om sulk een maniere van spellen te beginnen, als in *Persoonaedjen langkheit,* dat ik (myns weetens) noch by niemand gesien hebbe? Het gesag van den Hooggeleerden en wydvermaarden Heer *Vossius*, geldt by ons meer dan van tien *Vondelens;* ons is ook wel bekennt dat syne Waerde een groot gedeelte van synen roem gestellt, en ook verkreegen heeft in den grond van de voornaamste Hoofdtaalen te ondersoeuken, en letterkonstige onderwysen daar van te maaken: maar of syne E. iet op onse Moedertaale gedaan heeft, weet ik niet; heeft hy syn oordeel oover eenige dingen mondeling geseidt, dat hebbe ik niet gehoort, veel weiniger de reedenen waar mede hy sulken oordeel heeft bekleedt, en misschien de Heer *Vossius* ook niet de reedenen van die geene die anders gevoelen: soo dat dat niet genoeug is om ons een wett te stellen, veel weiniger het verschillende

oordeel als een mismaakt wanschepsel soo te verfoeijen en weg te werpen.

Nochtans meent hy gelyk te hebben, omdat deese verse verdubbelinge *strydt teegen den voorgang der Hebreen, Grieken, Latynen, Italianen, Spanjaerden, Franschen, Hoogduitschen en andere tongen.* Wanneer gy den Mann met sulke styve kaaken hoort spreeken, soudt gy niet meenen dat hy de geheimenissen van alle Taalen doorkroopen hadde, daar hyse misschien naauwlyks aan den dorpel begroet heeft? alhoewel ik nochtans geloove dat hy van eenige Taalen beeter kennisse heeft, dan van *syn driederhande rijen, en negenvoudige orden der Engelen, van de ampten en diensten die sy in den Heemel of op der aerden verrechten*, (die hy nochtans seer meesterlyk naar syn believen onder hun uitdeelt) *en van synen gladden gesleepenen driekantigen spiegel der Heiliger Drieëenigheid.* Maar wat komt dat hier te pas? soo seeker als het is datter syn eenige gemeene gronden van alle Taalen: soo seeker is het ook dat elke Taal iet bysonders heeft, waardoor sy van alle andere Taalen wordt onderscheiden, en elke Taale te willen buigen naar het voorbeeld van anderen, waare de Taalen die God gescheiden heeft, wederom te vermengen, het welke ik *Vondelen* geeve te doen. Dat ook andere Taalen deese verdubbelinge der klinkeren niet gebruiken, hebbe ik wel geweeten, en ook in myne *Aanmerkingen* geseidt, eer het van *Vondelen* geseidt is: maar met wat reedenen sall hy bewysen, dat wy eeven daar in haaren voorgang moeten volgen. Wy hebben met den Hebreen gemeen, dat onse woorden hebben haare wortelletteren, waar aan haar oorsprong kan gekennt worden, en haare dienstbaare letteren, die sy in de buiginge of veranderinge aanneemen of wegwerpen. Met den Grieken, dat wy seer lichtelyk verscheiden woorden konnen aan elkanderen koppelen. Met den Latynen hebben wy onse verscheidene getallen van *eenvoud* en *meervoud,* de *wysen* en *tyden* der werkwoorden. Met den Italianen, Spanjaerden, en Franschen hebben wy weinig gevallen in de naamwoorden. Met den Hoogduitschen hebben wy by naar onse geheele Taale gemeen: maar wie derf seggen dat wy in alle dingen met hun moeten oovereenkoomen? *Vondelen* weet selfs wel beeter. Hy willt nochtans dat sy ons in de verdubbelinge van de Klinkletteren sullen den voet setten. En sullen wy daar in naar syn pypen moeten danzen,

soo moet hy ons tot vermydinge van de verdubbelinge der klinkeren, met de Hebreen geeven vijf lange, vijf korte en nog twee onvolmaakte klinkeren. Met den Grieken twee dubbele of lange klinkeren η en ω die hy dan eerst sall moeten gieten, en van gantsch Nederland doen aanneemen, en dan sullen wy de verdubbelinge soo wel konnen missen als de voornoemde Taalen. Moeten wy de Latynen volgen, soo moet hy tot behulp van de jonge Rymers maaken een geheel Schattboeuk van alle woorden, daar men sien kan waar de klinkers kort of lang syn, en noch sal hy de verdubbelinge in't geheel niet konnen ontbeeren sonder onse Taale geweld aan te doen. Sullen wy het houden met den Hoogduitschen, soo sal hy moeten schryven *dar, herr, raht* en niet *daer, heer, raed.* En op dat wy van die laatste Taalen vryelyk ons gevoelen seggen, wy oordeelen dattet meer een gebrek is dan een volmaaktheid datse de verdubbelinge der klinkeren ontbeeren, daar sy geen andere behulp hebben om dat gebrek te vervullen, gelyk wel de Hebreen en Grieken, daarvan (hoop ik) is dan ook genoeug geseidt.

Maar *Vondelen* heeft noch een ander swaarigheid, die hem by syn oude slordigheid doet blyven, dat is, *omdat men dien voet* van verdubbelen *volgende, eevenwel blyft de twyfelachtigheid van de kortheit of langkheit des klanks der Syllabe of lettergreepe, in een ongelyck grooter getall van woorden.* Ik kann my niet genoeug verwonderen dat *Vondelen,* sulk een vermaard Rymer, die synen naam door syne gedichten, aan soo veele Grooten, ook aan den *Keiser* van Roomen, heeft bekennt gemaakt, en van syne verwonderaars schier gehouden wordt als een *Phoenix* van onsen tyd, sulk een plompe onweetenheid betoont ontrent den klank en de maat, het voornaamste stukk daar den Rymers op te letten staat. Weet hy niet, datter een groot onderscheid is tusschen den toeklank, ende maat der lettergreepen, laat hy dat noch leeren van de Grieksche taale, die hem den oorsprong van syn *Bokkesang* geleert heeft, die sal hem in dat selve woord τραγῳδια toonen dat een korte klinker somtyds verheeven, en een lange verdooft wordt, die nochtans in haare maatdichten, naar haaren aard, niet naar den toeklank lang of kort gereekent worden, en dat heeft onse taal met de Grieksche seer gemeen, gelijk *Vondelen,* indien hy niet blind is, wel sien kann, als in *wetten* en *heeten* is de toeklank in het eerste bevattsel, daar nochtans het eene kort en

het andere lang is. In *gewis* en *bewys* is de toeklank in het laatste, nochtans het een kort, het ander lang, niet van den toeklank, maar van den klinker, die in het eene enkel, in het andere dubbel is. Hy mag sik ook wel schaamen te seggen, dat by de verdubbelinge der klinkeren *noch eenige twyfelachtigheid blyft.* 't Is waar, dat in de slordige spellinge van *Vondelen* is en blyft groote twyfelachtigheid, die hy, noch syne naavolgers in der eeuwigheid niet sullen konnen weg neemen, gelyk in *ségenen* en *gelésen, bevél* en *gével*, en in een ongelyk grooter getall van woorden te sien is: maar in de verdubbelinge der klinkeren, blyft geen twyfelachtigheid met allen, de enkele klinkers blyven altyd kort, de dubbele altyd lang, met die uitsonderinge hier vooren gemeldt. En op dat *Vondelen* niet soude roemen, dat wy met syne uitvluchten geen raad wisten, soo sullen wy op deselve bescheidelyk antwoorden. Het eerste is *afgaan,* dat is een gemeene wett voor alle sulke woorden die uit twee lettergreepen bestaan, die elk een woord syn op sik selven, daar is de toeklank altyd in het eerste bevattsel, of het kort of lang is, als in *weerhaan*, *gasthuis;* uitgezondert eenige weinige bywoorden, als in *voorwaar, bykanz, eerlang*, en diergelyke. *Beerin* staat ook onder een gemeene en vaste wett, die alle vrouwelyke amptwoorden, die met *in* eindigen, den toeklank geeft in het laatste, of dan die woorden uit twee of meer bevattselen bestaan, en hoe die voorste bevattselen gestelt zijn, als *boerin, gemaalin*, *Keiserin,* alhoewel men onder verbeeteringe behoort te schryven, beerinn, om het gevolg; men seggt niet *beerinen,* maar *beerinnen*, gelijk *Vondelen* soo spellt het *mann.* Het laatste is een woord van drie lange bevattselen, *Koopvaerdy*, welke seer selden voorkomen, maar hoe veel datter van sulken slag zyn, die staan al te saamen onder deese wett, datse den toeklank werpen op het laatste, als *hoovaerdy*. Daar siet gy dattet vaste gronden heeft, dat *Vondelen* meint twyfelachtigheid te weesen. En ik houde het daar voor dat *Vondelen* geen twyfelachtigheid sal konnen voorwerpen, die wy niet onder een seekere wett souden konnen brengen, of ten minsten met eenige uitneeminge, dat in alle spraakkonsten geoorloft is, *nulla regula sine exceptione.*

Selden is een wett soo vast,
Daar niet wat te seggen past.

Maar genoomen wy konden oover all geen reeden van geeven, en daar bleef noch eenige twyfelachtigheid by de verdubbelinge. *Vondelen* bekennt selfs, dat syne spellinge niet gelukkiger is. Wat reeden heeft hy dan om eens anders gewoonte soo schamper uit te schelden, daar de syne niet beeter, maar veel slimmer is?

Het waare dan meer eer geweest voor *Vondelen*, indien hy synen *Lucifer* in de Helle hadde laaten blyven, dan dat hy sik soo laatdunkende hadde gesteeken in dingen daar hy geen kennisse van heeft. Doch ik hoope, dat de Spookerije van *Lucifers vall* een voorspook is van synen eigenen vall, wanneer de menschen (siende syne ydele vermeetelheid, een walginge van sulk een stinkend aas sullen krygen. En God doe hem die genaade, dat hy, gevallen synde, door een waare boetvaerdigheid mag opstaan, eer dat hy teenemaal vervalle by synen *Lucifer* in de onderste Helle, in de vlamme van het onuitbluschelyk vier. Dat hem de goede God daarvoor bewaaren will, gunne en wensch ik hem van herten.

PETRUS LEUPENIUS [1]).

[1]) Petrus Leupenius was predikant te Amsterdam. Hij moet blijkens de inschrijving in het *Album Studiosorum* van Leiden omstreeks 1608 aldaar geboren zijn. In 1633 werd hij beroepen tot eerste predikant te 's-Hertogenbosch en ging van daar in 1637 naar Hattem. Hij werd 30 Januari 1642 bevestigd te Amsterdam, waar hij 15 Januari 1670 stierf. Hij ondertrouwde 11 Januari 1634 te Leiden met Sara Becouw.

In 1653 had hij uitgegeven: *Aanmerkingen op de Nederduitsche taale,* 80 blz. kl. 8°. Hiertegen schreef Vondel zijn *Berecht* en als antwoord daarop volgde bovenstaand *Naaberecht.*

KNIP-ZANG.

TOON: *Laura zat laatst aan de Beek.*

I.

Rozemond die lag en sliep,
Blies Vyoolen uit haar lippen;

Knip-zang. Volgens den tekst in *Het tweede deel van de Koddige Olipodrigo,* Amst. 1654, kl. 8°. oblong, bl. 235.

Pan die zag 't, en ylings liep
Zoetjes op haar borsje *knippen;*
Mids dat hy zijn duim liet slippen
Viel een Beez' van 't Moerelof;
Die 't recht op haar boezem mikte;
Dies hy riep (want hy verschrikte)
Ach, ach, ach! de speen is of.

P. C. HOOFT.

II.

Rozemond zag op, en riep,
Met de doodt op hare lippen,
Toen de wang haar verf verschiep,
Boksvoet, wat bediet dit *knippen?*
Zoek in wouden en op klippen
Andre jacht en Minnestof,
Zonder onzen slaap te steuren.
Mach ons dan geen rust gebeuren?
Och, och, och, dit is te grof.

J. v. VONDEL.

III.

Rozemond waarom geweent,
Riep de Satyr, of verschrokken?
't Was zo qualijk niet gemeent,
Zoeten Engel, 't is maar jokken.
Wie en zoud'ge zoo niet lokken?
'k Zag uw naakte boezem vast,
Kleed en sluyer afgesmeeten;
Knip eens, docht ik, 'k zal haast weten
Of het sneeuw is, of albast.

L. SANDERUS.

IV.

Of ik sneeu ben of albast,
Raakt u weinig, riep zy, booze,
Geile, en onbeschofte gast;
En zeeg neder, na het looze
Van een zuchjen, in de Roozen
Als een roerloos Marmerbeeld.
Och! zey Pan, komt dit van *knippen?*

En hy drukte haar mond en lippen.
  Wond' een *knipje*, een kusjen heelt.

P. DUBBELS.

V.

Neen, u kusjes heelen niet;
Wech met uwe Satyrs lippen,
  Honingdief, die 't Woud doorspiet,
Staag om Nimphjes te be-*knippen,*
Zoo in Bosschen, als op Klippen,
  Of in Rotzen hart van steen.
Ach Diana, leent u ooren,
Dat mijn Lief zijn Bruidt mach hooren,
  Och, och, och! waar zal 't noch heen?

T. ASSELYN.

VI.

Wyl dus Rozemondje riep,
Met Roos-verwe-loze lippen,
  Dreef Diaan' (dat yling liep)
Dit geklag langs Berg en klippen,
Tot het Damons' oor kon kippen,
  Die zoo borst door drek en stof,
Dat hy in zijn aâm schier stikte;
Dus hem 't Knip-gerucht verschrikte,
  En 't och och-geluid te grof.

D. QUESTIERS.

VII.

Mit hem Rozemondje zag,
Deed' de blijdschap weêr de Rooze,
  Door een zoet' en lieve lach,
Op besturve kaakjes blooze;
Damon, hindert deze booze,
  Riepze, die my heeft bekipt.
Maar hy kon geen Godtheit hind'ren;
Dies, wijl zy haar hoop zag mind'ren,
  Riep: och, och, ik ben be-*knipt!*

G. VERBIEST.

VIII.

Echter Pan die nam de vlucht,
Lachte, *knipte*, en wipte 't startje,
Schaterde in de dunne lucht,
Om zijn geile minnepartje.
Rozemondje, zoete hartje,
(Zeide Damon) leer hier naar
Altijdt d' eenzaamheidt verachten;
Pan derf *knippen* en verkrachten,
Eenzaam zijn is vol gevaar.

H. Zweerds.

IX.

Wyl dus Rozemondje spreekt
Met haar Damon, de gezwinde
Pan hem in der yl versteekt
Achter dicht-gevlochte Linden,
Daar hy loert om weêr te vinden.
Die hy slapend' had ge-*knipt*,
Toen Diana, juist uit jagen,
Had aan Damon 't nare klagen
Toegebracht; maar nu ontglipt.

Catharina Verwers.

X.

Baart het *knippen* zulk gebaar?
Sprak Pan, onder 't groen verborgen,
'k Zweer, ik heb mijn wil van haar,
Eer dat my ontgaat dees morgen,
Doch hy meenden te verworgen,
(Als hy vierig met een wip
Rozemonde wilde vangen)
Want hy bleef in Doorens hangen;
'*t Knippen* bracht hem in de *knip*.

J. Lemmers.

XI.

Pan, vol smart en pijn, die riep:
Zijn dit straffen voor mijn *knippen?*
Mits dees Doorens my zoo diep
Steeken in mijn mont en lippen:

'k Zweer zy zal my niet ontslippen
  Schoon een *knip* my baart dees smart,
'k Zalze echter eens verraden,
Als zy zich weêr zal gaan baden;
  Want in *knip*-lust leeft my 't hart.

CATHARINA QUESTIERS.

XII.

Rozemond van spijt bezweet,
En noch moeylik om dat *knippen*,
  Liet voor eerst haar opperkleed,
Endelijk haar' onderslippen,
Van haar naakte leden glippen;
  Daar op is ze zonder schroom
In den frisschen vloedt gevallen,
Die zijn' weêrzijds groene wallen
  Laaft en lekt met zachten stroom.

DEKKER.

XIII.

Pan die volgt in 't water haar,
Om die schoone te be-*knippen*.
  Rozemondje, vol gevaar,
Riep met half-besturven lippen,
O gy Satyr, wilt vry slippen!
  Komt Diana met u stoet,
Met u Nimphjes en Goddinnen,
Helpt dees *Knippert* overwinnen,
  En my deze bystant doet!

GOUDINA VAN WEERT.

AAN-HANGZEL.

XIV.

Diaan met haar Stoet niet sliep,
Op 't geklag van Rozelippen,
  Schort haar Jacht-kleedt op, en liep
Om den Boks-voet te be-*knippen*.
Pan haar ziende, dacht 't ontslippen,

Aanhangsel. Volgens den tekst in *De Nieuwe Hofsche Rommelzoo*, 1655, kl. 8°. oblong, bl. 28.

Vloog door water, bieze, en lof,
Maar gevangen riep hy, 'k mikte
Slechs uit kortswijl, wel verschrikte
Rozemondje hier dus of?

G. V. EEKHOUTS.

XV.

Is dit kortswijl, snoode Guit,
(Zey *Diaan*) dat ghy dees schoone,
Zo verbaast maakt door 't geluidt,
Van uw' geile *Knippers* toonen:
'k Zal uw' 't *knippen* zoo beloone,
Dat ghy 't wel versweeren zult;
Komt dan tza Gespeelen zaamen,
Laat ons nu een straf beraamen,
Na verdiensten van zijn schuldt.

MARIA MASSA.

XVI.

Wat beraamen! valt maar an,
Lustig an het Neetels plukken,
(Zey' *Diaan*) en slaat hem dan
d' Onbeschofte huidt an stukken;
Wilt hem Baardt en Staart ontrukken,
Eer ik zelf mijn handt uitstrekk';
Vat den *Knipper* by zijn ooren,
Al zijn smeeken is verlooren,
Smijt den Bokxvoet in den drek.

I. MASSA.

XVII.

Wel! daar leidt hy (riep de Stoet),
In den drekpoel, tot zijn ooren!
Zoo dien geilen Geite-voet,
Hier, niet koome te versmooren,
Mach hy, als hem lust bekoore,
Weêr wel koomen (sprak *Diaan*:)
Maar men zal hem, voor het *Knippen*,
Dus betaalen en bekippen,
Ha! ha! ha! kom laat ons gaan.

FRANÇOIS SNELLINX.

XVIII.

Druipend' quam den Geiten-baardt
Uit den Modder-poel gekropen,
Schuddend' van zijn Kop en Staart
Slijk en kroos: riep, half verzopen,
Foey! een *Knip* dus te bekopen?
Beet schuim-bekkend op zijn lip,
En swoer haar eens aârs te *Knippen*
Onder (wederstaand' haar slippen)
In Moêr *Venus* *Knip*-Spels *Knip*.

W. SCHELLINKS.

SLOT VAN DE KNIP-ZANG.

Laat het kostelijkst van al
U niet reukeloos ontslippen,
Dat 's de tijdt, die snel gaat slippen,
Zonder dat hy keeren zal.
Och! hoe dun is dit getal,
Dat zijn uren meet by stippen,
Eer de doodt den draadt komt *knippen*
Van hun leven onverwacht,
Meest verlooren, minst geacht.

J. v. VONDEL.

KERMIS-GIFT,

VOOR DE LAATDUNKENDE KNIPPERS EN KNIPSTERS.

I.

Hooft, o! hooft van alle hoofden,
Hooft die yder schrijft van pas,

Kermis-gift. Volgens den tekst in *De Nieuwe Hofsche Rommelzoo,* 1655, kl. 8°. oblong, bl. 2.

Deze gedichten van J. D. Klijn zijn een soort van weerslag op de hierboven afgedrukte gedichten en zijn in het bundel, waaruit zij zijn overgenomen, geplaatst tegenover de andere gedichten.

Wie zag ooit die u beroofden
  Van de prijzen van *Parnas?*
Niemandt niet: want zelfs de Goden
  Deiszen voor uw' groot vernuft:
Wie zou u tot schrijven nooden,
  Daar ghy zelfs de Goôn verbluft.

II.

En nu komen deeze dichters
  Die hier *knippen* op uw' toon;
Jonge Spreeuwen, teere wichters,
  Steeken naar de Goôn haar kroon,
'k Zalder hier gaan zestien tellen.
  Vondel ik 'er buiten laat:
Want die zal het oordeel vellen;
  Midts hy alle ding verstaat.

III.

Ach! hoe was ik daar verschrokken;
  Mids ik *sneeuw greep voor albast.*
Wel! *Sanderus*, 't schijnt wel jokken,
  Hoe komt ghy aan 't *knippen* vast?
Doch jy weet te componeeren
  Of j'et altijdt hadt gedaan:
Wat mach daar 't Konvent wel leeren,
  Daar de Paap zoo voor moet gaan?

IV.

Wie komt hier deez' zang verrijkken?
  't Is *Spe vivo*, hoop baart troost;
Dees' zal wis de Lauw'ren strijkken;
  Want de man komt uit het oost.
Zou hy dan geen prijs genieten?
  Pieter, neen, die is 'et waart;
'k Loof de Goôn hem Rijm in gieten:
  Want hy nergens Rijm en spaart.

V.

Rozemondt, ay! sluit uw' lippen;
  Waar toe zal dit klagen zijn?
Asselijn zal u niet *knippen;*

Neen, de knecht is al te fijn;
Maar hy tracht de kroon te winnen:
Want de winst valt hier gemeen.
Wel! wat mach dees' nar beginnen?
Och, och, och! waar zal 't noch heen.

VI.

Maak ruim-baan, hier komt de *Knipper*
Daar ik lang van heb gezeidt.
Holla! neen, dit is de stipper
Op de Damze Appelmeidt;
Die hy vleide met een praatje,
Tot dat zy kreeg van zijn kruidt:
Binnen 't jaar was *David* taatje;
Want *Questiertje* most 'er uit.

VII.

Maar *Verbiest* die ook een giest„ is,
Zoo hy meent, in Poëzy,
Maar ik weet dat hy de miest„ is
In de ronde vryery;
Daarom houdt hy veel van 't *knippen:*
Want hy 't *knippen* daag'lijkx zoekt,
Antje zou hy wel bekippen;
Maar zijn scheen is noch bedoekt.

VIII.

Knippers staakt nu vry u *knippen,*
Hier word u de krans gerooft;
Zweers en zal hy niet ontslippen,
'k Meen de kat van 't kindt zijn hooft,
Daar zijn zinnen meest op *Malen,*
Met het krom verminkte plat,
Most het Zijtje lest betalen
Op een Konjakx Voeder-vat.

IX.

Wat of 't langer noch zal wezen!
Nieuwenhof, dit dunktmen vreemt,
Kanje nu geen Mans belezen,
Datje teere Vrouwen neemt?

Maar jy weet al haar gedachten,
En dat zy het best verstaan;
't *Knippen* is daar zy naar trachten,
Daarom spraakt ghy *Verwers* aan.

X.

Wie komt gins zoo bars aan strijken
Met zijn *Knip-vaars* in 't verschiet?
Pan zal zeker licht beswijken,
Lemmers, als hy jou maar ziet;
Daarom *knipt* niet, maar wilt denken.
Dat je ook een prijs zijt waart:
Bokx-voet zalje ook wat schenken,
Al was 't onderst' van zijn staart.

XI.

Maar *Katrijn*, die teere Joffer,
Die meê voor geen *Knippers* wykt
Brengt meêr hoofts, als *Hooft,* ten offer,
Wat haar hooft wel dubbelt lijkt.
Daarom hoeft zy niet te deiszen;
Want zy hier de beste tart;
Doch haar *knippen* moet ik prijzen:
Want *in 't knippen leeft haar 't hart.*

XII.

Noch geen *knipper* zei ik gekker
Als dees zul, die alles weet,
Dat is onze Monzieur *Dekker*,
Meê vermaart voor een Poët;
Niet als Rijm rolt van zijn lippen,
Yder woordt is schier een vaars,
En om dit gemartelt *knippen*
Leeft hy in eens anders laars.

XIII.

Bystandt zal u wel geschieden,
Ay, Me-Juffer, hou maar moet;
Wilt doch voor geen *Knippers* vlieden,
Maagden doen het *knippen* goet.

Ach! Diana, wilt haar hooren,
Niet als *knippen* zy begeert:
Laat een *Knipper* haar bekooren,
Want *Goudina* is het *Weert*.

XIV.

Duurt dit *knippen* noch al langer,
Wat zo is 'et al te lang
Eekhouts, hoe! ben jy d'aanhanger
Van dit malle *knippezang?*
Wel! hoe komje dus verwildert?
Doch je *knip* is wel gerooit;
Maar meest als je *Truytje* schildert,
En haar op je Ezel.... *knipt*.

XV.

Maria Masza, die zoo aardig,
Ons het *knippen* hier vertoont;
Niet als *knippen* zijt ghy waardig;
Met een *knip* dient ghy geloont.
't *Knippen* opent hart en lippen;
Wie wordt noch van u bekipt?
Ach! hoe vrolijk zal hy *knippen*,
Die ghy, *knippend'*, eens be-*knipt*.

XVI.

Massa, wilje ook niet schamen;
Neen byget, *knip* lustig an;
Wilt u eerst te deeg beramen,
Zey *Diaan'*, en slaat hem dan;
Zoo zult ghy Pan wel bekippen,
Wis raakt hy dan in den drek,
Maar de guit lacht om het *knippen;*
En hy roept: al weêr een gek.

XVII.

Francois Snellinx die kan dichten,
Dat's een *Knipper* die het mient;
Want hy wil voor niemandt swichten,
Dat hy hier het meest verdient;

Maar wat zalmen best bedenken
Voor zijn welverdiende loon?
'k Weet hem anders niet te schenken,
Als de Satyrs baart en kroon.

XVIII.

Dit is 't puikje van de Snaken!
Wie zoekt *Schellinks* als om vreugd!
Hy kan Kalf en Vaarzen maken:
'k Meen het *Keizer* nog wel heugd.
Maar doen kost *Sis sou* met *knippen,*
Mids de wijn hem had gevat,
Liet hy de gezontheidt slippen;
Want zijn tong wierdt al te gladt.

SLOT VAN DE KERMIS-GIFT.

Vrinden, hier hebt ghy 't nu al,
Dat mijn Pen zig liet ontslippen;
Knippend' is de tijdt gaan glippen,
Dat berout mijn boven al:
Och! hoe faats is dit getal;
'k Wensch dat zy in Baartje stippen
Die haar tijdt verdoen met *knippen,*
Zoo komt loon niet onverwacht;
Meest laatdunkend', minst geacht.

I. D. Klijn.

BESLUIT AAN AL DE KNIP-RYMERS.

't Za *Knippers knipt* voor my wijl 'k van geen *Knippen* houw.
Wy maken 't licht kamp op, ik *Knipstaart* weêr voor jouw.

Sic itur ad astra.

GERARD HULFT.

SALMONEUS — KONING DAVIDS HARPZANGEN

INHOUD.

Bladz.

Blijde inkomste van Christina Maria Alexandra te Rome (Januari 1656) 1
Tegens de lastervaerzen Koninginne Christine in het aenschijn gespogen (Januari 1656) 8
Ter bruilofte van Joan Huidekooper en Sofia Koeimans (Februari 1656) 8
Jaghtzang aen J. Mauritius (Februari 1656). 11
Ter bruilofte van Peter Nooms en Beatrix Anna Ram van Schalckwyck (Mei 1656) 17
Klaghte op den ondergangk der rijksstede Aken (Mei 1656) 20
Op den edelen heer G. Hulft (1656) 22
Ter bruilofte van Govaert Flinck en Sofia van der Hoeven (Mei 1656) 23
Lyckklaght over D. Antonio de Gamarra (Juli 1656). . 26
Verlossinge van Valencyn, door D. Joan van Oostenryck (Juli 1656) 28
Op de afbeeldinge van D. Joan van Oostenryck (1656) 30
Op het eeuwgetijde van Ignatius de Loiola (Juli 1656). 32
Aen de jongkvrouw Margareta van Ryn (1656) . . . 35
Op myne afbeeldinge in het kleen, door Filips de Koning (1656) 36
Op den zeetriomf der heerschappye van Venetië (1656). 37
Op de brieven en papieren ter Trezorie (1656). . . . 39
Op mejoffer Margriete Tulp (1656) 42
Rome (1656?) 42

Bladz.
Keulen (1656?) 42
Antwerpen (1656?) 43
Blyde aenkomste t'Amsterdam van D. Estevan de Gamarra (Januari 1657) 44
Ter bruilofte van Gysbreght van Zusteren en Helene Donkers (Januari 1657) 47
Voor Alexander VII (Februari 1657) 49
Op d' afbeeldinge van Rycklof Goensz (Maart 1657) . . 58
Keurgedicht op de keurstehouderschap van J. Mauritius (April 1657) 59
Op Jacob van Kampen (September 1657) 70
De nachtegael van Amisfort (1657) 71
De tooneelpoëzy, enz. (October 1657) 73
Salmoneus. Treurspel (October 1657) 77
Inleiding 79
Berecht aen alle Kunstgenooten en Voorstanders van den Schouburgh 81
Inhoudt 90
Spreeckende Personaedjen 91
Het eerste bedryf 92
Het tweede bedryf 101
Het derde bedryf 123
Het vierde bedryf 141
Het vyfde bedryf . . . . , ... 164
Vertooningen in Salmoneus (October 1657) 177
Spore voor Christiaen Huigens (November 1657) . . . 178
Op de af-beeldinghe van den Heere van Zuylichem (November 1657) 181
De Parnas aen de Belt (1657) 183
Op d' afbeeldingen der Koningklycke Majesteyt Frederick de Derde 185
Sofia Amalia 186
Christiaen, gekoren Prins te Denemerck en Noorwegen 187
Op d'afbeeldinge van Eryck Seesteed 188

Bladz.

Op d'afbeeldinge van Karel van Mander 189
Op mijne afbeeldinge door Karel van Mander . . 191
Afscheit van Sofia Amalia 191
Aen Joachimus Gerstdorp 195
Groete aen K. van Beuningen, G. van Rheede en M. Fiersen 196
De bestendigheit der Kercke 198
Aen Tobias Morstin 200
Deensche verzuchting (1657) 203
Op myne afbeelding, kunstigh getekent en gesneden door C. de Visscher (1657) 203
De geboorte van Michael le Blon (1657) 204
Ter eeuwige gedachtenisse van M. le Blon (1657?) . . 204
Op G. Flincks afbeeldinge van J. Maurits (1657?) . . 205
Op de Romainsche historischilderyen, opgehangen in de Burgemeesterskamer (1657?) 206
Tooneelkrans voor Nikolaes van Vlooswyck (1657?) . . 208
Op den kunstrycken heer Abraham van Diepebeeck (1657?) 210
De Clœlia van den heere Hogenhuis (1657?) 211
Koning Davids Harpzangen (1657) 213
Aen de doorluchtighste Koningin Christina Maria Alexandra 215
Berecht . . . . , ... 218
Eerste Harpzang 219
De II. Harpzang 220
De III. Harpzang 222
De IIII. Harpzang 223
De V. Harpzang 225
De VI. Harpzang 227
De VII. Harpzang 229
De VIII. Harpzang 233
De IX. Harpzang 234
De X. Harpzang 242
De XI. Harpzang 243
De XII. Harpzang 245

Bladz.
De XIII. Harpzang 246
De XIIII. Harpzang 248
De XV. Harpzang. 250
De XVI. Harpzang 252
De XVII. Harpzang 255
De XVIII. Harpzang. 262
De XIX. Harpzang 266
De XX. Harpzang. 268
De XXI. Harpzang 274
De XXII. Harpzang 278
De XXIII. Harpzang. 279
De XXIIII. Harpzang 281
De XXV. Harpzang 284
De XXVI. Harpzang. 287

REPRODUCTIES

VAN

PRENTEN EN PORTRETTEN.

Bladz.

Portret van Gerard Hulft. Kopergravure van A. Blooteling naar de schilderij van G. Flinck. . Tegenover den titel

Portret van Sofia van der Hoeven. Photographie naar de schilderij van Rembrandt 23

Brieven en papieren ter Trezorye. Photographie naar de schildery van C. Brizé (1656). 40

Portret van Rycklof van Goens. Kopergravure naar de teekening van M. Balen 57

Portret van Jacob van Kampen. Kopergravure 70

Portret van Christiaen Huigens. Kopergravure van Fr. Ottens 178

Portret van Constantyn Huigens. Kopergravure van Corn. de Visscher naar de teekening van Christiaen Huigens (1657) 181

Portret van Sofia Amalia. Kopergravure van Petr. de Jode. 186

Portret van Karel van Mander. Kopergravure 189

Portret van Abraham van Diepebeeck. Kopergravure van Paul. Pontius naar de schilderij van Abr. van Diepebeeck. 210

Titelprent van *Koning Davids Harpzangen* 212

De IX. Harpzang. vs. 147—184. Staalgravure van C. Ed. Taurel naar de teekening van J. W. F. Kachel. . . 271

BLIJDE INKOMSTE

VAN KONINGINNE

CHRISTINA MARIA ALEXANDRA

TE ROME.

ZY QUAM VAN HET EINDE DER AERDE OM SALOMONS WIJSHEIT TE HOOREN, EN ZIET HIER IS MEER DAN SALOMON.

Nu zing ick van geen Noorlantsche Amazoone,
Die Thetis zoon, den dappren oorloghshelt,

Blijde inkomste van Christina Maria Alexandra te Rome. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in 4° (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 552).

Koningin Christina, na afstand van de kroon gedaan en haar rijk verlaten te hebben, had op 3 November 1655, te Insburgh, openlijk belijdenis van den Roomschen godsdienst gedaan, te welker gelegenheid zij, tevens, bij haar naam, de namen aannam van Maria Alexandra, ter eere van de Moedermaagd en van den regeerenden Paus. Niets was natuurlijker dan dat zij nu ook verlangde, de hoofdstad der Katholieke wereld te bezoeken, aan welk verlangen zij tegen het begin van December gevolg gaf, haar weg nemende over Verona en Pesaro, Sinigaglia en Loretta, waar zij aan het bekende Madonnabeeld, daar aanwezig, een prachtige kroon en schepter van goud, met robijnen en diamanten omzet, vereerde. In de nabijheid van Rome op den 18den door twee Kardinalen, namens den Paus, met een luisterrijken stoet en een afdeeling der ruiterwacht ontmoet, trok zij met hen, doch zonder plechtigheden en alsnog onder een streng incognito naar Rome, waar zij op 't Vaticaan vertrekken vond voor haar in gereedheid gebracht en bij den Paus werd ontvangen. Intusschen lag het noch in hare, noch in 's Pausen bedoeling, dat haar komst te Rome alzoo zonder eenig uiterlijk gebaar zou afloopen. Op den 23 December in des Pausen koets gebracht naar den zoogenaamden

Zy quam, enz.: „De Koninginne van Scheba." Zie *Matth.* XII : 42.

1 *Noorlantsche Amazoone:* Penthesilea, de Koningin der Amazonen, die Achilles bestreed. Het epitheton *Noorlantsche* is bijgevoegd om de vergelijking met Christina.

In zijnen schilt durf vaeren, op het velt
Voor Troje, om d' eer van een verwelckbre kroone:

Die zich gewende in sneeuw op 't ys te draven,
De stroomen op te bijten met de bijl,
De borst afzette, en speer en boogh en pijl
Hanteeren kon, ten trots van alle braven:

Het lustme nu *Christine* na te stappen,
Van daer de kou den steilen Noortbeer terght,
Te treên door 't sneeuw van 't Italjaensch geberght,
Tot Rome toe, en voor Sint Peters trappen.

Eêlmoedigheit van 't goede noit veraerde:
Wat in zijn' bloey en groeizaemheit bezwijck',
Deze is zich zelve alom doorgaens gelijck.
Een eedle vrucht getuight wat telgh heur baerde.

wijngaard van Paus Julius, buiten de stad gelegen, en aldaar met Paus Alexander het middagmaal gebruikt hebbende trok zij van daar te paard naar de *porta del popolo,* waar zij verwelkomd werd door den Kardinaal Barberini, aan 't hoofd van het geheele college der Kardinalen, allen op kostelijk opgetoomde muilezels gezeten. Hierop deed zij haar intocht, hebbende de Kardinalen Orsini en Costaguri aan hare zijde, en voorafgegaan door een page, die kroon en schepter droeg, een vendel kurassiers, eenige trompetters, de hoplieden der stadswijken en een stoet van Romeinsche Edelen, en gevolgd door de burgerlijke ambtenaren, haar hofstoet, gekleed in 't scharlaken, met goud geboord, een aantal Prinsen en Hertogen, de Kardinalen Medici en Heffe, de Prinsen Panphili en Palestrino en andere stafdragers en ceremoniemeesters van 's Pausen Huis, de auditeurs van de Rota, de klerken van de Kamer, een tal Prelaten, en eindelijk de koetsen der Koningin, der Kardinalen en andere aanzienlijken. Toen de Koningin het kasteel Sint-Angelo voorbijreed, werd het geschut ter harer eere herhaaldelijk gelost en schoten de lijfwachten, die aan beide zijden der straat geschaard stonden, hun geweren af. Op deze wijze toog de stoet naar de Sint-Pieterskerk, waar men afsteeg en Christina naar 't Vaticaan geleidde tot voor den troon van den Paus, bij wien zij tot den voetkus werd toegelaten, terwijl zij op Kerstdag daaraanvolgende het Sacrament der bevestiging ontving.

7 *De borst afzette:* de Amazonen lieten zich de rechterborst afzetten, ten einde min belemmerd te wezen in haar bewegingen als zij den boog spanden, en droegen haar naam daaraf.

13 Lees: een edele inborst ontaardde nooit van het goede.

15 Of de lof, van zichzelve altijd gelijk te zijn gebleven, Christina zoo bijzonder toekomt, is vrij wel twijfelachtig. Intusschen, wie haar „onbestendigheid" mocht hebben verweten, Vondel zeker niet, die evenzeer langen tijd op 't stuk van godsdienst vrij wankelende geweest was.

De leeuwskracht kan men uit zijn klaeuwen mercken,
De treck getuight des zeilsteens geest en aert,
De proef de deught van 't ridderlijcke zwaert:
Elcke oirzaeck wort ons kenbaer door haer wercken.

Maer als Natuur, waerze uitmunt, wort bejegent
Van Godts Gena, den oirsprongk van het goet,
Dat zy bezit, dan springtze in overvloet,
Gelijck een bron, die heele landen zegent.

Indien men hier zit om bewijs verlegen,
Christine alleen zet dezen grontslagh vast,
En wijst ons wat een Christverlichte past,
Die verder ziet, en oogen heeft gekreegen.

De hemel had haer tot de kroon gekoren,
Geschapen tot het erf van 's vaders Rijck,
Of liever tot dry scepters te gelijck,
En zulck een' bergh van lauren haer beschoren.

Vernuft en geest van jongs op in haer bloncken.
De lust tot kunst en letterwetenschap
En wijsheit holp haer aen den smaeck van 't sap,
Door Plato milt den leerling toegeschoncken.

De Wijsheit, van Egypters en Chaldeeuwen
Aen 't grijze Athene, en van Athene weêr
Gereickt aen Rome, ontstack haer meer en meer,
Om ga te slaen het spoor van 's weerelts eeuwen.

De Wijsheit leert haer elck tot nut te leven,
Hoe 't vreedzaemst Rijck geen bloedigh oorlogh past,
Waerop zy heir op heir ontharrenast,
Belust Europe en elck den pais te geven.

18, 19 Fraaie regels: de *zeilsteen* wordt daaraan gekend, dat hij de voorwerpen tot zich *trekt,* het *zwaard,* wanneer men er de proef mede neemt.

26 *Grontslagh:* hier voor grondstelling.

40 Versta: om zich in de kennis der wereldgeschiedenis bekwaam te maken. Doch vergelijk ook vs. 113, volgg.

Toen sloot de kroon van Sweden om haer vlechten,
En blonck, gelijck de Noortstar, op dit hooft,
Met eenen glans, die diamant verdooft.
Men leerde uit haer den onderzaet berechten.

Men leerde uit haer de Majesteit bewaeren
In eere, ontzagh, en aenzien, te gelijck
Gevreest, bemint, en aengebeên in 't Rijck,
En buiten 't Rijck, zoo wijt haer zeilen vaeren.

Noch kan zoo veel gelucks haer niet vernoegen.
Zy voelt den slagh der onruste in 't gemoedt,
Die, nacht en dagh, heur jaeght naer 't hooghste goet,
Dat 's menschen hart beschut voor 't eeuwigh wroegen.

Wat goet is dit? bestaet dit goet in schatten,
Of weetenschap, of Staet, en heerschappy,
Of eere en faeme, of lichaems leckerny,
En wellusten, en wat de zinnen vatten?

Neen zeker, neen: die goedren zijn vergangbaer,
Verwelcken, als de bloem, door hitte en rijp,
Vergaen, als roock: een goet voor aertsch begrijp
En zinlijckheên bekoorlijck, en ontfangbaer.

Het hooghste goet, dat weinigen ontfingen,
Bestaet in niet geschapens, maer alleen
In 't kennen van 't oneindigh eenigh Een,
Begin en eint van ons bespiegelingen.

De weetenschap, gevat by d' eerste kloecken,
Bereickte dit, als met een vergezicht,
En zagh 't, gelijck een vonck, gespat van 't licht,
Geholpen door Natuur, en d' outste boecken:

Maer dieper dringt het oogh in deze waerheit,
Als Godt van Godt, bekleet met sterflijckheit,
Godts Zoon den mensch naer 's menschen oorsprong leit,
En voorlicht met zijn heiligheit, en klaerheit.

Dees Herder draeght het lam op hals en schouder
In zijnen stal, dat deerlijck liep verdwaelt:
En als hy vaert in 't licht, dat endtloos straelt,
Beveelt zijn mont dees zorgh Godts Stedehouder;

De Sleutelmaght die zestienhondert jaeren
Den hemel sloot, en wederom ontsloot,
Uit haeren stoel, elx vryburgh, daer in noot
Alle afgedwaelde in veiligheit vergaêren.

Christine komt van boven dit te vatten:
Zy zweert terstont het Rijck der weerelt af,
Verworpt heur zwaert, en purper, kroon, en staf,
En kiest voor 't aertsch den grootsten schat der schatten.

De rustige aert en moedt, haer aengeboren,
Van 's hemels Geest gedreven, en verlicht,
Acht haet, noch smaet, en kiest, aen God verplicht,
Het beste deel, dat oit wert uitgekoren.

Gelijckze in 't eerst haer geesten wist te scherpen,
Om in den top der heerschappy te staen,
Zoo lust het haer zich stil en onderdaen
Den stoel van Godt en Christus t'onderwerpen.

Men kan Godts dienst gebruicken of misbruicken,
Misbruicken als men 't oogh op 't weereltsch slaet,
En dees ons dient een stormleêr om naer staet
Te steigren, daer de vroomsten dickwils duicken.

De Godtsdienst wort gebruickt naer Godts behaegen,
Wanneer men hem met kennisse eert, en dient:
Als Abraham, geheeten 's hemels vrient,
Die Ur verliet, zijn vaderlant, en maegen:

84 *Alle afgedwaelde:* hier vorderde de taal *afgedwaelden;* doch de maat verbood het.

93 *Geesten* wordt zelden anders gebezigd dan voor „onstoffelijke wezens." Hier staat het voor 't enkelv. *geest,* in de beteekenis van verstand, *ingenium.*

99 *Dees* is: godsdienst.

100 *Daer de vroomsten dickwils duicken:* terwijl de vroomsten dikwijls het onderspit moeten delven.

Als Moses, die den rijckdom van Egypte
Versmaede, vroegh de kroon met voeten tradt,
En, Christus smaet voor wellust, eere en schat
Verkiezende, het blinde hof ontglipte.

Zy ruckt hier op van 't Noorden naer de sloten
Van Rome, door haer Gotten omgewroet,
Op datze zelf die schennis decke, en boet',
Daer zoo veel bloets en traenen zijn vergoten:

Op datze zelf 't onfaelbre Orakel spreecke,
Daer Godt door spreeckt, en levendigh ontvouwt
De raetsels, aen zijn' tolck en tong betrouwt,
Op dat Godts volck geen raet noch troost ontbreecke.

Aldus vergeet de bruit, in Davids zangen,
Haer eigen volck, en vaders huis, en stam.
Zy smilt haer hart in 's bruigoms zuivre vlam,
Die haer verwacht, gereet Godts bruit t' ontfangen.

Zoo quam voorheen de Koningin der Mooren
Te Sion, uit den Zuiden, en haer zon,
Om Davids zoon, den wijzen Salomon,
Met raetselen te toetsen, en te hooren.

De Koningin, die zich ontkroont, zoeckt d' ader,
Daer Salomon zijn wijsheit zelf uit haelt.
Zy zoeckt de Duif, die uit de wolcken daelt
Op Godt, den Zoon, en mont van Godt den Vader.

Zy zoeckt de Stadt, daer d' eerste Kruisgezanten,
Gemartelt, en begraven, 't hoogh altaer
Door hun gebeent noch zeegnen, jaer op jaer,
En 't heiligh Kruis, ten trots des afgronts, plantten.

106 *Vroegh de kroon met voeten tradt:* t. w. volgens het verhaal van JOSEPHUS De H. Schrift maakt van dit tooneel geen gewag.

110 *Door haer Gotten omgewroet:* door Totila, koning der Gothen, in de helft der zesde eeuw: — dat was lang geleden en de man kwam niet uit Zweden: zoodat het zeker hard was, dat zij, om haar titel alleen van „Koningin der Wenden en *Gothen*," daar nog voor boeten moest.

125 *De Koningin:* Christina.

128 *En mont:* lees: en die de mond (de stem) is.

Zy zoeckt haer heil by geenen Roomschen stander,
Noch arent, maer by Godt aen 't heilzaem hout,
Daer Vatikaen, tot aen de lucht gebouwt,
Haer welkomt door den Grootsten Alexander.

Hy zalft dit hooft, nu kroonloos, en bezegelt
Haer' nieuwen eedt, op 't juichen van de Faem,
Verrijckt met noch twee naemen haeren naem,
Die nu, vol geurs, zoo veele hoven regelt.

Zy schept haer' naem uit Christus, den Behoeder,
Als een Gezalfde; uit die met hem regeert,
En zy haer kroon en scepter heeft vereert,
Maria zelf, de zuivre maeght, en moeder.

Haer slotnaem eert een grooter van vermogen
Dan hy, wiens zwaert het Oosten dwingen kon,
Dan Fabius, die Hannibal verwon;
Het Hooft, waervoor zich 's weerelts assen boogen.

Al wenschtze d'eer van staetsiën t'ontbeeren,
En wellekomste, en ongemeene prael:
Haer ootmoedt eischt een Koningklijck onthael
Op 't blijde feest, daer d'Englen triomfeeren.

Naerdien de kroon in 't ende wordt gestreecken,
Zoo zeegne Godt haer endt, gelijck 't begin:
Zoo blinck' het spoor van deze Koningin;
Een heerlijck licht, dat duizent kan ontsteecken.

136 *Den Grootsten Alexander:* Paus Alexander VII.

139 *Met noch twee naemen:* t. w. *Maria,* gelijk de Paus haar noemde naar de moeder des Heeren, *Alexandra,* gelijk hij haar naar zichzelven noemde. Zie vs. 144 en 145.

143 *En zy:* versta: „*zoo* aan wien *zij.*"

147 *Fabius:* zinspeling op den wereldlijken naam, Fabius Chigi, van Paus Alexander VII.

151 *Haer ootmoedt:* jegens den Paus namelijk: zie het voorafgaand verhaal.

152 *'t Blijde feest:* het Kerstfeest, waarop de Koningin het sacrament der bevestiging (des vormsels?) ontving.

155, 156 Versta: zoo wekte het voorbeeld dezer Koningin velen ter navolging op.

TEGENS DE LASTERVAERZEN
KONINGINNE CHRISTINE
IN HET AENSCHIJN GESPOGEN.

ZY ZETTEN EEN DOORNEKROON OP ZIJN HOOFT.

Hoe kroont de blinde Haet *Christine* dus met doornen?
Dat's Christus hooftcieraet, de Kroon van Godts verkoornen.

Tegens de lastervaerzen koninginne Christine in het aenschijn gespogen. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 555).

Zy zetten, enz.: zie Matth. XXVII:29.

TER BRUILOFTE
VAN DEN E. HEERE,
JOAN HUIDEKOOPER.
Ridder, Jongkheere van Maerseveen, Schepen t' Amsteldam.
EN DE E. JOFFER,
SOFIA KOEIMANS.

CONNUBIO JUNGAM STABILI.

Men ziet zomtyts de zon des avonts treurigh daelen,
En, zonder vier en glans, bedruckt te water gaen,
Om 's morgens uit de kim, met levendiger straelen

Ter bruilofte van J. Huidekooper en S. Koeimans. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 557).

Mr. Joan Huydecoper van Maerseveen ondertrouwde 16 Februari 1656, oud 30 jaar en geassisteerd met zijn vader, den oud-burgemeester Johan Huydecoper, met Sophia Coymans, oud 20 jaar, geassisteerd met haar moeder Sophia Trip.

Connubio jungam stabili: d. i.: „ik zal (hen) door een duurzamen echt vereenigen." Zie *Aen.* IV. 126.

En rycker glans en vlam, in 't Oosten op te staen.
De schade is menighmael om baet uit, om de schade
Met aenwinst te vergoên. De minnaer, na verdriet,
Valt met een' heeter gloet in d' armen der genade
Van zyn verkore lief, die hy met rouw verliet.
Zoo ging het *Maerseveen*, toen hy met 's lants karrossen
Zyn' vader volgen most, ten dienst van lant en Stadt,
Naer 't Keurhof te Berlyn, door wildernis, en bossen,
En treurde op al dien toght, als hy te paerde zat.
De Minne dootverft bleeck zyn aengezicht, en wangen.
De zon, die 't al verquickt, verquickt geensins zyn hart.
Zoo laet 't gewonde hart het hooft zwaermoedigh hangen,
En draeght den pyl met zich, een oirzaeck van zyn smart.
Hoe dickmael ziet hy om naer onzen Westertoren,
En mist, met dat gezicht van Aemstels wapenkroon,
De kroon van 's levens lente, uit zyn gezicht verloren,
Een eêler hooftcieraet, en wenschelycker Schoon.
Hy komt, daer 't Keurhof ryst, de vrouwetimmers blaecken
Van gout, en diamant, en schoonheit, zonder ga:
Maer 't Keurhof noch zyn weelde en pracht kan hem vermaecken.
Hy mymert dagh op dagh, en 's nachts, en 's avonts spa.
De lust tot dans en jaght en ridderlycke spelen,
Hanteeren van geweer en wapen, noch muzyck,
Dat tigers in het woudt kan ketelen, en streelen,
Bekoort zyn zinnen niet, in 't Vorstelycke Ryck.
Vermoeit van wandelen in eenzaemheit, langs paden
Met eicken loof beplant, zat hy, van loof bedeckt,
Aen d' oevers van de Spree, daer zich twee zwaenen baden,
En domplen, d' een de pluim van d' andre pluist en net;
d'Een voorzwemt, d' andre zich in 't zogh der weêrga mengelt,
Haer trouwe gade volght, die, blaeckende van lust,
By poozen hals om hals van d' allerliefste strengelt,
En kentze voor de liefste, en 't liefste, dat men kust.
De droeve Ridder zucht, en, met de borst vol wonden,

9, 10 Over deze reis van den Burgemeester Huydecoper naar 't Hof van Brandenburg, is reeds vroeger gesproken, o. a. in de opdracht van Vergilius' II Boek aan Pieter de Graef. Zie vs. 141 volgg.

21 *'t Keurhof:* dat van Brandenburg nl. — *Vrouwetimmers:* vrouwen.

32 *Pluist en net: netten* is bij Vondel en bij alle goede schrijvers: *net* maken.

Spreeckt droevigh by zich zelf: ô godtgezegent paer,
Geluckiger dan ick hebt ghy uw lief gevonden.
Ghy koelt in dezen stroom uw gloeden 't gansche jaer:
Maer ick, rampzaligh mensch, rampzaliger dan zwaenen,
En stommen, mis myn lief, en lieven Keizersvliet,
Daer myn *Sofia* rust, dus lang door klaght noch traenen
Bewogen, schoonze kent myn afgepynt verdriet.
Indien ick hier van rouw veranderde in een eicken,
'k Zou deze vogels noch beschaduwen, en zien
Hoe zy elckandre om stryt believen, tot een teiken
Van onderlinge gunst, by niemant te verbiên.
Nu zal myn hart in asch door minnegloet verteeren,
Naerdien het d' ongena der Schoone dus behaeght:
Doch moet' er over my een schoonheit triomfeeren,
Zoo gun ick d' eere liefst aen deze alwaerde Maeght.
Terwyl de Ridder hier zyn' noot klaeght aan de boomen,
En 't water, ziet hy neêr in 't klaere kristalyn,
En zyn *Sofia* blyde allengs ten oever komen:
Of 't is zyn liefste zelf, of haer gedaente, en schyn.
Het water schynt verlieft haer in den arm te vatten,
t'Ontvoncken door den schyn des lichaems, schoon van leest.
Wat Stroomgodt in den stroom bezit zoo veele schatten
Van schoonheên, niet misdeelt van gunste, en ziele, en geest
Haer oogen flonckeren in 't water, als twee steenen,
Op 't Indiaensche strant, door 't vloeiende kristal.
Haer roode kaecken, als ontloocke roozen scheenen,
Als bloemen, in de bron van een gezegent dal.
De goedertieren aert, en voeghelycke zeden,
En heusche eerbiedigheit zien haer ten oogen uit,
Die, anders danze plagh, nu schynt naer zyn gebeden
Te luistren, als de galm naer een gestelde luit.
Zy lonckt hem minzaem toe, en schynt met opene armen
Te wenschen dat hy haer bejegene, en gemoet',
Geweckt door zyne klaght, bewogen door zyn kermen.
Hy ziet haer hooft bekranst met eenen roozenhoedt.
Hy rees, en stont gereet zich in den stroom te plompen,
Wanneer de schyn verdween, en uit zyne oogen doock.
Zyn hairen rezen, aêr en zenuwen verkrompen

42 *Keizersvliet:* Keizersgracht.
45 *Een eicken:* rijmshalve voor: een *eikeboom*, een *eik*.

Van schrick voor dit gezicht, dit vrolyck waterspoock.
Hy valt op zyne kniën, en roept met luider keele:
O Godtheit van den stroom, ick neem het voorspoock aen,
Een teken van geluck. My viel het lot ten deele,
De Bruit, waer naer myn trouw zoo vierigh heeft gestaen.
Met deze hoope reist hy vrolyck naer de paelen
Van 't waerde Vaderlant, ontmoet een zoeter lucht,
Daer zy hem wellekomt met aengenaeme straelen,
En niet, gelyckze plagh, voor 's helts gebeden vlught.
De blyde Bruiloftsgodt genaeckt met zyn genooten,
Om dit geluckigh paer te leiden naer 't priëel,
Dat eeuwigh bloeit van myrte, en looten teelt by looten,
En stam in stamme vlecht, naer elx bescheiden deel.
De hemel zeegne en eer' dit lieve paer met spruiten,
Die d' eere van de Stadt bewaeren op haer' tyt,
Zoo wyt de wateren op strant en duinen stuiten:
Zoo wyt ons zeevaert zeilt, gezegent, en benyt.
De zon, eer zy de zes paer tekens heeft bescheenen,
En 't ronde jaer voltoit, zal, tot der oudren troost,
De Koeimans, op dien wensch, en 't bloet der Maerseveenen,
Gedommelt onder een, zien leven in hun kroost.

96 *Gedommelt:* vermengd.

JAGHTZANG

AEN DEN DOORLUCHTIGHSTEN VORST EN HEER,

J. MAURITIUS,

Vorst des H. Rijcks, Prince van Nassau, Stadthouder te Kleef, &c.

Over het Wiltbraet, den Heeren Burgermeesteren en Wethouderen van Amsterdam, op hun keurgetijde en blijde maeltijt, toegezonden.

OMNIBUS IDEM.

De koesterende zon, tot 's avonts van den morgen,
Voltreckt haer ronde, toont elck een haer aengezicht

Jaghtzang aen J. Mauritius. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in 4°. (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 556).

Omnibus idem: voor allen dezelfde: — de zinspreuk van P. C. Hooft.

1 *Tot 's avonts van den morgen:* deze omkeering van de gewone orde van denkbeelden verdient geen navolging.

En straelen, dagh op dagh, blijft nimmermeer verborgen,
En begenadight elk met warmt, en heilzaem licht.
Zy schijnt rondom den ringk des aerdtrijx, naer elx wenschen,
Een ieder even na, een ieder even schoon,
Gewelkomt, en onthaelt by dieren, en by menschen,
En planten, waerze blinckt uit haeren gouden troon.
Haer lust is weldoen, en alle oogen te verquicken,
Te koestren al wat leeft, te bloeien in elx bloey,
En opgangk, kruit, noch bloem, noch zaet te laeten sticken,
Het leven aen te voên, te groeien in elx groey.
Zoo kan de Duitsche Zon van Zonnebergh niet leven,
Noch jaegen voor zich zelf naer schuw en weeligh Wilt;
Zy moet zich zelve noch ons Stadt ten beste geven,
Of acht haer daghreis moeite en arrebeit gespilt.
Zijne edelmoedigheit gewaerdight zich aen veelen
Genadigh te besteên, uit aengeboren lust:
Gelijck een bronaêr springt, haere ader splitst aen deelen,
Landouw en beemden laeft, en oevers, zonder rust.
Toen Vorst Eneas quam te landen by Karthage
Uit zee, zoo fel bestormt van Junoos wrock en haet,
Hy zeven harten schoot, uyt zijn bedeckte laege,
En schonckze aen zijne Vloot, en Frygiaenschen Raet.
De milde Dido 't Wilt, dat d'Edelen verrasten,
In 't rennen, daer zy paert en hof hun krachten verght,
Zent hondert zwijnen aen haer wellekome gasten,
En welkomt den Trojaen, aen Tyrus kust geberght.
De jaght was d' oefening en 't ridderspel der Grooten.
Zy had van overouts haer Godtheit, als Diaen,
En haeren jaghtsleip me, die hart en hinde schooten.
Zy had altaer en kerck in bosch en wouden staen.

5 *Den ringk des aerdtrijx:* de equator.

13 *De Duitsche Zon van Zonnebergh:* Vorst Joan Maurits, die te Sonnenberg in 't Nassausche geboren was.

17 *Zijne edelmoedigheit:* hier springt Vondel van het gebied der beeldspraak over op dat der wezenlijkheid, en verwisselt daarom het vr., dat in de vorige regels gebezigd was, met het mann. geslacht.

28 *Geberght:* behouden aangeland.

29—32 In deze regels heerscht verwarring van denkbeelden. Wel is het waar, dat de *jacht* bij de ouden een eigen godheid had, die *als* (d. i. onder den naam van) *Diana* vereerd werd en een *jachtsleep*, enz. had; maar te zeggen dat de *jacht* een *jachtsleep* had enz., is, wel beschouwd, wartaal.

De blijde jaeger plagh haer 't eêlste te vereeren,
En zijn' ghevangen roof te hangen aen den knoop,
Den slotknoop van 't gewelf. De Koningklijcke Heeren
Verlieten noit de jaght, het terghsel van hun hoop.
Zy zochten 't weerlooze, of gewapende met klaeuwen,
En schuimende gebit. Adoon, en Ganimeed,
Twee Konings zoonen, in dees renbaen niet verflaeuwen,
Hoewel het everzwijn den eenen dootlijck beet:
De Schiltknaep van Jupijn den andren op dorst packen,
En voeren in de lucht, terwijl de hazewint
Den hemel aenbast, schrick en angst den knaep verzwacken,
De grijze lijfwacht grijpt naer 't opgegreepen kint.
Hippolytus, zijn jeught, de kuischeit opgedraegen,
De jaght had toegewijt, en hart en zin gezet
Op 't Wildt in 't groene woudt en wildernis te jaegen,
Op zwijnspriet, boogh, en pijl, en winthont, brack, en net.
d'Arkadische Atalante is d'eerste, die den jaeger
De plaegh van Kalydon holp vellen op het velt,
En 't zwijnshooft tot een' prijs ontfing van Meleager,
Die op dees jaghtheldin zijn hart en zinnen stelt.
De Grooten volghden 't spoor der dieren, om rechtschapen
De zenuw t'oefenen, op datze niet verslapp',
Vertraegh' door ledigheit, hen krijghsgeweer en wapen
Leer handlen, naer den eisch, met kunste, en weetenschap.
De jaght leert Oversten de vyanden belaegen,
Of keeren op de grens, of slaen in 't vlacke velt,
Wanneer de hooge noot de Vorsten uit komt daegen;
Geschapen tegens last, tot nootweer voor gewelt:

34, 35 *Den knoop, den slotknoop van 't gewelf:* niet bij de Grieken, wier gebouwen geen bogen of koepelvormige daken hadden, en alzoo geen gewelfde zalen.

36 *Het terghsel van hun hoop:* geestige benaming van de jacht, die inderdaad de *hoop* van haar beoefenaars *tergt.*

37, 38 Versta: zij maakten evenzeer jacht op weerlooze dieren, gelijk hinden, hazen enz., als op die met klauwen gewapend zijn, gelijk leeuwen, wolven enz., of hun kracht in de tanden hebben, gelijk wilde zwijnen enz.

41 *De Schiltknaep van Jupijn:* de arend van Jupiter, die Ganymedes, den zoon van Tros, op den berg Ida aangreep en wegroofde.

49 *Atalante:* over deze zullen wij nader bericht ontvangen, als wij tot de *Herscheppingen van Ovidius* gevorderd zijn.

60 *Geschapen tegens last,* enz.: die geboren, die op de wereld zijn, om den Staat met de wapenen tegen overlast te beschermen, enz.

Tot voorstant van den Staet der vryheit, en haer wetten.
  Zoo stuit *Mauritius*, Prins Henricks rechte hant,
Den inbreuck van het heir, dat, om de Maes t' ontzetten,
  Quam bruisen, als een stroom, op zijnen legerstant.
Zijn trotse legerhoedt, doorhouwen, en doorschooten,
  Getuight zijn zuivre trouw, en dappren oorloghsmoedt,
Getuight uit welck een' boom dees krijghstelgh is gesprooten,
  Uit Keizerlijcken stamme, en 't Koningklijcke bloet:
Uit bloet, dat lang de kroon aen Baltische oevers spande,
  En in 't Sarmaetsche Rijck, ten trots van 't ongeloof.
's Helts dapperheit, beproeft te water en te lande,
  Zet vrede en 's vollecks rust in top voor wapenroof.
Hy haet de razerny, verhit op bloetvergieten:
  Maer zoo de hooge noot het Rijck van Christus dreight,
De Tarter en de Turck de Kruisgrens durf beschieten,
  Het flaeuwe Europe 't hooft ter slavernye neight,
Dan zwicht zijn yver niet om hantgemeen te worden,
  Te vliegen op het spits in d'Ottomansche maen,
En zijn Grootmeesterschap van Duitschlants Heilige Orden
  Groothartigh te bekleên, en als een post te staen.
Voor 't schandigh leven kiest hy vechtende te sterven
  Een eerelijcke doot, te houwen op zijn' zerck
Den titel, die de bloode en moedeloozen derven,
  Begraven met hunn' naem, en buiten 't heldenperck.
Men zagh dien braven helt de Braziljaensche Reuzen
  Verschricken met zijn knods, den Lissebonschen Taegh
De horens en het hooft in d' andre weerelt kneuzen,
  De menscheneeters stout verstooren in hun laegh.
De wilde woestheit, langs de kust, uit schrick geweecken,
  Geschoolen in haer bosch en ruighten uit ontzagh,

62, 64 Het hier bedoelde wapenfeit viel voor op den 17 Augustus 1638, toen 't leger der Staatschen Maastricht hield ingesloten, en de Oostenrijksche Veldheer Pappenheim, die tot ontzet der stad was aangerukt, een aanval waagde op het kwartier van Graaf Joan Maurits, doch door dezen werd teruggeslagen.

64 *Legerstant:* kwartier, post.

69 *Aen Baltische oevers:* Joan Maurits stamde van moeders zijde af van de koningen van Denemarken.

70 *'t Sarmaetsche Rijck:* Hongarije.

87 *In d'andre weerelt:* namel. Amerika, of meer bepaald Brazilië.

Begon op zijn vertreck haer hooft weêr op te steecken,
Te groeien, daer Olinde in puin begraven lagh.
Zoo ging 't, waer Herkules, zeeghaftigh wechgetogen,
Spelonck en bosch en poel geveilight had van moort,
Van leeuw, en everzwijn, en slang, met knodse, en boogen,
En branttuigh, in hun bloet en bloedigh nest gesmoort.
Indien hem 't Vrye Lant niet weder naer ons stranden
Gewenckt had, om zijn wacht en toghten uit te staen,
Hy had in 't zuiden reeds ons onbekende landen,
Een vijfde weerelts deel, gezegent opgedaen.
Nu stoft het Kleefsche bosch op zijn doorluchte treden,
Daer d' oude Hertogen, begruist van zweet en stof,
Te paerde, met de zon des avonts, afgereden,
Gelaên met verschen roof, zich wendden naer hun Hof.
Nu groeit de Rijnstroom, als de Rijxvorst, langs zijn kanten,
Komt draven, of hem neemt met blijschap op den rugh,
En op en nedervoert, langs 't wijt befaemde Santen,
Daer Cesar reedt te paerde, op d' oude legerbrugh:
Daer Burgerhart, na hem, de Roomsche keurebenden
Vernestelde in haer nest, en Rijn en Maes en Wael
Durf schuimen van dien aert, tot datze in 't einde kenden
Den aert des Bataviers, gespitst op uitheemsch stael.
De Rijnstroom, daer de Lip hem tol geeft met haer eicken,
Slaept veiligh en gerust op 's Helts getrouwe wacht,
Wiens armen wijder dan de nieuwe weerelt reicken,
Zoo hy ten schutsheer dient voor 't menschelijck geslacht.
Zijn plantlust wandelt stil in schaduw van zijn boomen,
Om Wezels hoogen wal, en kroont de schoone stadt.
Zy levert schaduwen aen bergh, en dal, en stroomen,
En koelte in zomerzon, geschut op loof, en bladt.
Dat tuight de Vreughdenbergh, daer Klevenaers vergaren,

100 *Opgedaen:* opengedaan, ontdekt.

105 *De Rijxvorst:* Joan Maurits, als Vorst des H. Rijks.

106 *Of hem neemt:* volgens de meening is het de Rijnstroom, die den Rijksvorst op zijn rug neemt; maar volgens de woordschikking is het juist omgekeerd.

109 *Burgerhart:* Civilis.

111 *Durf schuimen van dien aert:* dorst zuiveren van dat gespuis.

113 De Rijn bij Wezel, alwaar de Lippe zich in hem uitstort.

117 *Zijn plantlust wandelt stil:* hij, die een liefhebber is van te planten, wandelt enz.

En zingen, hant aen hant, rondom hem, aen den rey:
De rijcke hemel wil den Stedehouder spaeren,
En zegenen, gelijck den bloezem in den May.
Het hof te Kleef getuight zijn' bouwlust, die 't verwoesten
Der weerelt haet, en schuwt, den burger reickt de hant
In 't bouwen, nu de vre de zwaerden laet verroesten,
En zegeltze in de scheede, in 't groeien van ons lant.
Zoo lange Vryburgh noch in 't west zijn' naem zal draegen,
Wil 't blijcken waer Brazijl dien Archimedes zagh.
Zijn huis in 's Gravenhaegh kan levendigh ghewaegen
Hoe 't Vorstelijcke hart hierin te groeien plagh.
Gelijck hy steden bouwt en Princelijcke hoven
Van marmer en arduin, zoo bouwt hy een palais
Van harten, daer de vre verjaeght was, en verschoven,
Herstelt d'eendraghtigheit door burgerlijcken pais.
Zoo bluscht hy 't eeuwkrackeel, dat tusschen Vorst en [Stenden
Veel jaeren broeit, en smeult, eer 't vier al 't lant ontstack,
En uitsloegh, met een vlam van jammer en elenden,
Gelijck een groote brant van 't een in 't ander dack.
Die vreedzaeme aert en tong gaf rijcke stof voorheenen
Te dichten hoe de muur van Thebe wiert gebouwt
Door zangk en snaerespel, die d' ongelijcke steenen
Vergaerde tot een stadt, zoo wijdt befaemt als out.
Het overzeldsaem lot van ieder te believen,
Te winnen ieders hart, viel weinigen ten deel,
't Is verre minder kunst door dwangk party te grieven,
Dan tweedraght scheiden, danck te haelen na 'et krackeel.
De Grooten, die zich zelfs ten dienst des volcks verkleinen,
En konnen maetigen, ontzien, en meer bemint,
Zijn dapperder dan d' outste en edelste Romainen,
Wie harten wint, beschaemt den helt, die steden wint.
O rechte Keurhant, oogh van zeven vrye Staeten,
Men ziet een tijt te moet, die allen dichtren stof
Zal geven op Parnas, om geestigh uitgelaeten
Te weiden in den beemt van uw' verdienden lof.

130 *Dien Archimedes:* Vondel zinspeelt hier op 's Vorsten verdiensten als krijgsbouwmeester.

131 *Zijn huis in 's Gravenhaegh:* de huizinge, welke de Vorst in 1640 door Jacob van Campen liet stichten.

Dan groeien in uwe eere al d'Amsterlantsche Heeren,
En 't Raethuis, dat uw Wilt, gelijck uw hart, ontfing,
Daer op hun keurgety, om uw schenckaedje t' eeren,
De berckemeier op uw' welstant ommeging.

159 *Op hun keurgety:* op Vrouwendag, 2 Februari had elk jaar de vernieuwing der regeering plaats.

TER BRUILOFTE

VAN DEN HOOGEN EDELEN GESTRENGEN HEERE,

PETER NOOMS,

Baron des H. R. Rijcks, Heere van Arelanderveen,

EN DE HOOGE EDELE JOFFER,

BEATRIX ADRIANA RAM VAN SCHALCKWYCK.

FELICES ANIMAE.

De reislust, om te zien wat vreemt is en uitheemsch,
De zeden, en het volck, en tongen t' onderscheiden,
Had *Nooms* gevoert aen 't hof en d' oevers van den Teems,
En daer de Seine vloeit door zegenrijcke weiden.

Ter bruilofte van P. Nooms en B. A. Ram van Schalckwyck. Volgens den tekst in *Klioos Kraam* II, 1657, bl. 225.

Het huwelijk van Pieter Willemsz. Nooms met Beatrix Adriana Ram van Schalckwyck had 28 Mei 1656 plaats. De vader der bruid, Jhr. Adriaen Ram, die in 1647 de heerlijkheid Schalkwyck gekocht had, was in 1651, wegens „paepsche stoutigheden" door de Staten van Utrecht voor 10 jaren verbannen en vestigde zich achtereenvolgens te Kuilenburg en te Vianen.

Peter Nooms was een kleinzoon van een Nooms, die huwde met Maria de Vlaming van Outshoorn, dochter van Cornelis de Vlaming van Outshoorn en van Margareta Dircksdr. Wuytiers.

Volgens de mededeelingen van pastoor H. J. Allard, waarin ik het bovenstaande ontleend heb, was Beatrix in 1656 weduwe.

Volgens onder hem berustende genealogieën zou zij driemalen gehuwd zijn geweest: n°. 1°. 1651 met Anthony van Wynbergen, 2°. 1656 met Peter Nooms en 3°. Johan George van Bronckhorst.

Felices Animae: gelukkige zielen. Zie *Aen.* VI, 669.
2 *Tongen:* spraken, talen.

Hy keerde in 't vaderlant, vernoeght om 'tgeen hy zagh
En hoorde, en overwoegh by wijl zijn wedervaeren,
Niet zonder hoop om eens, op eenen hoogen dagh,
Zich wettigh met zijn ga voor 't hoogh altaer te paren.
De hemel wist wat lot zijn jeught beschoren was.
Hy niet, en wenschte dat zijn toelegh moght gelucken.
Hy minde alreede in 't hart, gereet, als zuiver was,
t' Ontfangen zulck een beelt als Godt hierin zou drucken.
Met die gedachten spoeit hy vierigh naer de kerck,
En roept den hemel aen: O Godt, op uw behagen
Verwacht ick mijne Bruit te kennen door een merck,
Dat my gebiet mijn trouw en jeught haer op te draegen.
Indien my dit geluck gebeuren magh, O Godt,
'k Verbintme aen uwen dienst, te kleen voor zulck een waerde,
En wijde u d' eerste spruit, uit danck voor dit genot,
Den voorsmaeck van uw heil, een zaligheit op d' aerde.
Zoo bidt hy, en ziet om, vol yver, naer 't poortael,
Daer komt *Beatrix* met haer moeder aengetreden,
Gelijck een morgenstont, en voert den morgenstrael
In 't voorhooft, en een' glans van schoonheit en van zeden.
Het blonde hair om 't hooft, de lely en de roos,
Vol levens, en vol geurs, op lippen, mont en kaecken,
Getuigen hoe Natuur den morgenstont verkoos
Tot voorbeelt, om door deze een edel hart te blaecken.
Zy hoeft geen toisel, noch geene uiterlijcke pracht
Van rijck borduursel, noch gesteente, noch gewaeden:
Dees schoonheit, rijck genoegh, en in haer volle kracht,
Dit lichaem, schoon van leest, ontleent hier geen cieraden.
Maer als zy voor 't altaer godtvruchtigh nederknielt,
Zich zegent met Godts Kruis, en toegevouwe handen,
Haere oogen slaet op Godt, die al 't geschapen zielt,
En d' oogen schooner dan de zilvre lampen branden;
Dan schijntze hem geen mensch, maer eer een Serafijn,
Wiens gloet zijn hart ontvonckt. O sterfelijcke menschen,

19 *En wijde u d' eerste spruit:* en breng mijn oudste kind op voor den geestelijken stand.

22—37 Keurige beschrijving eener schoone jonkvrouw. Het schijnt met Nooms gegaan te zijn als met Crombalck, die ook in de kerk kennis maakte met zijn meisje.

35 *Zielt:* bezielt.

Waer ben ick? wie verschijnt my hier in dezen schijn,
Gewis een Zaligheit op d' aerde, om na te wenschen?
Zoo spreeckt hy, en een galm van 't heiligh kerckgewelf
Schijnt hem, alleen en stil, te luisteren in d'ooren:
Dat is uw halve ziel: dat is de liefste zelf,
Uw vryheerschap door 't lot des hemels toebeschoren.
Nu staet hy, als verrukt, vereenight zijn gebeên
Met haer gebedt, en zangk, en edele manieren.
Hy wieroockt Gode in 't harte, omdat hem dees verscheen,
Die alle harten treckt en ketent aen haer zwieren.
Zy rijst eerbiedighlijck ten leste, aen 's moeders zy,
En scheit van hier, en daelt van d'ingewijde trappen,
Vol aendachts, onverzaet van 't feest en jaergety,
Gevolght van 's Rijcks Baron, op 't spoor van haere stappen.
Wat diensten vallen hem te lastigh, om haer gunst
Te winnen, dagh op dagh, en d' ouders te beweegen?
De wackre Min is kloeck, en afgerecht op kunst
Van vryen, daer men hoopt op dien gewenschten zegen:
Die valt hem in den schoot, op 't stemmen van haer' wil
Met zijnen wil en wensch: en d' onverzierde Hymen
Geleit de bloode Bruit, nu root van schaemte, en stil,
Naer 't kuische bruiloftsbedde, op feestmuzijck en rijmen.
De speelnoots zingen: schep nu moedt, o schoone Maeght:
Wy zien hoe d' Engelen uw ledekant bestrojen,
Hoe 't hooge bruiloftsbed de rijcksbaronnen draeght,
Waervoor d' erfvyanden van 't Roomsche Rijck verschojen.
Zoo mengen Schalckwijck zich, en Arelanderveen,
De Leck en oude Rijn, als trouwe naegeburen,
Outshoren, Egmont, Nooms, en Rammen ondereen.
Zoo kan de stam en 't huis den grijzen tijt verduren.
De Lente noopt uw Min, en lacht u weligh toe,
Terwijl ze 't jaer belooft met vrucht en ooft te kroonen.
Uw liefde bloeje en groeje, en, nimmer kussens moe,
Verbinde u met een' bant van dochteren en zoonen.

48 *Haer zwieren:* goede manieren.
58 *D' onverzierde Hymen:* een Christelijk huwelijk.
64 *Verschojen:* wegstuiven, heenstuiven.
67 *Egmont:* Egmont van Nyenborch.

KLAGHTE

OP DEN ONDERGANGK DER

RIJKSSTEDE AKEN.

FUIT ILIUM.

Onsterflijcke afkomst van Pipijn,
O groote *Karel*, in wat schijn
Aenschouwt men binnen haere wallen,
In d' asch de schoone Stadt gevallen,
Die uw gebeente, en asch, en zwaert,
En Keizerlijcke kroon bewaert?
Die duizent jaren opgeklommen,
Door zulck een' schat van Heilighdommen,
Als zy godtvruchtigh in haer' schoot
Geborgen houdt, in vier en noodt
Van brant, geen noothulp wist te vinden,
Toen d' Opperste met al zijn winden
De vlammen joegh, van dack in dack,
Van straet in straet, van rack in rack?
Waerom verweckt ghy haer geen' trooster
Daer 't vraetigh vier kapel, noch klooster,
Noch kerck, noch uw' gewijden Dom
Verschoont, en, zonder bus en trom
En vyanden en oorloghsvaenen,
De burgery, in rouwe en tranen

Klaghte op den ondergangk van Aken. Volgens den tekst in *Klioos Kraam* I, 1656, bl. 265.

Op den 2den Mei 1656 had een brand, in een bakkerswoning ontstaan, en spoedig in felheid toegenomen, de Rijksstad Aken bijna geheel in asch gelegd: zoodat er, volgens de getuigenis o. a. van Aitzema, nooit van zulk een brand gehoord was.

Fuit ilium: Troje is geweest. Zie *Aen.* II.

2 *O groote Karel:* men weet, dat zich het graf van Karel den Groote te Aken bevindt.

4 *In d' asch:* beter: *in asch.*

14 *Rack* is hier: wijk, streek.

Gesmolten, al haer have en goet
Verovren ziet van eene gloet,
In roock en smoock en stof verteeren?
En was dees neêrlaegh niet te keeren,
Door zoo veel wieroocks van gebeên;
Toen 't volck, rondom de muuren heen,
In 't velt en op 't geberght gevloden,
Al schreiende, en half doot, de dooden
Geluckigh achte, die, bevrijt
Van alle ellende, hunnen strijt
Volstreden, en geen nootdruft hoefden?
Och, puinhoop, daer zoo veel bedroefden
Op schreien, met een' vollen krop,
Gelijck voorheen de naeckte Job!
Och, ander Troje, weeldigh *Aken!*
Geen torts van Sinon stack uw daken
En huizen aen, by maneschijn,
In uwen droom. De Maes en Rijn,
Van 't licht der zonne, klaar bescheenen,
Vernamen, uit uw deerlijck steenen,
En kermen, en verbaest getier,
Hoe droef ghy van uw eigen vier
Verbrande, en doocken in hun killen.
Wie zal, ô droeve, u weder tillen
En heffen op den gouden troon,
Die 't Rijck van Rome zijn geboôn
Plagh voor te schrijven? kroon der steden,
En badtstoof, die ontelbre leden,
Geneest en zalft, wie zalft u nu?
Wat trooster biedt de hant om u
Te helpen? koopstadt, koper-oven,
En ambachtswinckel, hof vol hoven,
Die midden in de bergen laeght,

33 *Met een' vollen krop:* overkropt van droefheid.
35 *Weeldigh:* weelde, rijkdom bezittende.
36 *Sinon:* de jonge Griek, die zich in het houten paard van Troje liet insluiten.
46 *'t Rijck van Rome:* 't Roomsche of Duitsche Keizerrijk van Karel den Groote en diens naaste opvolgers.
51 *Koper-oven:* evenals om zijn baden was toen reeds Aken om zijn koperfabrieken bekend.

En Gode en menschen zoo behaeght,
Wat leert ghy uwe nagebuuren?
Betrouwt op burgerwacht, noch muuren,
Op stercke torens, noch gewelt:
De hemel heeft u tijt gestelt.
Geen leger hoeft u t' overwinnen:
Een vonck, uw vyant, schuilt van binnen.

54 *Behaeght:* om 't rijm; niet alleen eischte de taal *behaagde;* maar ook de reden; want dus onmiddellijk na den brand kon Aken niet behaaglijk meer zijn.

OP DEN EDELEN HEER

GERARD HULFT,

Eersten Raedt en Directeur Generael van Indien, Opperbevelhebber over de Krygs-maght, soo te water als te lande, afgesonden na Ceylon, en de kuste van Indiën.

De hooftbevelsheer *Hulft*, om Lisbons maght te dwingen,
Quam dus Kolumbe, uit last der Maetschappy, bespringen.
De zeestadt zwichte in 't ende, en om het hart beknelt,
Stont ademloos, en reede op 't punt van overgeven,
Als hem een kogel trof, in 't opgaen van zyn leven.
Zoo storf die veltheer, staende in 't harnas, als een helt.

Op den edelen Heer G. Hulft. Afgedrukt volgens den tekst onder het door A. Blooteling naar de schilderij van G. Flinck gegraveerde portret (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 758), waarvan vóór het volgende deeltje dezer uitgave eene reproductie zal voorkomen.

TER BRUILOFTE

VAN DEN KUNSTRIJCKEN

GOVAERT FLINCK,

EN DE E. JONGKVROUWE,

SOFIA VAN DER HOEVEN.

CONCORDES ANIMAE.

Als de Min den geest verwildert
Dan verdwaelt het blint penseel.

Ter bruilofte van G. Flinck en S. van der Hoeven. Volgens den tekst in *Apollos Harp* I, 1658, bl. 149.

Al wat *Flinck* dan trekt of schildert
  Zweemt, op doecken, en panneel,
Naer *Sofie*, de beminde,
  Die in al zijne aedren leeft;
't Zy hy, onder eick of linde,
  Zijn vryaedje voedtsel geeft;
Of, op d'oevers van een beecke,
  Neérgezeten haer bekout;
Of geleit in eene streecke,
  Daer de leeurick zich onthoudt;
Of, op zijne schilderkamer,
  Zich verbeelt hoe zy hem groet,
En bejegent, aengenaemer,
  Door den opgeweckten gloet,
Die voorheen haer scheen t' ontvoncken,
  Eer de tijdt geboren was,
Om, gelijck een Bruit, te proncken;
  Eerze zijn quetsuur genas,
Met bestemmen van zijn beden.
  d'Eerste Min had haer saisoen
Naer den eisch; nu zalze treden
  Uit de jeught en 't zomergroen
In een' rijper tijt, die staetigh
  Met een' ingetoomde gloet
Aenstapt, heel bedaert, en maetigh,
  En van zedigheit gevoedt.
Wie, in schilderkunst bedreven,
  Ieder beelt, naer tijt en aert,
Dus zijn' omtreck weet te geven,
  Verf en eigenschap, bewaert
Best de regels en de wetten
  Van de kunst, die nimmer weeck,
Noit de treden wou verzetten

Govaert Flinck, geboren 25 Januari 1615, was 3 Juni 1645 met Ingetje Claesdr. Thoveling gehuwd. Na haar dood hertrouwde hij 30 Mei 1656 met Sophia van der Houve, jongedochter van Gouda.

Het boven dit gedicht afgedrukte portret is eene reproductie van de schilderij van Rembrandt, berustend in de Pinacotheek te Munchen.

10 *Haer bekout:* onderhield haar met zijn *kout* (gesprek).

19 *Te proncken:* te *pronk* of te *prijk* zitten en „de Bruid zijn" waren in Vondels dagen uitdrukkingen van dezelfde beteekenis.

Van Natuure, en haere streeck.
Hierin lichtte met zijn klaerheit
Ons de Bruigoms voorbeelt voor,
Die het leven en de waerheit
Altijt, op Apelles spoor,
Volghde; 't zy hy Maurits maelde,
In het blancke harrenas;
Of met zijnen Keurvorst praelde;
Of, vol yvers, bezigh was
Om Stadthuis en Aemstelheeren
Door den Roomschen Curius
Zuinigheit en trouw te leeren.
Zedigh geeft nu *Flinck* aldus
Aen de zedige *Sofye*
Zijnen trouwring op dit feest.
In een schooner schilderye,
Vol van leven, vol van geest,
Zult ghy beide uwe ommetrecken
En uwe eige verwen nu
Blijde en levend zien verwecken.
Tre dan, schaemroot nochte schuw,
Naer uw bruitsbedt, met uw' hoeder,
Bloode Bruit, wat houdt u staen?
Volgh den voorgang van uw moeder.
Laet de weerelt niet vergaen,
Door 't verzuim van haer te geven
't Recht, waerby haer eer bestaet,
Zoo veele eeuwen dus gesteven.
Uwe ga verstreckt uw raet,
Vooght, en vader, en beschutter,
O wat wint ghy teffens hier!
Wat is heilzaemer en nutter
Dan dit vriendelijcke vier,
Dat twee harten smilt te zamen,

41 *Maurits:* Joan Maurits van Nassau.

43 *Met zijnen Keurvorst:* de Keurvorst van Brandenburg, die hem zijn afbeeldsel, met diamanten omzet, had geschonken.

55 *Verwecken:* hier in lijdelijken zin voor „verwekt worden, opnieuw in 't leven geroepen worden."

62, 63 Lees: 't recht, dat haar (der wereld) toekomt en dat haar gedurende zoovele eeuwen heeft in stand gehouden.

En twee zielen giet in een!
Dus bewaert ghy beide uw naemen.
Hymen roept u: ay ga heen.

71 *Dus bewaert ghy beide uw naemen: bewaren* staat hier, zooals de Duitschers 't woord nog gebruiken, voor „*waar* maken." De zin is alzoo: dus toont gij, Bruidegom, u, gelijk gij heet, *flink,* en gij, *Sofia,* uzelve, als uw naam het medebrengt: *wijs.*

LYCKKLAGHT

OVER

D. ANTONIO DE GAMARRA,

KOLONEL VAN EEN REGEMENT PAERDEN,

ZOON VAN ZIJNE EXCELENTIE

D. ESTEVAN DE GAMARRA,

Ridder van St. Jakobs Orden, Krijghsraet, en algemeen Veltheer van zijne Katholijcke Majesteit, Slotvooght van Gent, en Gezant by de Hoge Mogende Heeren Staeten der Vereenigde Nederlanden.

OSTENDENT TERRIS HUNC TANTUM FATA.

Nu leght onze oorloghsbloem
Antonio, die brave, heden
Verwelckt, ontijdigh afgesneden
Van 's levens struick. O roem
En ongewisse schijn van 't leven,
Geen eigendom, maer leen,
Den goên en quaên gemeen,
Terwijl de vroomsten d' eerste sneven!
Dit hooft van zoo veel volck,

Lyckklaght over D. Antonio de Gamarra. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 558). Onder hen, die, bij het ontzet van Valencijn, aan de Spaansche zijde gevallen waren, behoorde ook Don Antonio de Gamarra, zoon van Don Estevan de Gamarra, Gezant des Konings van Spanje bij de Staten. Deze zonden Huygens bij hem om den rouw te beklagen.

Ostendent terris, caet.: het noodlot zal dezen niet dan maar voor een korte wijl aan 't aardrijk vertoonen. Zie *Aen.* VI, 869, waar 't op Marcellus slaat.

9 *Dit hooft van zoo veel volck:* deze bevelhebber van zoovele krijgslieden.

Een slaghpen aen den rechten vlogel
Van 't maghtigh heir, zagh kling noch kogel,
Pistool, noch speer, noch dolck,
Noch wallen aen, noch krijghskornetten,
Om met zijn dappre hant
Het Konings Nederlant,
Voor Valencijn, by nacht, t'ontzetten.
Zoo komt de jonge leeuw,
Voor zon, uit zijnen leger brullen,
Woestijn en wildernis vervullen
Met zijnen nuchtren schreeuw.
De voncken branden uit zijne oogen.
Het felste tygerdier
Moet zwichten voor dat vier,
En deizen, waer hy komt gevloogen.
In zulck een' gloet en schijn
Verscheurt hy vaenen en geleden
Des vyants, die, dus overstreden,
De zwangre karrabijn
Quam op zijn' boezem los te drucken,
En schoot hem d'arrempijp,
Te vroegh ten oorlogh rijp,
In 't barnen van dien storm, aen stucken.
Zoo baent hy Oostenrijck
Den wegh ter stede in met zijn benden,
Die over 's vyants neêrlaegh renden.
Gamarra, 's vroomen wijck,
Ghy sterft voor uwen ouden Vader
Te jong, die aen de Kroon
Zijn eenigh pant, en zoon,
En erfgenaem (wat raeckt hem nader!)
Zoo milt ten beste geeft,
En spreeckt, al schreit het lant om 't deerlijckst:
„Dus offer ik mijn bloet op 't heerlijckst.
„Hy storf geensins, maer leeft."

10, 11 *Een slaghpen aen den rechten vlogel van 't maghtigh heir:* deze fraaie en schilderachtige uitdrukking vergoedt dubbel wat de vorige te wenschen overliet. De aanvoerder eener ruiterbende bij den rechtervleugel kon inderdaad een *slagpen* aan dien *vleugel* genoemd worden.

15 *Het Konings Nederlant:* de Nederlanden, die onder den Koning (van Spanje) staan, in tegenstelling met: „het vrije Nederland."

De brave Pallas quam Evander
Dus t'huis, van zijnen toght,
Eer Troje prijs bevocht,
En won met zegenrijcken stander:
Maer dees Kornel verwon,
Zoo lang voor 't sterven en doots vlaegen,
Zagh eerst de zege in 't velt opdaegen,
En rijzen met de zon.
Och, had het lot der oorelogen
Dien trouwen Helt gespaert,
En, naer zijn vaders aert,
In 's vaders ampten opgetoogen;
Wat vruchten had het Rijck
Genooten, noch een ry van jaeren!
Bestroit met onverwelckbre blaêren
Dit zegenwaerdigh lijck.
„Al wat ter weerelt leeft is sterfelijck.
„Het lichaem smilt, als Was:
„De zerck bestulpt onze asch:
„De Deught alleen is onbederfelijck."

45 *Pallas:* de zoon van Evander.

VERLOSSINGE VAN VALENCYN,

DOOR ZIJN KONINGKLIJCKE HOOGHEIT

D. JOAN VAN OOSTENRYCK.

FUGAT NUBES, SOLEMQUE REDUCIT.

De Staet van 's Konings Nederlanden
Ontstelt, zagh over 't hooft van 't volck

Verlossinge van Valencyn. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 559).

De oorlog tusschen Frankrijk en Spanje duurde nog steeds voort, en de grenzen der Spaansche Nederlanden werden bedreigd door de Fransche

Fugat nubes, solemque reducit: hij verdrijft de wolken en voert de zon terug. Zie *Aen.* I. 147.

Opkoomen eene donckre wolck
Van oorloge, en 't bederf voorhanden.
De legerspringkhaen deckte 't velt,
Verslont den oegst, en 't weeldigh koren,
De lantzaet gaf den moedt verloren.
De Welvaert vlughte voor 't Gewelt.
Trompetten, trommels, en kortouwen,
Gebriesch van paerden, veltgeschrey
Het kryghsvolck voerden aen den rey,
Om d'eedle Bruit van Henegouwen.
De Stadt en legers staen in brant,
En roock, en smoock, en buskruitnevels.
De blixem straelt op muur, en gevels,
En wal. Het weêrlicht over 't lant.
De bodem davert van den donder
Der elementen, die om strijt
Hier worstelen. Het aerdtrijck splijt
Tot zijnen navel toe van onder.
Het stormende onweêr duurt. De maght
Der Staetzucht, die den Vrede dompelt,

troepen, toen koning Filips IV tot landvoogd aldaar, in stede van den Aartshertog Leopold overzond zijn onechten zoon Don Jan van Oostenrijk, door hem, zoo men beweerde, verwekt bij de schoone tooneelspeelster Donna Maria de Calderone, en op den 7den April 1629 geboren. Reeds in zijn vroegste jeugd had de jonge vorst, evenals voorheen zijn doorluchtige naamgenoot, blijken gegeven van buitengewone veldheersbekwaamheden, zoo in Portugal, waar hij bij Lungone had getriomfeerd, als te Napels, welke stad hij in 1647, op achttienjarigen leeftijd, tot gehoorzaamheid had gebracht. Ook nu, den 11den Mei te Brussel aangekomen, deed hij in korten tijd de zaken een gunstigen keer nemen; rukte tegen de Fransche legerbenden op, die Valencijn belegerd hadden, en wist die, na twee vruchtelooze aanvallen, bij een derden, met behulp van een uitval, door de belegerden gedaan, ten eenenmale te verslaan en te dwingen, zich achter Quesnoy terug te trekken.

5 *De legerspringkhaen:* fraai gezegd voor: de plunderzieke soldaten.

6 *'t Weeldigh koren:* 't rijke koren.

11 *Voerden aen den rey:* dichterlijke uitdrukking voor wat in de volkstaal luiden zou: begonnen den dans.

12 *D'eedle Bruit van Henegouwen:* de stad zelve wordt hier bedoeld. Meermalen wordt een plaats of andere belangrijke zaak, welke meer dan een mededinger poogt in zijn macht te verkrijgen, bij onze schrijvers met dien naam van *bruid* betiteld.

22 *Dompelt:* staat hier eenvoudig voor *dompt* (wanneer 't het frequent. is), d. i.: „uitdooft."

De rust der weerelt overrompelt,
Stont tweewerf pal, en in haer kracht,
Tot datze voelt den strijt hervatten
Met grooter moedt, de derde mael,
Waerop, voor 't schitterende stael,
Haer benden van elckandre spatten.
De Helt, na 's vyants nederlaegh,
Gaet strijcken met de kryghsstandaerden,
Geschut, en roof, en wagenpaerden,
En vaeght veel steden van dees plaegh.
Men zuchte een gansche maent, by duister,
In die benaeude lucht, om troost,
Tot dat de glans van 't helder Oost
Ten leste doorbrack met zijn' luister.
Toen quam de Zwaen van Valencijn,
Niet meer geschut voor dam en sluizen,
Verheught het bloedigh Schelt afbruizen,
Met *'s Oostenryckers* zonneschijn;
Terwijl in deze blijde straelen
Haer buuren, Ryssel, Kameryck,
En 't oude Doornick, te gelijck
Haer' adem en haer hart ophaelen.
Zy zingt, daer zy den *Prins* ontmoet,
En buiten d'ope poort bejegent:
O Oorloghshelt van Godt gezegent,
Ry binnen, op 's verlosten groet.
Ry binnen, die aen 's Vaders kroone
Twee perlen hechte, door beleit
En onverwonne dapperheit,
Te Napels, en te Barcelone.
Longone danckt u voor uw deught,
Herstelt in d' oude heerschappye.
Voor uwen arm bezwijckt Turckye,
Dat op de zee u laegen leit.

35 *De glans van 't helder Oost:* Don Juan, de luister van Oostenrijk. Vergelijk vs. 40.

37 *De Zwaen van Valencijn:* de stad voert een *zwaan* in haar wapen.

44 *Haer adem en haer hart ophalen:* frisschen moed scheppen en zich verheugen.

53 *Longone:* een plaats in Portugal, waar Don Jan getriomfeerd had.

Het Neêrlant bouwt zijn rust en hoope
Op uwe vroomheit, na veel smart,
Onthaelt u met een danckbaar hart,
Opgaende Zon van 't droeve Europe!

57 *Het Neêrlant:* ongewone, doch taalkundig onberispelijke uitdrukking. Maar Vondel blijkt hiermede de Spaansche Nederlanden te bedoelen. Vergelijk vs. 1 hierboven, vs. 6 van 't volgende bijschrift en vs. 15 van de *Lyck-klaght* hiervan, waarin hij van *het Konings Nederlant* spreekt.

60 Het beeld van een donker onweer, dat voor een uit het *Oosten* opkomende Zon verdwijnt, is in dit dichtstuk sierlijk volgehouden.

OP DE AFBEELDINGE

VAN ZIJN KONINGKLIJCKE HOOGHEIT,

D. JOAN VAN OOSTENRYCK.

Wie zagh de Deught zoo heerlijck oit naer 't leven,
Zoo vroegh dus rijp, zoo jongk in top van eer,
Als daerse komt met haer gevelde speer,
Voor Valencijn, door 's vyants legers streven!
Dus hanthaeft hy, vol moedts, zijn Vaders kroon
In Nederlant, Longone, en out Sicilje,
En Catalonje, en Napels, daer Castilje
Nu vaster zit en vreedzaem op den troon.
Waer *Oostenryck* dus opdaeght, met zijn hoope,
Daer vlught Gewelt en Oproer uit Europe.

Op D. Joan van Oostenryck. Volgens den tekst in *Klioos Kraam,* II, 1657, bl. 59.

6, 7 Don Jan had onderscheidene bewijzen van zijn kloekheid geleverd, en o. a. in 1647 het oproer te Napels beteugeld en het gezag van Spanje aldaar bevestigd.

OP HET EEUWGETIJDE

VAN DEN H. VADER

IGNATIUS DE LOIOLA.

MISSUS IN IMPERIUM MAGNUM.

Nu komt het vrolijk Eeuwgetij
Van held *Ignatius* ons leeren
Den ongelijken strijt van Heeren
En knechten tegens hun partij.
Hoort wakker toe, en slaat uwe oogen
Op dees slag-ordens, die hij stelt
En plant, een ijder in hun veld.
Hij geeft u keur van oorelogen.
De Vorst der helle slaat de trom,
De groote Vorst des hemels mede.
Wie zich verbinden wil bij eede:
Men geeft u keur van Heerendom.
Verkiest de Maan, die licht verandert,
Het merk van 't heiloos helsch gespuis:
Of volgt met ijver 't heilig Kruis,
En Christus zegenrijken standert.
De loon is ongelijk. De dood

Op het eeuwgetijde van Ign. de Loiola. Volgens den tekst in *Bloemkrans van verscheide gedichten,* 1659, bl. 479.

Op den laatsten Juli 1656 was het eene eeuw geleden, dat Ignatius de Lojola, stichter van de orde der Jezuieten, gestorven was, welke gebeurtenis in de kerken der Roomschgezinden, althans voor zooverre die bediend werden door Priesters der Societeit, plechtig werd herdacht.

Missus in imperium magnum: in een groot rijk gezonden. Zie *Aen.* VI, 813.
1 volgg. Versta: Heden komt het tot blijdschap stemmend eeuwgetijde van den gelukzaligen dood des heldenmoedigen Ignatius, onze aandacht vestigen op den in allen deele ongelijken strijd, die twee elkaar in niets gelijkende Heeren, ieder door zijn aanhang ter zijde gestaan, tegen elkaar voeren.
12 *Heerendom:* een vreemd luidend woord, maar even goed als „engelendom, jodendom."
13 *De Maen:* het veldteeken der Turken, en dus, in Vondels oogen, ook dat des „duivels."

Is 's afgronds loon, na lastig streven:
Maar *Jezus* schenkt het eeuwig leven
  Zijn' zoudenier, beproeft in nood.
Hoe ijdel quijten 's afgronds slaven,
  Geketent van den duistren nacht,
  Zich in dien oorlog, op hun wacht,
Verblind door glimp van valsche gaven!
  Wie dus bedrogen, zucht en hoopt
Op 't hoogste goed, word met verlangen,
In 's grooten Heilants dienst ontfangen,
  Indien hij rustig overloopt.
Zoo vlied *Loiole* uit 's werelds benden,
  En wisselt wijs den wapenrok
  En 't slagzwaard om een pij, en stok.
Hij gord een' zak om zijne lenden.
  Hij voert godvruchtigheid en tucht
En letterwijsheid in de steden,
Verdrijft de woeste en wilde zeden,
  En duisternissen van de lucht.
Nu ziet het Roomsche Rijk Gods vanen,
  Op deze kerktrompet, zoo hoog
  Gevlogen, als geen arent vloog,
In Oost en West, bij d' Indianen.
  De kerken rijzen, nieuw gebouwt
Tot aan de lucht. Ontelb're zielen
Verhongert voor het Manna knielen,
  Dat eeuwig haar in 't leven houd.
De zekerheid des heils, daar boven
  Te smaken, buiten zielgevaar,

25 *Wie dus bedrogen:* wie, na het ijdele van 's werelds goed en beloften te hebben leeren kennen.

40 volgg. Vondel kent hier aan Loiola al de verdiensten toe, die zijn orde zich later verworven heeft. In een eeuwdicht op haar stichter was dit den dichter dan ook wel vergund.

45—48 Versta: Om Gods eere te vermeerderen, zou Ignatius desnoods zijn eigen gelukzaligheid hebben opgeofferd. Dit was een antwoord, dat Ignatius gaf in een gesprek met Jacobus Laynez en Petrus Ribadeneyra, op de vraag: „werd u de keuze gelaten tusschen een oogenblikkelijken dood, verbonden met de zekerheid van uw eeuwig geluk, en tusschen het blijven voortleven in de onzekerheid over de toekomst, zoo nochtans dat gij voor het zielenheil en de Glorie Gods bevorderlijk kondt wezen, wat zoudt gij kiezen?"

Ontbeerd hij gaarne, om Gods altaar
Te bouwen, hier van elk verschoven.
Zoo wenschte Mozes uit Gods boek
Gewischt te zijn, en wettige orden.
Zoo wenschte Paulus zelf te worden,
Om Jakobs zegen, ijders vloek.
Gelukkig zag hem Pampelone
Geschoten, en in 't hart gewond
Van zuivre liefde, om dus gezond
Te dienen, onder 's hemels kroone.
Nu straalt hij uit de wolken neer
Met eenen glans van grooter waarde
Dan Nerius die 't hoofd op d' aarde
Van licht omschenen zag wel eer.
Gij die stantvastig hebt gestreden,
Waar 't godlijk heir de trommels roert,
Dat *Jezus* naam in 't vaandel voert,
Beschut uw benden hier beneden.

48 *Verschoven:* veracht.

49, 50 T. w. na de aanbidding van 't gouden Kalf. Zie *Exod.* XXXII:32.

51, 52 Zie *Rom.* IX:3.

53 *Pampelone:* Loiola werden bij het beleg van Pampeluna beide beenen zwaar gewond. Uit ijdelheid liet hij het eene been, dat niet goed gezet was, opnieuw breken om het weer recht te krijgen. Terwijl hij met deze tweede beenbreuk te bed lag, kwam de gedachte bij hem op, zijn bezittingen onder de armen te verdeelen, ridder der H. Maagd te worden en zich verder aan werken van heiligheid te wijden.

59 *Nerius:* Philippus van Neri, een Florentijner, die, te Napels tot den koophandel opgeleid, dezen vaarwel zeide en zich op zijn acht-en-dertigste jaar in den geestelijken staat begaf. Hij stichtte te Rome de congregatie der Priesteren van het Oratorie, en stierf op den Sacramentsdag van 't jaar 1595, in tachtigjarigen ouderdom. In 1627 werd hij gecanoniseerd door Paus Gregorius XV. Zijn naarstigheid in het gebed was schier ongelooflijk, en hij bracht somtijds veertig achtereenvolgende uren daarin door. Misschien zal bij een dergelijke gelegenheid de verrukking hebben plaats gevonden, waarin hij Ignatius verschijnen zag, 't hoofd van licht omstraald, tenzij dat de woorden *op d' aerde* moeten aanduiden, dat hij hem bij zijn leven aldus ontmoette. 't Blijkt intusschen ook hier wederom, wat al bijzonderheden, welke men niet of nauwelijks bij schrijvers aantreft, aan Vondel bekend waren.

AEN DE JONGKVROUW

MARGARETA VAN RYN,

KUNSTIGH AFGEBEELT DOOR

PHILIPS DE KONING.

GRATIOR ET PULCHRO VENIENS IN CORPORE VIRTUS.

Wat zienwe hier? is 't verf, en schijn,
Of wezen? o gy overschoone,
Men kroone u billijk met de kroone
Der schoonheit, perle van den Rijn.
Quam 's levens torts aen glans t'ontbreeken
Aen vier, en vlam, en hemelsch licht,
De zon zou aen uw schoon gezicht
En oogen zien haer torts t' ontsteeken,
Aen die turkoizen. Men beloof
Zich niet verwaent dat vier te maelen,
By zulke levendige straelen
Is d' allereelste verf te doof.
De versche bloemen op de wangen,
De zwier van 't blonde hair, de mont,
Een opgelooken morgenstont,
De harten pricken met verlangen.
Dat poesligh en gezielt albast
Des blanken boezems, ô dat sopje

Aen de jongkvrouw Margareta van Ryn. Volgens den tekst in Vondels *Poëzy*, 1682, II, bl. 346.

Gratior et pulchro, caet.: d. i.: de deugd komt nog bevalliger uit in een schoon lichaam. Zie *Aen.* V, 344.

18, 19 *Dat sopje van schaepestremsel* en dat *lecker kropje* zijn wel geschikt om ons uit den hemel van illusiën, waarin de aanhef ons gevoerd had, tot de zeer prozaïsche wezenlijkheid terug te brengen. Zulk een val van 't verhevene in 't platte treft men zelden of nooit bij Vondel aan; — doch men mag aannemen, dat, zoo hij hier heeft gemist,

't Is uit onnozelheit en zonder ergh of list.

't Woord *lekker* had in zijn dagen, gelijk wij reeds meer gezien hebben,

Van schaepestremsel, lekker kropje,
Gy noot een' Engel zelf te gast.
Doch schoonheit, zonder pit van zeden,
Waer slechts een bloote schors: nu zweeft
Een geest hier in, die leven geeft
Aen die volschapenheit der leden.
Wie plukt dees roos? wie trouwt dit pant?
Wie anders als een Koningshant?

b. v. waar hij spreekt van 't *lekkere Braziel*, niets triviaals: en zoo al het *sopje* een min kiesch beeld voor den geest brengt, men vergete niet, dat de maatstaf van wat kiesch is of niet met de tijden verandert, en dat onze ooren keuriger zijn dan die van Vondels tijdgenooten.

OP MYNE AFBEELDINGE IN HET KLEEN

DOOR

FILIPS DE KONING.

Zoo schildert my een Konings hant
In 't kleen, terwyl ik 's Konings snaeren,
En heiligh harpgezang, en trant
Vast volge, in top van 's levens jaeren,
Een min dan seventigh. Wat is 't?
Noch min dan verf, een damp, een mist.

Op myne afbeeldinge in het kleen. Volgens den tekst in Vondels *Poëzy*, 1682, I, bl. 587.

OP DEN ZEETRIOMF
DER HEERSCHAPPYE VAN
VENETIË.

TUM DEMUM MOVET ARMA LEO.

Noch leeft de Zeeleeuw van Sint Marck,
En keert met afgeruckte snuiten
Van Zeegalajen, fors, en sterck,
Op trommelslagh, trompet, en fluiten,
Al brullende, uit het bloedigh perck.
Hy koomt, en heeft een' roof van scheepen
En monsters met zijn' klauw gegreepen.

Hy keert op 't juichen en den groet
Van duizenden verloste slaven,
En laet den zouten watervloet
Gedeckt met aes voor visch en raven,
En root geverft van heiloos bloet.
De kust van Kreten, alle wateren
En eilanden van blyschap schateren.

Hoe stofte 't hof, toen Ottoman
Zich wapende met Barbaryen;

Op den Zeetriomf der heerschappye van Venetië. Volgens den tekst in *Klioos Kraam,* II, 1657, bl. 191.

In 1656 behaalde de Venetiaansche vloot, onder de aanvoering van Laurentius Marcello, een glansrijke overwinning op de Turken in de Dardanellen, en alzoo in 't aanzicht van Constantinopel. De zege werd echter gekocht met het bloed van den Vlootvoogd, die van een kanonskogel doorschoten werd. Zijn bloedverwant Johannes Marcello, die hem tot Luitenant diende, wist zijn dood verborgen te houden en het gevecht door te zetten, zonder dat men eenige verandering bespeurde in de wijze van het te besturen. De gesneuvelde, die tot een der oudste en aanzienlijkste geslachten zijner moederstad behoorde en haar talrijke diensten bewezen had, werd op de plechtigste wijze ter aarde besteld; zijn broeder Hieronymus te dier gelegenheid Ridder van den Gouden Stoel gemaakt, en een zijner andere broeders met een jaargeld voor zich en zijne kinderen beschonken.

Tum demum movet arma Leo: wederom voert de Leeuw (die van Venetië nl. Zie vs. 1) de wapenen. Zie *Aen.* XII:6.

2 *Snuiten:* scheepssnebben.

15 *Hoe stofte 't hof:* t. w. de Verhevene Porte. — *Ottoman* staat hier voor „Turkije."

Toen out Karthage in een gespan
Te water gingk met gansch Turckyen,
En wat de Zee beschieten kan.
Zoo quamenze uit de Dardanellen,
Om Christus Rijck de wet te stellen.

De wint, hun gunstigh, spande 't zeil.
De riemen repten zich, als vlogels.
De hemel scheen hun niet te steil.
De wolcken schrickten voor die voogels,
Erfvyanden van 's weerelts heil.
De Turcksche maen durf zich beloven
De zon der Kruysvlagge uit te doven:

Maer toen, na 'et oorloghsonweêr, 't licht
Van Godts Evangelist aen 't stralen,
Byzantium, in zijn gezicht,
De Maen van Mahomet zagh dalen,
Voor zijn kasteelen, al te dicht,
En zijnen Bassa, by de slippen
Gegrepen, pas den doot ontglippen;

Hoe waentghe wiert het toen te moe?
Het zagh den wint en krijghskans keeren
Al teffens, en ons vier de roe
Des Christendoms in gloet verteeren
Tot roock, en smoock, en assche toe,
En 't overschot van zijn bravade
Vervoert, en staen tot ons genade.

Naest Godt, den grooten zegenaer,
Heeft zich de Batavier gequeeten

17 *Karthage:* de Barbarijsche Staten.
19 *Wat de zee beschieten kan:* de landen, aan de Middellandsche Zee gelegen.
30 *Godts Evangelist:* St. Markus, de patroon van Venetië.
34 *Zijnen Bassa:* zijn vlootvoogd.
41 *Bravade:* de vloot, waarmede hij *braveerde*, (waarop hij zich stoffende verhief).
44 *De Batavier:* hier de Ruyter, die kort te voren in de Middellandsche Zee achttien Turksche oorlogsschepen genomen of vernield en zeshonderd Christenslaven uit *Agars keten* verlost had.

Met raet en daet, op 't zeealtaer
Van vader Mars, en Agars keten
Geruckt van Godts verdruckte schaer:
Want Hollants Zeeleeuw handhaeft snedigh
Sint Markus Leeuw, en stont noit ledigh.

Al maetight nu Marcelloos lijck
Den zeetriomf des Staets met rouwe;
Hy leeft by Godt en Christenrijck
Verbonden aen zijn deught en trouwe,
In noot der vroomen burgh en wijck.
Augustus neef, het licht der braven,
Wert met dees staetsi niet begraven.

46 *Agars keten:* den keten der Ismaëlieten of Arabieren, afstammelingen van Hagar.
50 *Marcelloos lijck:* zie het hierboven vermelde.

OP

DE BRIEVEN EN PAPIEREN

TER TREZORIE,

GESCHILDERT DOOR

KORNELIS BRIZE.

Men riep: de Drukkunst en de Schryfkunst zal verwilderen,
Nu Hollant ons verbiet 't gebruick van Fransch papier.

Op de brieven en papieren ter Trezorie. Volgens den tekst in *Klioos Kraam,* II, 1657, bl. 323.

2 Wel bestaan er drie Plakkaten van de Staten-Generaal, waarbij, benevens onderscheidene andere waren, het Fransch papier wordt verboden en over welker nadeelige uitwerking Amsterdam en Dordrecht zich allermeest beklaagden; maar die Plakkaten zijn van 2 Nov. 1671, van 12 Febr. 1674 en van 18 Oct. 1688, terwijl het uit de Notulen der Alg. Staten van 21 Aug. 1671 en van 2 en 21 Dec. 1688 blijkt dat Holland tot het nemen dier maatregelen van retorsie medewerkte; doch een verbod van dien aard, dat omstreeks den tijd der vervaardiging van bovenstaande regelen dagteekent, is mij onbekend.

Ontsla u van die zorgh, sprak Aemstels Tresorier:
Brizé bestelt papier, als hy zich zet tot schilderen.
Bezie dat tafereel. Wat ziet gy daer om hoogh?
Papieren, bul, en brief: of schyn bedrieght ons oogh.

6 De schilderij, waarvan hiernevens een reproductie gaat, stelde namelijk een menigte brieven, papieren, rekeningen, schetsen en andere stukken voor, die aan een noteboomen schot zijn opgehangen: een soort van boerenbedrieger.

Het hangt thans nog in het Stadhuis te Amsterdam.

OP MEJOFFER

MARGRIETE TULP,

HUISVROUWE VAN

JOAN SIX.

Door Govert Flinck geschildert.

ANIMUM PICTURA PASCIT INANI.

Margrite zagh haer' schyn in haere beeck,
Gelyck een perle in 't klaere water, leven,
Zoo heeft de kunst haer nu met verwe en streeck
Den ommetreck natuurelyck gegeven.
Toen Six dit zagh, ontvonckte 't hart van min.
Hy zagh bekoort de schaduwe aen voor 't wezen
Van zyne *Tulp*, en lieve Zanggodin.
Het bloet ontstack, en al zyne aders rezen.
Hy kuste 't beelt, en had het weêr gekust,
De schildery had zelf dien gloet geblust.

Op Margriete Tulp. Volgens den tekst in *Hollantsche Parnas*, 1660, bl. 147.

Animum pictura caet.: voedt zijn verbeelding met een ijdele beeltenis. Zie *Aen.* I, 468.

9 *En had het weêr gekust:* versta: en had de beeltenis hem zijn kus teruggegeven.

ROME.

IMPERIUM SINE FINE DEDI.

De Bouwheer Romulus zijn' naem gaf aen de veste
Van *Rome*, welx gezagh op twee paer wijzen draeft,
Door Koningsdom, door 't volck, en 's volcks gemeene beste,
Door Keizer en door Paus, van Constantijn begaeft.
Des weerelts Hooftstadt wert de Monarchy beschoren:
Zoo heerschtze in Julius en *Jesus* erfgebiedt;
Het kruys drong door, daer zwaert noch standert in kon
[booren.
Sint Petrus myter wijckt voor Cezars lauwer niet.
Hoe d'afgront brulde, om zich aen Christus stoel te wreken,
Noch hoort men, uit Godts stoel, hier Godts orakel spreken.

Rome. Volgens den tekst in *Klioos Kraam* I, 1656, bl. 365.

Imperium caet.: d.i.: ik heb (aan die stad) een heerschappij zonder einde gegeven. Zie *Aen.* I, 279.

2, 4 Versta: dat onder vier verschillende regeeringsvormen gezag gevoerd heeft, t.w. onder de Koninklijke, de Volks-, de Keizerlijke en de Pauselijke heerschappij.

4 *Begaeft* voor „begiftigd." Dit ziet op de (zeer problematieke) gift der wereldlijke heerschappij, die door Constantijn den Groote aan den Bisschop van Rome zou gegeven zijn.

5 *Des weerelts Hooftstadt:* lees: „aan de hoofdstad der wereld."

6 *Julius:* Julius Caesar.

KEULEN.

PATRIUM SERVAVIT HONOREM.

Aertbisschoplijcke stoel, de voorste Keurvorstin
Van drie, juweel des Rijns, van 't Rijck en 's Keizers steden,

Keulen. Volgens den tekst in *Klioos Kraam,* I, 1656, bl. 366.

Patrium servavit caet.: d. i. zij handhaafde haar voorvaderlijke eer. Zie *Aen.* V, 601.

1, 2 *De voorste Keurvorstin van drie:* aan den Aartsbisschop en Keurvorst van Keulen wordt alhier door onzen dichter de voorrang boven die van Mentz en Trier toegeschreven. 't Kan zijn, dat hij dien op dat tijdstip bezat; anders wisselden zij dien.

Geboortestadt en eer van d'oude Keizerin,
Uw stichter, na Agrip, hoe vroom hebt ghy gestreden
Voor 't Kruislam, sedert uw Matern, Sint Peters handt,
U ruckte van Teutaets en Hesus woutaltaren;
Getrouwe dochter van de Roomsche Kerck, ghy spant
De Kroon in Heilighdom en Godtsdienst te bewaren,
Uw Kercken, in getal, op 't jaerlijx daghtal slaen;
Men ziet de zon van Rome in Keulens halve maen.

6 *Teutaets en Hesus woutaltaren:* Teutates en Hezus waren afgoden der Galliërs.

10 Echt dichterlijk gedacht en uitgedrukt. Men weet dat Keulen evenals Amsterdam, halvemaanswijze gelegen is.

ANTWERPEN.

ALIAS INTER CAPUT EXTULIT URBEIS.

Antwerpen liet den droom van Reus en handtol varen,
En 't werpen van de hant, aen d' oevers van het Schelt;
Die Marckgravin des Rijcks, en Koopstadt, rijck van waren,
Haer beurs en zenuw steef met in- en uitheemsch gelt.
Een paerle aen Flippus kroon, en zelf de kroon der steden
Van gansch Europe, en als een lamp voor 't hoogh altaer,
Verlichtze met haer' glans, godtvruchticheit, en zeden,
En kunsten, en bewaeckt de lantgrens in gevaer.
Hoewel de stroom en muur en burgerwacht haer stercken,
Haer sterckste burgh is Godt, zijn Moeder, en haer kercken.

Antwerpen. Volgens den tekst in *Klioos Kraam,* I, 1656, bl. 366.

Alias inter, caet.: d. i.: zij verhief het hoofd boven de overige steden. Zie VERG. *Ecl.* I, 25.

1 *Den droom van Reus en handttol:* volgens een oude mythe, terecht door Vondel hier als dwaas verworpen, zou de naamsafleiding van *Antwerpen* daaraan zijn toe te schrijven, dat in oude dagen zekere Reus, Antigonus genaamd, zich op de Schelde onthield, die tol eischte van de voorbijgaande schippers, en hun, die hem weigerden, de *hand* afhieuw en in de Schelde *wierp,* van welk *Hand-werpen* de stad, later daar ter plaatse gebouwd, haar naam zou ontleend hebben.

3 *Marckgravin des Rijcks:* men herinnere zich, dat Antwerpen een *markgraafschap* of *marquisaat* was.

BLYDE AENKOMSTE T'AMSTERDAM

VAN ZIJNE EXCELLENTIE

D. ESTEVAN DE GAMARRA,

Ridder van Sint Jakobs Orden &c., Gezant van zijne Katholijcke Majesteit, by de Hooge Mogende Staeten der Vereenigde Landen.

OS HUMEROSQUE DEO SIMILIS.

Zang.

Wie rijst zoo heerlijck op van verre,
En voert den glans der Avondsterre
In 't helder voorhooft: daer men niet
Dan vrede en vreugt uitstraelen ziet;
Terwijl de Goden van ons stroomen
Verlangen te verwellekomen
Met hun eerbiedig aengesicht
De Majesteit van 't naeckend licht,
Dat hun verschijnt met zijne klaerheit,
Na'et overdryven van de naerheit

Blijde aenkomste t'Amsterdam van D. Estevan de Gamarra. Volgens den tekst in *Klioos Kraam,* II, 1657, bl. 129.

De uitbreiding, die in dit jaar aan 's lands zeemacht gegeven was, ter beteugeling der rooverijen door Fransche, Portugeesche, Turksche en andere vrijbuiters in de Middellandsche Zee gepleegd, had eenige achterdocht verwekt bij 't Hof van Spanje, waar men, ofschoon ten onrechte, vermoedde, dat hier eenige toeleg ten nadeele dier mogendheid werd beraamd. De Spaansche gezant, Gamarra, verzocht hieromtrent ophelderingen aan de Staten en werd op dit punt niet alleen gerustgesteld, maar zelfs overtuigd dat het belang van den Staat het onderhouden van de gesloten vriendschap dringend medebracht. Vooral begreep men zulks te Amsterdam, waar de gemelde afgezant in het begin van 1657 een bezoek aflegde en met meer dan buitengewone plechtigheden ontvangen werd.

Os Humerosque, caet.: d. i.: van gelaat en voorkomen eenen God gelijk. Zie *Aen.* I, 589.

2 *Den glans der Avontsterre:* de majesteit des Konings van Spanje, (vertegenwoordigd door diens Afgezant). Men zal zich herinneren dat deze vorst in vroegere gedichten van Vondel meermalen de *Avondvorst* werd genoemd. Zoo o. a. in de *Verovering van Grol,* vs. 71.

5 *De Goden van ons stroomen:* hier: de wethouderschap van Amsterdam.

En donckren nevel van 't geschil?
Wat Godtheit of dit wezen wil,
Die nederdaelt, als uit de wolcken,
Genegen Zeven vrye volcken
In hun doorluchtste Stadt, dien stoel
Der goude Vryheit, door 't gewoel
Der straeten, onder 't bly bejegenen
En minzaem groeten, milt te zegenen
Met haere tegenwoordigheit,
Waerop men jaeren heeft gebeit?
Ay melt ons dit door tael of teken,
Zoo wort de wierookgeur ontsteecken.

Tegenzang.

Het is *Gamarra* zelf, de mont
Des Konings, die het vreverbont
Der tien en zeven Nederlanden
Met zijne penne en eige handen
Bezegelde, en, van oorlogh wars,
Ten leste d'ysre poort van Mars
Hiet sluiten met metaele boomen,
Tot rust van lant en zee en stroomen.
Het is de vreedzaeme Afgezant
Des Konings, die, van strant tot strant,
Zijn heerschappy in top ziet wassen,
En met zijne armen beide d' assen
Der Christe weerelt ommevat,
En al den Peruaenschen schat,
Den zilverbergh, en goude vlieten

23, 24 *De mont des Konings:* de tolk, de gezant des konings.

25 *Der tien en zeven Nederlanden:* taalkundiger, beter en zeker duidelijker ware: „der tien en *der* zeven," — verkieslijker nog — „der tien *met de* zeven." Nu luidt het als stond *tien en zeven* eenvoudig voor *zeventien*.

29 *Hiet* voor *heette*, hier: gelastte.

33 *In top ziet wassen:* sierlijk gezegd, maar allesbehalve waar, en wel geschikt om den Afgezant, zoo hij anders Hollandsch verstaan en 't gedicht gelezen heeft, een scheef gezicht te doen zetten. Verre er van af, dat de Koning van Spanje zijn heerschappij *in top zag wassen*, kon hij zich dagelijks overtuigen, dat zijn macht zoowel als zijn rijkdommen al meer en meer verminderden, en dat het tijdperk voorbij was, waarop Spanje werkelijk den top zijner grootheid bereikt en aan het hoofd der Rijken van Europa gestaan had.

Met heele vlooten wenscht te gieten
In Hollants schoot, daer Amsterdam
Tot aen de starren steigren quam
Met Cezars kroon, waerin zijn voncken
Van gout en diamanten bloncken,
En eeuwigh blincken, tot een pracht,
Een merck van 't Keizerlijck geslacht.

Slotzang.

Zijt wellekoom: ry in, en nader,
O *Estevan*, ghy vredevader,
En vredevoeder, vredetong.
Ry in, onthaelt van out en jong,
En alle kunne, en arme en rijcke.
Dat al het Y zijn vlaggen strijcke,
Ter eere van uw Meesters Kroon.
Dees Stadt was al van outs gewoon
Zijn Grootvaêrs in haer' schoot t' ontfangen.
De Vijfde Karels beelt, gehangen
Op 't Raethuis, tuight noch van dien tijt
En dagh, zijn Majesteit gewijt,
Daer 's volcks gejuich vermenighvuldight.
Zijn nazaet, vrolijck ingehuldight,

38 *Wenscht te gieten:* ook hier drukt Vondel de meening van den Koning van Spanje niet zeer juist uit.

41 *Cezars kroon:* de keizerskroon, boven 't wapen der stad.

50, 51 *Zijn vlaggen strijcke, ter eere.* Ter begroetenisse, *ter eere* van iemand *haalt* men de vlag *in top;* men *strijkt* die, wanneer men zich overgeeft, zich overwonnen verklaart. Heeft Vondel, altijd zoo nauwkeurig in zijn uitdrukkingen, en niet het minst waar 't zeemanstermen geldt, zich hier vergist? Ook zelfs al had hij inderdaad te kennen willen geven, dat Amsterdam, evenals vroeger Karel V, nu Filips van Spanje als Heer ontvangen moest, dan zou, tenzij er strijd, of althans oorlog voorafgegaan ware, nog geen *strijken* der vlag te pas zijn gekomen.

58 *Zijn nazaet:* Filips II. Op den 1sten October 1549 kwam die Vorst, na in September te Dordrecht den eed van trouw der Staten als toekomstige Graaf van Holland te hebben ontvangen, te Amsterdam aan den IJkant aan en legde op den volgenden dag, ten Raadhuize, den eed der inhuldiging af, die hem werd afgenomen door den jongsten Burgemeester, Joost Sybrandsz. Buick. Nog dienzelfden dag begaf hij zich verder naar Utrecht. Of de herinnering dezer gebeurtenis zeer aangenaam moest klinken in de ooren der Amsterdamsche Regenten, kleinzonen of neven der oude Geuzen, die Filips hadden afgezworen, is zeer de vraag.

Als telgh van desen hoogen struick,
Wert hier van Burgermeester Buick
Oock d'eedt, ten steun van 't Recht der vroomen,
Uit last der Vroetschappe afgenomen.
Nu hoopen wy, verknocht door vre,
Met uwe Monarchy de Zee
Van roof te schuimen, en te vagen.
Zoo laet ons welkomste u behagen.

66 *Zoo:* staat hier voor: onder zulke omstandigheden, of voorteekenen.

TER BRUILOFTE

VAN DEN E. BRUIDEGOM

GYSBREGHT VAN ZUSTEREN,

EN ZYNE E. BRUIT

HELENE DONKERS.

De Minnegodt, nu Mars niet langer by den Dommel
Op klinkende trompet te paerde draeft in 't velt,
Sticht bruiloften, en roert alom de bruiloftstrommel,
Waer by het menschdom groeit, dat in den oorlogh smelt.
De schoonheit bezight hy tot zijn geweer en wapen,
En legert zich in 't oogh der Jofferen al stil,
Van waer zijn boogh beschiet wat voor hem is geschapen,
En treft het koelste hart ook tegens zijnen wil.

Ter bruilofte van G. van Zusteren en H. Donkers. Volgens den tekst in Vondels *Poëzy*, 1682 I, bl. 769.

Gysbreght van Zusteren huwde 30 Januari 1657 te 's Hertogenbosch met Helena Donkers. Uit dit huwelijk zijn vijf kinderen alle te Amsterdam geboren en bekend 1°. Franciscus, geb. in 1658, werd Jezuiet en stierf in 1728 te Brugge, 2°. Henricus Joannes, geb. in 1668, stierf in 1742 als bisschop van Brugge, 3°. Joannes Baptista, geboren in 1670, werd Jezuiet en stierf in 1698 te Leuven, 4°. Martinus van Susteren, geb. in 1672, werd Jezuiet en stierf in 1720 te Kortrijk en 5°. een dochter, die kloosterlinge werd.

7 Leg, ter verduidelijking van den zin, den klemtoon op *hem* en niet, als het metrum vorderde, op *voor*.

Men zagh voorheene Europe en Asie te zamen
In 't harrenas gekant om 't schaeken van Heleen,
Daer zoo veel dapperen en helden ommequamen,
En om den roozekrans een ry van jaeren streên:
Een zediger *Helene* is wederom gebooren
Voor haere wederga, doch niemant tot verdriet.
Zy trouwt ter goeder tijt den helt, haer toebeschooren,
Die haer het minnepant uit zuivre liefde biet.
De Bruiloftsgodt, nu 't loof in sneeuwjaght leght gedoocken,
Bekranst zijn hooft met veil, en treet de Schoone voor,
Daer 't heiligh bedde staet voor 't minnend paer ontloocken,
De Bruit hem langkzaem volght op 't ongewoone spoor.
By poozen schijntze uit angst en bloodigheit te deinzen,
Te momplen binnen 's monts: wat gaet my leider aen?
De speelgenooten zien de strijt van haer gepeinzen,
De traenen op de wang, en zuchten al belaen.
Godt Hymen keert zich om, en ziet de kaecken bloozen,
Van schaemte, en hoe de maeght uit vreeze dootsch besterft,
Hoe bloede schaemte en vrees de lelien en roozen
In 't zedigh aenschijn mengt, dat verft en dan misverft.
Ay, zeght hy, schoone Brult, schep moet, en wilt niet [schromen
Te volgen op mijn spoor: wy gaen naer 't paradijs,
Daer is uw vader en uw moeder uitgekoomen.
Dit 's lantsgebruik: men zingt dit liet op d' oude wijs.
De Bruigom *Gysbreght* zal u troosten, als uw hoeder.
Hoe is uw geest zoo schuw? ay vrees geen ongeval:
Dus wort een maeght een vrouw, van vrouwe een blijde [moeder.
Laet zien hoe 't bruiloftskleet u morgen passen zal.

VOOR

ALEXANDER DEN VII,

Hersteller van Jesus Societeit, in den Staet van Venetie.

RESTITUIS REM.

I. Zang.

Helptme, o goddelijcke rejen,
Zalige Englen, daer om hoogh;
Helptme nu, van 's hemels boogh,
Jesus broederschap gelejen,
Daer Sint Marck Ignatius,
Op 't behaegen der dry Kroonen,
Welkom heet in zijne zoonen,
Met een' blijden vredekus.
Alexander, overgooten
Van Godts Geest en poëzy,
Storte zijnen geest in my
Uit de zeven Roomsche sloten.
Zijne topstar, die haer' glans
Uit de bergen door de dalen
Uitspreit, leide al Godts kooraelen
Op mijn kercklier aen den dans.

Voor Alexander den VII. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 560).

Restituis rem: „gij hersteldet de zaken." Zie *Aen.* VI, 847, waar dit gezegd wordt van Fabius; welke naam ook die van den Paus was.

6 *Der dry Kroonen* voor: van den Paus, wiens mijter, als men weet, met drie kronen omringd is.

7 *In zijne zoonen: zijne* slaat hier op *Ignatius* en niet op *Sint Mark.*

12 *De zeven Roomsche sloten:* de zeven bergen der heilige stad.

13 *Zijne topstar:* van hem, die boven anderen in macht en aanzien uitsteekt, zegt men, dat hij zijn *ster*, d. i.: zijn geluk- of geboortester, in *top* voert. Hier staat alzoo *topster* voor „in top gevoerde ster." 't Woord is ongewoon; maar even wettig als *toppunt* en *hoofddeksel.*

16 *Kercklier:* aan de kerk gewijde lier.

Laet Pindaer den renpalm loven:
Deze olijf kan 't al verdoven.

I. Tegenzang.

Grooten passen groote zaecken,
Allergrootsten 't grootst van al,
Fabius een' Hannibal
En zijn torts van 's Tybers daecken
Af te keeren, en dien Staet,
Zoo veele ongeruste bedden,
Langksaem door gedult te redden.
Alexander zagh Eufraet
Noch geen' Ganges aen: zijn benden
Overtrocken met een' loop
Azie, Afrike, en Euroop,
Tot aen 's weerelts uiterste enden.
d'Overwonnen danckt de maght,

17 *Renpalm: palm* der overwinning in 't renperk. Hier wordt op de zegezangen van Pindarus gedoeld.

18 *Deze olijf:* er is nog geen sprake geweest van eenige olijf; maar Vondel bedoelt den vredetak, waarmede Alexander de eendracht tusschen de Republiek van Venetië en de Jezuïeten hersteld had.

20 *Allergrootsten:* zinspeling op den toenaam Maximus, door Fabius gevoerd.

21—23 Lees: en het past Fabius, eenen Hannibal en diens toorts af te keeren, enz.

24 volgg. Men vindt hier weder toespelingen op 's Pausen naam en toenaam. Wie echter de *Hannibal* is, op wien hier gedoeld wordt, durf ik niet beslissen. Misschien meent Vondel er Lodewijk XIV mede, met wien, of liever met wiens alvermogenden Minister Mazarin, de Paus allesbehalve op goeden voet stond: en dan kunnen onder *de Eufraat* en de *Ganges* de *Seine* en de *Theems* worden verstaan. Het verdrag, te Pize in 1663 gesloten, bewees echter, dat *Alexanders benden* er niet met zooveel eer afkwamen als die van zijn naamgenoot.

25 *Langksaem door gedult: cunctando,* als Vergilius het t. a. p. heeft.

26 *Alexander:* Alexander de Groote, dien hij hier wederom om de naamsgelijkenis invoert.

29 *Afrike:* gewoonlijk, wanneer men de *a* van Afrika met een *e* verwisselt, maakt men de tweede lettergreep lang en zegt *Afrijke:* hier is die echter kort gebleven.

31 volgg. Hierin ligt een toespeling op den eerbied, door de Katholieke wereld aan den Paus betoond. Hij *zegent* hen die voor hem *nederliggen* en bejegent ze gelijk een God of Gods Stedehouder op aarde. Het gezegde was, ten opzichte der volkeren door Alexander den Groote overheerd, niet overal zoo volkomen het geval.

Die hem door de neêrlaegh zegent,
En, gelijck een Godt, bejegent
Onder 't menschelijck geslacht,
Daer de wieroockouters blaecken.
Grooten passen groote zaecken.

I. Slotzang.

Recht. Zoo past het ook den lesten
Van de Fabiën Godts huis
Door het zegenrijcke Kruis
Voor te staen, de Turcksche pesten
Af te keeren, en Sint Marck
Op te wecken om Lojole
Te herstellen in zijn schoole,
En geslote stadt en kerck.
Recht. Zoo past het *Alexander*
Den Chinees en Indiaen
t'Overwinnen door Godts vaen,
Christus opgerechten stander.
Een verdooft op zijnen troon
Fabius, en Flippus zoon.

II. Zang.

O gezegende herboorte
Der genootschap, daer de Leeuw
Heerlijck, na een halve eeuw,
Jesus ballingen ter poorte
Weder inhaelt, als een vloot,
Die uit Ofir met haer kielen
Schatten aenbrengt voor de zielen,
En belant met vollen schoot.

37, 38 *Den lesten van de Fabiën:* wederom stelt de dichter Paus Alexander hier voor als den laatste uit het geslacht van de Romeinsche Fabiën.

44 *Een geslote stadt en kerck:* versta: in zijn tijdelijk gesloten verblijfplaats en kerk. *Stad* voor „plaats" vinden wij bij onze oude schrijvers telkens gebezigd, en 't is ook nog overig in 't woord *Stad-houder* (*lieutenant*).

46 *Den Chinees en Indiaen:* bij wie zich de Jezuïeten hadden onderscheiden door hunne zendelingschappen. Vondel schrijft hier *Chinees,* later, b. v. in zijn *„Zungchin,"* bestendig *Sina, Sinees.*

52 *Der genootschap:* Vondel maakt hier *genootschap* vr., als *manschap, vroedschap,* en mijns inziens terecht. — *De Leeuw:* die van Sint-Markus, alzoo Venetië.

Nu verstommen lasterboecken,
Lastermonden, Haet, en Nijt,
Voor dees zege, na dien strijt
Tegens d' opgehitste Vloecken.
Zy verkeeren alle in steen,
Die den beucklaer wederstreven,
Daer Godts titel in gedreven
Noit zoo schoon de zee bescheen,
En Antenors heerschappije.
Duick nu, nacht van Barbarije.

II. Tegenzang.

Dat het kerckrecht van Sint Peter
Eens beginne, en vonnis strijck'
Over 't klaegende ongelijck,
Voeght dien stoel, en niemant beter.
Die ter poorte uitgaen met Godt,
In een' staetstorm, zoo verbolgen,
's Heilants droeven kruisgang volgen,
Elck ten schimp staen, en ten spot,
Worden tot deze eer gewaerdight,
Niet by hantvest, dwang, en drift,
Maer door 't eigen kruisgeschrift,
Als hun meester, gerechtvaerdight.
Zoo verkeert de doornekrans,
En dat vinnigh tegenkanten
In een kroon van diamanten,
In een' loutren zonneglans.
Ay, wie weigert kruis en lijden?
Triomfeeren volght het strijden.

II. Slotzang.

Zou de stoel hen niet beschutten,
Die den storm van 's afgronts poel

67 *Antenors heerschappije:* volgens de overlevering, hebben de nakomelinge der Trojanen, die met Antenor waren overgekomen, Venetië gesticht.
68 *Nacht van Barbarije:* nacht van barbaarschheid.
78 *By....drift:* hier voor „door geweld," welke beteekenis het in 't Eng. nog heeft.
87 *De stoel:* de gouden stoel van den Doge, het zinneheeld van 't gezag der Republiek. — *Hen:* de Jezuïeten.

Uitstaen, en den Roomschen stoel
Met hun halzen onderstutten?
Zou d'aeloude Sleutelmaght
Niet de sloten opensluiten,
Die zoo lang den toegang stuiten
Voor 't stantvastighste geslacht?
Kan gehoorzaemheit verbeuren
Haer gerechtigheit, en Recht,
In veel jaeren noit beslecht?
Zou d'onnozele eeuwigh treuren,
Zuchten in dit worstelperck?
Neen, het einde kroont het werck.

III. Zang.

Paduaensche letterwijzen
Heeten aen den Padusstroom
Hun genooten wellekoom.
Torentrans en kercken rijzen,
Steecken 't hooft op, nu de deught
En de wijsheit, dus gesteven,
Schooner luister van zich geven
Door den opgang van hun jeught.
Moght Valeer den tijt herleven,
Boeten 't schendigh tijtverlies

109 Padua is de geboortestadt van Valerius Flakkus, en Titus Livius. *Kantteekening der oude uitgave.*

91 *D'aeloude Sleutelmaght:* de macht, aan de Pausen, als nazaten van Petrus, volgens de Roomsche kerkleer, toevertrouwd, om te binden en te ontbinden.
94 *Geslacht:* hiermede worden de leden van de orde der Jezuïeten in 't algemeen verstaan, als van éénen geestelijken stamvader herkomstig.
96 *Haer gerechtigheit, en Recht:* hier wordt onderscheid gemaakt tusschen *gerechtigheid* en *recht* en 't laatste nog wel met een kapitale beginletter gedrukte: zeker niet zonder doel. *Gerechtigheid* wordt hier zeker meer in den zin van „billijke" aanspraak genomen; terwijl door *Recht* de aanspraak verstaan wordt, die volgens het stellige *Kanonieke recht* den Jezuïeten moest toekomen en hun lang betwist geworden was.
101 *Paduaensche letterwijzen:* de hoogleeraren aan de Universiteit te Padua, of die aan het beroemde Seminarie aldaar.
109 *Moght Valeer den tijt herleven:* versta: „mocht Valerius in dezen tijd nog eens leven." *Herleven* wordt hier tegen den gewonen regel, doch dichterlijk als transit. gebezigd.

In 't gedicht van 't gulden vlies,
Hy zou met dit vaendel streven
Door de baren naer de vacht
Van het Kruislam, dat de vlecken
Van het Heidendom kan decken,
En genezen door zijn kracht.
Livius, herschrijf uw bladen:
Rome leeft door braver daden.

III. Tegenzang.

Weereltwijsheit bouwt de muuren
En den burgerlijcken Staet,
Die verandert en vergaet,
Schoon hy menige eeuw kan duuren:
Rome, dat zoo heerlijck stont,
En daer weerelden om slaven,
Leght al lang in puin begraven,
En met al zijn pracht te gront:
Maer de hooftstadt aller steden,
Die van outs in bloedigh zweet
Onder Christus kruisvaen street,
Van geen paertshoef wert vertreden.
Hanthaef dan, Veneetsche Raet,
Met een levendigh betrouwen
Die Sint Peters kerckmuur bouwen,
Godt ter eere, en uwen Staet.
Zwaert en kogel steên vernielen:
Godt leeft eeuwigh in zijn zielen.

III. Slotzang.

Dit herstellen is Venedigh
Ruim de kroon van Krete waert.

112 *Met dit vaendel:* het vlaggetje met het Lam Gods tot zinnebeeld?

117 *Livius:* de Romeinsche historieschrijver van dien naam was mede van Padua herkomstig.

123, 130 Versta: het oude Rome, dat der Keizers, is te gronde gegaan en ligt in puin; het nieuwe Rome, dat is, der Pausen heerschappij, is nooit overweldigd. Het gezegde is echter niet volkomen juist, zelfs dan niet, wanneer men het op de geestelijke macht toepast, die een tijdlang naar Avignon verhuisde.

Ottoman ontziet het zwaert
Van den Zeeleeuw, streng en snedigh
In 't verweeren van Godts zaeck.
Hoort hem onder *Jesus* ridderen,
Zonder schricken, zonder sidderen,
Uit zijn golf, geterght tot wraeck,
Brullen over gansch Turckijen.
Ziet zijn boeck den Alkoran,
Die geen licht verdraegen kan,
Overtuigen, overstrijen,
Waer dees zon de nevels breeckt.
Dwaeling zwicht, als waerheit spreeckt.

IV. Zang.

Alexander, help mijn cijter
Met uw maete. Geen Pindaer
Kan u volgen met zijn snaer:
't Zy gy aenstapt met den mijter
Van Melchisedech, om pais
In te voeren onder Heeren,
Die door oorlogh 't Kruis onteeren;
't Zy de Noortstar uw palais
Door Christine koom' begroeten,
Die, gezalft in 't openbaer
Van uw hant, voor 't hoogh altaer
Zich vernedert aen uw voeten,
U voor haeren vader kent,
Toevlught der verstrojelingen,
Help en sterck my onder 't zingen,
Zulck een' koorzang ongewent.
O Hersteller der getrouwen,
Wie kan uwen lof ontvouwen!

142 *Hoort hem:* t. w. *den Zeeleeuw.*

146 *Zijn boeck:* men weet dat een gevleugelde *leeuw* en een *boek* de zinnebeelden zijn, waarmede St.-Markus wordt afgebeeld.

146, 149 Deze regels slaan op de zendelingschappen der Jezuïeten onder de Mahomedanen.

IV. Tegenzang.

Geen gedachtenis van naelden,
Daer het zwerck om hoogh op drijft,
Langer in heur waerde blijft
Hoe d'Egyptenaers oock praelden,
Als uw voorzorgh, trouw besteet
Aen de kudde, uw' staf bevolen,
Die in 't weiden niet kan doolen,
En zijn lammers niet vergeet.
Gy, die waerdigh, hier beneden,
Christus stede en stoel bezit,
Als een hooft, bestelt elck lidt
Zijne plaets, op dat de leden
't Lichaem dienen in 't gemeen,
Elck hun beurt en ampt bewaeren,
Zonder buiten 't spoor te vaeren.
Op uw maet en voorzang treên
Alle wettige amptenaeren.
Eene hant vereent veel snaeren.

IV. Slotzang.

O Hersteller der getrouwen,
Leef in eere, wyder dan
't Licht van 't starrelicht gespan
't Heiligh koningkrijck ziet bouwen;
Dat, van eeuw noch grens bepaelt,
Naer uw kerckgezanten luistert,
Waer de waerheit, lang verduistert,
Uit den naem van *Jesus* straelt.
Laet de schaduw van uwe eicken
Elck beschutten, die uw woort,
Als een kerckorakel, hoort,
En ontfang dit tot een teiken
Van mijn' plicht, u onderdaen:
Neem mijn' zang voor wieroock aen.

169—173 Versta: hoe de Egyptenaren ook praalden met gedenknaalden, die zich hoog verhieven, geen gedachtenis blijft langer in waarde dan de uwe door de voorzorg die gij besteedt enz.

195 *Uwe eicken:* namelijk die van 't familiewapen van Chigi.

J. v. Braam et G. o'Linden exc. cum Privil.

OP D'AFBEELDINGE

VAN DEN E. HEERE,

RYCKLOF GOENSZ,

Raet in de Oost-Indien.

GESCHILDERT DOOR

G. FLINCK,

TOEN HY OP ZYN VERTRECK STONT.

Zoo leeft hy, die de kroon des Indiaenschen Raets,
Waeraen een perle ontbreeckt, te Jakatra zal sluiten.
Het oirbaer van 't gemeen bewaert deze ope plaets
Voor *Goenszen*, daer de zon de winters weet te stuiten.
Ons nieuw Batavie voor 't oude zaeit en maeit.
De geur des morgenstonts, zoo menigh jaer geroken,
Bekoort hem dat hy weêr het hooft ten oosten draeit,
En naer den dagh verlangt, die, kruidigh opgeloocken,
Hem krachtigh derwaert treckt, ten dienst van 't vaderlant.
Het roer des wackren Raets magh slaepen op zyn hant.

Op d'afbeeldinge van Rycklof Goensz. Volgens den tekst in *Hollantsche Parnas,* 1660, bl. 146.

Toen hy op zyn ver treck stont: dat hier van een tweede reis naar de Oost gesproken wordt, blijkt uit vs. 7. Van Goens was 't eerst naar de Oost geweest in 1652, toen hij aldaar verscheiden voordeelen voor de Compagnie bedong. In de twee volgende jaren was hij President van de Weeskamer, en deed, als Commissaris, een reis naar Perzië, in 1655 was hij bevelhebber der retourvloot; doch vertrok kort daarop weder van hier naar Indië met den titel van buitengewoon Raad. Tweemalen was hij Gouverneur van Ceylon, werd in 1661 ordinaris Raad, in 1675 Directeur-Generaal, en in 1678 Gouverneur. In 1682 teruggekeerd, stierf hij kort daarna te Amsterdam.

KEURGEDICHT

OP DE KEURSTEHOUDERSCHAP VAN DEN DOORLUCHTIGHSTEN VORST EN HEERE

J. MAURITIUS,

Prince van Nassau, Vorst des H. Rijx, Stadthouder te Kleef, &c.

TOEN ZIJNE VORSTELIJCKE DOORLUCHTIGHEIT, IN DEN NAEM VAN KEURBRANDENBURGH, TER KEURE VAN DEN ROOMSCHEN KONING TROCK.

PROFERET IMPERIUM.

Het Keurhof Brandenburgh, gesterckt door 't kinderbaeren
Der Keurvorstinne, stont nu vast op twee pylaeren;
Europe en Christenrijck gewaeghden van de Faem,
Die Koningsbergen, om den tweeden erfgenaem
Van Fredrick Willem, noode op die geboortefeesten
En staetsien des zoons, begroet van duizent geesten,
Op 't donderen der kortouwe; als *Maurits* wiert verzocht
Zich ree te houden, om op 't heerelijckst den toght

Keurgedicht of de keurstehouderschap van J. Mauritius. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in 4° (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 561).

Keizer Ferdinand III was den 23 Maart overleden en de Keurvorsten waren te zamen geroepen om tot de verkiezing van een nieuwen Keizer over te gaan. Ferdinand IV, gelijk wij gezien hebben, in 1653 tot Roomsch Koning gekroond, was zijn vader reeds den 9 Juli 1654 ten grave voorgegaan, waarop zijn broeder Leopold, die op 9 Juni 1640 geboren was, in 1655 tot Koning van Hongarije en in 1656 tot Koning van Boheme werd gekroond. Gewis had hij de meeste aanspraken op de Keizerlijke waardigheid, hoezeer zijn geboorte uit een Spaansche moeder — de dochter van Filips III — en zijn nauwe betrekking daardoor tot het Spaansche Hof, zijn benoeming minder aangenaam maakten aan Frankrijk; 't welk nog met Spanje in oorlog was. Van de zijde dezer laatste Mogendheid werd dan ook alles in 't werk gesteld om zijn verkiezing tegen te gaan. Op deze samenkomst der Keurvorsten had die van Brandenburg Prins Joan Maurits als zijn vertegenwoordiger gezonden.

Proferet imperium: d. i.: hij zal het rijksbewind opdragen. Zie *Aen.* VI, 795.
2 *Twee pylaeren:* in 1655 Karel Emilius en in 1657 Frederik, die later zijn vader opvolgde. Een ouder zoon was vroeger overleden.

Naer Franckfort te bekleên, den Keurvorst aen te trecken,
En 't armelijnen voêr, besprengt met schoone vlecken.
Zoo braef een Vorst van 't Rijck, geschapen tegens last
En eere, weigert niet het geen zijn Hoogheit past,
Die willigh, Christenrijck en elck ten dienst, wil streven
Naer onverwelckbren palm, der helden lust en leven.
Het weldoen aen 't geslacht der menschen voeght een' Godt,
Die volcken wetten stelt, en stiert door zijn gebodt.
Men zagh het voorspel van dees staetsie aen lievreien
Van zilver, groen en root, aen pagie, en lackeien,
Aen paerden, en karros, trompet, en banderol,
En hofsleip, elck om 't braefste. Al wat men ziet, staet vol
In pracht, en heerlijckheit. Geweer en wapens blaecken,
En blickren van gesteente, en gout. Gewaeden kraecken
Van rijck borduurssel, als een koningsvaert vereischt.
Zoo rijst de Vorst van 't licht des morgens, eer hy reist,
Ter kimme uit, op den glans der heldre morgenstarre,
Die ieders oogen weckt, om uit te zien van verre
Hoe 't eenigh schoon, de zon, op 't voortreên van den glans
Des blijden dageraets, zal steigren naer den trans
Der heemlen, op den troon van haeren gouden wagen,
Met gloeienden robijn en diamant beslagen;
Terwijl een frissche dauw van lelien, een wolck
Van roozen om haer zweeft, die van het juichend volck
Zal werden aengebeên, daer duizent nachtegaelen
Uit lustprieelen haer begroeten, en onthaelen,
Dewijl zy 't al verlicht, en, vroegh en 's avonts spa,
Wat leven zoeckt, verquickt, en aenqueeckt uit gena.
Een stoet van Edelen, Vryheeren, Riddren, Graven
Staet reede, om op dien draf het Keurhooft naer te draven,
In dit doorluchtigh stof, den Rijn op, die vast wijckt,
Daer elck een trots Romain in zulck een' drang gelijckt,
Een adelaer in 't Rijck der Duitsche Roomsche Heeren,
Die onder Oostenrijck en Cesar triomfeeren,

9 *Den Keurvorst aen te trecken:* dien te vertegenwoordigen, zijn plaats te bekleeden.

11, 12 *Geschapen tegens last en eere:* die van natuur geschikt is, zich van last- en eereposten naar behooren te kwijten.

20 *Braefste:* fraaiste.

40 *Een trots Romain:* juist niet: een inwoner van Rome; maar, naar Vondels bedoeling, een dier machtige krijgshoofden van 't oude Romeinsche Rijk.

En stuiten door het zwaert van 't Keizerlijck gebiet
Den wreeden Mahomet, die Christus grens beschiet,
En maghtiger in 't velt, door 't jammerlijck krackeelen
Der Christe Vorsten, vlamt om Christus rock te deelen,
Die heel en nadeloos van 't krijghsvolck wert verschoont,
Toen Godt, aen 't kruis gehecht, met doornen hing gekroont;
De Scepterdraeger en Aertskamerling der kamer,
Voert, als Grootmeester van zijne Orden, nu geen' hamer,
Noch heirbijl, maer den staf, en rijdt naer 't keurpalais,
Gelijck een vader van den algemeenen pais,
Die blinckt hem liefelijck ten oogen uit, zoo zedigh
Dat elck bezadight wort door dit gezicht, en vredigh
En vriendelijck verlangt en luistert naer den toon
Van zijne wijze stem, de stut van d' oude kroon;
Waeronder duizenden van vroome zielen schoolen,
Die al te noode van den grijzen stam verdoolen:
En Otto d' eerste, die het Duitsche Keizerdom
Zoo zegenrijck verhief, en Godts gebiet alom
Bevredighde, vermaent, zoo 't schijnt, het keurorakel
Dat nu geen Koningshooft veraerde van de schakel
En keten, die een ry van eeuwen achtereen
Germanje hielt verknocht, de Vorsten, en de steên
Door liefde en trouw verbondt, gelijck een riem de lenden
En leden t' zamenbint. Zoo stuit de Vre de benden
Van burgerlijcken twist door een voorzichtich hooft,
Dat al de weerelt heil en zegening belooft.
De norsse Tweedraght [die de Goden holp aen 't hollen,
Toen d' appel, root van gout en blozend root, quam rollen
Door 't feest van Pelion, daer Thetis met een' krans
Van wier om 't hangend hair, in 't midden van den dans,
De Godtheên danssen zagh,] zal uit een' nevel loeren
Om op haer twisttrompet de maghten aen te voeren,
Te kanten tegens een. De hemel keer' die pest
Uit dezen hoogen Raet, en drijfze in Plutoos nest,
Dat niet dan slangen broet, en draecken, en Chimeeren,
Alektoos, Tisifons, en razende Megeeren.

46 *Christus rock:* als zinnebeeld der Christelijke Kerk.

49 *De Scepterdraeger en Aertskamerling:* Joan Maurits, als vertegenwoordigende den Keurvorst van Brandenburg, die den titel voerde van *Aartskamerling*, of Opperkamerheer.

De zwarte Helhont, die op menschespieren vast,
En uit de nachtspelonck met zijn drie muilen bast,
Zy verre uit onzen dagh geketent, en verbannen.
Men haet hier gruwelen, en purpere tyrannen,
Gewelt, dat schoon vergult, beholpen met wat schijns,
Afgrijslijckheên bedeckt met een verniste grijns.
De hantschoen rieckt van musk, en deckt, in schijn van handen,
Den klaeuw van een Harpy, die met vergifte tanden
Metael en stael verbijt, en, altijt even graegh
En gulzigh naer den roof, haer onverzoenbre maegh
En balgh met wiltbraet van onnozelen wil paejen.
Men drijfze wegh die moort en brant en oproer kraejen,
En oorlogh, die verstockt eens menschen tijt verduurt.
Germanje heeft, helaes, den krijgh te lang bezuurt,
En ziet haere ackers noch te droef verwildert leggen,
Begroeit met kreupelbosch, en doornehaege, en heggen,
Zy ziet haer steden noch en merckten zonder glans,
Haer kercken omgewroet, de torens zonder trans,
De sloten diep in assche en bloedigh puin begraven,
En duizenden verarmt en uitgeput, als slaven,
Van stof en zweet begruist, met een vermoeide ziel
Herbouwen pijnelijck wat snel te gronde viel.
De hemel, nu verzoent, bestelle 't volck een' wachter,
Die Mars geketent hou, zoo laet hy nimmer achter
Zijn' rugh een woestyny, en plat getreden gront,
Daer 't heir een paradijs van weelde voor zich vondt.
Mauritius, die wijdt ten Westen heen ging streven,
En voor zijn aengezicht de woestheit heeft verdreven,
De menscheneeters temde, in 't noit getemt Brazijl,
Geeft hoop aen 't Keizerdom dat hy, gelijck een stijl,
Het Rijxrecht stutten zal, en stuiten dees Barbaeren,
Die, onder Christus naem, het Christendom bezwaeren
Met een metaelen juck, veel lastiger alom
Dan oit de Heidenschap, en 't bloedigh Turckendom

80—84 Op den 29 April 1636 was Schenkenschans bij verdrag overgegaan aan Graaf Willem van Nassau. Van het zwichten dezer belangrijke sterkte werd echter algemeen de eer aan Joan Maurits toegekend, en hem tot loon daarvan de wapenrusting vereerd, waarmede Maarten Schenck, de stichter der schans, een halve eeuw te voren in de Waal verzonken was. Zie BARLAEUS, *Res gestae sub Mauritio in Brasilia, Clivis,* 1660, pag. 47.

Den neck der vroomen druckte: oock gaet het vast dat [d' Orden
Der Duitsche Ridderschap, zoo wijt befaemt geworden,
Ten hooghste was gedient met dien oprechten helt,
Wiens dapperheit beproeft zijn oorloghsspoor in 't velt
Van d' andre weerelt liet, en plante zijn banieren
In 't midden van het spoock en 't brullen van de dieren,
Langs d' Indiaensche kust, en hielt den vyant staen,
In 't lant vol wildernis, en op den Oceaen,
Daer Portugezen, en afgrijsselijcke Wilden,
Op hem hun grof geschut, en bitse pijlen spilden.
De Koning aen de Belt vercierde noit de borst
En boezem van een' helt en zegenrijcken Vorst

113, 114 *D'Orden der Duitsche Ridderschap:* in 1651 had de Keurvorst van Brandenburg Joan Maurits tot hoofd der Malthezer Orde in Duitschland aangesteld. Het is bekend, dat de Ridders van St.-Jan van Jeruzalem, wier hoofdzetel nu te Malta gevestigd was, oorspronkelijk de roeping hadden om de volgers van Mahomed te bestrijden, en gelofte deden van armoede en kuisheid; doch ofschoon een en ander nog door hen die op Malta zetelden, werd in acht genomen, elders beschouwde men die geloften niet als verbindend meer: en zelfs waren, vooral in 't Noorden van Duitschland, Protestanten in de Ridderschap aangenomen, voor wie de ongehuwde staat niet verplichtend was. Het lidmaatschap der Orde was daar dan ook niet veel meer dan een eeretitel, aan welken, althans voor de hoogere graden, ruime inkomsten en aanzienlijke voorrechten waren verbonden. De bezittingen der Orde aldaar stonden onder het beheer van een Ridder, die den titel voerde van Heermeester of Groot-Prior der St.-Jans-Orde van Jeruzalem in de Mark, Saksen, Pommeren en Wenden, en tevens Heer was van Sonnenburg, een stadje in het Brandenburgsche, waar het Kapittel vergaderde. Tot de plichten des Heermeesters behoorde ook om jaarlijks zekere som uit de inkomsten des Kapittels aan den Grootmeester op Malta te zenden, ten einde te worden aangewend tot den strijd tegen de Muzelmannen. — Joan Maurits aanvaardde de waardigheid echter niet, dan nadat de Staten-Generaal de statuten der Orde onderzocht en zijn benoeming hadden goedgekeurd; waarna hij op den 19 December 1652 te Sonnenburg plechtig werd ingehuldigd. — Groot waren de diensten, door hem aan de Orde in Duitschland bewezen: hij beurde hare goederen op uit den staat van verwoesting en verachtering, waarin zij zich bevonden; hij bevrijdde in 1658 de inwoners van Sonnenburg uit den staat van dienstbaarheid, waarin zij tot dien tijd verkeerden, liet het slot aldaar opbouwen en de kerk vernieuwen en versieren, en beurde ook het onderwijs op uit zijn vervallen toestand. Zie BUCHHOLTZ, *Versuch einer Geschichte der Churmarck Brandenburg,* Berlin 1771, IV. 169.

123 *De Koning aen de Belt:* de Koning van Denemarken.

Met zijnen Olifant, rechtvaerdiger noch trouwer,
Dan dezen rustigen en moedigen Nassouwer,
Van Keizer Ferdinand verheven, tot een blijck
Dat deught dien Kruishelt zalft ten Vorst van 't Roomsche
[Rijck,
Waerop de broederschap van zijn geheilighde Orden
Getrooster 't heiligh zwaert ging op haer zijde gorden,
En zwoer de horens van de Turcksche halve maen
Te breecken, waerze 't licht van 't Kruis in 't licht quam staen.
Toen scheen de Bosforus, gedeckt met kruisgaleien,
Daer hy Europe houdt van Asien gescheien,
Te juichen, en het hof van Ottoman vermant
Te vlughten door de lucht, en over zee en zant,
Met zijne pesten, en verdoemelijcke vloecken,
Arabie, en het graf van Mahomet te zoecken.
Zoo moedight *Maurits*, op het zwaejen van de vaen,
Met zijn Grootmeesterschap de Christe Ridders aen.
De grens der waerheit vrees' noch ramp, noch ongevallen,
Noch dat 's erfvyants heir te Weenen voor de wallen
De tenten spannen zal, zoo lang dees wachter leef,
En uit den toren waeckt van 't Vorstelijcke Kleef.
Dees, gravende aen 't geberght naer versche water-
[sprongen,

125 *Met zijnen Olifant:* met de aldus genoemde ridderorde.

141 *De grens der waerheit:* de grens van 't Rijk, waar de ware godsdienst is gevestigd,

145, volgg. Aardig weet Vondel hier van een doodeenvoudig en allesbehalve zeldzaam geval, het vinden van een penning met het beeld van Caesar, partij te trekken en het tot dichterlijke versieringen aan te wenden.

145—147 Joan Maurits had namelijk de woeste bergachtige streek nabij Kleef, aan de groote heirbaan naar Nijmegen gelegen, en die tot dien tijd aan niemand dan aan wildstroopers eenig nut en voordeel aanbracht, door aanplanting van hoog opgaand geboomte in een fraaie gaarde herschapen, welke hij met herten bevolkte. De afwatering van dit lustoord, waar, behalve bosch, ook weiden en akkers waren aangelegd, geschiedde in een kanaal, op zijn last gegraven en naar Nijmegen loopende. Tegenover dat kanaal, langs de buitenste helling van een der bergen, tot de diergaarde behoorende, liet hij prachtige waterwerken aanleggen. De bronnen, daar ontspringende, werden met groote kosten naar vier boven elkander liggende bakken geleid, te midden waarvan het water, uit dolfijnen en andere beelden, in fonteinen opwaarts sprong, om vervolgens kunstige watervallen te vormen en met aangenaam geruis naar de vlakte te stroomen. Later, in 1660, werd in het midden van een dier vijvers een wit marmeren Minervabeeld geplaatst, door Quellijn, op last der Regeering

En levende aders, die om strijt door d' aerde drongen,
Van hem tot eene bron vergadert in een vat,
Ontdeckte ons zijn fortuin, den opgedolven schat,
En in dien rijckdom een medalje, daer de lezer
Noch Cajus Julius in las, en 't beelt van Cezer
Zagh straelen uit metael, dus lang den dagh misgunt,
En noch zoo klaer, als of de munt eerst was gemunt;
Een heilzaem voorspoock, dat die vorstelijcke panden
Der Roomschen, lang gestroit, noch vielen in de handen
Van zulck een' dappren Vorst, die recht naer Cezar aert,
Wanneer de noot vereischt dat hy het wettigh zwaert
Voor 't algemeene best magh voeren en gebruicken
Op vyanden, voor wiens gewelt het Recht moet duicken.
Toen gaf het beelt een' glans, en scheen dus *Maurits* aen
Te spreecken: groote Vorst, ick zie een weerelt staen
Gereet tot uwen dienst. Ick zie op hooge troonen,
Eer 't jaer zijn ronde sluit, den Roomschen Koning kroonen
Te Franckfort met uw stem, op Fredrick Willems naem,
In 't aenzicht van de Nijt; en Duitschlant zal uw Faem
Verheffen aen de lucht, zoo hoogh zy stijght in 't vliegen
Ten top uit van uw hof, het vorstelijcke Siegen.
Aenvaert hierop ons beelt, en zet het Cezar by,
Als hy de kroon ontfangt, op onze profecy,
Gelijck een nazaet van den stoel, by ons bezeten,
En, na de zestiende eeuw, noch gaef, en ongesleeten.
De Keizer Adolf, d' eer van uw' Nassauschen stam,
Die, na de dertiende eeuw, zoo hoogh te steigren quam,
Bewaerde d' eer van 't Rijck, het welck ten lange leste
Verdooven wil den glans der Byzantijnsche veste,
Die nu van verre, alree gedootverft, beeft, en schudt,
Dewijl ghy mijnen stoel in 't Westen onderstut

van Amsterdam, tot een geschenk voor den Vorst vervaardigd. Meer benedenwaarts stonden als bewakers van den ingang twee steenen leeuwen, insgelijks een geschenk van Amsterdam, en waarvan de eene het wapen der Stad, de andere dat van Holland vasthield.

166 *Siegen:* toen nog een vorstendom, aan een tak van 't Nassausche Huis behoorende; thans een Pruisische Kreits vormende.

169 *Een nazaet van den stoel:* die *na* hem op den troon *zit.*

170 *Na de zestiende eeuw:* na zestien eeuwen.

171 *De Keizer Adolf:* over dezen is herhaaldelijk gesproken.

172 *Na de dertiende:* t. w.: na Caesar.

Met uwe schouderen, in 't midden van de Heeren,
Gemoedight op uw punt den dollen Mars te keeren,
Die zelf voor 's Gravenwaert u dreighde met de doot,
En met zijn karrabijn het oor in stucken schoot,
Waerom ghy waerdigh waert met Schencks geweer te [proncken,
En 't harnas, daer hy me ter Waele in is gezoncken,
Om Kleef te dienen tot een trotse zegeprael,
Zoo lang de zon verrijze, en schittere in 't metael.
Gelijck de Zevenstar in 't Noorden en zijn plecken
By wijlen eenen rock van gout schijnt aen te trecken,
Die heerelijcker blinckt, wanneer de nevel vlught,
De wint den hemel vaeght en zuivert aen de lucht,
Die lang betrocken hing voor 't aengezicht der volcken;
Zoo wil, op uwe komst, de Nijt, met al haer wolcken,
Lang zwanger van 't gedroght en aengehitste spoock,
Verdwijnen al verbaest, gelijck een vuile smoock,
Die 't keurgezicht verblint, en, voedende 't mistrouwen,
Belet den heldren glans der hemelen t' aenschouwen,
Te letten op het heil der volcken, en de rust
Van 't lieve Vaderlant, met reden waert gekust,
Als echte moeder van de vrygebore zoonen,
Die onder haer gezagh een zelve huis bewoonen,
Gevoedt met eene melck, gequeeckt in eenen schoot,
Verdaedight door haer trouw in wederspoet, en noot.
De Zevenstar des Rijx, om 't rijxgeschil t' ontwarren,
Nu aengegroeit tot acht, dry heilge myterstarren,
Vijf weereltlijcke, klaert aen d' oevers van de Main
Nu op, daer d' oude stadt en 't mercktvelt valt te klein

179 *Voor 's Gravenwaert:* uit het *Leven van Frederik Hendrik*, fol. 238 v. o., blijkt, dat Joan Maurits het zijne bijbracht om de vesting Schenkenschans, op 't schiereiland 's-Gravenweert, gelegen in 1636 te winnen. De bijzonderheid, dat hem bij dat beleg een brok van 't oor werd afgeschoten, wordt echter bij geen geschiedschrijver gevonden: ook is Vondel de eenige, van wien wij leeren, dat te dier gelegenheid de wapenrusting van Schenck aan den Vorst vereerd werd.

202 *Nu aengegroeit tot acht:* er waren vroeger maar zeven Keurvorsten; in 1623 werd die waardigheid mede opgedragen aan Maximiliaan, Hertog van Beieren. — *Dry heilge myterstarren:* de Aartsbisschop van Keulen, die van Trier en die van Mainz.

203 *Vijf weereltlijcke:* Boheme, Beieren, Saksen, de Palts en Brandenburg. — *Aen d' oevers van de Main:* te Frankfort.

Voor zulck een' dicken drang van allerhande staeten,
En stercken t' zamenvloet des volcks, uit alle straeten.
Hier rijdt d' Aertsschencker, die, by ieder wellekoom,
De kroon des Muldaus voert en van den Donaustroom,
Gesterckt met Godts gewijde, een trits Rijxkantzelieren,
Bewaerders van 't geheim, en zegels, en papieren;
d'Aertstruckses van het Rijck; dan die 's Rijx schat bewaert;
d' Aertsmaerschalck, wijt en zijt ontzien door 't Recht [van 't zwaert.
Keur Brandenburgh, wiens zorgh de scepter wert gegeven,
Als 's Rijx Aertskamerling, ziet *Maurits*, aengedreven
Van yver, om met lof zijn keurampt te bekleên,
Zoo loflijck als dit huis oit aen de Main verscheen,
Waerom zijn edel paert nu hooger draeft, op 't praelen
Des scepters, root van gout, en d'oogen trotser straelen
Uitschieten, nu de zon van Nassau het berijt,
Daer 't schuimbeckt, en, vol goets, den gouden breidel bijt,
En knabbelt zijn gebit, oock zonder te verwilderen.
Zoo kon Apelles kunst den Alexander schilderen,
Wien eene weerelt veel te naeu viel, en te kleen,
Toen hy om d'andre docht, daer *Maurits* heeft gestreen,
Te water en te lande, en, in der Mooren oogen,
Geblixemt met geschut, den hagel van hun boogen

207 *D'Aertsschencker:* de Koning van Boheme voerde den titel van: „Opperschenker des H. Rijks."

208 *De kroon des Muldaus.... en van den Donaustroom:* de kroon van Boheme en van Hongarije.

211 *D'Aertstruckses:* deze bediening heette in 't Latijn: *praepositus regiae mensae* of *archidapifer*, in 't Fr. *sénechal*, en kwam overeen met hetgeen wij nu „Opperhofmaarschalk" noemen. Zij bestond daarin, dat hij, die haar bekleedde, verondersteld werd, het opperbestier over 's Konings tafel te voeren, en als symbool daarvan, een stuk vleesch op een zilveren schotel voorsneed. De Keurvorst van Beieren bekleedde deze waardigheid. — *Die 's Rijx schat bewaert:* de titel van *Aartsschatmeester* werd gevoerd door den Keurvorst van de Palts.

212 *D'Aertsmaerschalck: maarschalk* is letterlijk: stalknecht, stalboef, hij, die 't opzicht heeft over de *maren* (merriën) of paarden. *Aartsmaarschalk* zou dus eigenlijk overeenkomen met: „*Opperstalmeester;*" wat echter niet het geval is. De titel van *Maarschalk* of *Veldmaarschalk* werd in verloop van tijd eerst voor: „aanvoerder der ruiterij," vervolgens voor: „veldheer in 't algemeen" genomen, en zoo werd „*Aartsmaarschalk* des Duitschen Rijks" de titel van hem, die 't zwaard, als zinnebeeld der Keizerlijke oppermacht in krijgszaken, voerde.

Op zijne borst gestuit, en stadt, en slot gebouwt,
Die noch naer zijnen naem den tijtel voert en houdt,
En eeuwigh houden zal, zoo lang zijn Batavieren
Hun vlooten, rijck bevracht, rondom den aerdkloot stieren.
  Een roock van wieroockgeur en offren en gebeên
Betreckt alom de lucht, en stijght, uit alle steên
En kercken, naer den stoel der Godtheit, daer Aertsengelen
Hun hemelsch koormuzijck uit negen kooren strengelen,
Gereet om d'Eendraght af te zenden naer beneên,
Uit liefde tot de rust, den welstant van 't gemeen.
Men ziet de Heeren en gehoorzaeme onderdaenen
't Gewijde marmer met den dauw van zilte traenen
Besprengkelen, om Godt te zoenen, nimmer moe;
Te smeecken dat de straf, en 't snerpen van zijn roe,
Zoo menigh jaer beproeft, den rugh des volcks verschoone,
En niet de rijxkroon van den Koning in een kroone
Van distelen verkeer', die Christus hair en hooft
Misverft met sprengklen bloets, dien heldren glans verdooft,
En 't heiligh licht bedroeft, dat neder plagh te schijnen;
Terwijl hy uit een' troon van blijde Cherubijnen,
Ons jammeren aenschout, in dezen droeven tijt,
Vol oproer, haet, en twist, en onverzoenbren strijt.
  Schept moedt, ghy volcken van een tonge en menigh [lantschap,
Een lichaem, door een ziel vereent, nu 't Keurgezantschap
Prins *Maurits* wort betrouwt, op eenen top, zoo steil,
Zoo gladt in 't steigeren; verwacht van boven heil
En vollen overvloet met uitgeschudden horen.
De rijpe muskadel, en ooft, en weeligh koren,
En zilver, en fijn gout, en ertz, en wat de Mijn
In 's aerdtrijx aderen, voor lucht, en zonneschijn,
Zoo hellediep begroef, wort in uw' schoot gegooten.
De steden half verwoest, de lang vervalle sloten,
De woeste wildernis, en ackers, overgroeit
Van klisse, en onkruit; hof, en wijngert, noit gesnoeit,
Herbouwt, herstelt, herploeght, herbint hy, dat de rancken
De telgen, stadt en dorp den goeden *Maurits* dancken.
Zijn lust is weldoen, door een onvermoeit beleit.
Hy weit zijn hart in 't gras, daer 't vee zich zat in weit,

264 *Hy weit zijn hart:* hij haalt zijn hart op, hij verheugt zich.

En baeckert in de zon, terwijl zijn uiers zwellen.
De bykorf levert was en nektar uit zijn çellen.
Het snedigh kouter glimt, en glijt door vette klay.
De herder weckt den galm met ruischpijp, en schalmey,
En riet, en Duitsche fluit, in koele en frissche lommer,
Ontslagen van verdriet, en vry van zorge en kommer.
Zoo piepte 't suickerriet, toen hy, der zeden stijl,
Verdaedighde den Staet van 't leckere Brazijl,
Dat onder hem het hooft zoo rustigh op dorst beuren,
Als 't hing na zijn vertreck, en deerlijck sloegh aen 't treuren,
En quijnen, toen het bleeck hoe braef een eenigh man
Van kloeckheit en beleit een nieuwe weerelt kan
Bevredigen door gunst en goetheit, daer geen menschen,
Maer wilden uit den aert om zulck een' vader wenschen,
Die, meer dan mensch, een' Godt gelijckt in menschenschijn,
Wiens zegen vloeit, en groeit, gelijck by wijl de Rijn
Niet voor zich zelven stroomt, maer uitberst, om ten lesten
Het quijnende ackerlant te voeden en te mesten
Met slib van zijnen stroom, en regen, uit de lucht
Gevallen in zijn kil, ten dienst van vee, en vrucht.
Prins *Maurits* vaeght den pas en alle Heerestraeten.
De reizende magh zich op Nassaus zorgh verlaeten,
De vrachtkar vaert gerust. De wagens kraecken vast
Met zijde, schat, en gout, en zilver overlast.
De burger op zijn wacht magh vranck en veiligh slapen,
Hy schijnt ter heerschappy geboren, en geschapen:
En, zoo zijn keur tot rust der weerelt iet vermagh,
En luistert deze schael en zulck een overslagh
Naer 't woort, hem toebetrouwt; men hoeft niet eens te [duchten
Dat Duitschlant, overstroit van ydele geruchten,
Een Roomsche Koning sta te vreezen, die zijn' eedt
Min waert acht dan zijn kroon en glansrijck purpren kleet:
Dat zal men uit de Faem en keurtrompet verneemen.
Zoo zy Prins *Maurits* by 't gekroonde hooft van Bemen
En Hongeryen op dees hooghtijt wellekoom.
Zoo houde al 't Keurgezagh de woestheit by den toom.

271 *Der zeden stijl:* de schutsheer der goede zeden.
272 *'t Leckere Brazijl:* Braziliё, dat smakelijke voortbrengsels oplevert.
298 *Bemen:* Boheme.

OP JACOB VAN KAMPEN,

Heer van Ranbroeck,

BOUWMEESTER EN SCHILDER.

D' Aertsbouheer, uit de stam
Van *Kampen*, rust hier onder,
Die 't raedthuis t' Amsterdam
Gebout heeft, 't achtste wonder.

Op Jacob van Kampen. Volgens den tekst in Vondels *Poëzy* 1682, II, bl. 81. Jacob van Campen, 22 Januari 1609 te Amersfoort gedoopt, zoon van Gerrit van Campen, bezocht Italië en vestigde zich toen te Haarlem. Als bouw meester is hij beroemd o. a. door het ontwerpen van het Stadhuis te Amsterdam, het huis van C. Huygens en het huis ten Bosch. Hij overleed 23 September 1657.

DE NACHTEGAEL VAN AMISFORT.

HIC VER ASSIDUUM, ATQUE ALIENIS MENSIBUS ÆSTAS.

Schoon Uitrecht eertijts praelde op 's Bisschops staf en myter
En stoel en hoogen Dom, noch wil ick *Amisfort*,
Van Grooter waert benijt, verheffen op mijn cyter,
Als rechte hant van 't Sticht, in zegen noit verkort.
Wie haeren oirsprong zoeckt, spring' zevenhondert jaeren,
Min vijftigh jaer, te rugge, en kuss' den eersten steen,
Daer veele steenen tot een' stadt en muur vergaêren,
Op 't nachtegaels gezangk, het welck de bouwheer scheen.
Natuur verkoos den gront in liefelijcke streecken.
Dat Griecken Tempe love, en d'oude Hengstebron:
Ick loof dit lantprieel, op 't ruischen van de beecken;
Ick loof den Heilgen Bergh, den Duitschen Helikon.
De pijnboom, en cypres, en eicken, koel van lommer,
Beschaduwen haer velt. De wackre honighby
De geesten aest met dauw, en nektar, vry van kommer.
Natuur vereert den disch met ooft, en leckerny.
Zy schenckt u honigh, meede, en sap van muskadellen.

De nachtegael van Amisfort. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken*, n°. 562).

Hic ver assiduum, caet.: d. i.: „hier heeft men een gestadige lente en een zomer, ook in ongewone maanden." Zie Virg., *Georg.* II, 149.

1 *Praelde:* hier in den zin van: prachte, roem droeg.

2 *Amisfort:* de naam der plaats luidt oorspronkelijk *Eemsrevoorde*, d. i.: de *Voorde*, terecht of overtocht aan de Eems, wat in 't Latijn tot *Amissorium* werd, uit welk Latijn weder ons *Amersfoort* is gekomen: Vondel laat hier de *r* weg: 't is of men *Amsteldam* voor *Amsterdam* schreef.

5, 6 *Zevenhondert jaeren min vyftigh:* Amersfoort was reeds in 1006 als dorp bekend; doch werd in 1257 door Bisschop Hendrik van Vianen met stads handvesten begiftigd: wat waarschijnlijk aan Vondel niet bekend was; anders had hij daarvan juist het vierde eeuwfeest kunnen vermelden.

7, 8 *Daer veele steenen tot een' stadt en muur vergaêren, op 't nachtegaels gezangk:* de dichter zinspeelt hier op de fabel van Amphion, en geeft te kennen, dat de steenen van Amersfoort zich bij 't gezang der nachtegalen, evenals die van Thebe bij 't geluid van Amphions lier, tot het vormen van gebouwen schikten.

15 *Dau* voor „honigdau;" doch verkeerd.

Hier loeit het weeligh vee u uit de beemden toe.
Men jaeght 'er 't Wilt, en hoort de bijl de boomen vellen.
De wagen voert het graen ter korenmerckt, noit moe.
Het lakenschietspoel ruischt door d' aengespanne keten.
Zy kemt, en spint, en breit, en weeft de schaepevacht.
Hier wort den vreemde, van den gastvrye ingezeten,
Gewelkomt, slecht en recht, en zonder dwaze pracht.
Hoe rustigh heeft dees Stadt van outs verdreve Heeren
Geberght in haeren schoot! hoe ridderlijck herstelt
In hunnen eersten Staet! zy dorst Borgonje keeren
Wel tweewerf op haer' veste, en vreesde geen gewelt.
Zy levert mannen uit, de bloem der ruiteryen,
En draeght noch moedt op 't bloet van Oldenbarnevelt,
Wiens glori blincken zal, ten trots van die 't benyen,
Zoo lang voorzichtigheit en trouw op d' aerde gelt.
Haer godtshuis troost de krancke en wees, en afgeleefden.
Zy koesterde in haer school de letterhelden aen,
Die naer den eedlen palm in deze renbaen streefden,
En leven door de Faem, nu 't lichaem is vergaen.
De Helt van Randebroeck, de bouwheer van de Vorsten
En 't Raethuis t' Amsterdam, verheerlijckt haeren lof:
Want zy hem baerde en zooghde aen haer getrouwe borsten,
Om bouw- en tekenkonst te heffen uit het stof.
Godts hant beproeft de Bruit van d' Eem, als Godts verkoren,
Door 't water van den Rijn, als 't sneeuw te snel ontdoit:
Hy treft door 't vier de kroon van haeren schoonen toren,
Nu heerelijck herbout, en in den top voltoit.
De hemel wil haer lang voor vier en vloet beschutten.
Zy sta, en help' den Staet der goude vryheit stutten.

27 *Zy dorst Borgonje keeren:* Philips van Bourgondië sloeg in 1427 vruchteloos het beleg voor Amersfoort. In 1492 was Wetterhorst, die de stad voor Maximiliaan berende, niet voorspoediger.

30 Men weet, dat Johan van Oldenbarnevelt te Amersfoort geboren was. De dichter speelt hier, niet onaardig, met het woord *bloed.*

34 *De letterhelden:* zie hun namen bij Kok, *Vad. Woordenb.* blz. 800.

37 *De Helt van Randebroeck:* Jacob van Campen.

43 De toren van Amersfoort was in 1651 door den bliksem getroffen, wanneer de spits, veertig voet lang, ter neder plofte. Deze schade was echter in 1655 hersteld.

DE TOONEELPOËZY

AEN DE EDELE HEEREN MECENATEN,

HEER CORNELIS VAN VLOOSWYCK,

Heer van Vlooswijck, Diemerbroeck en Paepekoop.

HEER GEERAERT SCHAEP,

Heer van Kortenhoef.

HEER JOAN HUIDEKOOPER,

Ridder, Heer van Maerseveen, Neerdijck, &c.,

HEER ANDRIES DE GRAEFF,

out Rekenmeester en Raet der Graeflijckheit van Hollant,
Zeelant, en Westvrieslant,

BURGERMEESTERS EN REGEERDERS T'AMSTERDAM.

TOEN MEN TOEREEDE OM SALMONEUS IN DEN DOORLUCHTIGEN SCHOUBURGH TEN TOONEELE TE VOEREN.

CANTANTES SUBLIME FERENT AD SIDERA CYGNI.

De Fenixkunst, gezien by alle braven,
En wijzen, houdt haer hof alom, en zweeft
Alle eeuwen door, van d' eene in d' andre haven,
En sticht de ziel, die lust tot wijsheit heeft.

De tooneelpoëzy. Volgens den tekst in *Apollos Harp,* 1658, bl. 65.

De tooneelpoëzy enz.: Waarschijnlijk werd deze toewijding bijwijze van voorafspraak door een der tooneelisten opgezegd.
Toen men toereede: toen men gereedheid maakte.
Cantantes, caet.: de zwanen zullen 't hoofd zingende ten hemel opsteken. Zie VERG. *Eclog.* IX:29.
1 *De Fenixkunst:* de tragische kunst, als de uitstekendste.

Elize hieuw geweldige kolommen
Uit rots, en bouwde een' Schouwburgh in haer stadt,
En trots tooneel, op dat de kunst moght brommen
Met Sydons pracht, en koningklijcken schat:
De heerschappy van Tyrus burgh en sloten,
Die Rome zo veel jaeren stont in 't licht,
Zagh hier de rol der maghtigen en grooten
Afrollen op hooghdravend treurgedicht.
Het Raethuis dat den Schouwburgh op holp bouwen,
Daer d' Oceaen zijn schatten voert in 't Y,
Verschijne om nu Salmoneus val t' aenschouwen,
Den spiegel van verwate hoovaerdy,
't Gewaerdigh' zich van zijne hooge trappen
Te dalen, om 't gestoelte te bekleên,
Daer wy gelaerst op lucht en wolcken stappen,
En in het zogh der Godendommen treên.
Zoo durven wy ons treurtooneel stoffeeren,
Met rijcker glans en staetsi dan voorheen,
In 't aenschijn van zo brave Voesterheeren
Van kunst en geest, als oit de zon bescheen.
Al dondert Mars, al schockt hy nu de hope
Der maghtigsten, van 't een aen 't ander strant,
Al mengelt hy de wapens van Europe,
Noch leeft de kunst in 't bloeiende Aemsterlant,
De Bouwkunst wort ten hemel opgetrocken.
De Zeeburgh, 's lants afgrijslijck magazijn,
Rijst hemelhoogh, op stadts hergote klocken,
Op 't klincken van haer gout- en zilvermijn.

5 *Elize:* Dido, koningin van Carthago.

9 *Tyrus:* staat hier voor Carthago, als Phoenicische kolonie.

11, 12 De uitdrukking van die *rol*, die men ziet *afrollen*, doet hier een fraaie en deftige uitwerking.

19 *Gelaerst:* 't is reeds aangemerkt, dat de *laars* het zinnebeeld was der tragedie.

30 *De Zeeburgh:* het Zeemagazijn, hetwelk men bezig was te bouwen en waarvan op zijn tijd zal gesproken worden.
Afgrijslijck magazijn: in de beteekenis van: „magazijn, dat oorlogsbehoeften bevat." Deze waren in Vondels oogen altijd afgrijselijk.

31 *Op stadts hergote klocken:* versta: bij klokgelui.

32 *Op 't klincken van haer gout- en zilvermijn:* hoe welluidend en dichterlijk is in dezen regel de meest prozaïsche zaak ter wereld, het „geld tellen," uitgedrukt!

De zeemaght zit hier vaster op den zetel,
  Gewapent met haer oorloghstuigh, en vaen,
Ten bystren schrick des zeevloecks, die vermetel
  Een keten smeet voor al den Oceaen.
Wy hoopen haest in s' lants triomf te deelen,
  Als 't waterspoock, dat 's lants triomf benijt,
Geketent aen uw drijvende kasteelen,
  Wort nagesleipt, en schuimbeckt, dol van spijt.
Laet midlerwijl den yver u behaegen
  Der honighby, die nektar zuight uit tijm,
En brommende volhardt in 't honighdraegen.
  Zoo hanthaef Godt den zeebouw op ons rijm.

35 *Des zeevloecks:* hiermede schijnt Frankrijk bedoeld, dat omtrent dezen tijd onze schepen liet opbrengen.

41, 42 Zinspeling op het blazoen van den schouwburg, den bijenkorf, met het woord YVER.

44 Versta: zoo verhoore God de beden, die wij in dicht doen opstijgen, en bescherme Hij onze zeevaart.

SALMONEUS.

TREURSPEL.

Discite Justitiam moniti, & non temnere Divos.

d. i.

[Leert rechtvaardigheid, en de Goden niet te minachten.]

Aen. VI: 620.

INLEIDING.

Vondel deelt in zijn *Berecht* mede, dat hij „om het nadeel, geleden by het Wees- en Oudemannenhuis, door het sluiten van den kostelijcken en kunstigen tooneelhemel (het verbieden van *Lucifer*) na twee reizen speelens" bewogen was om „Salmoneus treurspel te dichten, om, ten minste toen d'onkosten eenighzins te vergoeden."

Volgens het *Berecht* schreef Vondel dit treurspel onmiddellijk na *Lucifer*, dus in 1654. Het zag evenwel eerst in 1657 het licht en werd dat jaar voor de eerste maal vertoond. Men rekent *Salmoneus* dus gewoonlijk tot het jaar 1657.

Volgens de opgaven van den heer Wybrands in de *Dietsche Warande* X, bl. 423 werd *Salmoneus* gedurende Vondels leven, op den Amsterdamschen Schouwburg vertoond op 28 October, 1, 5, 8, 12, 15 en 19 November 1657. Later komt dit stuk niet meer voor.

Wel wordt in het speelseizoen 1658—59 ten tooneele gebracht *Salmoneus Goden-Balet.* Volgens den heer Wybrands schijnt het dus, „dat het stuk niet behaagd heeft, wel het decoratief."

Toch werd *Salmoneus* na Vondels dood weer ter hand genomen. In 1685 zag een uitgaaf van dit treurspel, bij de erfgenamen van Jac. Lescailje te Amsterdam het licht, waarin het was „versiert met een voor-tusschen- en naspel in Maatzang, verscheide Konstwerken, Danssen, spreekende, en stomme Perzoonen, en andere toestellen, ieder op hunne plaatzen beschreven, en aangeweezen."

Des belust kan men het „Voorspel" vinden in de groote uitgave van van Lennep VII, bl. 117. De lijst der „Perzoonagien, tot het Treurspel", was zeer uitgebreid en het treurspel zelf op vele plaatsen veranderd en omgewerkt.

Voor den hier volgenden herdruk is gevolgd de eerste uitgave, in 1657 bij de Weduwe van Abraham de Wees te Amsterdam verschenen en bij Thomas Fontein gedrukt (*Bibliographie van Vondels werken* n^{0}. 563).

BERECHT

AEN

ALLE KUNSTGENOOTEN EN VOORSTANDERS

VAN

DEN SCHOUBURGH.

Het nadeel, geleden by het Wees- en- Oudemannenhuis, door het sluiten van den kostelijcken en kunstigen tooneelhemel, na twee reizen speelens, beweeghde [1]) my, nu dry jaeren geleden, Salmoneus treurspel te dichten, om ten minste toen d'onkosten eenighzins te vergoeden, en dien toestel te passen op d'overoude fabel des verwaeten Konings, van wien Virgilius [2]) in Eneas hellevaert aldus zingt:

'K zagh'er oock Salmoneus, Eols zoon,
Afgrijslijck pijnigen, die, als een allersnootste,
Godts weêrlicht donderkloot en blixemstrael nabootste.
Dees liet in Grieckenlant, en midden door de stadt
Van Elis, daer hy trots op zijnen wagen zat,
Zich met vier paerden door den drang der Griecken voeren,
En, zwaejende eene torts, braveerde met rumoeren
Den Goden in de lucht, en stackze naer hun kroon.
Dees zinnelooze durf de koopre brugh uit hoon
Oprennen met zijn paert, en weet met razen ruischen
En storm den blixem en den donder na te kuischen [3]),

---

[1]) *Beweeghde:* waar het een bewegen van 't gemoed geldt, bezigt Vondel dit woord gelijkvl., waar het een bewegen van stoffelijke voorwerpen geldt, ongelijkvl.

[2]) *Virgilius: Aen.* VI, 585 sqq.

[3]) *Na te kuischen:* nabootsen.

Dat niemant oit vermoght: maer Godts almogentheit,
Om fackel roockrigh licht noch zulck een onbescheit
Verlegen, schoot met kracht en uit de dicke wolcken,
Dreef met een' dwarrelwint, ten spiegel aller volcken,
Hem neder, dat hy plofte.

Homeer [1]) noemt Salmoneus den degelijcken vader, het welck d'uitlegger Didymus [2]) verstaet schimpswijze gezeght te zijn: want Virgilius en alle andere poëten gedencken hem ter oneere. Ick neeme met Eustathius [3]) gaerne aen dat hy een natuurkundige en wiskunstigh toesteller van stormgevaerten was, die [gelijck de bussekruitvinder, zoo men zeght, met verlies van zijn eigen leven] donder en blixem nabootsende, stof beschafte [4]) aen dit gedichtzel van het staen naer de vergodinge, by de Griecken ἀποϑέωσις genoemt: en hierom moght men dit lasterstuck wel eene dolheit naer de reden en zeden, hem den dollen Salmoneus heeten, en het tooneel weigeren: maer d'overoude Griecken en Latijnen stoffeeren oock hunne tooneelen zelfs met natuurlijcke dollen [5]), en komen met den zinneloozen Ajax [6]), Orestes [7]), Pentheus [8]), de Razernyen [9]),

---

[1]) *Homeer: Odyss.* XI, 236.

[2]) *Didymus.* Deze Didymus was een beroemd taalkundige, die gezegd wordt meer dan 3500 werken geschreven te hebben. Hij leefde ten tijde van Augustus en heeft zich bijzonder verdienstelijk gemaakt door zijne uitleggingen op Homerus.

[3]) *Eustathius:* deze was Bisschop van Thessalonica, en leefde in de XIIde eeuw: hij schreef onder andere werken een voortreffelijken commentarius op Homerus, die in 1542 te Rome en later te Bazel werd gedrukt.

[4]) *Beschafte* voor *schafte* of *verschafte,* als men thans zou zeggen: de vorm, schoon even goed als b. v. *bezorgde* voor *zorgde* of *verzorgde,* is bij ons in onbruik geraakt, doch bij de Hoogduitschers in gebruik gebleven.

[5]) *Stoffeeren oock hunne tooneelen zelfs met natuurlijcke dollen:* brengen niet alleen menschen ten tooneele, die, als Salmoneus, aan een soort van monomanie lijden, doch zelfs volkomen krankzinnigen of razenden.

[6]) *Den zinneloozen Ajax:* in het Treurspel van *Sofokles,* dat dien naam voert.

[7]) *Orestes:* in de *Ifigenia* en den *Orestes* van EURIPIDES, de *Eumeniden* van ESCHYLUS, en andere Grieksche en Latijnsche treurspelen.

[8]) *Pentheus:* in de *Bacchanten* van EURIPIDES.

[9]) *De Razernyen:* de Furiën of *Eumeniden,* in het treurspel van ESCHYLUS, 't welk dien naam draagt. Hier mist Vondel in zooverre, dat de Razernijen wel opkomen om Orestes *razend* te maken, en zoo men wil, ook wel *razen,* d. i. „misbaar maken," doch geenszins zelve, in de gewone opvatting van 't woord, *razend* zijn.

de razende Bacchanten [1]), den droncken Polyfemus [2]), een' menscheeter, en den dollen Herkules [3]) opdonderen. De ridder en drost Hooft, loflijcker gedachtenisse, verhaelde my, veele jaeren geleden, hoe een fluitenist [4]) in het dolhuis op zijn Duitsche fluit begon te blazen, waerop terstont elck kranckzinnigh hooft eenen byzonderen toon en grimmas zette, naer den ongelijcken temper [5]) en inbeeldinge der ontstelde herssenen. D' een begon te lachen, d' ander te schrejen, te zitten, te klauteren, te springen, te zingen, de handen te wringen, te kermen, te schermen. Men hoorde en zagh den haenekraey, geblaet van schaepen, greepen van aepen, gebas van honden, gehuil van weerwolven, en het loejen van stieren. Men hoorde aexters, papegaejen, en kraejen, uilen, zeemeeuwen, en spreeuwen, en wiltzangk, een oubollige muzijck [6]) van dolle muzikanten, zonder maet, onder een gemengt, en zoo menigh dolhuis, zoo menigen weêrgalm [7]). Toen nu mijn leerachtigh treurspel [8]) van Lucifer zoo veel spels [9]) maeckte, docht my het verhael van den Heere Drossaert hier niet qualijck op te sluiten, en dat ick mede onder diergelijck gezelschap vervallen was. Indien wy den tooneeltoon op bybelstof zetten; men schreeuwt dat Godts naem gelastert, het heilighdom des Heiligen Geests ontheilight wort. Speelen wy Heidensche fabelen, en kloecke verzieringen [10]), men beschuldight ons van ydelheit en lichtvaer-

---

[1]) *De razende Bacchanten:* in het straks aangehaalde treurspel van EURIPIDES.

[2]) *Den droncken Polyfemus:* in het geestige treurspel van EURIPIDES, getiteld: *De Cykloop,* waarvan ons BILDERDIJK zulk een keurige vertaling heeft geschonken.

[3]) *Den dollen Herkules:* in het treurspel van SOFOKLES, later door Vondel zelven onder den titel van „Herkules in *Trachin*" vertaald.

[4]) *Een fluitenist:* thans zegt men: *fluitist,* evenals *orgelist, bloemist, tooneelist.* 't Schijnt dat Vondel het woord niet van 't subst., maar van 't verbum heeft afgeleid: in allen gevalle heeft het geen fortuin gemaakt. KILIAEN heeft alleen *fluiter,* dat zeker de zuiverste samenstelling van de drie heeft, doch meer iemand aanduidt, die *fluit,* dan iemand die van fluitspelen zijn beroep maakt.

[5]) *Temper:* temperament, geaardheid.

[6]) *Een oubollige muzijck:* een ongerijmde, dwaze muziek.

[7]) *Zoo menigen weêrgalm:* hoe meesterlijken prozaschrijver toont zich Vondel hier wederom, en hoe aanschouwelijk is zijn voorstelling!

[8]) *Mijn leerachtigh treurspel:* leerend.

[9]) *Zoo veel spels:* de ware reden van ergernis, die in het treurspel school, blijft Vondel ook hier, en om reden, verzwijgen.

[10]) *Kloecke verzieringen:* men zoude nu zeggen: „stoute verdichtselen."

digheit: Brengt men zinnespeelen te voorschyn, om goede zeden te planten, dat waenen zommigen [1]) hun alleen aenbesteet te zyn: waerom de gemelde Heer Drost wel magh zeggen:

't Is quaet iet aen te slaen met naugezette liên.

Een rymer van den ouden tyt vraeght:

Wie kan 't maken, zegh het my,
Dat het alle man te passe zy?

Waerop in rym van outs geantwoort wert:

Hy kan 't passen, die het koren laet wassen:

Maer de Grieckscbe poët Theognis [2]) zeght hier tegen, dat Jupiter zelf een iegelyck niet behaeght, het zy dat het regene, of de zon schyne. Het is dan geen wonder dat de zonneschyn der tooneelen en spelen een iegelyck niet behaeght. In het berecht voor Lucifers treurspel, waeruit de kunstgenooten veel lichts kunnen scheppen, wort breeder aengewezen het stichtelijck gebruick der heilige spelen, en de goede vruchten, hieruit gesprooten: maer d' ervaerenheit leert ons dat een zelve zaeck naer de luimen des tijts aengenomen of verworpen wort. My gedenckt dat mijn zuster binnen Keulen, by eenen schoolmeester van de Geneefsche gezintheit, Moses geboorte met haere medeschoolieren, als Moses zuster, holp speelen, en toen Jochebeds moederlijck hart van droefheit bezweeck, daer zy het rieten kistje, waerin het kint lagh, den stroom en Godts genade zoude beveelen, ontlaste de dochter haer van dien last, zette het kistje in den nagebootsten Nyl, sloegh het van verre gade, en bestelde dat haer onnozele broeder, in den schoot van Faroos dochter geborgen, by de rechte moeder ter minne besteedt wiert. My heught oock dat ick zelf t' Uitrecht voor het Stadthuis,

---

[1]) *Zommigen:* de Predikanten, of althans de Protestantsche Zedeschrijvers, die 't niet konden dulden, dat een Pausgezinde insgelijks als zedeprediker optrad.

[2]) *Theognis:* een Grieksch dichter, uit Megara, bloeide omstreeks 560 vóór Chr Als aanhanger der aristocratie uit Megaris verbannen, leefde hij meestal in Thebe. De van hem aangehaalde sententie is te vinden vers 25, 799 en 1216, en luidt: *Ne Jupiter quidem omnibus placet.*

door last der Heeren Burgermeesteren, ten dienst der Latijnsche schoolieren, een tooneel gebouwt zagh, met eene opgaende brugge hieraen geslagen, waer langs de reus Goliath met de heirkracht der Filistynen tegens Sauls leger aen quam opdonderen [1]), en, van Davids slinger met eenen kay in het voorhooft getroffen, nederplofte, dat de stellaedje kraeckte. Toen de Wethouders van Haerlem geraden vonden het oudemannenhuis met eene loterye te bouwen, beriepen en noodighden zy de rederijckkamers, uit steden en dorpen door het gansche lant, om, op het cierlijckste en onkostelijckste uitgestreecken, den grooten Intre om prijs te vieren; en men speelde eenige weecken voor het stadthuis, in het gezicht der kercke, zonder belet van de kercke. De Brabantsche kameristen van Amsterdam traden toen mede ter poorte in, onder den triomfboogh door, met den bermhartigen Samaritaen, die den gewonden en half naeckten mensch geleide, terwijl dees, op zyn paert leggende, vast klippertande, en schier doot van koude was. De Joodsche tooneeldichter Ezechiël [2]) verloste al van outs door zynen Moses de Hebreen uit de duisternisse van Egypten. De Schotse Buchanaen, leermeester van Koning Jakob Stuard, heeft Jephtha en Sint Jan den Dooper ten tooneele gevoert; Schoneus [3]), de Latijnsche schoolvooght te Haerlem, ons zyne bybelsche historispelen nagelaeten, en naerdien hy de tedere herssens der jongkheit met het zout der wijsheit en eerlijcke zeden voor bederf zocht te bewaeren, zoo wert hem, met eene gemeine bestemminge der braefste [4]) vernuften, de titel van Christenschen Terentius vereert. De groote Cezar Scaliger [5]), die te Leiden,

---

[1]) *Opdonderen:* met gedruisch opkomen. Op gelijke wijze zegt Lucifer in den *Adam in Ball.* vs. 3. *Ick.... koom uit mijn zwavelpoel* opdond'ren *van beneên.*

[2]) *De Joodsche tooneeldichter Ezechiël:* een geleerde Jood, die voor een der zeventig bijbelvertalers wordt gehouden en een treurspel op den uittocht der Kinderen Israëls geschreven heeft.

[3]) *Schoneus:* Cornelis Schonaeus, in 1540 te Gouda geboren, werd in 1575 benoemd tot rector der Latijnsche School te Haarlem, welk ambt hij tot 1610 bekleedde. Hij overleed 23 November 1611. Schonaeus was de schrijver van een aantal Schooldrama's: Tobaeus (1568), Nehemias (1569), Saulus (1570), Naaman, Josephus, Judith, Susanna, Daniël, Triumphus Christi, Typhlus, Pentecoste, Ananias, Baptistis, enz.

[4]) *Braefste:* schitterendste.

[5]) *Cezar Scaliger:* Julius Caesar Scaliger, geboren 23 April 1484 te Riva aan het Gardameer, heette eigenlijk della Scala, diende eerst als page onder Maxi-

als een orakel van wijsheit, te prijck zat, en door den mont van zijnen dapperen leerling Heinsius uitgeroepen wort voor een kerck van alle kunsten en weetenschappen, stelde uit Aristoteles en den goddelijcken Plato eene wijze op blyde en droeve spelen, en toestel van schouburgen, tooneelen en personaedjen. De zelve Daniel Heinsius, die welspreeckende Professor [1]), een vermaert poët, oock by de Heeren Staeten tot hunnen geheimschrijver in het Synode van Dordrecht gebruickt, ontvouwt geleerdelijck Aristoteles onderwijs van het treurspel, om den schouburgh met de fackel van zijn oordeel voor te lichten, en opent het treurtooneel van Herodes kindermoort. Hy prijst den tooneelyver en de spelen der Griecken, zoo hoogh by hen geschat, dat d' onkosten der zelve, naer zyne getuighenis, niet min dan hunne oorlogen bedroegen. De doorluchtige Professor der Historien, Gerardus Vossius, houdt rijckelijck de hant aen dichtkunst en tooneelpoëzy, den Heeren Staeten der vrye Nederlanden opgedraegen, en vereerde my met dat boeck [2]), oock den schouburgh en mijn treurspel met zijne tegenwoordigheit. Hy getuight dat Godt zelf een groot gedeelte der Heilige Schrift in poëzye vervatte, en de Doctoren der oude Kercke uit hunne poëzye een groote eer bereickten, en de Kercke vruchten toebroghten. De wijze Hugo de Groot, de fenix van zyne eeuwe, vertoonde ons, gelijck voorheene de heilige outvader Gregoor Nazianzeener, *Jesus Christus*, die, op het kruisaltaer, tot eene zoenofferhande voor alle menschen, zijnen geest in de handen van zijnen hemelschen Vader beveelende, den bitteren doot storf: en de godtvruchtige rol van zijnen Josef [3]), voor Koning

---

miliaan, daarna onder Frans van Valois als soldaat, vestigde zich in 1529 als geneesheer te Agen in Frankrijk en stierf den 21 October 1558. Door eigen studie had hij zich groote kennis van de oudheid verworven. Behalve vele andere werken schreef hij o. a. commentaren op de geschriften van Hippocrates, Aristoteles en Theophrastus.

[1]) *Heinsius, die welspreeckende Professor:* Daniël Heinsius, geboren te Gent 30 Mei 1580, vluchtte in 1583 met zijn ouders naar Engeland, keerde later in Gent terug, dat hij weer verliet om achtereenvolgens te Vlissingen, den Haag, Rijswijk en Delft te wonen. Hij werd op zijn veertiende jaar student te Franeker en 30 September 1578 te Leiden. In 1602 werd hij lector in de oude letteren, en in 1604 professor te Leiden. Hij overleed 25 Februari 1655.

[2]) *Dat boeck:* Vondel doelt hier op de *Institutiones poeticae* van Vossius, welke hij aan de Staten opdroeg en waarvoor hij een vereering kreeg van *f* 600.

[3]) *Zijnen Josef:* de *Sofompaneas.*

Jacob Stuards dochter hier in den schouburgh gespeelt [1]), leerde het ongelijck door de Broeders hem aengedaen, vergeven en vergeten. De grootachtbaere Raetsheer van den Honert [2]), verheerlijckt zijnen tooneelstijl met Moses den tafelbreecker, en de schennis van Thamar. Maer wat most ick niet vergeeten? De poët Theodorus Beza [3]), wiens yver den Staet en de kerck van Geneve zoo zuiver bewaerde, als die door Kalvyn hervormt was, heeft zyn treurspel van Abrahams offerhande nagelaeten: En Blondel [4]), namaels Professor der historien, quam met allen den vaderen van dat groote Synode, te Castres in Languedocq, in het schouperck het spel der Latynsche scholieren zien en hooren. Het oordeel en beleit van zoo veele grootachtbaere Heeren en hooghgeleerde mannen behoorde dan billijck deze onweetende menschen t' overtuigen: want wat reden is wettigh genoegh om eerlijcke en staetnutte [5]) kunsten en oefeningen dus haetelijck en onbeschaemt door te strijcken? De tooneelkunst den menschelijcken handel, gelijck de schilderkunst en beelthouwery de natuur, nabootsende, mengt het eerlijck en het nut onder een, gelijck Horatius [6]) zeght:

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.

Hy heeft op 't rechte wit gemickt,
Die stichtende oock den geest verquickt.

De tooneelkunst wyst aen wat eerlyck, wat schandelyck luit. De treurstyl, die allerhooghst op geluck en ongeluck der Grooten draeft, arbeit om de menschen weeck in den boezem te maecken,

---

1) *Voor Koning Jacob Stuards dochter hier in den schouburgh gespeelt:* Elizabeth, de vrouw van den verdreven koning van Boheme.

2) *Van den Honert:* Richard van der Honert, een bezoeker van den Muiderkring. Hij behandelde namelijk de episode van het Gulden kalf en van Mozes' verontwaardiging, die hem vervoerde tot het verbrijzelen van de pas ontvangen tafelen der wet.

3) *Beza:* zie *Tajus: de Vita et obitu Bezae:* BAYLE, *Dict. crit.*

4) *Blondel:* David Blondel, geboortig van Chalons, was in zijn jeugd Priester geweest, doch tot de Hervormden overgegaan. In 1650 werd hij tot Professor te Amsterdam aangesteld, ter vervanging van Vossius; doch hij verloor kort daarna zijn gezicht, ten gevolge zijner te groote arbeidzaamheid.

5) *Staetnutte:* nuttig voor den staat.

6) *Horatius: de arte poët.,* vs. 343.

schildert de hartstoghten naer het leven af, leert naer voort vallende gelegenheit den toom des Staets vieren of aenhaelen, en elck zich zacht aen een anders ongeluck spiegelen. Zy beellevendigh de wijsheit uit, die in deftige voorbeelden, uit de historien getrocken, bestaet: want in de historien ziet men geduurigh het radt van avontuure draejen, en hoe de menschen hier met elckanderen omspringen, waerom Plutarchus, die befaemde zedevormer, uit den mont van Gorgias [1]) zeght: *Het treurspel is eenerhande slagh van bedrogh, waer door hy, die een ander bedrogen hadde, en de geen, die bedrogen was, wijzer kon worden dan een die onbedrogen is: want het treurspel bedrieght of verkloeckt, naerdien het een verziersel verhandelt: maer het bedrieght zoo geestigh, dat het verzierde geheel waerachtigh schijnt: doch hy schijnt rechtvaerdiger te handelen, die de menschen bedriegende of verkloeckende, hun eenigh nut aenbrengt: en hy is wijzer, die door gedichte fabelen leert kennen wat schandelijck of eerlijck luit.* Het vaers, in het voorhooft des schouburghs uitgehouwen, magh wel zeggen:

De weerelt is een speeltooneel.
Elck speelt zijn rol, en krijght zijn deel.

Hoewel het tooneelspel zulck eene ry van eeuwen in eere gehouden, gehanthaeft, en oock gehanteert van Keizeren, Koningen, Vorsten, Veltoversten, Staeten en letterwyzen [2]), voor geen gewelt van eenen hoop dringeren [3]) en dommekrachten zwicht, nochtans past het den voorstanderen der tooneelen niet altijt stomme honden te zyn, maer hunne loflijcke kunst tegens dwersdryvers en tooneelvlegels [4]) te verdaedigen, op dat het stichtelijck gebruick des Schouburghs in aenzien en eere blyve,

---

[1]) *Gorgias:* een treffelijk wijsgeer, van Leontini in Sicilië geboortig, en leerling van Empedocles (427 vóór Chr.). Hij was zelf de leermeester van Isocrates en van andere bekwame wijsgeeren en redenaars. Hij voerde het voor de vuist spreken in en de oefenscholen van declamatie. Hij stierf, over de honderd jaren oud zijnde, en een gouden standbeeld werd hem, te Delphi, door geheel Griekenland opgericht.

[2]) *Letterwyzen:* thans zegt men „letterkundigen."

[3]) *Dringeren:* die iets weg of ter zijde willen dringen.

[4]) *Tooneelvlegels:* voor hen die het tooneel willen te pletter slaan of uitroeien.

terwyl Salmoneus allen aenschouweren, gelyck de verdoemde Fleggas [1]) uit den jammerpoel, toeschreeuwt:

Discite justitiam moniti, & non temnere Divos.

Dat is:

Leert rechtvaerdigheit betrachten,
En geen Godtheit te verachten.

---

1) *Fleggas:* deze had den tempel van Apollo in brand gestoken.

INHOUDT.

Salmoneus, Koning van Elis, (door de staetzuchtige verwaentheit zijner gemaelinne Filotimie [1]) aengedreven, om zich boven den top der koningklijcke tot de goddelijcke Majesteit te verheffen, en Jupijn, den Koning der Goden en menschen, gelijck te schijnen, zich offerhanden en tienden toe te eigenen, en een eigen Priesterdom door Hierofant, zijnen wulpschen [2]) hofpriester, op te rechten, tegens den wettigen godtsdienst door Cekrops van outs in Griecken ingevoert, en in de drie deelen der weerelt uitgespreit;) bouwt in de hooftstadt Elis, op den vliet Peneius, een metaele brugh, waerop zijn beelt in schijn van Godt Jupiter ten toon staet. De verwaende Koning, hier mede niet genoeght [3]), laet het mercktvelt, hof, en tempel, en de hofstraet, tot de brugge toe, van buiten, als een lucht en hemel, met wolcken en starren bekleeden, en toestellen. Boven dit beveelt hy zijn marmerbeelt uit het hof in den tempel op het altaer te voeren, maer wort van Theofrastus, den aertspriester van Jupijn, gestuit. Ondertusschen ontvonckt de burgertwist in de stadt, en berst tot oproer uit, dat door Bazilides, den veltheer, die listigh weifelt, en op de kroon vlamt, voor een poos geslist wort. Theofrastus, aengemaent om het Koningsbeelt op het altaer te planten, kant zich met alle het priesterdom hier heftigh tegen; maer de Koning voert het door zijne trouwanten met gewelt uit, en na eenen triomfdans van Goden en Godinnen, uit den toege-

[1]) *Filotimie:* een naam, door Vondel verdicht, misschien omdat hij onzen dichter welluidender voorkwam dan die van Aleidice of Sidero, door de vrouwen van Salmoneus, volgens de oude schrijvers, gedragen, of omdat deze beide laatste reeds vroeger waren omgebracht.

[2]) *Wulpschen:* wulpsch staat hier in de beteekenis van jeugdig en daardoor loszinnig.

[3]) *Genoeght:* voldaan.

stelden hemel nedergedaelt, treet met eene prachtige hemel staetsie van Goden en den hofsleip naer de brugh, daer het nieuwe priesterdom gereet stont om op zijne aenkomste een brantoffer van hondert stieren t'ontsteecken. De Koning, gelijck een Jupiter, met den blixem in de hant ten toon gevoert, wort van d'aengedronge schaeren op het geluit der trompetten aengebeden, en toegejuicht. In dezen schijn draeft hy de brugh op, om een brandende fackel, als eenen blixem, onder het volck te slingeren: maer de lucht berst terstont met donder, blixem, en weêrlicht uit, waer door de paerden aen het hollen geraecken, hy doot uit den wagen, de wagen aen stucken gesmeeten [1]) wort, en de paerden verstroien. De gemeente, hier over aen 't woeden, wil zich over deze godeloosheit aen het doode lijck [2]) des Konings wreecken, en haeren moedt koelen, maer Bazilides behindert dit, en verbrant het lichaem des Konings op het offerhout tot assche, om het volck te stillen. Filotimie, op het geluit des donders uit den hove komende, om haeren gemael met danssen en triomfzangen te verwelkomen, hoort uit de Pizaners [3]) de droeve maren, en, na een rouwklaghte aen 't razen geslagen, vlieght naer binnen. Middelerwijl brengt Bazilides de dootbus met 's Konings asschen aen Theofrastus, en geeft de dootbus over ter begraefenisse. Hierop bootschappen de Pizaners hoe de Koningin zich zelve uit wanhoope verhing, het hof van het hofgezin vast uitgeplondert wort, en zy brengen het Rijxcieraet van kroon en scepter en het koningklijck gewaet, by hen geborgen, aen Theofrastus, die, om het Rijck in orden te houden, Bazilides den aelouden godtsdienst en de wetten laet bezweeren, en Koning van Elis kroont.

Het tooneel is op Godtsvelt, voor het hof van Elis. De Rey bestaet uit priesteren. Het treurspel begint na den ondergang en eindight na den opgang der zonne.

---

1) *Gesmeeten:* geslagen.

2) *Het doode lijck:* bij Vondel geen pleonasme. *Lijk* is synoniem met „lichaam."

3) *Pizaners.* Zoo noemde men de inwoners van Piza in Italië; die van Piza in Elis heette men *Piziërs*, welken naam Vondel waarschijnlijk te onwelluidend vond.

SPREECKENDE PERSONAEDJEN.

PIZANERS. Nagebuuren van Elis.

DIODOOR. Kerckwachter.

REY VAN PRIESTEREN.

THEOFRASTUS. Aertspriester, van Jupijn in Elis.

BAZILIDES. Veltheer, en hooft der hofbenden.

HIEROFANT. 's Konings Hofpriester.

SALMONEUS. Koning van Elis.

FILOTIMIE. Koningin van Elis.

HET EERSTE BEDRYF.

PIZANERS. DIODOOR.

Pizaners.

De volle maen komt op, en volleght d' Avontstar.
Wy hebben Pize, daer de mont van Jupiter
Den vraeger antwoort geeft, ter goeder tijt verlaeten,
Om Elis, en het hof, en kerck, en merckt, en straeten
t' Aenschouwen op 't gerucht, dit lantschap door gespreit,
Dat deze stadt te nacht al Pizaes majesteit
En glans verdoven zal, en Herkles feest en spelen,
Door toestel van wat groots, en hemelsche tooneelen:
En zeker 't geen wy zien vermindert niet de Faem,
Die doorgaens is gewoon op eenen hollen naem
Te stoffen, en met klanck van ydele trompetten
De kleene dingen breet en heerlijck uit te zetten:
Want wat Pizaner oit verkeerde hier omtrent,
Niet een heeft Elis oit in dezen schijn gekent.
Zelf d'ingezeten dwaelt, en gaept, als opgetoogen.
De Goden schijnen hier in starrelichte boogen
Te drijven, of te treên op wolcken door de lucht,

2, 3 *Pize, daer de mont van Jupiter den vraeger antwoort geeft:* Elis was een landstreek in den Peloponnesus, bijzonder aan Jupiter geheiligd, en daardoor ook door de ingezetenen der overige Grieksche landen als een vrijplaats beschouwd, welke door geen vijandelijke wapenen mocht worden ontrust, en waar zij zich vereenigden om er jaarlijksche spelen te vieren. In Elis had men twee steden: de stad van denzelfden naam, aan den Peneus gelegen en waar Salmoneus heerschte, en Pize of Olympia, waar de beroemde tempel van Jupiter, een der zeven wereldwonderen, gebouwd was en waar de Olympische spelen gevierd werden.

10, 11 *Op eenen hollen naem te stoffen* voor „in naam veel geruchts te maken van iets, dat inderdaad n   veel beteekent."

Langs d' aerde in lucht verkeert. Geen loopende gerucht
Bedroogh ons, nu wy hier verbaest, als ziende blinden,
Noch twijflen waer wy staen, en om den wegh te vinden
Een leitsman hoeven, die den nabuur met bescheit
Berechte, en wijze en toone al stadts gelegenheit.
Hier komen twee gewijde in witte koorgewaeden,
d' Een met een offerkruick, en d' ander overladen
Met eicke kranssen. Wat of dit bedieden wil?
Zy hebben ons in 't oogh, en staen nu beide stil.

Diodoor.

Wat mannen komen hier van buiten opgedondert
By avont naer dit feest? Ay zie, zy staen verwondert
Om dees verandering, en heel verbaest, en stom.

Pizaners.

Het zy gy Priester zijt, of een, die 't Priesterdom
De hant reickt, laet u niet verdrieten, noch mishaegen
Dat wy Pizaners u een luttel ondervraegen
Naer deze nieuwigheên, voorheene noit gezien.
Wat wil de toestel van dees staetsi toch bediên?
En dat dees stadt, de merckt der omgelege volcken,
Een lucht vol starren schijnt, en met tapijt van wolcken
Behangen om en om, waer door een uitheemsch man,
Of lantzaet naulix kerck en hofstraet kennen kan,
Noch 't hof, hoewel hy hier gewoon is alle jaeren
Te trecken om gewin, te wisselen zijn waeren
Aen munt of koopmanschap? hoe scherp men haer beziet,
De hooftstadt Elis schijnt noch lijckt zich zelve niet,
Maer lucht en hemel, daer Jupijn de hemelraeden
Verdaghvaert door de lucht en starrelichte paden.
Zoo dit een schouburgh is; Athene, Pallas stadt,
Heeft zulck een speeltooneel noch glori noit gehadt.

18 *Loopende gerucht:* zoo spreekt Hooft ook van: *loopmaren,* „tijdingen, praatjes, die van den eenen naar den anderen rondloopen."

28 *Dit feest:* hier vinden wij 't woord *feest,* tegen Vondels gewoonte, enz. genomen.

30, 31 *Een, die 't Priesterdom de hant reickt:* een dienaar, een helper. Zoo zeggen wij nog: „een hand reiken, een handje helpen."

Ay, staet een poos: gy zult den Goden niet mishaegen
Dat gy verdwaelden dient, en antwoort op hun vraegen.

Diodoor.

Mijn kerckgenoot, ay breng dees offerkruick der Goôn
In 't offerkoor: gy weet, ick ben ten hove ontboôn,
En kan, al loopt de tijt, niet laeten ons gebuuren
Te dienen op hun vraegh, en wat te recht te stuuren.
Mijn naem is Diodoor, aen d' oostzy van de kerck
Mijn wooning, nu vermomt met dit geschildert zwerck,
Daer duizent kunstenaers en geesten over zweetten.
Dees kerck, recht voor u, wort nu Donderkerck geheeten,
Dees ruimte Godtsvelt, als geheilight aen Godts zorgh
En ginder rijst het slot, men heet het Godenborgh:
Daer houdt Salmoneus hof met onze Koninginne
Filotimie, zijn bekoorende Godinne,
Die meer op hem vermagh dan Juno by Jupijn.

Pizaners.

Wat heeft Salmoneus voor? hy mickt in allen schijn
Op een byzonder wit: want hoe men 't keere of wende,
Zoo groot een toestel ooght op een doorluchtigh ende.

Diodoor.

Hy heeft verandering van godtsdienst in den zin.

Pizaners.

Een aenslagh vol gevaers.

49 *Mijn kerckgenoot:* hier spreekt Diodoor een zwijgenden tempeldienaar aan.

51 *Al loopt de tijt:* al verloopt de tijd.

53, 54 *Mijn naem is Diodoor, aen d' oostzy van de kerck mijn wooning.* Wie deze regels op henzelven las, en niet met het overige in verband, zou hier ongetwijfeld aan een modernen, eerzamen koster denken. Het woord *kerk,* voor „tempel" gebezigd, is alleen dan te dulden, wanneer de naam der godheid er bijgevoegd is, en alle denkbeeld aan een Christenkerk daardoor vanzelf wordt weggenomen.

60 *Zijn bekoorende Godinne:* niet: „zijn *bekoorlijke* godin;" maar: „de godin, die hem in *bekooring,* d. i. in verzoeking, brengt, die hem verleidt." Zie het bewijs in den volgenden regel.

64 *Ende:* doel of oogmerk.

Diodoor.

Indien de Koningin
Hier zwaerigheit in vont, hy zou dees snaer niet roeren.
Zy pooght den Koning, als een' Godt, in top te voeren,
Gelijck Godt Jupiter te heffen op 't altaer,
Door offerhande, en tiende, en kerckelijck gebaer,
En wieroock, en triomf, en beelden, en gezangen;
Als eenen, uit wiens schoot en boezem wy ontfangen
De zegeningen, daer dit Rijck van overvloeit.
Dat d' aerde vruchten draeght, geboomte en acker bloeit;
De hemel beemden laeft met dau en vruchtbren regen;
De zon 't gewas beschijnt, bestraelt met vollen zegen;
Dat lucht en aerde, en zee, van wiltzang, tiereliert,
Van visschen krielt, en vee, en tam, en wilt gediert;
De man en vrou, in d' echt gezegent, kinders teelen;
Het gansche Rijck in rust, voor bloedige krackeelen,
Gewelt, en overlast, en sterfte, en zwaerigheên
Beschut zit, eigent hy zijn wijsheit toe alleen.
Geen' anderen Jupijn, noch mindre Godtgenooten.

Pizaners.

d' Aeloude godtsdienst wort te schendigh dus verstooten,
En in zijn plaets een nieuw gedichtsel aengebeên.
Zich Godt te noemen is een laster, daer voorheen
Zoo menige eeuwen, noch onze ouders oit van hoorden.

Diodoor.

Gebruick bescheidenheit in yver, en in woorden.

Pizaners.

Wat roept men van zijn beelt, en trotse wagenprael?

66, 67 *Indien de Koningin hier zwaerigheit in vont, hy zou dees snaer niet roeren:* min gelukkige en, omdat zij negatief is, eenigszins duistere uitdrukking voor 't stellige: „hij durft dien aanslag bestaan, omdat de Koningin er geen zwarigheid in ziet."

85 *Gedichtsel:* verdichtsel.

86 *Laster:* euveldaad.

88 *Gebruick bescheidenheit:* niet dat Diodoor zelf de godsdienstverandering goedkeurt: het tegendeel blijkt uit het door hem gesprokene; doch hy maant de Pizaners tot voorzichtigheid aan, uit vreeze, dat zij zich door onberaden ijver in gevaar brengen.

89 *Wat roept men:* wat zegt men alzoo?

Diodoor.

Zoo gy Penejus brugh gezien had, uit metael
Gegooten, en met een den goddelijcken wagen
Op goude raders, en vier paerden, hecht beslagen
Met blinckend stael, gereet langs 't brommende gewelf
Der brugge, en over stroom te rennen; gy zoudt zelf
Gelooven dat Jupijn dees toestel best zou passen.

Pizaners.

De trotsheit kent geen peil: zy wil al hooger wassen:
Zoo wort door overdaet 's Rijcks schatkist uitgeput,
De zenuw van den Staet. Geen burgers trecken nut
Uit lasterlijcke pracht, gewoon de lucht te tergen,
Gelijck weleer de rot der Reuzen, niet dan dwergen
Gerekent by de maght der Godtheit, die het al
Wat zich te trots verheft verwezen heeft ten val,
En elcke maght haer peil, van niemant t' overschrijden,
Door nootlot toegekeurt, heel stip, voor alle tijden.

Diodoor.

Het is niet veiligh hier te waeren dezen nacht,
Omtrent het hof, ten zy men geen gevaeren acht;
Eene oirzaeck dat dees wijck, nu dootsch, en schier verlaeten,
Niet grimmelt van een' drang, gevloeit uit alle straeten,
Nieusgierigh om te zien wat onweêr van geschil
Hier tusschen hof en kerck misschien oprijzen wil.
Men heeft, om min het volck t' ontrusten, en te stooren,
De nacht en duisternis voor dees triomf gekooren:
Want wat zich schaemt by daegh, en draeit op veel gevaers,
Wort liever 's nachts gezien, als schooner by de kaers.
De burgery gedeelt, en al een wijl aen 't mompelen,
Wort naulijx ingetoomt. Men vreest voor overrompelen.
d' Een droomt van nieuwigheên, door eige baet gestijft,
En d' ander eert al wat den ouden godtsdienst drijft.

99 *Lasterlijcke pracht:* misdadige pracht.
100 *De rot:* Vondel bezigt dit woord meestal vr. 't Is eerst later als collectivum onz. beschouwd.
113 *Draeit:* kans heeft van.

De hemel blussch' by tijts dit smeulend vier, dees voncken ;
Zoo niet, wy zien den, Staet in asch en puin verzoncken.
Wat zeght'er Pize toe?

Pizaners.

Die Godtstadt houdt de zy
Van Jupiter, en viert 't Olympisch jaergety,
Om 't vijfde jaer, heel stip, en zonder t' overtreden.
Pizaners volgen 't oude, en haeten nieuwicheden.
Gansch Elis loopt gevaer van Staet- en kerckkrackeel.
Dees stadt gelijckt bykans een schouburgh, en tooneel.
De Goden treden hier te voorschijn met hun rollen.
Zoo raeckt Jupijn ten schimp, en zijn gemeente aen 't hollen.
Godtslasterlijcke vont! de godtsdienst raest en suft,
Wanneerze dient tot spel van menschelijck vernuft.
Men moet de weeligheit der herssenen besnoejen.
Het brein verdicht niet goets. De Staet vergeet te bloejen,
Daer nevels van misbruick en ongetoomde drift
De telgen van de jeught besmetten met vergift
Van eigenzinnigheit, en dertle hoovaerdyen.
De Goden hoeden ons voor zulcke guighleryen;
Een ongebondenheit, te Pize lang getemt,
Dat stemt geen spelen, als de Kerck het tegenstemt.

Diodoor.

Wy willen ons gespreck bespaeren tegens morgen:
Ick ben ten hove ontboôn, en ga, niet zonder zorgen,
Naer Bazilides, om te spreecken met dien heer,
Te hooren 's Konings wil. Der Goden Koning keer'
d' Oneenigheden van den Staet ten goeden ende:
Want tweedraght is de bron en springaêr van ellende.

Pizaners.

De vader Jupiter bestraele ons met gena,
Dat niet dees tempelvlam in zijnen tempel sla
Te Pize: want die slagh kon Grieck en ongrieck treffen,
Indien de Koningen zich tegens Godt verheffen,

144 *Springaêr:* bronwel.

En 't grijze hooftgezagh van 't eeuwigh priesterdom
Verdrucken ongestraft. Wy zien d' orakels stom
En elck den vorsten naer den mont zien, en gelooven,
Geraeckt Salmoneus en het hof dien hoeck te boven.
Hier hangen wieroockvat en kroon in eene schael.
Maer gaenwe naer de brugh en trotse wagenprael,
Bezien waer 't veiligst is voor oploop ons te bergen.
Men magh 't gevaer wel zien, maer wacht u dat te tergen.

REY VAN PRIESTEREN.

Zang.

Jupijn, die alles naer uw' wensch
Beschickt, waerom is toch den mensch
Door 's hemels wijsheit in dit leven
Den nabootseerlust ingegeven,
Naerdien hy dezen treck misbruickt,
En niet alleen al wat'er duickt
Beneden u wil nabootseeren;
Maer hooger vliegen op de veêren
Van zijn vernuft, en al den schat,
Dien d'endlooze eeuwigheit bevat
In haeren schoot, in 't licht durf brengen;
Al zou hy oock zijn vleugels zengen
In 't eeuwigh vier, dat boven hangt,
En 't hof der starren ommevangt.
d'Ondanckbre staet naer hooger waerde.
De mensch was gaerne een Godt op d' aerde.

149 *'t Grijze hooftgezagh van 't eeuwigh priesterdom:* zou men niet zeggen, dat reeds de Grieken een Paus hadden gehad!

153 Zeker dacht Vondel hier aan de weegschaal, waar, volgens zijn geestige voorstelling, Gommer en Armijn, hun „wederzijts bescheyt" in leiden. — Hij bedoelt hier: „men zal moeten zien, welke macht zwaarder weegt, die van 't Priesterdom of die des Konings."

160 *Den nabootseerlust:* dat woord *nabootseeren,* hier en in vs. 163 zoo kort op elkander gebezigd, maakt den geheelen zin plat en prozaïsch. 't Woord behoort ook geen plaats te vinden in poëzie, vooreerst om zijn basterd-uitgang, ten andere en vooral om dat *bootse* eigenlijk hetzelfde is als *poets.*

169 *'t Eeuwigh vier, dat boven hangt:* de zon.

Tegenzang.

De redenloosheit zoo genoemt,
Oock 't allerminste dier verdoemt
Dees reuckeloosheit in het dwaelen
En overspringen van haer paelen.
De dieren volgen het bestuur
Van hunne leitsvrou, vrou Natuur,
Onnozel, zonder kreuck en rimpel,
Oprecht, en slecht, en stil, en simpel,
Genoeght aen 't lot, dat op hun viel;
Oock 't onbezielde en met een ziel
Van groeizaemheit alleen gezegent.
Al wat des menschen oogh bejegent
Dat roept hem toe: wy zijn verzaet,
Gerust, vernoeght met onzen staet.
Natuur verneemt noch klaght, noch bede.
Het mindre als 't meerder rust in vrede.

Zang.

De Hooghmoedt schept voor ons gezicht
Een' hemel uit een stadt; het licht
Uit duisternisse, en nacht, en dampen;
Het aerdtrijck tot een lucht, vol lampen,
Gestarnte, en glans, die 't oogh verblint.
Men durf hier regen, hagel, wint,
En weêrlicht, blixems, vier, en donder,
Oock zelf den Godt Jupijn, van onder,
Braveeren op zijn' hoogen stoel.
Zoo schijnt de kickvorsch, uit een' poel
Vol modder, 's Konings rol te speelen.
De tempel moet voor speeltooneelen
Den vinger leggen op den mont,
Om zulck een' godeloozen vont

173—176 Versta: zelfs de dieren, die men redeloos noemt, ja ook het minste onder hen, zijn wijzer en gaan niet verder dan hun vermogen reikt.
181 *Genoeght aen 't lot:* vergenoegd met het lot.
198 *De kickvorsch: vorsch* laat zich in deftigen stijl nog zeggen; — maar 't woord *kikvorsch* is in een lierzang onduldbaar.
200—201 Ongelukkig beeld, en dat zich bij geen mogelijkheid laat voorstellen.

Van mommerye op haer stellaedje.
Een worrem speelt Godts personaedje.

Tegenzang.

De Hoovaerdy houdt streeck noch maet.
Men kentze aen mijnen en gelaet,
De tong en tekens der gepeinzen;
Al wouze een poos haer wit ontveinzen,
Vernissen met wat glimps en schijns;
De Wijze zietze door de grijns.
De Priesters speelen nu voor stommen,
En zien dit lofgetuit, dit mommen,
Met hun weemoedige oogen aen.
De huichlaers poogen wel te staen
Ten hove, en oogen slechts op voordeel.
De glimp van staet verblint het oordeel
Der Hovelingen, en dien staert.
Een Godtsdienst, daer men wel by vaert,
Wort van de menighte aengebeden.
Hier duickt de Waerheit en de Reden.

HET TWEEDE BEDRYF.

DIODOOR. THEOFRASTUS. REY VAN PRIESTEREN.

Diodoor.

Trouwanten, zet dit beelt wat neder op den drempel
Van Donderkerck. Nu toeft een luttel voor den tempel:
d'Aertspriester Theofrast met al het Priesterdom
Komt bevende uit het koor, zoo grijs hy is, en krom

211 *De Priesters speelen nu voor stommen:* deze uitdrukking is in elken opzichte ongelukkig. Vooreerst: hoe kunnen de Priesters zeggen dat zij *voor stommen spelen* op 't zelfde oogenblik dat zij een zestigtal regels achter elkander zingen: en ten andere, indien het hun bedoeling is, te zeggen dat zij, huns ondanks, genoodzaakt zijn, al die lasterlijke tooneelen stilzwijgend aan te zien, dan drukken zij zich al zeer ongelukkig uit. *Voor stom spelen* kan nimmer gebezigd worden, dan waar sprake is van een „geveinsde, althans van een min waardige, min edele houding."

217 *En dien staert:* welke *staart?* — waarschijnlijk wordt hier de *menigte* bedoeld, van welke twee regels verder gesproken wordt; maar wat daarvan zij, de *staart* is en blijft hier niet veel anders dan een *rijmstaart.*

Geboogen door den last der opgehoopte jaeren,
Gesleeten op de wacht voor kercken en altaeren:
Al is het lichaem zwack, noch flaeut zijn yver niet.

Theofrastus.

Wat of dit marmerbeelt in 't kerckpoortael bediet?
Dit schijnt Salmoneus zelf, of naer Jupijn te zweemen.

Diodoor.

De Vorst belast u dit in 't heilighdom te neemen,
Te planten op 't altaer, in 't allerhooghste koor,
Met alle pleghtigheên.

Theofrastus.

Wat zeghtge, Diodoor?
Aenvaertge dezen last?

Diodoor.

d'Aertspriester houme onschuldig:
Ik spreek in 's Konings naem.

Theofrastus.

Wie kan dien trots geduldig?

Diodoor.

Getroost d' Aertspriester zich des Konings ongena
Te laden op den hals, zoo kan men my de scha
Den krack des Priesterdoms in eeuwigheit niet wijten.

Theofrastus.

O Priesters, het is tijt u voor Jupijn te quijten.

Diodoor.

Eerwaertste vader, hou gemack. Gy Priesters houdt
Uw handen van dit beelt, mijn zorge toebetrouwt.
De Koning gaf geen' last my tegens u te kanten
Met openbaer gewelt; dus keert, gy hoftrouwanten,

231 *Te planten op 't altaer:* Vondel stelt zich hier een heidensch altaar voor, ingericht op dezelfde wijze als die in de Roomsche kerken.

234 *Wie kan dien trots geduldigh?* hier is 't w. w. (*lijden, verdragen*) weggelaten, en men moet dus onderstellen, dat Theofrastus niet uitspreekt, maar dat hem Diodoor in de reden valt.

238 Dit zegt Theofrastus tot de Rei. Daarentegen spreekt Diodoor
242 tot zijn volgelingen, die het beeld hadden helpen vervoeren.

Ten hove, en zeght hoe ick den wil en last van 't hof
De Kerck hebbe aengedient.

Theofrastus.

Wat wort de Kercke al stof
Gegeven om met maght hier tegens aen te wercken!
O schennis! ô Jupijn! ô gruwel voor Godts kercken!
Geeft nu een sterflijck mensch zich uit voor eenen Godt?
d'Aeloude godtsdienst wort den ongrieck tot een' spot
Door zulcke vreemdicheên, te godtloos, en verwaten
Ten toon gestelt. Hoe nu, godtvruchtige onderzaeten
Van Elis, kuntge dit met lijdtzaeme oogen zien?
De Juno van dit hof wil 't Priesterdom gebiên:
Zy heerscht door haeren heer, en durf ons wetten stellen.
Nu zietge eerst klaer wat quaet onze offervinders spellen
Uit vezelen van vee en offeringewant.
Hier draeit dit nachtfeest op. Dit wort door Hierofant
Beyvert, om zijn' klaeu te slaen in al 't gewijde,
En hierom weifelt hy, en trouwt des Konings zijde:
Maer niemant onder u zal zoo lichtvaerdigh zijn
Dat hy om aertsch genot den godtsdienst van Jupijn
Verzaecke. Ick zweere by mijn heilige offerbanden
En hooft, geen' witten stier noch smoockende offerhanden
Te wijden aen dit beelt, noch geur noch wieroockvat
Te zwaejen voor 't altaer, al zouden hof en stadt
Met koningkrijck met al in vier en bloet verzincken.

Rey van Priesteren.

Eerwaertste vader, zacht.

Theofrastus.

Ick meen mijn bloet te drincken
Om dees verwatenheên.

Rey van Priesteren.

Gewis uw Heiligheit
Wort op de proef gestelt door zulck een onbescheit.
Het hof, dat in de kerck noch spreecken magh, noch stemmen,

258 *Trouwt des Konings zijde:* staat hij de partij des Konings voor. In 't Fr. is de uitdrukking „épouser *un parti, une cause,*" nog in zwang gebleven.

Belaeght de myterkroon, en waent haer maght te temmen:
Maer 't Priesterdom, dat u tot hooft heeft ingewijt,
Zal 't heiligh tempelrecht, aen eeuwen noch aen tijt
Noch weereltsch hooftgezagh gebonden, kloeck verweeren,
Al zou de weerelt in haer' ouden baiert keeren:
Maer aengezien dees storm, zoo snel, en onverwacht,
Dus opsteeckt, en het hof zijn opzet dezen nacht
Voltrecken wil, en zich om hoogh noch laegh laet hinderen,
Valt dit bedencken, of ghy met wat zeils te minderen
Niet veiliger door zee zult vaeren, voor een poos,
Dan laeten volstaen, en den godtsdienst reuckeloos
Beveelen aen 't gevaer van gijpen of van stranden,
In zulck een dwarrelinge en buy van misverstanden.
Men ga met overlegh: het hangt aen uw besluit.

Theofrastus.

Hier valt geen middelen: hier heeft de godtsdienst uit,
Indien wy weifelen, en 't hof naer 't aenzicht doecken.

Rey van Priesteren.

Men kon behendiger de schalckheit dus verkloecken
Om beters wil. De scha gaet zomtijts voor de baet.

Theofrastus.

Ick prijze uw ooghmerck, maer 't gevollegh is te quaet.
Het hof, doortrapt en loos, verleert niet licht zijn luimen.

270 *De myterkroon:* de Grieksche Opperpriesters droegen geen *mijterkroon,* zelfs geen *mijter.* Maar Vondel heeft hier, gelijk in 't geheele stuk, met Theofrastus bestendig den Paus voor oogen.

280 *Dan laeten volstaen* voor „de zeilen laten volstaan," in plaats van die te minderen, en dus „het gevaar trotseeren."

281 *Gijpen:* d. i. „het schielijk omslaan van de zeilen," 't welk meermalen, vooral voor binnenvaartuigen, het omslaan van 't vaartuig ten gevolge heeft, en dus met groot gevaar vergezeld gaat.

283 *Men ga met overlegh:* voeg er bij: *te werk.*

284 *Middelen:* bemiddelen, een middelweg kiezen.

285 *Naer 't aenzicht doecken:* — *elk doeken naar zijn aangezicht* is een oude Nederduitsche spreekwijze en overeenkomstig met „elk schoenen naar de voeten passen." *Doeken* beteekent: „iemand een doek aandoen," en volgens Lambert ten Kate werd *doek* in den zin van „een lap doeks," oudtijds bepaaldelijk gebruikt om de „huif, den hoofddoek" aan te duiden, door de eerbare vrouwen algemeen — en heden ten dage nog door klopjes en geestelijke zusters — gedragen.

Begintme om beters wil dien afgodt in te ruimen,
Zoo wort de voet geleght tot ongebondenheên.

Rey van Priesteren.

Men ruimt, met eenen voet of twee te rugh te treên,
Het velt niet, maer verliest wat velts om 't velt te winnen.

Theofrastus.

Zoo wint het hof op ons. Waertoe den vyant binnen
Gelaeten, die zoo licht gekeert wort voor de poort?

Rey van Priesteren.

Niet licht, maer met gevaer. Het hof vaert echter voort.

Diodoor.

De Vorst heeft by zijn hooft en kroon te hoogh gezworen.

Theofrastus.

En ick by Jupiter. Geen afgodt zal zijn kooren
Ontheiligen; geen maght van Vorsten onze maght
Verdrucken: liever hier gestorven op de wacht
Des tempels dan den toom van 't kerckgezagh te missen.
Wie zou dees lastervleck uit onze altaerkleên wissen?

Rey van Priesteren.

Salmoneus heeft de maght der hofbende op zijn hant.

Theofrastus.

De kerck onteeren zet een Rijck in lichten brant.

Rey van Priesteren.

Hy acht zich sterk genoegh dien brant des Rijcks te blussen.

290 *Dien afgodt in te ruimen:* versta: een plaats in te ruimen voor het beeld van Salmoneus.

291 *Zoo wort de voet geleght:* de gewone uitdrukking zou geweest zijn: „zoo *geeft* men *voet;*” maar Vondel volgt hier, waar 't een standbeeld geldt, dat op een *voetstuk* moet komen te staan, zijn zucht om met het woord te spelen.

Theofrastus.

Gansch Grieken stemt met ons in godtsdienst.

Rey van Priesteren.

Ondertussen
Verliezen wy 't genot des godtsdiensts, en zijn vrucht.
Wy bouwen, zonder 't zwaert, kasteelen in de lucht,
Indienwe ons op den arm van 't Priesterdom verlaeten.
Hy kan de maghtigen en hoofden der soldaeten
Betaelen met uw erf, en zettenze in 't bezit.

Theofrastus.

Wie hoorde oit onbescheit wanschapener dan dit,
Der geestelijcken erf aen 't weereltsdom te brengen!

Rey van Priesteren.

Gehengt het Jupiter, wy moeten het gehengen.

Theofrastus.

Ick stel mijn toeverlaet op Bazilides trou.

Rey van Priesteren.

Een' hoveling? helaes, een zwack en kranck gebou.

Theofrastus.

Geen hoveling zoo kleen, hy vlamt op hooger Staeten.

Rey van Priesteren.

Gy mooght het hoopen, doch de hoop zal luttel baeten.

Theofrastus.

Wat brouwt de hoovaerdy van eenen Vorst al ramps!
Een vrouw, vol ydelheên, vol spoocks, vol roocks, vol damps,
Kan zijn verstant zoo wijdt misleiden, en vervoeren,
Dat hy zich niet ontzie zijn Rijcken te beroeren,
Te stellen in gevaer: men laete 't beelt hier staen.

306 *Grieken:* Griekenland.

320 *Vol roocks, vol damps:* dat klinkt vrij vreemd: en toch, anderhalve eeuw later klaagden de dames over *vapeurs,* wat letterlijk hetzelfde is.

Diodoor.

Gy moet u op dit stuck al daetelijck beraên.

Bazilides.

Het schijnt of deze tijt de weerelt om wil wroeten,
Die uit haer assen rolt. Hoe raecktze eens op haer voeten?
Zy twijfelt ofze dwers of achter gaet, of voor;
Zoo zwindelt haer 't hooft: zy houdt noch streeck, noch spoor.
De Koning, zonder zoon en manlijcke erfgenaemen,
Wort van de spil beheerscht, die rockent werck te zamen,
Rust nimmer nacht noch dagh, en spint het werck zoo grof
Dat zy den Staet verwert, en terght; de kerck en 't hof
Als in slaghorden zet, door 't broên van vyantschappen,
Verhit om onderling elckanders hart te trappen.
Mijn zwaert, aen 's Konings eedt gebonden, suft en dut
Wat zy te kiezen sta, het eerlijck, of het nut.
De weereltwijsheit raedme op eige nut te letten,
En my en mijn geslacht en afkomst hoogh te zetten,
By dees gelegenheit: want uit den burgertwist
En kerckkrackeelen weet de loffelijcke list,
In schijn van heelzaemheit, als 't evel is aen 't rijpen,
Met glimp een sluierkroon en purpren rock te grijpen,
Die Bazilides past, des Rijcks vertrouweling,
En opperveltheer. Ick verlaetme op deze kling,
Daer mijn geluck aen hangt, en wilze aen weêrzy leenen,
En kunstigh weifelen, doch geen party vereenen.
Zoo stuurt men best 't gezagh des Konings naer 't bederf
Te bersten op de rots van tweedraght. Heeft de verf
Van een verniste grijns oit iemants oogh bedrogen,
Zy dienme nu: zoo wort een' vos in 't net getogen,
En valt de loosheit van den jaeger tot een' buit:
Want gaet de Konings Stam met 's levens uurglas uit;

328 *Zwindelt:* draait.
330 *Van de spil:* door zijn vrouw.
341 *Heelzaemheit:* ijver, zucht om te genezen.
352 Een *stam eindigt* en een *uurglas loopt af:* geen van beiden kunnen eigenlijk gezegd worden *uit te gaan.*

Dit Koningkrijck is mijn, al had een nader voordeel.
De scepter hangt aen 't zwaert: de stomme spreeckt het
[oordeel,
In spijt van Hierofant, hofpriester van mijn' heer.
De Koningin misbruickt zijn wulpsheit, om haer eer
Oock boven Junoos troon op spinneweb te bouwen.
Zy zet den aert ten toon, en ydelheit der vrouwen,
Die spieglen 't aenschijn, en mistrouwen zelf den schijn,
Uit dwaeze hoovaerdy. Zy willen grooter zijn
Dan haer Vulkanus eerst bootseerde om stof te spaeren.
De deught is slecht bewaert, daer zy de doos bewaeren,
Vol deught en ondeught, haer nieusgierigheit betrout,
En opgeblazenheit, die 't Rijck dien nevel brout,
Waer uit alree mijn zon en glorie is aen 't rijzen.
Maer zie hoe Hierofant (ick zal zijn' yver prijzen,
En aenvoên,) zich vergramt met mijnen, en gelaet,
Om 't beelt, dat noch ten schimp voor onze hooftkerck staat.

HIEROFANT. BAZILIDES.

Hierofant.

Daer pronckt het marmerbeelt des Konings, voor den
[drempel
Van Donderkerck. ô trots! men weigert het den tempel,
De schaduw van 't gewelf en godtgewijde dack.
Magh dit bestaen, zoo heeft het hofgezagh een' krack;
Zoo leght ons eerste ontwerp van godstdienst plat in
[d' assen.
Magh dit bestaen; wie zal op 's Vorsten kerckwet passen?
Wy moeten hier met maght en yver in verzien.

Bazilides.

Dat staet alleen aen hem, die magh en moet gebiên.

353 *Voordeel:* hier voor „voorrang," welke beteekenis het vroeger mede had, als o. a. blijkt uit Kiliaen, waar 't vertaald wordt met *primus in aliqua re locus.*

359 *En mistrouwen zelf den schijn:* versta: en vinden zelfs haar beeld in den spiegel niet genoeg *geflatteerd.*

362, 363 *De doos.... vol deught en ondeught:* dit ziet op de bekende doos van Pandora.

373 *In d'assen:* meermalen zien wij Vondel dit woord in 't meerv. gebruiken.

Hierofant.

Die last was u betrout: wat had gy hun geboden?

Bazilides.

Zy zouden, in den naem des Konings van de Goden,
Dit heiligh beelt in 't koor verheffen op 't altaer,
Met Priesterlijck geleide, en kerckelijck gebaer.
Heeft Diodoor, die flus den last heeft aengenomen,
Dit aengedient, en is 't bevel niet nagekomen,
Zoo loopt de Kerck gevaer van 's Vorsten ongena.
De tijt verloopt, en lijt geen uitstel.

Hierofant.

Ick versta
De zaeck als gy. Men magh op zulck een stuck niet slaepen.
Schoon Theofrastus trots en hoogh is in zijn wapen,
Hy moet 'er echter aen, hoe stout men dit belett'.
Een grijs gerimpelt hooft, als hy, wort traegh verzet.
Het afgesleeten kleet verleert niet licht zijn plojen.
Wat hoorenwe onder 't volck al lasteringen strojen!
Hoe wort het hof betight van wetteloozen dwang!
Dit kan niet langer staen, en stilstaen spoet geen' gang.

Bazilides.

Hoe 't ga of niet, ick sta beknelt van wederzijden.
De Koning dringtme hier, en daer de Kerckgewijden.
Ick volghde 's Vorsten last, zoo ras ick dien ontfing;
Noch roept men: dit 's de drift van zijn' vertrouweling,
En Bazilides wort gelastert voor vermeeten,
Voor kerreckschender en loftuiter uitgekreeten,
Die 't hof naer d' oogen ziet, en Godt noch afgodt acht;
Doch 't moet 'er eens op staen. Ick heb het hof met wacht

378 *In den naem des Konings van de Goden:* in naam van Salmoneus zelven.

386 *Trots en hoogh is in zijn wapen:* een uitdrukking, beter slaande op den afstammeling van een oud ridderlijk geslacht, dan op een priester, en dat nog wel op een priester van 't Oude Griekenland, waar men van wapens of blazoenen niets afwist.

398 *Loftuiter:* loftrompetter, vleier — van den Koning.

399 *Die.... Godt noch afgodt acht:* van iemand van zijn tijd zou Vondel gezegd hebben: „die om God noch Duivel geeft."

By tijts bezorght: al sloegh de stadt en 't volck aen
['t muiten,
Men vreeze geen gevaer, van binnen, noch van buiten:
En schieten wy te kort in deze razerny,
Zoo schen ick den soldaet op stadt, en burgery,
En d' oude Priesters aen. Zy paejen dan die tanden,
Dat yzeren gebit met loeiende offerhanden.
Ick ken geen Godtheit dan den Koning, en Mevrou:
Laet weifelen wie wil; ick blijf de kroon getrou,
En hanthaef 't hoogh bevel.

Hierofant.

Zoo spreecken al de braven,
Die op een' zelven draf en heirbaen heenedraeven,
Hoe steil zy opwaert rijs'. De deught is niet gewoon
Te streven op een bed van roozen naer de kroon,
Maer langs een' steilen wegh. Zy wil op 's volcks behaegen
Den prijs niet zoecken, noch den helm en 't harnas draegen
Den meesten hoop ten dienst. Zy weeght, waerdeert en schat
De dingen op hun waerde, en toetst voorzichtigh wat
Haer voorgestelt wort, dan besluitze, en wraeckt ten leste,
En kiest, en voert het uit, en geeft zich zelf ten beste
Voor vaderlant, en vorst, en tempel, en altaer.
Dus vallen haer, hoe 't loop', geen zwaericheên te zwaer.

Bazilides.

Geheilighde, gy spreeckt niet wulpsch, maer wel ervaeren,
En uw godtvruchtigheit en wijsheit zijn uw jaeren
Gansch ongelijck, en treên het grijze hair voorby.
De Koning, zonder u, laegh onder en in ly.
d' Aertspriester Theofrast, een onverzetbaer drijver,
Staet stom voor uw vernuft, verschrickt voor uwen yver,
En openbaeringen. Gy rieckt in kerckgeschil
Geheimenisse en droom den goddelijcken wil,
Als had gy mont aen mont de Goden zelfs gesproken.

405, 406 *Die tanden, dat yzeren gebit*: de wapenen der krijgsknechten?"
415 *Den meesten hoop:* wij zouden nu schrijven: „den *grooten* hoop."
422, 423 Hij wil zeggen: gij zijt wijs boven uwe jaren, en meer dan zij die oud en grijs zijn.

Hierofant.

Het heeft ons noit aen moedt noch aen den lust ontbroken,
Om diep te gronden waer de wijsheit in bestaet,
En wat de godtsdienst eischt te reeglen op zijn maet.
Ick weet de vlecken van de dwaeling uit te schuuren,
Te vaegen van den roest. Ick raegh de tempelmuuren
Van spinnewebbe, en ragh, en kleeze in zuiver wit.
Ick kies geen' dop of bast voor kerne en voedzaem pit.
Wat overtolligh is, besnoei ick van zijn telgen.
Geen Wijze, die mijn wit kan vatten, zal zich belgen
Dat ick den ouden stijl des tempeliers verzet.

Bazilides.

Zie Theofrastus schijnt met yverigen tredt
Te naecken: spreeck hem aen: de tijt is nu geboren.
Wy willen uw gespreck van wederzijde hooren.

THEOFRASTUS. HIEROFANT. BAZILIDES.

Theofrastus.

Wat brengt ons Hierofant al weder uit het hof?
Is 't vrede, en eenigheit, of moeite, en twistens stof?

Hierofant.

Wie met den Koning stemt, bestelt geen stof tot twisten,
Als Theofrasten.

Theofrastus.

Zegh, gelijck de Salmonisten,
De Hierofanten, die het hof naer d' oogen zien,
En traegh beseffen wat de Goden ons gebiên.

Hierofant.

Gy meent de Koningen? verstaetge zulcke Goden,
Ick stel my onder hen, en eere hun geboden.

439 *Des tempeliers: tempelier* staat hier, gelijk meermalen bij Vondel, voor „tempeldienaar, priester", en *de oude stijl des tempeliers* is alzoo synoniem met „de oude kerkorde."

446 *Als Theofrasten,* als Theofrastgezinden; op gelijke wijze als *Salmonisten* en *Hierofanten* in den volgenden regel.

Theofrastus.

Gy eertze, wyliên me, doch boven al Jupijn.

Hierofant.

Gy eert de Koningin, als 't pas geeft, met een' schijn
Van eere, en andersins onteertze in hunne wetten;
Wanneerge, in ste van 't beelt op 't hoogh altaer te zetten,
Zijn Godtheit voor de kerck en al het volck onteert.

Theofrastus.

De Godtsdienst heeft van oudts dit Elis noit geleert,
Dat d'eens van hant tot hant ontfange kerckbevelen
Gevolght heeft, en Jupijn met goddelijcke spelen,
Altaeren, tempelen, en tempelwoudt geviert.
De wijde weerelt wort van Jupiter bestiert.
Hy is de lucht, en 't vier. Hy leeft in alle dingen.
Zijn wezen kan alleen door alle wezens dringen.
Zijn Godtheit is de geest, die 't al vervult in al,
Wat uit den mengelklomp, niet by een wilt geval,
Maer naer heur vast besluit zijn' leest en vorm ontleende.
Wie deze Godtheit oit ontheilighde of verkleende,
Ontsloop niet straffeloos zoo reuckeloos een daet.
Die Majesteit verschoont veel boosheit, doch geen smaet,
Noch outerschendery, noch geen godtslasteringen.
Hy is verwaent, die Godt den blixem waent 't ontwringen.

Hierofant.

Hoe nu? heeft Krete niet uw Godtheit uitgebroet?
De Koribas dat kint met geitemelck gevoedt?
Geborgen in een hol voor 's vaders haet en toren?
Heeft Jupiter dat Rijck, waerin hy was geboren,
Als Koning, niet beheerscht met zijnen grooten staf?

458, 459 *Met... tempelwoudt geviert:* de uitdrukking *met tempelwoud vieren* is niet zeer duidelijk, en, wanneer daardoor bedoeld wordt: „eer bewijzen *in* het tempelwoud", stellig af te keuren; — doch de bedoeling zal zijn: „door hem, nabij den tempel, een bosch toe te wijden."

471 *Heeft Krete niet uw Godtheit uitgebroet:* volgens de fabel was Jupiter te Krete geboren, en in een duister hol, buiten 't oog van menschen en goden, opgevoed.

472 *De Koribas:* de Koribanten waren Priesters van Cibele, Jupiters moeder.

Gewaeght al 't eilant niet noch heden van zijn graf?
Of is 't een bloote naem, waer van zich elck verwondert?
Aenbidtge slechts den naem? ick reken wel driehondert
Jupijns, de weerelt door gedient, gevreest, geducht.

Theofrastus.

Hoort Jupiter dit aen, en straft hy uit de lucht
Die lastermonden niet? waer ickme wende, of draeie,
Men dient dien Godt in Krete, op Ide, en in Achaie.
Pyrreüs, Homole, en ons Piza dienen hem.
Gansch Libye is gewoon naer zijne orakelstem
En raet te luisteren. Wat wil ons hier gebeuren!

Hierofant.

Gy moght u liever om gedroomde fablen steuren,
En dolle poëzy, gespeelt op snaer, en lier;
Hoe hy zich zelven kan vermommen, als een stier,
Om schoone Europe, in spijt van Sidons kroon, te schaecken;
Hoe hy om Danaë door hof en koopre daken
Aen goude druppels smolt in haeren zuivren schoot;
Of Ledaes minne in schijn van eene zwaen genoot;
Of Semele in den gloet des blixemstraels verteerde;
Of Ganimedes met het schenckersdom vereerde,
Hem kuste en wederkuste, als hy met eenen lonck
Hem aenloegh, en de schael vol klaeren nektar schonck.
Zit deze Godtheit noch vooraen, in 's hemels orden,
Wat deert Salmoneus, dat hy geen Jupijn zou worden?

Theofrastus.

O Salmonist, die Godt zijn wettige eer ontsteelt!

478, 479 *Driehondert Jupijns:* Hierofant spreekt hier eenigszins naar de wijze der latere schrijvers over de fabelkunde, die, als zij bij onderscheidene volkeren en dichters ook verschillende genealogieën, benamingen en mythen van Jupiter vonden, tot de uitkomst geraakten, dat er ook zoo vele verschillende Jupiters waren geweest. Evenzoo zou men kunnen beweren dat de Roomschen een — misschien nog grooter — aantal moeders des Heeren kennen, omdat zij Maria onder een menigte verschillende namen vieren, aan welke wederom afzonderlijke legenden verknocht zijn.

489 *In spijt van Sidons kroon:* Europa was de dochter van Agenor, koning van Phoenicië.

Hierofant.

Indien Lykaon lang uw Godtheit had gekeelt,
Men moght, tot 's anders nut, veel zouts en wieroock spaeren.
De geur is niet besteet, dien wy voor haer bewaeren.
Men had veel offervees verschoont, dat hemelhoogh
En wijdt vergeefs in roock en smoock en asch vervloogh.
De hondertvoudigheit van entlooze offerstieren
Is jammerlijck besteet met zulck een' droom te vieren.

Theofrastus.

Zo smeedtge, ons hof ten dienst, een' nieuwen Dondergodt.

Hierofant.

Gy stut den ouden, slechts om 't aenzien en genot.

Theofrastus.

Het wettige gebruick, bevestight door de tijden,
En alle Rijcken, kan ons decken en bevrijden
Voor zoo veel lasterschuts. Zal elck wat hy verdicht
Verbloemen met den naem van godtsdienst, en zoo licht
Een erfgewoonte, lang geviert, en aengebeden,
Gesterckt met wonderen, van outs, in alle steden
En koningkrijcken, oock zoo wijt men menschen vint,
Verandren naer zijn brein, dan dus dan zoo gezint?
Zoo moet de godtsdienst flux ten schimp des volcks gedijen,
Gelijck een weêrhaen zich naer 's vollecks razernijen
En driften draeien: ja de wispeltuurigheit,
Aen geen gezagh verknocht, noch wet, noch regel, leit
Een' voet, en baent den wegh tot alle godeloosheit,

500 *Lykaon:* deze was een zoon van Pelasgus, dwingeland van Arcadië, en door zijn wreedheid berucht. Jupiter, die er de bewijzen van gezien had, veranderde hem in een wolf.

505 *De hondertvoudigheit van entlooze offerstieren:* een endlooze reeks hekatomben.

508 *Om 't aenzien en genot:* de beschuldiging tegen de R.-K. geestelijkheid ingebracht.

509—522 Een verdediging van de R.-K. kerk; doch even zwak als de aanvallen, van de andere zijde gedaan.

511 *Zoo veel lasterschuts:* met dit laatste woord wordt „het *geschut,* de pijlen van den *laster*", verstaan.

520, 521 *Leit een' voet:* zie het aangemerkte op vs. 291.

En ongebondenheên. Ga heene, en vier de boosheit
Der weerelt vry dien toom, en toon ons eenen man,
Die zonder 't out gebit de weerelt mennen kan.
Wat volght hier op? wy staen aen Godt noch kerck [gebonden.
Schept Goden by de mijl. Elck wieroocke aen zijn vonden.
Helaes, ick schricke en ys: mijn haeren staen te bergh.
Indien men dezen poel, vol razernijen, tergh',
Ick zie den weereltkloot gedrongen uit zijne assen,
Een' Oceaen van bloet tot aen de starren wassen,
Om zulck een lastersmet, die niemant zuivren kon,
Te wassen, als in d' eeuw van een' Deukalion.

Bazilides.

Gy Heeren, matight u, en spreeckt met koele zinnen.
Men kan met ondergaen elckandre beter winnen.

Hierofant.

Een schrander vogel schrickt zoo licht niet voor den schijn
En molock van uw kerck, den slaependen Jupijn,
Misschien in d' armen van zijn boel, met kracht gedwongen,
Daer Juno vast om pruilt. Wat dultze al geile sprongen!
En zietze om laegh 't gewelf des heldren hemels aen,
Zy ziet zijn bastert zoons en schoone boelen staen
(Quansuis een eeuwige eer,) in 't heir der starren prijcken,
En in den hemel zelf Godt Bacchus hem gelijcken,
Gelijck zijn eigen kroost. Zy ziet Alkmenes zoon,
En kropt haer stiefmoerschap en onverzoenbren hoon.
Ick zwijgh zijn snoepen en ontelbre zijdegangen,

523, 524 Het zou dus, volgens Theofrastus, de vraag zijn, niet, welke godsdienst de ware is, maar met behulp van welken men het best de lieden *mennen* kan.

526 *Schept Goden by de mijl: de mijl,* vroeger een telwoord, maar naderhand als z. n. w. gebezigd, staat hier voor de „duizend."

530, 532 *Wassen:* klimmen, groeien, en *wassen,* schoon maken, reinigen, staan hier al zeer kort op elkander, wat noch de welluidendheid, noch de duidelijkheid bevordert.

532 *Deukalion:* men weet, dat in den (Griekschen) zondvloed alleen Deucalion en Pyrrha gespaard werden.

534 *Met ondergaen:* met wederzijdsche toegeeflijkheid.

537 *Met kracht gedwongen:* verkracht.

Van geen' Vulkaen betrapt, noch in zijn net gevangen.
Dit is uw Jupiter, die zulcke rollen speelt:
Dies yver dat gy zweet, en keer Salmoneus beelt:
Ick ga ten hove, en wil den Koning zoo belezen,
Salmoneus zal 'er staen, of Godt noch Koning wezen.

BAZILIDES. THEOFRASTUS.

Bazilides.

Aertspriester, kan men dit aenhooren, zonder schult?
Jupijn verschoonme: ick ben ten ende van gedult.
Mijn eedt verplicht dit zwaert voor 't hofgezagh te bucken;
Maer zonder dat, het hieuw hem 't beckeneel in stucken,
En schonck de stucken van dat godtverwaten lidt
Den disch van mijnen Heer, die nu ter tafel zit,
En bancketeert, en drinckt den wijn uit nektarschaelen,
Om in zijn majesteit, gelijck een Godt, te praelen
Met al den Adeldom, een' trots vermomden stoet
Van Goden. Moet men 't hof ten dienst staen op dien voet;
Wy waren nutter, och veel nutter, ongeboren.
Al heeft de hofbende ons, haer' Overste, gezworen,
Wy staen gereet dit ampt te weigren, en deze eer.
Behaeght het u, in ernst, daer leght de degen neêr,
Om geenen valschen dienst van Godtheên te beschutten.

Theofrastus.

Heer Overste, om de kerck en Godtsdienst t'onderstutten,
Bewaer uw ampt, en waeck ten minste dezen nacht,
Ten dienst van Jupiter, en 't Priesterlijck geslacht.

Bazilides.

Hoe kan ick Jupiter en 's Konings gruwel eeren?

550 *Of Godt noch Koning wezen:* hij zal er zijn koninklijken schepter aan wagen om goddelijke eer te genieten.

555 *Dat Godtverwaten lidt:* dat zou op *beckeneel* slaan; maar dat zou geen bruikbare spijze zijn. Men zal hier dus de uitdrukking moeten opvatten als stond er: „de *leden* van dien *Godverwaten* mensch."

559, 560 *Een' trots vermomden stoet van Goden:* versta: een hofstoet, die zich trots vermomd heeft als Goden.

Theofrastus.

Met dezen dollen slagh van onzen hals te keeren.

Bazilides.

Twee Godtheên dienen, d' een waerachtigh, d' andre valsch?

Theofrastus.

Ontzietge 's Konings vloeck te haelen op den hals?

Bazilides.

Geensins. Ick sta bereit voor Godts altaer te sterven.

Theofrastus.

Volhardt: gy zult de gunst van Godt en ons niet derven.

Bazilides.

Wie kan een sterflijck mensch verheffen, als een' Godt?

Theofrastus.

Beveel dien last aen ons.

Bazilides.

Het koningklijck gebodt
Niet uit te voeren stelt ons voort in ongenade.

Theofrastus.

Wy zwichten niet: wy gaen met Jupiter te rade.

Bazilides.

Oock zwicht Salmoneus niet. Het hof braveert de kerck.

Theofrastus.

Geen weereltlijcke maght valt 's hemels maght te sterck.

Bazilides.

De Koning eigent zich het opperste vermogen.

Theofrastus.

Der Goden Koning ziet dit schouspel uit den hoogen.

Bazilides.

Hy ziet het, maer de straf komt overlangsaem by.

Theofrastus.

De hemel weet zijn' tijt, en ruim zoo wel als wy.

Bazilides.

De nadruck van de straf leert wetten onderhouden.

Theofrastus.

Door uitstel van den eisch geen schult wort quijt geschouden.

Bazilides.

Hoe draeght zich midlerwijl een amptenaer van 't hof?

Theofrastus.

Vermomt.

Bazilides.

Hoe magh dit deur?

Theofrastus.

Wy geven u verlof.

Bazilides.

Terwijl verloopt de kans om dit schandael te stooren.

Theofrastus.

Zoo dra niet. Toom u in: de tijt is niet geboren.

Bazilides.

En stuit gy dit; ick zie uw' kercker al bereit.

Theofrastus.

En vangtge my, dat dient tot mijn verzekerheit

591 *Dit:* namelijk: dit schandaal.

Bazilides.

Ick schen mijn handen niet aen 't hooft der godtgewijden.

Theofrastus.

Om beters wil: die wil zal met Jupijn niet strijden.

Bazilides.

De Koningin verruckt den Koning: is 't geen scha?

Theofrastus.

Der vrouwen hooghmoedt sleipt een' staert van rampen na.

Bazilides.

Der vrouwen hovaerdy heeft menigh heer bedorven.

Theofrastus.

Die buiten 't vaderlant in ballingschappen storven.

Bazilides.

Geen zorgelijcker punt dan dat op godtsdienst slaet.

Theofrastus.

De kercktwist baert doorgaens de scheuring in den staet;

Bazilides.

En staetbederf, niet licht te beetren, noch te boeten.

Theofrastus.

De rechte godtsdienst stelt een' staet op vaste voeten.

Bazilides.

De Koningin misbruickt dien wulpschen Hierofant:

Theofrastus.

Die brout dees nieuwicheên, en broeit een pest in 't lant.

595 *Verruckt:* voert van 't spoor. — *Is 't geen scha?* hoe jammer hoe ongelukkig.
601 *Te boeten:* te herstellen.

Bazilides.

Zijn wulpscheit waent den wegh te baenen naer de starren.

Theofrastus.

Dat brein is recht gespitst op Staeten te verwarren
Door dubbelzinnicheên. Zoo breit de spin haer net.
Zoo weeftze een spinneweb, daer vint zich 't aes bezet.
Zoo raeckt de simple vliegh, oock eer zy 't merckt, ge-
[vangen:
Een vogel streeft'er door, en zal zich niet verhangen
Aen zulck een' strick.

Bazilides.

De Vorst blijft evenwel verstrickt.

Theofrastus.

De Vorst is wijzer, maer zijn overdwaelsheit mickt
Op 't onbeschietbaer, van zijn bedtgenoot gesteven,
Die weet door Hierofant dien droom een' glimp te geven.

Bazilides.

Zijn aenhang is noch kleen, waer op hy zich betrout.

Theofrastus.

Is d' aenhang kleen, hy is wel loos, en boos, en stout,

Bazilides.

Om wat te dorven?

Theofrastus.

Dat heel Griecken door zou donderen,
Den tempel van Jupijn, altaer, en beelt te plonderen;
Het grijze Priesterdom te zetten uit zijn erf,
En voort al 't overschot te deelen by versterf.

Bazilides.

Men eischt alleen dit beelt ten tempel in te voeren.

606—611 Hier treffen wij wederom eenige regels aan, gelijk alleen Vondel ze kon maken.

612 *Overdwaelsheit:* dwaasheid.

Theofrastus.

Al 't ander smoortmen, om dat hooftpunt niet te roeren:
Het luidt te haetelijck. Waer eerst de gront geleit,
Gy zoudt den nadruck zien van deze nieuwicheit:

Bazilides.

Misschien hoe Hierofant bekleede uw kerckgestoelte.

Theofrastus.

Met reden, daer geen zon op 't hooft steeckt in de koelte
En schaduw van 't gewelf. Hy vlamt op 't kerckgenot.
Wie zou Salmoneus beelt voor dien beroockten Godt
Jupijn niet kiezen, en met offerhanden paeien?
Het voorspoock van dien storm wort ree gehoort aen ['t kraeien
Des weêrhaens van dit hof, die zijnen trotsen kam
Vast opsteeckt tegens ons.

Bazilides.

Met welck een trotsheit nam
Hy afscheit, en beloofde u weder op te komen!

Theofrastus.

Laet suffers, zonder hart, voor dreigementen schroomen:
Ick wijck niet eenen voet voor doot, noch dreigement.

Bazilides.

Wie twijfelt, die den moedt van Theofrastus kent?
Ick ga ten hove om hun geen achterdocht te geven.
Eerwaerdighste, volhardt. Mijn staet en eer en leven
Te waegen, is niet veel, indien het u behoe.
Ick blijf mijn' Vorst getrou, maer tot het outer toe.

Theofrastus.

Ga heene: hier op moet gy Jupiter behaegen,
Die waerdigh zijt om 't hooft een sluierkroon te draegen.

642 *Een sluierkroon:* Vondel heeft dit woord meermalen, en waar 't beter te pas kwam, gebezigd. 't Was een Oostersch of middeleeuwsch, geen Grieksch hoofdtooisel.

Een weiflaer houdt ten hove alleen zijn' heer te vrient
Om 't voordeel, en zoo lang 't geluck den meester dient;
Doch Bazilides ooght op Godtsdienst meer dan Staeten.
Op zulck een kerckhelt magh Godts volck zich vast verlaten.

REY VAN PRIESTEREN.

Zang.

Geluckigh is de heer,
Die wel begrijpt hoe teêr
d'Aeloude godtsdienst en Godts wetten
Uit hun natuure zijn;
Zoo datze oock zelfs geen' schijn
Geen lucht noch glimpen van verzetten
Verdraegen, min verwatenheit
Van laster, dat de majesteit
Des Dondergodts geheel verduistert.
De louterheit des godtsdiensts luistert
Noch scherper dan de fixte tong
Van Themis weeghschael, die rechtvaerdigh,
Terwijl 't geschil in twijfel hong,
Het vonnis velde, en scheide 't waerdigh
En minder waerdigh juist en net.
Oprechte godstdienst lijdt geen smet.

Tegenzang.

Den Priestren is de wacht
Des godtsdiensts dagh en nacht
Op 't hooghst bevolen te bewaeren.
De tempel rust alleen
Op geenen marmersteen,
Maer meer op levende pylaeren,
Op 't onbeweeghbre Priesterdom,
Dat met zijn schouderen alom
De feesten stut, en pleghtigheden,
Zoo wijdt de zon komt aengereden,
Van d' ooster- naar de westerkim.
Jupijn, de Koning van de Goden,
Munt uit, als 't licht by eene schim.

Wy staen getrou voor zijn geboden.
Wie boven hem een Godtheit stell',
Wy houden Jupiters bevel.

Slotzang.

Wanneer de tempels en de hoven
Verwarren hun gezagh,
Dan gaet het niet als 't plagh,
Dan wort de deught verschoven,
De schaduw schijnt het licht
Te steuren in zijn' plicht.
Een ieder moet zijn beurt bekleeden.
d' Eenstemmigheit van bey
Gaet lieflijck, als een rey
Van zang en dans, op maet van reden.
Zy onderhoudt den Staet,
Als 't zout der burgerijen,
En stelt het volck een maet.
Geluckigh zijn die tijen.

HET DERDE BEDRYF.

PIZANERS. BAZILIDES. SALMONEUS.

Pizaners.

Is dit een stadt van Rechte, of woestheit en gewelt?

Bazilides.

Wat jaeght u herwaert aen? hoe hijghtge dus ontstelt?
Hoe dus verbaest?

Pizaners.

Jupijn, ô vader van de Goden
En menschen, help och help. Waerheene best gevloden?
Waer bergen wy het lijf? waer vinden wy een wijck?

Bazilides.

Daer komt de Koning aen, de toevlught van dit Rijck,
En alle vroomen. Zijt goedsmoeds, en wilt niet schroomen.

Salmoneus.

Wie zijtge? van wat oort?

Pizaners.

Van Pize eerst aengekomen,
In 't vallen van den dagh.

Salmoneus.

Wat deert u dat gy klaeght?

Pizaners.

Wy zoecken heul ten hove, en worden voorgejaeght
Van 't opgehitste graeu. Heer Koning, bergh ons leven.
Jupijn heeft Koningen op zijnen troon geheven.
d'Onsterfelijcke maght, die klaer op 't voorhooft straelt
Der sterfelijcken, heeft alle aertsche maght bepaelt,
Uit stof in top gebeurt, met last aen zijn vertrouden
Dat zy rechtvaerdighlijck het Recht hanthaven zouden.
Wy, onderzaeten van uw leenrijck en gebiet
Te Pize, twijfelen aen uw genade niet,
Als aen een zelve wet verbonden en altaeren.
't Is Godtheên eigen den ootmoedigen te spaeren.

Salmoneus.

Wie heul zoeckt aen Jupijn, betrouw' hy is niet verr'.
Hier is de majesteit van Koning Jupiter,
Tot voorstant van oprechte en onderdaene zielen,
Die wieroock offren, en voor zijne altaeren knielen.
Maer hoe verstaenwe dit? wat gloeit 'er in uw hant,
Dat als een roode gloet van slingerstraelen brant?

702 *Voorgejaeght:* als tegenstelling van *nagejaagd.*

704 Niet dat de Pizaners, die in 't stuk als godvreezende lieden worden voorgesteld, hiermede willen te kennen geven, dat Salmoneus op den troon van Jupijn zou zitten, maar zij bedoelen, als ook uit de volgende regels blijkt, dat zij zich tot den Koning wendden, als Jupiters stedehouder op aarde.

Pizaners.

De gloende blixem, uit de vuist van 't beelt gesmeeten,
Omtrent de kopre sluis, door 't vinnigh graeu, bezeten
Van helscheit, en verhit op beeldestormery.
Wy berghden dit op straet.

Salmoneus.

Geef hier, ô razerny!
Hoe ving het oproer aen? verhaelt uw wedervaeren.

Pizaners.

Terwijlwe bij de maen verwondert staen en staeren
Op 't wonderwerck der brugge, uit erts en klaer metael,
Zoo levendigh als oit Korinthus tot een prael
Aen eenigh Koning schonck, en meesterlijck gegooten;
Terwijlwe 't heiligh beelt, verbaest en onverdroten,
Den Godtheit van Jupijn den gouden adelaer
Beschrijden zien om hoogh, en op den booghpylaer
Den blixem voeren, die de boosheit schijnt te dreigen;
Waerop de burgers uit ontzagh hun hoofden neigen,
En buigen voor dien Godt; zoo wort'er, van de poort,
In 't noorden, langs den vliet, een mompeling gehoort,
Een oproer. Het gerucht, van verre, allengs wat nader,
Wint aen, en heldert op, als beeck by beeck te gader,
Naer eenen boezem bruischt, en, van de steenrots neêr
Gestort, ten leste groeit, en aenwast tot een meer.
Zoo groeide oock 't oproer aen, in menighte en geluiden,
Eer iemant vatte wat dit onweêr wou beduiden.
Ten leste dondrenze op, een toomeloos gespuis
Van allerhanden slagh, omtrent de Godensluis,
Daer schreeuwenze overluit: waer zijtge, ô Salmonisten,
Met uwen Jupiter? gy zuivere godisten,
Wy brengen wieroock aen. ô yverige rot,
Wy brengen wieroock aen: bewieroock uwen Godt:
Maer neen, wy zoecken hem. Dees afgodt moet'er onder.
Heeft nu zijn blixem vier, en kan hy met dien donder
Zijn eer verdaedigen, het is verweerens tijt,

736 *En heldert op:* en wordt al klaarder en klaarder. De uitdrukking staat in verband met het daarop volgende beeld der stroomende beken, wier water, naarmate zij zich vereenigd hebben, helderder in 't oog valt.

Het hagelt kaien. Noch gewijt noch ongewijt
Wort aengezien: en wie deze onrust ondertusschen
Wil stillen, loopt gevaer: dit vier is niet te blusschen.
De kaien klincken vast op 's Konings bruggeprael,
Tot dat een straetgerucht uit schrick hen altemael
Een wijl te rugge drijft. Toen rustten al de steenen.
Een roep ging op: vertreckt, het hof is op de beenen.
Wy naderen, en zien het heiligh beelt geschent.
De hemel schenn' dien schelm, van niemant noch bekent.
Wy vinden dit geweer der Godtheit, en vertoonen
Dees schennis zommigen, die by de godtsbrugh woonen.
Het graeu omcingelt ons. Een woest baldadigh gast
Vlieght toe in al dien hoop, en schuift zijn schelmstuck vast,
Helaes, op onzen hals. Dit baert een strijt van monden.
Geen onschult baet, men schreeuwt: gy zijt op 't stuk [bevonden,
Op 't plonderen betrapt. In zulck een straetgeschrey
Roept een: houdt stil: dit zijn Pizaners alle bey.
Houdt stil: verschoontze toch; het zijn ons ledemaeten.
Zoo worden wy geberght, en naulijx vry gelaeten,
Ontslippen 's doots gevaer, eer iemant ons verrass'.
Heer Koning, bergh ons lijf.

Salmoneus.

Voort Bazilides, pas
Gewelt te keeren met een' drommel hofsoldaeten.
Treck heene: stil dien twist. Men zal u niet verlaeten:
Pizaners, volght hem. Nu zal 't blijcken dat men schent
Een Godtheit, die geen aerdtsch noch bluschbaer element
Tot haeren scepter voert, maer eenen staf, die reuzen,
Bestormers van de lucht, het beckeneel kan kneuzen,
Bestulpen, onder klip, en steenrots, en geberght,
De radelooze maght, die onzen donder terght:
Men dient nochtans wel rijp dit opzet t' overweegen.
In zwaere zaecken staet den wijsten raet te pleegen.
Vertreckt, trouwanten, daer verschijnt de Koningin,
Ons Juno met haer sleip. Zy treet als een Godin.

771 *Drommel:* drom.

782 *Zy treet als een Godin:* haar tred of gang verkondigt een Godin. 't Is een navolging van 't *incessu patuit Dea* bij Vergilius.

FILOTIMIE. SALMONEUS.

Filotimie.

Wat onraet hooren wy? Wie wederstreeft ons wetten?

Salmoneus.

Men gaet d' oploopenheit van 't graeu wat nederzetten.

Filotimie.

Het is geraden dat zich ieder hou gerust.

Salmoneus.

De brant van oproer wort in 't opgaen licht geblust,
Maer zwaerlijck als de vlam ten daecke is uitgeslagen.
Dat dit geen voorspel zy van ongemack en plaegen.

Filotimie.

Hoe nu toe? zwicht een Godt, zoo trots en groot als gy?
Wat vrees ontstelt uw brein? dit schijnt wel suffery.

Salmoneus.

Getrouwe bedtgenoot, gy zoudt bedachtzaem spreecken,
Indien uw wijsheit lette op dit rampzaligh teken.

Filotimie.

Wat teken?

Salmoneus.

Wist men wie ons beelt heeft aengerant.
Jupijn, mijn brughbeelt, is de blixem uit de hant
Gekloncken met een' steen. Ons Godtheit mist haer wapen.
Daer zietge Godts geweer. Hoe is 't met ons geschapen,
En 't Rijck? wat brommen wy met dezen hemel hier!
Mijn donder heeft geen kracht, mijn blixem vlam noch vier.

Filotimie.

Wy kennen deze nuck. Dit spelen ons die gasten.
Dit oproer wort gestoockt van 't schuim der Theofrasten,

794 *Mijn brughbeelt:* mijn *beeld,* dat op de *brug* staat.

Op dat men 't hooghtijt steure, ons opzet overschreeuw'.
Maer laetze toezien: want zy tergen geenen leeuw,
Noch brullende leeuwin, door 't steuren van haer nesten,
Maer onze almogentheên, die rechte burgerpesten!
Zy dienen uitgevaeght, als vloecken van den Staet.

Salmoneus.

Pizaners raepten by geval dit op van straet.
Men leght de schult op hen. Wat zullen wy gelooven?
De schult wort dickwijl op onschuldigen geschoven,
In zulck een dwarreling van zinnen en verstant.

Filotimie.

Die stout zich tegens d' eer van uwe Godtheit kant,
Heeft, zonder twijfel, dit door iemant loos besteecken,
Op dat het u aen hart en yver zou gebreecken
Om 't godtgeheilight beelt te voeren op 't altaer,
Uit schrick en angst voor moeite, en oploop, en gevaer.
Wort dit gestuit, zoo legh den scepter uit de handen,
Met een den blixemschicht. Zy wetten vast hun tanden
Op uw lafhartigheit, die bouwt de stercke brugh,
Waer langs de Wraeck u dreight. Men lacht u achter rugh
Wel schimpigh na. Zie om: zy schuifelen, zy schimpen
Met dezen Jupiter, om straetgerucht aen 't krimpen.
Een Vorst, die 't spel begint, en 't spel ten halve staeckt,
Wat wonder is 't, zoo hy om have en hals geraeckt?

Salmoneus.

In groote zaecken draeft een wijs regeerder zachter.

Filotimie.

Zoo raeckt men niet den stroom te boven. Hy raeckt achter,
Die niet zijne armen rept, daer 't water voor de boegh
Geweldigh bruischt, en ruischt. Dan kan men niet genoegh
Zijn krachten spannen, en zich reppen in het roeien.

Salmoneus.

Liet Theofrastus na zich met dit stuck te moeien,
Het gansche Priesterdom ging willigh aen de hant.

Filotimie.

Geloof dit onweêr komt ons op van dezen kant.
Men ziet hem naer den mont alleen, en niemant anders.
Een lastertong ontsteeckt zoo veele stokebranders.
d' Orakels staen verstomt voor zijne orakelstem.

Salmoneus.

Wat raet in dit geschil? hoe wint, hoe stilt men hem?
De Tempelier wil noo voor Majesteiten duicken.

Filotimie.

Volhardt dit hooft, zoo moet gy flux uw maght gebruicken.

Salmoneus.

Gebruicken? dat ziet verre: en zoo het ons misluckt?
Een ingewortelde aert wort langsaem onderdruckt.

Filotimie.

Hier gelt geen langsaemheit: wy zijn te hoogh geloopen.

Salmoneus.

Hier gelt beleit, dat zet de heirbaen voor ons open.

Filotimie.

Indienge deist uit schrick, zoo wint uw vyant velt.

Salmoneus.

Men wint door tusschenspraeck dat met geen aertsgewelt
En volle krachten wort gewonnen en verkregen.

Filotimie.

Door tusschenspreecken krijght hy maght op uwen degen.
Hy vlamt op uw geweer, de Godtheit van uw kroon.

832 *Stokebranders:* stokebranden; maar min zuiver van vorm. *Stokebrand* staat voor „brandstoker," gelijk *dwingeland* voor „landdwinger"; maar *dwingelander* zal niemand zeggen.

845 *Uw geweer, de Godtheit van uw kroon:* stoute, doch in den mond der hooghartige Koningin niet ongepaste uitdrukking voor: „uw zwaard, waarmede alleen gij uw gezag als Koning kunt handhaven."

Dat winnende, zoo voert hy uw gezagh ten toon,
En speelt met eenen Godt, gelijck met een' gevangen.

Salmoneus.

Daer zouden wy ons kroon en 't gansche Rijck aen hangen.

Filotimie.

Wat Rijck? wat kroon? dan zijtge een Koning, zonder Rijck.

Salmoneus.

Dan stelt rechtvaerdigheit party in 't ongelijck.

Filotimie.

En zoo Rechtvaerdigheit voor 't ongelijck moet bucken?

Salmoneus.

Dan staen de wetten stom: dan springht die draet in stucken.

Filotimie.

En echter blijft de heer vermeestert van den knecht.

Salmoneus.

Wat heet dan Recht?

Filotimie.

Al wat de Koning wil, is Recht:
Dat lijdt geen tegenspraeck, besnoeien, noch bedillen.
Gezagh kan met een' slagh den knoop van hooftgeschillen
Ontwarren, en zoo leght de weerelt. Neem vry acht
Op 't geen ick zegh: gebruick uwe onbepaelde maght.
Mijn trou is uit, (indien gy 't vat, en kunt beseffen,)
Om u tot zulck een' Staet van glori te verheffen,
Daer noit geen Koning, geen Monarch toe steigren kon,
Terwijl hy leefde, schoon hy al de weerelt won.
Wat glans van eere sta te winnen na dit leven,

857 *Zoo leght de weerelt:* zoo gaat de wereld; zoo is het er in de wereld mee gelegen.

859 *Mijn trou is uit:* versta: mijn trouwe zucht voor u is er op uit.

Dat is van geen belang. Wat lust ons hier te streven
Naer een onzekere eer? en wat vernuft verstaet
De zekerheit, hoe 't met de ziel ten leste gaet,
Wanneerze eens uit de schors des lichaems is gevaeren?
Of zy aen lucht verdwijne, of in een dier loop' waeren,
Terwijl het lichaem vast in asch verteert, of rot?
De Grooten scheppen hier hunn' hemel, hunnen Godt.
Dit 's d'eerste wijsheit: dit 's de hooftdeught van de Wijzen.
Laet ooren jeucken om hun deught te hooren prijzen;
Terwijl de dootbus rust, begraeven in een naelt,
Of marmeren gewelf, ten hemel opgehaelt:
Laet dwazen deze pracht en ydelheên bevolen,
En volgh mijn rechtsnoer: dit 's de streeck om niet te doolen.
Mistroutge dit, bera u vry met Hierofant.
Natuur beschonck zijn jeught met goddelijck verstant.
De Weetenschap is niet in 't grijze hair gelegen:
Want ouden suffen, door een stuck te zwaer te weegen.
Spreeck 't hoforakel aen, daer komt hy, juist van pas.

HIEROFANT. FILOTIMIE. SALMONEUS.

Hierofant.

Ick twijfelde waer Godt Jupijn en Juno was,
Om hunne Godtheên met gedienstigheên te volgen.
Een storm van oploop stack zoo heftigh en verbolgen
Omtrent Penejus op, van waer allengs 't gerucht,
Dan luit dan flauwer, quam gebuldert door de lucht,
Dat d' oude torenwacht, om onheil te beletten,
Geraên vont uit den trans te wapen te trompetten,
Daer hy zijn wacht bewaerde, om hoogh in top van 't hof:
Wie brant wil stichten, is beholpen met dees stof,
Een klein begin, om dus wat grooters uit te wercken.
Men kan hier aen den aert van Theofrastus mercken,
En zien naer welck een wit hy dus by doncker schiet.
Heer Koning, het wort tijt dat gy hier in verziet.

Filotimie.

Hofpriester, zie dien gloet van negen blixemstraelen.
Jupijn, ten spot gestelt, zal moedeloos zijn praelen

Vergeeten; magh men zoo in 't beelt de Majesteit
Ontwapenen: daer dient niet langer op gebeit.

Hierofant.

De plonderaer zal dit voor geen godtschennis neemen,
Om dat hy 't gulden beelt ziet naer Salmoneus zweemen.
Wanneer een Godtheit wort dus ongestraft veracht,
Dan valtze met haere eer. De glori volght de maght:
Waer deze blijckt, daer wortze ontzien, en aengebeden.

Salmoneus.

Men wint een hooghte allengs, by trappen en by treden,
En raeckt al stil op stoel, terwijl het niemant merckt.
Hoe kan men zeggen dat hy rust, die doorgaens werckt?
De waterdrop wint traegh, noch wintze op steen, en yzer.
De schaduw gaet haer' gang ront om den zonnewijzer:
De starren spoeden wegh, en niemant merckt de vaert.

Hierofant.

Het oogh bedrieght wanneer de torens achterwaert,
En onder 't vaeren bergh en oever zich beweegen,
En deizen: dan is schijn van reden reden tegen:
Doch een halfziende merckt wat zich beweeght of niet,
Die gaslaet welck van beide uit zijne plaets verschiet.
Indien de Majesteit, na dat wy dit begonnen,
Door toeven in gezagh en aenzien had gewonnen,
Het most nu blijcken: en wy zien het tegendeel.
Uwe eer lijdt afbreuck, en zy blijft niet in 't geheel.
De tempel weigert noch 't geheilight beelt t' ontfangen.
Het brughbeelt staet geschent. De meeste burgers hangen
Aen Theofrastus: en zoo veele u gunstigh zijn
Zien om naer hun fortuin. Zy speelen met den schijn,
En weifelen, vermomt al stil van wederzijden,
Om naer de beste kans, de kerck of 't hof, te glijden.
Men dreef dit stuck in 't eerst met kracht en yver aen.
Nu schijnen wy verbaest (wat zegh ick stil te staen?)
Te deizen. Laet de vorst zijn' scepter dus verguizen,
Zoo wort het tijt dat wy verhoven, en verhuizen,

928 *Verhoven:* van hof veranderen.

En naer een vaster wijck en vryburgh ommezien:
Want durf men Theofrast niet eens de tanden biên;
Zijn hoovaerdy, gewoon op geene maght te passen,
Zal u met heiligh en onheiligh haest verbassen,
En zetten uit den troon. Ick breng mijn inzicht in.
Indien mijn oordeel dwaelt, laet vry de Koningin
Verbeteren, waerin my kennis moght ontbreecken.

Filotimie.

De Koning antwoorde u, dan is 't mijn beurt te spreecken.

Salmoneus.

Dit stuck, gelijck ghy zeght, wert heftigh aengevat.
Penejus koopre brugh, en 't brughbeelt, om de stadt
En 't Rijck een heerlijckheit en glori te verleenen,
Behaeghden elck in 't eerste, en al de Priesters scheenen
Vernoeght, zoo lang ons wit hun noch verholen bleef.
Maer toen gy quaemt ten hove, uw aenzien boven dreef,
En Theofrastus glans in 't licht stont aen ons zijde;
Viel elck aen 't mompelen, gewijde, en ongewijde,
Noch heftiger, naerdien wy, Theofrast ten trots,
Ons zetten wouden in den troon des Dondergodts,
Het wieroock voor ons beelt, de pleghtige offerhanden
Ontsteecken, die men plagh voor Jupiter te branden.
Dit liep gelijck een vier. Wat bleef'er ongeroert!
Nu berst het teffens uit, terwijl men dit volvoert,
En wil volvoeren, en wy zien de donckre wolcken
Ons hangen boven 't hooft. Wat raet om alle volcken,
Die Jupiter zijn eer ophouden, met gewelt
Den mont te stoppen? wat dees blixemstrael ons spelt
Of niet; dit voorspoock kan gewis geen heil bedieden.

932 *Verbassen:* wegblaffen.

953 *Jupiter zijn eer:* dit is geen genitivus paraphrasticus voor „Jupiters eer;" maar bij Jupiter wordt hier een voorzetsel ondersteld: en men heeft te lezen, als stond er: „die voor, ten gevalle van Jupiter, diens eer ophouden." Evenzoo zegt men: „de vrouw, die *mij mijn spijs* kookt; de timmerman, die *hem zijn huis* bouwt," enz.

Men vondt wel Wijzen, die wat nader zich berieden.
Wie tijt wint, is noch van zijn ooghmerck niet verdwaelt.

Filotimie.

De Koning heeft ons met deze antwoort niet betaelt,
Noch in het minst vernoeght. Wie wijs is en voorzichtigh
Heff' geensins aen een zaeck zoo zwaer, en zoo gewightigh,
't En zy hy eerst doorzie en inzie dan en dan
Wat tegenspartelen hier over vallen kan.
Het is een klein bescheit te sluiten met gedachten:
Wie zou uit dezen hoeck dien zwaeren storm verwachten?
De Wijze weet op 't naeust, voor 't ende, en voor het slot,
Wat op dien terling loopt. O licht verblufte Godt!

Hierofant.

De maen rijst hooger uit de kim, gelijck de starren:
Wy dienen nacht en dagh niet onder een te warren
In dees verwarringen van raet en daet. De spoet
Is noodigh, zal de Staet op eenen vasten voet
Geraecken. Laet de zaeck berusten, of besluiten.

Filotimie.

Indien dit stuit, het wil op onze borst afstuiten,
En allereerst op u. Wy staen al even schoon,
En deelen in 't gemeen wat vast hangt aen de kroon.

956 Ofschoon er *Wijzen*, en nog wel met een kapitale W staat, zou ik bijna gissen dat het H. S. *wijzer* heeft; in elk geval is de zin: „er waren wel grooter wijsgeeren dan wij, die tweemalen over een zaak dachten, alvorens die te verrichten."

958 *Antwoort:* vr. gebezigd.

961 *Dan en dan:* allengskens.

963, 964 Versta: het toont een kleinen geest, per slot te zeggen, dat van dien kant zulk een gevaar niet te wachten viel.

965 *Voor 't ende, en voor het slot: 't End en 't slot* is bij onze schrijvers een zeer gewone uitdrukking, die niemand hindert; maar, wanneer men, zooals hier, bij elk dier woorden nog het voorzetsel herhaalt, vestigt men de aandacht op de tautologie, die er in gelegen is, en zij wordt onverdraaglijk.

966 *Wat op dien terling loopt:* wat op het spel staat.

971 *Of besluiten:* versta: of laat ons een vast besluit nemen.

972, 973 *Het wil op onze borst afstuiten, en allereerst op u:* het zal ons gelden, en u (Hierofant) in de eerste plaats.

Salmoneus.

Heer Bazilides komt: laet hooren wat die wachter
Van 't oproer brengt, en of wy voorwaert gaen, of achter.

BAZILIDES. SALMONEUS. FILOTIMIE. HIEROFANT.

Bazilides.

Gelooft zy Jupiter, dat onweêr is bedaert.
Gy hoftrouwanten, treckt nu weder slotewaert,
En past op uw geweer: het is geen tijt te slapen.
Een ieder hou zich reede, en vaerdigh in zijn wapen.

Salmoneus.

Wel Bazilides, leght de razerny aen bant?

Bazilides.

Zoo vast niet, of men vreest van eenen andren kant.
De wacht bezet de brugh.

Salmoneus.

Verhael uw wedervaeren.

Bazilides.

De gansche stadt gewaeght en dreunt van nieuwe maeren,
Gestroit tot laster of tot glori van het hof.
De logentael ontbreeckt geen voedtsel noch geen stof
Met waerheit ondermengt. Dit oproer was besteecken
(Gelooven wy de Faem,) door een' der woeste leken,
En wies zoo maghtigh aen, in stoutheit, en getal,
Dat, zonder mijn ontzet, het heilighdom lagh al
In onzen stroom geplompt. Alreê zat een geklommen
Den boogh op by het beelt. Ontsteecke fackels glommen
Uit alle tralien, en lichtten 't oproer toe,
Als een godtsdienstigh stuck. Wanneer het volck de roe

981 *Leght de razerny aen bant:* de spelling van *leght* voor *ligt,* zooals men nu hier schrijven zou.

990 *Zonder mijn ontzet:* had ik het niet ontzet.

991, 992 *Alreê zat een geklommen den boogh op by het beelt:* versta: reeds was een (uit de bende) langs den boog opgeklommen, en zat bij het beeld.

994 *Een godtsdienstigh stuck: stuk* wordt hier gebezigd voor „handeling", evenals „schelm*stuk*, guite*stuk*," „hij is op 't *stuk* betrapt," enz.

Der straffe ontwassen schijnt, valt schennis noch godt-
[loosheit
Noch geen verwatenheit te snoode voor zijn boosheit.
Mijn bende broght den schrick in dien verleiden hoop.
De schrick verstroitze flux. De beeldestormer sloop
Behendigh door den drang, die naer ons toe quam dringen.
Dit voorspoock dreigt uw vuist den blixemschicht t'ont-
[wringen:
En blijft dit haperen, ick zweer u by Jupijn,
Gy zult noch Jupiter, noch t'Elis Koning zijn.

Filotimie.

Heer Bazilides heeft de zaeck op 't hooft getroffen.

Hierofant.

Hy treft het op een hair: men magh niet langer sloffen.

Bazilides.

De hofaltaeren staen al vaerdigh by de brugh,
En hondert stieren, wit als sneeuw, de witte rugh
Met eickenloof bekranst. Het gout vergult den horen.
d' Altaerbijl is gewet, en zout noch offerkoren
Noch offerbant ontbreeckt uw' Priester, die vast wacht
Op d'aenkomst van Jupijn, om datelijck met pracht
Van Goden uit het hof, en reien van Godinnen,
Op uw beveelen dit triomfspel te beginnen,
Zoo ras 't gestarrente uit de kimme ons hooftpunt raeckt.
't Is noodigh dat men spoe: de middernacht genaeckt.

Salmoneus.

Is d'offerstaetsie in 't geheel noch ongeschonden?

Bazilides.

Uwe amptenaers, die blanck gewapent om haer stonden,
Beschermden het gewijde, en weecken niet een' voet.
Zy zien uw Godtheit vast met yver te gemoet.

996 *Noch geen verwatenheit:* dat *geen* kon hier gemist worden.
1013 Versta: zoo ras het gestarnte in top staat. *Hoofdpunt* is hier „Zenith."

En wachten Hierofant, die tot een heerlijck teken
Van uwe Godtheit zelf den offer aen zal steecken,
Zoo dra men het geluit des donderwagens hoort.

Hierofant.

Wy stonden lang gereet, alleen ontbreeckt'er 't woort.

Filotimie.

Kan u dees reden niet, laet u de noot beweegen
Om voort te vaeren, of de terling loopt ons tegen.

Salmoneus.

Heer Bazilides, ga, spreeck Theofrastus aen,
Terwijlwe op 't hof voor 't lest noch eens te rade gaen.
Hy zal op uw verzoeck misschien van zellef strijcken.

Filotimie.

't Is hem geraeden: want het past ons niet te wijcken.

THEOFRASTUS. BAZILIDES.

Theofrastus.

Wat brouwt men al ten hoof? het Priesterdom verlangt
Naer d' uitkomst van dit pleit, dat in de weeghschael hangt,
Die twijfelt naer wat kant zy noch wil overhellen.
Het schijnt haer tong bezwijckt, en durf geen vonnis vellen.
Gewislijck d'overslagh wil treffen, door 't gewight
Van zulck een hooftzaeck. Valt de Majesteit te licht,
De Heiligheit zal haer dien hoogen sprong verleeren.
Wy zien den ganschen Staet het onderst boven keeren.
Bedrieght ons 't oogh niet, by den heldren maeneschijn
En schemering, dit zal een van de Grooten zijn,
Die heene en weder hier, met wolcken overlommert,

1033 *D'overslagh wil treffen:* versta: de zegevierende partij zal het aan de andere duur betaald zetten.

1034, 1035 *De Majesteit — de Heiligheit:* hier vindt men, en met moderne titels, weder de tegenstelling van kroon en wierookvat, en — zie vs. 63 — van koninklijk en priesterlijk gezag.

1039 *Met wolcken overlommert:* in 't algemeen bezigt men *lommer, belommeren* alleen waar van: „schaduw van boomen" wordt gesproken.

Om dezen Jupiter zich zelven vast bekommert.
Gewisselijck het is heer Bazilides zelf.
Het schijnt hy zoecktme, en treet eerbiedigh naer 't gewelf
Des tempels herwaert aen.

Bazilides.

Veel heils, eerwaertste vader,
Gy zijt het dien ick zocht.

Theofrastus.

Wel zoon, ay tre wat nader.
Wat port u hier dus spa te mijmeren voor 't hof?

Bazilides.

O vader, is dit vreemt? wat levert men al stof
Aen een godtsdienstigh hart tot zuchten, en tot treuren,
Om deze nieuwigheên! wat wil 'er noch gebeuren,
Zoo dit gebeure, daer heel Griecken van gewaeght!
Misschien wort heel Europe om zulck een stuck geplaeght.
Het hof te dienen, daer de Godtsdienst heeft te lijden,
Valt lastigh, hoe men 't stelle en schick', van wederzijden:
Doch hoe het ga of niet in hof- en kerckgeschil,
Mijn raetslot is gesmeedt. Ick draegh mijn hart en wil
Geheel den godtsdienst op, die, zonder eindt van jaeren,
Jupijn by eere hielt, met kercken, en altaeren.
Nu koom ick hier door last en wil der Majesteit,
Om Theofrastus, die den Vorst zijn' eisch ontzeit,
Te troonen dat hy schick' den Koning te believen,
En met dien afgodt d'eer des Dondergodts te grieven:
Maer 'k wensche eer duizentwerf dat my de donder sla,
Eer 't grijze Priesterdom de Godtheit koom' te na.
Vergeefme, ô vader, dat ick uw godtvruchtige ooren

1050 *Heel Europe* zou zich zeker weinig gestoord hebben aan 't geen in een klein koninkrijkje aan Peloponnesus' westkust gebeurde; maar in Theofrastus steekt naar Vondels bedoeling een vrij wat hooger personage dan een Priester in Elis.

1055 *Zonder eindt van jaeren:* staat hier voor „altijd, zoolang ik heb geleefd."

1059 *Dat hy schick' den Koning te believen:* wij zouden nu, misschien minder juist, en zeker minder sierlijk, zeggen: „dat hij het er naar schikke, den Koning", enz., of: „het zoo te schikken, dat hij," enz.

Ontheilige, nu zy dees lasterbootschap hooren
Uit Bazilides mont. O kerckschandael! o smart!
Ick uite 's Konings wil: de vader kent mijn hart.

Theofrastus.

Zoo doenwe, zoon. Gy strijt voor Jupiter stantvastigh.
Men kent den stijl van 't hof, dat valt zijn dienaers lastigh,
En leertze weifelen tot zoo vervloeckt een stuck.
Jupijn heeft uit by alle aenbidders van 't Geluck.
Wie hem den neck toekeer', wy zullen niet bezwijcken.
Men drijft zoo licht geen' Godt ten troon uit van zijn Rijcken,
Dat zal Salmoneus zien, en dit hoovaerdigh bloet,
Zijn Juno, die verblint een nieuw tooneelspel broet,
Om op den hooghsten trans langs dezen trap te steigeren.
Al stont Jupijn dit toe, noch durven wy het weigeren.
Dat 's 't antwoort. Eisch niet meer: belief hun, schoon ['t u smert,
Wy zijn gerust, gy draeght de kerck met al uw hart.

Rey van Priesteren.

Waer zullen wy belanden,
Zoo scheuring van de kerck gedijt
Tot tweedraght in den staet?
Zoo tweedraght haere handen
In 't bloet der burgren verft uit spijt
En onverzoenbren haet?
De braefste stylen wancken,
En waggelen van wederzy.
De suffers vallen af.
Wat leggen 'er al krancken
Op hun verscheiden, als in ly,
En op den kant van 't graf!
Hoe barnen ons gepeinzen!
Hoe leert het voordeel veinzen!

Tegenzang.

Noch heiligh noch onheiligh
Wert van de Staetzucht oit ontzien,

1070 *Aenbidders van 't Geluck:* anders: zij die naar eerambten jagen.

En nimmer min dan nu.
Ons Godtheit staet niet veiligh.
Men durfze trots den rugge biên,
Van wieroock wars en schuw.
Haer deught en weldaên worden
Vergeeten, en de gunst van 't hof
Nu boven Godt gestelt.
De noot verdeelt onze orden,
En geeft den wuften weiflaer stof.
Godtvruchtigheit versmelt:
Schijnheiligheit staet boven.
Gevoelen heet gelooven.

Zang.

De godtsdienst wort geprezen,
Als d'eerste hooftdeught, waert by Godt.
Zoo lang dees ampten geeft,
Aenbidt elck een dat wezen:
Maer geeft het staeten, noch genot,
Daer 't weeligh lijf by leeft;
Vaert wel, godtsdienstigheden.
Jupijn moet duicken voor 't geluck;
Die tempel valt te kleen,
Te naeu in alle steden.
't Geweten viert den toom in druck.
De mensch is stael, noch steen.
Wien viert men dan ten leste?
De miltste is d' allerbeste.

Tegenzang.

Al valt het hof ons lastigh,
Godts Priesters dienen evenwel
Te streven voor 't altaer,
Geduldigh, en stantvastigh.
Al valt de Koning Godt rebel,
Men vreeze geen gevaer.

1102 Hier schijnt een toespeling op de twee partijen die zich bij vele gelegenheden in 't college van Kardinalen vertoonden, en waarvan de eene gematigdheid, de andere gestrengheid aanprees.

Jupijn den blixemstrael t' ontwringen,
Heeft endeloozen arbeit in,
Eischt meer dan reuzekracht.
Den hemel uit zijn as te dringen,
Te wricken naer zijn' eigen zin,
Bestaet in niemants maght.
De trotse mensch moet buigen.
Laet d'uitkomst dit getuigen.

HET VIERDE BEDRYF.

HIEROFANT. FILOTIMIE.

Hierofant.

Nu Bazilides niets op Theofrastus wint,
Die zijn hardtneckigheit, te krachtigh boos en blint,
Verdadight, staet ons eens het uiterste aen te vatten.
Een werck, zoo zwaer als dit, loopt groot gevaer van spatten,
Indien men 't ondermijne, en ramme slagh op slagh.

Filotimie.

Wat middel dunckt u dan het uiterste.

Hierofant.

Uw gezagh
In 't werck te stellen.

Filotimie.

Och, hoe ick den Vorst bejegen,
Hy zwicht van achterdocht, en stemtme t'elckens tegen.

Hierofant.

Gebruick zijn mogentheit. Hy volge u met zijn stem
En scepter eenen nacht.

Filotimie.

Hoe overstem ick hem?

Hierofant.

U past het hem, die niet wil luisteren, te dwingen.

Filotimie.

Zoo most ick verder dan mijn staet en paelen springen.

Hierofant.

Ja sleip hem, wil hy u niet volgen met gemack.

Filotimie.

Dan gaef ick zijn gezagh en Godtheit eerst een' krack.

Hierofant.

Wat tusschen u en hem gesmoort wort, blijft verholen.

Filotimie.

De kroon is eerst aen hem, en lest aen my bevolen.

Hierofant.

En of hy suffen blijft, en geen gevaer beseft?

Filotimie.

Hy zal 't beseffen, maer te spade, als 't onheil treft.

Hierofant.

Dat treffen zult gy zwaerst bezuuren, en gevoelen.

Filotimie.

Rechtschapenheit zal aen een vrou haer moedt niet koelen.

Hierofant.

Gy zijt by Theofrast te schendigh in den haet.

Filotimie.

Die slijt wel, wort hy slechts gehanthaeft by zijn' Staet.

Hierofant.

Hy dreight het lasterstuck der Godtheit fel te wreecken.

Filotimie.

Zijn grimmigheit bedaert, indien het werck blijf steecken :

Hierofant.

Men zoent het Priesterdom met afstant niet zoo licht.

Filotimie.

Het springt niet verder dan 't besteck van zijnen plicht.

Hierofant.

Dees eischt vergoeding van geleden schimp en schade.

Filotimie.

De Priesters drijven op der Koningen genade.

Hierofant.

Zy stellen wetten zelfs den Vorsten, en hun Rijck.

Filotimie.

In 't punt van godtsdienst is de Vorst hun naeste wijck.

Hierofant.

Hier over kraeit men, dat het hair te berge rijze.

Filotimie.

De Godtsdienst blijft de zelve, al scheelt het in de wijze.

Hierofant.

Zagh Theofrastus dit ick zagh den Staet geredt.

Filotimie.

Geen tong verzet hem, wort hy door geen maght verzet.

Hierofant.

Dat is het eenigh punt, waer op deze as moet draeien.

Filotimie.

Ons dreight een felle storm.

Hierofant.

Die zal wel overwaeien.
Men steeck' maer rustigh af in deze bare zee.

Filotimie.

En waer in 't endt belant?

Hierofant.

Op een geruste ree.
Ick zie van verr' den mont van een behoude haven.

Filotimie.

Behouden, of te gronde, en levendigh begraven.
Ick toetste u slechts, getroost al wat my wedervaert.
Wie omziet, en noch vreest, is zulck eene eer niet waert.
Een hemel hier op aerde, een Godtheit verre ons leven
Opweegen: maer al wat ick naer mijn oogh besteven
Bezeilt mijn moedt, die zwicht voor wederspoet, noch last,
Noch dreigementen van Jupijn, noch Theofrast.
Dees weerelt valt te klein; men sta naer hooger percken.
Nu middelen beraemt om 't opzet uit te wercken.
Salmoneus moet 'er aen, oock tegens wil en zin,
Hy aengebeên als Godt, en ick als een Godin.

SALMONEUS. FILOTIMIE.

Salmoneus.

Men draeft en woelt vergeefs. Geen middel van verdragen,
Nu Theofrast zoo los heeft in den wint geslagen
Wat Bazilides riedt, en t' zamenhaelen kost.
d'Aertspriester onverwrickt, als een metaelen post,
Door gunst noch ongunst van zijn opzet is te brengen.

1177, 1178 *Verre ons leven opweegen:* versta: wegen vrij wat zwaarder dan ons leven.

1178, 1179 *Al wat ick naer mijn oogh besteven bezeilt mijn moedt:* versta: heb ik eenmaal het oog op een doel, dan bezit ik ook den moed om alles aan te wenden ten einde het te bereiken.

1187 Versta: wat Bazilides ook al mocht aanraden, en welke gronden hij al mocht bijbrengen.

Wy moeten voor een poos wat dulden en gehengen,
En stellen 't nachtfeest uit, tot op een zachter luim.
Schoon Bazilides dringt om al dit tempelschuim
Te vaegen uit mijn Rijck, en moedigh voort te vaeren.
Een verreziende heer weet zijn gezagh te spaeren,
Gebruickt het op zijn tijt, en waeght het zonder noot
Zoo licht niet: neen gewis. Een tegenstant, een stoot
Helpt al 't gezagh in d' asch. De Majesteit is teder.
Zy lijd geen' schimp, stortze eens in d' asch, wie brengze
[weder
Tot haeren ouden glans, zoo luisterschoon als oit?
Dat kon Athene zelf met al zijn Wijzen noit.
Het Koningklijck gezagh wast op, als heilige eicken,
Die hoeven jaeren om hun hooghte te bereicken;
Dies laet ons 't zekere om 't onzekere eergenot
Niet waegen zonder kans. Mevrou, dit is het slot,
En hier op afgetreên, eer wy dit paert berijden,
Eer 't schichtigh wort, en ons den breidel koom' t' ont-
[glijden.

Filotimie.

Een schoone wijsheit: waer heeft die zoo langh geschuilt?
Het eene beelt staet hier in 't kerckpoortael en pruilt;
Het andere op de brugh. De paerden voor den wagen
Staen reede, om in triomf uw Godtheit om te draegen.
De Priesters, 't offervee, zoo groot een toestel wacht
En reckhalst, van verdriet, om met den middernacht,
Den Melckwegh langs, (zo heet die straet met starre
[en wolken
Van wederzy bekleet,) in 't oogh van alle volcken,
U endelijck te zien braveeren, en 't besluit
Van al dien toestel komt ten leste op uitstel uit.
Is dat de Majesteit verzeekren, en bewaeren?
't Geberghte zweet van last, in arbeit om te baeren,

1200 *Athene zelf met al zijn Wijzen:* Vondel veroorlooft zich hier geen kleinen anachronismus. Er moesten, toen Salmoneus leefde, nog ettelijke honderden jaren verloopen, eer Athene een school van wijsbegeerte bezat.

1212 *Reckhalst:* rekt den hals, verlangt. Vondel bezigt meer dit woord, in de plaats van *reikhalzen*, als wij thans zeggen.

1213 *Zo heet die straet,* enz.: een parenthesis, ter onderrichting van 't publiek, niet van den Koning, die de naamrede dier straat wel zal geweten hebben.

En na dien arbeit komt een veltmuis voor den dagh.
Dat heet voorzichtigheit, en 't Koningklijck gezagh
Verzekeren. 't Gaet wel. Waer blijven d' offervieren?
Brengt wieroockvaten, flux: men slaghte hondert stieren,
Ter eere van den Godt, die dus den blixem voert.
Of liever duizentwerf dees koorde noit geroert
Dan zich en zijnen stam in zoo veel smaets gedompelt.
Indien dit haepren blijf, wy worden overrompelt
Van rampen, zonder ende, en plotsling met een' slagh
Getroffen, dat men noit om opstaen dencken magh.

Salmoneus.

Mevrou, gy kunt hier aen mijn oprecht hart bespeuren,
En hoe ick u in top der Godtheit zocht te beuren,
Te heffen aen mijn zijde, indien 't gelucken wou.
Nu 't weiflende geluck der weerelt, luttel trou,
Ons aenziet met den neck, en komt dit spel te hinderen
Door tegenspartlen, raet ons 't voorspoock zeil te minderen,
Te strijcken, geenen storm te loopen in den mont.
Dat 's veiliger dan 't schip te jaegen in den gront,
En, tegens wint en stroom, door al die blinde rotsen
Het uiterste gevaer te tergen, en te trotsen.
Vergeef het uwen heer, dat hy uw leven berght,
En eer, en staet, en kroon.

Filotimie.

Gy berghtze niet, maer terght
Een' grondeloozen poel, vol helsche Razernijen,
Brengt teffens my en u en duizenden in lijen.

Salmoneus.

Uw oordeel en het mijn staen tegens een gekant.
Wanneer ons glori zit, gelijck een schip, gestrant:
Dan zal het blijcken wie best oordeelt van ons beide,
Helaes, maer al te spade. Ick waeckte, en overleide
Te nacht het heele stuck, terwijl 't gestarrent doock,

1224 *Dees koorde:* deze snaar.
1237 *Die blinde rotsen:* wellicht bedoelt Salmoneus hiermede „de onverzettelijke Priesters."

Tot dat de Slaepgodt quam, en bey mijne oogen loock.
De Droomen volghden hem, die zijne vleugels spreide
En om mijne ooren sloot. Ick droomde, en zat en schreide
Op 't achterschip alleen, als 't voorschip, schier te gront
Geslingert, hulp noch troost aen stuur noch stuurman vondt,
Waer na een noortsche buy met kracht haer vinnen roerde,
De hulck aen laeger wal door klip en steenrots voerde:
Toen stietze op eene plaet, die stroom en baren stuit.
De golven gingen hol, en 't zagh 'er byster uit.

Filotimie.

Dit voorspoock, hoop ick, zal in ydelheit verdwijnen.

Salmoneus.

Elenden naecken, eer de zon beginn' te schijnen.
Mijn geest getuight geen heil: het onheil is naby.

Filotimie.

Laet vaeren uwen droom.

Salmoneus.

Wat eischt Mevrou van my?

Filotimie.

Dat gy dees godtstriomf uitvoeren wilt met orden.
Beveel de zaeck aen ons; laet ons hier mee geworden.

Salmoneus.

Wat raet om Theofrast te zetten naer uw hant?
Noch Bazilides, noch de kloecke Hierofant,
Noch mijn gezagh heeft hem het alderminst bewogen.

Filotimie.

Wie niet gewilligh buight, wort met gewelt gebogen.

1253 *Haer vinnen:* de klassieke zoowel als de hedendaagsche dichters kennen doorgaans aan den wind *vleugels, wieken, vlerken* toe: onze oude schrijvers geven hem ook *vinnen,* bepaaldelijk wanneer het een wind betreft die met regen vergezeld is, of die als een zeewind beschouwd kan worden. En dan stelt men zich den wind als een draak of zeemonster voor, met *vinnen* niet alleen, maar ook met een *staart* voorzien.

Salmoneus.

En buight hy niet?

Filotimie.

Zoo gaet de handel echter voort.
Men klamp' dien Amirael met al ons maght aen boort.
Laet kraecken al wat kan: men zal hem zien verstommen,
Ons tegenwoordigheit aen uwe zijde brommen.
Bezat de stoutheit oit des weerelts derde deel;
Wy laeten zijnen Godt den hemel niet geheel.

Salmoneus.

Ick ben het stuck getroost.

Filotimie.

Welaen, om tijt te winnen,
Is 't meer dan tijt dat wy dit heerlijck stuck beginnen,
En 's Rijcks geheimraet eerst verspreecken in het hof,
Om met een majesteit op d' aengevange stof
Te wercken, en uw beelt, gestuit voor dezen drempel,
Gewilligh of door dwang te voeren in den tempel:
Dan, na een dans van eere op Godtsvelt, met de pracht
Der Goden voort getreên, daer d' offerhande u wacht.

REY VAN PRIESTEREN. THEOFRASTUS.

Rey van Priesteren.

Wy treden naer het hof, en bleven nutter buiten.

Theofrastus.

Gaef Jupiter dat wy dien afgodt moghten stuiten.
Het waer een parel aen de kroon van 't Priesterdom.

1271, 1272 Filotimie doelt hier op de stoutheid, waarmede zich Jupiter het derde deel van de wereld — het heelal, gelijk men het zich toen voorstelde — wist toe te eigenen; en wil tevens te kennen geven, dat zij, als 't op stoutheid aankomt, Jupiter de loef durf afsteken.

1275 *Verspreecken:* hier in den zin van „overreden, bepraten."

Rey van Priesteren.

De Koningin, te trots, te moedigh, ziet niet om
Naer Godt noch Priesterschap, om Junoos rol te speelen.

Theofrastus.

En zou men luisteren naer 't hof en zijn bevelen;
Zou een verwaende vrou haer wetten in de kerck
Bekrachtigen? waerom verscheuren wy dit zwerck,
Dees hemelschildery en wolcken niet aen sleters?

Rey van Priesteren.

Verschoon het dezen nacht, met hoope dan wat beters.
Wat deert ons spinnewebbe en kranck tooneeltapijt
Van dezen Jupiter, die met den hemel strijt,
Zijn Juno te geval? hoe laet hy zich misleien!
Men moght zijn dolheit eer beklaegen en beschreien
Dan lasteren. Wanneer een vrou de Kerck regeert
Dan draeit de weerelt om, dan staet haer hooft verkeert.

Theofrastus.

De vrouwen midlerwijl beschicken groote zaecken.
Zy spoocken door de lucht, gelijck Medeas draecken.

Rey van Priesteren.

Een heer hou best de hant aen 't roer van zijnen staet.

Theofrastus.

By wijlen heeft de heer den naem, mevrou de daet.

Rey van Priesteren.

Zoo gaet het hier: zoo raeckt het heele Rijck op hollen.

Theofrastus.

Dees donderkloot moght hun wel voor de scheenen rollen.

1288 *Bekrachtigen:* beproeven.

1295 *Lasteren:* hier in den zin van „afkeuren, laken."

1296 *Dan staet haer hooft verkeert:* „dan staat zij (de wereld) op haar kop," als wij nu zouden zeggen.

1299 *Een heer hou best de hant:* versta: 't is verkieslijk, dat de heer (de man) de hand houde.

Rey van Priesteren.

Kan Hierofant dien storm, dat onweêr niet voorzien?

Theofrastus.

By wisseling van Staet zal hy de Kerck gebiên.

Rey van Priesteren.

Die wulp de Kerck gebiên? hy moght zich billijck schaemen.

Theofrastus.

De wulpen weeten minst wat zeden hun betaemen.

Rey van Priesteren.

Zy willen dat men hen gelijck orakels hoor'.

Theofrastus.

Zy vangen simpelen, en hangenze op by 't oor.

Rey van Priesteren.

Noch vintmen deftigen, die voor die wulpscheit duicken.

Theofrastus.

In schijn. Zy weeten loos hun wulpscheit te gebruicken.

Rey van Priesteren.

Misbruicken, zeit gy liefst, als in een mommery.

Theofrastus.

Gebruick of misbruick, 't hof zoeckt zijn fortuin hier by.

Rey van Priesteren.

Oprechten worden dus aen laeger wal geschoven.

Theofrastus.

Wie met dees grijns niet speelt, raeckt kommerlijk te boven.

Rey van Priesteren.

Het Hof ziet uit, om u te troonen door genot.

Theofrastus.

Wy wislen Godts altaer om geenen aerdtschen Godt.

Rey van Priesteren.

d' Aertspriester sta maer vast: wy zullen niet bezwijcken.

Theofrastus.

Voor 't outer van Jupijn, en zonder ommekijcken.

Rey van Priesteren.

Met wat bewijzen zal het hof dit spel bekleên?

Theofrastus.

Met vonden, zonder gront.

Rey van Priesteren.

Die zacken ginder heen.

Theofrastus.

Een reden, lang erkaut, bevestight door de tijden,
Die op elckandre slaen, en die de proef kan lijden,
Behout haer waerde, als munt van 't louterste metael,
Ontziet noch vier, noch toets, noch klank, gewigt, noch [schael,
Dat zult gy hooren, nu ick, Godt Jupijn ter eere,
Dien valschen Godt ten schimp, ons zaek voor 't hof verweere.
Daer treet het gansche hof ons tegen. Houdt u vast
Aen Godt, en zijn altaer: de Godtsdienst lijdt geen' last,
Al ramdenze met kracht ons godtgewijde muuren.

Rey van Priesteren.

Wy zullen hun gewelt door lijden best verduuren.

1317 *Voor 't outer van Jupijn:* deze woorden slaan op het voorafgaande *d' Aertspriester sta maer vast.*

1321 *Een reden, lang erkaut: erkaut* staat hier in den zin van „doordacht, overpeinsd.”

SALMONEUS. THEOFRASTUS. FILOTIMIE. HIEROFANT. REY.

Salmoneus.

Eerwaertste vader, hoe? wat drift, wat onbescheit
Is dit? zal 't Priesterdom Salmoneus majesteit
In 't licht staen? kan men u met reden niet beweegen?
Gy staet alleen geen' Vorst, maer Godt op aerde tegen.
Een wijze hoedt zich wel dat hy geen Godtheit steurt.

Theofrastus.

Zoo wort onnozelheit, die nergens in verbeurt,
Beschuldight, zonder blijck en merck van schult te noemen.

Filotimie.

Een onbeschaemde durf zijn schande noch verbloemen.

Theofrastus.

Verbloemen? niemant wijst ons schande of misdaet aen.

Hierofant.

Ziet gy 't geheilight beelt niet voor den tempel staen?

Theofrastus.

Zoo 't beelt een misdaet heet, ick heb het niet gehouwen.

Salmoneus.

Gy keert het uit de kerck.

Theofrastus.

Men magh geen godtsgebouwen
Ontwijden door een beelt, dat Jupiter ontwijt,
Een Godtheit, aen wiens eer gy zelf verbonden zijt,
Dies wacht u zijn altaer en tempel te bestormen.

Hierofant.

De minste Koning giet een' Godt in zulcke vormen,
Daer zijne zinlijckheên op speelen. Is 't niet waer?

1347 *Daer zijne zinlijckheên op speelen:* versta: waarin hij behagen schept.

Scheep over naer den Nijl: de schrandre Egyptenaer
Schept Goden, zonder endt, uit zijn gedroomde vonden,
Bidt koey, en kalvers aen, en krokodil, en honden,
Griffoen, en gans, en haen, oock zelf ajuin, en loock,
Gedient door offervee, en geur, en offersmoock.
Dat leert hem Zonnestadt, in zijn befaemde schoolen,
Aen Isis Priesterdom van overouts bevolen.

Theofrastus.

Wy keeren ons geensins aen ongrieck, nochte Nijl.
Het wijze Griecken volght en houdt den ouden stijl,
Door Cekrops ingevoert t' Athene, en streng geboden.
Hy leerde ons eerst Jupijn, den Koning aller Goden
En menschen te gelijck, aenbidden; vee, en stier,
Brandtoffer, wieroockgeur, en zuiver offervier
Opdraegen, en dien Godt in marmerbeelden eeren.
Wie dezen godtsdienst nu in Elis om wil keeren,
En 't beelt van Koningen op 't heiligh outer plant;
't Gebruick der ouderen, getrou van hant tot hant
Hunn' kindren toegereickt, verandert in de steden,
Wort geensins ingevolght met d' allergrootste reden.
Wat wijs en wet een Vorst in zijne Rijcken zet,
d'Aeloutste godtsdienst is en blijft de hooghste wet,
En hierom keeren wy dien nieuwen afgodt buiten.

Filotimie.

Laet Cekrops Heiligheên in zijne kercken sluiten,
En buiten keeren wat hy raedzaem vint of niet:
Salmoneus is een Godt en heer in zijn gebiet.
De lantzaet hou zich stil: men vint en stelt geen wetten.
Wie dit mishaeght, vertreck' (men zal 't hem niet beletten,)
Naer Cekrops stadt, en zoecke alleen by Cekrops prijs.

Theofrastus.

Geweldigh heerschen, en met dwang, is geen bewijs

1357 *Cekrops:* zoo volgens de oudste mythe. Een latere maakt van Cecrops, die te Athene de eerste gronden der beschaving lei, een Egyptenaar van afkomst.

1375 *En zoecke alleen by Cekrops prijs:* versta: en zoeke alleen bij Cecrops lof te behalen.

Van wettigheit in 't stuck van godtsdienst en Godts kercken,
By duizentduizenden gezaeit op 't aerdtrijck, wercken
Van menschenhanden niet, maer Goden opgebout.
d' Almaghtige Jupijn heeft ons zijn' dienst betrout,
Met dit beding van trou voor Godts altaer te waecken.
Dit wettige beroep verbiet dien dienst te staecken,
Verbiet een' sterflijck mensch t' aenbidden voor een' Godt.

Hierofant.

Eert Herkles Priesterdom dan, tegens 't hoogh gebodt
Van Jupiter, zijn' zoon gewonnen by Alkmene?
Waer is de wijsheit nu van Cekrops, en Athene?
Was Herkules geen mensch met sterflijckheit bekleet,
Toen dat venijnigh hemd, zoo schrickelijck en wreet,
Hem naer het lijckvier dreef, daer hy tot asch verteerde?
Wat plaets leedt opspraeck, die dien Helt met offer eerde?
De zoon van Actor slaght den allereersten stier,
Ter eere van dien Godt. De krans van popelier
Bekranst zijn Priesterdom. Thebaner en Arkader,
Tyrinte, Tybur, en de Gades dezen vader
Gezangen zingen. Hem ontbreeckt noch kerck, noch feest.
Nu lochen dat hy is een sterflijck mensch geweest.
Zijn daeden dienen u tot onschult, noch verschooning,
Te min dewijl hy noit een Rijck beheerschte als Koning.

1384, 1385 Hij wil zeggen: strijdt het dan met den wil van Jupiter, dat Hercules als een God vereerd worde?

1391 *De zoon van Actor:* wie hier bedoeld wordt is niet duidelijk. Er worden in de fabel vele helden genoemd, die den naam van *Actor* dragen: de Molisniden of zonen van den Elidischen Actor kunnen hier niet in aanmerking komen, daar zij juist door Hercules werden om 't leven gebracht. Wellicht hebben wij hier aan Menitius, den vader van Patroclus, te denken.

1394 *Tyrinte:* een plaats, in Argolië gelegen.
Tybur: hier voor „de Romeinen" in 't algemeen.
De Gades: het tegenwoordige *Cadix,* voor „Spanje." Men weet dat de zeestraat volgens de mythe ontstaan was, doordien Hercules de steenrotsen Calpe en Abyla, die vroeger een geheel vormden, vaneengescheurd en der zee een doortocht verleend had.

1396, 1397 Versta: gij moogt nu vrij loochenen, dat hij een sterfelijk mensch geweest is, zijn daden bewijzen, dat gij u door uw beweren verontschuldigen noch verschoonen kunt.

Theofrastus.

Alcides heeft men eerst geoffert na zijn doot,
En, als een Godt, geviert.

Hierofant.

Dat onderscheit is groot,
Het scheelt den lesten snick en dootsnick tusschen beiden,
Dat kan hier Godendom en menschdom onderscheiden.

Theofrastus.

Ons Godtgeleertheit leert ons klaer hoe veel dit scheelt,
Als zy de Godtheit in drie ordens heeft gedeelt,
Het hooghste Wezen stelde in d' eerste hemelsche orden;
Het tweede in zielen, die van menschen Goden worden,
Geheilight om hun deught, hoedanigh Herkles was;
Het derde in Deught en Eer. Hoe komt nu dit te pas,
Dat wy altaer, en kerck, en beelt, en offer schencken
Aen sterffelijcken ('t is een gruwel om te dencken,)
Al waren 't Koningen? hier hapert uw bewijs.
Keer om dit speeltooneel: gy haelt noch eer noch prijs
By mannen van verstant, by geenerhande volcken,
Met schilderhemelen, gemaelde lucht, en wolcken,
En starren, zonder vier: men voer' dit beelt in 't hof.
Wie glimpigh mommen wil, die momme niet zoo grof.

Filotimie.

Wert niemant by zijn tijt een godtheit toegeschreven,
Salmoneus zal dan eerst naer dezen pallem streven.

Theofrastus.

Mevrou, al waren wy den Koning onderdaen,
Dees tempelschennis kan niet ongestraft vergaen.

1400—1402 De woorden van Hierofant moeten natuurlijk ironisch worden opgevat.

1404 De *drie ordens,* hier voorgesteld, zijn: 1. de Goden; 2. de Halve Goden; en 3. de *heroës* of Helden.

1412, 1416 Dit zijn de beste woorden, die Theofrastus in 't geheele stuk spreekt.

1416 *Wie glimpigh mommen wil:* wie met een schoonschijnende vertooning bedrog wil plegen.

1420 *Vergaen:* eigenl. *overgaan,* voor „afloopen, voorbijgaan." Het wordt in dezen zin nog als onpers. w. w. gebruikt, als b. v.: „het is hem slecht *vergaan.*"

Geen Goden lieten oit zich ongestraft beschimpen.
Verbloemen baet hier niet, noch verf, noch schijn, noch
[glimpen.
Geen grooter schennis dan die Godt zijn eer ontsteelt,
Het zy door offersmaet, of een onheiligh beelt.
Wie zich wil spiegelen, geen spiegels hem ontbreecken.
De nacht verloopt te snel, om breet hier af te spreecken.
Waer bleef de Reuzerot, die, staende naer den stoel
Des Dondergodts, zoo diep in Plutoos jammerpoel
In eeuwigheit verzonck, van boven neêr gekloncken?
Prometheus, die de zon haer levendige voncken
En straelen steelt, om 't beelt t' ontvoncken, streckt helaes,
Geketent aen zijn rots, den Arent tot een aes.
Geen Flegias vergeefs Apolloos tempel blaeckte.
Geen Pentheus Bachus feest vergeefs beschimpte, en
[laeckte,
Noch Glaukus Venus; dees verbeten en gesleurt
Van 't paert, en d' ander door zijn moeders hant verscheurt.
De bijl, die Ceres woudt vermeeten aen dorst randen,
Zagh hoe haer heer zijn spier most knaegen met de tanden,
Uit dollen honger. Och, indien hier raden gelt,
Och, schen uw handen aen geen tempels door gewelt.

Hierofant.

Zoo wort een lichte pluim, een' roock, een' damp verblazen.
Hy pooght den Koning dus met dreigen te verbaezen,
Vergeefs: wy troosten ons deze ydele ongena.

1427 *De Reuzerot:* zie het aangeteekende op vs. 100.

1431 *'t Beelt* staat hier voor: menschbeeld. Men weet dat Prometheus, den mensch van klei gevormd hebbende, hem het leven inblies door middel van vuur, aan den hemel ontstolen.

1434 *Pentheus:* een Thebaansche Prins, die de feesten, ter eere van Bacchus gevierd, bespotte, tot wraak waarover deze hem door zijn eigen moeder Agave en de Bacchanten, zinneloos als zij, liet verscheuren.

1435 *Glaukus:* deze spijsde zijn paarden met menschevleesch, en werd tot straffe daarvan hun zelf voorgeworpen.

1437, 1438 Deze regels doelen op Eresichton, die, wegens de beleediging, Ceres, de graangodes, aangedaan, met een onverzaadbaren honger gestraft werd, ten gevolge waarvan hij, na al het zijne verkocht en verzwolgen te hebben, eindigde met aan zichzelven te knagen. De wijze van voorstelling, waarbij de *bijl* zelve *ziet* wat haar *heer* overkomt, is noch duidelijk, noch gelukkig.

Theofrastus.

Verleider van ons hof, de felle donder sla
Uw boosheit, het bederf, de pest der vroome heeren.

Hierofant.

De Vloecken zijn gewoon in hunnen hoeck te keeren,
Van waerze quamen.

Theofrastus.

Wacht, de Vloecken zijn niet wijdt.

Salmoneus.

Krackeelen vordert niet. Men staecke dezen strijt.

Theofrastus.

Indien het u behaegh', men stell' den strijt ter zijden.
Niet een der Priesteren zal 's Konings beelt ontwijden:
Het ruste dezen nacht alleen voor 's tempels poort.
De Koning vaer' terwijl met dees triomffeest voort,
Getroost hy zich den slagh van boven te verwachten.
Wy zullen midlerwijl ons Godtheit offer slaghten,
En wieroocken. Zy zal gewis dien hoon en smaet
Haest wreecken aen dit hooft, een' stokebrant van 't quaet!

Hierofant.

Aen my? de donder kan my hinderen noch deeren:
Maer mooght gy in dit beelt des Konings wil onteeren,
En Koningklijck gezagh, zoo blijckt het al te wis
Waer toe de mogentheit des Rijcks vervallen is.

Filotimie.

Dan waer de gront geleit tot wederspannigheden.

1446, 1447 Vondel speelt hier met de dubbele beteekenis van 't woord *vloecken*. Hierofant gebruikt het in den zin van „verwenschingen" en zegt daarvan, dat ze op hem, die ze uit, terugslaan; — Theofrastus neemt het daarentegen in dien van „Eumeniden, strafgodinnen," en antwoordt, dat deze bij der hand zijn.

1452 *Dees triomffeest:* hier laat Vondel het onzijdige geslacht van *feest* wederom varen.

Theofrastus.

Ziet toe, gy haelt den vloeck van alle Grieckschesteden
En alle ongriecken u te schendigh op den hals:
Zoo staen d'orakels stom: de wichlery is valsch.
Waertoe Jupijn gedient in hondertduizent kercken?
Waertoe zijn beelt, de kroon van zeven wonderwercken,
Zoo heerlijck opgerecht? waertoe 't Olympisch feest
Van Herkles ingevoert, daer zich vernuft en geest
En pracht van Koningen en Vorsten vinden laeten,
Als Pize, en Elis, elck om 't vijfde jaer, heur straeten
Van toeloop zien gepropt, en woelen naer heur' wensch?
Nu wijdt deze eer eens toe een kranck, een sterflijck mensch,
En ziet wat opspraeck, wat al laster dit zal draegen.

Hierofant.

Zoo dit Salmoneus en zijn Juno kan behaegen,
Wy keeren ons aen 's volcks oploopentheit, noch haet.

Filotimie.

In 't minste niet.

Theofrastus.

Jupijn, hoe wort uwe eer versmaet!

Filotimie.

Hier gelt geen weigeren. Als 't hof het volck moet [schroomen
En naer den mont zien, dan is 't verr' genoegh gekomen.

Salmoneus.

Zoo doet het. Zet dit beelt op 't outer: haest u, voort.

Theofrastus.

Gy opent uw bederf in eeuwigheit de poort,
Waer door Godts plaegen vast van alsins innetrecken.

Filotimie.

Trouwanten, by der hant.

Theofrastus.

Geen water kan de vlecken
Van tempelschendery afwasschen, geene zee
U zuiveren. Helaes, o wee, o wee, o wee.
Stijgh op, o Rey: bezet den godtgewijden drempel.

Filotimie.

Trouwanten, rept u: voert dit godtsbeelt in den tempel.

Theofrastus.

Om Godts wil, Koningin, hou stil, verhaest u niet,
In tegenwoordigheit van 't oogh, dat alles ziet,
Van 't oor, dat alles hoort, en zonder aenzien oordeelt.
Ten minste spiegel u by tijts, aen 't eeuwigh voorbeelt
Van Niobe, de trotse en stoute Koningin,
Die niet ontzagh, verwaent en met een' dollen zin,
Latonaes offerfeest t' ontwijden en te stooren,
Op 't spoor van Tantalus, haer' vader, die den toren
Der Goden had geterght, met hun geheimenis
Te brengen aen den dagh, waerom hy eeuwigh is
Ter helsche straff' gedoemt. Latone, aldus ontsteecken,
Beweeght Diane en Godt Apollo met haer smeecken
Te straffen 's moeders hoon, van Niobe geleên,
Wiens kinders niet zoo haest vergaderen by een
Voor Thebe, om in het perck hun paerden te berijden,
Of 't hagelt pijlen uit de lucht, van alle zijden.
De trotse Niobe, half doot, aenschout dees plaegh,
Bezuurt in al haer bloet, een droeve nederlaegh.
Een dochter wenschtze alleen, in 't midden van het treuren,
Te bergen in haer' schoot, maer 't magh haer niet gebeuren:
En zy, die flus verwaent de Godtheit terght zoo trots,
Besterft zoo kil als ys, verandert in een rots,
En leert u wat het is, zich tegens Godt te kanten.

Salmoneus.

Nu Bazilides, voort, vaert voort, gy hoftrouwanten.

Rey.

Jupijn, aenschoutge dit? aenschou wie u onteert.
Gewelt, gewelt. Godts kerck wort schendigh geschoffeert.

Theofrastus.

Godtvruchte Priesters, rust: treet binnen om, in 't midden
Der zwaericheên te koor, den Dondergodt te bidden,
Dat hy zijn heilighdom beschutte in dit gevaer.

Hierofant.

Het stuck is uitgevoert, het godtsbeelt op 't altaer.

Salmoneus.

Nu 't hooghtijt met triomfe en danssen en gezangen,
Ter eere van ons Rijck en Godtheit, aengevangen.
Laet volstaen al wat kan. Mijn Ganimedes, fier
Op uw dischschenckersdom, en gy, o kamenier
Van Juno, Iris, brengt ons nu de godtsgewaeden.
My past die mantel, rijck van licht, en overladen
Van starren. Reick Mevrouw den mantel van azuur.
Alree verandren wy van wezen. De natuur
Der sterflijckheit begint de Godtheit aen te neemen,
De leest der menscheit naer d' onsterflijckheit te zweemen.
Nu heeft de Godtheit haer voltoisel en beslagh.
Wy zien de weerelt aen uit eenen andren dagh,
En uit een ander oogh. De velden, en waeranden,
Geberghte en zee en stroom staen reede om offerhanden
t' Ontsteecken op 't altaer. Mijn bedgenoote, aenvaert
Dien scepter, u alleen, u past die pauwestaert,
Zoo rijck en dicht bezaeit met Argus blinckende oogen.
De hemel daelt alreede, en opent zijne boogen.

1519 *Laet volstaen:* gelijkluidende uitdrukking met: „zet alle zeilen bij", hier voor „brengt alle pracht aan."

1520 *Dischschenckersdom:* een woord, waarbij het ambt, door Ganymedes bekleed, wel naar behooren wordt uitgedrukt, maar dat om de dubbele *sch*, die er in voorkomt, en den valschen klemtoon, die er volgens het jambische metrum op valt, niet welluidend klinkt.

1527 *Voltoisel:* sierlijk woord en volkomen zuiver van vorming.

1533 *Argus blinckende oogen:* Argus was, gelijk men weet, de honderdoogige wachter, die, op last van Juno, de ongelukkige Iö, die door Jupiter geschoffeerd en in een koe herschapen was, moest bewaken, maar door Mercuur in slaap gezongen en gedood werd; waarna Juno zijne oogen in den staart der haar geheiligde pauw stelde.

Filotimie.

Apollo, die het al verlicht met uwen glans,
Verschijn nu op dit feest: verheerlijck onzen dans
En staetsi. Vader Mars, die bloedige oorelogen
Bestiert, verzelschap ons: dael neder uit den hoogen.
Merkuur, die op de pen van hoedt en hielen zweeft,
Met uwe slangeroe verdaghvaert al wat leeft,
En niet en leeft, verschijn, en help den dans beginnen.
O dochter van Jupijn, en moeder van het minnen,
Verschijn op deze feest met uwen vluggen zoon.
O strijtbre Pallas, dael om laegh uit 's hemels troon
Met helm, en beuckelaer, en speere. Dat Diane
Met haeren jaghtspriet daele in 't schijnen van de maene.

Salmoneus.

De rey der Goden stijght uit 's hemels gouden troon.
Men zweefze te gemoet. Zy buigen voor ons kroon,
En eeren ons van verre, als eerste en opper goden.
 O Godtheên, wellekom, die, reede op ons geboden,
Dit Godtsfeest eeren wilt, en elck uit zijnen trans
En onzen hemel daelde, om dezen Godendans
Eendraghtigh te bekleên op schuiftrompet, op veêlen,
Schalmejen, en muzijck van goddelijcke keelen.
Wy zullen uit den troon van wolcken, aen de zy
Van onze gemalin gezeten, beide bly
Bestraelen uwen zwier, en letten op de zwaejen
Van deezen dans en trant, waerop de starren draejen.

Hierofant.

Genoegh gedanst: uw dans vernoeght de majesteit
Van onzen Jupiter. De Priesters staen bereit
Met facklen, offertuigh, en geur van wieroockvaten
U door den Melleckwegh en starrelichte straeten
Op 't staetighst' voor te treên, te leiden met de pracht
Van Goôn en hofsleip naer de brugh, daer 't offer wacht
Op d' aenkomst van Jupijn.

1543 *Deeze feest:* wederom vr.
1547 *De rey der Goden:* hovelingen en hofjonkvrouwen, die op last van Salmoneus de rol van wezenlijke goden en godinnen vervulden, en die door de koningin in de onmiddellijk voorafgaande regels, worden opgeroepen.
1549 *Van verre:* op eerbiedigen afstand.

Salmoneus.

Mijn Juno, tre naer binnen,
Verwacht ons in het hof met deze feestgodinnen,
Terwijl ons priesterdom zijn offerschult betaelt:
Dan met triomfe 't hooft der Goden ingehaelt,
Dan mooght gy en uw sleip ons triomfant ontmoeten.

Filotimie.

Het zal ons lusten u, zoo groot een' Godt, te groeten.

THEOFRASTUS. REY VAN PRIESTEREN.

Theofrastus.

O Priesterlijcke Rey,
Hef aen een droef geschrey,
En pas de jammerzangen,
Rontom den tempel heen,
Op uw bedruckte treên,
En deerlijcke ommegangen.
O wee, o druck, o strijt,
Ons outer is ontwijt.

Rey van Priesteren.

Aertsvader, wou Jupijn u spaeren,
En uwe grijze hairen,
Om out en stram te lijen
De tempelschenderyen?
Om deze gruwellasteren
Te hooren? dit verbasteren
t' Aenschouwen voor uwe oogen,
Met nevelen betogen,
Terwijl uw beenen beven,
De krachten u begeven?
Wat baeten offerhanden?
Wat helpt het wieroock branden?
Wat vorderen gebeden?
De tempelpleghtigheden

1568 *'t Hooft der Goden:* hijzelf, Salmoneus.

Zijn ydel, en verloren.
Och, liever noit geboren,
Zoo droegen wy geen kennis
Van dees gevloeckte schennis.
De hemel blijft gesloten.
Hy hoort geen kerckgenooten.

Theofrastus.

O Priesterlijcke Rey
Vervolgh dit nachtgeschrey.
Vervolgh uw jammerklaghten,
En klaegh uw droefheit uit,
Op hoop of dit geluit
Den hemel moght verzachten.
O wee, o druck, o strijt,
Ons outer is ontwijt.

Rey van Priesteren.

Aertsvader, och, wat helpt dit kermen,
Daer ons geen Goôn beschermen?
Zy vlieden dieze haeten.
De tempel treurt, verlaeten
Van zijne heilighdommen.
De kennis zit geklommen
In 't hooge koor der kooren.
't Orakel heeft geene ooren.
Wy klaegen de pylaeren,
Gewelf, en doove altaeren,
Daer torts, noch eicke kranssen,
Noch kerckbancket, noch danssen
Den Goden meer behaegen.
Men past op donderslagen,
Noch blixemvier, noch schichten.
Men hoeft geen kerck te stichten
Den opperste ten prijze.
't Is uit met d'oude wijze.
De hemel blijft geslooten.
Hy hoort geen kerckgenooten.

Theofrastus.

O Priesterlijcke Rey,
Hou aen met nachtgeschrey,
Volhardt al stil, in 't midden
Van 't binnenkoor met my,
En zet u zy aen zy.
Bestorm de lucht met bidden.
O wee, o druck, o strijt,
Ons outer is ontwijt.

HET VYFDE BEDRYF.

FILOTIMIE. PIZANERS.

Filotimie.

Jupijn Salmoneus, nu gekent in zijne waerde,
En volle majesteit door d'offerhande op aerde,
Zoo past het Juno mede aen dit Godinnendom
De heerschappyen van haer koningkrijcken om
Te deelen naer den eisch. Getrouwe feestgenooten,
Die nu de rijckste kroon der Godtheit ziet gesloten
Om mijn alwaerdigh hooft, hoe zoude ick, in dien schijn
Van eere zonder gade, u niet gedachtigh zijn!
Den grootsten voeght het eerst gedienstigheên t' erkennen.
Gy Venus zult de duif en uwen wagen mennen
In Cyprus, uw gebiet, daer elck uw tortsen voelt.
Idalie, Amathunte, en Pafos zal 't gestoelt
Van uwe Godtheit zijn: het priesterdom, met huiven
En roozen om het hooft, u musch, en zwaen, en duiven
Toewijden op 't altaer, oock maght van wieroockgeur.

1635, 1636 Lees: *nu* Jupijn Salmoneus, door de offerande, hem op aarde toegebracht, in zijn volle waarde en majesteit gekend is.

1637-1639 Evenals in het vorige bedrijf Salmoneus onder den naam van Jupiter zijn hoftrawanten als goden heeft toegesproken, zoo richt hier Filotimie, als Juno, haar rede tot hare hofjonkvrouwen en wijst haar godinnenrollen aan.

1642 *Zonder gade:* zonder weerga, ongelijkbaar.

Uw Godtheit wort geviert de gansche weerelt deur.
Gy zult geslachten door hunne afkomst onderstutten.
Gy Pallas zult de steên met speere en schilt beschutten,
Waerin Medusaes hooft van zwarte slangen krielt.
Athene, door gewelt noch vyantschap vernielt,
Zal u in kercke en koor met blonde olijven eeren,
En onder uw gezagh veele eeuwen triomfeeren.
Diane, ontfang te leen bosschaedje, en wildernis,
En bergh, en dal, en 't Wilt, dat u geheilight is.
Men zal het wufte Wilt, met pijl of net gevangen,
Of winthont in uw kerck aen 't hoogh gewelfslot hangen,
En wijden hart en hinde en zwijn uw Godtheit toe.
Maer wie komt ginder, uit zijn' adem mat en moe
Geronnen, en verbaest het feest der Goden stooren?

Pizaners.

Och, Elis Elis, och, nu is uw ramp geboren.

Filotimie.

Het zijn Pizaners. Hoort, wat jaeght u herwaert aen?

Pizaners.

Och, Elis Elis, och, hoe wil dit feest vergaen?
Jupijn behoe de stadt, en 't Rijck, en alle vroomen.
De Goden hoeden ons, of 't is hier omgekomen.

Filotimie.

Wie zijt gy, die de vreught der groote Goden steurt?

Pizaners.

Wy boodtschappen het hof dat daetlijck is gebeurt.

Filotimie.

De Godtheit triomfeert op haeren zegewagen.

Pizaners.

Salmoneus is, helaes, van Godt Jupijn verslagen.
De Koning is een lijck. Salmoneus leght 'er al.

1660 *Gewelfslot*: bij omzetting voor slotgewelf.

Filotimie.

Wat stroit de Faem niet uit, de boosheit te geval!

Pizaners.

Wy wachtten by de sluis of godtsbrugh met verlangen,
Daer Elis borgery, om hunnen Heer t'ontfangen
Gereet stont, en het volck krioelde en t'zamendrong,
d'Een ingetogener, en d'ander los van tong.
Zy duiden vast dit feest ten slimsten, of ten goede,
Daer zomtijts muitery en oproer onder broedde.
Ontzagh hielt evenwel de menighten in toom.
De midnacht quam vast aen, en koesterde den schroom,
En naerheit: het gestarnte aen 't hooftpunt stont gesteegen,
Wanneer een straetgerucht luids keels, van alle wegen,
En wijcken opstack: wijckt, ruim baen: de Koning komt:
Hy treckt den Melckwegh door. De meesten staen verstomt
Van angst, en vreezen vast voor onheil onder 't hoopen.
Verbaesde wijven voort aen 't schreeuwen, voort aen
['t loopen.
Ten lange leste komt de sleip en staetsi voort.
De hofbende is hier d'eerste om door de hemelpoort
Te trecken, en zy bralt met haeren blixemstandert,
Gevolght van Hierofant; toen 't hooge hof, verandert
In Goden. Ieder voert zijn teken, en zijn draght.
Salmoneus treet, gelijck Jupijn, na deze pracht,
Verdooftze in majesteit, en eere, en glans, en luister.
De blixem is zijn staf, die schooner straelt by duister,
En Bazilides volght op 't koningklijcke spoor.
De hoftrouwant bestuwtze. Een ieder geeft gehoor,
En luistert in de stilte, om op 't gevolgh te letten.

Filotimie.

Wy letten op 't gevolgh.

Pizaners.

De zilvere trompetten
Verhieven een geluit, dat aen den hemel klonck,

1694 *Na deze pracht:* lees: „deze pracht na."

1699 *Op 't gevolgh:* niet op het *gevolg* van Salmoneus, maar op hetgeen verder *volgen,* „gebeuren" moet.

Zoo dra Salmoneus trots te wagen steegh, en blonck
Om hoogh, gelijck een Godt, daer duizenden van zielen,
By 't heerlijck sluisgewelf voor hem ter aerde vielen.
De Priesters zwaeiden hem voor 't outer, wieroock toe.
De gansche hofsleip wert geroep noch juichen moe.
De fackels bloncken klaer, en gaven een geflonker
In 't goddelijck gewaet, dat schooner scheen by donker.
De dertle paerden staen en knabbelen het gout
Van 't knarssende gebit, en brieschen, trots en stout
En moedigh op dien Godt, als die zijn godtheit kennen.
Zy trappen van verdriet, om eenmael voort te rennen.
De nieuwe Goôn bekleên in orden van weêrzy
Salmoneus wagenpracht.

Filotimie.

Dat voeght dien Godt, en my.

Pizaners.

De Koning, by Jupijn in Majesteit geleecken,
Gebiet ten derdemael de feesttrompet te steecken.
Men hoort een stem: valt neêr: valt neêr: aenbidt Jupijn.
Een ieder knielt in 't stof, de huichlaer met een' schijn
Van rechte eerbiedigheit. Kornetten en schalmeien
Bestemmen 't maetgezang van uitgeleze reien.
De paerden op dien toom aen 't draven op de sluis.
Men hoort een knarssende en een klinckende gedruis,
De paerdehoeven op 't metael, de goude raeden,
Met dien vermomden Godt in zijn triomf geladen,
Vermengen hun geknars in al dit ongeluit.
De Godtheit van Jupijn ziet hem ten oogen uit.
Hy weet met zijne vuist en gloeiendige vingeren
Den blixem in den drang en 's volx gewoel te slingeren,
Dat al de stadt verschrickt, en siddert om hem heen.
Maer wat gebeurt'er flux? de Godtheit komt beneên
Gedondert uit een wolck, recht aen op 's Konings wagen,

1727 *Gloeiendige:* gloeiende.

1730, 1731 *De Godtheit komt beneên gedondert uit een wolck:* d. i. — als uit de volgende regels blijkt — „de wezenlijke godheid daalt uit een donderwolk naar beneden."

Die schrickt, in zijn triomf gedootverft en verslagen.
Zoo dra wy Godt Jupijn op zijnen Arent zien
Verschijnen, vallen wy op 't aenzicht, op ons knien
Ter aerde. Daetlijck berst een onvoorziene donder
Vervaerlijck uit de wolcke, en treft afgrijslijck onder
De paerden, en hunn' heer, die schiet op zijnen rugh
Gezwint ten wagen uit. De paerden, op de brugh
Aen 't hollen, rucken voort. De wagen, door dit rucken,
Dit schocken langs de straet, gebroken, en in stucken,
Berooft van wagenaer en toom, vergeet zijn vaert,
Verstroit zijn ysren raên. De paerden, trots van aert,
Die vier en vlam en gloet noch strax ten beck uitspoogen,
En blixems schooten uit het blickren van hunne oogen,
Aen 't sneuvelen, met kracht uit hun garreel gespat.
De Koning geeft den geest, geplet van 't gloejend radt.

Filotimie.

Och och, Pizaners, och, waer bleef mijn uitverkooren?

Pizaners.

Het volck geraeckte voort aen 't hollen, heet van toren.
Apollo, Mars, Merkuur, het nieuwe Godendom,
De hofsleip, elck verbaest zagh naer zijn hielen om,
Geborgen in dien drang, of hallef doot gedrongen,
Gelastert, en gevloeckt, van overal besprongen.
De wraeck des oploops rande om strijt den dooden aen.
Had Bazilides niet het lijck den onderdaen
Ontruckt, de Koning waer, als Hierofant, gereeten,
Verscheurt van lidt tot lidt, en in den stroom gesmeeten.
Hy stilde 't oproer met zijn benden, hier gereet,

1735, 1736 *Een onverziene donder.... treft:* een wijze van spreken, wel gebruikelijk, en vooral bij de mindere standen, in uitdrukkingen als: „de donder sla mij! — ik sta als van den donder getroffen" en dergelijke; doch tegen de waarheid aandruischende, en zelfs in poëzie niet te verschoonen.

1741 *Vergeet zijn vaert:* verliest zijn vaart, doch ongelijk sierlijker; daar hier nu de wagen als bezielde persoon wordt ingevoerd.

1745 *Sneuvelen:* nederstorten.

1756 *Als Hierofant:* gelijk zulks met Hierofant gebeurde.

En wondt het warme lijck in 't pluimaluine kleet,
Dat Etnaes gloet verduurt, en liet het, onder 't krijten
Der woelende gemeente, op d' offerstapels smijten.
Toen stack de lijcktorts voort den brant in 't hout, gewijt
Voor d' offerstieren: maer de hemel scheurt en splijt,
En schiet den blixem in de lijckvlamme uit den hoogen.
Wie kent den blixem niet, wiens gloet, van groot ver-
[mogen,
De schee des zwaerts verschoont, door 't leder heenedringt,
En 't fijnste lemmer, daer de vlam en vonck uit springt,
Tot stof en gruis verteert? de lang geterghde vader
Verslont geraemte, been, en zenuw, vleesch, en ader;
Zoo dat'er van het lijck niet anders overschoot
Dan d'assche, die men ras in eene dootbus sloot.
Door zulck een offer raeckte al d'oploop aen 't bedaeren.
Zoo liep dees treurrol af. Jupijn wil u bewaeren.

Filotimie.

Waer bergh ick 't leven nu? Salmoneus, och, mijn Heer,
De hoop is uit met my; mijn kroon, mijn staet, mijne eer,
Mijn troost in eenen storm al teffens dus verloren.
Och, beter noit tot staet en majesteit geboren.
Salmoneus, och, ick heb u reuckeloos verraên,
Vervoert om naer de kroon van Jupiter te staen.
Men wijte my uw ramp: ick, ick heb u bedorven.
Waer nu in ballingschap de weerelt door gezworven?
Hier is geen vryburgh, noch geen toevlught in der noot.
Helaes, waer bergh ick my? waer vlught ick voor de doot?
Het graeu genaeckt. Helaes, wie broght dien vorst om
['t leven?
Want Jupiter heeft hem dat vier niet toegedreven:
Een koningsmoorder, schuim van 't helsch en nijdigh volck
Heeft ergens, uit de schim van een gemaelde wolck,
Hem met een hantgranaet op 't beckeneel geklonckèn:

1758 *'t Pluimaluine kleet: pluimaluin* is 't ware en schilderachtige woord voor *amianth,* als men weet een mineraal zout, uit fijne kristaldraden bestaande, waarvan onontvlambare kleederen vervaardigd worden.

1767 *De lang geterghde vader: Jupiter,* als de *vader* bij uitnemendheid, gelijk ook zijn naam aanduidt.

1786 *Uit de schim:* uit de schaduw.

Nu schuift men 't op Jupijn. Waer vinden wy speloncken,
Een' kuil, een' schuilhol, naer en droef genoegh voor my?
Maer neen, Salmoneus leeft in volle heerschappy.
Hy roept ons (hoortge niet?) uit zijnen troon naer boven.
Mijn lief, ick koom, ick koom. Geen weereltlijcke hoven
Verquicken my om laegh. Mijn heer, ick koom, ick koom.
Waer zijnwe? suffen wy? is 't waerheit, of een droom?
Wat baet my nu mijn pracht. de bondel pauwepluimen?
Nu zijt gy Juno niet: gy moet uw Rijcken ruimen.
Wat baet my deze kroon op 't hooft? daer leghtze in 't stof.
Men trapze met den voet. ô Godtheit zonder lof.
Legh af dien mantel, die wil nu geen weduw passen.
De majesteit heeft uit. Zy zijn 't gezagh ontwassen.
Men daghvaert ons ter straffe. O onderaertsche Goôn,
Waer dwaelt mijn heer? mijn lief, waer heene nu gevloôn?

Pizaners.

Staetjoffers, volghtze in 't hof: het gaet haer aen de zinnen,
Die hoeven rust. Gaet voor: wy spoeden oock naer binnen.

BAZILIDES. REY VAN PRIESTEREN. THEOFRASTUS.

Bazilides.

Stantvastigh Priesterdom, waeck op: waer schuilt gy nu?
Waeck op, schep moedt: Jupijn de vader hanthaeft u.
Hy heeft ter goeder uure uw ongelijck gewroken,
Zijn out altaer beschut. Geen maght heeft hem ontbroken.
Een felle kerckstorm is u over 't hooft gewaeit.
Eerwaertste vader, hoe is dit tooneel gedraeit!
Dat leert den Dondergodt naer zijne altaerkroon steecken,
Wiens blixemschichten gloet noch vier noch kracht ont-
[breken.
Ick breng de heilooze asch beslooten in dees bus,
Salmoneus overschot, Salmoneus, die noch flus
Verwaten heenetrock om Jupiter te speelen.

Rey van Priesteren.

Groot, groot is Jupiter.

Theofrastus.

Hy hanthaeft zijn beveelen,

Orakels, offereer, en tempels, hoogh gebouwt.
Hy eert het priesterdom, dat hem in eere houdt.
Hy eert zijn priesterdom, en kercken, en altaeren.
Dat leert het weereltsch hof zijn' staet en ampt bewaeren.
Nu blijckt het wat'er van dees Godtheit overschiet.
Die Godt braveerde, is nu een hant vol stof, een niet.

Bazilides.

Waer nu met deze bus, dit dootvat, best gebleven?

Theofrastus.

Wie Godt onteert, verdient geen eere na dit leven.
Koom herwaert, Diodoor, aenvaert dien offervloeck,
Die godtlooze asch, en stopze in een' vergeeten hoeck
By 't noorder kerckpoortael, en aen de slincke zijde
Van 't kerckhof. Dat dees bus den tempel niet ontwijde:
Bestulpze met een' zerck. Wie Jupiter veracht,
Verdient geene eer by Godt, noch 't priesterlijck geslacht.
De godelooze ziel, ten lichaeme uitgedrongen,
Met eenen sprongk zoo diep in 's afgronts poel gesprongen,
En voor den rechterstoel van Radamanth gedaeght,
Deist t' elckens achterwaert, terwijl Megeer haer jaeght
Ter vierschaer' met de zweep, om haestigh te verschijnen,
Op 't jammerlijck geluit van hondertduizent pijnen,
Geknars en ketenklanck. De dolle reuzerot
Verwacht met smert de komst van dien verdoemden godt.

Bazilides.

Wat wil dat hofgeschrey, dat bonzen, en dat kraecken?
Hoe spreit die naere galm zich over alle daecken!

PIZANERS. THEOFRASTUS. BAZILIDES.

Pizaners.

Och, Theofrastus, och, om Jupiter, om Godt,
Och bergh dit Rijckscieraet. Het hof, het Godenslot

1827 *'t Noorder kerckpoortael:* aan de *Noordzijde* werd altijd de mystieke beteekenis van de „duistere, ongewijde of gevloekte zijde" gehecht.

Wort door het hofgezin van zijnen schat geplondert.
't Gezagh heeft uit: de vorst, het hooft, is doot gedondert,
De Koningin geworght aen eenen gouden strick.

Theofrastus.

Hoe lang Jupijn vertoeft, een eenige oogenblick
Betaelt de schennissen en tempelschenderijen.
Dat leert den godtsdienst en Godts heilighdom ontwijen.
Hoe quam de Koningin aen dit rampzaligh endt?

Pizaners.

Zy had den rou beklaeght, en haere schult bekent
Voor Jupiter, en sloegh van druck en schrick aen 't raezen.
Men leitze in 't hof, of rust en stilte haer genazen
In 't eenzaem kabinet, op eene ledekant,
En vintze flux geworght, gestickt aen dezen bant.
Geen geur, noch artseny, noch kruit herbaerde 't leven.
Op deze maere schijnt het gansche hof te beven,
Te dreunen van 't gekerm. Het troostloos hofgezin
Vlieght razende en verbaest de zaelen uit en in,
Niet anders of de stadt en 't hof, in rouw gedompelt,
En van erfvyanden verweldight, overrompelt,
In brant stont, en de vlam, door alle straeten ras
Geslagen, noch van Godt noch mensch te blusschen was.
Wat kon'er tegen staen? daer was gezagh noch orden.
Elck volghde zijnen lust en moedtwil, die hen porden.
Een ieder vlamt op roof, en rooft, en grijpt en vat.
Kleenoodie, kostlijckheit, juweel, gesteente, en schat
Wort buit verklaert. Men valt aen 't plonderen, aen 't stroopen.
Men ramt de kamers op. De sloten springen open.
Wy bergen naulix noch den scepter, en de kroon,
En 't Koningklijck gewaet.

Theofrastus.

Dat u Jupijn beloon'
Voor dien getrouwen dienst. Men moet hier orden stellen,
Of hof en tempel valt ten roof voor 's rijcks rebellen.
Heer Bazilides, neem de kroon aen, en het Rijck.

Bazilides.

Genade, Aertspriester, och verschoonme: met wat blijck
Of glimp van wettigheit kan ick de kroon aenvaerden?
Hoewel de Koningen van hunnen stam veraerden,
Noch magh geen onderdaen zich zetten in dien Staet
Door onderkruipingen, of reuckeloozen raet:
Men dient den breeden Raet en 't volck hierop op te hooren.
Ick heb den Koning en het Rijck mijn trouw gezworen,
My met gestaefden eedt verbonden aen den staf
Van Elis, die dit volck veele eeuwen wetten gaf.
Ick vlam op kroon noch troon, maer wensche met mijne
[armen,
Gelijck een' vrijen Staet, d'Eliders te beschermen.
Dat voeght een' Oppervooght des volcks, en op dien voet
Vernoegh ick allerbest de drift van mijn gemoedt.
Men stell' den Staet voortaen aen 't keurrecht, niet aen
[erven:
Dewijl de Deught verhuist, en dickwijl by 't versterven,
Tot onheil van 't gemeen, veranderingen baert.
Zoo wort het weesdom van dees heerschappy bewaert.

Theofrastus.

Gy spreekt godtvruchtig: maer wat vordert uw ver-
[schoning?
Dees lantsaert eischt een hooft, een opperhooft, een'
[Koning.

Bazilides.

Een eenigh hooft vervalt te licht tot dwinglandy.

Theofrastus.

By 't koningsdom gelt eer.

Bazilides.

Een rechte slaverny.
Het Recht des volcks wort best bewaert by veele mannen.

Theofrastus.

Als die veraerden dan gebieden veel tirannen
In plaets van een'.

Bazilides.

Is d' een of d' ander luttel vroom,
Zoo houdt de menighte den boosten by den toom.

Theofrastus.

En als de menighte gesplist zit door krackeelen?

Bazilides.

Dan zit de Staet gescheurt.

Theofrastus.

Wie kan die scheuring heelen?

Bazilides.

De reden, en de tijt.

Theofrastus.

Terwijl vervalt de Staet
Van quaet tot erger, en tot een onheelbaer quaet.

Bazilides.

Dan vint de kranckheit zelf eene uitkomst in d' elende.

Theofrastus.

Dan zieltooght al de Staet, en d' arts verwacht het ende.
Is dees een opperhooft, zoo schaft hy tydigh raet,
En middel.

Bazilides.

Is 't een hooft, dat zijne kunst verstaet:
Maer dwaelt dit eene hooft, zoo dwaelen al de leden.
Een eenigh voorbeelt is 't bederf van tucht en zeden,
Of d' opgang van de deught. Men vraege ervaerenheit:
Zy geeft van hant tot hant het zekerste bescheit:

1906 *Is 't een hooft enz.:* versta: „ja, in geval het een opperhoofd is, die zijn kunst verstaat." Bij dezen geestigen redetwist vallen de beide partijen, door den drang der omstandigheden genoopt spoed te maken, — zie vs. 1915 — elkander gestadig in de rede en vullen elkanders zinnen aan.

Theofrastus.

Dat monarchyen verr' den vryen Staet verduuren.

Bazilides.

Men gunne my wat tijts, ten minste weinige uuren.
Eerwaertste vader, kan 't uw heiligheit verstaen,
Ick zal met mijn gemoedt hier op te raede gaen.

Theofrastus.

De hooge noot eischt spoet, verbiet dit uit te zetten.
Wanneer 't de noot vereischt, dan zwijgen stijl, en wetten.
Zoo gy dit weigert, nu dees storm van oproer brult,
En 't Rijck verslinden wil, wort u alleen de schult
Van 't algemeen bederf met reden toegeschreven.
De kerckpilaer zal dees verkiezing steunsel geven,
En stutten uwen stoel in aenstoot en gevaer.

Bazilides.

Eerwaertste vader, och, dit pack valt veel te zwaer
Voor mijnen zwacken hals: nochtans op uw behaegen
Ontzegh ick niet dien last, tot heil des lants, te draegen.

Theofrastus.

Zoo zweer dan heilighlijck den godtsdienst, en Jupijn.

Bazilides.

Wy zweeren Gode en u en 't Rijck getrou te zijn.

Theofrastus.

Godtvruchte Helt, en hooft der hoffelijcke benden,
Treck aen dit rijxgewaet, en vly het om uw lenden.
Het Rijck is zonder oir: het kent geen' trouwer vrient.
Gy hebt Jupijn oprecht, Godts volck getrouw gedient.

1911 *Verr' den vryen Staet verduuren:* versta: het vrij wat langer uithouden dan Republieken. De ongeduldige Theofrastus, die zijn creatuur op den troon wenscht te zien, voleindigt hier wederom den zin, door Bazilides begonnen.

1929 *Het Rijck is zonder oir:* er is geen wettige erfgenaam van de kroon.

Nu kniel: aenvaert dien staf, en hanthaef Elis wetten.
Ontfang dees kroon op 't hooft, en wacht u haer te smetten
Door ongodtvruchtigheit, of wreede dwinglandy.

Rey van Priesteren.

Leef lang, heer Koning: heil met uwe heerschappy.

Theofrastus.

Hoe kan Jupijn den staet der trotsen ommekeeren.
Hy eert ootmoedigen, die zijne Godtheit eeren.
Wat is Salmoneus nu? een bus, een hant vol stof,
Filotimie een lijck, een stanck van stadt en hof.
Heer Bazilides wort op 's Konings troon geheven.
De godtsdienst triomfeert, wanneer de boozen sneven.

VERTOONINGEN

IN

SALMONEUS.

I.

Salmoneus Jupiter, gevolght van Godendommen,
Treet, aengeprickelt van de Staetzucht, naer de brugh,
Daer Elis uitziet om dien Godt te wellekommen.
Wie steiler klimt dan 't past, kan nauwelyx te rugh.

II.

Het Priesterdom en 't volck, op 't klincken der trompetten,
Aenbidden, offeren een sterfelycke maght,
Die met den blixem dreight weêrspannigen te pletten.
Zoo slaet een taeje boogh gespannen uit zyn kracht.

III.

Hier leght Salmoneus met zyn' Hierofant getroffen,
En in zyn wagenprael geknackt, gebrant, geschent.
Aldus verleert de wraeck van boven 't ydel stoffen.
Wie wys is, hou zich laegh, en in zyn element.

Vertooningen van Salmoneus. Volgens den tekst in *Hollantsche Parnas,* 1660, bl. 448.

2 *De Staetzucht:* vermoedelijk valt hier te denken aan een bepaalde voorstelling der *Staatzucht,* als allegorische personage, die werkelijk den Koning scheen voort te drijven.

4 *Nauwelyx:* moeilijk, bezwaarlijk.

6 *Aenbidden, offeren een sterfelycke maght:* men moet hier *offeren* nemen voor „dienen" of „vereeren met offeranden;" want neemt men 't in de gewone beteekenis, voor „brengen offers," dan zou 't een 3den naamval regeeren, terwijl het voorafgaande *aanbidden* een 4den naamval achter zich vordert; en de zin zou tegen den aard der syntaxis aandruischen.

8 Het zijn hier niet de *aanbiddende priesters* en *'t volk,* 't is Salmoneus zelf, die bij een te sterk gespannen, en daardoor krachteloozen boog vergeleken wordt.

SPORE

VOOR DEN EDELEN EN GESTRENGEN HEERE,

CHRISTIAEN HUIGENS,

ZOONE VAN DEN HEERE

VAN ZUILICHEM &c.

Dat hy zyn Heer vaders gedichten het licht gunne.

Zoon, vol geest, die uwen Vader
Afbeelt, niet alleen in print,

Spore voor Christiaen Huigens. Afgedrukt volgens den tekst van het handschrift van den dichter, dat thans in de Bibliotheek der Koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam berust.

Maer in deught en geest noch nader,
En zyn pen en gouden int
Nazweeft, die des Vorsten blaêren,
In de legers, en in 't hof
Tekende, eene ry van jaeren,
Met onsterfelycken lof:

Die, in 't midden van het woelen,
Ledige uuren stal, of vondt,
Om den dichtlust frisch te koelen
Uit de hoefbron met den mont
Het doorluchtigh nat te proeven,
Daer Apollo me vereert
Die zyn hulp en gunst behoeven,
Door wiens kracht men profeteert:

Christiaen, waerom verlangen
Wy zoo lang naer 't eeuwigh werck
Van uw Vaders dicht en zangen,
In Apolloos Duitsche kerck?
Waerom wil dees zon niet klimmen
Die beneden d' oostkim staet?
Helpze eens rustigh op de kimmen,
Na dien traegen dageraet.

Duizent, duizent nachtegaelen,
Rondom Hofwyck, en den Haegh,
Zullen 't edel licht onthaelen,
Even vrolyck, even graegh.
Laet ons hart niet langer quynen
Om het uitstel van dit licht,
Dat ons Neêrlant wil beschynen
Met zyn hemelsch aengezicht.

Wy verwachten met gebeden
Eenen bloemhof, milt van geur,

12 *Hoefbron:* zoo staat er in Vondels H. S. De gedrukte tekst heeft, verkeerdelijk, *Hofbron.*

20 *Apolloos Duitsche kerck:* de galerij der Nederlandsche dichters, zou men thans zeggen.

34—56 Zeker kon geen critische beschouwing der werken van Huygens korter, bondiger en juister dan in deze weinige regelen geleverd worden.

Ryck door zyn verscheidenheden
  Van gedaente en levend kleur;
Een bancket voor keurige oogen;
  Een muzyckfeest voor 't gehoor,
Als de ziel, om hoogh getogen,
  Naer de wolcken vaert deur 't oor.

Wy verwachten gulde spreucken;
  Aertige spitsvondigheên,
Lessen, van geene eeuw te kreucken;
  Zedevormers van 't gemeen,
Gestoffeerde gaeleryen,
  Vol van kunst en weetenschap;
Tafereelen, waert te vryen;
  Honighkorven, zoet van sap.

Die nu boeckekamers zoecken
  Vinden dan, in een trezoor,
In een eenigh boeck, vol boecken,
  Wat ze oit zochten na en voor:
Al den dichtbergh in een' dichter,
  Keur van stof, en keur van maet,
Kort of langer, zwaer of lichter,
  En gepast op ieders staet.

Leefde uw Vader voor een' ander,
  Voor zyn lant, voor zich ten deel,
Laet ons hooren, 't een na 't ander,
  Wat de Hollantsche Orfeus speel'
Onder linde, in bosch, en dreven,
  Daer de beeck langs d' oevers streeft,
Alle zangers om hem zweven.
  Eer hem dus, terwyl hy leeft.

36 *Kleur:* onz., als meermalen, inzonderheid waar het gebezigd wordt voor „koloriet."

44 *Zedevormers van 't gemeen:* lessen, waardoor het verstand bij de natie ontwikkeld wordt.

47 *Tafereelen waert te vryen:* waardig dat men naar het bezit daarvan streve.

53 *Al den dichtbergh:* den geheelen dichtberg (Parnas).

61 *In bosch:* aldus in Vondels H. S. De gedrukte tekst heeft verkeerdelijk: *in 't Bosch.*

OP DE AF-BEELDINGHE

VAN DEN HEERE

VAN ZUYLICHEM,

door sijnen zoon Christiaen Huygens getekent.

De brave Zoon ontfingh van Godt en sijnen Vader
Het Wesen en den Swier, tot 's Hemels prijs en eer:

Op d'af-beeldinghe van den Heere van Zuylichem. Volgens den tekst in het voorwerk van C. Huygens' *Korenbloemen,* 1658, 4°.

In deze uitgaaf vindt men het hierbij gerepoduceerd portret, door Christiaen Huygens geteekend en door Cornelis Visscher gesneden.

Dies voeght de danckbaerheit den Zoon en niemant nader.
  Dees schenckt den Vader nu door kunst het Wesen weêr.
Soo wordt dan *Christiaen* de Vader van sijn' Vader,
  En Vader *Constantijn* de Zoon van sijnen Zoon.
Dus tart de Kunst Natuur. Men eerse met een Kroon.

DE PARNAS AEN DE BELT.

VERSCHEIDE DICHTEN IN DENEMERCKEN GEDICHT.

Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in 4^0, bij de weduwe van Abraham de Wees in 1657 te Amsterdam verschenen (*Bibliographie van Vondels werken,* n^0. 573).

OP D' AFBEELDINGEN

DER KONINGKLIJCKE MAJESTEYT,

te Denemerck, Noorwegen, Wenden, en Gotten,

GESCHILDERT DOOR

KAREL VAN MANDER,

Hofschilder van Zijne Majesteit

FREDERICK DE DERDE.

Den geest van Mander, om de Majesteit te maelen
  Van Koning *Frederick*, ontbreeckt geen verf, maer vier,
Dat uit vier kroonen gloeit met levendige straelen,
  Of uit zijn Noortstar geeft een' goddelijcken zwier.
Wat raet? de schilder zit bekommert, en verlegen.
  In groote zaecken mist de kunst haer kracht, en eisch.
Penseelen zijn te licht om scepters op te weegen;
  Dies maelt hy in 't verschiet de zee, en 't zeepalais,
De Sont, en Kroonenburgh, op dat men 't beelt moght kennen,
  De flaeuwe schildergeest met mercken van de Kroon
Zijne onmaght stercken moght, eer hy verflaeude in 't rennen.
  Zoo strijkt de Kunst haer vlagh voor 's Konings glans
[en troon.

SOFIA AMALIA.

Sofia zette zich toen Mander haer zou maelen.
  Wat zagh hy met ontzagh? Dry zonnen in een zon:
Dry Godtheên teffens en zijn scheemrende oogen dwaelen,
  Verblint in zulck een licht, eer hy het werck begon.
De rechter Paris zagh dry hemelsche Godinnen.
  Hier leven dry in een, de Godtheit van de jaght,
De wijsheit in 't geweer, en 't schoonste waert te minnen,

6 *De Godtheit van de jacht:* moeten wij hier aan een vergissing denken? Immers Diana, *de godheid van de jacht,* behoorde niet tot die Godinnen, over wier schoonheid Paris het oordeel strijken moest. Maar 't kan zijn — en zelfs zou mij dit, bij de grondige mythologische kennis van Vondel, niet verwonderen — dat hij, in aanmerking nemende dat de Koningin een minnares was van de jacht, een der punten van vergelijking voorbedachtelijk vallen liet, en zich alleen aan het hoofddenkbeeld: „drie Godinnen in eene," vast hield.

Geen Grieckscbe Venus, maer de Duitsche in haere kracht.
Wat raet, Apelles? mael met toegeslotene oogen.
Misluckt de kunst, zoo bouw van verre Fredricksborgh.
Men zal de Koningin dus levend kennen mogen.
Zoo wonze 's Konings hart, en deelt met hem zijn zorgh.

10 *Zoo bouw van verre Fredricksborgh:* d. i.: „plaats Frederiksborg, des Konings lustslot, op den achtergrond uwer schilderij." Wederom hetzelfde denkbeeld als in 't laatst voorafgaande gedicht.

CHRISTIAEN.

Gekoren Prins te Denemerck en Noorwegen.

MACTE NOVA VIRTUTE, PUER.

De schilder noopte dus zijn' schildergeest met sporen,
Toen hy den erfgenaem van Fredrick maelen zou.
Prins *Christiaen*, ter kroon geboren en gekoren,
Gelijck een jonge Askaen, zoo moedigh als getrou
In 't voorstaen van den Staet en wallen, hem bevolen;
Terwijl de Vader treckt gewapent van der hant,
De zoon te paerde draeft, en proeft hoe zijn pistolen
En donders balderen op zee, langs 't Baltisch strant.
Men hoort zijn stammen en voorvaders hem bedancken,
En d' oogen nederslaen, en uitzien naer hun hof.
Zy roepen: vaer zoo voort, ô eêlste van ons rancken.
Bestel op dezen draf een' Duitschen Maro stof.

Macte nova, caet.: hou u goed, knaap! toon een nieuwen ijver. Zie *Aen.* IX: 641, waar de toespraak op Ascanius slaat, hij wien de Erfprins in het gedicht van Vondel wordt vergeleken.

7, 8 *Zijn pistolen en donders.* de donder van zijn pistolen.

12 Versta: verschaf op die wijze een Nederduitschen dichter (wellicht meende de dichter zichzelven) zingensstof.

OP D'AFBEELDINGE

VAN DEN EDELEN EN GESTRENGEN HEERE

ERYCK SEESTEED.

DOOR KAREL VAN MANDER GESCHILDERT.

Hier leven twee in een gesmolten bey te gader.
Men kent den vader, rijck van eere, in zijnen zoon,
Heer *Eryck*, 't rechte beeldt van zulck een' grooten vader,
Den raetstijl van het Rijck, de parle aen 's Konings kroon.
Men leert uit *Seesteed* wat hy in uitheemsche steden,
En hoven heeft geleert, ter eere van zijn' stam:
De weereltwijsheit, deught, en adelijcke zeden,
En wat het puick der jeught van outs ter harte nam.
Een edelmoedigheit ontbreeckt geen kenbaer teken:
Zy straelt door d' oogen heene, om andren oock t' ont-
[steecken.

OP D'AFBEELDINGE

VAN DEN ONSTERFLIJCKEN HEERE,

KAREL VAN MANDER,

Schilder, en dichter, en schrijver van het Schilderboeck.

SIC ITUR AD ASTRA.

Men ziet den geest van ouden Karel zweven
In deze print, maer levender in 't werck

Aan het Deensche Hof was te dezer tijd in groot aanzien de schilder Karel van Mander, kleinzoon en naamgenoot van den beroemden schrijver en his-

Sic itur ad astra: d. i. „zoo stijgt men tot de sterren, (zoo wordt men beroemd). Zie *Aen.* VI:17.

2 *Levender:* thans buiten gebruik geraakt, en, wel beschouwd, ook onmogelijke comparativus. Immers *leven* drukt, evenals: „sterven, slapen, zwemmen," een positieven toestand uit, die geen trappen van vergelijking toelaat. Men *leeft* of men *leeft niet,* en, hoezeer men wel zeggen kan, dat de een meer levenskrachten, meer levensgeest bezit dan de ander, zoo kan er geen vergelijking te pas komen aangaande het *levend zijn* op zichzelf.

Van 't Schilderboeck, waer in de schilders leven,
Na hunnen tijdt, zijn pen, in 't worstelperck
Der schilderkunst, de leerbre jeught leert stryen
En worstelen op 't voorbeelt van Natuur,
Of haer ontvouwt den zin der schilderyen
Van Nasoos dicht, dat Jovis blixemvuur
Braveert met zijn gestaltewisselingen,
Zoo goddelijck en kunstighlijck verknocht
Als *Mander* haer ontknoopte, en op dat zingen
d' Orakels van dien Helt te voorschijn broght.
Wat eischt dit beelt? geen gout noch geen juweelen,
Een schilderskroon van d' edelste penseelen.

torieschilder, aan wien men het belangrijke werk over de „Levens der oude Italiaansche, Nederlandsche en Hoogduitsche Schilders" te danken heeft. Deze, in 1548 te Molenbeke in Vlaanderen uit een aanzienlijk geslacht geboren, had zich in zijn jeugd in Italië, te Bazel en te Weenen opgehouden en overal grooten roem door zijn schilderwerk behaald. Later, in zijn vaderland teruggekeerd, had hij ook daar, door de voortbrengselen van zijn penseel, bewijzen van zijn bekwaamheid gegeven, doch zich genoodzaakt gezien, voor de troebelen, waarmede hijzelf geleden had, te wijken. In 1583 zette hij zich neder te Haarlem, waar hij met Goltzius en Cornelis van Haarlem een teeken-academie oprichtte en talrijke stukken vervaardigde. In 1604 verliet hij die stad voor Amsterdam, waar hij op den 2 September 1606 overleed, met een lauwerkrans op 't hoofd in de kist gelegd en met groote staatsie in de Oude Kerk begraven werd. 't Is dus niet onwaarschijnlijk, dat Vondel hem, of althans zijn zoon, die ongeveer van gelijken leeftijd als onze dichter geweest moet zijn, nog gekend zal hebben, en hierdoor te eerder met den kleinzoon te Kopenhagen in kennis zal gekomen zijn. Op het afbeeldsel van den ouden van Mander vervaardigde hij, ten tijde van zijn verblijf te Kopenhagen, bovenstaand bijschrift.

5 *Leerbre: leerbaar* is wat wij thans „bevattelijk" zouden noemen, en alzoo eenigermate te onderscheiden van *leerlijk,* door Vondel meermalen in den zin van „leerzaam" gebezigd.

7-12 Deze regels behelzen een toespeling op de uitlegging van „de Herscheppingen," door van Mander gegeven.

14 Onzeker is 't of Vondel hier een kroon bedoelt, geschilderd met het penseel der edelste schilders, dan wel een kroon, gevormd van penseelen, in plaats van stralen.

OP MIJNE AFBEELDINGE

DOOR KAREL VAN MANDER.

Ick sloot een' ring van tienwerf zeven jaren
Toen Mander, wiens penseel, zoo rijck begaeft,
Op 's grootvaêrs spoor en faem ten hemel draeft,
My schilderde, bezaeit met gryze haeren,
Daer Fredricks kroon ontzien wort, en benijt.
Zoo kan mijn schijn noch leven na mijn' tijt.

6 *Mijn schijn.* Dit portret van Vondel is tot heden niet bekend.

AFSCHEIT

VAN MEVROUWE DE KONINGINNE

te Denemarck en Noorwegen, &c.

SOFIA AMALIA,

TOEN HAER GEMAEL,

KONING FREDERICK DE DERDE,

TEN OORLOGH VOER.

EN DIEU MON ESPERANCE.

De Koningklijcke zon
Sofia, die de Kroon
En 't hart van *Fredrick* won,
Nam, met den Prins, haer' Zoon,
Dus afscheit van den Helt,
Toen hy, der vroomen wijck,
Gewapent ging te velt,
Tot heil van 't gansche Rijck.

De rouw beklemde 't hart.
De traenen in het oogh
Getuighden van haer smart.
Zy scheen een regenboogh,
Een zon, in eene wolck
Van traenen en verdriet.

Wie schreit niet, daer al 't volck
De Schoone schreien ziet!

Och, klaeghdeze, och, wat raet?
Hoe slaet uw toght my neêr!
Hoe toom ick mijn gelaet,
In 't scheiden van mijn' Heer?
De Koning, dien ick fier
Den degen bondt op zy,
Treckt op, en laet ons hier.
Och lief, vergeef het my.

Mijn yver voerde u aen,
Gelijck een stout soldaet,
En holp de trommel slaen,
Tot voorstant van den Staet.
Ick stack de velttrompet
En draefde u moedigh voor,
In 't oorloghsvelt van 't bedt,
En kreegh in 't endt gehoor:

Maer anders is 't van ver,
En anders in 't gezicht.
Mijn Noortsche morgenstar,
Benijtge my uw licht?
De Noortstar staet wel vast:
Zy wijckt niet uit haer streeck:
En laetge my in last?
Hoe wort mijn hart zoo weeck!

Ick kenne uw' oorloghsmoedt.
Och, waer die niet zoo groot.
Een krijghsmans hart, vol gloet,
Geeft licht zich zelf te bloot,

19 *Hoe toom ick mijn gelaet:* hoe hou ik mijn gelaat in een goede plooi, dat het niet droevig staat.

25-32 De zin is: ik ben het geweest, die u, als wij te bedde lagen, door mijne taal aanspoorde tot verdediging van den Staat en u als 't ware voordraafde.

33, 34 Versta: de zaken, welke men nog maar in 't vooruitzicht aanschouwt, doen zich geheel anders voor, dan wanneer men ze van nabij beziet.

Daer niemant kogel schiet,
Noch toestreeft met zijn punt,
Of 't is, tot mijn verdriet,
Op u, mijn ziel, gemunt.

Gedenck, belieft het u,
Hoe neef Gustavus voer,
Die, noit van veltslagh schuw,
Ten dans ging, op tamboer
En trommel, door een vier
Van polver, stael en loot,
En plante zijn banier
In 't aenzicht van de Doot.

Hoe ging 't, helaes, in 't endt?
Hy quam zijn Liefste t'huis,
Gewont, getrapt, geschent,
In 't gruwzaem moortgedruis.
Wat was de glans van 't Rijck,
Die flus zoo levend blonck,
Nu anders dan een lijck,
Dat ongebalsemt stonck?

Hy storf in 't velt: de naem
Blijft eeuwig op de tong
Van d' uitgebreide Faem,
Bekent by out, en jong,
Ten westen, en in 't oost,
Van d' eene in d' andre eeuw:
Maer dit 's een krancke troost
Voor een verlaete Weeuw.

Ay, schat de wapens van
Uw' vyant niet te licht.
Hy is een oorloghsman,
Die voor geen' Cesar zwicht.

46 *Met zijn punt:* t. w.: met die van zijn geweer.

50 *Neef Gustavus:* Gustaaf Adolf. Vondel bezigt het woord *neef* hier niet, als gewoonlijk, in de beteekenis van: „kleinzoon, nazaat," maar in die van: „bloedverwant, *cousin*."

Hy waeght op een het al,
En ziet geen heirspits aen:
Het valle oock uit hoe 't vall',
Het moet 'er dan op staen.

Zoo leght het niet by my
Geschapen, neen voorwaer:
Eer zette ick, zy aen zy,
My zelve in lijfsgevaer,
En nam u, flaeuw en warm,
Zoo gy ter aerde vielt,
Voor 't jongste in mijnen arm,
Heel doot, of half gezielt.

Vier kroonen op mijn hooft
Zijn my 't gevaer niet waert
U, van het licht berooft,
Door donderkloot of zwaert.
Te waegen voor een ste,
Of in het bloedigh velt,
Of op de wilde zee,
Tot droefheit van ons Belt.

Gy weigert uwen toght
Te staecken op mijn klaght.
Och ofge u noch bedocht,
Ten minste dezen nacht.
Aenschouw uw' zoon, dit kint,
Den jongen *Christiaen.*
Zoo gy uw bloet bemint,
Laet u de moeder raên:

Maer 't is vergeefs gezucht:
Een hooger maght, mijn lot,
Verdaeght u uit de lucht.
Ick stel myn hoop in Godt.

77 *Hy waeght op een het al:* hij zet alles op ééne kans.
83 *Zy aen zy* voor: aan uwe zijde.
87 *Voor 't jongste:* eer uw jongste of laatste oogenblik kwam.
88 *Half gezielt:* half ontzield.
108 *Ick stel myn hoop in Godt:* vertaling van het motto aan 't hoofd van 't gedicht, dat ook het devies der Koningin was.

Treck heene, triomfeer,
Den voorzaet tot een vreught,
Om d' aenwinst van 's Rijx eer,
De kroon van uwe deught.

AEN ZIJNE EXCELLENTIE,

DEN RIJXHOFMEESTER, HEER

JOACHIMUS GERSTDORP.

IPSE SEDENS CLAVUMQUE REGIT.

Getrouwe Achates van den Heer
En Koning, die aen 't Baltisch meer,
Ten beste van zijne onderzaeten.
Zich op uw hofwacht magh verlaeten;
Welwijze *Gerstdorp*, geene hant
Past zoo een eedle diamant
Met zijne flonckerende vieren,
Als gy de hant, die, onder 't stieren
Van haer wijtstreckende gebiet,
Zich op uw waeckende oogh verliet:
Gelijck Eneas, voor en achter,
En waer hy heentradt, noit den wachter
Achates uit zijn oogh verloor.
Het Rijck magh op 't ervaeren spoor
Van uwe letterwijsheit draven,
Uw taelen en geleerde gaven
Gebruicken, als een rijck kleenoot,
Uit 's hemels zegenrijcken schoot
Den koningklijcken Staet geschoncken.
Men ziet de pen van Plato proncken
Met Wijzen, wien het Staetbewint
Wort toebetrouwt. Men hoeft geen print
Van u te snijden naer het leven:
Gy staet in 't hart des volcks geschreven,

Ipse sedens, caet.: d. i.: nederzittende bestuurt hijzelf het roer. Zie *Aen.* X: 218.

1 *Achates:* de vertrouweling van Eneas.

En beelt u zelven levende uit
Door raet, en daet. De welvaert spruit
Uit kloeck beleit van amptenaeren,
Die nacht en dagh zich zelfs niet spaeren,
Geschapen tot een ieders nut.
Mecenas, letterwijsheits stut,
Vergeef het dat wy, onder 't loven
Uw' luister met ons verf verdooven,
Gelijck een roock den glans besmet.
De deught behoeft geen loftrompet.

GROETE

AEN HUNNE EXCELLENTIEN,

DEN HEERE

KOENRAET VAN BEUNINGEN,

PENSIONARIS VAN AMSTERDAM,

GODEFRIED VAN RHEEDE,

HEERE VAN AMERONGEN,

EN

MATHIAS FIERSEN,

STAETHEERE VAN VRIESLANT,

Gezanten der Hooge Mogende Staeten, by de Majesteit te Denemarck, Noorwegen, &c.

QUI UMBRATA GERUNT CIVILI TEMPORA QUERCU.

Nu 't spoock des afgronts dus wanschapen
Het hair met zwarte slangen krult,
Trompet en trommelt: wapen, wapen,
Den toom van 't Recht verworpt, en brult,
En briescht te water, en te lande,

Qui umbrata gerunt, caet.: d. i.: wier voorhoofd omkranst is met burger-eikeloof. Zie *Aen.* VI: 772.

1 *'t Spoock des afgronts:* de Oorlog, boven welken Vondel niets hatelijkers kende en dien hij dus als een Furie of Satan afschildert.

De stroomen stopt, de zee braveert,
De hel haer heilooze offerhande,
Een Ilias van ramp, vereert;
Zoo past het dat ons vrye steden
Haer bondtgenootschap met de kroon
Van *Fredrick* stercken, door de reden
Van billijckheit, daer 's Konings troon
Op rust, hoe fel die wiert besprongen:
En om dees vrientschap aen te voên
Zagh *Beuningen*, en *Amerongen*,
En *Fiersen*, ieder in 't saizoen
Van zijnen Staet de waterkanten
Aen 't Baltisch meer, en 't oude hof
Ontfing met eere de Gezanten,
Gekoren om de pennen stof
Te geven; 't zy de geesten zwieren
Op dicht, dat klanck en voeten telt,
Of op doorluchtige papieren
Te weide gaen in ruimer velt.
Men reppe ons nu van niemant anders
Dan deze dry. Hoe noemt men hen?
Den mont van 't Recht des Aemsterlanders,
Gewapent met zijn wijze pen;
Den glans van 't edele Amerongen
En opgang van 't gemytert Sticht;
Den Staetheer van het ongedwongen
En vroome Vrieslant, noit gezwicht

16, 17 *Ieder in 't saizoen van zijnen Staet* voor: op het tijdstip, 't welk het gewest, waartoe zij behoorden, had bepaald. De uitdrukking, hier gekozen, is echter vrij ongelukkig en onduidelijk; want nu zou men er allicht uit opmaken, dat *ieder* van de afgezanten in een afzonderlijk *seizoen* naar Denemarken gereisd was.

27 *Den mont van 't Recht:* dit is niet bloot een dichterlijke, maar de geijkte omschrijving van 't woord „Pensionaris"; omdat deze de man was, die bij alle gelegenheden 't woord deed.

30 *Opgang:* staat hier voor: vertegenwoordiger. Amerongen *ging* voor 't Sticht ter dagvaart *op* bij Hun Hoogmogenden.

31 *Staetheer:* vreemde en ongewone uitdrukking voor „Lid van de Staten." Verdedigbaar echter uit het oogpunt, dat de Staten Souvereinen, en alzoo *Heeren* van den Lande waren.

31, 32 *Het ongedwongen en vroome Vrieslant:* het wakkere Friesland, dat zich niet dwingen laat.

In 't voorstaen van zijn' stijl en wetten.
  Dry landen, zeven te gelijck
Gebiên my hen in top te zetten,
  Op 't outer van het Noortsche Rijck:
Maer al wat vry staet, is niet veiligh
  Voor ieder een: dat lofampt past
Een Roomsche of Grieckschе lier, een' Heiligh,
  Daer d' afgront ydel tegens bast.
Apollo raetme stil te zwijgen:
  Zoo staenze in hunnen vollen krits.
Mijn ouderdom wort traegh in 't stijgen.
  Hier valt Parnas te steil en spits.

34 *Dry Landen, zeven te gelijck:* Vondel wil zeggen: „drie gewesten — Holland, Utrecht en Friesland — die echter al de zeven in deze zaak vertegenwoordigen.

35, 36 Gezochte voorstelling en die geen helder denkbeeld medebrengt.

37, 38 *Maer al wat vry staet is niet veiligh voor ieder een:* versta: maar ofschoon het elken dichter vrij sta, die taak te volbrengen, zoo is het niet ieder evenzeer geraden.

39 *Een' Heiligh:* hier geen „Roomsche kerkheilige," maar een „heilige zanger," een *vates sacer*, aan wien Apollo — zie vs. 41 — dit werk beter dan aan Vondel mocht toevertrouwen.

42 *Zoo staenze in hunnen vollen krits:* dit slaat op de gezanten; doch wat Vondel eigenlijk meent, door hier, als bij tusschenvoeging, te vermelden, dat zij in hun *vollen krits* of „kring" staan, is letterlijk onverklaarbaar.

DE BESTENDIGHEIT DER KERCKE.

AEN ZIJNE EXCELLENTIE

DEN HEER

D. BERNARDINO,

Graef van Rebolledo.

COLUMNA ET FIRMAMENTUM VERITATIS.

De wijste Bouwheer, mijn betrouwen,
  Noemt Wijzen, die hun huis op rots,

Columna et firmamentum veritatis: woorden van den Apostel Paulus — zie 1 *Timoth.* III: 15.

En niet op lossen zantgront, bouwen,
Den bulderenden storm ten trots.
Zoo leide oock Salomon Godts drempel,
Het voorbeelt van een grooter Kerck,
Op Sion, en verhief dien tempel
Tot aen den hemel door het zwerck:
En Davids zoon belooft de muuren
Van zijne Kercke op rots en steen,
Om 's afgronts buldren te verduuren
Door d' eeuwigheit der eeuwen heen,
Te stichten. 't Godtshuis der Hebreeuwen,
Eene ydle glori der Hebreen,
Verzonck in puin, na weinige eeuwen,
Verdelght van Roomschen, en Chaldeen:
Maer Christus Kerck, zoo lang bestreden
Van alle kanten, ongeschockt
En ongeschent, verduurt noch heden
Den afgront, die geduurigh wrockt.
Zy tart, gelijck een hemelsch wonder
En wonderwerck, al 't helsch gerucht,
Den lastersmoock en 't spoock, van onder
Om hoogh gestegen in de lucht.
Laet alle vloecken t' zamenspannen:
Laet ketteryen, hecht aen een
Geketent, monsters, en tyrannen,
Laet afgodisten, en besneên,
En Talmudist, en Turcken razen:
De Kerck bezwijckt voor geen gedruis:
Geen dreigement kan haer verbazen,
Zoo lang zy met Godts heiligh Kruis
Gewapent zit. Ghy, *Rebollede,*
Zijt maghtigh op uw Spaensche Lier
Haere eer t' ontvouwen op mijn bede
Met eenen hooger klanck en zwier,
Ick wil dien lof uw Luit beveelen.

9 *Davids zoon:* toespeling op *Matth.* XVI: 18.

16 *Roomschen, en Chaldeen:* de historische duidelijkheid had hier vereischt: „Chaldeeuwen en Romeinen." De verdelging, die bij den inval van eerstgemelde plaats had, ging de andere vele eeuwen vooraf, en gold een vroegeren tempel.

Ay treck uw snaeren op dien toon,
Waerop veel duizent Englekeelen
U volgen uit den hooghsten troon.
Dat voeght een' dienaer van veel Kroonen.
Gy zult terwijl mijn keel verschoonen.

AEN ZIJN EXCELLENTIE,

DEN DOORLUCHTIGEN HEERE,

TOBIAS MORSTIN,

Trucksesz te Krakou, Resident van den Koning en de Kroon van Polen by den Koning Frederick den Derden.

OS HUMEROSQUE DEO SIMILIS.

Toen 't oorloghsonweêr, van vier winden,
Den Staet van Polen overviel,
En gaepte om Polen te verslinden,
Het Rijck, in 't stooten van zijn kiel
En 't barnen van de holle baren,
Geen klein gevaer van schipbreuck liep,
Wou d' Allerhooghste *Morstin* spaeren
In 's Konings dienst, daer Krakou, diep
En over hals en hooft, gedompelt
Van krijghselenden in dien noot,
Aen alle kanten overrompelt,
Geene uitkomst zagh, een ieder vloot
Om zich te bergen, en zijn leven.
Wat raet? wat gaet den Trucksesz aen,

Os humerosque, caet.: d. i.: eenen God gelijk in spraak en voorkomen. Zie *Aen.* I: 589.

14 *Wat gaet den Trucksesz aen:* d. i. „wat onderwindt zich de Trucksesz?" De *Truckses* was de *archidapifer, senéchal* of Opperhofmaarschalk, een waardigheid, welke Morstin bij den Koning van Polen schijnt bekleed te hebben. Elders, in zijn *Keurgedicht aen Joan Maurits,* vs. 211, spreekt Vondel van *d'Aertstruckses van het Rijck.*

Nu d' allerstoutsten hem begeven,
En alle poorten open staen,
Het slot met zijn verlaete veste
Om noothulp schreit? hy grijpt en vat
Het Heilighdom des Rijx ten leste,
En voert dien koningklijcken schat,
Zes kroonen, scepters, en gewaeden,
Door 's vyants heir, door vloet, en vier,
En berght de heilige cieraeden,
Ten prijs van Gode en Kazimir,
Voor 's haeters vloeck en klaeuwen veiligh,
Die, meesters van de stadt en 't hof,
Niets aenzien, heiligh noch onheiligh,
Maer wroeten 't al in bloet en stof,
Verschoonen Kerck, noch Outergaven,
Verstooren Stanislaus rust,
En d' asschen der gewijde graven,
Naer hunnen godtvergeeten lust.
Getrouwste hofstijl der Sarmaeten,
Na zoo veel onrechts berghde ghy
Te Warsou 't lijf van dien verwaten
Erfvyant, hielt uw sabel vry
Van wederwraecke en bloetvergieten,
En streckte uw' Vorst een rechte hant,
Schoon duizenden de Kroon verlieten:
Nu voert uw wijsheit, als Gezant
Van 't Rijck, het woort te Koopenhaven,
Gelijck uw broeder binnen Praegh,
Op wiens trompet mijn dichten draven,
Zoo verre Apollo dit behaegh.
Gy zult de groote korenschuuren
Van Christenrijck door vasten pais
Verdaedigen, de nagebuuren
In Koning Fredericks palais
Vereenigen naer uw vermogen:
Dan zal mijn keel, op zang gestelt,
Uw dapperheên aen 's hemels boogen

34—37 't Blijkt uit deze regels, dat Morstin, over wiens geschiedenis ik vruchteloos bijzonderheden heb pogen in te winnen, aan een overwonnen vijand vergiffenis schonk.

Verheffen, langs de blijde Belt,
Waer langs de Wijssel uitgegooten
Ons toestroomt met gelade vlooten.

52 *Langs de blijde Belt:* men weet, dat de schepen met Poolsch graan geladen, als zij van de kust der Oostzee komen, door de Belt naar Nederland varen en nog heden ten dage dien weg nemen.

53 *De Wijssel:* de wateren van den Wijssel worden ons hier dichterlijk voorgesteld als de schepen, die zijn stroom zijn afgevaren, over zee verder voerende.

DEENSCHE VERZUCHTING.

O Heer, wilt my verlossen
Van deeze Deensche ossen.

Deensche verzuchting. Volgens den tekst in *Vondels Leven,* door G. Brandt, bl. 60, waar wij aldus lezen:

„In 't zelve jaar (1657) gaf hy zich weêr op reize naar Denemarken, om zyn zoons schulden te innen; daar hy weinig genoegen vondt. Want weêr t'huiskoomende, en van zyne vrienden gevraaght, of hy 't by de Deenen niet al moede was, gaf hy ten antwoordt, dat hy menighmaal dacht: *O Heer,* enz.

OP MYNE AFBEELDINGE,

KUNSTIGH GETEKENT EN GESNEDEN

DOOR

CORNELIS DE VISSCHER.

M DC LVII.

Myn jaertal telt aen 's levens jaerewyzer
Nu seventigh. Myn zilverhair wort gryzer,
En *Visscher* beelt met kryt en kunstigh yzer
Myn' ouderdom in koper levende af.
Zyn graefpen volght de hant, die 't leven gaf.
Men houwe een kroon van beelden op zyn graf.

Op myne afbeeldinge, door Cornelis de Visscher. Volgens den tekst in *Hollantsche Parnas,* 1660, bl. 153.

De hier bezongen afbeelding werd in 1657 gegraveerd en is een der fraaiste portretten van Cornelis Visscher.

Eene reproductie er van komt voor in een der volgende deeltjes.

3, 4 *Beelt met kryt en kunstigh yzer ... af:* sierlijk gezegd, voor „teekent en graveert."

5 *Graefpen:* wij zouden nu zeggen: *graveerpen.*

6 *Kroon:* hier wederom voor „krans, kring."

DE GEBOORTE

VAN DEN HEERE

MICHAEL LE BLON,

vermaent door sijn jonge Nicht en Neven op sijn seventighste jaer.

Zyt gegroet, o Grootevaêr,
Nu u Nicht, en jonge Neven,
Seven kruissen zien, eenpaer,
Voor u voorhooft net geschreven.
Zegen ons: wy bidden stil,
Dat de Heer u spaeren wil,
Hierom roepen wy uw Neven:
Lang, och lang moet Grootvaêr leven.

De geboorte van Michael le Blon. Volgens den tekst in Vondels *Poëzy,* 1682 II bl. 102.

1, 2 *De gunst van elck, tot elck:* d. i.: die ieders genegenheid wegdroeg en iedereen op heusche wijze wist te behandelen.

3 *Eenpaer:* 't bijwoord, waarvan *eenparig* en *eenpaarlijk* herkomstig zijn; het beteekent: „innig verbonden," hier: „ineengevlochten." Vondel stelt zich de zeven kruisen op Le Blons voorhoofd voor, als waren zij door de Lange of Coppenol in fraaie lettertrekken en krullen daarop geschreven.

TER EEUWIGE GEDACHTENISSE

VAN WYLEN

MICHIEL LE BLON,

Afgezant der kroone en Koninginne van Sweden, by den Koning van Groot Britanje.

GRAFSCHRIFT.

Hier zwyght gedienstigheit, de gunst
Van elck, tot elck, en lust tot kunst,

Ter eeuwige gedachtenisse van wijlen Michiel le Blon. Volgens den tekst in *Hollantsche Parnas,* 1660, bl. 582.

Volgens Mr. J. van Lennep (VII bl. 741) stierf Michiel le Blon in dit jaar, kort na zijn verjaardag.

Le Blon, eer Afgezant van Sweden
By Groot Britanje, en heusch van zeden.
Wat of dees ryxtrompet beduit?
'sMans naklanck duurt, de stem ging uit.

GRAFSCHRIFT.

Hier rust het sterflyck deel, der wormen aes en spyze,
Gelyck een korengraen in aerde en stof verrot,
Opdat het heerelyck, te zyner tyt, verryze.
Het lichaem met de ziel, door d' allemaght van Godt,
Vereenight, opgeweckt van d'Engelsche trompette,
Zal opstaen, met een' glans en klaerheit, Godt gelyck,
Als *Jesus* het met vreught aen zyne zyde zette,
Den mensch ten hemel voere om hoogh, in 't eeuwigh rijck.
Hier is verganklijckheit, geslagh van klock en uuren:
Daer boven eeuwigheit, die alles zal verduuren.

OP

G. FLINCKS AFBEELDINGE

VAN DEN DOORLUCHTIGHSTEN VORST EN HEERE,

J. MAURITS,

Prince van Nassau.

QUA PATET ORBIS.

Zoo leeft *Mauritius,* die, als een kopren styl,
De Nieuwe Werelt stutte en stant hiel in Brazyl,

Op G. Flincks afbeeldinge van Johan Maurits. Afgedrukt volgens den tekst van de gravure van W. van der Laegh (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 755).

Qua patet orbis: d. i. „waar de waereld open sta."

Daer Portugael, en al de zeekust, zwart van Wilden,
Op hem hun grof geschut, geweer, en pylen spilden.
De grens der Staten slaept op zyne wacht, en zorgh.
Den stoel van Kleef, den Raet van 't Keurhooft Bran-
[denborgh,
Bekleet hy met zyn Deught, wiens Lauren noit verdorden.
Op zyn Grootmeesterschap van Duitschlants heilige Orden
Heft Malta nu het hooft veel trotser uit de zee,
Als Ottoman het zwaert wil rucken uit zyn schee.
De Keizer en het Ryck hem voor een' Ryxvorst eeren,
Een peerel aen de Kroon van Nassau en zyn Heeren.

OP DE ROMAINSCHE HISTORISCHILDERYEN,

OPGEHANGEN IN DE BURGEMEESTERSKAMER, EN HAER VERTRECK;

geschildert door Joan Lievensz., Govaert Flinck, en Ferdinandus Bol.

SUNT HIC ETIAM SUA PRAEMIA LAUDI.

I.

De Zoon van Fabius gebiet zijn' eigen Vader
Van 't paert te stijgen, voor Stadts eere en achtbaerheit,

Op de Romainsche historischilderyen. Afgedrukt volgens den tekst der afzonderlijke uitgave in plano (*Bibliographie van Vondels werken,* n°. 754).

Romainsche Historischilderyen: geen „Romeinsche schilderijen;" maar: „schilderijen, de Romeinsche historie betreffende."
Haer vertreck: namel. het zuidwaarts van de burgemeesterskamer gelegen burgemeestersvertrek.
Sunt hic etiam sua, caet.: d. i.: den lofwaardige wordt hier de prijs, dien hij verdient, geschonken. Zie *Aen.* I: 461.
1 *De Zoon van Fabius:* Quintus Fabius Maximus, zoon van den beroemden Dictator van dien naam, Consul te Rome zijnde, ontmoette eens zijn vader, en ziende, dat deze geene beweging maakte om van 't paard te stijgen en hem te begroeten, liet hij hem vragen, of hij niet wist, wat een Consul toekwam. De vader, hierop afgestegen, omarmde den zoon, en zeide hem, alleen te hebben willen beproeven, of de jongeling zijn waardigheid wist op te houden.

Die kent geen bloet, en eischt dat hy eerbiedigh nader'.
Dus eert een man den Staet in 't ampt, hem opgeleit.

II.

Op 's Burgemeesters wacht magh Rome veiligh slaepen,
Als Markus Kurius, het aengeboden gout
Versmaênde, zich genoeght met een gerecht van raepen.
Zoo wort door Maetigheit en Trouw de Stadt gebouwt.

2 *Kurius:* deze werd, toen hij Consul te Rome was, door de Samnieten, die hem in hun belang wenschten te winnen, aan tafel gevonden, zich met een eenvoudig middagmaal van rapen vergenoegende, te welker gelegenheid hij hun vroeg, of zij dachten, dat iemand, die zich met zulk een soberen disch tevreden stelde, voor goud te winnen ware.

III.

Fabricius houdt stant, in Pyrrhus legertenten,
Het gout verzet hem niet, door schandelijcke zucht,
Noch elefants gebriesch, en felle dreigementen.
Zoo zwicht een man van Staet voor gaven, noch gerucht.

Fabricius: Pyrrhus, koning van Epirus, met zijn leger in Italië en tegen de Romeinen opgetrokken zijnde, poogde Fabricius, die door zijn stadgenooten ondankbaar behandeld was geworden, in zijn belang te winnen; maar noch het hem aangeboden goud noch de plotselinge verschijning van een olifant, met welken de Koning hem schrik dacht aan te jagen, hadden eenigen invloed op den vaderlandslievenden Romein.

TOONEELKRANS

VOOR DEN E. JONGELINGK

NIKOLAES VAN VLOOSWYCK,

Toen hy de rol van Filedonius of Lusthart, by Dr. Franciscus van den Enden, op 's Wyzemans spreuck, door zijne Latynisten ten tooneele gevoert, zoo loflijck en stichtig uitbeelde.

MACTE NOVA VIRTUTE, PUER.

O *Vlooswyck,* die van Bloemwijck naer 't Latijn
Uw' naem ontleent, hoe hebt ghy, in den schijn
Van Filedoon, ons met Latijnsche vaerzen
Gesticht, daer 't volck in d' overoude laerzen
U heene en weêr zagh treên op 't hoogh tooneel!
Ghy toonde in 't klein wat Cebes tafereel

Tooneelkrans voor Nikolaes van Vlooswyck. Volgens den tekst *Klioos Kraam* II, 1657, bl. 235.

Dr. Franciscus van den Enden: deze geleerde was een vriend en navolger van den beroemden wijsgeer Baruch Spinoza. Hij werd later, in 1674, gewikkeld in de beruchte en dolzinnige samenzwering, tegen Lodewijk XIV gesmeed door La Tréaumont, en waarin de Ridder de Rohan, de Markgravin de Villars en de Heer du Préaux zijn voornaamste medestanders waren. La Tréaumont werd bij zijn inhechtenisneming gedood, de drie anderen onthoofd. Van den Enden, als niet van adellijke geboorte, werd gehangen.

Macte nova virtute, puer: hou u goed, knaap! toon een nieuwen ijver." Zie *Aen.* IX: 641.

1, 2 *Vlooswyck, die van Bloemwijck naer 't Latijn uw naem ontleent:* hieruit blijkt, dat Vondel *Vloos* afleidt van 't Lat. *flos*, d. i.: „bloem." 't Zou ook echter *vloes* of *vleus* kunnen wezen, dat een „kortstondig oogenblik" beteekent.

6 *Cebes tafereel: Cebes* was een wijsgeer, afkomstig van Thebe en leerling van Socrates. Hij schreef onderscheidene werken, waarvan er maar één tot ons gekomen is, 't welk men nog twijfelt of het wel van hemzelven herkomstig zij. 't Is een tafereel van 's menschen leven, de reis naar 't geluk op zinnebeeldige wijze voorstellende, een soort van een Heidensche *Pilgrim's progress*, en dat misschien Bunyan aanleiding heeft gegeven tot het schrijven van zijn werk. Aan Spiegel verschafte het tafereel van Cebes de stof tot het voorlaatste en laatste boek van zijn *Hertspieghel*, en David van Hoogstraten bracht het in Nederduitsche verzen over. Of nu het stuk, waarin de jonge Vlooswyck een rol vervulde, en dat een dramatische voorstelling van Cebes' tafereel schijnt geweest te zijn, door van den Enden zelven of door een ander vervaardigd was, is niet zeker.

In 't groot elck leert met maght van personaedjen,
Gevoert in 't perck der weerelt, vol stellaedjen,
Vol aerdtsch gewoel. Men zagh hoe wulpsche Jeught
Verdwaelt van 't padt en heilzaem spoor der Deught,
En endelijck, na doorgestrede elende,
Bereickt dit langgewenscht en zaligh ende,
Waertoe elck van den hemel is geschickt.
Hoe heeft uw rol 't aenschouwers hart verquickt,
Den geest gesterckt met eedle wieroockreucken
Van leeringen en goddelijcke spreucken!
De Wijzeman, die wulpscheit toomt door vrees
En schrick voor 't ende, ons naer den tempel wees
Van uw tooneel, met veelerhande staeten
Bekleet, daer ghy de weerelt leert verlaeten,
En d'ydelheit, die, als een mist, verdwijnt
In leerzaem brein, waer 't hemelsch licht verschijnt.
Wie vrolijck leert en sticht, verdient Godts prijzen.
De wijsheit is een zelve, t' onderwijzen,
In middelen verscheiden. Wijsheit spreeckt
In kercke, schoole, en schouburgh: hier ontbreeckt
Geen tong, noch spraeck. Zy kan ook zwijgend wercken
In 's menschen hart, en preeckt door stomme mercken:
Want boeckstaef, verf, en print haer' zin beduit,
En beelt voor oogh en brein haer ooghmerck uit.
Zy dreight, en noodt door straffen, en belooning,
In schilderye of levende vertooning
Van goet en quaet, naer elx verscheiden aert,
Dat dwaelenden te recht brengt, en herbaert.
Zoo moet uw jeught, gelijck een bloem, opluicken,
En 's levens lent tot 's burgers heil gebruicken.
Wie vroegh aldus de slangen worgen kan,
Ontwast de schoole, en wort een Staetnut man.

7, 18 Zinspeling op de onderwijzing zelve.

18, 19 *Den tempel.... van uw tooneel:* de top van den berg, dien de reiziger in Cebes' tafereel beklimt, is met den tempel des geluks bekroond.

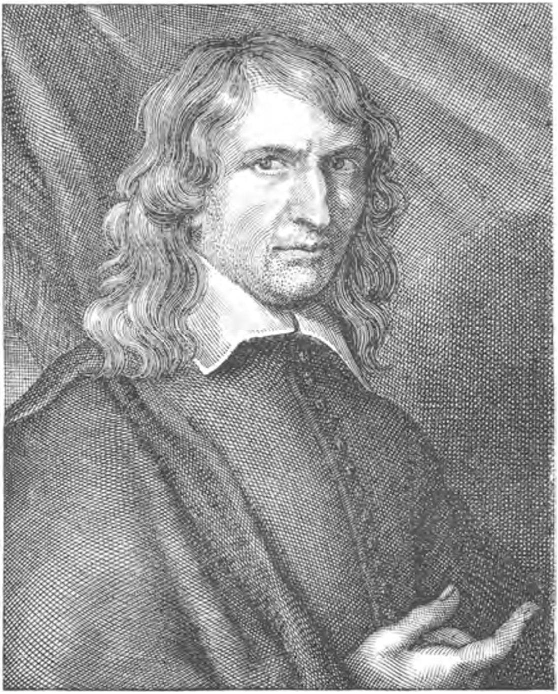

OP DEN KUNSTRYCKEN HEERE

ABRAHAM VAN DIEPEBEECK.

Dus tekende *Abraham* zich zelven naer het leven.
Wy kennen hant en geest aen ommetreck en streeck.

Op den kunstrycken heere Abraham van Diepebeeck. Afgedrukt volgens den tekst van het handschrift des dichters, thans in het bezit van den heer A. Th. Hartkamp te Amsterdam.

Abraham van Diepenbeeck, geboren in 1596 te 's Hertogenbosch, leerde eerst bij zijn vader het glasschilderen en werd daarna (1624) leerling van Rubens. In 1636 werd hij poorter te Antwerpen. Later ging hij een tijd lang naar Engeland en stierf in 1675 te Antwerpen.

Zy vloeien even ryck, gelyck een *Diepe beeck.*
't Welschicken, van Natuur aen weinigen gegeven,
Is 't vrye velt, waer in hy weit met zyn penseel.
De vont van 's mans vernuft ontziet geen zonnestralen,
Noch zelf Apelles oogh, in kercken en in zalen.
Laet tuigen print en doeck, en koorglas en panneel.

4 *'t Welschicken:* de „goede ordonnantie," gelijk wij die thans – ik weet niet waarom – noemen.

6, 7 Versta: de vruchten zijner vernuftige vindingen kunnen evengoed het heldere daglicht, als het keurige oog des kunstkenners doorstaan.

DE CLŒLIA

VAN DE HEERE

HOGENHUIS,

GESCHILDERT DOOR STOCKADE.

De Roomsche Clœlia ontzwom met d' eedle maegden
De gyzeling, en 't oog der schiltwacht en de doodt:
Waerom zy zulx Porsenne en al den Raet behaegden,
Dat d' eerste, op 's vyants eisch, een Ridders beelt genoot.

De Clœlia van de Heere Hogenhuis. Volgens den tekst in *Klioos Kraam* II, 1657, bl. 259.

Titelprent van *Koning Davids Harpzangen.*

KONING DAVIDS

HARPZANGEN

DEN NEDERDUITSCHEN TOEGEZONGEN

DOOR

J. v. VONDEL.

Afgedrukt volgens den tekst der eerste uitgave, in 1657 bij de weduwe van Abraham de Wees te Amsterdam verschenen (*Bibliographie van Vondels werken*, n^0. 569).

AEN DE

DOORLUCHTIGHSTE KONINGIN

CHRISTINA MARIA ALEXANDRA.

Christine, die de Noortstar met uw kroonen
En glans verdooft, en al wat kroonen draeght,
En, daelende uit uw vaderlijcke troonen,
Als Gods Gezalfde, in ootmoedt Godt behaeght;
Wy wyden hier in Neêrduitsch aen uw voeten
Het Harpgezangk des Konings, op wiens maet
De hemelen en Englen juichen moeten,
Terwijl hy voor de Bondtkist danst op straet.
Die galm, van outs in 't godtshuis der Hebreeuwen,
Den Oppersten, als wieroock, toegezwaeit,
Heeft Christus Kerck en kooren nu veele eeuwen
Gesticht, zoo wijt de zon om d'aerde draeit.
Hy hangt, gelijck een keten, rijck van schakels,
Met kunst verknocht, door 's hemels drift en Geest.
Dat Memfis zwijge, en luistre naer d'orakels
Van dit muzijck, een eer van 't hooghste feest.

1 Lees hier, om de vergelijking zuiver te maken: Christina, die de Noordstar verdooft met uw glans en al wat kronen draagt met uwe kronen.

3 *Uit uw vaderlijcke troonen:* namel. die der Zweden, Gothen en Wenden. De uitdrukking: „*uit* zijn troon dalen" is bij Vondel gebruikelijker dan die „*van* zijn troon dalen." Zie b. v. in den *Salmoneus* vs. 1072, 1544, 1547. Hij stelde zich bij het bezigen daarvan geen eenvoudigen „zetel" voor; maar het geheele „paviljoen," binnen 't welk die zetel stond.

8 *Danst op straet:* in 't openbaar, langs den weg. De uitdrukking klinkt ons thans vreemd in de ooren. Zij ziet op Davids dansen of huppelen voor de ark.

Athene zwichte, en stoffe op geene pennen
Van Pindarus, die, om verwelckbren palm
En lauwerier, in 't ydel renperck rennen:
De Godtheit draeft hier op een' eedler galm.
Hier openbaert de Hoop van alle volcken
Zich levendigh, op dien onfaelbren toon,
En dringt met strael op strael door zwerck en wolcken,
Als Godts beloofde en lang verwachten Zoon.
Dees lier herbouwt geen stadt, die met haer muuren
En glans verzinckt in bloet, en smoock, en stof,
Maer Sion, dat alle eeuwen zal verduuren,
En eeuwigh groeit in 's Allerhooghsten lof.
De Koning temt den Oorlogh, opgewassen
Tot elcks bederf, verbrijzelt schilt, en dolck:
Zoo luste 't u den Krijgh 't ontharrenassen,
Te ketenen, tot rust van volck by volck.
Wanneer de Geest hem leert de snaeren roeren,
Dan vaert de Vre ter poorte in van 't palais:
Gelijck uw drift den Pais alom wil voeren
Ter weerelt in, hoe kranck zy walght van Pais.
Och, of ons Duitsch 't Hebreeuwsch gezang kon volgen
In aert en zwier; 't zy d'opperste Gena
Het menschdom zalve, of 's hemels wraeck verbolgen
Op donders rolle, en 't volck met blixem sla.
Gy, die de kerne en kracht van veele tongen,
Oock 't Neêrlantsch kent, zult, zoo my d' eer gebeurt,
Best smaecken of ick wel hebb' nagezongen
Den Harpenaer, die heilrijck juicht, of treurt.
Uw heuscheit plagh den blooden moedt te geven,

17 *Pennen:* de vleugels, waarop Pindarus zijn mededinger in 't dichterenrenperk voorbijstreefde.

18 *Die* slaat hier op *pennen,* als uit het volgende *rennen* blijkt; doch de zin is min juist: men rent *op* of *met pennen;* doch de *pennen* zelven *rennen* niet.

20 *De Godtheit draeft hier op een' eedler galm:* versta: David, de Godheid tot voorwerp zijner zangen kiezende, streeft op verhevener wijze dan Pindarus naar den eerepalm.

29 *Opgewassen* behoort bij *den oorlogh.*

31, 32 Vormen een tusschenzin tot lof van Christine.

36 *Hoe kranck zy walght van Pais:* versta: ofschoon zij, in haar dwaasheid, van geen vrede wil weten.

Die voor uw' stoel bezweecken uit ontzagh.
Door deze hoop, van uw gena gesteven,
Beproef ick wat mijn flaeuwe stem vermagh.
De groote naem van David magh vergoeden
Wat hier ontbreeckt aen 's dichters klanck, en maght.
Uw troon verstoot geen willige gemoeden,
Dat 's d'eigenschap van 't goddelijck geslacht.

51 *Gemoeden:* gemoederen.

BERECHT.

Den Lezer zy kenbaar dat het getal der Harpzangen gestelt is, volgens d'oude rekeninge der Hebreeusche Rabbijnen of LXXII Overzetteren, die de zelve, omtrent 250 jaeren voor Christus geboorte, uit den gronttext in het Griecksch vertaelden; welck getal oock gevolght is van den H. Outvader Hieronymus in de Latijnsche overzettinge, die door gansch Christenrijck gemeenelijck gebruickt wort, en van de nieuwe Bybelen hier in verschilt, dat zy Davids 9 Harpzang in twee verdeelen, en hunnen 10 daer uyt trecken, en den 113 noch eens scheydende, daerna den 114, en 115; en den 116, en 147 weder in een smilten; waervan zy van den 9 Harpzang tot den 148, t' elkens een hooger teeken, en den 10, den 11; en den 116, den 117, en zoo voort, noemen; doch ten leste evenwel het getal van 150 Harpzangen behouden.

EERSTE HARPZANG.

Beatus vir, qui non abiit.

Wel zaligh is de man, die met godtloozen
Niet aenspant, noch het spoor houdt van de boozen,
Noch op de banck des snooden schimpers zit;
Maer puur uit lust Godts wetten volght, zijn wit,
En neemt vermaeck aendachtigh t' overleggen,
Zoo 's nachts als daegs, wat hem Godts wet wil zeggen.

Dees wort met recht by eenen boom geleecken,
Die, aen den kant van versche waterbeecken
Geplant, by 't vocht van springende aedren leeft,
En op zijn tijt gewenschte vruchten geeft,
Oock zonder loof te missen t' allen tijen.
Zoo zal die man en al zijn werck bedijen.

Zoo gaet het niet met godelooze dwazen,
Neen zeker: want gelijck het stof, voor 't blazen
Des dwarrelwints, en 't bulderend gerucht
Der buien, stuift en opvlieght in de lucht,
Wanneer het oost bestorremt wort van 't weste,
En 't zuid van 't noort; zoo vaert dit volck ten leste.

Dus kan de booze, al heeft hy schijn van voordeel,
Geensins bestaen in Gods rechtvaerdigh oordeel;
Geen booswicht oock, geketent aen het quaet,
Bestendigh staen in der oprechten Raet:
Want Godt alleen den wandel kent der vroomen,
En boozen dempt, eer zy hun wit bekomen.

Beatus vir, qui non abiit: de woorden, waarmede de Psalm in den Latijnschen tekst der Vulgata begint, worden bij dezen en bij de volgende Psalmen als motto gebezigd, of liever als aanduiding; even gelijk men ook de Pauselijke bullen naar de aanvangswoorden heet.

4 *Puur uit lust:* uit enkelen lust, uit zuiveren lust.

DE II. HARPZANG.

Quare fremuerunt gentes.

Hoe raest de weerelt zoo verblint?
Wat breeckt het volck al wint?
De Koningen en Vorstendommen,
Te stout in top geklommen,
Zijn ingespannen, troon by troon,
Om Godts gezalfden Zoon
En Gode 't hooft en spits te bieden.
Ay, hoor dat bloet eens zieden:
Smijt wech hun banden, en hun juck,
En redt u uit dien druck.
Maer Godt, uit zijn verheve stoelen,
Belacht dit ydel woelen.
De Heer belacht hunne ydelheit,
En reuckloos onbescheit.
Begint zijn gramschap uit te breecken,
Hoe grimmigh wil hy spreecken,
En hen verbazen met dit woort,
Al dondrende, en gestoort:
d'Almogentheit heeft ons van boven,
In top van alle hoven,

1 *De weerelt:* de natiën. Zie de aant. in den *Staten-Bijbel.*

2 *Breeckt het volck al wint:* zie over *windbreken* het aangeteekende

8 *Ay, hoor dat bloet eens zieden*: deze regel, die niet in 't oorspronkelijke staat, zal hier dezelfde kracht moeten hebben als 't [*seggende*] aan 't slot van vs. 2 des St.-Bijb. en beteekenen: „hoor hen in hun overmoed eens spreken."

9 *Hun banden:* van God en diens Gezalfde.

11 *Stoelen:* is dit woord hier om 't rijm, of moet het de Verborgenheid der Drieëenheid uitdrukken?

18 *Gestoort:* verstoord.

19 *d'Almogentheit heeft ons:* de S.-B. vertaalt alhier: *Ick doch hebbe mynen Koningh gesalft* enz. en voert dus God den Vader — maar wederom vs. 7 God den Zoon sprekende in. Wanneer men echter — den typischen zin daarlatende, over welken 't hier niet voegt uit te weiden — eenvoudig door den „gezalfde" David verstaat, loopt de geheele zin zonder sprongen los.

Ten Vorst gezalft, den vloeck ten trots,
Om uit haer hooge rots,
Het heiligh Sion te regeeren,
En elck haer wet te leeren.
De Vader zelf sprack tegens my:
Gy zijt mijn Zoon: want gy
Zijt heden zelf uit my gesprooten.
Eisch rustigh: 't is beslooten
Dat ick u een ontelbaer tal
Van volcken schencken zal
Tot errefgoet, en vaste panden,
Zoo wijt de zee de stranden
Bevochtight, om den aerdtkloot heen,
Uw onversterflijck leen.
Gy zult de wrevlen, trots te moede,
Met eene staele roede
Bestieren, en aen scherven slaen
Al die u wederstaen;
En brijslenze, als een vat van aerde.
Welaen dan, kent mijn waerde,
Gy Koningen, mijn' naem ten prijs.
Aenvaert mijn onderwijs,
Die over 't aerdtrijck, als mijn knechten,
De menschen moet berechten.
Neemt Godt voor oogen, en ontziet
Zijn' toorne in uw gebiet,
En juicht, met schrick voor zijn vermogen.
Zijn tucht verstrecke uwe oogen
Een spiegel, eer hy zich vergramm',
Uw' ongerechten stam
Verdelge: want zijn wraeck voorhanden
Begint, als vier, te branden.
Geluckigh heeft de man gebouwt,
Die op Godts Zoon betrouwt.

DE III. HARPZANG.

Domine, quid multiplicati.

Hoe groeit het leger, datme plaeght!
't Weêrspannigh leger, datme daeght
In 't oorloghsperck,
Wort vreeslijck sterck:
Het krielt, en krijt vast, rot by rot:
Hy vint geen heul aen zijnen Godt:

Maer ghy beschutme, o Heer, en stuit
Dien hoop, en voert den oorlogh uit,
Als ghy belooft,
En heft mijn hooft,
Ten trots van 't muitende gerucht,
Met vollen zegen in de lucht.

Ick riep, door noot geperst, tot hem,
Die van den Godtsbergh mijne stem
Verhoorde in last.
Ick sliep te vast,
En lagh ter doot toe uitgestreckt,
Maer zijne hant heeft my geweckt.

Nu vreeze ick niet, hoe ongetelt
Soo menigh duizent kriele in 't velt.
Op op, mijn Heer,
En berghme weêr:
Want ghy 't gebit in stucken slaet,
En kneust al watme t' onrecht haet.

Verwacht geen heil dan uit de wolck
Van Godt, den zegenaer van 't volck.

19 *Ongetelt:* ontelbaar.

23, 24 Lees: want gij slaat het gebit in stukken aan al wie mij ten onrechte haten, en gij kneust het (of hen).

DE IIII. HARPZANG.

Cum invocarem exaudivit.

Toen mijn gebedt ten hemel steegh
Verkreegh
Ick troost van hem, die my bewaeckt,
En uit gena rechtvaerdigh maeckt:
Mijn toegesloten hart
Loock op, in 't nijpen van de smart.

Ontfarm u mijns: verhoorme toch.
Och och,
Och, Adams kinders, zeghtme, hoe
Uw hart dus zackt naer d' aerde toe.
Wat mintge d' ydelheit,
En volght de logen, die u vleit?

't Is noodigh datge weet hoe hoogh,
In 't oogh
Der Englen, zijn getrouwe schaer,
Hy 't heiligh kint zoo wonderbaer
Verheft. Ick kerm tot hem,
Hy rijst, en luistert naer mijn stem.

Versteurt u vry, maer viert met schroom
Den toom
Van uwe gramschap op het quaet,
En houdt de goude middelmaet,
Op datge u niet besmet,
Als reden uwen toren wet.

7 *Ontfarm u mijns:* de gewone genit. vorm achter *ontfermen, gedenken, herinneren* en dergelijke woorden is *mijner, uwer, zijner.*

24 *Als reden uwen toren wet:* deze regel is verre van duidelijk; immers hij kan evengoed beteekenen: als gij reden hebt om boos te zijn: en wanneer de redenen, die gij hoort, u tot toorn verwekken.

Wanneer 't gestarrent in der nacht
De wacht
Bevolen blijft, en gy te bedt
Op al uw doen en laeten let,
Zoo prickelt lijf en ziel
Met rouwe, om al wat Godt misviel.

Gaet offert Gode geenen ram,
Noch lam;
Maer offert aen zijn Majesteit
Een offer van rechtvaerdigheit,
En hoopt op zulck een' Heer,
Die kiest het hart voor kalf, en weer.

Hoe menigh raeskalt: toont ons wat
Men schat
Voor 't heerelijckste en beste goet,
Waer naer men billijck jaegen moet,
Nu 't aertsch al t'ongewis
En kort in 's wijzen oogen is.

O Schepper, die het al verlicht
En sticht,
Gy merckte ons zielen met dit merck,
Dat van uw helder voorhooft sterck
In onzen boezem dringt,
Zoo dat het hart van blyschap springt.

Gy zegent uwen onderdaen
Met graen,
Olijf, en Druif. Ick worp, o Heer,
My plotsling in uwe armen neêr,
En slaepe op zulck een' borgh,
Mijn hoop, mijn' troost, mijn zorgh.

29, 30 *Zoo prickelt lijf en ziel met rouwe:* Vondel dacht hier wellicht aan de lichamelijke kastijding, die bij sommige sekten als boetedoening gebruikelijk is.

36 *Weer:* ram.

51 *Olijf:* 't oorspronkelijke zoowel als de Staten-Bijbel spreken alleen van „koren en most" en van geen *olijf.*

DE V. HARPZANG.

Verba mea auribus.

Ontsluit, o Heer, uwe ooren
Om mijne stem te hooren,
En luister, uit uw kooren,
Naer mijn gekrijt:
Want gy mijn Godt en Koning zijt.

Ick zal, voor 't morgenteken
Van 't licht, dat door wil breecken,
U met gebeden smeecken.
Ick zal, voor 't licht,
Verschijnen voor uw aengezicht.

Dan zal ick konnen lezen
Uit uw rechtvaerdigh wezen,
En zonder leedt te vreezen,
Hoe u misnoeght
Al 't onrecht, daer het hart af wroeght.

Oock zullen geene boozen
En rechte godeloozen,
In uwen dienst verkozen,
Voor u bestaen,
Maer angstigh uit uwe oogen gaen.

Gy haet de wetverbreeckers,
Verdelght de logenspreeckers,
Vervloeckt de wreede wreeckers,
Daer 't bloet om schreit;
Oock die zijn' naesten laegen leit:

3 *Uit uw kooren:* als hierboven Harpz. II, vs. 11, *uit zijn .... stoelen.*
15 *Af wroeght:* van beschuldigt.
8, 19 *In uwen dienst verkozen, voor u bestaen:* lees: in uwen dienst verkozen *worden,* noch voor u bestaan. Vs. 18 is hier een stoplap, om 't rijm, die noch in den Hebr. tekst, noch in de Vulgata voorkomt.

Maer ick zal met betrouwen
Op uw genade bouwen,
Het Heilighdom aenschouwen,
En ang en kuisch
Gaen knielen in uw heiligh huis.

O Heer, ley my beraden
Op uw gerechte paden,
Nu veelen my versmaeden:
Dies lichtme voor,
Dat ick u volge op 't wettigh spoor:

Want in geen lastermonden
Oit waerheit wert gevonden.
Hun hart, te diep om gronden,
Niet anders breit
Dan spinneweb, en ydelheit.

Hun keel, van stanck doorkroopen,
Stinckt, als een graf, dat open
Een ieder wech leert loopen.
Hun tongen zijn
Bedrieghelijck door valschen schijn.

Verdoem, o Heer, die treken,
Dat, van hun wit versteecken,
Zich vinden uitgestreecken,
Die hier alleen
De vroomen dochten te vertreên.

29 *Ang en kuisch: ang* staat hier voor *bang*, met vreeze, gelijk de S.-B. dan ook vs. 8 heeft: *ick sal my buygen na het paleys uwer heyligheyt*, in uwer vreese.

33 *Nu veelen my versmaeden:* de Vulgata heeft hier *propter inimicos meos* en de S.-B. „om mijner verspieders wille," in 't oorspr. staat letterlijk: in spijt mijner benijders.

38 *Te diep om gronden:* te diep om doorgrond te worden.

47 *Van hun wit versteecken:* hun doel missende.

48 *Uitgestreecken:* bedrogen. 't Woord schijnt in een overdrachtelijke ongunstige beteekenis genomen, om het „opsmukken en glad en effen voorstellen met bedrieglijke bedoelingen" aan te duiden.

49, 50 Lees: die op niets anders zonnen, dan de vromen te vertreden

Verdrijftze om hunne boosheit,
En bystre godeloosheit,
Die niet uit simple broosheit,
Maer zonder schrick
Godt terghden elcken oogenblick.

Dan zullen de geslachten,
Die op uw goetheit wachten,
Verheught uit al hun krachten,
Eeuw in, eeuw uit,
U tegengaen met bly geluit.

Gy zult de deught beloonen,
En in hun harten woonen,
Zy u met eere kroonen,
O zegenaer
Van uwe oprechte en vroome schaer.

Gy kroont ons hier beneden
Met uw genegentheden,
Na 'et storten der gebeden,
Als met een' schilt,
Waer op de haet zijn pijlen spilt.

53, 54 Versta: niet uit zwakheid of onwetendheid, maar moedwillig.

58 *Uit al hun krachten:* voegt men dezen rijmlap bij *verheught* dan heeft de uitdrukking alleen de beteekenis van „zeer verheugd"; zoo zegt men nog van iemand, die verblijd is, dat hij „in zijn kracht" is. Maar vermoedelijk zal men de aangehaalde woorden moeten in verband brengen met het later volgende *met bly geluit.*

DE VI. HARPZANG.

Domine, ne in furore.

Och, strafme niet in uwen toren,
Noch leghme mijne schult te voren,

2 *Noch leghme mijne schult te voren* voor „en houd mij mijn schuld niet voor." *Te voren* is men alleen gewoon als bijw. van tijd te gebruiken. In den zin als het hier genomen wordt, is 't kwalijk te verdedigen.

In uwe gramschap, lieve Heer:
Ontfarm u mijns; ick legh ter neder,
Ter doot toe kranck: geneesme weder:
Mijn beenen siddren meer en meer.

Mijn ziel is vol onsteltenissen.
Help Godt, hoe lang zalze u noch missen?
Och keer uw aenschijn toch naer my,
En ruck mijn ziel uit zoo veel stricken:
Maeck mijnen geest van alle schricken
Des doots door uw genade vry:

Want niemant, daer de dooden leggen,
Weet prijs en eer van u te zeggen.
Wie looft u in den helschen kuil?
Ick ging in arbeit van al 't steenen.
'K zal nacht op nacht in 't bedde weenen,
En wasschen het, terwijl ick huil.

'K zal 't bedt met tranen overspreien.
Mijn oogh is root en blint van schreien:
Van hartzeer wert ick grijs en out,
Om zoo veel haeters, die my praemen.

6 *Mijn beenen siddren:* 't is wel een gewone uitwerking van de vrees, dat zij de *beenen*, vooral de knieën, doet siddren; maar hier staat *beenen* voor *beenderen, ossa mea*, als de Vulgata heeft.

15 *In den helschen kuil:* David spreekt van geen *helschen kuil*, waar ook bovendien geen *dooden liggen*, maar alleen van „'t graf."

16 *Ick ging in arbeit van al 't steenen:* ongelukkige uitdrukking om te zeggen: „ik was moede van al 't zuchten." Men *gaat* alleen *in arbeid* van iets dat met veel moeite wordt te voorschijn gebracht: zoo een vrouw van het kind dat zij baren zal; een dichter van een epos; een minister van een ingewikkelde wet; — maar van zuchten in arbeid te gaan, daarop zou Bilderdijk met recht toepassen:

Maar elk, zoo lang hem de adren slaan,
Heeft overvloed van zuchten over
En vindt zich om geen grein meer pover,
Hoe menig er te loor moet gaan.

18 *Wasschen het, terwijl ick huil: terwijl* staat hier voor „ten gevolge van", en deze regel geeft alleen, in min gelukkigen vorm, hetzelfde te kennen als de volgende.

Nu wijckt, vertreckt van my altsamen,
Gy die van recht noch regel houdt:

Want mijn gekerm quam Godt ter ooren:
Godts goetheit wou mijn be verhooren:
Mijn smeecken ging hem aen het hart.
Dat nu zoo menige als my haeten
Verbaest en schaemroot 't velt verlaeten,
En haestigh vliên, van schrick benart.

23 *Nu wijckt:* jammer is 't, dat hier, waar een nieuwe reeks van denkbeelden begint, ook geen nieuw couplet aanvangt.

24 *Gy die van recht noch regel houdt:* er staat: *qui operamini iniquitatem;* of zooals de St.-B. heeft: „alle gy werckers van ongerechtigheit."

DE VII. HARPZANG.

Domine Deus meus.

Mijn Heer, mijn Godt, ick heb op u
Mijn hoop gestelt.
De vyant komt te velt:
Behoe beschutme nu
Voor allen, die verbolgen
My zoecken, en vervolgen:

Op dat de vyant, nu hy brult,
Gelijck een leeuw,
Die yslijck, schreeuw op schreeuw,
Het woudt met schrick vervult,
En vlamt op hart of hinde,
Niet fel mijn ziel verslinde:

Gemerckt zich niemant openbaert,
Niet een, die my
Verlos, behoe, bevry.

7—15 Paraphrasis van 't eenvoudige: „opdat hij mijn ziel niet roove, als een leeuw verscheurende, terwijl er geen verlosser is," als 't oorspronkelijke heeft.

13 *Gemerckt* voor „in aanmerking genomen, aangezien, nademaal." KILIAAN vertaalt het met *cum.* Bij HOOFT wordt het mede dikwijls gevonden.

Word ick met recht bezwaert,
Of kanmen my verdencken,
Dat ick hem zocht te krencken?

Of zocht mijn wraecklust oit uit haet,
Zoo fel en wreet,
Ontfangen leet met leet,
En al dat quaet met quaet
Hem weêr betaelt te zetten?
Zoo moet hy my verpletten:

Zoo vliede ick, zonder wederstant:
Hy grijp' verstoort
En trede en trapme voort
Het hooft tot stof in 't zant,
Zoo lang tot dat 'er leven
En naem al teffens kleven.

Ontwaeck in uwe grimmigheit,
En hanthaef 't recht
Van uwen trouwen knecht:
Vertoon uw Majesteit,
En zegenrijcke straelen,
In 's vyants lant en paelen.

Ontwaeck, o Heer, en voer mijn zaeck,
Naer uw besluit
En last, rechtvaerdigh uit:
En 't volck zal met vermaeck
In uwen tempel dringen,
En u ter eere zingen.

Dan zet u wederom om hoogh
Op uwen troon,
Als Rechter, en betoon,
Voor aller menschen oogh,

18 *Hem:* t. w. *den vyant.* Zie vs. 7.
24 *Zoo moet:* men leze liever, met andere vertalers, en ook in verband met hetgeen volgt: *zoo moog.*
30 *Kleven:* te loor gaan, blijven steken.

Dat gy, een Heer der volcken,
Hen oordeelt uit de wolcken.

Nu vel, naer mijn gerechtigh pleit,
[Ick ben gerust]
Naer 't recht, u wel bewust,
En mijne onnozelheit,
Het vonnis, zonder voordeel.
O Rechter, strijck het oordeel.

Gy Hartekenner, die den twist
Zoo grondigh weet,
Laet volstaen 't onbescheet
En onrecht, dat men dus vernist:
Laet d'onbeschaemtheit tieren;
Gy zult den vroomen stieren.

Wie recht en billijck handelt, wacht
Van 't billijck Rijck
Om hoogh geen ongelijck,
Maer hulp. De Godtheit acht
Die vroom is en rechtvaerdigh
Zijn hulp en hoede waerdigh.

d'Aertsrechter, op den hooghsten stoel,
Van groot gedult
En sterck, der boozen schult
Vast aenziet, stil en koel,

53 *Zonder voordeel:* zonder mij eenigen voorrang, eenig voorrecht toe te kennen, onpartijdig, naar gerechtigheid.

57—59 Waar Vondel deze periode heeft vandaan gehaald, is mij onbegrijpelijk. De Vulgata zoowel als de St.-B. zeggen het tegendeel van 't geen hier voorkomt.

59 *Tieren:* men moet raden, of dit woord hier als „razen" dan wel als „welig wassen" is op te vatten.

68 *Van groot gedult:* behoort bij *d'Aertsrechter*. Op dezelfde wijze spreekt men van iemand „van groot verstand, van groote lankmoedigheid," enz.

70 *Stil en koel:* deze woorden zijn, zoowel als het geheele couplet waar zij in voorkomen, een paraphrasis van de Vulgata, waar de vertaling verschilt met die van den St.-Bijbel. In de eerstgenoemde toch lezen wij: *Deus iudex iustus, fortis & patiens; numquid irascitur per singulos dies;* in den laatsten: „Godt is een rechtveerdigh Richter, en een Godt, die alle dagen toornt."

En dreight hun niet gestadigh,
Gestoort en ongenadigh,

Volhardt de boosheit, onverschrickt
In haer besluit,
Zoo ruckt hy 't slaghzwaert uit,
En spant den boogh, en mickt
Met dootelijcke flitsen,
Geslepe en gloênde spitsen.

Bezie nu wat de boosheit baert:
Z'ontfing met druck
Den nijt, die om 't geluck
Des naesten zich bezwaert,
En baerde niet dan nucken,
Gewelt, en schellemstucken.

Zy groef, verblint door wrock en nijt,
Een' diepen kuil,
Dees slickte in zijnen muil
En balgh die ons uit spijt
Belaeghde dus verbolgen,
En heeft haer zelf verzwolgen.

De slagh van 't onrecht en gewelt,
Op my gemunt,
Des booswichts eigen punt
Heeft hem ter neêr gevelt,
Verleert dat ydel stoffen,
En 't beckeneel getroffen.

Nu wil ick Godts gerechtigh hof,
Mijn leven lang,
Met snaerespel en zang,

80—84 Vrij duistere paraphrasis van het eenvoudige *Ecce parturit injustitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem.*
88 *Die:* lees: *haar, die.*
90 *Haer:* de boosheid. Zie vs. 79.
91—102 Hier is Vondel Vondel weder.
95 *Verleert* is hier het deelwoord.

En noit volvlochten lof,
Verheffen, en stoffeeren,
Ten roem en prijs des Heeren.

100 *Volvlochten:* welluidend en spraakkunstig zuiver woord.

DE VIII. HARPZANG.

Domine Dominus noster.

O Heer, ons aller Heer,
Hoe schiet de zon van uwen naem en eer
Haer heldre wonderstraelen
Zoo verre om d' aerde, en over alle paelen!
Want uwe heerlijckheit,
Uw goetheit, maght, en wijsheit, uitgespreit
In 't scheppen, wyder springen
Dan 't groot begrijp der heemlen, en hun ringen.
Het kleentje, dat noch zuight
Aen moeders borst, van uwen lof getuight,
Zoo klaer, datze al te zamen,
Die uwen naem ontheiligen, zich schaemen.
Wanneer ick, 's avonts spa,
Uw werreckstuck, den hemel gade sla,
Den loop van starre en maene,
Die gy geleit op 't spoor van haere baene:
Dan spreeck ick: hoe bezint
Gy dus een' worm, een' mensch, een menschenkint!
Wat is de roem des menschen,
Datge om hem denckt, hem gaslaet naer zijn wenschen!
Gy hebt hem zulcks verrijckt,
Dat hy bykans uwe Engelen gelijckt.

11, 12 Deze periode geeft het Latijn: *ut destruas inimicum et ultorem,* vrij flauw terug. Tusschen *zich schamen* en „verdelgd worden" is nog een groot verschil.

21 *Zulcks:* zoodanig.

Gy kroonde hem met mercken
Van eere en prijs tot Heer van alle uw wercken.
Gy stelt hem in uw ste
In 't hoogh gezagh der weerelt, over 't vee,
De schaepen in de heiden,
En ossen, die in velt en beemden weiden:
Oock over 't pluimgediert,
Dat door de lucht met vlugge pennen zwiert;
En visschen, die zich reppen
In zee, en stroom, en daer hun' adem scheppen.
O Heer, ons aller Heer,
Hoe schiet de zon van uwen naem en eer
Haer heldre wonderstraelen
Zoo verre om d' aerde, en over alle paelen!

36 Deze Psalm is wederom sierlijk berijmd.

DE IX. HARPZANG.

Confitebor tibi, Domine.

Getrouwste noothulp in mijn smart,
Ick wil uit al mijn hart
U loven, en ontvouwen
Uw wonderdaeden op een ry.
Ick wil, in u verheught en bly,
(Mijn opperste betrouwen,)
Al juichende met zang en snaer,
U eeren in het openbaar.

Gy broght mijn' vyant op de vlught.
Al 't heir op dat gerucht
Verloor den moedt in 't vechten;
Verstoof voor uw gezicht beschaemt;
Toen gy mijn zaeck ter harte naemt;
En, om 't geschil te slechten,
Gezeten op den troon van 't Rijck,
Mijn haeters stelde in 't ongelijck.

15 *'t Rijck: 't Rijk* bij uitnemendheid, „het Godsrijk."

Gy snoerde 't Heidendom den mont.
De boosheit ging te gront.
Gy hebtze aen stof gewreven,
Zoo kleen gemorselt, dat 'er niet
De bloote naem van overschiet,
Die uitging met haer leven.
De vyant quam geweer te kort.
Gy hebt zijn steden omgestort.

Zijn naem gedachtenis en huis
Verdween met een gedruisch:
Maer zonder te bezwijcken
Bleef Godt, die zijnen rechterstoel
Gestelt heeft boven 't aertsch gewoel,
Om 't vonnis vlack te strijcken
In billijckheit, en met een woort,
Elck recht te geven, dien 't behoort.

Daer zit de Heer, der armen wijck,
Zijn hulp in ongelijck
En druck: en hierom hoopen
En zienze op u in noot en strijt,
Die recht beseffen wie gy zijt:
Want al wie derwaert loopen
Om troost te zoecken, vinden raet
By u, die niemants klaght versmaet.

Jerusalemsche burgers, kroont
Hem, die op Sion woont,
Met Harpzang in zijn kooren.
Verkondight Godts beleit alom
By 't onverlichte Heidendom,
Die 't bloet van zijn' verkoren
Hun afeischt, en in harteleet
't Geschrey der armen niet vergeet.

Ontfarm u mijns, en sla toch ga
Hoe 's vyants ongena

26 *Met een gedruisch: cum sonitu,* als de Vulgata heeft; de uitdrukking komt in den St.-B. niet voor.

En haet mijn Recht verdruckte.
Aenschouw het, Heer, die in den noot
My menighmael de poort der Doot,
Door uwe maght ontruckte,
Op dat mijn mont uw' lof getrouw
In Davids poorte zingen zou.

Ick zal door u, van 't juck verlicht,
Met vreught voor uw gezicht
Gaen juichen, triomfeeren,
En my verheugen zegenrijck:
Dewijl mijn vyant steeckt in 't slijck:
Die fors my wou verneeren,
En smooren bleef, gelijck 't behoort,
Daer hy my heenjoegh zelf gesmoort.

Wat onbesneden, tegens Recht,
My looze laegen leght,
Die sneuvelde in zijn laegen.
Zijn voet bleef hangen in den strick,
Waer me hy heimlijck, zonder schrick,
Uw' dienaer zocht te plaegen,
Te vangen: die my stricken hing
Door uw beleit zich zelven ving.

De billijckheit des hemels blijckt,
Als Godt het oordeel strijckt.
De godeloozen smeeden
Voor andre een moordtuigh, wreet en valsch,
En voelen 't eerst op hunnen hals.
De booswicht vaert beneden
Ten afgront, langs het duistre padt,
Daer Godt vergeet die hem vergat.

63, 64 Het dubbel gebruik van 't w. w. *smooren* is hier wellicht met opzet; doch zeker niet gelukkig.

66 *Leght:* moet hier *legde* of *leide* zijn, als uit het vervolg blijkt.

76 *Voor andre een moordtuigh:* de taal, zooals Vondel die zelf gewoonlijk schrijft, vorderde hier: *voor andren.*

77 *'t Eerst:* is hier te veel; want, naar de bedoeling des sprekers, het *moordtuig* wordt alleen door hen, en niet *later* door de anderen, voor wie 't gesmeed was, gevoeld.

Maer d' arme, die op Godt betrouwt,
Al zat hy lang benouwt
Wort boven niet vergeeten
Ten ende toe. Godt kent elx schult.
Der armen lijden, en gedult,
Die heele jaeren sleeten,
Vergeet de Hooghste niet altoos,
En d' uitkomste is niet vruchteloos.

Sta op, sta op, o noothulp, stijf
Geen godeloos bedrijf,
Noch trotsen, dus vermeeten.
Verschijn in uw gerecht om hoogh.
Verschrickze met uw grimmigh oogh.
Bestel een', die, gezeten
In 't recht, hun wetten stell', en toon'
Datze assche zijn voor uwen troon.

Waer steecktge, o schutsheer van 't geslacht
Der vroomen, met uw maght
Zoo lang en stil verborgen?
Waerom verzuimtge, verre en wijt
Van d' uwen, hen ter rechte tijt
Te redden door uw zorgen,
En hulp, uit hunnen noot, en druck,
Zoo hardt geperst van 't ysren juck?

Terwijl de razende tyran,
En 't godeloos gespan,
Zich zelven verhoovaerdight
Op zijnen voorspoet, jaer op jaer,
Zucht d' onderdruckte, droef en naer.
De booswicht schijnt gewaerdight
Tot zulck een lot: d' oprechte klaeght
Dat d' Opperste geen kennis draeght.

86 *Die heele jaeren sleeten:* versta: waarin zij geheele jaren sleten, of: al gingen er jaren overheen.

97 *Waer steecktge:* hier begint de vertaling van 't geen in den St.-B. als *Ps. X.* voorkomt.

110, 111 *Schijnt gewaerdight tot zulck een lot* voor „schijnt er toe waardig gekeurd."

112 *Geen kennis draeght:* van wat? hier ontbreekt noodwendig: hier van, van dezen staat van zaken, van zulk een onbillijkheid, of iets dergelijks

De booswicht wort by elck ge-eert,
En juicht, en triomfeert,
Terwijl hy naer zijn wenschen
't Geluck der weerelt heeft ten vrient,
Het onrecht hem ten zegen dient,
Gezien by alle menschen.
Dees beelt zich in, nu 't wel beslaet,
Dat hy noch rechte gangen gaet.

Dees trotse, droncken van zijn lot,
Vergramt, verbittert Godt.
Zijn gramschap, noit bewogen,
Groeit aen, en zoeckt de Godtheit niet,
Die zijn verkeertheit hoort, en ziet.
Hy heeft Godt niet voor oogen.
Waer dees zijn voeten keert of zet,
Zijn wandel is doorgaens besmet.

Dees ziet uw oordeel niet te moet,
En trapt, gelijck verwoet,
Dien hy zijn' vyant schatte,
Voor zijne voetschabel, en zeght
Met zijn gedachten: ick zit hecht.
Wat stoel oit schranckte, en spatte,
Mijn staet zal duuren, hoogh geacht
Door al de ry van mijn geslacht.

De mont braeckt laster overal,
Bedrogh, en bittre gal.
Hy neemt vergift van draecken
Op zijne tong, die baert verdriet,
En smart by al wat zy beschiet.
De rijcken met hem waecken,
Die heimlijck uit zijn laegen past
Dat hy d'onnozelheit verrast.

Hy vlamt op d'armoede, ieders vloeck,
Bespietze uit zijnen hoeck,

134 *Schranckte: schranken* is wankelen.
141 *Wat zy beschiet:* wat zij (de tong) met haar zwadder bespuwt.
143 *Past:* oplet, loert.

Gelijck in donckre holen
De wreede leeuw verborgen leit.
Hy loert op d' arme onnozelheit,
Op dat hy, stil gescholen,
Den armen vange, en in zijn net
Magh sleipen, daer hem niemant redt.

Dan valt hy den gevangen stijf
Met al zijn maght op 't lijf,
Grijpt toe, en houdt hem onder
De klaeuwen van zijn tiranny:
Want hy besluit: wie hindert my?
Godt keert zich in 't byzonder
Aen niemants klaghten, nochte ziet
Het goet en quaet, dat hier geschiet.

O Heer, sta op, hef op uw hant,
En drijf 't gewelt in 't zant.
Vergeetze niet t' ontzetten,
Die overweldight, arm en bloot,
Uw hulp behoeven in der noot.
Geweldenaeren wetten
Hun boosheit, in der armen smart,
Met dit besluit al stil in 't hart:

Waerom zou Godt, de hooghste maght,
Zich om der armen klaght
Vergrammen, en verstooren?
De Godtheit, hooger dan het zwerck
Gezeten, moeit zich met geen werck
Van 's aerdtrijcks ingeboren,
Noch recht noch onrecht, leeft gerust,
Van 's menschen handel onbewust.

Neen zeker, neen: wel degelijck
Ziet Godt, der vroomen wijck,
Den druck, de zwaericheden
Der kermenden van boven af.

175 *Leeft gerust:* lees, duidelijkheidshalve: *en* leeft gerust.

De dwingelant zal zijne straf
Gevoelen hier beneden.
Hy zal uw handen niet ontvliên,
En dan zijn reuckeloosheit zien.

Gy zijt der armen toeverlaet,
De vader, vooght en raet
Der ouderlooze weezen.
Och, breeck des ongerechten maght,
Den arm der boozen door uw kracht:
Men vint gewis na dezen
In hem geen boosheit, nochte smet,
Hoe scherp men op zijn' handel let.

De Heer zal heerschen naer zijn' zin
Alle eeuwen uit en in,
De boozen uit zijn paelen
Verdrijven al de weerelt door.
Hy weet en luistert met zijn oor,
Eer zy hun leedt verhaelen,
De be der armen, en hun smart,
En kent de spraeck en tong van 't hart.

Bescherm en hanthaef in haer Recht
De wees, die onder leght,
Zoo veel verschovelingen,
Voor hun verdruckers. Helpze ras,
Op dat de mensch, slechts stof en asch,
Zich wachte te bespringen
d' Almogentheit van 't hemelsch hof,
Te sterck voor zulck een brosse stof.

197, 199 *Luistert.... de be: luistert* vorderde eigenlijk *naar* achter zich; doch Vondel voegt wel meer, waar hij twee w. w. bezigt, 't een bedrijvend, 't ander onzijdig, het voorz. weg. *Luistert* kan ook voor „beluistert" staan.

205—208 De Vulgata zegt eenvoudig: *ut non apponat ultra magnificare se homo super terram.*

De IX Harpzang, vs. 147—184.

DE X. HARPZANG.

In Domino confido.

Ick zet al mijn betrouwen vast
Op Godt, als druck my overlast.
Hoe durft gy booswicht ondertusschen
Noch tot my zeggen: volgh de musschen.
En vliegh uit uw vervolgers oogh
Behouden naer een' bergh om hoogh:

Dewijl de laegeleggers nu
Hun boogen spannen tegens u,
De pijlen op hun pezen zetten,
Om alle oprechten te verpletten,
Te treffen zeker en gewis
Uit hunne laege, en duisternis.

De boosheit durf, ô Heer, uw wet,
Die gy voltrockt, en zonder smet
Ons voorschreeft, uit zijn harte vaegen,
En uwen trouwen dienaer plaegen.
O stout en reuckeloos bestaen,
Wat heeft d' onschuldige misdaen?

De Godheit, boven wolck en zwerck,
Gezeten in des hemels kerck,
Op zijnen rechtstoel, drymael heiligh,
Slaet zijn gezicht en oogen veiligh
Op d' onderdruckten, staroogt sterck,
En onderzoeckt een ieders werck.

Hy ondervraeght den vroomen man,
En 't onrechtvaerdige gespan.
d' Alziende let op ieders handel,
Der goeden en der quaden wandel.
Hy haet zich zelven, al te blint,
Die d' ongerechtigheit bemint.

2 *Overlast:* bezwaart, benauwt.

De hemel stort, tot 's boozen straf,
Een regenvlaegh van stricken af,
En vlam, en zwavel, vier, en voncken.
Hem wort een bittre kelck geschoncken
Van blixem, donder, storm en wint,
Als d' Opperste zijn wraeck ontbint:

Want Godt bemint het recht gewis,
Gelijck zijn aert rechtvaerdigh is.
Hy schept behaegen in 't rechtmaetigh,
En haet het kromme en eigenbaetigh.
Hy ziet van boven uit zijn rust
d' Oprechten aen met liefde en lust.

34, 35 *Een.... kelck.... van blixem donder,* enz. klinkt wel wat al te hyperbolisch.

39 *Rechtmaetigh:* een woord, dat sedert het begin dezer eeuw zeer in de mode gekomen is, en het vroeger gebezigde *gerecht* bijna geheel heeft verdrongen. Vondel bezigt het nimmer in dien zin, en ook hier niet, waar 't voor tegenstelling van *het kromme* (zie vs. 40) wordt gebezigd en dus niet voor „rechtvaardig" of „gerecht," maar eenvoudig voor „recht." 't Woord is voor 't overige goed, als gevormd van *recht* en *maat;* en kan nimmer aangevoerd worden om *doelmatig, planmatig, stelselmatig* en dergelijken te wettigen.

DE XI. HARPZANG.

Salvum me fac.

Behoeme, o Heer, de Heiligen verminderen,
En spatten uit het loot
Van uwe wet. De deught van Adams kinderen
Neemt af, te bros en snoot.
Oprechte trouw is heden wijt te zoecken.
Bedrogh behoudt het velt.

2, 3 *Spatten uit het loot van uwe wet:* deze uitdrukking wordt in het oorspronkelijke niet gevonden; zij is echter volkomen bijbelsch, en verstaanbaar bovendien. Al wat *uit het lood* spat, of springt, wijkt noodzakelijk af van den rechten weg.

4 *Te bros en snoot:* dit moet tot *Adams kinderen* gebracht worden.

6 en 10 *Bedrogh:* de herhaling van 't zelfde woord is hier noch sierlijk, noch gepast.

De logen pooght den naesten te verkloecken.
Het hart is niet gestelt
Gelijck de snaer der tonge, en haere klancken,
Vol valscheit en bedrogh.
O Godt, besnoey 's bedriegers tong en rancken,
En sulcke stoffers toch:
De stouten, die zich stoffende bedriegen,
En roepen overluit:
Betoom u niet: ontzie u niet te liegen:
Zet zoo uw paelen uit.
Wie is zoo groot, die onzen mont kan toomen?
Wie stelt ons tonge een maet?
Maer wat zegt God? Ick zal van boven komen,
Ten troost en toeverlaet
Der hulpelooze en troostelooze harten,
Van zuchten moede en mat,
En voeren hen getrouw, en vry van smerten,
In een behoude stadt.
Godts woorden zijn zoo louter als metaelen,
Als zilver, in den gloet
Des viers beproeft, geloutert zevenmaelen,
Getoetst ten overvloet.
Gy, schutsheer der onnooslen, zult ons hoeden
Voor dit veraert geslacht.
De snooden staen naer tijdelijcke goeden,
Onrustigh dagh en nacht.
Zy winnen in getal door uw vermogen:
d' Onnozelheit ontziet
De maghtigen, ter aerde neêrgebogen,
En beeft voor hun gebiet.

9, 10 Hetgeen hier staat dient omgekeerd, en gelezen te worden: „de snaar der tong is niet gesteld gelijk het hart," of, eenvoudiger: „de tong spreekt anders dan het hart gevoelt."

25 *Zoo louter als metaelen:* hier staat het meerv., om 't rijm, voor 't enkelv., en bovendien moet het woord nog worden opgevat in den zin van *„edel* metaal," gelijk uit de nadere omschrijving in de volgende regels blijkt.

1—36 Hier is meer de uitlegging gevolgd, door de exegeten aan 't slot van dezen Psalm gegeven, dan de tekst zelf. De Vulgata heeft: *In circum impii ambulant. Secundum amplitudinem tuam multiplicasti homines.*

DE XII. HARPZANG.

Usque Domine.

Hoe lang vergeetge my zoo straf,
En zetme, o Godt, uit uw gedachten?
Hoe lange keertge op mijne klaghten
Uw heilzaem aenschijn van my af?

Hoe lang, o Godt, zal ick, verstroit
Van zinnen, treuren dus elendigh?
Hoe lang zal druck mijn hart inwendigh
Doorgaens dus knaegen, meer dan oit?

Hoe lange zal mijn vyant my
Dus trappen, trotsen, en braveeren?
Och, wil uwe oogen herwaert keeren.
Verhoor mijn bede: ick legh in ly.

Verlicht mijne oogen, en gezicht,
Eer ickze luicke, en 't licht ontbeere,
Dat niet mijn vyant triomfeere,
En stoffe: ick won 't hem af: hy zwicht.

Al mijn verdruckers juichen bly,
Zoo ras ick wanckele ten quade:
Doch 'k heb mijn hoop op uw genade
Alleen gebouwt, die hanthaeft my.

1, 3 *Lang — lange:* men lette hier op het bezigen nevens elkander der beide vormen.

12 *Ick legh in ly:* deze uitdrukking heeft David, die geen zeeman was, noch tot een zeevarend volk behoorde, natuurlijk niet gebezigd; doch Vondel was het gebruiken van termen, aan het zeewezen ontleend, zoo van kindsbeen af gewend, dat hij waarschijnlijk bij het te pas brengen daarvan nauwelijks aan hun oorsprong dacht.

Mijn hart springt op, als gy my redt.
Ick wil u loven met gezangen,
Voor zoo veel deught, van u ontfangen.
'k Heb op mijn harp een wijs gezet.

23 *Zoo veel deught, van u ontfangen:* hier hebben wij wederom *deugd* in den zin van: „weldaad, gave, goed."

24 De vertaling van dezen Harpzang is wederom bijkans even krachtig en fraai als 't oorspronkelijke, wat daaraan toe te schrijven is, dat Vondel zich hier aan den tekst gehouden en zich van omschrijvingen en herhalingen onthouden heeft.

DE XIII. HARPZANG.

Dixit insipiens in corde.

d'Onweetende en bedorve rot
Sprack in haer hart: daer is geen Godt:
Die voor de weerelt zorge draeght.
Legh af de vrees, die dwazen plaeght,
En volgh al wat uw hart behaeght.

Uit dezen stinckpoel rees een pest,
Die 't al bedorf, van oost tot west.
De reuckeloozen, onberaên
Geweecken van de rechte baen,
Den wegh der doolinge inneslaen.

Men schimpt, in dees bedorve lucht,
Met eerbaerheit, en deught, en tucht.

1 *Rot:* bende.

6 *Uit dezen stinckpoel:* uit welken? uit het hart van *de bedorven rot* of uit dien der verdorvenheid? De tekst, waarvan de eerste drie stanza's van dezen Harpzang de omschrijving leveren, luidt in de Vulgata eenvoudig aldus: *Dixit insipiens in corde suo: non est Deus. Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in studiis suis; non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.* — Over 't geheel heeft zich Vondel hier weder een belangrijke uitbreiding van 't oorspronkelijke veroorloofd.

Het onkruit wast, en wint vast velt.
Het vruchtbre zaet verstickt, en smelt,
Tot dat men niet een' vroomen telt.

De Heer zagh neêr van 's hemels tin
Op 's menschen werck, op ieders zin
En wit, uit 's hemels heldren dagh,
Of hy noch eenen Wijzen zagh,
Een' die naer Godt zocht, als men plagh:

Zy waren al van d' eerste stut
Geweecken, altemael onnut.
Het onkruit wast, en wint vast velt.
Het vruchtbre zaet verstickt, en smelt,
Tot dat men niet een' vroomen telt.

Hun keel is als een open graf,
De tong bedrieghlijck, schalck, en straf.
Hun lippen smeecken, schoon van schijn,
Besmet met adderenvenijn,
Om elck te trecken aen hun lijn.

De mont braeckt vloecken overal,
En laster, gift, en bittre gal.
De voeten vliegen, als verwoet,
Verhit van dorst, om menschenbloet
Te storten in hunn' overmoedt.

Zy rechten alsins, waerze gaen,
Bederf en jammernissen aen.

23—25 De herhaling der woorden, van vs. 13—15 voorkomende, is 't oorspronkelijke nagevolgd.

27 *Schalck:* loos.

28 *Smeecken:* vleien.

33—35 Van deze voorstelling, aan *Rom.* III : 15 ontleend, staat niets in den tekst. Bovendien, waar Paulus spreekt van de *voeten* der overtreders, die *snel* zijn *om bloed te vergieten,* bezigt hij een elliptische uitdrukking, die niemand hindert; doch hier levert Vondel, door die nader te omschrijven en van *voeten* te gewagen, die *verhit van dorst* zijn en *menschenbloed* willen *storten*, een onmogelijke voorstelling.

Zy kenden noit het vredepadt,
Noch schrickten, teffens uitgespat,
Voor Godt, die ieders misdaet schat.

Och, wort dees godelooze schaer
Heur gruwelen niet eens gewaer,
Die mijne kudde dus verteert,
Mijne arme schaepen stroopt, en scheert,
En dagelijx, als spijs, verteert!

Zy riep den naem des Hooghsten niet
Om hulp aen, toen zy, als een riet,
Van vreeze beefde, zonder gront,
En ydel zich in vreeze vont,
Daer billijck niet te vreezen stont:

Want d'Opperste is rechtvaerdigh, acht
Geen godtloos maer het vroom geslacht.
Gy boozen hebt den raet gesloopt
Des armen, die zich niet verloopt,
En vast op 's hemels bystant hoopt.

Wie zal uit Sion Jakobs zaet
Herstellen in behouden staet?
Het huis van Jakob, Israël
Zal juichen met gezangk, en spel,
Als Godt 't gevangen volck herstell'.

39 *Teffens:* allen te zamen.

48, 49 In deze regels speelt Vondel tweemalen met het woord *vreeze,* enkel om de stanza te vullen. De Vulgata heeft alleen: *illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor.*

DE XIIII. HARPZANG.

Domine, quis habitat.

Wien guntge, o Godtheit, te verschijnen
Voor 't hooge koor, daer Cherubijnen

De bondtkist decken met haer schacht?
Wien zal 't gebeuren dagh en nacht
Op uwen heilgen bergh te rusten,
Het liefste dat een hart magh lusten?

Die, niet besmet in zijnen wandel,
En gansch rechtvaerdigh in zijn' handel,
De voeten in Godts schaduw zet,
De klaere waerheit spreeckt, die met
Zijn harte stemt, en zonder liegen
Zijn tong kan spaenen van bedriegen:

Die, om des naestens heil te stutten,
Zijn schade en schipbreuck pooght te schutten,
Zijne ooren stopt voor 't lasterwoort,
Dat hy tot 's anders nadeel hoort,
Veracht dat ongebonden wezen,
En looftze, die Godts strengheit vreezen:

Die geene onwaerheit stout be-eedight,
Noch niemant door bedrogh beledight,
Noch 's armen vleesch en bloedigh zweet
Met woeckerende tanden eet,
En noit 's onnooslen Recht wou krencken,
Bekoort door gaven, en geschencken.

Wie dus kan leven, zonder ergh,
Zal eeuwigh rusten op Godts bergh.

3 *Schacht:* de synekdoche is hier te ongepaster, omdat er sprake is van meer dan één Cherubijn.

7—9 Lees: „die niet besmet *is*," „*en die* de voeten," enz.

10, 11 *Die met zijn harte stemt* voor „die spreekt als hij 't meent. In deze periode zijn de eenvoudige woorden van den tekst: „wiens hart waarheid spreekt," tautologisch uitgewerkt.

12 *Spaenen* is *speenen,* onthouden.

14 *Zijn:* versta: diens.

17 *Dat ongebonden wezen:* 't voorz. *dat* zou hier doen denken, dat dit vers van 't geen voorafgaat afhing, wat echter geenszins het geval is. *Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus,* heeft de Vulgata.

19 *Die geene onwaerheit stout be-eedight:* deze uitdrukking is zwakker dan die van 't oorspronkelijke, welke medebrengt: die een eed gestand doet, ook tot zijn eigen schade.

DE XV. HARPZANG.

Conserva me, Domine.

Behoeder van uwe uitgeleze troepen,
Behoeme voor 't genaeckende gevaer:
Want ick niet ruste in noot u aen te roepen,
Waer op mijn hoop, als op een' troostpylaer,
Gebouwt is. 'K heb uw Godtheit aengehangen,
Die, rijck van heil, van my niet hoeft t' ontfangen.

Dit 's d'oirzaeck dat ick d'uitgekoore zoonen,
Uw heiligh volck, in 't lang beloofde lant,
Hun errefdeel, de handt boodt, waerze woonen,
En holpze aen rust, en in een' vasten stant.
Gy zelf getuight hoe ick voor uw genooten
In 't openbaer mijn hart heb uitgegooten.

Maer toenze na verzwackten in hunn' yver,
Verlietenze u, hun toeverlaet, en lot.
Afgodery wint velt door haeren drijver.
Elck volght zijn' droom, en dient zijn' eigen Godt,
Tot datze in 't endt en spade naer hem spoeden,
Godt kennen voor den oirsprong aller goeden.

Ick wil geensins, ten smaet van uw geboden,
Den offerdisch des afgodists bekleên,
Mijn lippen aen den bloetkelck van zijn goden
Noch offerbloet besmetten, neen, o neen.
Ick wil geensins die gruwelen verbloemen,
Noch hunnen naem gewaerdigen te noemen.

'K verwacht van Godt mijn erflot na dit strijden.
De rijcke loon des kelcks van mijn verdriet

7—12 Deze regels zijn een paraphrasis van wat David zegt, dat de Heer hem behagen deed scheppen in de edelsten des lands. Wellicht dacht Vondel daarbij, vooral bij 't schrijven der laatste twee regels, aan den wakkeren strijd, door hem voor zijn Kerk gevoerd.

13 *Na:* daarna, naderhand.

En zwaericheên en overbitter lijden
Verwacht ick van het oogh, dat alles ziet.
Gy zultme, o Heer, en niemant zal 't beletten,
In 't wettigh erf, my toebeschoren, zetten.

Het beste lot is my ten deel' gevallen.
Mijn erfdeel munt in alle loten uit:
Dies loof ick Godt, wiens gunst my boven allen
Gezegent heeft. Hy steef mijn raetsbesluit
Met kennisse en verstant, om recht te micken,
En 't hooghste lot voorzichtigh uit te picken.

Hy prickelde mijn hart en mijn gedachten
Inwendigh, spa tot midden in den nacht.
'k Had hem alleen voor oogen, onder 't wachten
Op zijn genade en goetheit: want zijn maght
My hanthaefde, op dat ramp noch ongelucken
Godts dienaer van zijn wacht en schiltwacht rucken.

Dit's d'oirzaeck dat de blyschap in mijn harte
Niet schuilen kan, maer uitberst op de tong,
Die huppelt na het uitstaen van de smarte:
En schoon de Doot mijn sterflijckheit besprong,
Mijn lichaem zal geen' worm in d'aerde spijzen,
Maer sluimeren met hoope van verrijzen:

Want gy, o Godt, zult nimmermeer gedoogen
Dat mijne ziel in helsche duisternis
Gedompelt blijf, noch 't lichaem uit elx oogen
In 't graf verrott': het lichaem, dat u is
Geheilight, zal noch kan, na'et bitter sterven,
Geensins vergaen, verrotten, noch bederven.

Gy leertme klaer de baen des levens kennen,
De baen naer Godt, en Godts onsterflijckheit;

42 *Rucken*: de taal vorderde hier: *rukten* of *zouden rukken*.

54 *Vergaen, verrotten, noch bederven:* dit klinkt vrij pleonastisch, te meer, dewijl er reeds vs. 52 van *verrotten* gesproken was. De regel laat zich echter verdedigen, wanneer men er een climax in ziet en dan leest: „geenszins *te niet gaan, verrotten,* noch zelfs bederven."

Bestraeltme met uw blyschap, onder 't rennen,
Die neêrstraelt van uw aenschijns Majesteit.
Uw rechte hant begaeft, na deze elende,
Den hoopenden met blyschap, zonder ende.

57 *Onder 't rennen:* onder 't opvaren ten hemel (?).

59 *Begaeft:* dit woord, tegenwoordig alleen nog slechts als verl. deelw. gebruikt, was vroeger zeer in zwang.

DE XVI. HARPZANG.

Exaudi, Domine, Justitiam.

O billijck en rechtvaerdigh rechtgespan,
Gewaerdigh toch te hooren
Mijn goede zaeck, en gun den vroomen man
Zijn klaghte voor uwe ooren
t' Ontvouwen: neigh uwe ooren naer mijn be,
En lippen, met geen logen
Noch schonen schijn van recht verbloemt, waerme
De vierschaer wort bedrogen.
Aertsrechter, vel het vonnis met uw' mont,
En sla uw oogh beneden
Naer mijnen eisch, op billijckheit gegront,
En onvermomde reden.
Gy hebt mijn hart door 't vier des drux beproeft,
En onderzocht by duister,
En vond geen smet, noch schult, die onschult hoeft,

1 *Rechtgespan:* rechterstoel, van waar het *recht*, de vierschaar, *gespannen* wordt.

10 *Sla uw oogh beneden:* Vondel bezigt meer 't eenvoudige *beneden* zonder er *naar* bij te voegen, wanneer de rest van den zin de meening duidelijk genoeg maakt. Zoo b. v. hebben wij in *Salmoneus* vs. 1730 gelezen:

De Godtheit komt beneên
Gedondert uit een wolck.

15, 16 *Geen... schult, die onschult hoeft, of wijt gehaelden luister:* dat is: geen schuldige, die noodig heeft zich met vergezochten glimp van redenen te verschoonen.

Of wijt gehaelden luister.
De daet bestemt den wil, de mont het hart.
Ick hielt de steile wegen
Van uwe wet in tegenspoet, en smart,
En riep, zomtijts verlegen,
Met mijne flaeute, en onvermogen: Heer,
Versterckme op uwe paden.
Bevestigh toch mijn treden meer en meer,
Op datze van uw raeden
En heiligh spoor niet glyen onverhoedts.
Ick hiel met mijn gebeden
En roepen aen geduurigh met meer moedts,
Dewijl gy van beneden
Gewoon zijt my te hooren. Oppermaght,
Neigh d' ooren naer mijn smeecken,
En hoor mijn stem, en droeve jammerklaght.
Vertoon een wonderteken
Van uw genade en barremhartigheit
In my, dat alle staeten
Van menschen zien wat heil gy hun bereit,
Die zich op u verlaeten.
Bescherm my, als den appel van uw oogh,
Voor dese tegenstrijders
Van 's hemels maght, uit 's hemels troon om hoogh.
Beschutme voor benijders,
In schaduw van uw vleuglen, voor 't gezicht
Der vloecken, die my drucken.
Mijn vyanden beleegren my heel dicht.
Mijn ramp en ongelucken
Vermurwen hen zoo luttel, datze 't hart
Voor mijne klaghten sluiten,
Hun trotsheit my met schimp en wrevel tart.
Zy houden my van buiten
Rondom bezet, en slaen hunne oogen neêr
Alleen op aerdtsche zaecken,
En dreigen my geduurigh meer en meer
Bedecktelijck te raecken:

28, 29 *Van beneden... my te hooren:* ook hier wederom zou men allicht zeggen: neen, van *boven* hoort God naar de smeekingen; maar de bedoeling is dewijl gij gewoon zijt, mij te hooren, *van beneden* tot u roepende.

Gelijck een leeuw, die grimmigh vlamt op buit:
Als 't jonck van een leeuwinne,
In 't nest gespeent, al stil en heimlijck uit
Zijn hol ziet, dol van zinne,
En heet op roof. Ontwaeck, bescherremheer,
Verras hem in zijn laege,
En ruck hem flux met kracht ter aerde neêr.
Ontsla my van dees plaege.
Ontruck zijn hant den schicht met uwen arm,
Eer wy getroffen sneven.
O rechter, schey den godeloozen zwarm,
En die op d' aerde leven
Van weinigen, die hier, gedruckt en bang,
Voor wreveligen duchten,
Die hier volop gemest, hun leven lang,
Gedijen by de vruchten
Der aerde, en 't zaet verborgen in den buick
Der ackeren. Zy brassen,
En koestren slechts het lichaem door misbruick
Van overvloet. Zy wassen
In afkomste aen, verzaet van weelde en lust,
En laeten aen hunne erven
Het overschot, dat geen begeerten blust,
En niemant volght in 't sterven:
Maer ick, o Heer, verzaet van uwen eisch
Te houden en uw rechten,
Zal endtlijck u in 't hemelsche palais
Aenschouwen met uw knechten:
Daer zal uwe eer en glans en heerlijckheit,
Bedeckt met geen gordijnen,
Mijn' geest verzaên, wanneer uw Majesteit
Den vroomen zal verschijnen.

76 Een Horatiaansche regel, die in den zin niet te pas komt; want het nalaten van schatten aan een talrijk kroost wordt hier juist als eene der meest begeerlijke zaken voorgesteld. — Voor 't overige loopt deze Harpzang vloeiender en is minder met herhalingen overladen dan de onmiddellijk voorgaanden.

DE XVII. HARPZANG.

Diligam te, Domine.

Alvoênde Godt, en Heer van alle Heeren,
U wil ick al mijn leven dienen, eeren,
En minnen: want gy zijt mijn kracht, en borgh,
Mijn toevlught, mijn verlosser, troost, en zorgh.
Ick zal op Godt, als op mijn noothulp, hoopen.
Mijn schutsheer, als de stormers op my loopen,
Dan keer ick hen op u, mijn' horen, af,
Die my verlost, bevrijt, en hoedt voor straf:
Dies wil ick u aenbidden, eeren, loven,
Zoo raeck ick al mijn vyanden te boven.
De stricken van d'afgrijsselijcke Doot
Belaeghden my: de helsche boosheit schoot,
Gelijck een stroom en waterval van sluizen
Ter rotse af naer de laeghte neêr komt bruizen,
Met kracht op my, die, teder en ontstelt,
Niet opmoght, noch kon staen voor dit gewelt.
De rampen van d'afgrijsselijcke helle
Belaeghden my vervaerelijck, en felle.

4 *Troost en zorgh* voor „Vertrooster" en „Verzorger."

6 *Als de stormers op my loopen:* allesbehalve sierlijke uitdrukking, en 't *op my loopen* voor *op my aanloopen* maakt haar onzuiver bovendien.

7 *Op u, mijn' horen:* de tekst spreekt van *cornu salutis*, een hoorn der behoudenis, des heils. Vondel speelt met het woord en maakt er een krijgswapen van.

8 *En hoedt voor straf:* er is in den tekst geen sprake van *straf.* 't Woord staat hier bloot om 't rijm, in de plaats van „leed, ongeval" of iets dergelijks, dat de zin zou medebrengen.

9, 10 De tegenstelling, die in 't oorspronkelijke voorkomt: *invocabo Deum et ab inimicis salvus ero,* of, krachtiger nog, met het praeter.: „ik riep den Heer aan en werd verlost," gaat hier geheel verloren.

13, 14 Hyperbolisch genoeg voor 't eenvoudige *torrentes iniquitatis.*

18 *Felle:* dit zou voor een adj. kunnen gehouden worden; doch dan moest er ook staen: *vervaerelijcke;* evenals elders *lange* voor *lang,* is hier ook het adv. *fel* met de stomme *e* verlengd.

De stricken van d' afgrijsselijcke Doot
Verrasten my, die aenquam naeckt en bloot.
In zulk een' angst, bestormt van 's vyants troepen,
Begon ick Godt, mijn noothulp, aen te roepen.
Ick riep hem aen, zoo luid men roepen kon:
Mijn nootklagt drong door 't zwerk en boven zon
Den hemel in, en klonck in 't koor der kooren,
Godts heilighdom, in zijn scherpluistrende ooren.
Mijn jammerklaght drong door, van boog in boog
Daer Godt zich zette in zijnen troon om hoogh.
Op 't schudden van Gods hooft in 't ander leven
Begon al d' aerde in 't ronde bang te beven,
Te schudden, en te siddren uit ontzagh,
De grontvest van 't geberghte, slagh op slagh,
Te dreunen, en te davren, tot een teken
Dat d' opperste vergramt was, en ontsteecken
Op d' aerde om laegh, en 't steigrende geberght,
Om 't snode volck, dat Godt door boosheit tergt.
Hy snoof een' roock ten neuze uit in 't vergrammen.
Zijn aengezicht ontstack, en stont in vlammen,
En in een' brant van koolen, root van gloet.
Dus zette hy verbolgen zijnen voet
In een karros van wolcken, om te daelen
Van boven neêr uit zijne goude zaelen.
Een nevel zweefde om zijne voeten heen,
En schaduwde zijn goddelijcke treên.

24 *Door 't zwerck en boven zon:* hier ware een van beiden verkieslijker geweest: *door zwerk en boven zon* of *door 't zwerk en boven de zon.*

28 *Daer Godt zich zette:* daar God gezeten is. De uitdrukking is vrij ongelukkig en zou den onnadenkenden lezer allicht in den waan brengen, dat God zich, op Davids jammerklacht, in zijn troon zette.

29 *In 't ander leven,* voor het *heiligdom Gods,* waarvan in het vorige couplet gesproken is. Te zeggen dat *God zijn hoofd schudt in 't ander leven,* is, wel beschouwd, wartaal, en meent men er mede de plaats, waar men eenmaal een *ander leven* hoopt te genieten, dan is de schakel van denkbeelden, welken men doorloopen moet om tot die benaming te komen, te lang om het gebruik daarvan te wettigen, te lang om geduld te worden.

40—49 Fraaie regels, en den vertaler der classieke schrijvers waardig; maar toch ontbreekt er de Oostersche gloed aan en missen zij den eenvoud, die juist het oorspronkelijke hier zoo krachtig maakt.

44 *Schaduwde* voor *be-* of *overschaduwde;* doch min juist: *schaduwen* is „schaduw aanbrengen," *ombrer; beschaduwen* is *ombrager, couvrir d'ombres.*"

De Cherubijns, terwijl hy zat geklommen,
Zoo hoogh in top, voor zijnen wagen glommen.
Hy vloogh en voer verbolgen en gezwint.
Hy zweefde en vloogh op vleugels van den wint,
Gespannen in 't gareel voor zijnen wagen.
Hy school bedeckt in duisternisse en vlaegen.
't Gehemelt van zijn' wagen, als hy rent,
Is eene wolck, een waterwolck zijn tent.
Een donckre wolck bedeckt hem onder 't vaeren.
Voor zijnen glans, en schricklijck aenzicht baeren
En bersten wolck en dichten nevel uit
Met blixemen, en hagel, en geluit
Van donderslagh en wederlicht naer onder.
De Godtheit laet zich hooren in den donder,
Van boven uit den hemel en de lucht.
De Hooghste laet zich hooren in 't gerucht
Van hagelsteen, in wederlicht, en voncken.
De blixemstrael wort naer beneên gekloncken,
Gelijck een' pijl, met d' allersterckste hant.
Aldus verstroit hy over 't gansche lant
Zijn vyanden, en weêrlicht op de bergen,
En schricktze met zijn onweêr, die hem tergen:
Dan openbaert zich d' oirsprong van de bron
En ader, daer geen ooghstrael zincken kon.
Wy zien den gront des aerdtboôms met onze oogen,
Wanneerge, o Godt, o almaght, uit den hoogen
Het element begraeuwt, en snel verbaest,
En bulderende een buy van gramschap blaest.
Hy reickte my de hant in dees gevaeren,
En redde en trockme uit grondelooze baren,
En wateren, en diepten, daer ick zonck.
Hy redde my by tijts, eer ick verdronck,

47 *Hy vloogh en voer:* beter, om den climax: *hij voer en vloog;* het oorspr. heeft ook: adscendit *super cherubim et* volavit.

66 *En schricktze:* en verschrikt ze.

68 *Zincken:* peilen, wat woorden eener beteekenis zijn.

69—72 Versta: de bodem onder de wateren wordt zichtbaar, wanneer Gij deze wegblaast in uw gramschap.

71 *Begraeuwt:* heftig beknort, door gebulder vervaard maakt, *increpat,* zooals ook de Vulgata heeft.

Uit 's vyants maght, Godts dienaer al te maghtigh,
Ontsloeghme van mijn haeters, die te krachtigh
Braveerden met eene uitgelaete ziel,
Toen ick te zwack en onvermogend viel.
  Zy randden my in 't bitterst van mijn lijden
Baldaedigh aen. De Hooghste holpme strijden,
En zette my op 't vrye en vlacke velt,
In veiligheit en d' eerste rust herstelt,
Naer 's hemels wil en opperste behagen,
Uit liefde en gunst, zijn' dienaer toegedragen.
  De hemel, die een billijck oordeel velt,
Naer elx verdienste, en goet en quaet vergelt,
Zal my gewis vergelden naer mijn wercken,
Geregelt naer de voorgeschreve percken
Van zijne wet: dewijl ick mijne ziel
En hart en hant van smetten zuiver hiel:
Dewijl ick paste aendachtelijck te treden
Op 't zuiver spoor van zijne wet, en zeden,
En niets bestont, dat naer godtloosheit helt,
Bespieglende zijn' wil, my voorgestelt,
Zijn rechten uit liet schijnen in mijn' handel,
Gans smetteloos hem diende in woort en wandel,
En speende my van onrecht en het quaet.
De Heer wil my beloonen naer mijn daet,
En my met recht vergelden naer mijn wercken,
Geregelt naer de voorgeschreve percken
Van zijne wet: dewijl ick mijne ziel
En hart en hant van smetten zuiver hiel,
En wandelde, als voor d' alaenschouwende oogen,
Door mommery noch veinzery bedrogen.

77 *Al te maghtigh:* ouderwetsch, voor zeer machtig.

77—80 *Te maghtigh — te krachtigh — te zwack:* dat herhaalde *te,* 't welk omtrent dezelfde versterkende beteekenis heeft als het *zoo* in de verzen van Tollens, doet hier geen gelukkige uitwerking.

83, 84 Omschrijving van het Lat. *eduxit me in latitudinem,* hij voerde mij uit in de ruimte.

94 *Zeden:* hier voor *ritus.*

101 *En my met recht* enz.: hier wordt bijna woordelijk herhaald wat vroeger gezegd is. Eene gelijke herhaling vinden wij in den St.-B. (Ps. 18) vs. 21 en 25.

105 *Alaenschouwende:* variatie op *alziende,* en toch niet hetzelfde: dit laatste geeft het vermogen, het andere de daad te kennen.

Wie heilighlijck zich regelt naer uw wet,
Dien handelt ghy oock heiligh, zonder smet.
Wie niemant quetst, beledight, noch beschadight,
Die wort van Godt verschoont, en trouw verdaedight.
Den zuivren en eenvoudigen ontmoet
Gy zuiver en oprecht: weêrspannigh bloet
Den schalcken en bedriegren en verkeerden
Verleert gy al de treken, die zy leerden.
Wie zich verkeert by zijnen naesten droegh,
Betaelt gy met de munte, die hy sloegh:
Want gy verheft ootmoedigen en blooden,
Behoudtze en redtze uit hun gevaer en nooden,
Verneêrtze die hoovaerdigh heenegaen,
En stout hun oogh en winckbraeu opwaert slaen.
Gy onderhoudt mijn licht in aerdtsche dampen.
O Godt, volhardt in duisternisse en rampen
En jammer my te lichten met uw licht.
Voor uwe kracht, die voor geen heiren zwicht,
Geen lockaes van bekooringen kan duuren.
Ick spring met Godt oock over 's vyants muuren.
De wegen van den Allerhooghsten zijn
Geensins besmet met valschen glimp, en schijn.
Zijn zetrede is zoo zuiver, en te loven,
Als louter gout, geloutert in den oven,

108 *Dien handelt ghy oock heiligh:* versta: met dien handelt gij ook als met een heilige. *Handelen,* dat thans zelden anders dan onz. gebruikt wordt, werd bij onze vroegere schrijvers bedr. gebezigd, en te recht. Kiliaen geeft het samengestelde *behandelen,* dat het oudere en betere woord verdrong, niet op, en het gebruik, dat in dezen de overhand verkreeg boven de zuivere spraak, liet *handelen* alleen de beteekenis van „handeldrijven" of van „onderhandelen."

109 *Beschadight:* schade berokkent, of, overdrachtelijk, leed veroorzaakt. 't Woord wordt thans alleen maar gebezigd als 't een zaak, geen persoon, geldt.

111 *Ontmoet:* bejegent.

119 *Heenegaen:* dit woord, wanneer het met een ander w.woord verbonden is, heeft niet de bloote beteekenis van „weggaan, vertrekken," maar geeft doorgaans een versterkende kracht aan hetgeen volgt, waarbij zelfs het eigenlijke denkbeeld van *gaan* meermalen komt te vervallen.

125 Deze regel is een stoplap, waartoe de tekst geen aanleiding geeft, en die den zin hier betreft.

129 *Zijn zetrede:* met *zetrede* verstaat Vondel *inzetting,* wet, *Gesetze.*

En hy beschut, als met een' beuckelaer,
Wie hem betrouwt in 't barnen van gevaer:
Want waer is toch, o afgodiste blinden,
Waer is een' Godt behalve hem te vinden,
Die boven heerscht in 't onverwonnen slot?
Waer is een Godt zoo groot, als Jakobs Godt?
De zelve Godt omgorde my rechtschapen
Met magt en moed, als met een scheutvry wapen,
En onderhiel mijn leven, zonder vleck
Van lasteren en lasterlijck gebreck.
Hy sterckte in noot en zorghelijcke smerten
De zenuw van mijn beenen, snel als harten,
En holpme snel opsteigren bergh en rots,
Mijn' vyant en vervolgeren ten trots.
Hy steef mijn hant en zenuwen in 't vechten,
En gaf mijn' arm, om wonder uit te rechten,
Een kracht zoo sterck, als een metalen boogh,
Hanthaefde my geweldigh van om hoogh
Met zijne hant en goddelijck vermogen,
Waer door ick ben zoo hoogh in top getogen.
Uw tucht beschaeft al mijne oneffenheên.
Uw scherpe tucht besnoeit mijn hart alleen.
Gy wackert en bestiert mijn forsse treden,
Zoo datze niet bezwijcken in hun schreden.
Ick zit met kracht mijn haeters op den hiel,
En grijpze, en keer niet eer ick hen verniel'.
'k Verplet hun heir, hier baet geen tegenwroeten.
Zy sneuvelen en storten voor mijn voeten.
Gy gort my met stantvastigheit en moedt,
En zet bedeckt mijn vyanden den voet,

133 *Afgodiste blinde:* de uitgang *ist* of *istisch* geeft deelneming aan een godsdienstige sekte te kennen; zoo: „de *Janseniste* kerk, een *Meniste* leeraar, een *Calvinistische* preek."

140 *Lasteren en lasterlijck gebreck:* beide uitdrukkingen worden hier in dezelfde beteekenis, en wel in die, waarin zij meermalen bij Vondel voorkomen, n. l. van „ondeugd," genomen.

141—144 De woorden van den tekst: hij maakte mijn voeten aan die der hinden gelijk en stelde mij op de hooge plaatse, zijn hier vrij verward teruggegeven.

147 *Zoo sterck, als een metalen boogh:* zoo heeft de Vulgata. De St.-B. vertaalt: zoo dat een stalen boogh met mijne armen verbroken is.

160 *En zet.... den voet:* 't zelfde als: licht den voet.

Zoo datze, in 't zant gestruickelt, deerlijck zuchten,
Alle andren my den rugge biên, en vlughten,
Verstroit op 't velt al wat my vloeckt en haet.
Zy riepen Godt toen aen in droeven staet:
Maer Godt ontzey hun nootklaght aen te hooren,
Noch holpze niet, noch had hier toe geene ooren.
'k Zal 't overschot verpletteren, als stof
Voor wint verstuift. Ick zal het godtloos hof,
Als slijck op straet, noch vaegen uit elx oogen.
Gy zultme voor 's volx laster uit medoogen
Verdaedigen, en stellen te gelijck
Op mijnen troon, ten Vorst, tot hooft van 't Rijck.
Het Heidendom, en d' onbesnede bende,
Een volck, dat ick noit voor d'onzen kende,
Heeft my gedient, en hoorende uit de Faem
Mijn' opgangk, heeft mijn' uitgebreiden naem
Ontzien, en voort mijn wetten aengenomen:
Mijn zoonen, de voorheen godtvruchte vroomen,
Verlochenden, van 's hemels wet vervremt,
Mijn' naem, en wet, dus lang by hen bestemt:
Mijn zonen, dus vervremt, en aen 't verbasteren,
Ontzien zich niet mijn' naem en wet te lasteren,
En hincken, al bezoedelt en besmet,
Op 't rechte spoor der aengenome wet.
Noch leeft mijn Godt, gezegent, en te prijzen.
'k Zal d' oirzaeck van mijn heil op mijne wijzen
En snaerespel verheffen, als mijn stut,

165, 166 *Maer Godt ontzey hun nootklaght aen te hooren, noch holpze niet, noch had hier toe geene ooren:* zooals er nu'staat, zou, volgens de tegenwoordige taalregels, God hen *wel* geholpen en *wel* naar hunne klachten geluisterd hebben. Maar men herinnere zich, dat de dubbele ontkentenis nog in Vondels dagen niet, gelijk nu, voor bevestiging gold; terwijl, wat hier 't gebruik van *noch* op zichzelf betreft, hij dit waarschijnlijk noodig achtte in verband met het voorafgaande *ontzey,* waarin *ont* mede een ontkentenis uitdrukt.

168 *Het godtloos hof:* er wordt noch in de Vulgata, noch in den oorspr. tekst, van eenig *hof* gesproken; er staat eenvoudig: ik ruimde hem weg als straatslijk.

183, 184 *En hincken.... op 't rechte spoor der aengenome wet:* dit is bij de eerste lezing onverstaanbaar. Vondel wil zeggen: „zij weten het rechte pad, dat der aangenomen (d. i.: der goddelijke) wet, niet te houden." De Vulgata heeft eenvoudig *claudicaverunt a semitis suis.*

De Godtheit, die my voorstaet, en beschut,
De volcken leert voor mijnen scepter knielen,
Den heilant, die voor 't schenden en vernielen
Der haeteren my hanthaeft, en beschermt,
En uit gena zich over my ontfermt.
Gy zultme, o Godt, verheffen, als uw eigen,
Ten trots van al die uw' gezalfden dreigen,
En my ontslaen van onrecht, en gewelt:
Dan zal mijn keel, en harp, op maet gestelt,
Uw' grooten naem, in 't midden van de volcken,
Verheffen aen den hemel, en de wolcken.
Gy zegent en verheerlijckt Jesses zoon,
Den Koning, uw' gezalfden, op den troon
Door uw genade, en levert stof te zingen
Aen David en zijne erfnakomelingen,
Eeuw in, eeuw uit bevestight, en bekent,
Zoo lang de zon om 's weerelts ronde rent.

193 *Als uw eigen:* als uw eigendom. De woorden staan echter niet in den tekst.

DE XVIII. HARPZANG.

Cœli enarrant gloriam.

De hemelen ontvouwen
  Godts eer, en heerlijckheit.
De hemelsche gebouwen
  Godts maght en majesteit
Elck melden in zijn wercken,
  Elck roepen te gemoet:
O menschen, leert hier mercken
  Dat d'Almaght, wijs, en goet,
Verborgen voor uwe oogen,
  Zich zichtbaer openbaert,
  U optreckt hemelwaert
Naer zijn starlichte boogen.

Dit wort u aengewezen,
  Verkondight dagh op dagh.

Dit wort u aengeprezen,
Van nacht tot nacht, als 't plagh.
Men kent geen tong, noch taelen,
Noch volck, daer 't hoogh gesticht
Dit nalaet te verhaelen,
Verstomt in zijnen plicht.
Dees stem klinckt door al d' aerde,
Alom befaemt, bekent.
Dit klinckt aen 's weerelts endt,
Waer 't licht de lucht verklaerde.

De Godtheit stelde boven
Het allerschoonste schoon,
De zon, in 't opgeschoven
Rijck pauwelioen, zijn' troon:
Daer komt zy, aengenaemer
Dan eenigh bruidegom
Uit zijne bruiloftskamer,
Met glans te voorschijn, om,
Gelijck een berghreus, rustigh
Te rennen op haer baen,
Uit d' oostkim westwaert aen,
Heel onvermoeit, en lustigh.

Zy loopt haer baen ten ende.
Men vint noch volck, noch Rijck,

16 *Als 't plagh:* ongelukkige rijmlap zonder beteekenis.

20 *Verstomt in zijnen plicht:* ook deze regel is een bloot aanvulsel. Om den zin te verstaan, moet men nu lezen: daar het hooge gesticht (het uitspansel) zoo verre zijn plicht zou vergeten, dat het naliet, dit te verhalen.

22 *Befaemt:* hier in goeden zin, voor: wijd vermeld door de faam.

24 *Waer 't licht de lucht verklaerde* voor: waar 't licht scheen, doch 't moest *verklaart* zijn, om 't voorafgaande *klinckt,* dat in praes. staat, of wel er moest *ooit,* of iets dergelijks bijgevoegd zijn: *waar 't licht* ooit *de lucht verklaarde.*

28 *Pauwelioen:* evenals 't Lat. *pavo* bij ons *pauw* luidt, zoo wordt ook regelmatig van *pavilio, pauweljoen* gemaakt.

33 *Een berghreus:* volgens de Vulgata, die hier *gigas* heeft. De St.-Bijbel heeft *helt.*

38—41 Ook hier bestaat er verschil tusschen de Vulgata en den St.-B. Bij de eerste leest men: *nec est qui se abscondat a calore ejus:* de tweede heeft: „ende niets is verborgen voor hare hitte."

Die niet haer klaerheit kende,
  Haer hitte te gelijck
Niet voelde, of kon ontduicken:
  Noch zet dit wonderwerck,
Voor die Godts wet gebruicken,
  Geen goddelijcker merck
Als 's hemels wil en waerheit,
  Zoo zuiver en zoo net
  Verkundight in zijn wet,
Die neêrstraelt uit Godts klaerheit.

Zy kan de lusten toomen,
  Herscheppen hart en geest.
Zy tuight getrouw den vroomen
  Hoe Godt wil zijn gevreest.
Zy koestert zuigelingen
  Met wijsheit, als met melck.
Godts recht en regel dwingen
  Tot recht, en reeglen elck,
Verheugen het geweeten.
  Godts tafelwet is klaer,
  En lichtze toe, die naer
In schaduw zijn gezeten.

Godts wet leert ieder veiligh
  Hem vreezen, en zijn roe;

42—45 Niet zeer duidelijk en zelfs geheel niet teruggevende wat de Vulgata zegt: *lex domini immaculata convertens animas.*

49 *Zy:* t. w. de wet.

53, 54 *Zuigelingen — melck:* de Vulgata spreekt wel van *parvuli,* de St.-B. van *slechten,* „onnoozelen;" maar van *zuigelingen* en *melk* is bij geen van beiden sprake.

57 *Het geweeten:* neen: „het *hart.*" Een „verheugd *geweten*" is een uitdrukking, die zelfs om den wille van 't rijm niet verschoond mag worden.

58 *Godts tafelwet: tafelwet* staat hier voor: „de *wet,* op twee *tafelen* beschreven." De samenstelling van 't woord zou echter, volgens ons taaleigen, een andere beteekenis medebrengen. Een *tafelwet* is een wet, geschreven om te regelen wat tot de *tafel* betrekking heeft, gelijk een *jachtwet* de voorschriften behelst betreffende de *jacht,* een *belastingwet,* betreffende de *belastingen,* enz. enz.

61 *Veiligh:* dit rijmwoord is hier niet alleen overtollig, maar zelfs eenigszins in tegenspraak met hetgeen volgt. Men kan toch moeilijk te gelijk leeren Gods *roede* te vreezen en er *veilig* voor te zijn.

Een vrees, die, nut en heiligh,
Ons loont en kroont, noit moe
Van zeegnen en vergelden
Alle eeuwen in en uit.
Godts wil en wetten velden
Noit vonnis, noch besluit,
Dat valsch was, maer eenaerdigh
Met Godts natuur en Godt,
Bewijst dat zijn gebodt
Oprecht is, en rechtvaerdigh.

Geen goudt, geene eedle steenen
Zijn zoo bekoorelijck,
Wat straelen uit hun scheenen,
Als Godts geboden, rijck
En dierbaer uit hun wezen.
De honigh in den mont,
En raeten, uitgelezen
Op eenen morgenstont,
Den smaeck zoo niet bejegenen.
Uw dienaer slaetze ga,
En spoort in 't gaslaen na
Hoe rijcklijck zy hem zegenen.

Maer wie kan zijne feilen
Begrijpen? wat vernuft
Kan 's harten afgront peilen,
Zoo 't brein des menschen suft?
O Hartekenner, reinigh

67—72 Deze zin loopt niet rond en laat zich beter begrijpen dan ontleden. Men leze: „Gods wil en wetten velden nooit vonnis of besluit, dat verkeerd was: maar *het was altijd* overeenstemmende met God en zijne natuur, en *daardoor bewijzende*, dat zijn gebod oprecht en rechtvaardig is.

69 *Eenaerdigh:* van een en dezelfde of gelijke geaardheid.

74 *Bekoorelijck:* de tusschenvoeging der *e* brengt hier den klemtoon van *koor*, waar hij bij behoort, over op *lijck*, dat toonloos behoort te zijn en verlamt daardoor en het woord en het vers.

75 *Scheenen:* beter *schijnen.* Zie de aanmerking op vs. 24.

80 *Op eenen morgenstont:* hinkende en geheel te onpas hier aangebrachte regel. Moet hier de uitdrukking versterkt worden door de bijzonderheid, dat de honig juist 's ochtends (op de nuchtere maag?) gebruikt wordt?

82 *Slaetze ga: ze* slaat hier op *Gods geboden.*

Mijn onbekent gebreck,
Het zy dan groot, of weinigh.
Behoeme voor de vleck
Van vreemde en onbesneden,
En hun genootschap toch,
Vol dwaelinge en bedrogh,
En strijdigh tegens reden.

Zoo langze op my niet winnen,
Ick hen noch volgh, noch hoor,
Blijft mijn gemoedt van binnen
Gezuivert na als voor.
Ick wisch hun lasterplaegen
Zorghvuldigh af van my.
Mijn spraeck zal u behagen,
En mijn bespiegling, vry
Van scheemren, u gevallen,
Mijn noothulp, eenigh lot,
Verlosser, goede Godt,
En hooghste lot van allen.

101 *Lasterplaegen:* besmettende ondeugden.
104, 105 *Mijn bespiegling, vry van scheemren:* lees eenvoudig: de overdenking mijns harten, *meditatio cordis.*

DE XIX. HARPZANG.

Exaudiat te Dominus.

De Heer verhoore u onder 't juck
Der zwaericheên. De naem
Van Jakobs Godtheit zy in druck,
Wat vyant u oock praem',
Uw scheutvry wapen, staf, en stut.
Hy zende u bystant toe
Van 't heilighdom, en Arons hut,
Bescherme u met zijn roe,

Uit Sion, zijn gewijde rots.
Hy zy gedachtigh aen
Uwe offerhande, en eer, voor Godts
Altaeren, onderdaen
Hem opgedragen, en de roock
Van uw brantoffer vaer'
Met eenen aengenaemen smoock,
En vlam, van 't vette altaer,
Ten hemel, daer gy heerscht, en zit.
Hy schencke u in uw smert
Dat gy beschiet het zuiver wit
Van uw godtvruchtigh hart.
Hy geve u wat gy raetzaem schat.
Wy zullen, na den val
Van 's vyants maght, op 't velt gespat,
Met bly triomfgeschal
Godt loven, die hun heir vertradt.
De Heer verleene u al
Het heil, waerom uw yver badt,
En namaels bidden zal.
Nu weet ick, van om hoogh verlicht
Dat d'Opperste, aen de be
Van zijn' gezalfden dier verplicht,
En aen deze offerste,
Hem zal verleenen al wat dient
Tot zijn behoudenis.
Hy zal hem, als Godts trouwe vrient,
Genadigh en gewis
Verhooren van den heilgen boogh
Des hemels, en hem vast,
Door zijnen arrem van om hoogh,
En almaght tegens last
Bevestigen op zijnen stoel.
Dat andren hunnen troost,
In 't midden van dit aerdsch gewoel,
Vry zetten, west en oost,
Op oorloghswagens, ruitery,
En paerden: wy alleen
Gewinnen Godt op onze zy

32 *Offerste:* offerstede, offerplaats.

Door vierige gebeên:
Wy roepen in den hooghsten noot
Godts naem aen, anders geen.
Geen maght van heiren is zoo groot,
Daer Godt by valt te kleen.
Zy, die zich hielden aen 't verbont
Van menschen hulpe en kracht,
Zijn uitgeroit tot in den gront,
Gesneuvelt met hun maght:
Maer wy, die op Godts voorstant staen,
Verrezen voor elx oogh,
Zien nu met vreught den hemel aen,
En steecken 't hooft om hoogh.
Behoe uw' Koning, lieve Heer.
Verhoor ons in 't verdriet,
Wanneer wy roepen, dat geweer
Beschaemt uw helden niet.

57 *Die op Godts voorstant slaen:* die op Gods bescherming steunen. In gelijken zin als hier wordt het woord *staan* ook gebezigd bij Hooft in de *Ned. Hist.*, 3de D., Amst. 1667, 41, 14. *De kardinaal, midts de Landvooghdes al 't gewight der dingen op hem* staan *liet,"* enz.

63 *Dat geweer: Godts voorstant* namelijk, waar vs. 57 van gesproken is. — Deze Psalm is keurig van stijl en berijming.

DE XX. HARPZANG.

Domine, in Virtute.

De Koning, die zoo krachtigh,
Door 's hemels maght en kracht,
Verdelghde al 's vyants maght,
Zal, aen Godts hulp gedachtigh,
Zich zelf verheugen voor

5, 8 *Voor, Door:* deze voorzetsels, hoezeer aan 't einde van den regel geplaatst, zullen bij de lezing niemand hinderen; neen, maar integendeel een bevalligen overgang tot den volgenden regel vormen. Is de strophe echter geschreven om op muziek gezet te worden, dan zullen diezelfde eindrijmen bij den zang waarschijnlijk eene zeer ongelukkige uitwerking doen.

Den Koning aller Heeren,
En vrolijck triomfeeren,
Nu hy, gezegent door
Godts bystant en behaegen,
Den prijs heeft wechgedragen.

O vader aller menschen,
Gy gaeft uw' dienaer milt,
Nu 's vyants heirkracht smilt,
Al wat zijn hart kon wenschen,
Onthielt hem niet het goet,
Waerom zijn lippen baden.
Gy waert met uw genaden,
Waermede gy hem zoet
En milt en minzaem queeckte,
Gereet, eer hy u smeeckte.

Gy kroonde hem met straelen
Van gout en diamant,
Zoo trots als iemant spant,
Om op zijn hooft te praelen
Met zulck een rijxcieraet.
Hy badt: och, reck mijn dagen:
Gy liet u dit behaegen,
En reckte, zonder maet,
Zijn levenstijt en uuren,
Die d'eeuwigheit verduuren.

Gy gaeft hem eenen luister
Van eere en heerlijckheit
En glans en majesteit.
Doorluchten schijnen duister
By 't voeghelijcke licht
Van zijne aenvalligheden,
En glanssen, die hem kleeden,
Waer voor de trotse zwicht.
Gy stelt hem aller wegen
Ten voorbeelt van Godts zegen:

17 *Genaden: genade,* in den zin van *gratia,* heeft geen meerv. Wij moeten dus hier *genaden* opvatten in den zin van „gunsten."

21 Wat hier volgt laat Vondel op Christus slaan.

35 *Voeghelijcke:* behaaglijke.

Geen zegen, die verflensbaer
En tijdlijck is, en kort,
Maer nimmermeer verdort,
En levert hem dus wenschbaer
De vreught, die, noit bepaelt,
Daer boven in uw boogen,
Van uw gezicht en oogen
En aenschijn nederstraelt;
Een vreught, die, gansch volkomen,
Noit ende heeft genomen.

Dewijl de Koning stadigh
Zich aen den stercksten houdt,
En op dien pijler bouwt,
Den Hooghsten, die genadigh
Hem zegent, zal hy niet
Bezwijcken, nochte sneven,
Noch sidderen, noch beven,
Gelijck een wanckel riet,
Noch dobbren op en neder
In 't bulderende weder.

Uw rechte hant zal treffen
Uw vyanden in 't velt,
En al die met gewelt
Zich tegens u verheffen.
Uw rechte hant zal straf
Uwe errefhaeters raecken,
Die uwen naem verzaecken,
En wannenze uit, als kaf,
Dat niemant in dit leven
Zal weeten waerze bleven.

43 *Maer nimmermeer verdort:* hier had noodwendig achter *maer* herhaald moeten worden: „*een zegen, die.*" Gelijk er nu staat, zou men er uit moeten opmaken, dat de *zegen*, waarvan gesproken wordt, *verflensbaer* enz. ware en *nimmer meer verdorde.* 't Is hier dezelfde onnauwkeurigheid van stijl, waarop, sprekende van *Harpz.* XVIII, 67–72, is gewezen.

45 *Noit bepaelt:* grenzeloos.

56 *Sneven:* hier wederom voor: ten val raken, ten gronde gaan.

69 *In dit leven:* hier op aarde. Deze stoplap zou echter aanleiding kunnen geven tot de vraag, in welk leven men die *errefhaeters* dan terug zal vinden?

Gy zult hen, als een oven,
Vol gloets, het bosch en rijs
Verteert, gelijck zijn spijs,
Verslinden, als gy boven
Uw gramschap uit de lucht,
Vol weêrlicht, en vol wolcken,
Ontdeckt, ten schrick der volcken,
Met schrickelijck gerucht,
Wanneer de wraeck, ontsteecken
Als vier, uw' smaet zal wreecken.

Gy zult hunne erven t' zamen,
De telgen met den stam,
Verdelgen door uw vlam,
Van 't aerdtrijck, als hun naemen;
Dewijl dees snoode rot
Met onbesnede handen
U schendigh aen dorst randen,
En menschen, zonder Godt,
In 't raedtslaen t'zamen zwoeren,
Dat niemant uit kon voeren.

Gy zultze nederhouwen,
En hun gewonde rugh
Zal dienen tot een brugh
Voor die op u betrouwen.
Zy zullen onder 't vliên
Het overschot der uwen,
Niet zonder angst en gruwen,
In volle glori zien
Verheerlijckt, en verheven
In 't onvergangbre leven.

71, 74 Versta: gij zult hen verslinden, gelijk een oven het rijshout verslindt.
81, 84 Versta: gij zult, door uwe vlam, hen met hun afkomst, ja zelfs hunne namen, van de aarde doen verdwijnen.
86 *Onbesnede handen:* met ruwe, schendige handen. *Onbesneden* is „onbeschaafd", evenals *welbesneden* gelijkluidend is met „welgevormd." Ten Kate vertaalt *besneden* met *forma venusta praeditus.*
88, 89 Versta: en als goddelooze menschen raadslagen tegen u smeedden, die toch geen hunner in staat was ten uitvoer te leggen.

O eeuwige regeerder,
Die op-en-ondergangk
Betoomt, en houdt in dwangk,
Dat uwe maght vermeerder.
Wy zullen eeuwen langk
Uw' lof op harpen speelen
En met gespanne keelen,
En heerelijck gezangk
Verheffen uw vermogen,
Zoo hoogh in top getoogen.

107 *Met gespanne keelen:* men *spant* wel een *luit* of een *harp*, maar geen *keel.* Intusschen is de uitdrukking te verdedigen, wanneer men hier *spannen* in den zin neemt van „vereenigen," zooals in de uitdrukking „den Raad *spannen*, samen*spannen*," enz. en het dus *met* vereende *keelen* wordt. Zie voorts TEN KATE, Deel II, blz. 400.

DE XXI. HARPZANG.

Deus Deus meus.

Mijn Godt, mijn Godt, nu sla van 's hemels boogen
Op my uwe alziende oogen.
Wat 's d' oorzaeck, och, dat gy in dezen staet
Van druck my dus verlaet?
Uw noothulp yst van mijne jammerklaghten.
Gy zetze uit uw gedachten.
Mijn Godt, ick slijt den dagh in dit verdriet,
En gy verhoortme niet.
Ick kerm by nacht, en zucht naer 's hemels boogen
En vintme niet bedrogen.
Gy, diė uw koor en heilighdom bewoont,
Wort daer met lof gekroont
Van Jakobs huis. Onze oude vaders bouwden,

10 *En vintme niet bedrogen:* deze woorden schijnen niet te strooken met de bedoeling des Psalmdichters noch met hetgeen voorafgaat en volgt: zij zeggen althans het tegenovergestelde van wat in den St.-B. staat: *en ick en hebbe geen stilte.* De Vulgata: *et non ad insipientiam meam,* is hier niet zeer duidelijk en heeft ook Vondel in de war gebracht.

13 *Onze oude vaders:* onze voorvaderen.

Als zy hun kracht mistrouwden,
Hun hoop op u in noodt, en tegenspoet:
Hun hoop ruste op dien voet:
En gy verhoorde in jammer, en elende,
Hun jammerklaghte in 't ende,
Verloste hen uit hunne zwaerigheên,
Toen elck verlaeten scheen.
Zy hielden aen by u om hoogh met roepen:
Gy redde Jakobs troepen.
Zy hoopten op uw hulp, gelijck 't betaemt,
En stonden noit beschaemt:
Maer ik een' worm, geen' mensch, gelijck in wezen,
Van ieder een misprezen,
Ben als een snoot uitvaeghsel by 't gemeen.
Al wie my ziet, elck een
Belacht, beschimpt, verspuwtme, vloeckt, en lastert.
Hun lippen zijn verbastert
Van reden, en het brein van geest berooft.
Een ieder schudt zijn hooft,
Begrenickt my, en spalckt den mont dus open:
Hy plagh op Godt te hoopen:
Godt helpe hem, behoede nu zijn kint,
Indien hy 't zoo bemint.
Ghy hebtme, o Heer, uit moeders lijf ontfangen.
Mijn hoop en troost bleef hangen
Aen u, toen ick aen moeders borsten hing,
Mijn mont haer melck ontfing.
Uw gunst heeft my gequeeckt, en uitgekooren,
Zoo ras ick wert geboren.
Gy waert mijn Godt, van moeders lichaem aen.
Nu pasme by te staen:
Verlaetme niet, nu my zoo veele elenden
Genaecken, geen bekenden,

33 *Begrenickt: grenikken* of *grinniken* is „grimassen maken," en van daar: „spottend aanzien."

37 *Ontfangen:* de Vulgata heeft *extraxisti*, uitgetogen, en dit stemt ook met de vertaling van den St.-B. overeen. Er volgt echter: „op u ben ik geworpen." Verg. hier de aantt. van den St.-B. op vs. 11.

46 *Geen bekenden:* de *n* achter dit woord is hier òf een aanduiding van 't meerv. en dan moet er achter verstaan worden: *mij bijstaan*, enz., òf zij staat er om 't rijm. In elk geval is het voorbeeld niet na te volgen.

Niet een, niet een [ick zie vast west en oost,]
My bystaet, stut, en troost.
Veel kalvers, norsse en vet gemeste stieren
Omringen my, en tieren,
En loejen vast met opgespalckten muil,
En schrickelijck gehuil:
Als leeuwen, die uit rooflust hongrigh brullen,
En bosch en woudt vervullen
Met naer geschal. Mijne aders uitgebloet
Zijn, als een watervloet,
Gansch uitgestort door 't vloejen en door 't lecken;
Door pijnigen en recken
Mijn zenuwen en al mijn leden vast
Gespannen, en van last
En 't lastig pack des lichaems gansch bezweecken.
Het al te vinnigh steecken
Van deze zon des drucks, de zon van smert,
Mijn afgepijnight hart
Inwendigh smolt, als was voor eenen oven.
Mijn krachten zijn verstoven,
Bezweecken, als een potscherf, bros en kranck.

54 *Bosch en woudt:* een schijnbaar tautologische uitdrukking; doch inderdaad zijn *bosch* en *woud* verschillend: 't eerste is aangeplant, althans aangelegd; 't ander is een „wildernis" en wordt ook daarmede in onze oude taal gestadig verwisseld.

55—57 De Vulgata heeft hier alleen: *sicut aqua effusus sum:* ik ben als water uitgestort.

63 *Deze zon des drucks:* er wordt in 't oorspr. van geen *zon* gesproken en het beeld is ook niet gelukkig. Men kan een *druk* voorstellen als wegende, als pletterende, als slingerende, als overstelpende, en alzoo figuurlijk gewagen van een *berg*, een *hagelbui*, een *storm*, een *vloed*, een *zee* van *druk;* maar men hoort nimmer spreken van een *druk*, die verbrandt, verschroeit of verzengt: — en 't woord kan dus niet verbonden worden met eenig ander dat het denkbeeld van *hette* of *vuur* medebrengt. Bovendien wordt de *zon*, ook dan zelfs als zij hevig, ja, als hier, *vinnig* steekt, nimmer genomen tot zinnebeeld van een boosaardig wezen.

65 *Smolt:* deed versmelten.

66, 67 *Verstoven, bezweecken, als een potscherf:* hoewel men kan aannemen, dat de dichter hier twee verschillende beelden bezigt, en eerst zijn *krachten* bij „stof" vergelijkt, dat *verstuift*, daarna bij een *potscherf*, die *bezwijkt* of „breekt," zoo is toch in dat geval de vereeniging van die twee beelden in eenen zin af te keuren, dewijl de voorstelling er verward door wordt en onjuist. Een *potscherf breekt* wel, maar *verstuift* niet licht.

Mijn tong bleef, zonder klanck,
Verdort en droogh aen mijn gehemelt hangen.
Het graf, om my t' ontfangen,
Staet open. Ick ter doot gewont, dus straf,
Ga met een' voet in 't graf.
Ick ben omringt van veele dolle honden,
En bassers, nu ontbonden,
Die bijten, fel en bits op my ontstelt.
De bloetraet om my velt
Mijn vonnis vast. Zy graven fel, en wroeten,
En drijven door mijn voeten
En handen stael, en yzer, dat het knelt.
Daer hang ick, en men telt
Mijn beenders, door het spannen van de leden,
Van boven tot beneden.
Daer hang ick, tot een schouwspel en vermaeck
Der noit verzaede Wraeck,
Zoo moedernaeckt, gelijck ick wert geboren.
Mijn kleeders, hun beschoren
Ten roof, zijn nu de vrybuit van den wrock.
Mijn naedelooze rock
Den krijghsman valt ten deele in deze dwerling,
Op 't oordeel van den terling.
Nu mis ick 't al: ten minste, o toeverlaet,
In dezen droeven staet,
O vader, redme in 't uiterst van mijn lijden,
En helpme, helpme strijden,
En worstelen, in 't nijpen van den noot;
Met d' onverzoenbre Doot.
Ontruckme, o Godt, nu 's doots gesleepe klingen,
Die door mijn' boezem dringen
Tot in het hart, te dootelijck gewont.
Ontruckme dezen hont.

80 *Daer hang ick:* men weet, dat deze Psalm door de (Christen) bijbelverklaarders vrij algemeen beschouwd wordt als een typische voorstelling van het lijden van Christus aan het kruis. Vondel wil dit nog aanschouwelijker maken en lascht er daarom tot tweewerf toe den uitroep in *Daer hang ick*, die niet in 't oorspr. voorkomt, en inderdaad een meer koddige dan aandoenlijk-dichterlijke uitwerking doet.

100 *Ontruckme dezen hont:* welken *hond?* er is van geen hond gesproken; stond er eenvoudig *den hond,* gelijk in den St.-B. vs. 21 van *het geweld*

Ontweldighme uit der leeuwen muil en toren,
En breeck en kneus den horen
Van 't fel gediert, dat eenen horen draeght,
En my doorstoot, en plaeght,
Die met gedult en ootmoet, dus in lijden,
Den bittren strijt moet strijden:
Dan zal ick al mijn' broedren uwen naem
En loffelijcke faem
Ontvouwen, en in 't midden van de schaeren,
Die in uw' naem vergaêren,
Verheffen met lofzangen, en muzijck,
Ter eere van uw Rijck.
Godtvruchtigen, begint nu met gezangen
Eenstemmigh aen te vangen
Van 's hemels lof. O Jakobs afkomst, prijs
Godts almaght, goet en wijs,
Op 't hooge feest. O Isax waerde zoonen,
Verheft en eert zijn troonen,
Die voor 't gebedt des armen, als hy klopt,
Zijne ooren sluit noch stopt,
Noch met den neck my aenziet uit zijn kooren,
Maer met genadige ooren
Mijn klaghten hoorde, en in het naere graf
My 't leven weder gaf;
Dies zal uw lof in mijn vergaderingen
Door zwerck en wolcken dringen,
Van oost tot west. Ick zal voor 't aengezicht

des honds gesproken wordt, dan zou er niets op de uitdrukking te zeggen vallen, maar 't aanwijzend voorn. brengt hier den zin in de war en den lezer van 't spoor.

101 *Ontweldighme uit der leeuwen muil:* dit moest noodwendig zijn: „*aan* der leeuwen muil." *Ontweldigen* beteekent: „onttrekken aan geweld"; wanneer men alzoo zegt *aan den muil ontweldigen*, dan geeft men daarmede te kennen: „verlossen van het *geweld*, dat de *grijpende muil* pleegt," doch *uit den muil ontweldigen* beteekent: „het onttrekken aan het geweld, door de ledige ruimte, de plaats waar het voorwerp zich bevindt, gepleegd," wat onzin is. Men *haalt* iemand *uit* het water; doch men *ontweldigt* hem *aan* de kracht van den stroom, *aan* de baren, die hem verzwelgen wilden, *aan* den watersnood.

103 *'t Fel gediert, dat eenen horen draeght:* door hier al te duidelijk te willen zijn, is Vondel 't niet geweest. Hij bedoelt den *eenhoorn*, doch men zou de gebezigde woorden kunnen laten slaan op elk gehoornd dier.

Der vroomen, dier verplicht
Aen mijn belofte, u mijn beloften houden.
Uwe armen en vertrouden
Genieten daer uw heilige offerspijs,
En wecken zadt uw' prijs
En eer in al die Godt van harte zoecken:
Die harten, voor geen vloecken
Des doots bevreest, verduuren eeuw en tijt,
Die 't sterflijck leven slijt.
De volcken, die, zoo wijt en zijt gelegen,
Hunn' oirsprong overweegen,
Zien opgeweckt naer 's levens oirsprong om:
En al het redendom
Zal 's hemels juck gehoorzaem helpen draegen,
Al 't heidendom gewaegen
Van zijnen naem, en knielen in het stof,
Voor Godt, en 't hemelsch hof,
Den eigenaer en Heer van alle dingen,
Wiens heerschappy zal dwingen
Alle onbesneên. De rijcken, hier verzaet
Van weereltsdom, en staet,
Gewilligh zich aen zijnen disch begeven,
Genieten 't eeuwigh leven
Door d' offerspijs, aenbidden Godt den Heer,
En 't sterflijck volck valt neêr
Op 't aengezicht ter aerde, als opgetoogen,
Voor zijn doorzichtige oogen.
Nu zal mijn ziel en leven niet vergaen.
Mijne afkomst zal voortaen
Hem dienen, en naer zijn behaegen eeren.
Het nieuw geslacht des Heeren

131 *Uw heilige offerspijs:* zoo ook vs. 150 en 151:

Genieten 't eeuwigh leven
Door d' offerspijs.

Vondel gaat hier verder dan de *Vulgata*, die vs. 27 alhier zegt: *Edent pauperes et saturabuntur:* d. i.: de armen zullen eten en verzadigd worden, en vs. 30 *Manducaverunt et adoraverunt omnes pingues terrae:* d. i.: al de vetten der aarde hebben gegeten en (hem) aangebeden.

137—140 Er staat, zoo in de Vulgata als in den St.-B., niets anders, dan dat alle einden der aarde het gedenken en zich tot den Heer bekeeren zullen.

140 *Het redendom:* het met rede begaafde schepselendom.

Zal luistren naer den klanck der heiltrompet.
De hemel zal Godts wet
En 't hemelsch recht verkundigen door raeden,
Geboôn, en wonderdaeden,
En leeringen den volcken, die Godt riep,
En door zijn woort herschiep.

DE XXII. HARPZANG.

Dominus regit me.

---

d'Almaghtige is mijn herder, en geleide.
Wat is 'er datme schort?
Hy weit my, als zijn schaep, in vette weide,
Daer gras noch groen verdort.
Hy drenckt mijn ziel in koele bronne en beecke.
Indien mijn geest verstroy'
En afdwael' van de kudde, en rechte streecke,
Hy brengtze weêr te koy.
Hy brengt my op de heirbaen van zijn wetten
En 't goddelijcke Recht,
Om zijnen naem en eer in top te zetten,
Door 't lof van zijnen knecht.
Al zworf ick om in naere en donkre dalen,
Beschaduwt van de doot,
Noch vreest mijn hart geen ongeluck, noch qualen:
Hy staetme by in noot.

De XXII. Harpzang. De navolging van dezen Psalm is uitmuntend en schittert wederom als een Vondeliaansch juweel tusschen de voorgaande en volgende uit. Waarschijnlijk was die dan ook niet met de rest en als een deel der opgevatte taak, maar reeds vroeger en uit voorliefde of voorkeur, vervaardigd. De Psalm toch moest hem aantrekken, en wellicht paste hij den inhoud daarvan op zichzelven en op zijn roeping toe. Krachtens zijn recht als dichter toch kon hij uitroepen, dat God zijn haar en hoofd met oliegeur zalfde, ter verblijding des aanschijns, enz. en als trouwe soldaat van het door hem omhelsde geloof, dat hij Arons tempel nimmer verlaten, maar op zijn wacht zou sterven.

Ick maghme vast op zijnen staf verlaeten,
En trouwen herdersstock.
Hy deckt voor my, ten schimp van die my haeten
Met onverzoenbren wrock,
Een' vollen disch, gelaên met leckernijen.
Hy zalft mijn hair en hooft
Met oligeur, om 't aenschijn te verblijen
Door glans, die druck verdooft.
Wat wort aen my een' schoonen kelck gegeven
Vol wijns! Godt stort zijn hart
Genadigh uit, ten beste van mijn leven,
Ten troost van alle smart.
Ick zal Godts huis en zegenrijcken tempel
Bewoonen dagh en nacht,
En nimmermeer verlaeten Arons drempel,
Maer sterven op mijn wacht.

DE XXIII. HARPZANG.

Domini est terra.

Al d'aertboôm, en wat d'aertboôm in zijn paelen
En ronden ring besluiten kan alom,
Oock mensch, en dier, die daer hunn' adem haelen,
't Is altemael Godts goet en eigendom:
Want Godt is zelf de Schepper aller dingen.
Hy bouwde op zee dat wonderbaer gebouw,
En wist het meir met duin en strant te dwingen,

1—5 De aanhef van dezen Psalm treft in 't oorspr. vooral door zijn grootsche eenvoudigheid: „De aarde is des Heeren en hare volheid." Door hier wederom in bijzonderheden af te dalen verzwakt en bederft Vondel den indruk ten eenenmale.

6, 7 Deze regels bevatten niet slechts een uitbreiding, maar, wat erger is, een afwijking van 't oorspronkelijke, 't welk zegt, dat God de wereld op de zeeën gegrond, en op de rivieren gevestigd heeft.

7 *Wist het meir met duin en strant te dwingen: Duin* is hier voor „verhevenheid, hoogte" genomen.

Op dat de mensch dit ront bewoonen zou.
Maer och, wie zal den bergh des heils beklimmen,
En veiligh staen in 's hemels Heilighdom,
Daer Serafijns en Cherubijnen glimmen,
En Englen Godt bestuwen om en om!
Onnooslen, die hun hart noch hant bevlecken,
En die geen' tijt in ydelheên verquist,
Of met een grijns van eeden pooght te decken,
Tot 's naesten scha, zijn valsch bedrogh, en list.
De hemel zal dien vroomen man miltdadigh
Verrijcken: wat hy drijft en treckt ter hant,
Godts rijckdom valt hem heilzaem en genadigh
Van boven toe, gelijck een dauw op 't lant.
Dit is 't geslacht der vroomen, die Godt minnen,
En zoecken, als hun eenigh deel en lot.
Dit zijnze, die met opgespanne zinnen
Verlangen naer de komst van Jakobs Godt.
Aertsengelen, Gekroonden, die daer boven
Gezeten zijt in uwe majesteit,
Sluit op, zet op de poort van 't hof der hoven;
Sluit op, zet op de poort der eeuwigheit:
De Koning komt: de Koning is voorhanden,
Van wiens gezicht alle eer en glori straelt:
Onthaelt den Heer, die over alle landen
En Rijcken heerscht, in grootheit onbepaelt.
Wat Vorst is dit? wat Koning magh dit wezen?
Het is de stercke onoverwinbre Helt,
d'Almogentheit, voor wie de heiren vreezen,
Wanneerze vecht en triomfeert in 't velt.

9 *Maer och:* deze interjectie is een stoplap, die tusschen hetgeen voorafgaat en volgt zeker redegevend verband doet ontstaan, dat den indruk van 't een als van 't ander wegneemt. De bedoeling van den aanhef is in korte woorden deze: „De aarde behoort den Heer die haar geschapen heeft. Wien zal hij in zijn nabijheid gedogen? Den reine van harte." Deze eenvoudige zin kan uit Vondels omschrijving slechts met moeite worden opgedolven.

13 *Onnooslen:* ging er vooraf: *wie zullen?* dan ware het meerv. hier gepast nu is 't een taalfout.

14 *En die:* lees: *en* hij *die.*

18 *Treckt ter hant:* dichterlijk voor: neemt ter hand.

23 *Opgespanne zinnen:* zoo ook in den *Lucifer* vs. 45:

Ingedruckt met kracht van d' opgespannen *zinnen.*

Aertsengelen, Gekroonden, die daer boven
Gezeten zijt in uwe majesteit,
Sluit op, zet op de poort van 't hof der hoven;
Sluit op, zet op de poort der eeuwigheit:
De Koning komt: de Koning is voorhanden,
Van wiens gezicht alle eer en glori straelt:
Onthaelt den Heer, die over alle landen
En Rijcken heerscht, in grootheit onbepaelt.
Wat Vorst is dit? het is de Heer der Heeren,
d'Almogentheit, de bron van alle maght,
De Koning zelf, wien alle Vorsten eeren,
Die alle maght in top houdt door zijn kracht.

DE XXIIII. HARPZANG.

Ad te, Domine, levavi.

Een ander zoecke naer zijn' lust
Aen schepsels heul en troost en rust:
Ick stelle op d' ongeschapenheit,
Vol maght en kracht en majesteit,
Al mijn betrouwen, hef mijn oogh
En hart naer u, mijn Godt, om hoogh:
Want ofme dan mijn vyant praemt,
Ick sta verlegen noch beschaemt,
En ick, noch geen die op u steunt,
Op 's hemels hulp en almaght leunt,
Moet zwichten, wort ten schimp gestelt
Van 's vyants aentoght en gewelt.
Des boozen hoop en toeverlaet
Zoeckt vruchteloos zijn' troost aen 't quaet;
Naerdien hy zwicht voor stercker maght.
Och, toonme, Heer, in 's weerelts nacht
En ommewegen, al den schat
Van uwe wet, en 't rechte padt,

En wijsme 't spoor van uw gebodt,
Waer langs men wandelt recht naer Godt.
Geleyme in 't onbeschaduwt licht
Van uwe waerheit. Leer en sticht
En onderwijsme: want ghy kont
Door lessen, op uw wet gegront,
Mijn ziel behoeden, en ick sla
Het oogh alleen op uw gena
Den ganschen dagh, noit hoopens moe,
Van 's morgens af tot 's avonts toe.
Gedenck aen uw bermhartigheên,
Bermhartigheên, van outs voorheen
Genooten by den ouden stam,
En al 't geslacht van Abraham.
Gedenck niet hoe mijn teere jeught
Lichtvaerdigh van de baen der deught
Te glijden plagh, en, licht verleit,
Bevleckt wert door onweetenheit,
En wulpscheit, die, te reuckeloos,
Uit dwaelzucht onheils onwegh koos.
Gedenckme naer uw strengheit niet,
Maer naer uw goetheit, die geen riet,
Dat teêr en kranck is en geknackt,
In stucken breeckt, en nedersmackt.
De Godtheit is volkomen goet,
En gansch rechtvaerdigh van gemoedt,
Dit 's d' oirzaeck dat zy door haer wet
De menschen afschrickt van de smet
Der misdaet, die zy niet verschoont,
En klaer in dezen spiegel toont,
Op dat het menschdom zich getrou
Voor zulcke vlecken hoeden zou.
Godt stuurt zachtzinnigen, en leit
Ootmoedigen daer 't onderscheit

29, 30 *Bermhartigheên....voorheen:* hier laat de dichter *heen* op *heen* rijmen: een *rime riche,* aan hoedanige hij zich anders zelden schuldig maakt.

36 *Onweetenheit:* zoo schreef Vondel en zoo schreven de goede schrijvers zijner dagen.

48 *In dezen spiegel,* n. l. in dien der wet.

51—54 De oorspr. tekst: hij zal de zachtmoedigen in het recht leiden en hun zijn weg leeren, is vrij wat duidelijker dan deze omschrijving.

Van goet en quaet hun wort getoont,
En hoe hy ieder straft of loont.
Godt gaet het menschdom op het spoor
Van zijn genade en waerheit voor,
En stiert hem, die zijn gangen zet
Naer 's hemels heilverbont, en wet.
Gy zult, o Heer, om uwen naem
En overal bekende faem
Van uw genade en waerheit voort
[Niet langer toornigh en gestoort,]
Naer uw belofte, vol gedult,
Uitwisschen mijne groote schult
Van misdrijf. Hoe geluckigh is
De man, die, vol bekommernis,
Godt dient, met lichaem, ziel, en geest,
Dien goedertieren vader vreest.
Hy wandelt met een' vasten tredt
Naer 's hemels voorgestelde wet.
Die man zal nuttigen al 't goet,
Den uitgestorten overvloet,
Aen ieder van om hoogh belooft,
Waervan hem tijt noch eeuw berooft.
Zijn zaet bezit het wettigh erf,
Van 's vaders leen, indien hy sterf,
En zet al wat hem toebehoort
Op kinders en kints kinders voort:
Want Godt behoet, gelijck zijn' vrient,
Die hem godtvruchtigh eert en dient.
Hy hanthaeft dat geslacht met lust,
En toont waer zijn verbont op rust;
Als hy zich door zijn wet verbint
Te zegenen, die hem bemint,
Ontziet, en vreest zijn leven langk.
Dit 's d' oirzaeck dat ick, zwack en kranck,
Mijne oogen naer den hemel sla,
En dagh en nacht op Godts gena
Verlange, en wachte alle oogenblick
Dat hy mijn voeten van den strick,
Den valstrick der bekoorlijckheit
En looze laegen, my geleit,

Ontsla, en slaecke van dien knoop.
Aenschouwme, o aller vroomen hoop,
Genadigh, nu ick smeeck en bidt,
En eenzaem en verlaeten zit.
d' Aenvechtingen zijn zwaer, en groot:
Verlosme uit dezen angst en noodt.
Aenschouw toch mijn' verworpen staet,
En zwaericheit. Vergeefme al 't quaet,
Waeraen ick al te schuldigh ben,
En my met reden strafbaer ken.
Aenschouw mijn' vyant, hoe hy vast
In maght en aental groeit en wast.
Aenschouw hoe onrechtvaerdigh stout
Hy my uit haet in vreeze houdt.
Behoe mijn ziel, en ruck met kracht
My uit de klaeuwen van zijn maght.
Ick hoope op u, gelijck 't betaemt,
Dies sta ick billijck niet beschaemt.
Onschuldigen en vroomen my
Begunstighden, die uwe zy
Bleef houden, ongeknackt van moedt.
Verlos al Jakobs volck en bloet,
Geperst van 's vyants lastigh juck,
Uit zijnen noot en angst en druck.

DE XXV. HARPZANG.

Judica me, Domine.

Alweetend Rechter, die verstaet
Een ieders Recht, oock zonder blijcken,
'k Verlang dat gy ter vierschaer gaet,
Om eens het vonnis vlack te strijcken,
't Geschil te scheiden tusschen my
En mijne onbillijcke party:

Want ick aen 't recht van mijne zaeck
Niet twijfel, en in mijn geweeten
Ben vry gesproken door een spraeck,
Die Godt verstaet, zoo hoogh gezeten.
't Gemoedt, dat voor my spreeckt en pleit,
Getuight van mijne onnozelheit.

Dewijl ick mijn betrouwen zet
Op uw rechtvaerdigheit in 't wijzen
Van ieders vonnis, zonder smet,
Zoo durf ick niet voor d' uitspraeck yzen,
Noch angstigh vreezen, hoe dit vall',
Dat ick het pleit verliezen zal.

O hartekenner, onderzoeck
En proef inwendigh hart en nieren,
Als gout in 't vier: sla op het boeck
Van mijn gedachten zin en zwieren,
En breng mijn ooghmerck en bejagh,
Gelijck gy 't vint, nu aen den dagh:

Dewijl ick uw bermhartigheit
Gestadigh zette voor mijne oogen,
En, door uw voorbeelt aengeleit,
Mijn' naesten holp naer mijn vermogen,
En in uw waerheit heel gerust
Gewandelt heb met liefde en lust.

Noit zat ick, als een raetsgenoot,
By blinde en ydele afgodisten,
Noch volghde hen, die, valsch en snoot,
Met onrecht hunnen tijt verquisten.
Ick haette de vergadering,
Daer niet dan boosheit ommeging.

7—12 Van wat in dit couplet staat is in 't oorspronkelijke niets te vinden.

17 *Dit:* kan een zetfout wezen voor *die;* doch kan ook op het vs. 15 voorafgaande *vonnis* slaan.

22 *Zwieren:* gemoedsbewegingen. *Zin en zwier* is eene dier alliteratiën, in ons spraakgebruik zoo geliefd, als *huis en hof, man en muis, kind noch kraai* enz.

Ick zet my nimmer op de banck
En offerdisch der godeloozen,
Maer heb met lust mijn leven langk
Uw hut tot mijn vertreck gekozen:
Daer wasch ick met d' onnoosle schaer
Mijn hant, en kniel voor Godts altaer:

Daer hoor ick 's allerhooghsten lof
Met zangk en snaerespel ontvouwen,
En hael in top hoe 't hemelsch hof
Ons al zijn wondren liet aenschouwen.
Ick minne uw huis, vol heerlijckheit,
Den troon van uwe Majesteit.

Verwijsme, o Heer, niet met de rot
Der ongerechtigen en boozen.
Verdelgh mijn leven niet, o Godt,
Met bloetraên en met godeloozen,
Wier hant, in 's naesten bloet geverft,
Geen gaven noch geschencken derft:

Want mijn geweeten spreecktme vry,
En houdtme onnozel. Mijn verlangen,
Verlosme, ontferm u over my.
Mijn voet ging doorgaens rechte gangen.
Ick zal u loven in den ring
En drang van uw vergadering.

52 *Bloetraên:* 't woord *bloedraad* heeft bij ons, als op den „Raad van Beroerten" toegepast, een andere beteekenis verkregen dan die, welke Vondel hier daaraan bedoelt te geven. Met *bloetraên* meent hij „lieden, die bloedige raadslagen hebben, bloeddorstige lieden." Verg. *Harpz.* XXI, vs. 76. *Godeloozen:* zoo schreef Vondel in den regel, wanneer hij 't woord om den wille van maat of cadans verlengde: anders vinden wij bij hem *godtloos* en *godtloosheit.*

DE XXVI. HARPZANG.

Dominus illuminatio mea.

Wanneer mijn geest in duisternis
Van rampen vreest,
Dan wort mijn aengevochten geest
Van Godt, die 's vroomen trooster is
En hulp, verlicht;
En mijn gezicht,
Benevelt van de zwaericheên,
Aenschouwt hoe mijne hulp verscheen
Van mijn' behoeder, noit volprezen.
Wat aenstoot staet my dan te vreezen?

d' Onwederstaenbre Majesteit,
Die 't al bestiert,
Den toom van 's weerelts beurten viert
En kort naer heur voorzienigheit,
Beschut, in spijt
Van haet en nijt,
Mijn leven voor der boozen rot.
Ick ken geen' schutsheer dan mijn' Godt.
Die my beschut alle oogenblicken.
Voor wiens gewelt hoef ick te schricken?

Indien mijn haeters, op de been,
Gelijckerhant
Vervaerlijck tegens my gekant,
Genaecken, om mijn lijf en leên
Met hun gebit,
Op roof verhit,
Te scheuren en verslinden wreet,
Dan ziet men al wat naer my beet,

10 *Aenstoot:* hier in zijn krachtige beteekenis van „aanval", *aggressus.*
13 *Beurten:* gebeurtenissen. *Beuren* is *evenire: beurt* dus letterlijk *eventus.*
21 *Gelijckerhant:* te gelijk, *uno impetu.*

Den tant gewet had op mijn leven,
Den moedt ontzincken, daerze sneven.

Al trocken heele heiren aen
Op my alleen:
Ick vrees gewislijck voor niet een,
Noch alle, die my wederstaen.
Mijn moedigh hart
Vreest spits, noch smart:
Al vellenze al 't geweer op my:
Ick trecke d' Almaght op mijn zy,
En hoop op Godt, mijn' onderstutter,
Mijn licht, behoeder, en beschutter.

Ick badt den Heer om eene zaeck,
En hoop dat hy,
Die my verhoort, dees bede my
Niet weigren zal, dat 's met vermaeck,
[Zoo lang het bloet
Mijn geesten voedt,
En 't leven in het lichaem houdt,]
In 't huis, aen Arons wacht betrout,
Mijn tijt en leven stil te slijten,
In schaduwe van Godts tapijten:

Op dat ick daer Godts heerlijckheit
Bespieglen magh,
En, opgetogen nacht en dagh,
Zijn wellusten, en majesteit,
En schoonheit zien,
Die my bediên
En wijzen eene rijcker kerck,
Gewelft noch hooger dan het zwerck,
Daer Godt verheerlijckt, onbetoogen
Van wolcken, straelt in zalige oogen.

30 *Daerze sneven:* terwijl zij sneven, vallen. De vorm was gebruikelijk in Vondels tijd en komt herhaaldelijk bij hem voor.

37 *Al vellenze al 't geweer:* wat bedoelde Vondel hier te schrijven? *al vellen ze* allen *'t geweer?* maar dan kon *allen* niet tot *al* worden ingekort; of: *al vellen ze al* hun *geweer?* maar dan had *hun* niet in *'t* moeten veranderd worden. Of heeft het tweede *al* geene andere beduidenis dan het eerste, dan staat het woord eens te veel.

In schaduw van zijn pauwelioen
En heiligh koor,
Ontduick ick rampen, schuil 'er voor
Mijn vyanden, die vreeslijck woên:
En hy beschut
My in zijn hut,
In tijt van noot voor ongeluck,
Voor hagelbui, en ramp, en druck:
En, veiligh in zijn tent verborgen,
Ontsla ick my van aerdtsche zorgen.

Hier rust ick stil, bewaeckt van Godt,
En 't alziende oogh.
Ick zit getrocken hemelhoogh,
Als op een' vryburgh, en een slot
Gebouwt heel trots
Op eene rots,
En zie mijn' vyant over 't hooft,
Die ziet, van alle hoop berooft,
Hoe Godt het hooft, waer op men loerde,
Dus scheutvry in dees hooghte voerde.

'k Liet mijn gedachten over al
Godts wonderdaên
En wonderbaere wercken gaen,
Verbaest om dit ontelbaer tal:
Dit gafme stof
Hem prijs en lof
En danck op 't offren, in zijn tent,
Gelijck ick doorgaens ben gewent.
Toen wijdde ick hem met groot verlangen
Mijn keel, en harp, en harpgezangen.

76 *Op eene rots:* de plaatsing van dat lidw. *eene* maakt er een telwoord van en verwekt een dissonant in de muziek van dezen fraai berijmden harpzang, en vooral omdat het woord voorkomt in een zoo korten versregel, die er door verlamd wordt, tenzij men *ééne* leze, wat de zin niet meebrengt.

87 *En danck op 't offren:* in *opofferen*, 't woord, dat hier bedoeld wordt, valt de nadruk op 't voorz. *op* en doordien hier de eischen van 't rythmus den nadruk doen overslaan op de eerste lettergreep van *t' offren*, wordt de regel voor wie hem alleen hoort, onverstaanbaar.

Vergunme, o Godt, deze eene be,
Dien eenen schat,
Waerom ick u zoo vierigh badt:
Ontferm uit uw gewijde ste
U over my.
Mijn hart sprack vry
Met een betrouwen: Godt, mijn licht,
Ick zagh u staegh naer 't aengezicht,
En zal uit alle mijn vermogen
U, niemant anders, zien naer d' oogen.

Och, keer uw aenschijn nimmermeer
Van my, dat ick
Dien heldren glans en blijden blick
Van uw genadigh ooge ontbeer'.
Och, keer zoo straf
Uw oogh niet af
Van uwen dienaer, dat hy niet
En wanckele, gelijck een riet,
Noch struickele, als gy hem uit toren
Verlaet, en weigert te verhooren.

Och, zijt mijn noothulp, en verlaet
Mijn niet in noot,
Van uwen toeverlaet ontbloot.
Versma my niet in dezen staet
Van leedt en last.
Sta vast, sta vast,
O Godt, ick ben, nu dus gering,
Verlaeten, als een vondeling,
Van mijnen vader, en mijn moeder:
Gy naemt my op, als vooght, en hoeder:

69 *Uit alle mijn vermogen:* breng *alle* naar vs. 37 terug en laat hier *al* in de plaats komen. 't Is waar, de Bijbelvertalers schreven *Joh.* V:22, Alle *het oordeel.* en VIII:2, Alle *het volck*, gelijk mede *Handel.* IX:14, Alle *uw huys;* zoodat Vondel zich met dat voorbeeld eenigszins rechtvaardigen kon. Echter vinden wij *Handel.* III:9, Al *het volck* en schreef HOOFT reeds in zijn *Waarneemingen* § 9, „Al *voor 't artikel schijnt niet gedeclineert te willen zijn; want* Hy deed *alle* den arbeidt *wordt niet gezeidt; maar:* hy deed *al* den arbeidt," enz. Adjectieven, voor het artikel staande, behooren nimmer verbuiging te ondergaan. Zie HUYDEC. Pr. II, 366.

Nu schrijfme toch een' regel voor,
Een wisse wet,
Waernaer ick 's levens wandel zet,
En ley my op het rechte spoor,
Om 's vyants wil,
Die loos en stil
My zoeckt te leiden van mijn wacht.
Och, voerme niet in 's haeters maght,
Wiens valsche tuigen my belaegen,
En in het liegen schept behaegen.

Ick hoop in Godts onsterflijckheit
Deze erfenis,
Die zijn geslacht beschoren is,
t' Aenschouwen, schoon het lange beidt.
Verwacht hem dan,
Gelijck een man,
En hou u moedigh in uw smart,
Uit een getroost en rustigh hart,
Aen Godt, met alle godtgetrouwen,
Als aen den pijler, daerze op bouwen.

130 *En in het liegen schept behaegen:* hier vorderde de taal noodzakelijk: *die* (d. i. de *hater*, van wien vs. 128 gesproken is) *in het liegen* enz.

132 *Deze erfenis.* Zie boven vs. 41—50.

140 De vertaling van dezen Psalm munt uit door zangerigheid en sierlijke vormen, en is, in weerwil dat zij mede vrij wat uitweidingen bevat, over 't geheel duidelijk van stijl.

OPGEMERKTE DRUKFEILEN.

Bl. 22 *staat:* waarvan vóór het volgende deeltje dezer uitgave eene reproductie zal voorkomen.
Lees: waarvan een reproductie tegenover den titel van dit deeltje is geplaatst.

Bl. 59 reg. 19 v. o. *staat:* of, *lees:* op.